

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ÁRNI MAGNÚSSONS LEVNET OG SKRIFTER

UDGIVET AF

KOMMISSIONEN FOR
DET ARNAMAGNÆANSKE LEGAT

FØRSTE BIND
LEVNET OG AKTSTYKKER

GYLDENDALSKE BOGHANDEL — NORDISK FORLAG
KØBENHAVN MCMXXX

ÁRNI MAGNÚSSONS LEVNED OG SKRIFTER

Arne Magnusson.

ÁRNI MAGNÚSSONS LEVNET OG SKRIFTER

UDGIVET AF

KOMMISSIONEN FOR
DET ARNAMAGNÆANSKE LEGAT

GYLDENDALSKE BOGHANDEL — NORDISK FORLAG
KØBENHAVN MCMXXX

Den 7. januar 1930 indtræffer 200-årsdagen for Arne Magnussons død. Kommissionen har fundet anledning til at mindes ham ved denne lejlighed, hvorfor den vedtog at udgive en udførlig biografi af ham i forbindelse med forskellige aktstykker vedrørende hans liv og skæbne, ligesom også alt, hvad der af hans egne skrifter og optegnelser kunde egne sig til offentliggørelse og som ikke tidligere var trykt (hans håndskriftnotitser i Katalogen). Man har dog ment at måtte medtage hans biografi af Sæmund frode, der blev trykt i 1. bind af Sæmundar edda, men som oprindeligt skulde være endel af Arnes værk om Are frode. Det blev overdraget Kommissionens medlem, prof. F. Jónsson, at udarbejde levnedbeskrivelsen og, i forbindelse med et andet daværende medlem, prof. H. Hermannsson, at bestemme, hvad der kunde trykkes af Arnes efterladenskaber og bringe det i trykfærdig tilstand. I overensstemmelse med denne beslutning har prof. Hermannsson også deltaget i korrekturlæsningen medens han fungerede som medlem af og forstander for samlingen; efter ham overtog dr. J. Helgason hans hverv. Iøvrigt kan henvises til de oplysninger, som F. Jónsson meddeler i den følgende indledning.

Den Arnamagnæanske Kommission håber, at det således tilvejebragte værk vil findes Arne Magnusson og hans minde værdigt.

Johannes C. H. R. Steenstrup. Finnur Jónsson.

Kr. Erslev. Verner Dahlerup. Svend Dahl.

Efter at Kommissionen for det Arnamagnæanske legat havde vedtaget at udgive Arne Magnussons levned og skrifter (optegnelser og deslige), gik man i gang med arbejdet. Kilderne til hans levned er først og fremmest hans breve og embedsskrivelser. Disse var heldigvis bleven forsvarlig udgivne af dr. Kr. Kålund (Embedsskrivelser 1916, Brevveksling med Torfæus 1916, Private Brevveksling 1920). De blev meget grundig ekcerperede og benyttede i det omfang, som skönnedes at være tilstrækkeligt; især har man stræbt efter at fremdrage, hvad der særlig kunde karakterisere Arne Magnusson, og at give en så alsidig fremstilling som muligt. Af særlig betydning var Jón Ólafssons levnedbeskrivelser af ham; den danske blev udgivet af E. C. Werlauff i Nordisk tidsskrift for Oldkyndighed III (1835) med fortræffelige oplysninger og tillæg. Desuden havdes en på islandske skreven biografi, som tildels supplerer den danske med enkelte træk, hvorfor man mente det rigtigt at give den som den forelå. Både m. h. t. denne og andre skrifter er man gået til de forhåndenværende originaler. Ved hvert enkelt stykke er det angivet, hvorfra det er hættet. Om Arnes korte selvbiografi og hans broder Jóns biografi af ham samt om J. Þorkelssons på snørklet latin skrevne biografi (Analecta) er der ingen grund til at dvæle ved. Hvad andres optegnelser og udtalelser om Arne Magnusson angår, har man begrænset sig til de ældste; ellers vilde det have været et uendeligt og i og for sig ret overflødigt arbejde.

Derimod har man ment, at det var nyttigt og hensigtsmæssigt at give alt, hvad der kunde belyse Arnes testamente og fundat-

sens tilblivelse, samt her igen trykke bægge dele i deres helhed, uagtet de findes i Bestemmelser vedkommende det Arnamag-næanske legat.

Alt dette m. m. udgør 2. halvbind af værkets første bind.

Andet bind indeholder Arnes egne skrifter og notitser. Først og fremmest hans oversættelse af Íslendingabók (jfr. I, 108ff., særlig anm. 3 s. 111). Når der står »pag. . . l. . .«, har han villet senere tilskrive tallene, sikkert tallene i hans egen (eventuelle) udgave; det har været hans mening, at den islandske tekst skulde trykkes på den ene side, den latinske oversættelse på den modsatte.

Optegnelserne og bemærkningerne om håndskrifter m. m. (X) var for allerstørste delen samlede og afskrevne af dr. Kålund, med hans sædvanlige nøjagtighed, åbenbart med det formål, at de skulde trykkes. Dog er enkelte her udeladte. Disse optegnelser er i det hele af meget stor betydning. Dette samme gælder også de topografiske oplysninger (XII). Også de sproglige optegnelser (XI) er af megen leksikalsk interesse. I disse stykker er kun medtaget, hvad der med sikkerhed kunde siges at hidrøre fra Arne selv.

Gengivelsen er i det hele bogstavret, dog i enkelte stykker moderniseret. Nogle inkonsekvenser, som dog er uden betydning, er ikke undgåede.

Registret er forfattet af dr. J. Helgason.

F. J.

INDHOLDSFORTEGNELSE TIL BIND I—II

I. bind 1.

Arne Magnussons levned.....		1—229
I. Indledning.....	1—5	
II. Opvækst og skolegang.....	5—8	
III. Københavnerophold I.....	8—19	
IV. — II.....	20—25	
V. Tysklandsrejsen.....	26—31	
VI. Københavnerophold III.....	32—49	
VII. Årene 1702—12.....	49—98	
VIII. Årene 1713—28.....	98—103	
Universitetsarbejde.....	99—102	
Sekretærvirksomhed.....	102—03	
IX. Videnskabelige forfatterskab.....	103—129	
X. Indsamlingen af håndskrifter.....	129—150	
XI. Ildebranden 1728.....	150—156	
XII. Arnes sidste dage.....	157—162	
XIII. Almindelig karakteristik.....	162—176	
XIV. Testamente, legatsiften, fundatsen.....	176—182	
XV. Samlingens skæbne.....	182—193	
XVI. Legatets historie 1730—72.....	193—198	
XVII. Legatets historie efter 1772.....	199—229	
1. Styrelsen.....	199—202	
2. Legatformuens vækst.....	202	
3. Skrifter udgivelse.....	202—218	
4. Kommissionens medlemmer.....	218—221	
5. Stiftelsens sekretærer.....	222	
6. Dens bibliotekarer.....	222—224	
7. Stipendiarerne.....	224—229	

I. bind 2.

I. Arne Magnussons selvbiografi.....		1—2
II. Lítill undirirjætting um vitam sal. ass. Árna Magnússonar af J. M.....		3—7
III. Vita Arnæ Magnæi af J. Ól. (isl.).....		8—47

IV. Mindre stykker af Jón Ólafssons efterladenskaber m. m.	48—60
1. Om ildebranden	48—50
2. Af J. Ó.s dagbog	50—51
3. H. Grams gravskrift	51
4. Om Arne og hans bøger	51—52
5. Om Arnes hensigt med bøgerne	52
6. Om Arnes ejendomsret til samlingen	52—53
7—9. Om den AM ^{ske} samling	53—54
10. Bryllupsdigt til A. M.	58—60
V. <i>Analecta</i> af J. Th.	61—107
J. Thorkelssons digt: In obitum A. M.	108—114
VI. Arne Magnussons testamente	115—120
VII. Bartholins og Grams fundatsudkast	121—133
VIII. Fundatsforslaget, dets tilblivelse og behandling	134—138
IX. Kalls og Möllmanns kritik af forslaget	139—141
X. Fundats for det AM ^{ske} legat	142—153
XI. Nogle samtidige udtalelser om Arne Magnusson	154—165
1. Optegnelser af dr. P. Deichman	154—157
2. Af O. Celsius (sen.) dagbok	157—159
3. Af Seb. Kortholts Notitzen	160
4. Af H. Grams beretning om I. L. Mosheims ophold i Danmark	160—164
5. Af C. M. Stubs breve til H. Gram	164
6. A. Thuras lat. vers 1738	164—165
XII. Uddrag af tingbøger vedr. sagen mellem A. M. og M. Sigurdsson	166—180
<i>II. bind.</i>	
I. <i>Aræ multiscii liber Islandorum</i>	1—108
<i>Vita Sæmundi multiscii</i>	89—108
II. <i>De gothicæ linguæ nomine</i>	109—110
III. <i>De linguis . . gentium septentrionalium</i>	111—113
IV. Indskrift på et isl. drikkehorn	114—116
V. <i>Chronologia postremorum Norw. regum</i>	117—122
VI. <i>De studio historico</i>	123—126
VII. <i>Þorm. Torfasons levned</i>	127—135
VIII. Småstykker ang. Langfeðgatöl	136—138
IX. Om skjaldenes kvad	139—140
X. Optegnelser om håndskrifter	141—236
XI. <i>Voculæ islandicæ rariores</i>	237—254
XII. <i>Chorographica Islandica</i>	255—278
XIII. Om de isl. klostre	279—287
XIV. Gandvik	288—290
XV. Betænkning ang. retterbod 1313	291—301
XVI. Um kristinrétt	302—303
XVII. Mörk silfurs	304—305
XVIII. Digte og vers	306—310

FØRSTE BIND: LEVNED OG AKTSTYKKER

ÁRNI MAGNÚSSONS LEVNED OG SKRIFTER

UDGIVET AF

KOMMISSIONEN FOR
DET ARNAMAGNÆANSKE LEGAT

FØRSTE BIND
LEVNED OG AKTSTYKKER

GYLDENDALSKE BOGHANDEL — NORDISK FORLAG
KØBENHAVN MCMXXX

FØRSTE BIND I
LEVNET

I.

INDLEDNING.

Det 17. århundrede er i Islands historie i flere henseender særdeles mærkeligt.

Den første halvdel deraf var for folkets materielle kår over al måde ugunstig. Det ene uår fulgte efter det andet og det ene var værre end det andet. Alle slags plager, sygdom, havis, vulkanske udbrud, gjorde deres for at ødelægge landets frugtbarhed og afgrøde og lamme folkets kraft. Hele landets årbog for dette tidsrum er en eneste jeremiade. Folk døde i tusindvis, kreaturer ligeledes, af sult og ved andre ulykker. Århundredet begyndte med en så slem og hård vinter, at den fik sit særlige navn, og året 1602 er særtegnet ved, at den regeringshandling fandt sted, som skulde have de allerfordærveligste følger for landet og folket, nemlig indførelsen af monopolhandelen.¹ Det er ikke stedet her at komme ind på at skildre denne. Vi vil i en senere sammenhæng komme tilbage til den, ti den mand, hvis liv her skal skildres, fik et hundred år senere med hele sagen at gøre.

Den sidste halvdel af århundredet var noget bedre med hensyn til de ydre livsbetingelser. I den skete den storpolitiske begivenhed, at landet gik ind på at anerkende den danske konges enevoldsherredømme i året 1662. Det gik ikke helt glat at få Islænderne til at underkaste sig den nye ordning; de gjorde det modstræbende og under henvisning til »deres gamle love og privilegier«; kongens embedsmand erklærede, at der var ikke tale om nogen reel ændring i deres stilling og at de skulde be-

¹ Herom kan henvises til Jón Jónssons udførlige bog: *Einokunarverzlun Dana á Íslandi* 1919, overs. på dansk 1926—27.

holde deres gamle love. Dette, i forbindelse med åbenbare tvangsforanstaltninger (en kreds af soldater var tilstede), bevirkede, at Islænderne gav efter. Men de dem givne løfter overholdtes ikke. En nærmere skildring heraf hører ikke hid.

Året efter dette mindeværdige år blev **Arni Magnusson** født.

Hvorledes stod det nu til under alt dette med det åndelige liv? Man skulde måske på forhånd tro, at der under så ulykkelige forhold måtte alt åndeligt liv ligge nede eller tilintetgøres. Men lige det modsatte var tilfældet; det trivedes, og det endda ret godt.

Der er i dette århundrede i virkeligheden ikke tale om andet eller noget ringere end en genfødselse af den gamle litterærvidenskabelige virksomhed, tildels ialfald under påvirkning fra Danmark, hvor en national-historisk virksomhed var i god gang. Hvad det især gjaldt, var naturligvis landets egen gamle historie, litteratur og sprog. Ved begyndelsen af århundredet møder man et af Islands bedste navne, Arngrimur Jónsson d. lærde, død 1648. Hans videnskabelige antikvarisk-historiske virksomhed var af grundlæggende art, idet han fremdrog en mængde gamle kilder, på grundlag af hvilke han skrev sine berømte skrifter, både vedrørende Islands og Danmarks oldhistorie. Disse hans skrifter blev epokegørende. Samtidig med ham var den lærde, alsidige og meget skrivende bonde Björn Jónsson på Skarðsá (1574—1655), der er mest bekendt for sine annaler; men han beskæftigede sig også med de gamle sagaer, afskrev dem, gjorde udtog af dem; han var sysselsat med de gamle digte og meget andet. Det er overmåde ejendommeligt at se en ret og slet bonde beskæftige sig med sådanne ting i denne tid, men han var ikke enestående. Af en lignende art var bonden Jón Gissursson (o. 1590—1648), som forfattede et historisk skrift om de skalholtske biskopper, ligesom han var en utrættelig afskriver af ældre, både prosaisk og poetisk, litteratur. Han var en halvbroder til biskop Brynjólfur Sveinsson. Præsten Jón Egilsson (1548 til o. 1640) forfattede også et historisk skrift om de skalholtske biskopper. Af andre lærde fra den første halvdel af århundredet kan nævnes præsten Magnús Ólafsson til Laufás (1573—1636), der stod i en litterær nær forbindelse med Ole

Worm, for hvem han tolkede gamle skjaldevers og skrev en islandsk-latinsk ordbog (trykt 1650). Også knyttet til Worm var den af en ulykkelig skæbne ramte Guðmundur Andrjesson (d. 1654), der bl. a. også skrev et isl.-lat. lexikon (for Worm; trykt 1683). Sidst men ikke mindst må biskop Þorlákur Skúlason (d. 1654) berømmes som den ufortrødne videnskabselsker og Worms ivrigste støtte, ligesom han også støttede Björn på Skarðsá på det bedste. Han lod en mængde oldskrifter afskrive.

Til et noget yngre slægtled hører først og fremmest biskop Brynjólfur Sveinsson (1605—75); han samlede en mængde gamle håndskrifter og fra ham stammer flere af de berømteste oldbøger, der nu findes i det kgl. biblioteks gamle samling. Han var en af sin tids allerlærdeste mænd. Mest bekendt er han for sine bidrag til Stephanius' Saxoudgave (Conjectanea), der bugner af lærdom og belæsthed. Iøvrigt skrev han selv ikke synderligt, men han lod en mængde oldskrifter afskrive for sig, afskrifter, der har været videnskaben til mangfoldig nytte. Hans samtidige Þórður, Þorlákur Skúlasons søn, der blev Brynjólfs efterfølger (1637—97), er bekendt for sin iver for at trykke oldskrifter (Landnåma, Íslendingabók, Kristnisaga, Olaf Tryggvasons saga). I den sidste halvdel af århundredet falder den berømte Þormóður Torfasons (1636—1719) bedste og fulde arbejdstid. I denne forbindelse kan man erindre om den efter omstændighederne rige svenske interesse for den gamle litteratur og indsamling af håndskrifter, disses afskrivning og fortolkning. Denne virksomhed udøvedes hovedsagelig af Islændere i svensk tjeneste, blandt disse først og fremmest Jón Rúgmánn (1637—79). I Danmark blev denne svenske indsamling ikke velset, og i 1685 udvirkede Th. Bartholin et kongeligt forbud mod at afhænde håndskrifter til andre end danske. Selv havde han og fik han brug for den »oldnordiske« litteratur efter en udstrakt målestok.

Det er af det foranstående klart, hvor stor litterær og videnskabelig virksomhed der udøvedes af Islændere på deres særlige område, det sproglig-antikvariske. Den kunde ikke have eksisteret, hvis ikke sansen derfor havde været så levende i det hele taget, selv om meget var fremkaldt ved påvirkning udefra. Sikkert er det dog, at ikke alle var således påvirkede.

Ved siden heraf var der flere, der beskæftigede sig med de gamle love og forfattede afhandlinger af juridisk-fortolkende art, deriblandt også den nævnte Björn på Skarðsá. Disse afhandlinger var ikke fremkaldte ved nogen fremmed påvirkning.

Endelig og ikke mindre fortjæner digtningen i dette århundrede at nævnes. Til det hører Islands ypperste og uovertrufne salmedigter Hallgrímur Pjetursson (1614—74), hvis passions-salmer er bleven så berømte. Han og præsten, den mere verdslige digter Stefán Ólafsson (o. 1619—88) er århundredets største digternavne. De var efter forholdene meget produktive. Foruden dem kunde nævnes en mængde digtere af »rimer« osv. Men dermed er ikke udtømt alt, hvad der blev ført i pennen på Island i det 17. årh.

Skolerne på Holar og Skalholt trivedes i det hele ret godt således som forholdene dengang var, og mange udmærkede mænd var i kortere eller længere tid knyttede til dem som lærere, for ikke at tale om biskopperne selv.

Den islandske litteratur og videnskab må således siges at have stået på et forbausende højt standpunkt i dette fattige og på alle mulige måder plagede land. Dets indre historie, d. v. s. dets ånds-historie, må siges at danne en modsætning til dets ydre, materielle, historie. Det er klart, at dette er en arv fra gamle dage; landet stod, for at bruge et islandsk, letforståeligt, udtryk, i åndelig henseende »på gammel marv«. Og den viste sin kraft endnu.

Allerede 1552 var de to skoler på de to bispesæder, Holar og Skalholt, bleven oprettede. Undervisningen skulde besørges af 3 lærere, en skolemester og 2 »lokater«. Skoledisciplene skulde være henholdsvis 24 og 40. Undervisningen var af samme art som andre steder. Af islandske lærerkræfter var der til at begynde med ikke mange, så at man måtte få danske lærde mænd til lærere i bægge skoler. Blandt disse var den lærde Erasmus Villsa dtsön, der blev skolemester i Skalholt 1561¹; 3 år senere blev han præst. Han blev gift med Helga, en datter af biskop Gisli Jónsson. Han døde 1591 som en meget anset mand.

Af det 17. årh.s islandske skolemænd synes skolemesteren i Skalholt, Ólafur Jónsson, særlig at måtte fremhæves. Han

¹ Om ham se Skólameistarasögur 16 ff.

beklædte embedet usædvanligt længe, nemlig i næsten 22 år, 1667—88, efter i forvejen at have været lærer ved skolen i 7 år. Til sin gærning var han blevet forberedt ved et 2 års ophold i København. Han roses meget for sin lærdom og øvrige egenskaber, også som lærer. »Alle skoledisciple, som der var noget ved, frygtede og elskede ham« hedder det om ham. I denne forbindelse kan erindres om, at biskop Brynjolf var tilsynsmand ved skolen, til 1672, og efter ham fulgte Þórður Þorláksson (1672—97), den allerede nævnte ivrige udgiver af oldskrifter. Der var således omkring år 1680 et rigt litterært liv og virksomhed i Skalholt, der sikkert ikke har været uden betydning for de unge, der i de år gik i Skalholt skole.

II.

ARNI MAGNUSSONS OPVÆKST OG SKOLEGANG

1663—83.

Som för bemærket fødtes **Arni Magnússon** året efter arvehyldingen, 1663, d. 13. (o: 23. ny stil) november.

Hans forældre var præsten og sysselmanden **Magnús Jónsson**. Denne var dimitteret fra Holar skole. Efter at have opholdt sig 2 år i København, blev han præst på gården **Kvennabrekka** i Dalasyssel. Han var gift med Gudrun, datter af provsten **Ketill Jörundarson** i Hvammur. Sit embede mistede han imidlertid på grund af ægteskabsbrud 1666, hvorefter han bode som bonde, sidst på den berømte gård **Sauðafell**. 1681 tog sysselmanden **Bjarni Pjetursson** ham til sin stedfortræder i syselet (**lögsagnari**) og som sådan udførte han sysselmandsgærningen. Han var uden tvivl en begavet mand og en ret god jurist, som havde skrevet et par juridiske afhandlinger. Sammen med nogle andre blev han 1683 valgt til at rejse til København for dér at udvirke en bedre og læmpeligere handelstakst for landet. Året efter vendte han tilbage, men var da bleven syg og døde kort efter, 1684.¹

Magnus var af en gammel og udmærket slægt. Hans fader **Jón**

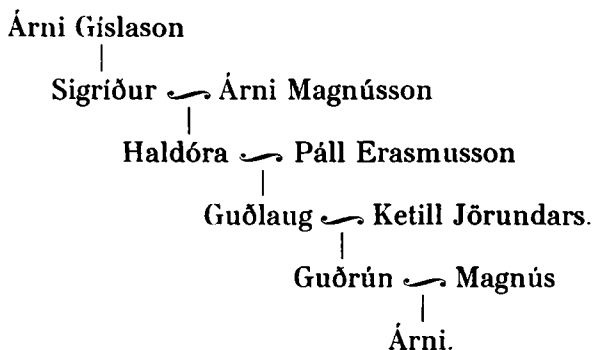
¹ Jfr. Sýslum. æfir II 666—67.

var en søn af Ormur Jónsson, der var sønnesøn af Þorleifur Guðmundsson på Fell, der igen var sønnesøn af Guðmundur Arason den rige på Reykhólar; dennes herkomst er iøvrigt ukendt. Guðmundur på Fell var gift med Jarðprúður, en datter af den berømte Þorleifur á Skarði, der var hirdstyrer på Island. Dennes fader var den ikke mindre berømte Björn hinn ríki på Skarð, gift med Ólöf, datter af Loptur ríki Guttormsson. Björns moder var Vatsfjarðar-Kristín, datter af Björn Jorsalfar (d. 1415), der nedstammede fra den bekendte hövding Hrafn Sveinbjörns-son (d. 1211). Björn Jorsalfars farfar var gift med Vilborg, datter af Snorre Sturlusons dattersøn. Allerede dette viser Árnis ætstorhed. Men man kan gå videre. Hans bedstefader Jón Ormsson var gift med Jórunn, en datter af Gísli Jónsson; denne Jón var en søn af præsten Ólafur Guðmundsson i Hjarðarholt; det var netop denne Guðmundur, der var gift med ovennævnte Jarðprúður; slægtgrenene mødes således. Ólafur Guðmundsson var gift med Ingriður Guðmundardóttir, en søster til biskop Jón Arasons berømte modstander Daði Guðmundarson i Snóksdal. Om den nævnte Jórunn, Árnis bedstemoder, hedder det,¹ at hun i sin ungdom var en af de anseligste personer; hun voksede en tid op på Holar (bispesædet), og her skulde hun og biskop Þorlak have syntes godt om hinanden; at de ikke blev gift skulde komme dels af, at hans familje ikke syntes, at hun var ham helt værdig, dels på grund af hendes stolthed. Endnu bemærkes, at Jórunns bedstemoder var en datter af sysselmanden Árni Gíslason.

Árnis moder var som sagt Guðrún, datter af Ketill Jörundarson (f. 1603); denne berømmes som en »gladsindet, flittig, vennesæl og i enhver henseende udmærket mand«. Han var af en god herkomst og sikkert en af landets lærdeste mænd i sin tid. Han havde i længere tid været lærer ved skolen i Skalholt, med mindre afbrydelser fra 1620—37; 1638 blev han præst i Hvammur (Dalasyssel) og provst 1657—68. Her døde han 1670. Han beskæftigede sig med oldtidens litteratur, og fra ham stammer flere og gode afskrifter af sagaer m. m. Han var gift med Guðlaug, en sønnedatter af den ovf. nævnte Erasmus Villadt-

¹ Sýslum. æfir II 330.

sön. Der flød således noget dansk blod i Árnis årer. Erasmus' sön Páll, præst til Holar i Hreppar (d. 1642), var gift med Haldóra, en datter af Árni Magnússon, der direkte stammede fra den berømte hövding Loptur den rige. Denne Árni var gift med Sigríður, datter af Árni Gislason på Hlíðarende. Det ses altså heraf, at Árnis navn er et slægtsnavn, hvad enten det er Árni Magnússons eller Árni Gislasons navn, han har fået. Det vides ikke. Slægtregistret ser således ud:

Iøvrigt kan henvises til de udførlige slægttavler, der findes bagved Jón Magnússons korte biografi af Árni.

Árni Magnússon blev som nyfødt bragt til Hvammur til sine bedsteforældre, hvor han blev opfostret og hvor han havde sit hjem lige til han blev student og rejste til København. Grunden til dette er nu ukendt. Utvivlsomt har det haft sin store betydning for Árni, at han fik sin opdragelse i et sådant hjem, som dette må antages at have været, og hos en mand som Ketill med hans lærdom og øvrige egenskaber. Jón Magnússon meddeler, at Árni, kun 6 år gammel, før julen 1669, begyndte at lære latin, paradigmata Donati; hermed menes vist den af Guðbrandur Þorláksson (1616) udgivne grammatik. Det må tyde på en ualmindelig opvækthed og lærelyst, at man så tidlig begyndte at lade barnet lære latin; endnu tidligere havde han naturligvis lært at læse »islandsk og andet ubetydeligt derhenhørende«. Hans bedstefader døde imidlertid 1670. Hans sön Páll, der hav-

de fået kaldet 1668¹ blev nu sin lille søstersøns lærer og leder. Han slægtede sin fader på med hensyn til lærdom og andre gode egenskaber. Han er således den, der vistnok langt mere end bedstefaderen kom til at præge den opvoksende Árni, og det synes som om denne er kommen til at sande det gamle islandske ordsprog, at »enhver kommer til at ligne sine morbrødre mest«. Da drengen var 10 år gammel, lidt før jul 1673, begyndte han at lære paradigmatata græcæ linguæ samt begyndelsesgrundene i aritmetik og »mere af hvad velopdragne børn i den tid lærte«; så fortsattes den private undervisning indtil Árni var 17 år, 1680; rimeligvis har præsten, hans morfader, været hans hovedlærer. Desværre haves ingen nærmere underretning herom. Uden tvivl har Árni deltaget i alt det arbejde, der vinter og sommer kræves på en islandsk gård, således som forholdene har ført det med sig. Det er i disse år, Árni har fået sine barndoms- og ungdomsindtryk af den islandske natur. Gården Hvammur ligger i den lille dal, hvorefter den er opkaldt, ud imod den skønne Hvammsfjord, der er som en stor indsø, hvor svaner endnu den dag i dag færdes i hundredevis. Hvammur er en gammel historisk gård, en landnamsgård. Det var her at Auðr den dybsindige tog land i besiddelse og fæstede bo. Hvilke tanker dette kunde vække i den unge Árnis sjæl vides ikke nu.

Efteråret 1680 blev han optaget i Skalholt skole, der da styredes af den ovennævnte udmærkede skolemester Ólafur Jónsson. Efter 3 års forløb blev han dimitteret, lige 20 år gammel, 1683. Hans broder udtaler: »Hele denne tid viste sig hans acutum ingenium i alt, hvad han skulde lære, så at han formentes altid ved sin begavelse at kunne måle sig med de bedre af sine jævnaldrende«.

III.

FØRSTE AFSNIT AF ÁRNIS KØBENHAVNEROPHOLD 1683—90.

Samme sommer som Árni blev dimitteret, rejste han sammen med sin fader, der, som før bemærket, sendtes ned for at for-

¹ Han var præst og provst her til 1691, hvorefter han var præst til Staðarstaður 1691—1702. Han døde 1720. En af hans sønner var Bóðvar, fader til den bekendte digter (rimedigter) Árni, d. 1777.

handle om handelstaksten, til universitetet i København, hvor han blev immatrikuleret 25. september og fik til privat præceptor Ole Borch¹. Han har uden tvivl med flid og kraft kastet sig over sine studier, og året efter i oktober responderede han ved (senere prof.) Hans Steenbuchs disputats: *Alectorophonia Æliano confirmata Christi verbo fundata*². Steenbuch var student fra samme år som Árni.

Allerede i foråret samme år var der hændtes det, som for Árni fik en for hele hans liv afgørende betydning, nemlig det, at han lærte den unge professor Thomas Bartholin at kende. Denne var kun 4 år ældre end Árni (f. 1659), men 10 år ældre student (1673); han var allerede bleven professor, da Árni kom til København. Af særlig vigtighed var, at Bartholin, efter islænderen Hannes Þorleifssons død, 1684, udnævntes til kongelig antiquarius, med den forpligtelse at »fuldbringe og færdiggøre så vel de ældste, vigtigste og rareste skrifter, danske og islandske sager og monumenter angående«. Det var ham, der året efter fik udvirket det kongelige forbud mod at udføre og sælge håndskrifter fra Island til udlændinge (svenske); samtidig fik landfoged Heide-man befaling om på Island at samle gamle håndskrifter og sende dem til København. Foruden den store samling afskrifter og udtog, som Th. Bartholin lod besørge, fik han skrevet og udgivet det vældige værk: *Antiquitatum danicarum de causis contemptæ a Danis adhuc gentilibus mortis libri tres* (udg. 1689), der bugner af lærdom, ikke mindst af citater fra den gamle islandske litteratur.

Det var denne mand, Árni nøje blev knyttet til. Hvorledes det gik til, fortæller Jón Ólafsson. Bartholin havde en danskfødt, men på Island opdragen student, Frands Ibsen, som medhjælper ved tolkningen af islandske tekster. Denne Frands bode på Regensen; Árni var hans kontubernal. Da Frands var færdig med sin attestats og vilde tilbage til Island, anmodede Bartholin ham om at udpege en islænder, der kunde fortsætte Frands' arbejde for ham; da kunde denne ikke nævne nogen, der var bedre egnet dertil end netop kontubernalen Árni. Bartholin skal straks

¹ Se Univ.matriklen II, 127. ² Werlauff NT III, 15.

ved en prøve¹ have opdaget, at han var langt dygtigere end Frands. Således begyndte da Árnis meget betydningsfulde virksomhed i Bartholins tjeneste, der varede lige til dennes død 1690.

Bartholin var meget vel tilfreds med Árnis dygtighed og arbejdsæвне. Jón Ólafsson siger: »Han (Bartholin) ønskede tit, at hvis han ikke havde andre forretninger, vilde han være afsides fra byen med ham, og aleneste inddybe sig i vores nordiske antikviteter. Disse omstændigheder fortalte assessor Arnas mig selv«.

Året efter at Árni tiltrådte sin amanuensisstilling hos Bartholin tog han sin teologiske attestats (1685) med karakteren »Illum«, hvilket skulde svare til Haud. illaud.² Hans fader var da død, og det var naturligt, at han i den anledning ønskede at rejse hjem, men han skal have lovet Bartholin at komme tilbage. Ifg. Jón Ólafsson (isl.) skulde han være bleven opfordret til at komme hjem (»bud og breve«); det er meget troligt. Árni vilde, efter at have ordnet sine sager, være rejst om efteråret tilbage til København. Det skib, han skulde rejse med, lå ved Rif yderst på Snefjælds-næssets nordlige side. Han var også ankommen dertil, men da opstod der en så vældig storm, at skibet forliste for hans øjne. Han måtte vende om og begav sig tilbage til Hvammur, hvor han opholdt sig den følgende vinter, bl. a. beskæftiget med at undervise sin morbroders børn. Men der var også andre ting, Árni, og sikkert med større interesse, var sysselsat med. Det forstår sig af sig selv, at Bartholin, der lige havde fået de fornævnte bestemmelser angående indsamling af håndskrifter udfærdigede, i Árni så den rette mand til at virke for sagen. Det er rimeligt, at han af Bartholin har fået instrukser i så henseende. I hvert fald må denne vinter, 1685—86, betragtes som den egenlige begyndelse på hans samlervirksomhed.³ Jón Ólafsson siger, at han

¹ Jón Ólafsson fortæller i sin isl. biografi, at Bartholin havde taget en islandsk bog (○: Njála) og bedt Árni forklare et stykke, ord for ord, grammatisk og leksikalsk; dette skulde han have gjort med stor færdighed og til Bartholins fulde tilfredshed. Dette lyder meget sandsynligt. ² Se Werlauff s. 15, anm. 2. ³ Der hidsættes en interessant udtalelse af præsten Torfi Jónsson ⁵/₈ 1686 (285 b, fol.) i et brev til Torfæus om Árni: Enn i alþýngiss reisu minni var i tialde mynu Amanuensis D. Bartholini Arne Magnusson or Dolum, studiosus, ættjinge minn Juvenis

»sankede alt gammelt enten på papir eller pergament og skrev somt selv op eller lod andre siden afskrive«. Det er troligt, at dette er rigtigt, men om det i virkeligheden gælder denne vinter, er dog måske lidt usikkert.

Sommeren efter 1686 rejste Árni igen til København, hvor han nu arbejdede ufortrødent for Bartholin de følgende 4 år, bode for en tid i hans hus¹ og havde ingen bekymringer for sit udkomme.

I øvrigt vides der kun lidt om enkeltheder i hans liv i disse år. 1689 (i august måned?)² foretog han en tidligere planlagt rejse³ til Norge, også for her at opspore og samle håndskrifter. På denne kom han helt op til Trondhjem.⁴ Herom vides kun hvad Jón Ólafsson meddeler. Hvor stor en betydning denne rejse havde for ham, ses af den bemærkning, som Jón Ólafsson gör (udeladt i den trykte tekst hos Werlauff): »jeg hørte ham selv

profecto ingeniosisissimus neque forsitan contemnendæ eruditionis. Hann var innsendur fyrer einu are wegna Bartholini ad inquirera um einar og adrar Antiquitates, enn ætlade i fyrra ad sigla med Rifskipe, sem brotnade og biskup Jon hugde og ut a ad sigla, enn hindrudust baader. Hann var i tiallde mynu heila nott a alþinge og vard mier ad haunum good skiemttun, mig minner hann segdest hafa naad sogu af Andra og ma wera af Wigaskuta.

¹ 1686—87 »logerede« Árni »hos skredderen, hvor der nu er madam Dorschens hus« (AM i 254, 8°). 1687 om foråret »kom jeg i Bircherods gaard. Der var jeg hos rector Wandalinus«, men 1688 om efteråret kom han til Resenii hus sammen med »andet Bartholins folk«. ² Hálfdan Einarsson henviser i sin Sciagraphia s. 147 til et brev af 17. aug., afsendt fra Nidaros, det var versificeret (lat. eller isl.?) og til Þórður Jónsson. ³ Jfr. udtryk i brev fra Þormóður ²⁸/₂ og ²⁹/₂ 1689 samt Árnis brev ¹/₄ s. å. ⁴ Det må være hertil at der sigtes i biskop P. Krogs klage ¹⁹/₁₁ 1720 til Kancelliet over udlån af dokumenter: Da Arnas Islandus var der oppe an. 1700 eller omtrent, udleverede bispen af capitulet gamle adkomst-breve och documenter i mange 100 tal uden protocollation och designation, hvor af de ey har seeit et er bleven igjen indleverit, men naar de har begiert udtog af de bøger, som nu desidereris, siger hand, nu at de ere i Iislændens [sic] hænder, nu at de ligger i cancelliet; mange breve ere distraherede fra capitulet før von Ahnens tiid, de har aldrig seeit specification paa hvad der bør findes paa capitulet och schal alting havis complet, maa alt det distraherede och alt det Arnas fik komme tilbage.

sige, at han vilde ej miste (o: have undværet) den rejse for mange penge«.

På tilbagevejen besøgte Árni sin berømte landsmand Þormóður Torfason på Stangeland på Karmøen. Med denne havde han året i forvejen stiftet bekendtskab i København, og dermed var den vidtløftige videnskabelige brevveksling indledet mellem de to. Árni er ifg. brev den dag til Þormóður den 21. decbr. i Bergen. Det ses heraf, at han har opholdt sig 11 uger hos denne, d. v. s. omtrent fra begyndelsen af oktober. I Bergen var han julen og nytår over; i brev af $8\frac{15}{4}$ 1690 skriver Árni, at amtmand Lindenov og borgmester Trojel rejser nu på fredag hjemmefra og menes at ville til København og »følges jeg dermed«, han antyder, at rejsen skal foregå over land. Vejen gik over Sogn, ti det næste brev er dateret Rikheim i Lærdal 25. jan. I løbet af februar er Árni over Kristiania (hvorfra han ikke fik tid til at skrive) kommen hjem til Khavn, ti 8. marts skriver han atter til Þormóður herfra og meddeler, at han kun var 2 dage hjemme og måtte da over til Lund i Skåne; derfra var han vendt hjem 7. marts (dagen før brevet blev skrevet). Om denne Skånesrejse vides ellers intet, undt. at Árni siger i et brev til Þormóður ($\frac{3}{4}$), at han intet udrettede. Af brevene ses, at Árni ikke var ørkesløs i de 11 uger på Stangeland. Han har nøje undersøgt Þormóðs håndskrifter og afskrevet endel.¹ Allerede her ses han at være i fuld virksomhed som videnskabelig gransker og samler. Af brevene ses, at Þormóður nu var begyndt på sine videnskabelige forhandlinger med Árni, ikke ældre end denne var (25—27 år gammel). Det ses tillige, at Árni allerede nu er kritisk vågen med hensyn til overleveringen. Han er begyndt at tænke på en udgave af Ares Íslendingabók, og venter med utålmodighed på et eksemplar, som Þormóður har lovet ham; en oversættelse af Are havde han tidligere udarbejdet. Fra Þormóður medbragte han dennes skrift om Orknøerne (Orcaðes) (og om Færøerne tilføjer J. Ól., hvilket er rigtigt, jfr. brev til Þormóður $\frac{3}{4}$ 1690 (udg. s. 32) og fra samme $\frac{10}{7}$ 90 (udg. s. 45), samt Árnis egen notits i 219, 8°) til kritisk gennemsyn og udgivelse. Þormóður sender ham tilføjelser $\frac{6}{3}$ 90.

¹ Sml. brev til Þ. T. $\frac{5}{3}$ 1689 (udg. s. 15).

Som sagt var det 1688, at Þormóður stiftede personligt bekendtskab med Árne. I det første brev til denne (¹³/₁₁ 1688) udtaler Þormóður ønsket om, at deres »venskab må blive kontinueret« og taler til ham som en allerede fortrolig ven og kalder ham i overskriften: »Monsieur Arne min Magnusson, fornemme gode ven«. Det blev til virkelighed, at deres venskab »kontinueredes«, selv om forholdet en kort tid blev noget køligt. Men det skal senere komme på tale.

I sit brev af ⁴/₄ 1689 spørger Árne om forskellige litterære enkeltheder, om Sigvats vers med ordene kluss petrusa (sål.), om St. Patrik, om Eysýsla og Turgesius.¹ Og allerede her ser man hans kritiske syn og kritiske sundhed. Også i dette brev giver han et udtryk for sin lyst til at købe håndskrifter, selv om han — i samme brev, men i en anden sammenhæng — lader forstå, at han ikke er istand til at lægge penge ud (for andre; »efnaprot«). Af det første brev, det eksisterer endnu, til Árne fra biskop Þórður Þorláksson af ²⁰/₈ 1689 (svar på Árnis brev af ¹/₅), fremgår, at Árne havde bedt biskoppen om at undersøge, hvorledes det forholdt sig med Hauksbók, men denne har ingen efterretning kunnet få derom, ti »folk ligger på den slags som slangen på sit guld«. Det var samme svar som Magnus Olafsson i sin tid havde givet Ole Worm. Endelig fremgår allerede af denne første brevveksling Árnis praktiske dygtighed, som Þormóður straks forstod at lægge beslag på og drage sig til nytte. Det er alle de fremragende ævner, som Árne senere kom til at lægge for dagen, som her ses samlet.

Der var således intet mærkeligt i, at Bartholin, for at vende tilbage hertil, hurtigt opdagede Árnis brugbarhed. Det var sikkert ham, der fik ham afsted til Norge med det nævnte formål, kort efter også på den lille rejse til Skåne. Om Árnis virksomhed i hans tjeneste i disse år får man så godt som intet ligefrem at vide. Men utvivlsomme slutninger kan göres og da særlig ud fra Bartholins store værk: Antiquitates danicæ, der udkom 1689 og hvortil Árne har hentydet i breve til Þormóður. Bogen er godt og vel 700 sider i kvart. Dens indhold er for allerstørste delen hæntet fra islandske kilder af enhver art, sagaer, skjaldekvad,

¹ Jfr. også brev ⁵/₅ 1689.

eddadigte. Praktisk talt kan hele den gamle litteratur siges at være benyttet. Bagerst i bogen findes en liste over det benyttede kildemateriale; det er opimod 70 skrifter (sagaer og digte; eddadigtene regnes her som ét hele). Citaterne gives i grundsproget, undertiden er de ret lange og altid oversættes de på latin. De udmærker sig ved korrekthed både med hensyn til ordlyd og retskrivning, der er læst omhyggelig korrektur på dem. Undertiden kan man se, fra hvilket håndskrift, de er tagne; så nøjagtige er de. Oversættelsen er i det hele ikke mindre korrekt og træffende. At enkelte ord og sætninger i digtene er misforståede, er der ikke noget mærkeligt i. Der er ingen som helst tvivl om, at en god del af dette er Árnis værk, at det er ham, der har hjulpet med at samle stederne og oversætte dem. Men også Bartholin selv har samlet en mængde og han har ordnet dem indenfor det hele og stillet dem på plads, og fra ham hidrører uden tvivl alt det klassiske stof, bogen indeholder.¹ Der fremtræder ofte i forbindelse med de islandske citater et »jeg«. Det synes ikke for dristigt at antage, at dette ialfald nogle steder er Árnis, der uændret er gået over i teksten, hvori der intet mærkeligt er, når der henses til den tids fremgangsmåde, og Árni var jo i Bartholins tjeneste. Også den kritik, der nogle steder findes, f. eks. angående et produkt som Þorsteins saga Víkingssonar (s. 221) er Árnis. En almindelig udtalelse findes s. 199. S. 192—93 findes bemærkelsesværdige udtalelser om »Eddaen«, hvis digte er forfattede til forskellige tider af forskellige forfattere; som eksempel anføres Hávamál som et hedensk digt, medens Grógaldur med sin omtale af en *kristin kona* må være yngre. Selv omtaler Bartholin i fortalen (Ad lectorem) »accurata docti Islandi Arnæ Magnæi industria«, hvem oversættelser af digtene skyldes, men han har, som sagt, ydet mere end dem. Netop versbehandlingen viser bedst Árnis ydeevne. Han har haft en særlig interesse deraf, og han har allerede dengang lært og kunnet en mængde deraf. Derfor haves et ret ejendommeligt bevis. Foran bogen findes et digt på 22 vers i drotkvædet versemål, digtet af Arni til og om Bar-

¹ Ved at granske tom. X og XI, der indeholder forarbejder til Ant. dan., vil det kunne fremgå, hvorledes forholdet nærmere er.

tholin, der roses i høje toner.¹ Der er alt tilbehør af poetiske ord og kenninger, og der findes flere lån og efterligninger fra bekendte skjaldevers. Alt dette viser, hvilket indtrængende studium, Árni har gjort, ikke blot af skjaldedigte, men af den gamle litteratur i det hele. Ved 1690 fremtræder han som den fuldt modne videnskabsmand, kun 27 år gammel, med omfattende kundskaber og kendskab til sit lands gamle litteratur, og, hvad der er mere beundringsværdigt, med en sund kritisk opfattelse og forståelse deraf.

Gennem de 25 tomi Bartholiniani i Universitetsbiblioteket får man nærmere indblik i Árnis virksomhed i Bartholins tjeneste i de nævnte år. Her ser man ham som afskriver af alle mulige dokumenter og håndskrifter, både på dansk, islandsk og latin, hvorved en ikke ringe del er bevaret af det, som brændte med Universitetsbiblioteket 1728. Ialt hidrører godt og vel 2950 sider i folio fra ham (nogle sider dog ikke fuldtbeskrevne).² Det er dog sikkert ikke det blotte mekaniske afskriverarbejde, som i og for sig er ret imponerende, der kommer i betragtning. Man er berettiget til bagved det at se et selvstændigt åndeligt arbejde, ledet og støttet af Bartholin. Dette skimtes også særlig i de forskellige spredte randbemærkninger, delvis af kritisk art, der findes rundt omkring.

Iøvrigt kan det bemærkes, at af brevene til Þormóður får man den oplysning, at Árni, som allerede bemærket, allerede var be-

¹ Trykt i II. bind, slutn. ² Her hidsættes hvad Á. har skrevet: tom. I: s. 533—93, 597—626, 1133—42; II: 344—48, 457—609, 632—34; III: 522—623, 757—852; IV: det hele (764 s.); V: 107—09, 192—200, 239—86; VII: 461—554, 565—67, 575—998; IX: 1—11, 21—558; XII: 1—465; XXIII: 632—787. Desuden enkelte randbemærkninger og småstykker i andre tomi som X og XI, XIV, XVII—XIX, XXII. Kun i VI, VIII, XIII, XV, XVI, XX, XXI, XXIV—V har jeg intet fundet med Árnis hånd. I 1045, 40 findes Árnis egenhændige »Index in tomos Bartholinianos« A—K (∩: I—VIII, men den I. tome, Árni omtaler, er nu tabt) med angivelse af, hvad han selv har skrevet. Denne index er forfattet længe efter 1690; Árni meddeler her flere steder, ærligt og åbenhjærtigt, at hans afskrift er ukorrekt eller upålidelig, idet han vist derved antyder, at han, så ung han dengang var, endnu ikke havde fået blik for den krævede videnskabelige akribi. Om Árni mener andet end det ortografiske, er uklart.

gyndt at tænke på at beskæftige sig med Are frode. Han beder Þormóður om afskrifter af enkelte stykker i Flatøbogen (som dengang var hos Þormóður), uden at formålet hermed kan ses, og om enkelte håndskrifter, f. eks. netop af *Islendingabók*, samt af *Bjarnarsaga hitdælakappa*. Hans interesser for beskæftigelsen med og trykningen af isl. oldlitteratur fremgår af biskop Þórður Þorlákssons brev til ham ²⁰/₈ 1689. Allerede nu er også den kritiske, især kronologisk-kritiske diskussion mellem Árni og Þormóður begyndt. Denne drejede sig tildels om den forhistoriske og det 10. årh.s tidsregning. Her træder Árnis kundskaber og kritiske sans med al tydelighed frem.

Også Árnis samlerlyst fremtræder tydelig i brevet ⁴/₄ 1689, hvor han siger, at han efter Geert Miltzow (i Bergen) »gærne vil købe for penge Alexandri magni saga, Örvaroddssaga eller hvadsomhelst andet, og vilde han (∴ Þormóður) sørge for, at dokumenterne ikke bortkommer (∴ afhændedes til andre); jeg skal selv til ham erlægge betaling derfor, forsåvidt han ikke selv vil have det. Det vilde også være jo bedre, jo omhyggeligere man efterforskede sådanne antikviteter, eftersom de Svenske nu til foråret agter at sende til Norge for der at samle sådanne ting«. ¹ Endnu en ting er der at fremhæve. I samme brev fremtræder Árnis interesse for islandske praktiske forhold og hans vakte kritik af offentlig færdsel. Han siger angående en Þormóður vedrørende arvesag, at »han ikke kan vide, hvad der kan ske på Island . . . men han (∴ Þormóður) ved, hvor retfærdige de undertiden er«.

I øvrigt handler disse første breve også om Þormóðs praktiske gøremål og deslige, samt indeholder forskellige efterretninger.

Foruden den ovf. omtalte korte rejse til Skåne foretog Árni også, naturligvis ifg. opdrag af Bartholin, en kortere rejse, sendtes straks efter påske (»den 4. påskedag«, hr. til Þormóður ²²/₄ 90) til Ribe, for dér at undersøge kapitlets breve og dokumenter; heraf udtog han nogle til låns og afbenyttelse, hvorefter de tilbagesendtes. Han vendte tilbage fra rejsen d. 10. juni (brev til Þ. ¹²/₆).

¹ I br. ⁸⁻¹⁵/₁ 90 meddeler han, at han er kommen i besiddelse af Alexanderssaga, netop den ovf. nævnte (519, ⁴⁰ i saml.).

Uagtet forholdet til Bartholin uden tvivl har været godt og uagtet Árni har følt sig tilfreds med sit arbejde og ophold hos ham, er det på den anden side ikke så underligt, at han begyndte at tænke på sin fremtid og en mere selvstændig virksomhed. Det er ikke urimeligt, at den sag har været genstand for samtaler mellem ham og Þormóður. I br. $\frac{3}{4}$ 90 hentyder han hertil; »ingen kan her leve af antikvitet (o: ved oldtidsstudium) . . . Hvad skal man nu gøre?, til de svenske eller hvad?« Man skulde af disse ord næsten tro, at forholdet til Bartholin var begyndt at løsnes. Samtidig skriver han, at lagmand Sigurðr (Björnsson 1677 1705) har tilbudt ham at blive vicelagmand, for så at blive hans eftermand. Men det vilde kun give ham 200 rdl.s lön, hvoraf ingen kan leve, medmindre man kan »gøre et godt parti i Island«; »hvor er det?, eller hvor meget er det værdt at binde sig dér (sætte sig dér ned for bestandig)?« Han vil hellere leve alle andre steder. Han tager under overvejelse at gå i svensk tjeneste — [hvad flere Islændere i den tid gjorde], men det er »voveligt«, »det kan blive til at man ikke kommer derfra igen, . . . alle vegne er det slemt, her ikke som bedst«. Præsteembede synes han ikke om, et herredsfogedembede »vilde være mere efter hans sind«, men et sådant er intet, og de bedre embeder får kun de, som har store patroner, hvad han ikke har. »Dette skriver jeg som halvdesperat, og vilde ønske jeg var bleven firs år gammel«. Det er klart heraf, hvilke tanker der har rørt sig i Árnis bryst og hvilke bekymringer han har næret ved denne tid. Men det er ikke mindre klart tillige, hvor rigtig han selv har bedømt sine ævner. Der er ingen tvivl om, at han bedre har egnet sig til at være en juridisk-praktisk end en gejstlig embedsmand.

Noget forhold til oversekretær M. Moth var end ikke kommet i stand. Árni omtaler ham ($\frac{22}{4}$ 90), men siger, at han ikke har talt med ham, »han er for stor dertil og jeg for lille«. Jfr. også br. $\frac{4}{9}$ (s. 66). Moth var bleven oversekretær for de norske sager 1688; to år efter blev han det også for de danske, efter at B. Luxdorph var falden i unåde. Senere blev forholdet et ganske andet end hvad de anførte ord kunde tyde på. På Árnis klager svarer Þormóður og søger at trøste ham ($\frac{10}{6}$ 90). Der er ingen grund til at ønske at være bleven så gammel, »bliv først 30 år; det er for

tidligt at desperere«; det er blot lejligheden, man skal vente på og gribe; hentyder til en stilling som vicebiskop i Skalholt eller som lagmand — »Der er større hjærne i eders hoved¹ end at De ikke skulde kunne disponere over de penge« — eller som præst på Sælland — dette viser måske, at Þormóður ikke var nogen god menneskekender. Om en stilling i Sverrig vilde han ikke udtale sig, men antyder muligheden af et ophold i England. Man må give Þormóður ret i hans bemærkning om Árnis ungdommelige »desperation«. Denne har vel næppe heller været særlig dyb. 12. juni fortsætter Árni — da har han endnu ikke fået Þormóðs nævnte brev — med sine betragtninger, og beder Þormóður om at anvise ham en stilling i Norge, et sorenskriveri f. eks., »ti til Island tager jeg nødigt, og hos Svenskerne er der vist kun lidt at fortjæne«. I øvrigt meddeler han, at »man nu ikke kan forbigå Moth med bøgernes dedikation; han er nu temmelig mægtig af sig og ikke lettere at have med at gøre end för, når uheldet vil, sat viro prudenti«; hvad der her sigtes til, vides ikke. Alt dette er taget med, fordi det er så sjældent, at Árni udtaler sig så meget om sig selv og sine følelser. I br. af ⁴/₉ (s. 67) udtaler han sig mindre pessimistisk end tidligere, men siger, at han ikke vil konsulere andre end Þormóður om sig selv (s. 64). ¹⁰/₇ svarer Þormóður på tidligere breve, og gentager sine henvisninger til bispedømmet i Skalholt eller et godt præstekald på Sælland — og, vistnok lidt spøgefuldt, til et godt parti (»salig pastor Sæmunds datter«)²; han kunde samtidig være præst og antiquarius, og som sådan holde en residerende kapellan. »Så vilde De have indtægten, uden at behøve at blive ordineret, hvorved kongens udgift sparedes, men De vil gøre kongen større tjeneste end om De blev præst«. Således kunde Þormóður ræsonnere, hvad der vel næppe stred imod tidens opfattelse og ånd.

Brevvekslingen mellem Árni og Þormóður var meget livlig i dette år og angår hovedsagelig videnskabelige æmner, kronologi,

¹ I br. ²⁰/₁₁ bruger Þormóður endnu stærkere udtryk om Árni: »ikke kan de få Deres ligemand«. ² Jfr. også br. ¹⁹/₁₀. Denne Sæmundur er Sæmundur Oddsson i Hitardal, d. 1687, hvis datter Margrjet blev 1700 gift med præsten Þórður Jónsson til Staðarstaður og medbragte 6 hundrede hundreder.

ordforklaringer og andre antikvariske og litterærhistoriske æmner, samt om udlån af håndskrifter, foruden efterretninger fra Island (og Danmark).¹ Árnis kritiske sans træder allevegne frem (se f. eks. br. $\frac{4}{9}$); han skåner end ikke Arngrimur d. lærde, men siger om ham ($\frac{10}{9}$), at »han har venditeret dette [hvorom der er tale] som meget andet incertum pro certo«. Somme tider bliver han noget hyperkritisk, som når han erklærer det for løgn, at Torleif jarleskjald har været uvenner med Hakon jarl (se s. 66). Árni antyder ($\frac{4}{9}$), at han er begyndt på forarbejder til Bartholins store påtænkte værk *Historia ecclesiastica*. I br. $\frac{10}{9}$ omtales Bartholin som endnu svag efter en hæftig sygdom. Denne sygdom brød ud igen, og medførte Bartholins død d. 5. novbr. Det var naturligvis et hårdt slag for Árni. Han omtaler Bartholins død i br. $\frac{27}{12}$, men henviser til et (tabt) brev, hvori han har meddelt dødsfaldet. Árni siger, at han der har skrevet om sin »ólélighet« (uheldige stilling), han derved kom i, »men derover nytter det ikke at græmme sig; det går således gærne til, at de, som dur noget, går bort«. Han meddeler, at han nu er optaget i broderen Caspar Bartholins hus (han kom dér 3. juledag, Werlauff), hvor han vil blive til foråret. Da skulde han få plads i Borchs Kollegium. Han har lovet at gøre 1. del af *Historia ecclesiastica* færdig — hvad den aldrig blev, — hvorefter Moth har lovet at ville støtte ham.² Dermed begynder det nærmere og senere ven-skabelige forhold til Moth, som skulde blive af så stor en betydning for Árni.

Om Árnis egne skrifter indtil nu høres meget lidt. Þormóður antyder i br. $\frac{3}{10}$ en »commentarius de Islandia«; hvad der sigtes til, vides ikke, hvis ikke der hermed menes Ares *Islendinga-bók* og Árnis beskæftigelse med denne.

¹ Et hovedbrev om kronologi med mere er Þormóðs af $\frac{2}{10}$. Heri opfordrer han også Árni til at forfatte et dictionarium over gamle dunkle ord. ² Han kalder denne allerede »sin patron«. I øvrigt beder Árni Þormóður om at antyde for Moth, at han »så vel som nogen anden kunde forestå en antiquarii forretning«, og det vilde være ham en stor hjælp, om en anden kunde lægge et godt ord ind for ham. Svar herpå giver Þormóður i br. $\frac{11}{1}$ 91 og udtaler, at Árni er fuldt værdig til at beklæde en sådan stilling og kan måle sig med hvemsomhelst, »sed ubi censor, siger han, siden den, der alene kunde censurere, er borte«; han mener naturligvis Bartholin. Han venter alt godt fra Moths side.

IV.

ANDET AFSNIT 1691—1694 (JUNI).

Brevvekslingen 1691 mellem Árni og Þormóður begynder med de to breve af $^{11}/_1$ og $^{28}/_1$. I det sidste lykønsker Þormóður Árni til at være kommen i Caspar Bartholins hus, hvor han får fri kost, og til, at han skal komme til at få bolig på det da nystiftede Borchs Kollegium. Ind på dette kom han også $^{29}/_5$ sammen med det øvrige udnævnte hold, der overhovedet var kollegiets første; det indviedes netop den nævnte dag (jfr. brev til Þormóður $^9/_6$). I øvrigt var Árni den foregående vinter travlt optagen af at ordne Bartholins efterladenskaber og bibliotek og dettes salg ved auktion den følgende sommer, jfr. br. af $^4/_4$ og det sidstnævnte; derfor har han heller ikke kunnet skrive til Þormóður. I dette brev udtaler han en — sikkert vel begrundet — forhåbning om en nærmere tilknytning til M. Moth. Han lover at blive flittigere brevskriver, når han er færdig med disse arbejder og har taget bopæl på Collegium medicæum, »hvor han er sin egen herre«. Bemærkelsesværdigt er, hvad han her også antyder om tidligere forhandlinger med de Svenske. Han er bleven meget skuffet og vil intet mere have med dem at gøre: »jeg skylder dem kun alt ondt, ti de har narret mig, og således vil de handle mod flere«, o: Þormóður selv; der indeholdes heri en advarsel. Fra $^{28}/_3$ — $^1/_4$ haves et meget langt brev fra Þormóður, som sædvanlig om tidsregning og historiske æmner, tildels en imødegåelse af Árnis tidligere bemærkninger. Han ønsker forskellige bøger købt på auktionen efter Bartholin, og nævner visse authores, men giver ellers Árni fuldmagt til at købe, hvad han mener er ham nyttigt. På auktionen gjorde Árni dette sikkert efter bedste samvittighedsfuldhed. Men dette førte næsten til et brud. Ti da Þormóður fik de købte bøger, var de ikke efter hans ønske; i brev af $^{21}/_8$ sender han dem tilbage med ret gnavne, ja fornærmelige udtryk. »Jeg vilde, siger han, have båret mig anderledes ad, hvis jeg ikke havde stølet på Deres selvtilbudne forretning, både i dette og andet«. Dette er et eksempel på Þormóðs ellers kendte ilsindethed. Overskriften i brevet er også tørt og koldt blot:

»Monsieur«, hvorimod den ellers lyder: Intime amice el. intime carissime amice og lign. Árni var ikke den, der tog denslags irttesættelser med ydmyghed eller ligeegyldighed. Hans svar er meget karakteristisk; derfor hidsættes det afsnit af hans brev ²³/₁ 92, der angår denne sag (i oversættelse). Efter at have undskyldt sin travlhed fortsætter han :

»Eftersom det (brevet) er holdt i en underlig og usædvanlig stil, opfordrede det ikke i høj grad til at skrive eller forsømme andre mig nyttigere ting for en sådan correspondences skyld. Da jeg nu har fået noget bedre tid, fandt jeg det dog nødvendigt at svare noget, for at Han ikke skal tænke, at jeg tager nogen skyld på mig (∴ føler mig brødefuld, er vel meningen). Hvad det for det første angår, hvad Han beskylder mig for, anlangende de bøger, jeg til Hannem købte, ved jeg ikke bedre end at jeg derudi har handlet oprigtig. Han har i sine tidligere breve bedt mig, at jeg for ham skulde købe de bøger, som jeg fandt ham tjænkelige. Det har jeg gjort. Disse kan Han ikke undvære. Hvor vil Han få Seriem Regum Dan. . . sæculo VII. og VIII. undtagen her? Det samme gælder de to andre . . . Selv kan Han forstå, at det er for meget at forlange, at jeg skulde gennemlæse alle de bøger, som kunde være nyttige ved Hist. Norweg., og hvis Bartholin har lovet det, havde han kunnet give mig tid dertil. Nat-ten var min egen. Nu vil jeg ikke svare videre, kun bede Ham selv betænke, hvor urimeligt det er at blive vred på mig af sådanne grunde. [Iøvrigt kom Pormóds bogregister ham først i hænde efter auktionen, hvad der er undskyldning nok]. . . Nu må jeg lade ham selv råde, om Han sender bogen igen ned; men det skal jeg lære af den skade, aldrig at befatte mig med sådanne forretninger herefter, hvem det så end gælder . . . Disse mine forretninger har mishaget Ham i den grad, at han så om-trent beskylder mig for svig og uordholdenhed. Dette erkender jeg ikke, og mener, at der sker mig den største uret deri. Alt hvad jeg har lovet Ham, har jeg, såvidt muligt, holdt, og det agter jeg endnu herefter at gøre; hvad der overgår det, må jeg være undskyldt for. Jeg beflitter mig på at omgås alle høfligt og uden vrede, modtager også gjerne samme (behandling) af andre, hvor det kan lade sig gøre, hvorfor jeg beder ham i fremtiden

at forskåne mig for store bebrejdelser, hvor der ingen grund er dertil, allerhelst at jeg måtte være fri for at blive blameret eller være genstand for skoser i breve til fremmede, hvad enten det er renteskriver Jacob Söfrenson eller andre. Han kalder det måske jus amicitiae, men det er noget jeg er ukendt med. Men det ved jeg, det passer sig bedst at byde sådant noget dem, som ikke har forstand på eller dristighed til at svare«. Dette er vægtige og værdige ord, og giver et så levende billede af manden selv, som ønskes kan. Árni går så i brevet over til andre sager, f. eks. Orcades og forsikrer Þormóður om, at han fremdeles gærne vil vise ham de tjenester, han har lovet. Der findes intet svar på dette værdifulde brev. Þormóður kom den følgende sommer til København, og uden tvivl er det gamle, gode forhold mellem dem blevet genoprettet.

I løbet af året kom Árni i nærmere berøring med Moth; i br. $\frac{1}{8}$ 91 lykønsker Þormóður ham til at være bleven bibliotekar hos ham, og det ses, at Þormóður har anbefalet ham til Moths bevågenhed (br. $\frac{28}{3}$ — $\frac{1}{4}$). J. Ol. siger også, at Bartholin för sin død havde anbefalet Árni til Moth. För dette tidspunkt må det brev være skrevet,¹ hvori Árni meddeler, at han efter kongens befaling har oversat Rolf krakes saga på dansk, erklærer sig villig til at oversætte andre ting og siger, at han er i besiddelse »af en temmelig Quantitet af islandske monumenter«. Ifg. det ovennævnte brev af $\frac{28}{1}$ 92 er Árni i fuld virksomhed hos Moth. Hvori denne bestod, får man ingen efterretninger om, men det må vel have været opsyn med hans bibliotek og ordning deraf. Om Árni har haft noget at gøre med Moths store ordbogsarbejde, som denne hele sit liv var beskæftiget med, vides ikke. Urime ligt er det ikke, at Moth har benyttet ham til at excerpere og lign. Men Moths manuskript bærer intet vidne om en virksomhed fra Árnis side. Det er (l. c.) udtalt, at forskellige islandske ord hidrører fra Árni; dette er muligt.

En ung dansker, der senere blev en stormand, er Árni ved denne tid kommen i ret levende berøring med; det er Fr. Rostgaard. Bekendtskabet stammer fra för 1690, i hvilket år Rostgaard rejste udenlands for i 9 år at studere i fremmede lande.

¹ Vistnok til M. Moths broder. Nord. tidsskr. III, 126 f.

Der haves et brev fra Árni til ham af $\frac{3}{10}$ 91 som svar på et brev fra Rostgaard i Giessen. Brevet er ret oplysende på forskellige måder. Først nævnes forskellige bøger, som Árni har købt for den allerede dengang ivrige bogsamler. Der er meget fælles for de to venner, som der heller ikke var så stor aldersforskel på. Árni opregner — efter R.s ønske — alumnerne på Borchs kollegium, hvoriblandt findes »Arnas Magnæus«, betegnende nok nævnet »Philol.« (ϕ: Philologus); det var i sin fulde orden, at Árni på kollegiet fik en filologplads.¹ Han fortæller videre om Ole Borchs begravelse, hvorefter han går over til at tale om lærde sager (love), og kritiserer ældre skrifter. Han er ikke mild mod de »tyske antiquarioli«, der »ere som fødte til at blamere oss og gjöre til de tydskes cujoner« (i anledning af, hvad Adam af Bremen skriver om Sven tveskæg). Om visse forfattere skriver han meget træffende ord — der iøvrigt kan have gyldighed den dag i dag —: »Mens somme folkis manier er at skrive alting ud af andre ny bøger, og icke gid gjort sig den umage at kaste effter locis i de gamle, hvorudover den heele verden er bleven opfyldt med saadanne falsas traditiones, som i førstens ere opdictede af passionerede scribentere, oc siden tanqvam Sibyllæ oracula accepterede af de yngre. Mens det var at ønske, at de fleste ny antiquariorum dissertationer angaaende Tydskland, Pomeran, Polen, Danmark, Sverig vare opbrændte oc mand hafde icke uden de gamle, da var det lyst at studere vore sager, naar mand icke hafde fornøden at roede effter gemmis i saadanne stercoribus, hvor de ere heel rare at finde oc icke kand betale umagen«. Det er modne visdomsord og sikkert fuldtud berettigede, men Árni tilføjer, hvad der viser hans retfærdighedssans og forståelse: »Jeg maa med billighed berømme Frantzoserne, som i disse dage drage for liuset qvævis monumenta, (sint licet exigui momenti) modo antiqva, og med störste candore altid sette hos hvor det eller det er fra. De andre skrive meget, mens give saa mesten qvi pro qvo som paa Apotecket, at det meer confunderer discentes end manuducerer«. ²

¹ Navnene stemmer ganske med dem, der findes i Borchs Koll.s festskr. 1889 med undtagelse af, at her nævnes Lowsonius som den 17. og Winterberg i stedenfor Winsløw; de to er vel komne senere til. ² Et andet br. til Rostgaard af $\frac{33}{1}$ 92 handler om forskellige skrifter og desl.

Den her fremtrædende åbenlyse uvilje mod mange bøger og navnlig den måde, hvorpå de blev bragt i stand på, er ikke et øjeblik tanke, men en opfattelse, som Árni bevarede hele sit liv, og som han ellers kunde give ret kraftige eller af tört lune prægede udtryk for, som når han i en (isl.) seddelnotits siger (436, 4°): »Således går til i verden, at nogle hjælper erroribus i gang og andre søger siden igen at udrydde de samme erroribus. Og så har begge parter noget at bestille«.

Om hans virksomhed på kollegiet i disse år vides ikke meget. Han var nødt til at opfylde de krav, der stilledes, med hensyn til disputationer. »Exercitia i vor Collegio — hedder det i brevet til Rostgaard — holdis paa den maade, at engang i hver tredie uge sker enten disputatz eller declamation, Baccalaurei disputere, vi andre declamere, saa at exercitia forrettis engang af hver person om aaret, saasom i Augusto holdes ingen exercitia«. Efter dette skulde Árni have holdt 3 declamationes, og der findes da også (hos Thura) titlerne på 3 sådanne, nemlig: Quid oportune potuerit dicere Hannibal, amisso in Alpibus oculo (holdt $\frac{5}{12}$ 1691),¹ De initiis christianæ religionis in Norvegia, i 2 dele (henholdsvis $\frac{3}{12}$ og $\frac{14}{12}$ 1692—93). De er tabte. Den første er åbenbart et af disse tankeeksperimenter, som datiden yndede, men som ganske sikkert var så fjærnt fra Árnis hele tankegang som muligt. Grunden er kuriøst nok den, at Borch havde selv nævnt et sådant æmne som et eksempel på, hvad der passende kunde behandles i en sådan declamatio (Borchs Koll. Festskr. s. 12). Det andet æmne er derimod af en helt anden og sådan art, der må siges at være taget ud af Árnis centrale studium. Ved den første af disse taler indfandt hele Konsistorium sig. Det viser, at æmnet vakte opmærksomhed, vistnok udover, hvad der ellers var tilfældet (Festskr. 103).

Kun lidet vides om Árnis forhold til Island i disse år. Uden tvivl har han haft livlig brevveksling med sine venner deroppe, bedt dem om håndskrifter og oplysninger. Et enkelt brev (af $\frac{25}{6}$ 91) til Magnús Jónsson i Vigur (d. 1702) viser dette. Brevet er

¹ J. Ól. kalder den: Quid Hannibalem, amisso oculo, viam dum per Alpes moliretur, cogitare vel dicere oportuit? Men dette er mindre rigtig, da Thura har den ovf. angivne titel.

svar på et andet af ²⁶/₇ 1690. I brevet takker han for modtagne mindre sagaer, og beder Magnús om at skaffe sig defekte sagaer som Bjarnarsaga; han nævner andre sager, han kunde ønske, både sagaer (uhistoriske) og rimer; han beder undskylde, at det, han sender Magnús, ikke er så meget i arketal, som denne sender ham, det er så dyrt, siger han, at lade afskrive sagaer i København.

I det hele har Árni i disse år haft meget rolige dage, mest beskæftiget med sin egen videnskabelige syslen, med Þormóds Orcaðes, der stadig er forhandlingsæmne mellem de to, og Færøbogen, samt en nybearbejdelse af Series, der herefter også bliver et diskussionsæmne mellem Árni og Þormóður, samt vel og ikke mindst med sit arbejde i Moths tjeneste: »jeg dependerer af Moths hus som client, håber noget godt deraf med tiden — måske til sommer — men har endnu ikke oppebåret noget videre med undtagelse af kosten«. Hermed kan sammenlignes hvad han skriver til sin gode ven Björn Þorleifsson i foråret 1694: »Obersekr. Moth holder sin hånd over mig på samme måde, hvad jeg tror vil gavne mig i længden . . . in summa, jeg kan ikke have bedre dage end nu«.

Brevene fra 1693 er ikke synderlig mange og lidet oplysende. Et af de vigtigste er et brev fra sysselmanden Ari Þorkelsson (findes kun i udtog), hvoraf det fremgår, at Árni har spurgt ham om blade af et Sturlungahåndskrift, uden tvivl den såkaldte Reykjarfjarðarbók, hvoraf der haves sørgelige rester. Dette er et vidnesbyrd om Árnis sans for, hvad det særlig kom an på. Brevvekslingen med Þormóður i 1693 er af lignende art som tidligere og frembyder ikke meget af særlig interesse i denne sammenhæng. Fra foråret 1694 er det anførte brev til Bj. Þorleifsson af lignende art, idet han også beder ham om oldskrifter, særlig et bestemt hds. af Njála på pergament; det er utvivlsomt 466, 4°.

På kollegiet havde Árni bolig til 5. sept. 1694. Men da havde han begyndt sin udenlandsrejse.

V.

ÁRNIS TYSKLANDSREJSE 1694—96.

Ganske sikkert til stor glæde for Árni åbnede der sig for ham i forsommeren 1694 en mulighed til at foretage en udenlandsrejse. Anledningen til denne har været ganske ukendt for J. Ól., der behandler den meget kort og summarisk. Men Werlauff giver herom de fornødne oplysninger efter kilderne (se det 3. tillæg i hans afhdl.). Jfr. også S. B. Smith: Universitetsbiblioteket för 1728 s. 53.

Orientalisten Andreas Müller Greiffenhagen havde 1693 tilbudt Universitetet i København sin bogsamling som gave, dog under visse betingelser. 19. maj 1694 skriver prof. Masius, der var mellemhandler i sagen, til Konsistorium om at sende en »eruditum studiosum« til at modtage bøgerne, »hvorpå blev sluttet — hedder det —, at Arnas Magnæus Islandus vilde sig samme reise paatage og Universitetet hannem sin reise betale med 50 rdlr., som skulde tages af Bibliothecæ publicæ midler«. Det er klart, at Árni nu allerede var kendt som den, der bedst måtte kunne udføre et sådant hværv, samt at meningen må have været, at hans ophold i Tyskland kun skulde være kortvarigt, siden en så ringe sum blev stillet til hans rådighed. Men rejsen skulde vare længere. Árni afrejste i juni 1694. Noget resultat af hans specielle hværv kom der dog ikke, hvad så grunden end var, og bogsamlingen blev i Stettin og kom ikke til København. Det må antages at have været den almindelige opfattelse, at Árni selv ingen skyld havde for at det gik således.

Árni havde først været i Rostock, men er, ifg. br. fra Stettin til Þormóður af ²⁸/₇, ikke begejstret for byen, »der er intet at se undtagen menneskene, og de er kun så som så«. I Stettin er der kun lidt at lære, og han forstår ikke, hvad »vore landsmænd i Danmark vil herhen undt. for at vise sig og se andre«, hvis de andre tyske universiteter ikke er bedre. Han omtaler ved denne lejlighed de svenske sagafalsknerier, og han er, som vænteligt var, ikke blid mod disse (tilmed trykte med runer!).¹ Stadig har

¹ Jfr. J. Helgason: Jón Ólafsson s. 143 f.

han den gamle litteratur i tankerne; han beder Þormóður (der da var i Khavn) at skaffe sig afskrift af verset om Adils af Ynglingatal efter hovedhåndskrifterne. Om nogen forlægger i Tyskland — til nordiske sager, der tænkes vist på Orcades — er der ingen som helst tale.

Árni rejste dernæst direkte fra Stettin til Leipzig og herfra haves brev til Þormóður af ¹⁷/₁₀ 94; her og andre steder i Sachsen opholdt han sig hele tiden,¹ og fik ikke lejlighed til, hvad han dog gerne ønskede, at udstrække rejsen, helst til Holland.² Omkostningerne ved dette ophold bestred han tildels ved egne midler, dels ved den understøttelse, som især Moth skaffede ham. JÓl. meddeler, at han af en postmester lånte 100 rigsdaler til rejsen, »og Arnas betalte (dem) straks siden«. Det meste af tiden opholdt han sig som sagt i Leipzig. Før end i slutningen af 1696 er han ikke vendt tilbage til København, ti der haves et brev af ⁹/₁₂ fra Peder Syv, sendt til ham til Leipzig. De nøjagtige data for afrejsen eller hjemkomsten kendes ikke. Under sit ophold gjorde han en afstikker til Frankfurt (før ²⁸/₁₀ 95, br. til Sperling), hvor han har set et hds. af Paulus Diaconus. Af Árnis excerpter (i 909) ses, at han også har været i Jena³ og Berlin. Når der ellers findes excerpter eller titler fra de og de biblioteker, må det bero på afskrifter i Leipzig.

På de steder, hvor Árni opholdt sig, bestod hans hovedvirksomhed i at undersøge bogsamlingerne, både de trykte bøger, især alt hvad der var palæotyper, og de håndskrifter, der fandtes. Ifg. JÓl. undersøgte han også »mange gamle bøger udi sacristierne«. Han gjorde overmåde talrige excerpter og optegnelser vedrørende disse, og man kan, af de tilstedeværende numre i hans samling, danne sig en forestilling om hans uhyre flid, interesser og nøjagtighed. Man får indtryk af, at han fra morgen til aften ikke har bestilt andet end sidde på bibliotekerne. Hans optegnelser findes hovedsagelig på kvartblade, ofte i småhefter. I de tykke bind, AM 909A—E, 4° findes resultaterne af hans

¹ Af br. ²⁰/₄ 95 til Magnus i Vigur fra Leipzig ses, at han da havde i sinde at rejse tilbage i efteråret, hvad der altså ikke skete. ² Se br. til Þormóður ²⁷/₄ 95. ³ I 909 E findes en beskrivelse af skjolde, malede i et hds. af Otto af Fresingen i Jena.

virksomhed. Det er optegnelser om håndskrifter, excerpter og afskrifter, især vedrørende historie (f. eks. klostre og munkeordner, annaler og helgenlegender, varianter til Tacitus' *Germania* osv.), titler på værker og bøger, litteraturhistoriske notitser af enhver art, om biblioteker osv., om Germanernes vandringer, excerpter angående Danmarks, Sverrigs, Tysklands historie osv.¹ Ialt findes her 2223 blade, hvoraf dog enkelte ikke er fuldt beskrevne, hist og her findes andre hænder end Árnis, men hvad der således hidrører fra andre er forsvindende. Det allermeste er på latin. Også sedler fra langt senere tider findes her; de må ved uagtsomhed være havnede her.

Af en notits ses, at Árni har været i Dresden — vistnok i anledning af en bogavktion dér —, hvor han har set en »*Virgilius in membrana*«. Også i Halle undersøgte han biblioteker på samme måde som i Leipzig, vistnok også i Jena. Også her fik han hds. til låns, som et af »*Otfrids evangelia*« (br. ²⁷/₄ til Þormóður).

Ved alt dette skaffer Árni sig et overvældende kendskab til alverdens forfattere og bøger fra ældre og senere tider, et kendskab, hvori næppe nogen samtidig har overgået ham.

Foruden denne daglige virksomhed var Árni også beskæftiget med udgiverarbejde. Han har uden tvivl fra først af haft den tanke at få et videnskabeligt arbejde fra hånden og dertil finde en forlægger. Af breve til Þormóður (¹⁷/₁₀ 94) ses som antydet, at det har været umulig i Leipzig at finde en forlægger til hans *Orcades*; han har været hos alle boghandlere; han meddeler udførlig, hvilken betingelser der ellers stilledes. Også korrekturlæsere betales ekstra. Han råder derfor Þormóður fra at tænke på at få *Orcades* forlagt og trykt i Tyskland; det var lettere og billigere i København. Selv havde Árni taget med sig et manuskript af »*Sögubrot af Haraldri hilditönn*«; det vilde han lade trykke her (i Leipzig) islandice et latine og dedicere det til Moth; det skulde blive færdigt engang i maj.² Dette skulde dog ikke blive til noget. I br. til Þormóður af ²⁹/₆ 95 skriver han, at han opgiver at lade *Sögubrot* trykke, ti »bogtrykkerne gör så mange

¹ Jfr. AM katalog II, 256. ² I samme brev (²/₃ 95) meddeler han, at han har lært sig så godt fransk, at han kan læse franske bøger med historisk indhold.

diffikulteter på grund af den islandske tekst. Derfor lader jeg trykke noget andet tøj, som hedder *Chronicon Sialandiæ*, afskrevet efter veteri membrana og gör anfang dermed i næstkomende uge«. Manuskriptet hertil har han altså også taget med sig fra København. Det var en afskrift af et håndskrift i Universitetsbiblioteket, der brændte 1728, tagen endnu medens han var hos Bartholin. Skriftet udkom virkelig samme år (1695) under titlen: »*Incerti auctoris Chronica Danorum et præcipue Sialandiæ*«. Bogen var færdig inden oktober; d. 23. ds. sender han Sperling et eksemplar (br. ^{23/10}¹). Skriftet er dediceret Moth d. 12. august i de sædvanlige udtryk, som dog sikkert har været oprigtig mente fra Árnis side; han kalder Moth »*patronus ac Mæcenus observantissime colendus*«. Om sin udgivermetode siger han, at han har afvejet fra håndskriftets fordærvede retskrivning og anvendt den i hans tid almindelige, samt foretaget rettelser, hvor teksten var forvansket; enkelte manglende ord tilføjede han i klammer. Iøvrigt har han samvittighedsfuldt fulgt håndskriftet. Som tillæg har Árni givet 2 kapitler af Bertrand Tissiers udgave af *Exordium magnum cisterciensis ordinis*. Iøvrigt kan der henvises til M. C. Gertz' nye udgave af dette skrift i *Scriptores minores historiæ danicæ mediæ ævi II*. bind. Denne udmærket sagkyndige udgiver udtaler sig meget fordelagtig i det hele om Árnis udgiverarbejde. Til undskyldning for nogle mindre fejl tjæner, at Árni i Leipzig ikke kunde læse korrektur efter originalen. Árni viser i sin udgave en sand, videnskabelig udgivermetode; skade kun, at han ikke beskæftigede sig mere med udgivervirksomhed, hvortil han ved sin nøjagtighed, skarpsindighed og ævne til håndskriftlig læsning egnede sig fremfor nogen anden i samtiden.

At Árni under sit ophold i Leipzig også havde tid til at tænke på sine nærmeste i Island og deres vel viser den udførlige skrivelse af ^{8/10} 1694, hvori han omtaler og anbefaler sin morbroders andragende.²

Kort efter at Árni var rejst til Tyskland, fik han meddelelse

¹ I dette brev meddeler han, at han har fundet i biblioteket »nogle epistolas Christiani I. Regis Daniæ ad Regem Bohemiæ«, og at han har afskrevet dem. ² Embedsskr. s. 1.

om, at han 14. juli 1694 var udnævnt til professor, dog kun som designatus, med den forpligtelse eller under den forudsætning, at han publice disputerede, hvilket dog aldrig blev til noget.¹ Det er uden tvivl Moth, der har udvirket denne udnævnelse, som dog altid måtte siges at være en begyndelse, selv om det foreløbig kun var navnet og intet andet. I br. ^{17/10} 94 takker Árni Þormóður for hans lykønskning »anlangende det uformodede professorat«; det er klart, at Árni i de følgende ord mener, at han har Moth, måske også Meier, det at takke. Over denne udnævnelse blev der skumlet af nogle, og vistnok var den lidt usædvanlig, eftersom Árni dog endnu ikke havde offentliggjort noget.² Werlauff anfører et stykke af et brev fra prof. H. Jacobæus til biskop Bircherod i Aalborg (^{28/8} 94), der lyder: »Den nye islandske professor, som en tidlang var sal. Th. Bartholins amanuensis, er rejst udenlands på obersecretaire Moths pung. Vores professorer er ikke vel tilfreds med denne collega; thi han haver ikke beviist nogle specimina, andet end hvad som udi hans fædreneland practiseres, nemlig at vise igen, hvilket han præsterede hos en mand i Fiolstræde, som havde mist sine sølvknapper og bleve, som der siges, uformodentligen gennem lukte vinduer og dørre indslængte til hannem igen«. At Árni ikke havde aflagt egenlige videnskabelige prøver er rigtigt nok. Den sidste bemærkning — om »at vise igen« — er ganske dunkel. Hvis der ligger noget til grund for den, er det vel en spøgefuld tildragelse. Hvis noget var fjærnt fra Árnis væsen og færde, så var det, at beskæftige sig med denslags, som beskyldningen går ud på. Så meget er sikkert, at udnævnelsen har vakt opsigt. Árnis udgave af *Chronica Sialandiæ* må ses i belysning heraf; den skal uden tvivl være et sådant specimen, som Jacobæus og de andre savnede. Men, som sagt, udnævnelsen var foreløbig kun et navn, som der næppe var grund til at være misundelig over.

¹ Bestillingen er trykt i Embedsskrivelser s. 1. ² Længe efter ventede man noget litterært fra Árni. ^{11/8} 1710 skriver Reitzer: »og derhos ønsker den tid dog engang at komme, at vi stedse kunde beholde Ham hos os, og fædrenelandet samt universitetet nyde det, som de så længe have ventet af Ham«.

Efter sin flittige og energiske virksomhed i Leipzig¹ afsluttede han sit ophold dér og kom hjem i december, henimod jul 1696.² 9. december skriver P. Syv ham til og adresserer brevet til Leipzig; heri takker han for brev af ²³/₁₀ og den »overskikkede tractat« (Ϸ: Chronica). 6. febr. 1697 skriver Árni til Þormóður, og der var da gået nogen tid siden hjemkomsten. Han skriver, hvad der jo er oplysende om hans forhold til Moth og hans hele stilling, følgende: »Straks da jeg kom hjem, lod hr. geheimeråd Moth udsøge et kammer til mig, og jeg går nu daglig til hans bord; venter også, at der ved tid og lejlighed noget vil falde af til videre subsistence, uagtet jeg endnu intet har mærket dertil. Hr. geheimeråd viser ved alle occasioner sin sædvanlige affection mod mig og mere end tilforn«. I samme brev takker han Þormóður for to eksemplarer af »Færøerne« (trykt 1695). Om resultatet af sine undersøgelser vedrørende norsk historie siger han: »Intet har jeg fundet i Tyskland, som explicerer res Norvegicas med undtagelse af nogle loca, hvori står at Nicolaus cardinalis, episcopus Albanensis (postea Adrianus 4.), har converteret det norske folk til kristelig tro, hvilken ignorantia rerum Norvegicarum ikke meriterer at mentioneres«. Resultatet på dette område bleve altså intet som helst, og det var kun hvad man måtte vente; Árni selv har sikkert ikke ventet sig noget. Det var på andre områder, at Árni fik et så rigt udbytte af sit Tysklandsophold, nemlig sin omfattende bibliografiske viden og kendskab til vigtige bogsamlinger — for ikke at tale om, at han lærte tysk til fuldkommenhed, hvad JÓl. bemærker i sin biografi.

¹ I sit br. ¹⁶/₄ 96 til Bj. Þorleifsson udtaler Árni, at rejsen er bleven længere end oprindeligt påtænkt og han venter at ville komme hjem i juni. ² I brev til Björn Þorleifsson ²/₆ 1697 siges dette rent ud. Jfr. Thura i hans Idea (128).

VI.

DET 3. AFSNIT AF ÁRNI KØBENHAVNSOPHOLD
1697—1702.

Efter al sandsynlighed vendte Árni, som før omtalt, fra sin Tysklandsrejse tilbage til København i slutningen af december 1696. Han er uden tvivl blevet modtaget med åbne arme af Moth, der straks tilbød ham at bo hos sig, hvad Árni, der intet ejede og ingen indtægter havde, sikkert med glæde modtog. Til gengæld har han så naturligvis måttet udføre det arbejde, som Moth ønskede, men det kan nu ikke nærmere bestemmes, hvori dette bestod. Kun kan det siges, at Árni skrev breve og cirkulærer for ham, se Nye Danske Magazin V, 252. 255, og dette også efter 1699. Om et arbejde, som Moth sikkert stod bagved, skal nedenfor tales.

At Árni har set noget mørkt på sin fremtid — han var nu 33 år gammel —, vilde ikke være mærkeligt. Det er rimeligvis rigtigt, hvad JÓl. meddeler i sin danske biografi herom: »I den tid (∴ vinteren 1697) faldt der ind mange diskurser (som man kan tænke) og iblandt andet spurgte (han) (∴ Moth] Arnas tidt, hvad han agtede for sig? Arnas svarede altid, han så her ingen avantage for sig, han måtte vel til Island, havde og virkelig i tanke at tage hjem til Island om foråret. Geheimeråden rådede ham altid derfra, og sagde han skulde hellere søge at employere sig her i Danmark. Den anden svarede: ja, det vilde han gjerne, hvis han så der til nogen apparence«. I den isl. affattelse findes omtrent det samme, men her tilføjes, at Árni skulde have sagt, at der vel ikke lå andet for end søge om et præstekald eller et andet embede, der blev ledigt. Så fortsætter JÓl.: »Engang faldt så ind en aftens tid, at geheimeråden skikker bud op til Arnas på hans kammer, at han vilde komme neder og spise aftensmad. Når budet kom, ligger han på sin sæng og læser i en bog, kanske og var upasselig, og svarer at han har ikke lyst til mad dengang. Da geheimeråden fik det svar, går han ud, og var noget ude; men når han kommer ind, skikker han et brev på en talerken op til Arnas, der han lå på sin sæng, og lod sige ham:

kanske smager dette (bedre) end smör og bröd. Når Arnas tager brevet op, ser han (om jeg ret mindes) at Hs. kgl. Maj. Christ. 5. allernådigst gör ham der til sin archivsecretaire. Da rejste han sig (som man kan tænke), gik neder og takkede«. Det sidste lyder lidt anderledes i den isl. fremstilling. Efter denne skulde Moth have begivet sig til Cancelliet — der var måneskin og sne om aftenen — og vender tilbage med det nævnte brev. Udnævnelsen fandt allerede sted d. 20. febr.¹ En anden mand, hvem Áрни havde sat sin lid til, og hvis navn atter og atter findes i brevvekslingen mellem Áрни og Þormóður, er etatsråd Reinholt Meier (d. 1701). I br. ²⁷/₄ 95 takker Áрни Þormóður for at have recommenderet sig hos Meier, som Þormóður var en ven af, men ønsker dog, at »en anden« (∴ Moth) ikke får noget at vide derom. I sit br. af ²⁷/₂ 97 skriver Áрни til Þormóður »som hans oprigtige ven«, at han er udnævnt, men ingen lön er ham bestemt, ti Moth befatter sig ikke med det finansielle, men etatsråd Meier har lovet ham at være hans patron, så at han af kongen fik noget til sin subsistence. Han siger, at han i samtaler med Meier har omtalt Þormóður, og ønsker, at denne i breve til Meier vil lade denne vide, at »jeg har ladet ham (∴ Þormóður) vide hans gunst mod mig, så at han i det mindste skal vide, at jeg forstår og vurderer hans favör; manus manum lavat«. Det er en forståelig og uskyldig svikmølle, Áрни her vil få i stand. Iøvrigt vides der så godt som intet om nogen lön for Áрни, undt. for så vidt som det er oplyst,² at der på reglementet for 1699 findes opført 300 rdl. til ham. Noget kan han således have fået tidligere. 1700 blev Fr. Rostgaard arkivar. Áрни kom således til at stå under sin (yngre) ven, med hvem han havde tidligere ført en lærd og venskabelig brevveksling. Sin stilling og titel beholdt Áрни til sin død, uagtet han fra 1725 blev den egenlige styrer af arkivet.

Árnis indtægter har til at begynde med ialfald været meget små eller ingen. For ham som bogsamler måtte dette være en slem omstændighed. JÓl. giver en betegnende meddelelse herom. Om foråret — efter JÓl. 1697 — skulde han have købt »en slump bøger« for 100 rigsdaler, han lånte disse eller det meste

¹ Jfr. også brev til Þormóður ²⁷/₂ 97. Bestallingen findes i Embedsskr. s. 5. ² A. D. Jörgensen: De danske rigsarkivers historie s. 52.

deraf af en borger i staden. »Dette var, siger JÓl. (noget dunkelt), hans første begyndelse med hans istandsættelse¹ i København, og antikviteters indrettelse, eftersom han selv har fortalt mig«. Her foreligger der vist en af de mange unøjagtigheder og sammenblandinger hos JÓl. Dette må vist, efter de anførte ord af JÓl., sigte til en begivenhed inden 1690 (til det Bartholinske tidsrum), ti da havde Árni allerede anlagt og begyndt sin bogsamling. Det må være galt, når JÓl. henfører dette til 1697. At Árni nu stadig samlede bøger og håndskrifter fremgår tilstrækkelig af breve og seddelnotitser.

Men Árnis indtægter var, som sagt, rent ubetydelige, og det var kun naturligt, at han måtte tænke på en forbedring af sin stilling. Dette har ingenlunde været let, og Moth har vel ikke ment at kunne virke for sagen. Þormóður har søgt at påvirke Meier, ti ⁹/₁₀ 97 takker Árni for hans anbefaling. I br. ²²/₁ 98 til Þormóður kan han ikke skrive nærmere om sin løn, »reglementet er heller ikke færdigt«. I samme brev antydes ret dunkelt et giftermål, men han siger, at derom har han de samme tanker som tidligere; »jeg tror det vil blive lidet fordelagtigt«. I br. ¹⁴/₁ 1702 kommer Árni igen ind på denne sag, giftermålsplaner; han udtaler her sin uvilje mod at giftes og få afkom. »Ikke, siger han, er jeg så hurtig til at tænke på giftermål. Ved ikke, om jeg da blev lykkeligere end jeg er nu; bryder mig heller ikke om at påtage mig curam posteritatis«. Det var på en anden måde at han påtog sig en sådan. ¹⁹/₈ 1698 findes omtrent det samme om lønnen; Meier svarer aldrig noget sikkert, på hvis skønne løfter (jfr. også br. ⁶/₈ ²) Árni dog har stolet. Jfr. også br. ⁴/₈. Særlig omtaler han sig og sine kår i br. ¹⁰/₇. Atter omtaler han Meiers løfter, og er åbenbart nu lidt gnaven, »skal det også være så, at jeg ikke skal slide mange par sko derhen«. Han antyder, at han er fattig og derfor overset og citerer: »aurea nunc vere sunt secula, maximus auro venit honos, auro conciliantur amores«. Han siger, at han ikke længe kan udholde dette, hvor sparsom-

¹ Må vel betyde »fast ophold for fremtiden«. ² Heri udtaler han sin skepsis: »Jeg holder ved min gamle religion og tror det, som jeg får; den tro har aldrig bedraget mig, og således kan det endnu blive«.

meligt han end lever. At gå til Svenskerne¹ uden nogen sikkerhed vil han ikke; det samme gælder England. Alt hvad han ejede, har han brugt på sin tyske rejse. I sit br. af ¹¹/₆ 99 til vennen Björn Þorleifsson klager han over mangel på indtægter, det er vanskeligt af kongen at få sin løn »så jeg næppe ved, hvorlænge jeg kan være derved.«² Jeg kan komme andet steds bedre til rette, både hos de Svenske og i England, men har så meget imod at tage herfra på grund af gode venner i Island, som ikke vilde tjæne noget derved«. Her synes det at fremgå, at han ikke nu egentlig har noget imod at tage til Sverrig. Et brev, som han uden anledning fra J. Peringskiölds side skrev til denne ²⁶/₂ 99³ — altså lidt før end brevet til Björn —, må vistnok opfattes som en tilnærmelse, ja ser næsten ud som det var meningen dermed at få et gunstigt tilbud fra de Svenske. Direkte står dette ikke deri. Men Árni tilbyder — i det han henviser til sin store samling af membraner, »som jeg næppe tror at nogen in Europa haver«, — sin bistand ved udgivelse af oldislandske tekster (»og gierne contribuerede til sådanne sagers rigtighed alt det mig var muligt«), eftersom de tidligere trykte er ikke helt correcte og har adskillige »nævos«. En sådan bistand var han dog virkelig kun i stand til at yde, når han var bosat i Stockholm. Noget svar fra Peringskiöld kendes ikke. I lignende retning fører også hans ret mærkelige sammenligning mellem de Danske og de Svenske fra samme tid i br. til Þormóður ¹¹/₈ 99: »At Snorre Sturluson [c: den svenske udg.] er så dyr og Orcades så billige, kommer deraf, at hos de Svenske elskes og æres literæ, og så køber alle det, som der bliver trykt, ti alle holder der af sig selv [sigter til at de trykte sagaer angik svenske forhold]. Her derimod bryder ingen sig om noget som helst og allermindst om sig selv«. Dette er en stræng dom, måske dog noget for stræng. Endnu ikke ved kongeskiftet

¹ Der havde været rettet en opfordring til Árni om at gå i svensk tjeneste efter Guðmundur Ólafssons død (1695); sekretær Utterclou havde skrevet til Þormóður og denne udpegede Árni som den bedste, men udtalte en tvivl om, hvorvidt han vilde modtage pladsen (i hans sted pegede Þormóður på Ásgeir Jónsson); Utterclou skal så have henvendt sig til Árni, men fået afslag (Dal: Specimen de antiquariis Svecie 1724).

² Han har altså måske ikke fået udbetalt de ovf. nævnte 300 rdl. ³ Trykt Arkiv XXVIII.

har han tjænt noget (br. ⁹/₉), og han har det tilfælles med paven at være »servus servorum domini«, har meget at bestille for andre, men småt med indtægter deraf (br. ²⁶/₉). Han er i disse tider i det hele meget mismodig. I br. ¹⁸/₁₁ ytrer han således ret kraftigt: »Jeg er intet nær end tilforn, undt. hvad løfter angår, og dermed må jeg endnu et par måneder contentere mig. Jeg må således patientere og forsmærte min ulykke og dumhed, at jeg har tænkt på nogensinde i dette land at tjæne mit brød«. Lignende findes i br. ⁹/₁₂. Ved kongeskiftet mistede Moth, som bekendt, sin magt, hvilket naturligtvis heller ikke var heldigt for Árni. Alligevel begyndte det nu at lysne for ham, uagtet det så ud til krig med Svenskerne. Dette sidste må også have gjort en ende på enhver tanke om en stilling hos dem. Hvad der synes at have stået Árni i vejen, er hans mangel på egen produktivitet. I br. ²/₁₀ 1700 siger han, at han, siden han tog sig af Series, ikke har kunnet gøre noget for sig selv, uagtet hans venner har rådet ham til at lade noget trykke for at recommendere sig.

I br. ¹³/₁ 1700 meddeler han Þormóður regeringsskiftet og udtaler, at man må være forberedt på lønningernes forringelse — »ved ikke hvad der bliver af mig, tror dog, jeg bliver her dette år«. ³/₄ kan han skrive til Þormóður, at han »efter langsommelige opvartninger har udvirket sin bestallings confirmation«, hvad der har kostet ham 50 rdl. »Men at få noget for det som jeg har tjænt kongen er lige nær ved det, det har været, så at min vantro træffer endnu langt bedre ind end Monfrères faste håb på mine vegne. Så gætningssikker er jeg med hensyn til det onde«. Denne bestilling er arkivsekretærstillingen. Konfirmationen er af ⁹/₈ 1700,¹ og i denne hedder det, at han skulde have løn fra nytår. I reglementet for civiletaten er Árni opført som sekretær med løn af 500 rdl.² Endnu omtaler han sin correspondance med de Svenske, der i nogen tid er gået istå på grund af pengemangel og ufreden. Først ¹⁹/₁₁ 1701 kan Árni skrive til Þormóður, at han i næstafvigte måned (oktober) har fået konfirmation på »professionen«, d. v. s. professoratet. Om denne havde han indgivet en ansøgning ²/₆³ og andraget om at blive udnævnt til

¹ Embedsskriv. 6; jfr. Brevveksl. med Þ. T. s. 354. ² Brevveksl. med Þ. T. s. 302. Men jfr. br. ²/₁₀ 1700. ³ Embedsskriv. s. 7.

»professor philosophiæ (det var det, han för var) et antiquitatum danicarum« (dette var det nye). Hans ansøgning blev bevilget og bestallingen ²²/₁₀¹ blev læst i Konsistorium ²⁹/₁₀ og rektor refererede, »at han havde talt med grosscanceller om Arne Magnussens senio, om det skulde regnes efter den sal. konges brev eller efter denne konges, hvortil han svarede, at han straks skulde tiltræde den sted, som var vakant«. »Jeg er glad over, at det gik så, skriver Árni, uagtet der er liden lön derved, og slet ingen det første år.«² ¹⁶/₁₂ gratulerer Þormóður ham til resultatet. Han siger i den anledning: »Glad blev jeg ved det, at Monfrère har fået en virkelig profess, og mest ved, at han har den ære, ikke blot sine exemplo blandt vore landsmænd at være bleven professor, men også har bragt det så vidt, at antiquitatum danicarum profess er ved ham indstiftet og begyndt med ham osv.« Fra nu af er Árni vel også for bestandig holdt op med at tænke på nogen forandring med hensyn til opholdssted og stilling. Þormóður slår på, at nu bör Árni hellere dyrke hörgar (∩: hjemmet) end, som hidtil, »tehuse« og gifte sig ind i collegarum familiam. Þormóður havde netop været i København den afvigte sommer, og han har da vel set, at Árni kom på »tehuse«, hvad der giver lidt indblik i hans private liv. Men Árni var åbenbart stadig ikke tilbids at gifte sig.

Lidet anede Árni, at han snart skulde få et hværv, der helt fjærnede ham fra universitetsgærningen.

I sine forskellige breye omtaler Árni ofte — hvad vi har set et par prøver på — sine mange, men lidet lønnede, beskæftigelser. Disse skal nu betragtes lidt nærmere.

Det var da for det første forskellige ting, han skulde udrette for sine islandske venner, som de bebyrdede ham med, og som der nu ikke kan göres nærmere rede for og som næppe hellere er af nogen videre interesse. Især virkede han dog på forskellig vis for sin ven, biskop Björn Þorleifsson, hvem han omfattede med et broderligt og oprigtigt venskab. Árni giver ham råd angående embedssager, ja sender ham uskrevne ark papir, hvorpå han selv skal skrive sit navn, medens Árni tilbyder at forfatte

¹ Embedsskriv. s. 9. ² Lønnen har vel kun været 200 rdl.; se Kålund Brevveksl. m. Þ. T. s. 354.

skrivelsen og lade den renskrive, i henhold til biskoppens private fremstilling af pågældende sag(er), idet han forudsætter, at vennen ikke er så øvet i at skrive denslags breve. Det kunde Árni ganske anderledes, også efter det nøje kendskab, han havde til de fleste og vigtigste personer, der havde med statsstyrelsen og offentlige sager at gøre; det ser man tydeligt af brevene. Árni skyede ingen umage for redelig og så eftertrykkelig som muligt at tage sig af de sager, han anmodedes om at besørge. Alt dette har taget ikke så lidt af hans tid. I 1697 virkede Árni meget for Jón Vidalíns valg til biskop til Skalholt, ligesom han senere også kraftig skal have anbefalet valget af Jón Árnason til biskop. Hovedsagelig bestod dog hans daglige virksomhed af meget andet.

I br. ²⁶/₂ 98 skriver Árni til Pormóður, at der »i dag« er faldet dom i den bekendte besættelsessag i Jylland (∴ Tisted), hvori mag. Oluf Björn var »pot og pande«; denne dømtes til fængsel på livstid og kvinderne (*stelpurnar*), »som lod som om de var besatte«, alle til spindehuset. Desuden blev den ene medvirkende student relegeret på livstid, den anden på ét år fra Universitetet. Blandt højesteretsdommerne var Moth selv. Det er uden tvivl ham, der har fået Árni til at besørge til trykning en dokumenteret fremstilling af hele sagen. Den udkom i en lille oktav på 80 sider 1699.¹ At det er Árni, der har besørget udgivelsen — der står intet udgivernavn på bogen —, fremgår af br. ¹¹/₃ 99 til Pormóður²: »jeg har, siger han, i nogle uger været fordybet op over ørerne i en dansk pjece om den opdigtede obsessionem diabolicam, der fandt sted for to år siden i Jylland; den er nu for det meste trykt, og jeg har efter gehr. Moths befaling gennemset korrektoren og forså vidt haft nok at bestille«. Men hele bogen er vist Árnis eget værk. Ialfald er det hans rationelle betragtningsmåde, der går gennem det hele. Det er som om man hørte Árnis

¹ En ny udgave besørgede A. Ipsen 1891, men udgaven er desværre unøjagtig. ² Sagen havde levende beskæftiget Árni, ti Bircherod siger i sin dagbog ²⁸/₁₀ (3/10) 1697 således: »Arnas Magnæus, designatus Antiquitatum patr. Professor, kom til mig om aftenen med adskillig fornøjelig discurs, anlangende hans sentiment om det formentlige besættelses galenskab fra Thisted«.

ord og fornam hans lærdom, når der (s. 70) tales om forskelligartet hedenskab (∴ gammel overtro) og lævninger deraf, som f. eks. det »at tage held og lykke fra en og give en anden«. Dette er åbenbart en reminiscens fra Snorres udtryk om Odin (Hkr. I, 19₆₋₇), som næppe nogen anden end Árni kunde have. Det er ligeledes hans ord og tankegang, der kommer tilsyne i slutningen: »Så ses heraf, hvad uordener og skade det ofte kand forårsage, at man slige uvisse eventyr (∴ beretningen om Køge huskors) til trykken og gemeene mands kundskab befordres«. Dette er Árnis røst.¹

Nogen lang tid har dette lille skrift næppe taget. Derimod var der et andet litterært arbejde, som lagde stærkt beslag på Árnis tid og arbejde. Det var Þormóðs gamle skrift *Series dynastarum et regum Daniæ*, sædvanlig blot kaldet *Series*. Den danske kongerække hos Saxo viste sig at være forskellig fra den i islandske historisk-sagnhistoriske skrifter. Frederik d. tredje havde opfordret Þormóður til at forfatte en fremstilling af det i islandske kilder givne. Dette gjorde han kort efter sin tilbagekomst fra Island 1664. Skriftet blev dog foreløbig ikke trykt, men blev gennem afskrifter kendt af mange og vakte ikke ringe opsigt. Senere opdagede Þormóður, at der var flere kilder, end de, han havde benyttet; derfor gjorde han sit skrift stadig mere fuldstændigt og forbedrede det efterhånden som tiden gik. Nu blev det dobbelt så stort, og, naturligt nok, tilegnet kong Frederik d. 4., ligesom det første var tilegnet Frederik d. 3. Skriftet udkom imidlertid først 1702. Der var mange praktiske vanskeligheder at overvinde, foruden at der var meget at rette og fastslå i det videnskabelige indhold. Men her er det, i bægge disse ting, at Þormóður får og nyder Árnis medvirkning efter en meget udstrakt målestok. I en række af år er *Series* genstand for overvejelser og behandling i brevvekslingen mellem de to venner. Gennem denne får man et levende indtryk af, hvor meget der i virkeligheden skyldes Árni, hans kundskaber, skarpsind og akribi, ti i udgaven selv siges der ikke et ord om Árni (hvad han selv var

¹ I br. ⁹/₁₀ 1700 skriver Árni til Þormóður, at han ikke ejer noget eksemplar at sende ham, men han kan købe det for 12 sk.

skyld i), undt. for så vidt som han flere gange nævnes som ejer af håndskrifter, der er benyttede i skriftet.¹

I korthed kan følgende meddeles om værket.

Det må være Series, som Árni hentyder til i br. ¹²/₆ 90, hvor han spøgefuldt siger: »Hans opus de dynastis Danorum kan han, hvis han vil, testamentere til mig; det vil ikke blive trykt i dette århundrede. Dette for morskabs skyld«. Hvad der har givet anledning til denne ytring vides ikke. Men ordene lyder som et varsel. Árni fik virkelig meget med værket at gøre og det udkom heller ikke i århundredet. Þormóður svarer ¹⁷/₇: »Om min Seriem historíæ at testamentere Dem, vil jeg hverken love eller afsværge; dør jeg för, er det ikke noget ilde tilbud«. ⁸/₁₀ 1692 siger Þormóður, at han, i henhold til Árnis ord (disse kendes ikke), vil give sig i lag med udarbejdelsen af Series, der måtte udvides; den vilde, siger han, ikke blive mindre end hans Orca-des. Men nu hører man i en række af år intet om Series förend efter at Árni er hjemkommen fra Tyskland. ²⁸/₉ 97 skriver Þormóður om betingelserne for trykningen deraf, og nu, især fra 1698 af, begynder en udførlig brevveksling mellem Þormóður og Árni, der, ifg. dennes udtrykkelige udtalelser, har lovet at besørge udgivelsen af bogen. Man kan følge denne temlig nøjagtig hele tiden. Árni holdt hvad han havde lovet; ufortrøden arbejdede han, som han selv lejlighedsvis siger, daglig og uafsladelig på værket, undtagen når andre uafviselige krav, hans øvrige arbejde, brevskrivning og desl., forhindrede ham deri. Árni forhandlede for det første med forlæggeren og fik efter den tids forhold et i det hele fordelagtigt tilbud. Efter at trykningen var begyndt, gik det dog ret langsomt, af forskellige grunde; Þormóður havde stadig et og andet at ændre eller tilföje, tildels i henhold til Árnis kritiske bemærkninger; hele sider måtte sættes og trykkes om. Stundom manglede der papir. Alt dette bevirkede, at bogen først kunde udkomme i begyndelsen af året 1702, og så manglede der endda register.² Árnis arbejde var ikke ringe, men

¹ Hvis intet er overset findes de nævnte s. 86. 210. 309. 320. 361. 376. 397. 399. 404. 411. 413. 416. 422. 386 nævnes han som den der har meddelt afskrift af et hds. i Univ.bibl. Þormóður taler om »Arnæ Magnæi Museum« (376). ² Dette blev først trykt i Torfæana, udg. af Suhm 1777.

at eftervise dette i enkeltheder er ikke let, da Þormóðs manuskript ikke nu findes.¹ Árni siger — i anledning af Þormóðs klage over at det går langsomt — at han så at sige må »undersøge hvert ord« (br. ²/₁₀ 1700). Árni sender ham sine kritiske bemærkninger, som Þormóður enten bifalder eller søger at modbevise. Noget egenmægtig har Árni vel behandlet teksten, ti Þormóður beskylder ham etsteds for at have udeladt noget, hvad Árni imidlertid benægtede. Ret diktatorisk lyder det, når Árni i br. ¹⁴/₁ 1702 siger: »Dissertatio de Starcadis kommer ej i Seriem; den kan Monfrere indføre i Historiam Norvegicam appposito loco«. På den anden side omtaler Þormóður oftere, hvad han ønsker at Árni skal indsætte det ene eller det andet sted, og beder ham fjerne ujævnheder, antilogias og desl. Der er ingen tvivl om, at Series har undergået omfattende ændringer til det bedre og mere nøjagtige ved Árnis medarbejderskab, som Þormóður med tak anerkender, selv om han etsteds lidt gnavent lader som han ikke er tilfreds med skriftets endelige form.² I én særlig henseende havde Árni en afgørende indflydelse på værket's endelige udstrækning. Det havde været Þormóðs agt, at Series også skulde indeholde Rolf krakes samt Harald blåtands og Sven tveskægs historie. Árni hævdede herimod (se især br. ²³/₆ 1701), at denne ikke havde noget med formålet med Series at

¹ I AM 864, 4° findes et stykke afskrevet med Árnis hånd. Det findes i Series s. 264. I 168, 8° findes der fra Árnis hånd en oplysning om, hvad han i et par tilfælde tillod sig at ændre. ² Det må være en misforståelse, når J. Erichsen i Torfæana s. XVII antager, at det der omtalte manuskript er Þormóðs eget manuskript til Series. Det må være noget helt andet der menes. Kålund mener (s. 375), hvad der utvivlsomt er rigtigt, at der sigtes til Hist. Norv. Noget af Þormóðs mskr. til dette arbejde ses Árni at have haft til lignende gennemsyn, se f. eks. br. ¹⁰/₁ 1698. — Hvor stor pris Þormóður har sat på Árnis medvirkning ses af følgende udtalelse i brev ¹⁶/₄ 1703 til O. Sperling: »Dominus Arnas Magnæus magno meo incommodo in Islandiam ablegatus est; dubito an sine illius inspectione quicquam recte imprimatur. Qvod si Seriem cum Orcadibus contuleris, videbis, quantum distent æra lupinis. Doctum certe correctorem istis adhibui, nec illic Islandica vocabula impedimento erant, nihilo tamen magis vir ille doctus sensum meum assecutus est, qvod in talibus peregrinus esset. Hic autem Antiquitatum septentrionalium lingvæ insuper peritissimus est«.

göre, eftersom dette var og skulde være at give en fremstilling af kongerækken ned, og kun ned til den historiske tid, til den tid, da der ikke mere herskede nogen usikkerhed eller uenighed mellem den islandske overlevering og den hos Saxo. Dette Árnis syn sejrede; Þormóður gav — skönt vistnok nødvendig — efter, og udgav senere (1707) sit *Trifolium*, indeholdende kongerne Gorms, Haralds og Sven tveskægs historie. Heller ikke her nævnes Árnis navn i fortalen. Også Rolf krakes historie udgaves senere (1715) særskilt. At *Trifolium* udkom særskilt, var der intet beklageligt i, men registret til *Series* burde have fulgt med udgaven, hvad så end grunden var til, at det ikke skete. Þormóður forudsætter i br. ¹¹/₂ 02, at Árni gör (eller har gjort) etslags register. ²⁴/₈ 1703 har Þormóður sendt »register over Seriem«, men da var jo bogen udkommen; det må være det register, som Suhm lod trykke. Det er snarest bogtrykkeren (forlæggeren), der har voldt vanskeligheder. Þormóður havde bedt Árni om at skrive en *dedicatio* til kongen tillige med et *proloquium* på hans vegne (br. ²/₁₀ 99), og siger, at han vil nævne Árni og hans virksomme hjælp (³⁰/₁₁ 1700) og »rekommendere hans kvalitæter i antiquitatibus«. Herpå svarer Árni (³¹/₁₂ 1700), at *dedicationen* må Þormóður selv skrive; han duer ikke til at affatte den slags; en *præfatio* kan han derimod nok skrive, men udbeder sig et udkast dertil fra Þormóður. ¹¹/₂ 1702 beder denne om, at der i *præfatio* indføres, at han »altid har konsuleret Monfrere og forandret meget efter hans råd og benyttet hans opera så at bogen uden lyder kunde trykkes« m. m. Men af alt dette kom der intet til at stå. Når det i *Torfæana* (XXV) hedder, at Þormóðs gamle fortale til det oprindelige værk er blot taget og ændret og som sådan benyttet med nogle ændringer, er dette ikke rigtigt. Árni har selv helt igennem skrevet fortalen, og herved forklares, at der intet stod af det, som Þormóður havde ønsket at der skulde indføres om Árni selv; denne har ikke kunnet bekvemme sig til at formulere eller redigere noget sådant.¹ Selv om det nu sikkert er meget

¹ Þormóður siger i br. til Meier (²¹/₆ 1699), at han har skrevet: »idque sub inspectione Domini Arnæ Magnæi, prosperiore, ut auguror, fato, quam Orcades nuperrime«. I afskriften af *Series* i den oprindelige form 864, 4° findes tilføjelser med Árnis hånd; det er dog ikke dette eksemplar, der har dannet grundlaget for trykningen.

overdrevent at sige, at bogen i det væsentlige er Árnis værk, kan man trygt sige, at han har haft en væsentlig indflydelse på hvad der blev optaget, eller, rettere sagt, ikke blev optaget i den, og derved bidraget meget til at bogen holder sig til æmnet uden at være tynget af uvedkommende stofmængde, samt at Árni har givet en mængde rettelser i det enkelte, nøjagtigere præciseret udtryk og, efter ham tilgængelige håndskrifter, tilføjet enkelte stykker (dette dog vist med Þormóðs billigelse og delvis på hans opfordring). Series bliver således et af Árnis vigtigste arbejder i virkeligheden, og Þormóður havde al grund til at være ham taknemmelig.

Også om forskelligt, især angående tidsregning, havde Þormóður brevvekslet med Árni, i anledning af hans arbejde med den norske historie,¹ selv om denne i dette tidsrum i og for sig spiller en ringe rolle, da alt i brevvekslingen drejer sig om Series og delvis den dermed i forbindelse stående Hrólfs saga kraka.

Om andre af Árnis påtænkte arbejder vil der senere blive handlet i en samlet fremstilling.

Til alt det foran anførte skal endnu føjes, at Árni (ifg. Werlauff) siden 1691 synes at have haft noget arbejde ved Universitetsbiblioteket, hvad der i og for sig er højst rimeligt; han ses ialfald at have et godt kendskab dertil og at have afskrevet forskellige skrifter dér. Det var ikke mærkeligt, at det blev ham 1698 overdraget sammen med Chr. Reitzer og H. M. Mule at forfatte en katalog over bibliotekets håndskrifter; Árni skulde naturligvis særlig beskæftige sig med de islandske. Hans nærmere tilknytning til biblioteket fulgte imidlertid langt senere.

I disse år havde Árni en udstrakt brevveksling med mange islandske og ikke-islandske venner og bekendte. Disse sidste var sådanne, der hos Árni søgte forskellige oplysninger både om sproglige og litterære æmner. Allevegne havde han det ord på sig, at han var den kyndigste af alle i samtiden. Og det var ikke små krav, der stilledes. Således havde pastor des Vignoles (br. ¹³/₁ 96 fra Leipzig; det tages med her, selv om det er fra en lidt tidligere tid) bedt ham om oplysninger om bibliotekarerne, men

¹ Jfr. br. ²⁴/₄ 1700 og fra Árni ²⁵/₆ 1701, samt af ¹¹/₂ 1702, hvori Þ. beder Árni forhandle med en forlægger.

også at samle kataloger, der var at få, undersøge håndskrifter af en halv snes navngivne forfattere, og endnu meget mere. Prof. T. B. Bircherod taler om forskellige tjenester, Árni har vist ham, og om håndskrifter, f. eks. om Ælnoth (breve 1697—1701). Sognepræst P. Winsløw (breve 1699) takker Árni for oplysninger og den støtte, han har ydet hans søn i København. Assessor B. Winther, der kalder Árni sin »ubekante gode ven«, beder ham (br. ¹²/₉ 98) om at låne sig forskellige bøger (Árni har foræret ham Chron. Sial.), isl. sagaer på dansk m. m. Særlig kan det fremhæves, at den for sin Thesaurus bekendte englænder Hiccesius i året 1699 meget stærkt ønskede (brev för ²⁵/₈), at Árni skulde blive en medarbejder ved hans store værk; det var svenskeren Salan — hvem Árni bedömte meget strængt som videnskabsmand —, der havde givet Hiccesius anvisning på Árni, med hvem han også har forhandlet efter at være vendt tilbage. Det Hiccesius ønskede, var en fuldstændiggørelse af hans fortegnelse over »nordiske« håndskrifter og trykte bøger, ved »nordiske« forstås islandske, norske og »cimbriske«. »Du er den eneste i Danmark, som kan give mig deres titler, du som har gennemført alle biblioteker, hvor de findes, og undersøgt dem (bøgerne) og hos hvem jeg alene kan få besked om alt hvad Danmark, hvad Island formår«. Naturligvis er dette tildels fraser, men vidner dog om det ry, der gik af Árni. Også en runetekst som sprogp prøve med latinsk oversættelse ønsker han. Alt dette vilde han gerne få i løbet af et år, men han var ukendt med Árnis langsomme arbejdsmåde og hans beskæftigelse med så meget andet. Der kom intet ud af det medarbejderskab. Hiccesius sendte ham som etslags lokkemiddel eller tak forud — foruden sit eget værk — Chr. Worms udgave af *Islendingabók* (herom senere), der var trykt i England.¹ ⁵/₂ 1700 gentog Hiccesius sin anmodning. Der findes ingen breve fra Árni til ham. Otto Sperling (1634—1715), hvem han havde kendt för Tysklandsrejsen (br. ²⁸/₁₀ 1695), vilde lære sig islandsk; derved blev han og Árni kendt med hinanden. For ham tolker Árni et sted i *Landnáma*

¹ P. Poulsen (senere sognepræst), der da opholdt sig i Oxford skrev til Árni ²⁰/₈ 1699 på Hiccesius' vegne for af støtte dennes anmodning, men det hjalp ikke stort.

(²⁶/₁₁ 1698) samt andre tekststeder (²⁰/₂ 1699), beskriver det isl. skotøj osv.

Med mange andre førte Árni en brevveksling om forskellige litterære ting. Fr. Rostgaard skriver fra Paris (²⁸/₆ 1697) om bøger og håndskrifter. Weimer i Bergen tilbyder ham (¹²/₁₀ 1697) en Islandsbeskrivelse på islandsk. Kellermann i Leipzig og Hamborg — med hvem Árni havde været sammen i Leipzig — giver litterære oplysninger og skriver om forretninger og politik. Árni spørger A. Kellinghusen (¹/₆ 1699) om håndskrifter af Theodricus (det af Kirchmann benyttede). Selvfølgelig bestod et venskabeligt forhold mellem så ånds- og studiebeslægtede naturer som Árni og Peder Syv. Fra år 1698 haves 1 brev (²⁶/₈), fra 1699 3 breve fra Syv (⁶/₁, ³¹/₃, ²⁷/₄); han takker for lån af bøger og skriver om forskellige lærde sager, udkomne modtagne bøger, udgravning af en stendysse ved Hellested osv. og beder Árni støtte sin søn til et embede. Atter her viser Árni sig som oftere en langsom besvarer af breve; Syv siger, at han intet brev har fået fra ham siden han var i Leipzig. Endnu et kort brev haves (³¹/₁₀ 1701), hvori han takker for lån af en bog. Syv døde 1702. Lægen Winslöv, hvem Árni bad om at købe bøger til sig i Holland, gratulerer ham fra Amsterdam (²⁸/₈ 1697) med ikke mindre end 3 bogavktioner, og meddeler (⁴/₁₂), at han har købt 2 bøger til ham (hvad der jo ikke var så meget). Han skriver på sin udenlandsrejse fra Leiden ²⁹/₅ 98 og oftere om kobberstikkere ifg. et hverv, som Árni havde givet ham; han har også købt og sendt bøger. Árni har særlig pålagt ham at købe bøger på auktioner, men de er gået for højere pris end han turde byde. Man ser, at Winslöv gjerne vilde gøre Árni tilpas. H. Gerners søn F. Gerner takker (¹³/₁₂ 1700) for den hjælp, Árni har ydet ham til at få »conditionen«, og lover at sende, hvad Árni kunde ønske af faderens (d. 1700) bibliotek. Árni har således også været dér påfærde. I året 1700 fører Árni brevveksling med biskop Stoud i Christiansand angående en strid, der mulig kunde afgøres efter nogle Stavangerbreve, der i tidligere tid var udlånte til Árni. Árni sender en fortegnelse over disse. Stoud anbefaler ham sin søn, der er student. Árni ønsker »norske monumenter, hvor lidet de og skulde siunis at vere værd, som ere ældre end 1580, være sig breve,

bøger, inscriptioner, penge etc. « Han ønsker også »accurat chronologie over de lutherske bisper der ved stædet«, klostrenes navne osv. Er dette med udarbejdelsen af en norsk kirkehistorie for øje? At Árni også stod i forbindelse med udenlandske boghandlere viser brev af ²¹/₁₀ 1701 fra G. Liebchüt i Hamborg, i hvilket denne svarer på forespørsel ang. nogle bøger. ²²/₄ 1702 giver Árni vicesatholder Gabel en fremstilling af den norske arvefølge efter Hirdskrå m. m. Med prof. Reitzer var Árni særlig gode venner, men der haves så godt som intet af breve mellem dem i dette tidsrum.

Det ses af alt dette, hvor vidtløftige og mangeartede negotia, Árni har haft, både sine og andres. Ikke mindre indtryk får man heraf, når man kommer til hans brevveksling med hans islandske venner.

Med lagrettemanden, bonden Skúli Ólafsson på Seyla i Skagafjorden havde Árni brevveksling i årene 1696—99. Det begyndte med, at Skúli tyde til Arni og bad ham om støtte angående en del af den af ham bebode jord (gård) og hans ret til denne. Arni nyttede straks lejligheden til at bede Skúli skaffe sig breve og lign. Skúli sender ham sådanne, også håndskrifter som Barlamssaga (vistnok 230, fol.). Jón Einarsson skriver 1698 om et hds. af Kongesagaerne (o: 304, 4°). Med Magnús Jónsson i Vigur (d. 1702) brevveksler Árni om et hds. af Sturlunga. Han havde i øvrigt tidligere (1691 og 1695) vekslet breve med denne, også om en sag, som Magnus havde bedt Árni om hjælp til. Árni greb altid lejligheden til at bede om dokumenter, håndskrifter og desl. Selv bruger han, som før anført, mundheldet manus manum lavat, og han har trolig fulgt den deri indeholdte leve-regel. En af Árnis gode venner var den lærde præst Þórður Jónsson på Staðastaður. Om ham gælder det samme; der findes oplysninger om omspurgte håndskrifter. Jón Ólafsson, præst til Bær på Rauðisandur, skriver (1699) om blade af Sturlunga-mbr. Præsten Isleifur Þorleifsson på Eyri ved Skutulsfjord låner Árni kirkebøger; denne beder præsten at undersøge dokumenter osv. (1699—1700).

Grímur Einarsson (søn af Einar Eyjólfsson) takker (1701) for ydet hjælp i hans anliggender og giver anvisning på den gamle

»kostelige bog«, σ : Elucidarius (674 A, 4°), som han lover at sende Áрни, hvis han kan få fat i den. Jón Hákonarson giver oplysning (1701) om den såkaldte Hraundalsedda (se herom SnE III, CVff.). Hjalti Þorsteinsson, præst til Vatsfjord, var en af Árnis bedste venner lange tider igennem. Áрни beder ham skaffe sig afskrifter af Vatsfjordbreve (1701) m. m. Også ham har Áрни åbenbart vist en tjæneste; han taler om en »confirmation i Cancelliet«, som nu må være afgået. Samme år skriver Áрни til Jón Vídalín i Skalholt om guldkalken dér. Men den, Áрни førte den mest intime brevveksling med, var hans ven og dusbroder Björn Þorleifsson, biskoppen til Hólar (1697—1710). Det første hele brev fra Áрни til ham er fra 1694, skrevet lidt før Tysklandsrejsen. Brevet handler mest om forskellige efterretninger, dels af personlig art, som Moths venlighed mod ham, om forretninger, han har udført for Björn osv. Men han glemmer ikke at bede om forskellige håndskrifter og deslige (jfr. ovf.). I br. 1°/₄ 1696 giver Áрни vejledning med hensyn til en rettergang angående noget jordegods og viser sig der som den praktisk-indsigtsfulde. I de følgende breve ønsker han fremdeles forskellige oplysninger (om Hannes Þorleifssons forliste skindbøger), beder om gamle kirkedokumenter og uddrag af skindbreve. Han sender biskoppen en (anden) supplicatia for at bede ham skrive derpå en anbefaling. Beder, at han på sine visitatsrejser allevegne vil »efter gamle documenter inqvirere« og besørge afskrifter af gamle breve ved kirkerne. Áрни beder ham skaffe sig til låns en lovbog hos Bjarni Gislason i Vtleifsholt, han har ønsket den til købs, men den var »ubillig dyr«. I br. 1⁴/₆ 98 meddeler Áрни, at han for større trygheds skyld har udvirket Moths ordre om, at Holar domkirkes breve sendes ned til ham og beder om alle, der er ældre end 1580, og lover, at de skal sendes tilbage. Han omtaler her sit forhold til amtmand Müller — hvem han åbenbart ikke har meget tilovers for — »når han igen gör uret, kan jeg ikke tie stille«. Gentager sin anmodning om breve og lign., kort sagt, alt hvad der er ældre end 1560, ja, han vil også gjerne have kopier af gamle epitafier, gravstene og sligt i domkirken. »Det er mig så kærkomment altsammen, at jeg holder det for en thesaurum, hvor lidt det, hvert for sig, så end er«. Den nævnte

lovbog — som han har fået til låns — sender han tilbage; han vil ikke købe den for 2 mark, endsige 5 rdl. Beder om bispen vil hjælpe den gamle annalforfatter Haldór Þorbergsson på Seyla, der var fattig og aflægs, et smukt træk af Árni og et af mange beviser for hans medfølelse for fattige og undertrykte. I andre breve fra den følgende tid er æmnerne beslægtede, anmodning om gamle breve, håndskrifter, måldageregistre, dokumenter (omtaler dem han har fået), samt oplysninger om Sæmund frode i Odde og folkeoverleveringer om ham (Björn havde nemlig været præst dér); dette hænger sammen med, at Árni var eller havde været ifærd med at skrive om Sæmund i hans påtænkte udgave af *Íslendingabók* (jfr. senere). Han ønsker en liste over alle på Holar trykte bøger. Ligeledes skriver Árni om forskellige negotia, f. eks. om at gøre domkirken mindre, hvad Árni havde frarådet. Árni skriver også til sin ven om de anker, man (amtmanden) har villet indgive over biskoppens ledelse af skolen. »Amtmanden vilde i vinter indgive en lang rolle om Monfrere, hvad dog af en god ven (∴: Árni selv) forhindredes« (s. 568) og giver venskabelig tilkende, at ikke alt er som det skulde være. I br. ²⁵/₁₇₀₁ omtaler Árni, at lagmanden (∴: L. Gottrup) har fået tilladelse til at rejse til Khavn, »hvad nytte det så end bliver til, det synes som om landet vover en hel hoben penge derpå uden at få noget derfor«; det er som om Árni havde forudanet vanskelighederne ved at inddrive de penge, rejsen kostede og som skulde udredes af hele folket. I dette brev træder Árnis uvilje mod de dansk-isl. købmænd tydelig frem. Med dette brev fulgte en lang liste, i ikke mindre end 23 punkter, over hvad Árni ønsker af oplysninger, breve m. m.

I hele dette tidsrum ser man således Árni stærkt optaget ikke blot af praktiske forretninger for sine venner i og udenfor Island, men også — og naturligvis først og fremmest — af hans aldrig hvilende virksomhed for at forøge sin samling af håndskrifter, bøger og breve. Han går i så henseende systematisk og målbevidst til værks, således som dette senere nærmere vil blive belyst. Beklagelig få oplysninger findes derimod om hans egne litterære arbejder, men uden tvivl var det hovedsagelig Ares *Íslendingabók*, som det var hans alvor med, og det så meget mere,

som han uden tvivl har følt og ganske sikkert af andre blev bragt til at føle nødvendigheden af som professor at gøre sig kendt ved et eller andet videnskabeligt arbejde udover udgivelsen af *Chronicon Sialandiæ*; udgivelsen af Tisted-besættelsen kunde jo ikke tælle med. Árnis personlige egenskaber, som de fremtræder i de hidtil nyttede breve, vil senere blive belyste.

VII.

ÅRENE 1702—12.

VIRKSOMHED I ISLAND, ISÆR JORDEBOGSARBEJDET.

Handelen på Island havde i et århundrede været monopol-handel, hvis fordærlige virkninger forlængst var følte og påklagede.¹ Det var for at klage over taksten, at Árnis fader blev sendt til København (se ovf.). Det må betragtes som givet, at Árni i sit hjem og påvirket af sin fader har lært handelsforholdene og deres skadelighed grundig at kende. Han har uden tvivl i sin ungdom fået indpodet en uvilje mod de danske købmænds hele færd og det uvæsen, de drev. Omkring århundredskiftet var det blevet sådan, at en ændring måtte indtræde eller søges iværksat.² Man havde truffet den ordning, at landet deltes i bestemte handelskresse med de strængeste påbud om, at man måtte holde sig til købmanden i sin egen kres. Der forekom forsyndelser herimod af en ret ubetydelig art, men de straffedes hårdt. Således havde en mand, Holmfastur Gudmundsson, til en anden købmænd end han skulde 1698 solgt »3 langer, 10 kullere og 2 bundter svømmeblærer«. For denne overtrædelse blev han bundet til en pæl og kagstrøget »med 16 slag af bøddelen«; han var forresten bleven dømt til at betale »8 merker« (3: 10 rdl. in specie), men havde kun en ussel båd at betale med, som ikke blev modtaget. Flere lignende sager kendes. Denne sag nævnes her, fordi Árni senere fik med den at gøre. Embedsmændene (sysselmændene) var heller ikke altid som de burde være og var selv un-

¹ Herom kan henvises til J. J. Aðils' udtømmende skildring i *Einok-unarverslun Dana* 1919. ² Jfr. herom det 4. afsnit i nævnte værk, som her er nyttet.

dertiden afhængige af købmanden mere end godt var. De strænge år og al denne handelsnød i forbindelse med kongeskiftet 1699 bevirkede, at tingmændene, der i anledning af kongehyldingen var talrigt samlede i sommeren 1700, følte trang til at gøre noget. Resultatet blev, at man enedes om at skrive til kongen og bede om hjælp. En af de mest fremtrædende blandt dem var den danskfødte lagmand Laurits Gottrup, der fandt støtte hos den daværende, iøvrigt ilde berygtede amtmand Chr. Müller. Tillige bad de om at måtte sende den ene aflagmændene til København, for mundtlig at forklare tilstanden. Kongen gav sit samtykke dertil, og amtmanden opfordrede Gottrup til at påtage sig rejsen. På altinget 1701 blev man imidlertid bange for, at denne sendelse vilde komme til at koste for meget, og mente, at embedsmændenes skriftlige forklaringer og indberetninger kunde gøre samme nytte. Denne opfattelse gjordes bl. a. gældende af biskop Jón Vídalín til Skalholt og dennes slægtning, Páll Vídalín, der i det følgende kommer til at spille en stor rolle. Disse 2 Vídaliner var Árni Magnússons særlig gode venner. Amtmand Müller sluttede sig nu også til denne opfattelse, hvoraf følgen blev, at han og Gottrup blev uvenner. Ikke desto mindre rejste Gottrup til København samme sommer. Kongen udnævnte i oktober en kommission for at undersøge og overveje hele sagen. Det hører ikke herhen at komme nærmere ind på de særlige forhandlinger om handelsforholdene. Men sagen førte til, at kongen mente, at der var al grund til at undersøge landets hele tilstand og forhold, for at prøve på at få forbedringer deri og i det hele fremkalde nødvendige reformer. Jón Ólafsson antyder efter Árni, at grunden også var den at undersøge, om man ikke kunde få flere skatter af landet. Nu er det, at man i denne forbindelse kommer til Árni Magnússon.

Hans kendte praktiske dygtighed og indsigt i alle islandske forhold har utvivlsomt udpeget ham som den, regeringen havde bedst tillid til at udføre den gerning, som den ønskede. Ret pludselig og uvæntet for Árni kom udnævnelsen til den virksomhed, han som kommissær skulde udføre på Island.

25. april 1702 blev der udfærdiget et reskript til ham om at rejse til Island og dér udrette, hvad en ham medgiven in-

struks¹ udførlig krævede. Og der tilføjedes: »skulde han ellers af sig selv observere noget videre der i landet, end hvad ham var befalet at forrette, som kunde geråde H. K. M. til tjeneste eller det gemen til bedste, skulde han det skriftlig forfatte og tillige med det øvrige ved hans tilbagekomst Hs. Maj. tilstille«. Instruksen selv er dateret 22. maj 1702 og består af 30 paragraffer.² De første 4 paragraffer handler om en tilvejebringelse af en hele landet omfattende jordebog. Der skulde foretages undersøgelse af, hvorvidt almuen var trykket af ubillige pålæg, og klager modtages over embedsmænd (§ 5, 6); købmændenes overholdelse af oktrojen (§ 7) og havneforholdene (§ 9), domkirkerne og bispestolene, samt skolernes tilstand m. v. (§ 10—13) skulde undersøges. Det kgl. jordegods skulde optegnes (§ 15—16). Foruden endnu andre ting skulde også visse bestemte sager undersøges, som den ovf. nævnte Holmfasts, en anden angående Tomas Konrádsson osv. (§ 22 og 23); grundene til svovlminedriftens ophør (§ 25) skulde efterforskes, beretning om fremmede nationers forbudne handel indgives (§ 27). Kommissærerne — der skulde være en til foruden Árni — havde ret til at lade sig »dokumenter ved domkirker, klostre eller hos privatmænd, som kan være til nytte uden tergiversation« forevise (§ 29). Det er som man sporede Árnis egne ord i denne paragraf. Og endelig hedder det i § 30: »alt hvad kan tjæne til landets tarv og opkomst samt de kgl. indkomsters forbedring overlades i øvrigt til kommissærerens nidkærhed, som vil blive nådig påskønnet«.

Som man ser, var instruksen overmåde omfattende og gav kommissærerne en meget udstrakt myndighed samt anledning til så at sige at blande sig i eller tage sig af så godt som alt i det offentlige liv forekommende — bortset naturligvis fra alt lovgivningsarbejde —. Den led af samme fejl som instrukser i disse tider jævnlig led af, at bebyrde en enkelt mand — her dog to — med et uoverkommeligt arbejde, et arbejde, der i dette tilfælde tilmed var meget uligartet. Når man desuden — hvad man gjorde — tænkte sig arbejdet udført i løbet af nogle få år, havde man regnet grundig fejl. Uden tvivl må arbejdet ved det nye jordebogsforetagende være betragtet som det vigtigste og

¹ Se Lovsml. for Isl. I, 580—81. ² Embskr. 12f.

mest påkrævede; det stilles da også i spidsen af instruksen. Et grundigt kendskab til jordegodserne og deres tilstand, kort sagt, det økonomiske grundlag for landets trivsel og opkomst, var og måtte være det allernødvendigste. Hermed stemmer det oprindelige, vel fra Árni selv stammende udkast til instruks, der endnu haves.¹ Af dette ses også, at fuldmægtig, senere landfoged P. Beyer oprindeligt var udset til at tiltræde kommissionen som sekretær; dette skete dog ikke. Det er sikkert Árni selv, der har fået sat igennem, at Páll J. Vídalín blev det andet medlem af kommissionen. Han var som sagt Árnis gode ven, og denne har væntet et godt samarbejde fra hans side, hvad der også blev tilfældet.

Der blev sendt skrivelser til amtmand Müller, bægge biskopper og lagmænd om at yde kommissærerne al mulig støtte. 25. april fik Árni ordre til at rejse til Island med første skib. 17. maj indgav han til Rentekammerkollegiet et andragende om løn m. m., nemlig 200 rdl. til equipage, til sig og en tjæner fra afrejsen til ankomsten til Island 4 rdl. ugentlig, til fortæring i landet 2 rdl. pr. dag, til hans medkommissær 1 rdl., og så 4 rdl. om ugen til nedrejsen igen. Alt det øvrige (rejser i landet, papir og desl.) vilde han bekoste selv. 22. maj (samme dato som instruksen) tilstår kongen Árni ikke blot hvad han har ønsket, nemlig de 200 rdl. til equipagen, 4 rdl. til rejserne mellem Island og Khavn, samt 1 rdl. pr. dag til subsistence osv., men også lov til at oppebære sin gage som embedsmand.² 29. maj udstedte Árni et udlånsbevis for 7 fra Rentekammeret udlånte jordebøger, der nærmere specificeredes. Han vilde forberede sig så godt som muligt til arbejdet. 29. maj rejste han fra København³, sikkert med købmand Fjelderup (Breve s. 148). 18/19. juni var han nord for Langanes og ankom til Hofsó's 24. juni⁴, hvorpå han og hans værkfælle Páll Vídalín red til altinget,⁴ hvor kundgørelsen om deres hværv blev oplæst 18. juli.⁵ Af den ses, at den oprindelige plan var, at enhver jordejer selv skulde give en fortegnelse over

¹ Embskr. 13 ff. ² Árnis andragende herom (²⁷/₅) se Embedsskr. 18—19. Konsistorium lover ²⁷/₅ at tage sig af hans løn og sørge for, at han får hvad der tilkommer ham, sst. s. 18. ³ Br. til Þormóður s. 375. ⁴ Emb. skr. s. 22, 199. Af br. fra Jón Árnason ²⁵/₆ 1703 ses, at Árni undervejs besøgte Hólar. ⁵ Embskr. 20 f.

sine jorder og deres værdi og dermed lade følge afskrifter af dokumenter ang. ejendomsretten, samt af kirkernes dokumenter af samme art. Alt dette skulde være færdigt i løbet af næste vinter og afleveres på altinget næste sommer. På denne måde har man altså tænkt sig en jordebog over hele Island fuldført eller ialfald alt materialet dertil samlet i løbet af ét eneste år. Denne plan har imidlertid hurtig vist sig uigennemførlig, så snild og simpel den end kunde synes at være, og en anden, sikkert mere pålidelig, men også mere langsom, fremgangsmåde måtte vælges, den der fulgtes, som det snart skal ses.

Det første brev til Árni, der kendes, efter hans ankomst til Island, er fra købmand C. Pouelsen på Stappen (Arnarstapi) ³/₇, og sendt til altinget. Foruden at meddele den elendige tilstand sender købmanden dommen over Thomas Konrádsson, hvem han har sagsøgt (jfr. instruksen ovf.). Brevet forudsætter, at Árni kommer der på egnen og købmanden stiller sit hus til hans rådighed. Ejendommeligt nok findes endnu et brev fra købmand Bærtelsen (Revets krambod, Snefjældsnaes) ⁴/₇, hvori også denne klager stærkt over de slette tilstande (her særlig fiskeriets) og almuens armød, der er ude af stand til at betale, hvad den skulde. Det hedder utilsløret: »dette bedes ydmygst edle hr. professor vilde behage ved skibenes hjemsejling til det kongl. rentekammer at referere«. Mulig er det hensigten med disse breve at søge at påvirke Árni til gunst for købmændene. Et andet brev fra samme af ²⁴/₈ haves af lignende indhold. Det er adresseret til Árni »a Westfjord«. Allerede nu besvarer Árni fra altinget ¹⁹/₇ en forespørgsel fra biskop Björn om forståelsen af en forordning, også ang. forhold til handelspladser, (»det må stå enhver frit for fra fjærntliggende distrikter at føre landskyld og lejer til sit hjem«). Sysselmand Magnus Björnsson skriver ⁸/₈ og beder, under henvisning til samtale på altinget, at Árni vil skrive med »hans og almuens supplique«. Også fra købmand Fjelderup modtog Árni en anmodning (¹⁴/₉) om, at Hofsos' distrikt ikke blev forminsket.

At Árni straks tog sig af de sager, som var ham pålagt, viser hans brev ²¹/₁₀ til Steindor Finnsson, hvori han beder denne om oplysninger angående kontrakten mellem Thomas Konrádsson

og købmand Jacob Sörensen på Rif. ⁸/₃ 1703 svarer Steindor, at derom husker han intet nøjagtig.

Da jordebogsarbejdet var det betydeligste og vigtigste af Árnis hværv, ligesom det også blev det resultatrigeste, vil det nu blive udførlig behandlet i det følgende i forbindelse med Árnis liv og opholdssteder iøvrigt i dette tidsrum.

At Árni på det omhyggeligste har over tænkt og forberedt den opgave, han påtog sig, er indlysende, selv om man ikke havde alle de papirer vedrørende hværvet, som endnu haves. Blandt disse er særlig 462, fol. at mærke; her findes regler for jordernes vurdering samt en fuldstændig plan for jordebogens indretning m. m., det meste med Árnis egen hånd. Planen er fulgt i praxis, men her skal man ikke komme nærmere ind på denne sag, da den uden tvivl vil blive behandlet i indledningen til udgaven af jordebogen. Hvad der findes i 1014, 4° er uden tvivl også forbedringer til jordebogsarbejdet (jfr. også 223, 8°).

Man er ret godt underrettet om Árnis og hans medarbejder Páll Vidalins rejser dels gennem Árnis breve, dels og især gennem Pálls »annal« for årene 1700—09 (trykt 1904); endelig giver Jordebogen selv nøjagtige oplysninger om, når enhver del af den blev udfærdiget. Da det kan ventes, at der i indledningen til udgaven af denne vil findes alle oplysninger om de enkelte sysler og repper, er det ikke nødvendigt her at gå i detaljer.¹ Her skal der derfor i al korthed gøres rede for Árnis rejser og virksomhed ved jordebogen.

Efter at de to mødtes 1702 red de først til Bessestad og Vidø for at efterse bygninger osv. i henhold til instruksens.² Senere hen på sommeren mødtes de igen efter aftale i Hvammur, Árnis ungdomshjem, hvor hans broder Magnus nu var præst. Den ⁸/₃ har Magnus Björnsson forudsat, at han rejste derhen. Derfra rejste de til Skógarströnd og ud i Eyrarsveit, Árni videre rundt om Snefjældsökkel, hvorefter de mødtes på den bekendte præstegård Staðarstaður (på sydsiden af næsset). Herfra skrev de rundskrivelser til sysselmændene angående folketælling og husdyrbestand. Her var de endnu i oktober (brev ²¹/₁₀). Árni har

¹ Jfr. også Kålunds redegørelse i Fortalen til Embedsskrivelser osv.

² Embskr. s. 23.

også selvfølgelig besøgt sin morbroder Páll Ketilsson, der havde været præst dér, men nu bode på Slitvinda- (Slitanda-) staðir; herfra haves brev ¹⁵/₁₂, hvori denne takker Arni for godt samvær. Noget efter er Áрни rejst til Skalholt (rejsen tog 8 dage), hvor han ses at have været 15. novbr. På Skalholt opholdt Áрни sig i det hele taget hver vinter under sit ophold i Island, hos sin gode ven, biskop Jon Víðalín, den berømte prædikant.

Resultatet af rejsen for jordebogens vedkommende var, at omtr. halvdelen af syslet (Snefjældsnaes) blev færdig. Det var en god begyndelse (br. til Rentek. ²⁰/₆ 09). 1703 rejste bægge kommissærer til vestlandet, først ud i Bjarnøerne og Flatø, derpå til Bardstrand, og landede ved Hagi; opholdt sig på gården Bær, hvorfra turen igen gik ud til Bjarnøerne, derfra til Tjaldanes-sand, over Sælingdalsheden til Hvammur.¹ Dette var i juni måned. Men kommissærerne fik nu et missive fra kongen om at undersøge Bessestad selv, og de skulde også møde på altinget. Fra Bessestad (i august; derefter til Grindavík), hvor de opholdt sig en halv måned, tog de til Vidø og udarbejdede jordebogen over hele den sydlige del af Guldbringesyssel. I sept. var Áрни på Utskálar og i Keflavík. Her var de først færdig i november, vejret var, siger Áрни »usædvanligen mildt og godt«. Áрни tog så over Reykjavík og Saurbær på Kjalarnæs (sammen med Páll) til Skalholt. De havde nu høstet erfaringer, og de kunde indse, at det hele gik og måtte gå meget langsomt. Derfor tog de nu den beslutning i de følgende somre at »separere sig«, arbejde hver for sig med hjælpere (skrivere). Det skete også således for det meste herefter.

I deres indberetning til kongen 30. aug. 1703 giver de et over-slag over arbejdets varighed. Der henvises til, at assessor Klein for omtr. 20 år siden fik befaling om at indrette en jordebog; dertil gik der 7 år, uagtet det var sysselmændene selv, der gjorde arbejdet; dertil er den jordebog meget mangelfuld, idet meget er forbigået, der burde være medtaget, og der er mangfoldige fejl derved. Nu har de nøje overvejet, hvor lang tid dette arbejde vilde tage, og mener, at såfremt ingen særlige forhindringer kom,

¹ Jfr. Vallaannáll ved år 1703 (Ann. isl. I, 450—51). Her meddeles, at Áрни havde sit tælt på altinget østen for tunet på Tingvallagården.

kunde det blive færdigt ved udgangen af 1708. Det er i tiden medio maj til medio octobris, at der kan arbejdes. Der göres rede for de hindringer og besværligheder, der selv om sommeren kan træde forstyrrende ivejen. Alt dette er fuldkommen i sin orden. Rentekammeret synes at have holdt sig strængt til det her anførte årstal, som det siden vil ses.

1704 begav Árni sig i maj¹ til Vestmannaøerne og gjorde jordebogen over dem færdig; den er det eneste, der findes med hans egen hånd. Det arbejde tog 5 uger.² Páll tog til Kjósarsyssell og optegnede jorderne i Mosfellssveit. Der kom Árni til ham og de fortsatte arbejdet til altinget trådte sammen. Her indfandt de sig bægge d. 8. juli og deltog i domme. Efter altinget begav de sig østerpå helt hen til Lómagnúpsand og gjorde jordebog over Vesterskaftafellssyssell helt hen til Myrdalssand med standkvarter på Þykkvibær og Kirkjubær.³ Her havde de rigelig lejlighed til at forhandle med hinanden og rådslå om det hværv, der var pålagt dem. »De kom overens om, hedder det i P. Vidalíns Aldarfarsbók, at uretfærdig adfærd af dem, som rådede over jordegods, de åndelige over åndeliges godser, kongens forleningsmænd over kongens ejendomme og proprietarii over deres egne, var en af de største grunde til landets udarmelse, og især manglen på erstatning for kvilder,⁴ som da i nogle år havde plaget almuen tvært imod landets lov og al gode mænds gammel sædvane, hvilket altsammen i høj grad havde udarmet bønderne, til bedste for dem, som styrede jordegodserne, men til fordærv for lejerne, som foruden al erstatning for kvilder måtte, nogle steder i 70, 60, 50, 40, 30, 20 år, leje døde kvilder som lovlige.⁵

¹ Endnu den 3. var han i Skalholt, d. 10. kom han til Vestmannaøerne, 16. juni er han endnu ikke kommen tilbage (br. fra Páll 16/6 1704). ² Jfr. Árb. Isl. VIII, 85, hvor det siges, at Árni vendte tilbage derfra Barnabas messedag, 3: 11. juni. Sål. også Vallaannáll (Isl. ann. I, 464). Jfr. også s. 86 om hans og Pálls rejse og ophold. ³ Jfr. Árb. Isl. I c. 88—9 og nærmere i Vallaannáll (Isl. ann. I, 465 f.). ⁴ Kvilder er de får, som,

tilhørende ejeren, fulgte med den udlejede gård, i reglen seks = en ko. ⁵ Forholdet var det, at når »kvilderne« døde (af alder eller sygdom) skulde lejeren erstatte dem, istf. at det var ejeren, der skulde göre det, medmindre lejeren kunde siges at have forskyldt deres død. For den fattige lejer var erstatningen en meget trykkende, og tilmed uretfærdig, udgift.

Men forat bønderne aldrig skulde kunne tilbagelevere lejevilder eller hyde dem op ifølge lovens lydelse, havde husbønderne nogle steder fået sat igennem, at alt lejevæg var med lejerens mærke. Kommissærerne betænkte, hvilken lovløshed dette var tværtimod loven, Købebolken k. 16, allermest på de godser, som kongen ejede og forpagtede til andre for en vis afgift« osv. Resultatet af kommissærernes overvejelser er den velskrevne og udførlige indberetning af 20. sept., skrevet på Tykkebæ-kloster.

Efter endt arbejde østerpå drog de tilbage, Árni til Skalholt.

1705 rejste Árni østerpå igen, vistnok i begyndelsen af juni¹ (³/₅ er han endnu i Skalholt) og gjorde jordebog over resten af Vesterskaftafellssyssel færdig (Myrdalseggen; 27. juni får Árni brev fra biskoppen, adresseret til Dyrhole eller Holt under Øfjældene). Páll udførte arbejdet i Kjos og på Kjalarnes. Bægge kom de så til altinget. På dette skulde der dømmes i den kedelige sag mellem Árni og bonden Magnus på Brødretunge, som vil blive omtalt senere. Árni drog efter altinget til Bessestad. Denne sommer fik kommissærerne atter brev fra Rentekammeret, hvori det pålagdes dem at undersøge »mange og store dokumenter«, som var tilsendte dem, angående den islandske handel, om den skulde være i »compagnie eller particulær«, samt hvilke købmænd havde bestemte havne og adskilte distrikter. »Men da de så, hedder det videre i Aldarfarsbók, at det var umuligt i så kort en tid at skrive en fuldkommen relation om så vigtige æmner, besluttede de, efter at være bleven enige om, at et compagni var skadeligt for landet, og en handel fordelt på flere hænder heldigere, skulde sekretæren rejse til Danmark, for dér at relatere dette, medens Páll skulde fortsætte kommissionsarbejdet.«² Árni har sikkert også gærne, for sin egen skyld i anledning af sagen mod Magnus, ønsket at rejse til København. Han afrejste fra Keflavik d. 10. sept.,³ hvor han og Páll skiltes.

Páll fortsatte jordebogsarbejdet om efteråret i sin egen hjembygd (Hrutafjorden, Midfjorden, Vatsnes og Vesturhop).

Árni opholdt sig nu i København den følgende vinter (1705—

¹ Jfr. Vallaannáll (Isl. ann. I, 471). ² Aldarfarsb. s. 33, jfr. skr. fra Árni til kongen ¹⁴/₁₀ 1705, Embskr. 128 ff. ³ Embskr. 199. 22. og 28. august var Árni på Gardar på Alftanæs.

6). Angående hans virksomhed vedrørende handelsforholdene vil der senere blive handlet. Árni rejste igen fra Helsingör 18. juni¹, kom først til Island i Torlakshavn 8. juli,¹ medens altinget stod og han begav sig straks derhen; Páll, der havde flere sager at gøre med, blev glad ved hans komme. Forholdet til amtmand Müller var blevet ret spændt.² Iøvrigt foretog Árni sig intet videre i jordebogsarbejdet, men red fra tinget over Eyrarbakke, hvor han var sammen med Páll, til Skalholt, hvor han forblev vinteren. Der er han allerede 5. sept. Páll var i dette år så meget virksomere. Før altinget havde han taget jordebog over de 3 sydligste repper i Borgarfjordsyssel, efter altinget over den sydligste del af Arnessyssel (Selvog, Grafning og endel af Ølves), hvorefter han rejste til nordlandet og fortsatte her arbejdet i nogle repper i Hunavatssyssel (Svinadal, Ásar, Vatsdal, Vididal).

Her skal indskydes, at Árni, i henhold til instruksen, overdrog sin broder, Jon, at forfatte jordebogen over Dale- og Strandesyssel. Dette arbejde udførte han i årene 1703—06, samt 1709—10 (dele af Strandes.).

1707 er et år, der i landets historie karakteriseredes ved den store koppepest, der kom til landet i juli måned og rasede forfærdelig med megen mandedød i hele den sydvestlige del af landet. Páll rejste om foråret til Borgarfjorden for at gøre jordebog over den sydligste, resterende rep dér (Skilmannahreppur); Árni (endnu $\frac{18}{6}$ i Skalholt) mødte ham på Skagi (Akranæs). Her var de 8 dage i juni (br. $\frac{15}{6}$) på Vogatunga (Leirársveit) i tælte. Her udgav de ordrer om »kontributionen« til at bestride omkostningerne ved Gottrups rejse til København. Alt gik uhyre langsomt; grunden til at det havde trukket så længe ud med denne sag var, at der skulde skaffes oplysninger fra de forskellige sysselmænd. Fra Vogatunga rejste Árni tilbage til Skalholt, men Páll gjorde jordebog over Leirársveit, Melasveit, Andakil og Skorradal. Árni red som sædvanlig til tinget med biskoppen, hvor Páll også indfandt sig. Fra tinget red de først til Bessestad (der var de $\frac{3}{8}$), ti atter var der kommet kongelig skrivelse om, at de sammen med amtmanden skulde indgive en relation angående den nye forordning af 1705 om erstatning for kvilder

¹ Embskr. s. 218. 332. ² Jfr. Aldarfarsb. s. 42.

m. m. Derefter rejste bægge to til Snefjældsnessyssel, Árni over Kjalarnæs til Saurbær, og derfra ad søvejen til Saurbær på Hvalfjardarstrand, hvor de traf hinanden. Rejsen gik så videre over Rauðamelur til Slítandastaðir, hvor jo Árnis onkel bode. Her gjorde de udkast til deres »relationer« til Rentekammeret og Cancelliet. Da havde Árni fået en hjælper (skriver), Pjetur Markússon. Páll gjorde småture for at optage jordebog, over Bredevigrep lige til Öndverdarnæs, medens Árni synes at have opholdt sig det meste af tiden på nævnte gård, vistnok for at udarbejde brevene. På gården var han $\frac{2}{9}$, $\frac{11}{10}$. Men nu begyndte koppepidemien at rase, folk døde i hobetal, til at begrave ligene manglede der både mænd og heste. Værket måtte foreløbig helt afbrydes, med nød og næppe og først sent kunde Arni komme til Skalholt (her er han 3. decbr.). Der haves i Aldarfarsbók en ret livlig beskrivelse af tilstandens elendighed. Páll vilde efter hjemkomsten have fortsat jordebogen på nordlandet, men nu var pesten også begyndt at grassere dér, så det måtte opgives.

Det følgende år 1708 gjorde Páll för tinget i maj en jordebog over Nordrárdal og resten af Borgarfjordsyssel. Han og Árni mødtes 12. juni for at rådslå om de sager, de skulde have frem på altinget, hvilket de så overværede, efter at Árni dog først var taget tilbage til Skalholt. 7—24. juli haves breve fra Árni, skrevne fra Þingvellir. Árni rejste hjem til Skalholt (jfr. breve af 11. august) og har vist gjort jordebog over en del af Rangárvallasysse; Páll havde fortsat sit jordebogsarbejde i Grimsmes för altinget; efter dette fortsatte han med nogle nærliggende egne og om efteråret i egnene nord for Blanda. På altinget havde kommissærerne fældet nogle vigtige domme, hvorom senere. Der var atter for Árni i anledning af disse domme og andre sager fuld grund til at rejse til København, hvad han gjorde i september; med ham rejste hans brodersön Snorri. Den 9. kom han til Ørebak til skibet og kom til Khavn ved midten af oktober.¹ Vinteren 1708—09 tilbragte Árni i København. Inden han rejste havde han fået sysselmanden Hákon Hannesson — og betalt ham forud — til at fortsætte jordebogen i Rangárvallasysse. Under sit ophold i København forefaldt der en vigtig begivenhed i

¹ Embskr. s. 308.

Árnis liv, idet han, 46 år gammel, giftede sig. Hans hustru hed Mette Fischer, enke efter en kgl. remsnider (sadelmager, en tysker). Hun var af norsk herkomst og var mindst 10 år ældre end Árni. Han var således fuldkommen fritaget for en cura posteritatis. Hvorledes det er gået til med dette giftermål, vides ikke. Sikkert er, at hun var bemidlet, og det er vel dette, der for Árni har været af betydning, men der kan også have været gensidig sympati.¹ Brylluppet stod 16. maj, Magnús Arason digtede på latin et højtravende bryllupsdigt, der blev trykt. Jón Ólafsson, der kun kendte forholdet fra ægteparrets sidste år, har egentlig ikke særlig meget til overs for hende. Han siger, at Árni »havde en hemmelig huskors, som ingen kunde mærke uden de som var ham mest familiær, helst når han var alene og havde lidt i hovedet, og undertiden hans bedste venner. Rent at sige var hans gamle kone, som gjorde mest dertil, og uanset han havde midler nok, måtte han ideligen høre på, hun havde gjort ham rig, med flere kællingehistorier, som ikke er værd at anføres«.

Jón fortæller ligeledes, at Árni havde fortalt ham, at han skulde have haft 9000 rdl. med hende, men at han kun havde fået 6000; han antyder, at hun efter giftermålet, bag sin mands ryg, havde foretaget nogle pengetransaktioner, hvorved hun blev snydt og havde således tabt en del penge. Der foreligger iøvrigt ikke meget til at bedømme hendes karakter. Der haves et par breve fra Árni til hende (1709—10) og hende til ham fra 1712. Bortset fra hendes sprog og retskrivning, som vist står på højde med andre damers i den tid, viser hun sig som en forstandig og praktisk kone. Morsomt er, hvad hun skriver på en lap, der fulgte med brevet: »jeg vil studere på at læse islandsk skrift, yielt (! = ty. weil?) jeg er nu en halv islandsk dame. Ade min alkæreste, Ade tusinde gange«.

¹ Jón Ólafsson fortæller (den isl. biografi), at Fischers bode på slotspladsen, og at Árni på sin vej til arkivet plejede at drikke te hos dem om morgenen. Dette lyder rimeligt nok. En Jon Torfason, som netop dengang var hovedmanden i sagerne mod Árni, hvorom nedenfor, skal have digtet bryllupsvers »fulde af spot og ubehag«.

Efteråret 1708 (^{8/11}) opterede Árni i Khavn »Højmers residentz«, hvorhen han da er flyttet.

I januar dette år blev Árni notar i Konsistorium. Som sådan kunde han ikke foreløbig virke. Han rykkede op ved Ole Worms død; jfr. brev fra Reitzer 15. maj. Prof. Lintrup påtog sig notararbejdet i Árnis sted.

Árni havde gerne villet rejse ned til Khavn igen efteråret 1709, for så til foråret efter at tage med skib til den vanskeligste egn af Island, Isafjordsyssel, men dette blev afslået. Han havde tilkendegivet Rentekammeret, at arbejdet med jordebogen formentlig kunde være færdigt 1711. Árni rejste så d. 7. juli fra Helsingør og ankom til Torlakshavn 3. august,¹ og traf kort derefter sin kollega, der havde gjort jordebog i de egne. 1. sept. er han igen i Skalholt. Han gjorde da i november på selve Skalholt jordebog over Biskupstungur og en rep til. I indberetning 13. sept. giver Árni oversigt over arbejdet i det sidste år. Under hans fravær har Páll gjort jordebog over den vestre del af Borgarfjordsyssel (der nu var helt færdig), ligeledes et stykke af Hnappadalsyssel samt en del af Hunavatssyssel, der nu også var næsten helt færdigt. Siden Árni kom hjem, har de fortsat arbejdet i Arnessyssel, der således var næsten helt færdigt, og skulde blive det inden vinterfrosten kom. Sysselmændene Hakon Hannesson og Isleifur Einarsson (i Østerskaftafellssyssel) havde gjort jordebogen over Østerskaftafellssyssel og halvdelen af Rangárvallasyssel næsten færdig. Páll var rejst til nordlandet for få dage, for at tage fat på Skagafjordsyssel og arbejde indtil vinteren begyndte. Til foråret vil han til Isafjordsyssel. Samtidig hermed ansøgte Árni om at måtte tilbringe vinteren 1710—11 i Khavn, idet han påberåbte sig sit nylig indgåede ægteskab og helbredshensyn; han er af hensyn hertil rede til at slå af på gagen. 12. juni 1710 skriver Rentekammeret, at det venter arbejdet sluttet med det første, i hvert fald til næste år. Heri må vel ligge et afslag for Árni om at rejse til Khavn om efteråret.

1710 tog bægge kommissærer så til Isafjordsyssel, som de gjorde helt færdig, foruden resten (5 tingsteder) af Bardastrandsyssel. Ved hjælp af brevene kan man gøre sig et begreb om rejsen.

¹ Embskr. s. 336.

12. maj og 30. juni er Árni i Hvammur, 15. juli i Garpsdalur, i august i Skutillsfjord (nuværende Isafjord købstad), 29. august på Tingøre,¹ 3. september på Hrafnseyri, hvorefter man atter træffer ham i Hvammur 7. oktober; her opholdt han sig i det mindste til den 28. okt.; 11. december er han igen i Skalholt.

I dette år blev han, skönt fraværende, gjort til assessor consistorii.

1711 var Árni i Skalholt endnu 30. april, men d. 26—30. maj er han på vej vesterpå i Reykholt. Videre gik rejsen til Sneffjælds-næssyssel, hvor arbejdet tidligere var blevet afbrudt. Nu optoges jordebog over resten, dog med undtagelse af et enkelt ting-sogn, som først blev gjort færdigt 1714. Samme år optoges jordebog over resten af Arnessyssel, det siges ikke af hvem. Árni kom ikke til altinget i denne sommer (se brev nr. 54 i Brevv. s. 36). 13. august er han vendt tilbage til Skalholt,² hvor han træffes i følg. måned, samt 15. okt., men d. 23. okt. er han på Bessestad.³

Rentekammeret var begyndt at blive utålmodigt over at arbejdet ikke blev færdigt og skrev et ret skarpt brev til kommissærerne 10. juni 1711. Den 23. sept skriver Árni fra Skalholt en længere redegørelse, idet han henviser til et tidligere afsendt, men forlist brev. Han omtaler, hvad der er foretaget siden 1709, og meddeler bl. a., at nu er også hele Mulasyssel, »som er det allervidtløftigste på det hele landet«, færdigt. Arbejdet her havde Þorsteinn Sigurdsson, Arnis øvede tjæner, udført. Árni nægter, at skylden for at arbejdet er gået så langsomt er kommissærernes, men henviser til, at der af »misundere og deres velyndere« er lagt dem hindringer i vejen, samt til, at de mange andre forretninger har kaldt dem fra arbejdet, og siger, at det »vilde blive alt for vidtløftigt i denne korte tid at beskrive alle de tribulationer, fortræd og uret, som vi nu på nogen års tid have måt lide her i landet«. Det er muligt, at der er noget overdrevent i disse

¹ Jón Olafsson har meddelt, at Árni til ham havde omtalt rejsen fra Hóll i Bolungarvík og den slette vej på Snæfjallaströnd. Embskr. XIII, anm. ² Se Embskr. 432. ³ Der findes (i AM 223, 8°) en lille egenhændig notits, der lyder således: »1711 ringde heilann Junium, komst eg so eigi austur fyrr en spreingesandur var fær, því yfir ár ad fara med pappir, var ecki óhætt i þeim iðklaleysingum«. Det er ikke let at forstå denne notits, især hvad nævnelsen af Sprengisandur angår.

udtalelser, i det hele og store er de vist rigtige nok, men fremfor alt var det landets udstrakthed, der måtte forsinke arbejdet, og de lange rejser i den korte sommer, noget som Árni tidligere også havde fremhævet. Vinteren 1711—12 var Árni som sædvanlig i Skalholt, med undtagelse af den antydede afbrydelse, en kortere tur til Bessestad. Praktisk talt var Árnis deltagelse i jordebogsarbejdet sluttet. I det mindste ses det ikke, at han har gjort noget derved i forsommeren 1712, medens Páll arbejdede i Øfjordsyssel og den nævnte Þorsteinn i Tingøssyssel. Árni er endnu 22. maj i Skalholt; på altinget har han været og han er på Þingvöllur endnu 16. august.

Men Rentekammerets tålmod var bristet. I skrivelse til kommissærerne af 22. juli blev de beskyldte for at volde unødige processer, blande sig i dem uvedkommende sager, føre retterne i confusion, hvorved deres virksomhed hæmmes; der nægtes dem de penge, de havde ønsket, før end et resultat ses; Árni selv befales det »at forføje sig ud af landet med nærværende års skibe, at gøre forklaring om deres forretning«. Det er klart, at Rentekammeret fra en anden ikke venlig side har fået meddelelser om Árnis og Pálls forhold. I skrivelsen selv siges det udtrykkelig, at de er fremkomne gennem Generaladmiral Gyldenløve, der da var stiftamtmand over Island, men han havde selv så godt som ingen direkte forbindelse med landet.

Árni havde ikke andet at gøre end adlyde og forlod så Island — denne gang for bestandig — 1712 i september. Rejsen skal have været ret farlig og besværlig. Vind og vejr førte ham ikke direkte til København, men til Norge. 17. novbr. er Árni i Christianssand.¹ Han havnede endelig hos sin gamle ven Þormóður på Stangeland og overvintrede hos ham. Først i marts 1713 kom Árni hjem til København over Fladstrand, Jylland og Fyn.

Med hensyn til jordebogen skal for fuldstændigheds skyld tilføjes, at jordebogen over Húnavatssyssel blev afsluttet 1713, over Skagafjordss. 1713—14, over Øfjordss. 1713, over Hnappadals og Snefjældsnæss. 1714; det meste udførtes af Páll Vídalín. Ejendommeligt nok begyndte og sluttede dette langvarige og möjsommelige arbejde med samme syssel.

¹ Brevveksling s. 665.

Det er af ovenstående redegørelse klart, at Páll og andre medarbejdere som Isleifur Einarsson, Jón Magnússon og især Þorsteinn Sigurdsson, samt enkelte andre, der ikke navngives, har udarbejdet kvantitativt den største del af værket, men Árni har også en meget betydelig del deri. Et er vistnok utvivlsomt, at det er ham, der udarbejdede det skema, efter hvilket det hele udføres, så at det dannede en ensartet helhed, og at det er ham, der har været etslags overleder af det hele. Arbejdet er udført med den største samvittighedsfuldhed og nøjagtighed til trods for de meget betydelige vanskeligheder, der var forbundne dermed. Hvis der er unøjagtigheder deri, er det ikke kommissærernes skyld, men bøndernes udsagn, »almuens underretning«, som er det konstante udtryk; denne måtte jo danne grundlaget for det, der optegnedes om jordernes kvalitet, bøndernes kreaturbestand, skatter m. m. Der er ingen grund til at tro andet end at »almuens underretning« er i alt væsenligt fuldkommen rigtig; den kritik, som er fremkommen, synes uberettiget.

Da Árni forlod Island, efterlod han hele jordebogsmaterialet, som han selv siger i sit svar ^{16/12} 1713 på Rentekammerets rykkerskrivelse af ^{21/11}, og kunde således intet aflevere endnu. Iøvrigt giver Árni her en udførlig redegørelse for arbejdet. Det er klart, at han er noget gnaven og får bl. a. lejlighed til at bemærke, at han »haver og allerede med min skade lært, at det tjæner ikke altid at sige for megen sandhed«. Atter ^{9/1} 1714 forlanger Rentekammeret en redegørelse; selv om han ikke har hele materialet »skulle vi dog formode, at hr. assessor ikke derom er så ukyndig, han jo må vide, hvorledes matrikullen og jordebogen er indrettet«, hedder det lidt spydigt: tonen er ikke egenlig nådig. Gyldenløves indberetning, som Árni havde ønsket at få en kopi af, har åbenbart virket, og den hidrørte fra Árnis og Pálls uvenner. Rentekammeret afslog at give ham kopien, da indberetningen, hedder det, var bleven tilbagesendt til Konseillet. ^{12/6} 1715 kræver Rentekammeret især oplysninger om arbejdets fuldendelse, da de oplysninger, som var sendte 1714, gik tabt ved skibsforslis. ^{25/6} 1716 fornyer Rentekammeret sine krav om jordebogens afslutning og indsendelsen af en ekstrakt under trussel af, at sagen ellers vilde blive kongen forestillet. ^{27/6} s. å. indrøm-

mer Rentekammeret, at materialet må forblive i Island til krigens afsluttet, men hovedresultatet og en almindelig oversigt ønskedes straks. En sådan havde jo Árni tidligere gjort tid efter anden, så det er egentlig ikke let at se, hvad Rentekammeret kunde forlange udover det. I det hele ses, at Rentekammeret både før og senere ikke havde noget begreb om værket og dets vidtløftighed. 23. maj 1720 meddeler Rentekammeret, at admiral Ruben har fået ordre til at nedbringe hele materialet og anmoder Árni om at sørge for, at det vil kunne ske. Raben førte så det hele sammen med alle Árnis andre efterladte sager (bøger og manuskripter) i efteråret 1720 til København.¹

Dermed var jordebogstrængslerne ikke afsluttede. 1. novbr. 1720 udgik der reskript til Raben, Rostgaard og Árni om at undersøge de af Raben hjembragte kister og kasser med breve og håndskrifter m. m., som om ikke Árni alene vidste fuldkommen besked hermed. Kisterne indeholdt ikke blot jordebogsmanuskriptet samt breve (originaler og afskrifter), men også Árnis egne manuskripter, dels dem, han i 1702 havde ført med sig til Island fra Khavn, for nærmere at undersøge dem og mulig lade dem afskrive, dels dem, han under sit ophold havde erhvervet ved køb og som gaver. Alt dette var hans private ejendom, der, som man skulde synes, uden videre burde være udleveret til ham. Men nu skulde der foretages en undersøgelse »fra hvad steder i Island, de (brevene osv.) kan være kommen, hvem de kan tilhøre, så og om hvad materie de handler, og om de ere af nogen værdi eller raritet, og ellers hvorledes med dem kan være beskaffet« (!).² Naturligvis kunde Árni ikke være tilfreds hermed,

¹ Egenlig fik Raben befaling til kun at modtage kommissionens egne papirer, ti Isl.-Færøes Kopibog nr. 175 ^{23/5} 1720 lyder således: »(Pkt. 6) Endelig som assessor og secretaire Arnes Magnus skal have een deel papirer og documenter i landet, tilhørende den commission hand og laugmand Widahlin haver været udi, hvilcke assessor Magnus i denne krigs tiid icke haver tordt vofve ud af landet, saa tilskriver vi ham efter i sluttede copie Lit. F, at hand dem nu med hr. admiralends fregatt ville udsende, hvorudi vi og tienstvillig formoder Hr. Admiralen følger os udi, paa det mand derved nogen endelighed i denne a^o 1702 begynte commission kunde erholde«. ² Embskr. 539. Ang. hele denne sag om transporten fra Island og skrivelser desangående henvises til Skrá um skjöl og bækur II, 1905-06.

og ansøgte kongen (¹²/₁₁ 1720) om at måtte få de ham bevislig tilhørende bøger og dokumenter udleverede. Samme dag ansøger han Konseillet om, at visse mænd (andre end tidligere foreslået) måtte foretage undersøgelsen, hvis en sådan skulde ske. Atter ⁷/₁ 1721 ansøger Árni i en udførlig og oplysende skrivelse kongen om at måtte få sit udleveret. Han meddeler, at jordebogen og de den vedrørende dokumenter var nedpakket i 2 dertil indrettede kister, hans egne bøger osv. i 53 små kasser.¹ Disse var alle oplagte på toldboden med admiralens sigil for og udtrykkelig forbud imod at udlevere dem uden kongelig ordre. Dette brev synes at have virket, ti ¹⁴/₂ faldt en kongelig resolution, der gik ud på, at Árni skulde få alt sit udleveret, hvorimod de to kister med jordebogen skulde opbevares i Rentekammeret »til eftersyn« — hvad der jo var i sin orden. Den ¹⁰/₇ 1722 afkræver Rentekammeret Árni de ham i sin tid lånte (ældre) jordebøger. Disse blev mod kvittering afleverede ²³/₇. Men nu kommer det mærkelige, at Rentekammeret ²⁶/₂ 1723 kræver Árnis og Pálls jordebog udleveret og henviser til skrivelsen af ¹⁰/₇ 1722, hvor jo noget helt andet krævedes. Det er klart, at Rentekammeret ikke vidste besked. Árni har ment, at der her forelå en misforståelse, og har ikke straks svaret. Rentekammeret gentager da sit krav ⁹/₆ og (ret skarpt) ⁶/₇, men han havde let spil, idet han kunde henvise til den kendsgærning, at de krævede jordebøger allerede forlængst var afleverede, og at hans og Pálls jordebog beroede i Rentekammeret selv (skriv. ¹⁷/₇). Rentekammeret havde i skriv. ⁹/₆ også krævet en beskrivelse af jordebogen og oplysninger vedrørende denne; det var Raben, der stod bagved. Árni giver da en kort men ret udførlig beskrivelse af dens indretning. Han fremhæver tillige, at der er gjort arbejde for de bevilgede penge og meget mere; han undlader ikke at bemærke, at han »udi 3 år har tilsat i landet en considerable del af mine egne penge« (s. 565). Han tilbyder, meget uegennyttig, at »offerere sin tjeneste til samme protokollers conservation«, han vil sortere

¹ I 267, 8° findes en egenhændig optegnelse om disse, nemlig: 36 pakkester (hvoraf 1 med breve), 3 lange små kister, 5 røde, 10 hvide samt en jærnbeslagen 'kistel'. De var bleven ført fra Skalholt til skibet på 30 heste.

dem og for sine egne penge lade dem i visse volumina indbinde; disse vilde blive 10—12 (∴ inddelte efter syslerne). Det lader imidlertid ikke til, at dette smukke tilbud er blevet ænset; dog blev Árni ¹⁷/₈ opfordret til at indfinde sig i Rentekammeret forat åbne kasserne og få sagerne eftersete »for videre udi rigtighed at befordre (dem)«. Men dette ses Árni ikke at have gjort eller villet gøre — han har måske ikke ment, at dette var det svar han havde ventet —, ti Rentekammeret fornyer sin anmodning om det samme 13. febr. 1725; her opfordres han tillige til at give et skriftlig forslag om, hvorledes jordebogen kan oversættes til dansk. Nu går der atter en rum tid uden at Árni har tænkt på at efterkomme denne opfordring, ti 5. juli 1727 anmoder Rentekammeret ham igen om at give sin betænkning om jordebogens ordning og oversættelse. Rentekammeret bemærker — ret forsonligt — at »det ikke intenderer noget til hr. Assessors mishag«. Men Árni var nu bleven stædig, og har rimeligvis ikke ment, at en oversættelse vedkom ham, og hans tilbud om ordningen var tidligere overhørt. 7. juli skriver Rentekammeret endelig meget skarpt til kongen og fremstiller hele forholdet og kræver, at, hvis Árni ikke vil efterkomme dets ønske, han så må blive draget til ansvar, ja at han skal tilbagebetale de oppebårne penge, og eventuelt tiltales af generalfiskalen. Kongen udsteder, i overensstemmelse hermed, en skrivelse til Árni. Nu kunde Árni ikke længer unddrage sig arbejdet. 28. juli kvitterer han for modtagelsen af hæfterne til ordning og lover at ordne dem og indbinde dem på egen bekostning og senere afgive en »underdanig forestilling, hvad der kunde fremdeles være at gøre ved denne islandske Jordebog«. Mærkeligt nok er indbindingen imidlertid ikke foretagen.

19. juni 1728 forespørger Rentekammeret igen om arbejdet og den danske oversættelse (der tales intet om, hvem der skulde bære denne). Det truer atter med kongen. Og endnu, og for sidste gang, skriver Rentekammeret 19. marts 1729 (10 måneder før Árnis død) om det samme æmne. Der er vel ingen tvivl om, at Rentekammeret har anset Árni for pligtig til at lade det hele oversætte for hans egne penge, men det har intet begreb haft om, hvor stort et arbejde dette var, og hvor megen tid der kræ-

vedes dertil. Da Áрни døde, kunde der blive spørgsmål om, hvorledes staten skulde stille sig til hans bo og hvilke krav den mente at kunne gøre gældende. Jordebogsmanuskriptet tilhørte staten, og efter Árnis død var der kun ét at gøre, at aflevere det til staten (Rentekammeret). Áрни havde selv sørget for, at det under branden 1728 var blevet flyttet til Gehejmearkivet, og der var det i god behold. Om hvorledes det senere gik kan der henvises til Emb. skr. s. 589. Her skal blot anføres, at H. Gram, executor testamenti, først $\frac{2}{3}$ 1742 lover at lade jordebogen oversætte på boets bekostning og dette skulde kunne foregå i løbet af 5—6 måneder(!)¹ Hvad der var grunden til, at der gik 12 år til denne afgørelse fandt sted, vides ikke nu. Oversættelsen kom virkelig i stand i de følgende år, især ved Jon Marteinssons arbejde; men den var først færdig 1750. I fundatsen for det Arnamagnæanske legat 18. januar 1760 erklæres, »at den Jordebogen over Island betræffende post er gennem vores Rentekammer aldeles bragt i rigtighed, så at Vi ingen videre fordring desangående til afgangne Arnas Magnussens stervboe have«. Det var 30 år efter Árnis død. Selv havde han ikke stor personlig glæde af dette udmærkede arbejde; han følte sig fortrædiget og miskendt, og det har uden tvivl såret og ærgret ham mere end det pengetab, han direkte havde af arbejdet.

Hele jordebogen findes nu i 11 bind i Rigsarkivet; Bardestrandsyssel findes kun i koncept i Árnis egen samling; jordebogen over Mula- og Skaftafellssystemerne er gået helt tabt, rimeligvis er de brændte eller gået til grunde under branden 1728. Mærkeligt nok findes oversættelsen i Árnis håndskriftsamling (466—68, 470—74).

Endnu blot et par oplysninger om den løn, kommissærerne oppebar for deres arbejde i 10—12 år.

Det er tidligere blevet omtalt, hvilken løn de skulde oppebære. Fra tid til anden gør Áрни rede for de modtagne penge. I skrivelse af 18. maj 1703 skriver Rentekammeret til kommissærerne, at det »har ordineret hos jordebogsforpagterne at betale dem 500 rigsdaler, hvorom assignationen herudi følger«. Derfor

¹ Jfr. Christian VI.s brev til Gram af $\frac{21}{8}$ s. å., trykt af Werlauff s. 135. Ved Grams død (1748) var oversættelsen endnu ikke afleveret.

kvitterer de $\frac{1}{9}$ 1703. $\frac{25}{9}$ 1704 kvitterer de for andre 500 rdl., men der udtales, at denne sum er utilstrækkelig. 29. maj 1706 giver Árni en oversigt over, hvad kommissærerne til dato har oppebåret, nemlig 2500 rdl. (500 rdl. i de første 3 år og 1000 1705). Árni opstiller et specificeret regnskab i henhold til hvad der var ham lovet, og efter det skulde de have haft 3821 rdl. Der manglede således ikke så lidt. Árni erindrer om, at han må betale dem, der arbejder i hans sted, han må betale for sine heste, hvorfor han ansøger om passende godtgørelse for den i Khavn tilbragte vinter. 21. juni 1709 findes atter et opgør over modtagne penge. Heraf ses, at Páll fik betaling til 24. juni 1707; fra 1706 til 1709 skyldes der ham 1096 rdl. Árni selv tilkommer omtr. for samme tidsrum 2164 rdl. — ialt 3260 rdl. Til dækning heraf har de fået 2020 rdl.; der resterer således 1240 rdl., som ønskes udbetalte. 13. sept. 1709 andrager Árni igen om en assignation på 1000 rdl. Ifg. regnskabsoversigt (Embskr. s. 575) havde kommissærerne til 28. juni 1709 fået ialt 6505 rdl.,¹ men derefter intet, Árni siger i et andragende $\frac{16}{12}$ 1713, at han har måttet låne penge for selv at betale Páll. I 1714 får denne 300 rdl. Men endnu så sent som 1727 er der tale om resterende penge til Páll, som Rentekammeret ikke vil udbetale, medmindre jordebogen afleveres. Dermed ophører alle breve om den finansielle side af sagen; det lader således til, at Árni aldrig har fået en øre for sit arbejde fra 1709 af (Páll kun de nævnte 300), men tværtimod har måttet lægge ud af sin egen lomme. Det gör et ejendommeligt indtryk under alt dette at læse, at Rentekammeret 28. decbr. 1709 opfordrer Árni til at yde et krigslån på 500 rdl. Det var for så vidt heldigt, at han nu var bleven gift. Hans kone ses at have indbetalt 300 rdl. Mere havde hun ikke disponibelt. Det er klart, at Árni ikke har spundet silke ved sit ophold og hværv i Island.² Men det ser ud til, at jordebogen var bleven ham en æresag, en sag, som han vilde få tilendebragt selv om det skulde

¹ Denne sum stemmer ikke med Rentekammerets egen skrivelse senere til Holstein, hvor det hedder, at Árni i tiden 1702—09 har oppebåret 4148 rdl., foruden 300 rdl. 1714, som P. Vidalin fik. ² Når Jón Olafsson i sin isl. biografi siger, at Árni i det hele intet har fået, er dette urigtigt og må bero på fejlhuskning eller misforståelse.

koste ham direkte udgifter, hvilket taler højt som så meget andet om hans redelighed og ærekærlighed.

Efter denne oversigt over jordebogsarbejdet skal der nu gives en kort fremstilling af de mange sager, som kommissærerne og særlig Árni fik med at gøre i de år, der her er tale om. De var dels og hovedsagelig af offentlig, dels af privat art.

Havde kommissærerne kun skullet have med jordebogsarbejdet at gøre, vilde deres hværv have været adskillig lettere og sikkert for tilendbragt end tilfældet blev. Der er forhen givet en kort oversigt over de vigtigste hværv foruden jordebogen, som instruksens pålagde kommissærerne. Man kunde forudse, at de vilde tage megen tid; så skete det desværre også.

Der var da hovedsagelig handelsforholdene, de skulde overveje, samt retslige forhold, der skulde undersøges, og i forbindelse med dem forskellige sager og domme; blandt disse var de 4 såkaldte »enormitetssager«; endelig var der en sag, der angik Árni selv personlig.

Hvad handelsforholdene især angår, kan der, som for bemærket, henvises til J. Aðils' store for nævnte værk *Einokunarverzlun Dana á Islandi 1602—1787* (1919).

Som for bemærket var tiderne omkring år 1700 på Island overordenlig vanskelige; en række af uår havde raset med sult og mandedød; handelen var som tidligere meget elendig. Tilstandene var måske værre end nogensinde. Resultatet af de overvejelser, man i den anledning gjorde, blev, at lagmand Gottstrup, dog ikke uden en del modstand, rejste med sin familie til København og opholdt sig her en vinter. Det hører ikke hid at gøre rede for, hvad han udrettede. Frygten for omkostningerne ved rejsen viste sig ikke at være ubegrundet. Gottrups regning blev temmelig stor. Omkostningerne skulde efter visse regler fordeles på befolkningen og sysselmændenes skulde inddrive pengene. Men det gik langsomt og ikke uden vanskeligheder. Det blev overdraget kommissærerne at ordne sagen. Efter megen strid og mange år opgjorde Árni regnskabet og bestemte, hvad Gottrup formentlig skulde have og det ikke altfor knebent, dog

således, at han ikke måtte kræve penge til sin familjes rejse og underhold. 9. juni 1707 havde kommissærerne udsendt en kundgørelse om, hvorledes og hvor meget der skulde betales (jfr. skriv. 22. juli til sysselmændene). Der afkræves Gottrup et regnskab 7. sept. 1709; 7. juni 1710 skriver Árni — for det er ham, der åbenbart er brevets forfatter — til Gottrup og opstiller mod ham et regnskab, der går ud på, at han skulde have 460 rdl.; selv havde han forlangt 1158 rdl. Árni regner endogså flere ting ret rigeligt og overhovedet, så vidt man nu kan bedømme sagen, meget retfærdigt og billigt. Efter nu at have fradraget, hvad Gottrup havde modtaget, blev der kun 18 rdl. 3 mark og 6 skill. til rest; disse penge skal nu Gottrup tage af de 30 rdl., som Árni selv havde lånt ham 1708 på altinget. Árni har vist aldrig fået sine penge, og han har vist selv betalt de resterende penge, blot for nu endelig at blive færdig med denne kedelige sag. Derefter hører man ikke mere til den.

Hovedformålet for Gottrups rejse havde været at få udvirket en forbedring i handelsforholdene. Kongen nedsatte en kommission (22. okt. 1701) forat overveje sagen, de af Gottrup medbragte andragender og hans forslag. Dette sidste gik ud på, at handelen ikke, som hidtil, skulde overdrages enkelte købmænd, der fik en bestemt havn at besejle og et bestemt handelsdistrikt, men et handelskompagni, hvorved handelsdistrikterne skulde ophæves som u hensigtsmæssige. Heller ikke var det heldigt, mentes der, at forpagte jordebogsindtægterne til enkelte personer, især købmændene. Med hensyn til handelsdistrikternes u hensigtsmæssighed henvistes til Holmfast Gudmundssons og Tomas Konradssons sager¹ m. m. Desuden var der vanskeligheder, f. eks. med hensyn til transport af landskyld fra det ene distrikt til det andet, hvad købmændene påstod var ulovligt, i handelsforordningen selv var det ikke forbudt. Her var især bispestolene interesserede. Gottrup kunde af egen erfaring tale med i denne

¹ Tomas havde solgt 8 vætter fisk på Búðir, men var bosat i Rif-distrikt. Der blev nu strid mellem de to distrikters købmænd. På altinget 1701 blev Tomas dømt til slaveri på Bremerholm og alt hans gods blev konfiskeret. Sagen blev dog overladt til kongens nåde.

sag. Da han, som bode på Nordlandet, skulde sejle med et skib fra Keflavik (sydvestlandet), forlangte stedets købmænd, at han skulde bidrage til sit underhold ombord med en eller to okser og noget smør. Han ønskede da at købe kreaturerne i omegnen, men da købmændene erfarede dette, truede de bønderne med Bremerholm og alt ondt, hvis de solgte Gottrup noget kreatur. Også en anden og bedre takst på varerne foreslog Gottrup. Alt dette kunde se tiltalende ud. Men da nu købmændene blev spurgte, erklærede de sig i en skrivelse 29. nov. 1701 bestemt imod oprettelsen af et handelskompagni og anførte flere grunde, især vilde det medføre mange og store omkostninger; heller ikke vilde de høre noget om nye takster. Gottrup fastholdt sin opfattelse i en ny skrivelse 5. jan. 1702, men købmændene gav ikke efter. 15. apr. svarede kongen og udtalte, at der vilde blive udnævnt mænd til at undersøge landets og folkets forhold og tilstand. Købmændene fik 5—6000 rdl.s eftergivelse i afgiften for de næste 4 år, men det blev dem strængelig forbudt at anvende hårde straffe for ubetydelige forseelser, og i den nye takst blev simpel 10 rdl.s bøde fastsat istedenfor konfiskation af boslod og Bremerholmslaveri. De »mænd«, hvortil der sigtedes, var vistnok Árni (og Páll Vidalin) (jfr. ovf.). På Island var meningerne meget delte om, hvad der burde gøres, striden fortsattes. Gottrup rejste da igen til København efterår 1704. Samtidig hermed havde en kyndig mand, B. Nebel, indgivet en lang skrivelse, hvori han anbefaler oprettelsen af et handelskompagni m. m. Nu begynder købmændene selv at blive tvivlrådige, og det endte med at de sluttede sig til tanken. Gottrup havde heller ikke ligget på den lade side med at anbefale den. Det kom så vidt, at regeringen 31. marts 1705 erklærede, at den tænkte på at oprette et handelskompagni for Island. Men den besluttede, efter købmændenes forslag, at ville høre kommissærernes mening og sendte disse i maj 1705 alle dokumenter sagen vedrørende. Det var naturligt, at sagen nu blev stillet i bero i København. Ikke desto mindre skrev købmændene kongen 28. juli, at de ikke forstod regeringens stilling, og erklærede nu, at de var stemt for et handelskompagni, og ønsker en hurtig afgørelse. Endelig 30. nov. 1705 erklærede de, at de valgte handelskompagniformen og var

rede til at gøre nye kontrakter om vilkårene. Det erindres, at Árni vinteren 1705—06 opholdt sig i København, og dette har næppe været uden betydning for sagens videre forløb. 14. okt. skriver han til kongen og meddeler, at han er kommen ned for at gøre forslag om handelen, efter at han har gjort sig bekendt med de fremkomne oplysninger og dokumenter. 8. decbr. afgiver han en foreløbig erklæring og beder om, at der ikke må resolveres noget förend han har fremsendt sin udførlige redegørelse og forslag; dette skete i en såre lang, fortræffelig gennemtænkt og velskreven betænkning af 5. januar 1706. I denne fraråder han på det bestemteste at forlade distriktsinddelingen og at oprette et for hele landet fælles handelskompagni. Der kan ikke være tale om her at gengive hele denne betænkning. Árnis begrundelse af sin opfattelse, der jo falder sammen med købmændenes oprindelige mening, — han forstår ikke deres hurtige skiften-standpunkt — er affattet grundig, saglig og sagkyndig. Betænkningen førte til et resultat, nemlig oktrojen af 13. april 1706, der skulde gælde for 6 år, (jfr. Embskr. 153 ff.). 6. febr. fremsender Árni en skrivelse angående taksten. Købmændene var ikke glade ved resultatet og var herefter Árnis uvenner. Den ved den nævnte oktroj bestemte ordning af handelen bestod til 1732.¹ Uden tvivl må det siges, at Árnis indflydelse på denne sag er det betydeligste, han (bortset fra jordebogsarbejdet) på det praktiske område udrettede.

Árni affattede også et udførligt og velbetænkt forslag om handelsdistrikternes omfang og inddeling; den hidrører dog først fra 23. sept. 1711. Men skrivelsen synes ikke at have fået nogen særlig betydning; da havde han også mægtige modstandere, bl. a. selve stiftamtmanden Gyldenlöve.

Straks efter at Árni var kommen til Island, var han meget ivrig efter at udføre det ham og hans medkommissær pålagte hværv m. h. t. landboforhold og rettens pleje.

I oktober lod de til alle sysselmænd udgå en rundskrivelse om en almindelig folketælling, gård for gård; denne udførtes i det følgende år. Folketællingslisterne opbevaredes i Rigsarkivet, men er nu afleverede til Islands landsarkiv; de er i flere henseender

¹ Om alt dette henvises til J. Aðils' værk.

af meget stor værdi. Samtidig udsendte de en anden rundskrivelse om mandtalsbøger og kvægregistre særlig m. h. til skatteoppebørselen.

Måneden för havde de udfærdiget meget udførlige skrivelser til kongen, indeholdende kritiske indberetninger om kirker og offentlige bygningers tilstand, om restancer hos embedsmænd og andre; især var det tilstandene i Guldbringesyssel, hvor bønderne og fiskerne var særlig plagede med etslags hoveritjæneste for de danske Bessetadherrer, der voldte besvær; bøndernes fattigdom og elendighed beskrives. Tillige indberettes der om Vidø- og Kirkebækloster, præsterne i Holarstift m. m. (Gottrups rejsegodtgørelse). Indberetningen om rettens pleje er affattet i 13 punkter. Her er meget at klage over; somme af sysselmændene forstår ikke loven, som de burde; der strides ofte hvad proceduren angår om bagateller, dommene er ofte ufuldkomne, lovrettemændene er betydningsløse, man er højst usikker om, hvad der er gældende lov, almuen ved hverken ud eller ind; det er således ikke mærkeligt, at hele retsplejen er ussel og trænger til forbedring. Árni lægger stor vægt på, at fattigfolk kan få deres ret, hvad de desværre havde mange gange vanskeligt ved at få; han undlader aldrig at fremhæve dette og tale den fattige og elendiges sag. Hans retfærdighedsfølelse var udpræget, og dette vil der i det følgende fremføres eksempler på. Naturligvis måtte dette volde de stærkeres mishag og påføre Árni manges uvilje.

Hvad landboforholdene angår, var der især en sag af største vigtighed, forholdet mellem ejer og lejer (fæster). Angående dette stiller Árni et bestemt og klart forslag 20. sept. 1704. Et hovedpunkt var, hvorledes man skulde forholde sig med de såkaldte lejevilder, der för er nævnte. Der var dem, bl. a. også L. Gotturp, der krævede, at når disse døde (af alderdom eller affældighed og sygdom), skulde de erstattes af fæsteren, hvilket af denne måtte føles som en byrdefuld og uretfærdig pligt, som med stor vanskelighed kunde fyldestgøres. Árni beviser, at dette krav også er fuldstændig lovstridigt, at fæsteren ikke er erstatningspligtig, undtagen når han selv er skyld i kreaturets død. Dette førte til en forordning af 15. maj 1705, der bl. a. forbød at tage leje af uddødt kvæg, pålæg af nye byrder, og som iøvrigt tog sigte på at

forbedre lejlæendingenes kår. Oftere udtaler Árni sig om det hoveri, som bønderne i Guldbringesyssel måtte udføre ved skyds og andre pålæg af amtmanden og andre. I så henseende var der forefaldet en ret opsigtvækkende sag, hvori hovedpersonen var en Ásbjörn Joakimsson; denne klagede til kommissærerne over den medfart, han havde måtte lide ved lagmanden Sig. Björnsson og L. Gottrups behandling af sagen. Ásbjörn havde i 1681 fået befaling af lagmand Gottrups (da på Bessestad) tjæner Peter Andresen, til at skydse sig over en fjord, hvad Ásbjörn nægtede at gøre, fordi han lige stod i begreb med at flytte med sin hele familje (ved fardag). Så lod Gottrup ham stævne til tinge, hvor Sig. Björnsson dömte i sagen. Árni anfører i sin skrivelse, at Peter intet kongebrev havde at fremvise for sit krav, foruden andet, hvad der kunde fremføres til gunst for Ásbjörn. Ikke desto mindre var denne bleven dömt til legemlig straf, der straks eksekveredes, således at han blev pisket 2 gange med besvimesesanfald mellem og bagefter. Denne dom og straf kritiseres af Árni ubarmhæjert og med fuldgyltige grunde. Nu ønsker Ásbjörn oprejsning. Árni skriver: »Dette sidste er af os derfor allerunderdanigst bleven anført, at Eders Majestet deraf kan se, på hvad måde processer føres her i landet, og hvad den fattigé her ibland må udstå, endda af dem som Eders Majestet har betrot retten i hænder«. 13. maj 1707 får kommissærerne et reskript om at döme i denne sag. Så skulde der på ny optages vidneførsel. Men sagen trak i langdrag, vistnok på grund af Ásbjörns defensors, vicelagmand Oddur Sigurdssons, lunkenhed, og 21. sept. 1709 skrev kommissærerne til kongen og bad om at måtte være fritagne for at döme i sagen. De havde nu så meget andet at tænke på, forsvar for deres egne domme (hvorom nedenfor) m. m. De gentager det samme 21(—26.) sept. 1711 (hvor en udførlig fremstilling af hele sagen gives) og udtaler ønsket om, at Ásbjörn fik en anden forsvarer end Oddur, hvad stiftamtmand Gyldenløve erklærede for unødvendigt. I juli havde Ásbjörn, der nu var henved 70 år gammel, tilskrevet kommissærerne og indstændigt bedt dem om ikke at slippe hånden af ham. De indstiller ham (26. sept.) til kongens allernådigste velvilje. 22. juli 1712 får kommissærerne befaling til at fremme

sagen og bringe den til ende. Men de kom aldrig til at dømme i sagen, og den døde hen, som det synes. Den afgiver en fortræffelig belysning af forholdene og den uret, man begik mod de fattige og ringere. Árnis uvilje mod at have med sagen at gøre havde sikkert sin grund i den modstand, han allerede nu mærkede hos Gyldenløve, og dennes begunstigelse af hans modstandere, især amtmand Müller.

Tid efter anden fremsendte kommissærerne indberetninger om forskellige forhold, som instruksens eller senere reskripter påbød dem, som om klostrene og deres tilstand, Bessestadkirke, om falkehuset, svovlminerne i Krysuvik osv. osv. Alle disse indberetninger er prægede af sagkundskab og sund fornuft. Særlig kan fremhæves Árnis skrivelse til kongen af 27. apr. 1706, hvor 12 æmner drøftes meget udførlig og godt (jfr. indholdslisten ved dens slutning). Jfr. også Árnis skrivelse til Rentekammeret 15. sept. 1706.

Det skete ret hyppigt, at øvrighedspersoner tog deres undergivnes vidnesbyrd om, at de selv havde handlet retskaffent. Således afkrævede L. Gottrup gennem sysselmanden bønderne i hans syssel et sådant vidnesbyrd, som han selv formulerer, i 1703; 8 bønder nægtede imidlertid at afgive et sådant, hvorover Gottrup blev højlig opbragt og stævnedes dem straks for retten, fordi »de havde vanæret hans person og givet andre stor forargelse« (Árnis ord i indberetning af 18. sept. 1703). Disse bønder sagde, at dels forstod de ikke de til dem rettede spørgsmål, dels vidste de ikke, med hvad lov dette forlangtes af dem. Dommen gik ud på, at de havde været skyldige til at svare ja eller nej på spørgsmålene og skulde betale 7 rdl. til lagmanden for den ham forvoldte omkostning. Dette gjorde de så. I lovretten blev de yderligere idømte en bøde for utilbørlig opsætsighed. Herover besværede bønderne sig for kommissærerne. Disse hævder nu, at den islandske lov aldeles ikke hjemler denslags krav; dette udvikles nærmere, og det vises, at dommen ikke grunder sig på nogen lov eller ret. Det udtales, at »såfremt de (bønderne) ingen videre assistance skulde få imod laugmandens myndighed og nidkærhed for at vinde sin sag, da ville uden tvil deres og andre lige condition undergives vilkår her i landet derved ikke lidet

forringes, idet ingen fremdeles skulde letteligen vove sig til at klage over noget sådant, som dennem kunde hænde at overkomme, mens heller lide det meste de kunde udstå«. Der fremhæves, hvor mægtig en stilling Gottrup har i sit syssel som embedsmand for Tingørekloster, som sysselmand (men med en — naturligvis af ham afhængig — vicedommer) og som lagmand.

I flere andre sager kommer det til sammenstød med Gottrup (f. eks. ang. kalken fra Grunds kirke, som Gottrup havde modtaget som pant).

I alle disse og andre indberetninger, der angår lov og ret, ved man ganske vist ikke bestemt, hvad der hidrører fra Árni eller fra Páll, men de har sikkert bægge altid overvejet sagerne og konfereret med hinanden. Fra andre steder ved man, at Árni var overmåde godt inde i, hvad der var gældende lov og hvad ikke, og sikkert er, at det er Árni, der har givet indberetningerne den danske form og fremstilling; det er hans egenhændige udkast, der i flere tilfælde haves.

I årene 1702—06 har Árnis ord, indberetninger og forslag i det hele vejet tungt hos regeringen i København, og hans råd er bleven fulgt, som vi har set med hensyn til handelen m. m. Da hans kyndighed i »landets væsen«, som han kalder det, var uomtvistelig, var det ikke så underligt, at regeringen kunde tænke på at give Árni en højere og varig stilling. Det ses af dennes brev til obersekretær Dose i 1706, at der den foregående vinter, da Árni opholdt sig i København, var blevet rettet det spørgsmål til ham, om han ikke vilde have lyst til at blive amtmand over landet, hvortil han da skulde have svaret, at han »ikke var sindet at søge efter den charge«. Nu fastholder han denne sin mening, men udtaler dog, at hvis amtmand Müller døde, vilde han ikke have noget imod at »forrette amtmands function sålænge comissionen varer, når jeg ikkun måtte være viss på at komme derfra, når den får ende«; han ønsker så hellere at have sine »charger« »ved archiven og universitetet«, og han ønsker i såfald ikke, uegennyttig som han altid var, at oppebære »nogen særdeles gage«. Amtmand Müller blev imidlertid ved med at leve, og dermed er sagen bortfalden. Herefter mærker man også, som andetsteds omtalt, amtmændens indflydelse tiltage hos Gyl-

denløve, og den deraf følgende forringelse af Árnis. Dose, der åbenbart var venlig stemt imod Árni, døde desværre kort efter i november 1706.

Om andre sager, kommissærerne fik officielt med at gøre, også som dommere, kan henvises til Embedsskrivelser; her skal der kortelig omtales de förnævnte såkaldte enormitetssager, da de havde og fik særlig betydning for Árni selv.

I disse 4 enormitetssager dömte kommissærerne på altinget 1708.

Den første er Jón Hreggviðssons sag. Den var således beskaffen¹: Jón var en fattig bonde, som engang sammen med en anden, der var bøddel, kom fra en gård, hvor de havde fået brændevin; de var bægge drukne, og lagde sig til at sove ude på marken; bødlen døde naturligvis af drik og kulde, men Jón blev beskyldt for at have dræbt ham.² Det gik ham, der ganske sikkert var helt uskyldig, ikke bedre eller værre, end at han 1684 — ti så langt gik også denne sag tilbage — blev dömmt til døden; lagmanden var titnævnte Sig. Björnsson. Jón slap imidlertid ud af landet og fik udvirket hos kongen to lejdebrevne til Island igen (1686) og en højesteretsstævning m. h. t. den fældede dom. Lejdebrevne skulde naturligvis gælde, sålænge sagen stod på. Nu skulde man tro, at sagen gik sin jævne gang. Men det skete ikke. Sagen blev ikke forfulgt og Jón forblev i landet uantastet — ganske vist uden at være befriet for mistanken for mord. Det udtales i den nye stævning, at lagmanden på altinget 1686 skulde have gjort en kontrakt med Jón, gående ud på, at han skulde forblive uantastet, hvis han stak højesteretsstævningen under stolen. Sagen blev nu genoptagen, uden at det er klart, hvad der egentlig har bevirket dette. Rimeligvis har Árni hørt om sagen og fundet, at der her ikke var gået rigtig frem. Man kan måske ikke helt frigøre sig for den tanke, at den omstændighed, at det var lagmand S. Björnsson, der på andre punkter stod imod kommissærerne og sluttede sig til deres fjender, Gottrup og amtmanden (det var dem som havde fældet dommen), var medvir-

¹ Jfr. Embskr. s. 117, 376f. 295 og Jón Hreggvidssons brev til Árni ^{31/} 1708 (konciperet af Árni selv?). ² Jeg ved ikke, med hvilken hjemmel. J. Espolin omtaler Jón og sagen som han gör, Árbækr Isl. VII, 111-12.

kende. Dette må man dog være varsom med, ti Árni tager f. eks. Gottrups parti, hvor denne havde ret. Både lagmand S. Björnsson og Jón stævnedes til at møde for kommissærerne på altinget 1708. Deres dom faldt således ud, at S. Björnsson blev dømt fra sit embede som lagmand (han havde iøvrigt allerede 1705 frasagt sig embedet). Der fremkom under sagen et forfalsket transskript af Jóns lejdebrev; lagmanden forpligtedes til at gøre rede for, hvorledes det hang sammen hermed. Jón (der nu var 60 år gammel) selv dømtes til at forfølge sin sag snarest muligt, d. v. s. lade den komme for Højesteret.

S. Björnsson fik ved reskript af 4. maj 1709 tilladelse — gennem Gyldenløve — til at indstævne kommissærernes dom for den islandske landsoverret. Egenlig måtte dette synes at være abnormt, ti man skulde tro, at kommissærernes dom måtte være den endelige; hvad skulde de overhovedet give sig af med at dømme, hvis ikke det var meningen? Det er åbenbart, at Gyldenløve ikke var venlig stemt mod dem. Nu blev kommissærerne af sysselmand Jón Eyjólfsson og landfoged P. Beyer 6. aug. 1709 indstævnedes for at forsvare deres dom. I så henseende skriver de indlæg 14. juni 1710. Her fremsætter de sagen og fremhæver særlig transskriptets forfalskning og afkræfter de indvendinger, som S. Björnssons søn, landsekretæren Sig. Sigurdsson, havde fremført. Kommissærerne blev indstævnedes til at møde på Bessestad d. 18. sept., for at være tilstede ved S. Björnssons edsaflæggelse, som han ifl. overrettens dom 21. juli 1710 skulde foretage ang. beskyldningen for forfalskningen og den formentlige kontrakt med Jón 1686. De protesterer herimod 3. sept. 1710, idet de selv er så langt borte, at de ikke kan komme tilstede; desuden er sagen allerede af dem appelleret til Højesteret; Jón agter også selv for sit vedkommende at appellere til Højesteret. Han blev imidlertid ved overretten dømt til slaveri på Bremerholm — en højst mærkelig afgørelse. 9. sept. skriver kommissærerne til kongen og ønsker, at sagen må komme for Højesteret 1713, jfr. skriv. af ²⁷/₁₀ 1710. ²⁷/₂ 1711 gaves tilladelse hertil. Stævningen til Højesteret er dateret 14. april 1713, og endelig faldt da dommen i denne langvarige sag; for S. Björnssons vedkommende således, at han blev fuldstændig frikendt, hvorimod

kommissærerne idømtes 300 rdl. i omkostninger og der tales om deres »uskellige og ubevislige angivelser og beskyldninger«. Hvad Jón, der var bleven ført til København, angår, blev hans sag endelig pådømt 25. juli 1715; han blev enstemmig frikendt og vendte tilbage til Island året efter. Tiltrods for at Árni og Páll havde måttet føle sig ilde berørt ved dommen over dem, måtte de føle en dobbelt glæde over dommen over Jón; det var dog dem, han kunde takke for den endelige, rigtignok sene, oprejsning. Under sit ophold i Khavn blev Jón støttet af Árni, hos hvem han også fik mad. Både Páll og Árni digtede ironiske vers i anledning af dommen. Árnis lød omtrent således:

Undres vil de vel i år
de brave Islændinger,
når Hreggvids sønnen grå af hår
sit hoved med sig bringer.

Endnu mindre glæde fik de af de andre enormitetssager, der her kort skal omtales.

År 1678 havde Sig. Björnsson ladet en mand, Magnús Benediktsson, kagstryge for udøvelse af trolddom. Kommissærerne mente (jfr. skriv. ³⁰/₆ 1710), at grundlaget for dommen var altfor svagt, og at Magnús var uskyldig dømt, S. Björnssons fremfærd havde ingen lov at støtte sig til; hans dom dømtes ugyldig og han selv blev idømt 30 rdl. bøde og sagsomkostninger.

Árnis uvilje mod trolddomsbeskyldninger kommer her ikke så klart frem som i den anden sag af lignende art, imod Ari Pálsson. I skriv. ²³/₆ 1710 giver kommissærerne en udførlig fremstilling af denne sag, der drejede sig om Ari som trolddomsudøver; han skulde især have bevirket en kvindes sygdom (det er klart, at der her er tale om en hysterisk, så at sige imbecil kvinde). Det var at vente, at Árni ikke var særlig tilbøjelig til at tro på denslags, med Tistedesbesættelsen i minde. Han — ti det er uden tvivl ham, som har affattet skrivelserne — gennemgår omhyggelig sagen og viser klart og utvetydigt, at manden var fuldstændig uskyldig, beskyldningerne futile (»sagens grundlag er galskabs beskyldninger hen i det blå, uden nogen efterrettelige dokumenter eller sandsynlighed») og sagens behandling lidet til-

talende. Resultatet var blevet, at dommen lød på dødsstraf og Are blev brændt 1681. Hele sagen og dommen gøres nu til genstand for den stærkeste kritik, der var fuldtud berettiget.

Andre sager af lignende art gennemgås nøje, hvorved der falder et yderligere mærkeligt skær over denne dom. Kommissærerne — og atter er det Árni, hvis mening her har sejret, Páll var tidligere af en anden mening, hvad han tilstår — gør gældende, at bægge lagmænd altid er ansvarlige for enhver altingsdom. S. Björnsson havde påpeget, at dommen galdt en sag i den anden lagmands distrikt, og at det var denne, der var ansvarlig for dommen, medens S. Björnsson kun havde været meddommer og hævder, at dommen er ham uvedkommende. Her forelå altså et juridisk fortolkningsspørmål. Árni hævder sin opfattelse med mange kraftige bl. a. historiske grunde.

Kommissærernes dom lød på, at S. Björnsson var ansvarlig for dommen (den anden lagmand var død 1694), og han dømtes til at have sit løsegods forbrudt.

Endelig var der den såkaldte Geirny-sag. Denne Geirny havde været gift med en mand, men efter hans død fået barn med hans broder Bjarne, hvilket efter dagældende ret var en blodskamsag, der skulde straffes med døden. Geirny foregav, at hendes mand havde været impotent; det pålagdes hende (1698) at aflægge tylftered herpå, hvad der skete, og samtidig blev det henvist til gejstligheden at afgøre, hvorvidt der var tale om blodskam; derefter var der intet gjort i sagen; personerne levede uantastede (Bjarne døde iøvrigt 1706). Atter her viser kommissærerne, hvorledes der er faret frem mod lov og ret i landet; eden burde aldrig være bleven krævet, og bægge lagmændene, S. Björnsson og Gottrup, idømtes en bøde på 60 rdl. hver; desuden blev en lovrettesmand idømt 30 rdl. mulkt og til tab af sin lovrettemands stilling. Også sagsomkostninger idømtes.

Naturligvis kunde S. Björnsson ikke finde sig i disse domme, men han var bleven gammel, og hans søn Sigurður, landstingssekretæren, forfulgte sagerne på faderens vegne. I en skrivelse af ²¹/₉ 1711 til kongen giver kommissærerne en fremstilling af, hvad der videre foretoges. De havde ialfald ventet, at sagerne skulde, hvis de kom videre, direkte indstævnes for Højesteret, og

dette er deres hovedkrav. Men Sigurður »gik en anden vej og søgte om en kongl. benådning, at vores domme måtte indstævnes for amtmanden og 24 mænd her i landet, hvilket hannem og allernådigst blev bevilget af dato 4. maji 1709«. Der tilføjes, karakteristisk nok for Árni (der alene konciperede skrivelsen), følgende bitre anklage, der hidsættes også som prøve på, hvad Árni lejlighedsvis dristede sig til at skrive: »Årsagen til denne landstingsskriverens ansøgning var formodentligen, at sagerne hermed kunde forhales, og, såvit det kunde stå til hannem, aldrig komme for Eders Majestets Højesteret. Så viste han og, at vi (efter den os allernådigst medgivne instructions formælding) nogle gange havde her i landet taget os an fattige brøstholdene folks sager og hjulpet dennem til rette imod dennem, som vare mægtigere, hvorudover de samme var (som let er at tænke) misnøjede med os. Derimod haver hans fader (forrige laugmand Sigurd Björnson) gjerne været de formuendes ven og patron, og skal der iblant hans domme vel ikke findes uden meget få, hvor en uformuende mand har vundet imod en mægtig«. Der er iøvrigt mange gange skrevet skrappere og mere personlig nærgående end dette. 22. sept. 1711 androg Árni på egne og Pálls vegne, at, hvis de 3 enormitetsdomme skulde komme for den isl. overret, der da måtte udgå en befaling til vicelagmanden Jón Eyjólfsson — der i disse sager spillede en rolle — og P. Beyer at forestå retten på tilbørlig måde. Også dette var et ret dristigt skridt, der naturligvis ikke førte til noget. 22. juli 1712 skriver Gyldenløve, at det skal have sit forblivende med de 3 sager. Dommen blev fældet i overretten 24. juli 1714 og gik imod kommissærerne; S. Björnsson frifandtes med den begrundelse, at de 2 sager angående Are og Magnús ikke hørte ind under hans lagdømme, altså stik imod Árnis opfattelse, og at den 3. (Geirny-sagen) henhørte under en gejstlig domstol. Dermed var den endelige afgørelse falden i disse langvarige og indviklede sager, sikkert til stor misfornøjelse for Árni. Der er ingen tvivl om, at det, der dikterede Árni hans optræden, var nidkærhed for lov og ret; han har i S. Björnsson set en dommer og øvrighed, der altid leflede med de store og ikke tog sig nok af de små. Man kan, som det er blevet sagt (Kålund), tale om en lyst til formal-

isme, og man kan sige, at det var liden nytte til at opgrave disse gamle sager; men ialfald i Jon Hreggviðssons sag førte Árnis stræben til en fuldstændig oprejsning for denne, og den endelige højesteretsdom har sikkert haft eller kunnet have en gavnlig moralsk virkning for den følgende tid. Utvivlsomt har kommissærernes, og det vil særlig sige Árnis, virksomhed måttet åbne øjnene på dem, der havde med retslig procedure og dommermyndighed at gøre, for den rette behandling af domssager, undersøgelse og erkendelse af, hvad der virkelig var gældende lov i landet, selv om kommissærerne må siges personlig at have lidt nederlag m. h. t. deres domsafsigelser. De havde ved disse og flere andre afgørelser skabt sig fjender bl. de mægtige, først og fremmest amtmand Chr. Müller og L. Gottrup. Og det er klart, at den første havde og fik meget at sige hos Gyldenløve. Ved denne blev han den stærkeste. Hvis Árni kunde være skarp i sine udtalelser om dem og andre, var Müller det ikke mindre om kommissærerne. Han siger ligefrem i et brev til Gyldenløve ^{14/2} 1707, i anledning af Árnis ansøgning til kongen om Brödretunge, at man af denne kan »fornemme supplikantens malitieu-se og hadelige angivelse, såsom han er af et hadsk og falsk gemyt, og af sit hjærte hader alle ærlige danske, som har en oprigtig og redelig intention til Deres kgl. Majts. tjeneste, så så han og gærne, at de alle vare udryddede af Island, på det han allene med hans onde anhang og samforbundene kunde være regerendis herre og således pro arbitrio råde i landet. Det var derfor ikke got, om han udi hans onde forsæt skulle få gehör, ti der er meget at betænke ved hvo der ret kender ham, tiden skal lære alting«, og han håber, at »denne mands odiöse calumnie« ikke skal blive ham (Müller) til prejudice osv.¹ Det er klart, at en skrivelse som denne måtte gøre indtryk på Gyldenløve, der jo var udenfor det hele. Müllers udtalelse om Árnis »gemyt« er naturligvis ganske urigtig, og hans beskyldning for had til »de danske« har kun gældt sådanne folk som Chr. Müller selv (og P. Beyer); sådanne embedsmænd har Árni naturligvis ikke ønsket Island fra Danmark. Det er også fra nu af, at man tydelig

¹ Embskr. s. 237.

mærker den unåde, som Árni var i hos Gyldenløve; tidligere var hans ord og betænkninger modtagne gunstigt og lagt til grund for forbedringer. Nu blev hans andragender gentagne gange afslåede; der nægtedes ham lov til at rejse ned til København, og han blev på enhver måde fortrædiget. Hans forslag og ønsker lægges til side, for ikke at tale om, som før bemærket, at Rentekammeret i sin mangel på forståelse af hovedsagen bliver skrappe og skrappere og stadig mere unådig. Størst personlig ærgrelse havde Árni dog uden tvivl af sagen mod bonden Magnus Sigurðsson i Brødretunge. En udførlig fremstilling fra begyndelsen af 1708 i anledning af denne sags behandling for Højesteret giver Árni, hvortil der kan henvises. Her skal hovedpunkterne kort anføres. Denne Magnus på Brødretunge, en gård noget nordøst for Skalholt, var en bonde, gift med Tordis, en søster til selve bispefruen på Skalholt. Af naturen har han vist ikke været ubegavet eller uden ævner. Men han var blevet forfalden til drik og opførte sig overfor sin hustru som en halvgal mand, og det i den grad, at hun så sig nødt til ligefrem at flygte bort til sin søster og svoger, bispen. Dette skete allerede i januar 1702 — mere end 10 måneder før Árni så hende eller hendes mand. Dog kom hun tilbage til hjemmet på mandens indstændige bønner, men blot for at han traktered hende endnu værre. Dette gentog sig. Árni meddeler, at han efter nytår 1703 besøgte Magnus for at låne bøger hos ham. Magnus fortalte da Árni det hele og ønskede, at han skulde tage sig af sagen og indlede proces mod bispen, der skulde stå bag ved konens opsætsighed. Det vilde Árni naturligvis ikke blande sig i, men opfordrede Magnus til at være skikkelig mod sin kone. I marts 1703 kom konen til Skalholt efter at manden havde været ond imod hende. Magnus var åbenbart bleven vred på Árni, fordi han var uvillig til at gøre som han vilde, og begyndte nu »at tale om vores (d: Árnis og konens) venskab« — og han beskyldte, nu og i den følgende tid, Árni for at stå i utiladeligt forhold til hans kone; han ikke blot udsprede dette ærekrænkende rygte, men beskyldte Árni åbenlyst i breve til ham for dette forhold. Efter det sidste brev, 8. april 1704, fandt

Árni sig foranlediget til at stævne ham til tinge (altinget)¹; syssemanden idømte Magnus en bøde, men iøvrigt blev sagen henvist til landstinget, hvor også dommen gik imod Magnus. Atter faldt en lignende dom 1705, efterat Magnus havde stævnet syssemandens dom til landstinget; han blev nu yderligere idømt en bøde på 300 rdl. 1706 rådede Árnis »uvenner« Magnus til at rejse til Danmark for at fortolke sin sag. Her fik han en »liderlig« studiosus Jón Torfason til at føre sagen. Men nu døde Magnus her i marts 1707 efter at have overdraget Jón at forfølge sagen. Denne fik udvirket en højesteretsstævning imod Árni »således indrettet, som jeg uforgribeligen mener, at aldrig er eksempel til«. 29. august 1707 ansøgte Árni kongen om at måtte overtage gården Brødretunge som betaling for Magnus' gæld, hvad amtmand Müller naturligvis havde nægtet. Amtmanden havde endogså allerede overdraget gården — sikkert for at fortrædige Árni — til Sigriðr Hákonardóttir, den myndige moder til den senere lagmand Oddur Sigurðsson, der heller ikke var gunstig stemt mod Árni.² Amtmanden sendte Gyldenløve et forsvar for denne overdragelse med hæftige udfald mod Árni (»ont og nidisk sind«), og Gyldenløve gav ham medhold, han har »udi denne sag gjort hvis ret og billigt være kan«. Endelig faldt Højesterets dom i sagen 18. marts 1709,³ og den gik mærkeligt nok Árni ganske imod; de tidligere domme blev underkendte og sagen iøvrigt hævet. Det har været et hårdt stød for Árni, ikke mindst fordi det måtte give hans modstandere anledning til at gotte sig over dette nederlag i en for ham så personlig og krænkende sag; det kunde heller ikke være ham behageligt, når han tænkte på sine københavnske venner. Man kan imidlertid ikke lade være med at få indtrykket af, at Árni er gået noget hårdt frem i denne elendige sag, men til hans undskyldning tjæner, at han har følt sig på det dybeste krænket. Der lå sikkert intet til grund for beskyldningen, og det rygte, som Magnus selv har skabt, måtte være Árni

¹ Embskr. s. 87 f. jfr. 95 f. (omkostninger ved sagen), 121 (stævning til Magnus til at betale bøderne $\frac{1}{3}$ 1705), 123 f (Árnis pengekrav), 220 ff. (krav til Magnus). ² Mellem Árni og Oddur findes en overenskomst om Brødretunge $\frac{1}{3}$ 1708, jfr Brevveksling s. 434—35. ³ Embskr. s. 593 ff.; her er enkelte dommeres vota, hvoraf Slanges er særlig slemt og uretfærdigt mod Árni.

meget ubehageligt. Man forstår, at han med sin ærekær-stejle karakter kunde tage sagen således, men man kunde ønske, at han, som en af de fornuftigere højesteretsdommere (P. Eggers) siger, havde »dog heller foragtet det [det onde rygte] eller søgt satisfaction derfor på en lemfældigere måde, som vel kunde sket ved en afbigt, hvilken han burde nydt, om Magnus levede«.

Når det erindres, at der var mange andre sager, tildels af mindre betydning, som kommissærerne måtte tage sig af, er det klart, at de havde meget at bestille i alle disse år. End yderligere fremgår dette af Árnis brevveksling. Hvert øjeblik får han og besvarer han breve fra private personer ang. klager over de forskellige forhold, formentlig uret og undertrykkelse, ofte i latterlig ringe anledning, men det lader til, at Árni har svaret på det alt sammen. En rektor klager over, at han ingen løn har fået i 3—4 år, hans bolig er dårlig osv. (Jón Árnason ²⁵/₆ 1703). Et par præster beder om lønforhøjelse (Þorleifr Árnason ¹⁷/₁₀ 1703); Árni anmodes om at være behjælpelig med at skaffe adgang til skolen i Skalholt, eller kald til sønner, en døende mand beder om hjælp for kone og børn, en provst skriver om en præsts hordomssag, en præst om, hvorledes han i et slagsmål er bleven mishandlet af en anden præst; flere anmoder om hjælp i meget forskellige sager (én ang. en drengs penge, som biskop Björn ikke skulde have forvaltet rigtig; Árni skriver til vennen derom). Især er det sager angående arv og jordekøb og meget af den slags, det drejer sig om; én beder om hjælp til at beholde sin jord mod Beyers overgreb, eller afgiftsfrihed for et fartøj; mange spørger om bortdøde lejevilder. Ja, der findes klager til Árni over urigtig afkrævede 3 rdl. i året 1699 eller om udlånt smedeværktøj, som ejeren vil have tilbage med Árnis bistand. Der findes også klager over embedsmænd, og her var Árni ikke til at spøge med. Således skriver Árni i anledning af en bondes klage over sysselmanden Jón Þorláksson til denne ret skarpt ³⁰/₄ 1705. Árni kritiserer hans dom (»han har dömt i sin egen sag, hans søn er en af meddommerne«). Árni spørger, i henhold til hvilken lov dommen er fældet. »De vil vel svare, i henhold til en altings vedtægt. Men dette er ingen lov. 'Lagmændene har dömt således'. Det tilfredsstillter mig ikke. Lagmænd har at dömmе

efter loven, og intet andet; dertil er de satte, og det alene er deres embede og har altid været«. I en anden ret skarp skrivelse ^{16/2} 1704 giver Árni Erlendur Ásmundsson, V. Gislasons fuldmægtig, en advarsel om ikke at forurette visse bønder ved opsigelse af fæstegårde, ulovlige pålæg osv. Árni siger her bl. a.: »men det siger jeg Dem forud, at hvis nogen af disse bønder eller andre klager i fremtiden over en dem tilföjet synlig uret, vil jeg bestemt mage det således, at den, over hvem der klages, skal få lejlighed til at forsvare sine handlinger. Til slutning vil jeg her bemærke, at såfremt nogen af dem, som De eller andre (måske) måtte mistænke for at have forebragt mig dette eller lignende, møder noget hårdt fra Deres eller andres side i anledning deraf, så vil jeg, alt hvad jeg orker, hjælpe dem til at få deres ret«. Árni har sikkert også fået mange klager over de danske herrer på Bessetads, især amtmandens, krav til folk. Således kunde amtmand Müller oftere gøre stærke krav om skyds (heste til befordring). Ifølge brev af ^{16/9} 1706 til obersekretær Vibe havde han således i 1701 forlangt 96 heste. I den anledning skriver Árni i nævnte brev ret hvast således: »Amtmanden er ikkun mådeligen kyndig udi landets væsen, og så at sige ukyndig udi landsloven, hvilket med mange argumenter kunde godtgjøres. Sligt gjør dennem dristige, som vilde betjene sig deraf. Skulde sagen være imod en kjøbmand, så frygte folkene for at klage, årsagen er, at sysselmændene, en stor del, ere ikke nidkjære for at gjøre hvad de skulde i slige tilfælde, og hvad amtmanden angår, da haver han ved offentlige skrifter annulleret det, som i så måde er bleven klaget, uden at informere sig eller inquirere om tingen. Det som jeg her så dristeligen skriver til Eders Excellence kan jeg godtgjøre med bevisligheder, om det blev mig pålagt, torte og ellers ikke fremkomme dermed«.

Alt dette har naturligvis taget meget af Árnis tid, og langsomt arbejdede han vist altid. Ofte har han måttet gøre vidtløftige og ret brydsomme forstudier; derom vidner hans mange og grundige indlæg og indberetninger. Alligevel har beskæftigelsen med alle disse sager ikke taget hele hans tid.

Vintrene var lange og egnede sig til meget arbejde; der er intet der viser, at Árni nogen sinde var ørkesløs eller lå på den

lade side. Han har allerede fra begyndelsen af forudset, at han vilde få tid til litterær sysselsættelse. Derfor tog han med sig fra København vistnok alle de håndskrifter, han dengang ejede. I sin skrivelse 7. jan. 1721 udtaler han dette. Han siger: »Anno 1702 og 1706 tog jeg med mig her fra byen (ϝ: Khavn) til Island en temmelig del bøger, trykte og skrevne på pergament og papir, for at have noget at bestille om vintertiderne der i landet, og på det jeg ikke aldeles skulde forgætte det, som jeg tilforne havde ladet mig være angelegen at vide. Ydermere bragte jeg derhen en stor del gamle munkebreve, hvoraf nogle ere mine egne«, osv.; dem af disse sidste, der ikke var hans egne, vilde han »lade afkopiere«. På Island fik han desuden købt endel foruden dem han havde iforvejen. Det er sysselsættelsen med alt dette, som Árni har forkortet sig tiden med, ved at undersøge håndskrifterne og brevene, ordne dem og afskrive dem eller lade dem afskrive. Her skal der iøvrigt ikke dvæles nærmere ved hans håndskriftindsamling. Det vil vi senere udførlig komme tilbage til. Men det fremgår af alt, at han har nyttet disse Islandsår godt til at opspore håndskrifter og dokumenter, hvor de så end fandtes. Det er en mærkelig sporsans, han viser sig i besiddelse af, og han skyde ingen ulejlighed, sikkert heller ingen udgifter, når det drejede sig om sådanne. Det var ganske naturligt, at mange hjalp ham dermed og forærede ham, hvad de vidste han satte pris på. Ikke således at forstå, at han havde ladet sig bestikke eller noget i den retning. I hvert fald behøvede ikke bønderne og de ringere det for at få ham til at tage sig af deres sager. Ti han vilde aldrig andet end hvad ret og billigt var. Det billede, man får af Árni under hans Islandsophold er det af en mand, en karakter, som er pligtopfyldende til det yderste, som i kraft heraf måske i enkelte tilfælde er gået noget skrappe til værks end det var nødvendigt, en mand som altid var rede til at hjælpe den fattige, forfulgte og forurettede, altid var på sin post overfor øvrighedens overgreb, som altid vilde bryde dens tildels egoistiske politik og stræben; en mand, personlig ærekær som få, og endelig en mand som, flittig og virksom, aldrig glemmer hvad der for ham altid var det vigtigste, den islandske litteratur og dens redning fra undergang. For os er hans ophold

på Island i denne henseende af en alt andet overvejende vigtighed.

Foruden den brevveksling med isl. venner og bekendte og andre, der tyde til Árni for at søge hans råd og hjælp, førte han selvfølgelig også brevveksling med københavnske venner. Både kunde han ønske at vide noget om, hvorledes det gik med forskellige sager dernede; dels var det også hans egne private interesser, han måtte lade varetage der.

Det var da for det første regeringsmyndighederne. Blandt dem den nævnte obersekretær Dose (d. 1706). D. 22. aug. 1705 takker Árni ham for et missive af 19. maj og et dermed følgende anker rødvin. Det er klart, at Dose har været ham venlig stemt, og tonen i Árnis skrivelser til ham bærer præg af tillid, ja næsten fortrolighed, »Velbårne herre, jeg skriver dette så ligefrem, udi den store tillid, at det bliver af mig optaget såsom af en client, der ikke bör at dølge noget i så måde for sin patron« (17/8 1706). Dernæst er der oberhofmeister Fr. Walter (d. 1718). Til denne, der var bleven dronningens oberhofmeister 1702, skriver Árni 28. aug. 1703 (på tysk) et brev, hvori han taler om landets fattigdom, samt om jordebogsarbejdet og søger at gøre forståeligt, at dertil skal der længere tid end man har trot, og beder Walter sørge for, at han beholder sine stillinger i Khavn ved arkivet og Universitetet; han siger, sikkert ærligt nok, at han kun ønsker »consummirt zu werden« mellem bøger og brevskeber. Walter har åbenbart bedt Árni skaffe sig bl. a. »sorte ræve«, men denne oplyser ham om, at der kun findes »grå og brune«, som han gärne vil skaffe ham, hvis det ønskes. I svar herpå (18/8 1704) siger Walter, at han har talt med kongen om Árnis embeder og siger, at kongen er ham gunstig; der er intet at være bange for. Senere (1707) beder Walter Árni skaffe sig en isl. hest, hvad denne gjorde, men ønsker intet derfor; Walter har vist ham så megen godhed. Denne sender ham (1708) et anker »d'eau de vie«. Til I. G. Holstein, dengang deputeret i finanserne, skriver Árni (18/8 1706) og beder om hans bevågenhed; Holstein skriver tilbage (20/4 1707), at han ikke skal låne bagvaskere øre, når det gælder en »mand som dem, som jeg kender og æstimerer«. Kammeradvokat Friesse beder, ligesom Walter, Árni skaffe sig en isl. hest (1706),

det gjorde Áрни og ønskede derfor »til foråret noget fransk br.-vin, som hârn selv syntes«.

Til schoutbynacht, daværende stabchef hos Gyldenløve, Chr. T. Sehested, skriver Áрни (1709) om forskellige sager, især hans broder Jóns beklagelige ægteskabsbrud og beder om hans bistand til, at sagen kan få så godt udfald som muligt. Sehested svarer (²/₆ 1710), at det er lykkedes at få Jón benådet. Tonen er ligefrem og ikke unådig.

Endelig bør nævnes den lærde geheimeråd J. Ahlefeldt. Der haves to breve (1704 og 1709) fra Áрни (på ty.). I det 1. brev anbefaler Áрни sig til ham, der var bleven Rentekammerets chef. Iøvrigt indeholder det oplysninger om det gamle Grönland, da han har hørt, at Ahlefeldt samler på alt vedrørende det gamle. Brevet er skrevet på Kirkjubær-kloster, hvor Áрни ingen litterære kilder havde. Det er beundringsværdigt at se, hvad han har læst og husket om æmnet og Grönlands gamle historie; han henviser også til trykte bøger. Det andet brev handler om en hest, Ahlefeldt havde ønsket at få.

Nok så stor interesse har det at se, hvem der var Árnis særlige venner i Khavn. Man kommer da til at tænke på M. Moth; men nogen brevveksling af betydning mellem ham og Áрни kendes ikke i disse år. Der kendes kun ét brev fra 1703, hvori Áрни sender Moth en afskrift af digtet *Meum est propositum* efter et 150 år gammelt håndskrift. Det er kuriöst nok. Der har vel aldrig været en virkelig fortrolighed mellem de to; Moth var i rang langt højere end Áрни, og om nogen forretningsforbindelse mellem dem kunde der ikke være tale, således som tilfældet var med tre andre, professor C. Reitzer og brødrene præsident D. Mathesius og kancellisekretær J. Mathesius.

Fra de første år (til 1710) haves ingen af Árnis breve i behold, men der findes uddrag (»memoriallister«) af flere breve fra ham, hvoraf det klart fremgår, hvad brevene drejede sig om. Det er forretninger af alle slags, først og fremmest vedrørende bøger og køb af sådanne på auktioner, bøger som Áрни ønsker sig tilsendte, P. Syvs manuskripter, Þormóds håndskriftsamling ifald han skulde dø; særlig omtaler han 5 manuskripter (membraner), som Þormóður har fra Universitetsbiblioteket og som skulde

kræves tilbageleverede. Han omtaler også engang, at stillingen som historiograf kunde han lide at få (efter Pormóds død). Reitzer har åbenbart haft fuldmagt fra Árni til at hæve hans løn og forvalte pengene, udbetale deraf, hvad der skulde betales, f. eks. til prof. Lintrup, der læste og eksaminerede for Árni (5 à 6 dukater »er hel vel«). Han havde 1706 stået Árni bi med udlån af manuskripter i Universitetsbiblioteket og han opterer på Árnis vegne 1710 en tiende og 1711 »Eggislöfmagle Kirke«, samt Svoegerslöf og Sölleröd kongetiende osv.¹ Også bedes Reitzer hilse mange navngivne personer, hvoraf Árnis udstrakte bekendtskab ses (se f. eks. s. 375). Han skriver også om de norske breve fra Trondhjem og Stavanger, for hvilke sidste især han atter og atter blev krævet af biskop Bircherod, men Árni var langsom i benyttelsen af sådanne breve, og har ment, at det ikke hastede med tilbageleveringen deraf, da jo dog »ingen er i Norge, som kan læse dem ret«. »Dog havér jeg ufejlbarlig i sinde at skikke dem tilbage, når jeg tilfulde haver brugt dennem« siger han (s. 373). Intet glemte Árni deroppe »i sin afkrog« (»in angulo mundi« som han siger i brev til Walter). Han beder Reitzer om at undersøge, hvorledes det forholder sig med et foregivent håndskrift af Saxo grammaticus, der ifølge Bussæus' meddelelse skulde være bleven solgt hos en »bogkræmer på Ulfelts plads«. Det er klart, at Árni stiller sig meget tvivlsomt overfor denne meddelelses reelle grundlag, men han ønsker at sagen skal undersøges. Ja, han ønsker at »forhverve hos monsr. Jörgen Rask på Møen den hans observation om nægen, som bønderne kaster i furen, i henseende at destinere den til Jøden (Oden) af Upsal« — denne har han hørt ham (Rask) fortælle, men han husker ikke alt nøjagtigt. Dette er et lille eksempel på, at intet var Árni fremmed indenfor nordisk videnskab. Reitzer skriver i sine

¹ Árni må siges at have været ret velstillet i det hele. Betegnende er Fr. Rostgaards udtalelse fra 1704, Árni har lige så stor løn som han (500 rdl.) og desuden løn som professor ved Universitetet og endda en god belønning for sine forretninger på Island, »hvilken tredobbelte indkom og lykke det er så langt fra at jeg skulde misunde hannem, at jeg endnu ynsker hannem mere forfremmelse saasom han haver et ypperligt ingenium og er en smuk lærd mand« (C. Bruun: Fr. Rostgaard osv. s. 142).

breve om alt, hvad han har udrettet for Árni og meddeler ham det avancement, som han gjorde ved Universitetet f. eks. ved prof. Masius' død (1709). Han sender ham aviser. Det er overmåde tiltalende at se, hvilken omhu han har vist og hvor stort et arbejde han har gjort for Árni. Der er kun ét, han nødig vil have med at gøre: »hans fordringer hos vore studentere« (!). Árni har altså lånt penge til studenter og vistnok ikke blot Islændere; det var sikkert ikke for vindings skyld. Om Reitzers følelser overfor Árni vidner følgende udtalelse (¹⁵/₆ 1708), der ganske sikkert er oprigtig ment — uden tvivl har flere andre kunnet underskrive den —: »og uden at hykle for Hannem er Hans liv mig ikke alleneste for min egen, men endog for det almindelige bestes skyld kostbar . . . De aftener komme vel med guds hjælp igen, at vi ved en andægtig snak kan begræde, eller og, om Hannem således lyster, belee tidernes dårligheder. Og til dette sidste, nemmelig at belee, vil jeg råde Hannem, når et og andet ord, som profanum vulgus kan have ladet falde, vorder Hannem forebragt. Han haver adskillige uvenner, jeg bekender det; men derimod haver Han og nogle venner. Og det må være Hans trøst, at som de retsindige elske Hannem, så ere de andre Hannem findske, fordi Han mener sit fæderneland vel, eller i det mindste ikke mener som de«. Disse ord er sande og rigtig følte. Árni sender Reitzers hustru ederdun, som hun takker personlig for i en efterskrift. I brev af ¹¹/₆ 1710 gör Reitzer rede for de penge, han har udbetalt til Árnis brodersön Snorre. Så tilføjer han spøgefuldt (hvad der også kaster et lille glimt over fru Mette): »Men nu må jeg spørge, hvorledes jeg skal forholde mig med Hans herefter indkommende penge, da Han ingen brodersön haver længer her på stæden, ja jeg spørger så meget alvorliger herom, som Hans kæreste er vred på mig, fordi hun ej i slige penge vorder delagtig; og haver hun nogle gange talt til mig derom, hvilket er meget hårdt for så galant en mand og en kvindekönnets store tjæner som jeg er«. Uden tvivl har læsningen af disse ord fremkaldt en krusning af Árnis læber.

Brevvekslingen med brødrene Mathesius hidrører fra årene 1707—12, rimeligvis fordi mange (tidligere) breve er gået tabt. De, især J. Mathesius, besørger for Árni mange praktiske forret-

ninger og kommissioner, er bægge Árnis fortrolige venner (dusbrødre). Også til dem sender Árni ederdun. D. Mathesius modtager Árnis lön og gör regnskab derfor; sender ham sukker, te, apotekervarer¹ og krudd. J. Mathesius havde den for Árni gunstige stilling at være kancellisekretær; derfor skriver Árni til ham om forskellige sager (processer og indlæg), hvorledes de kan behandles i Højesteret til mindst tidsspilde for parterne (det drejer sig bl. a. om Jon Hreggviðssons sag, der skulde komme for 1713²). I Árnis breve findes flere hentydninger til den uvilje, andre nærrede mod ham, og den fortræd, man vilde gøre ham; især findes der i brevet ²¹/₉ 1711 skarpe udtalelser om Oddur Sigurdsson. På den anden side ser man her Árnis trofasthed. Således tager han sig varmt af sysselmanden Hákon Hannesson, som var blevet uretfærdig behandlet, for ikke at tale om Jon Hreggvidsson; Árni siger (i br. ²¹/₉ 1711) om denne: »skulde og hertil behøves særdeles udgifter på Jon Regvidsens vegne, så får jeg dennem at betale, hvor nødig jeg vilde, ti Jon Regvidsen er en betler; imidlertid har jeg ikke den samvittighed at forlade hãm, aldeles forsvarsløs og enormiter forurettet, mit i hans sag for 4 eller 8 rds skyld, ihvor knap pengetiden og er hos mig«.

Fra kancellisekretæren haves kun ét, men til gengæld meget langt brev (²⁸/₇ 1712), som Árni først har fået ¹⁰/₁₁ året efter! J. Mathesius takker for ikke mindre end 4 breve; hans brev drejer sig helt om forskellige forretninger, især processerne og hvad der hang sammen dermed. I brevet findes forskellige hentydninger til Árnis forhold til de styrende og til købmændene: »alle ere dig lidet gunstige, så vit commissionen angår«, »I have desforuden et ulykkeligt fatum, og må jeg ofte tage imod adskillige fortredelige svar, når jeg vil remonstrere sagerne på det beste; jeg er solus contra omnes osv.«; »Men jeg kender deres (købmændenes) uartighed, og veed at mine gode venner i Island (∩:

¹ Af en opbevaret notits af Árni fremgår det, at apotekervarerne var ikke just til ham selv alene, men også til andre (5) personer, som han nævner; hvilket alt viser hans hjælpsomhed. ² At de skulde vente til 1714 »ville jeg ikke gærne, thi inden den tid kunde denne gamle Sigurd Björnssen rimeligst være død, og fik vi da ongefær den satisfaction, som om hans hund havde bidt os«.

Árni) har fast ingen af købmændene til patron, hvortil jeg og i blant har uformmerket været testis auritus«. Et lille strejflys falder også her over fru Mette, når Mathesius skriver: »Du beder mig jeg skal trøste din kone, men jeg har iblant været nødt til mere at læse af loven end af evangelio, og om hun endskönt kan være bleven stødt derover, så gör jeg dog alting i beste mening og som en ærlig ven«. I anledning af at Árni har klaget over, at han ingen lön har modtaget, udtales der, at han kan ikke vænte at få noget, det er ikke anderledes hjemme: »jeg og andre, hvis husholdning koster årlig 15 à 16 hundrede rigsd., har ikke fået en skilling til lön i 3 år, eller nogen anden subsidium fra kongen, og kan vi ej heller vente noget sligt, sålænge gud ikke giver os non dico pacem sed bonam pacem«.

Af andre venner kan nævnes O. Schielderup, der skriver $\frac{9}{10}$ 1703 (og $\frac{19}{10}$ 1704), lige bleven amtmand i Trondhjem, hvad han meddeler i det sidste brev. Også han er Árnis dusbroder. Brevene er meget fornøjelige. Der meldes forskelligt nyt og personalia. »Vennerne her ved stædet lever gud ske lov alle vell«.

Som vi har set var Fr. Rostgaard Árnis gode ven. Nogen synderlig brevveksling mellem de to findes ikke. Ialfald er kun et par breve antydede fra Árni 1706 og 1707; deres indhold findes kun i isl. uddrag; der antydes forretninger og Árni sender også ham ederdun, denne synes Árni særlig at have yndet som gave til sine gode venner. Så er der etatsråd N. Foss, fra hvem der haves tidligere breve. Fra ham haves ét brev fra 1707. Han sender Árni et Njálahåndskrift (c: 468, 4°) og ønsker gamle norske eller danske mønter, der mulig kunde være at få i Island (en fortegnelse over sådanne medfølger). Postforvalter J. Lerke er åbenbart en af Árnis nære venner (br. 1707). Ligeledes assessor H. Scavenius (br. 1707 kun ved memorialnotits), angående forretninger. Historikeren prof. O. Sperling brevveksler Árni med — ligesom tidligere — (1707—13) om sproglige og litterære æmner (boglån). At Árni også vekslede breve med personer med navnet Bartholin, er ikke at undres over; prof. C. Bartholin lykønsker ham (1710) til hans avancement ved Universitetet, og Th. Bartholin (senere justitiarius) skriver til Árni et længere brev (1710), hvori han takker for brev fra ham og medfølgende

Arngrims Crymogæa. Brevet indeholder en sikkert oprigtig ment anerkendelse af Árnis store kundskaber. Iøvrigt indeholder brevet efterretninger fra Khavn, især personalia. Han meddeler, at han har købt bøger for Árni på Bircherods auktion.

Hvad forholdet til Þormóður Torfason angår, haves kun breve fra årene 1703—05 (7 fra Þormóður, 1 fra Árni). Først sent fik Þormóður at vide, at Árni var rejst til og opholdt sig i Island. Alle brevene fra ham drejer sig, som iøvrigt tidligere, om hans egne sager, trykningen af hans skrifter; han klager over, at deres trykning går langsomt; det er klart, at han savner Árni stærkt som mellemmand og medhjælp. Iøvrigt er det særtegnende, når han meddeler, at en bogtrykker har nægtet at have med hans bøger at gøre, hvis Árni får noget med dem at bestille. Det er klart, at Árni atter og atter har rettet korrekturen, hvorved sætningen er bleven dyrere og mere tidsrøvende. Árnis brev er fra 25—26. september 1704, skrevet på Kirkebækloster. Bl. a. meddeler han, hvad han har fået af håndskrifter (det er meget lidt), siger, at der er meget lidet tilbage. Han føler sig deroppe »som i et fængsel«. Som kuriosum ytrer han — i anledning af hvad han har hørt om Þormóds giftermål med sin husholderske (hvad der senere kom istand) — »ro er bedst af alt« (fått er kyrru betra). Dette glemte Árni selv 5 år senere. Nu blev Þormóður imidlertid så syg, at al brevveksling måtte høre op. Árni kunde på den anden side heller ikke i de følgende år tage sig af hans sager.

Til slutning skal her dvæles ved Árnis forhold til et par venner og bekendte i Island, først og fremmest biskop Björn Þorleifsson (d. 1710). Denne mand var ingen synderlig begavelse, men holdt af at vise en flot optræden som biskop. Han og Árni var dusbrødre og oprigtige venner, men Árni var ham langt overlegen i kundskaber og intelligens. Árni er ofte nødt til at sige ham flere »sandheder«, på en ret eftertrykkelig men dog venskabelig måde, og kritiserer ham. Biskoppen var af svag karakter, han gav efter for Gottrup, hvad Árni dadler ham for, men han gav også altid efter for Árni. Árni havde tidligere benyttet biskoppens hjælp til at skaffe sig bøger og dokumenter til låns. Det samme gjorde han under sit ophold i Island. De traf

hinanden på altinget om sommeren, hvor Árni modtog lånte dokumenter og leverede dem tilbage igen lejlighedsvis. Især var dokumenter i bispearkivet ham kærkomment lån. Af særlig interesse er Árnis brev ³¹/₃ 1705. Heri bebrejder Árni biskoppen ret skarpt hans forhold til Gottrup; han ytrer bl. andre meget vægtige udtalelser: »Og det kan jeg ikke agte for venskab, om nogen lader som han er min gode ven i ord, men er mig i mod i gerninger, såmeget han formår eller er istand til«, og han citerer Hávamåls bekendte vers: »sin ven skal man være ven med og med hans ven etc«. Senere i brevet siger han, atter med stærk finte til vennen: »Dette vil Monfrère synes er store ord, men jeg vil, hvis jeg må, kalde det candorem. Det er ikke mit sind at simulere og dissimulere alle ting, lade som jeg stundom er neutral, men så straks efter stille mig til modstand i hvad jeg kunde eller turde, men jeg vil enten være 'rå eller kogt' [en isl. tale-måde] såvel deri at sige min mening etiam juste ex postulando cum amicis, som i andre ting. Og den behandling vil være alle oprigtige mænd kærrest«. Biskoppen havde ønsket at Árni vilde virke for, at han, der nu havde trykkeriet på Holar, måtte trykke den nye norske lovbog på islandsk. Herimod udtaler Árni sig bestemt, eftersom lovbogen ikke er gyldig og passer heller ikke på flere punkter til isl. forhold. Efter denne kritik har biskoppen slået den plan ud af hovedet. Hvis biskoppen mener, hvad Árni er tilbøjelig til at tro, at det er den isl. lovbogs concept, som lagmændene Magnus Jonsson og Sig. Björnsson har affattet, udtaler Árni derom: »Jeg for min person siger for alvor, gud lade mig ikke komme i den vildfarelse, at jeg föjer det til alle mine onde gerninger imod ham, at jeg med vilje og vidende bringer den ulykke over mit fædreland, at et så male sanum og perfunctorie congestum opus ved min bistand skulde blive sanktioneret som lov mange ufødte og sagesløse mennesker til plage«. Også fraråder Árni at trykke Altingsbøgerne og anfører grunde derfor. Han nytter lejligheden til stærkt at kritiserer den sidste udgave af Hallgrímur Pjeturssons salmer (det er udgaven 1704), det er både retskrivningen og enkelte steder, hvis behandling han med rette dadler. Der findes intet y i bogen, så at forskellige ord derved sammenblandes. Et enkelt steds behandling

(salm. XVI, 12) kritiseres særlig stærkt. Han hævder, at ændringer i andres digte, og ikke mindst Hallgrims, er ganske utilladelige. Ikke mindre stærkt kritiserer Árni præsten Sig. Jónssons salmer over Gerhards meditationes, især det sproglige udtryk, men også som oversættelse; der er futile tildigtninger og sproglige uhyrligheder, hvorpå der anføres eksempler. Også på dette område var Árni alle andre overlegen, og at han har ret i sin straffetale, behøver ikke at siges. Indirekte var dette en kritik af biskoppen selv, der måtte siges at have ansvaret for udgaven. Ligeledes kritiserer Árni, at biskoppen har trykt et digt, hvor bisper kaldes »landets fromme fædre«, ti 'landsfader' er noget, der kun kan bruges om en konge. Denne kritik førte ikke til noget brud mellem de to venner. Biskoppen var som sagt en eftergivende mand og har ikke villet undvære Árnis venskab. Hans stemning i anledning af Árnis unådige skrivelse ses godt af efterskriften til br. ¹⁸/₆ 1705. I br. ¹⁸/₇ s. å. siger han også: »Jeg er heller ikke så synsvag, at jeg ikke kan se, at Monfr. vil mig med sin forsigtighed (eller advarsel?) alt godt«, for ikke at tale om, at han anser alt, hvad Árni siger om retskrivning og denslags spørgsmål, »tanquam de tripode dictum«. Biskoppen var Árni behjælpelig med mange dokumenter og lign., men hvor ringe forståelse han dog har haft af Árnis stræben viser hans udtalelse i br. ²⁴/₆ 1708, hvor det hedder: »Pontus-rimer sendes efter begæring også til altinget, hvis de til den tid er færdig skrevne, men ikke ved jeg, hvad Monfr. vil med sådan skammelighed, og den skjald var bedre puttet i en törvegrav«. Af lignende art er hvad han skriver efter den store brand på Holar natten til d. 19. nov. 1709: »Ikke fordømmer jeg læsning af sagaer, men andet er nyttigere«; et lille sagahåndskrift fandtes efter branden forbrændt, men dog læseligt; det vil han egenhændig aflevere til Árni, »så at det kan ses, hvilke tanker djævelen har haft med at redde sådant lapperi fra ødelæggelsen, hvor 3 bibler med flere andre bøger brændte, medens kort og puchpenge fandtes uskadte«. Dette er et godt vidnesbyrd om bispens åndelige egenskaber.

Den titnævnte Sigurd lagmand, om hvis upartiskhed og lovkyndighed Árni ikke nærede nogen høje tanker, har, som det synes, stået på en ret god fod med Árni, ialfald inden domfæl-

delsen (1708). Der haves et brev fra ham (januar s. å.), hvori han takker Árni for behageligt samvær og tilsendte bøger; Sigurd var en litterær person, der beskæftigede sig meget med oldlitteraturen; som sådan har han vist været mere agtet af Árni. Det samme er tilfældet med sønnen, landstingsskriveren Sigurd; meget venskabelige breve skriver Árni til denne 1710 og derefter og endogså vejleder ham med hans faders sager (de rejste sammen fra Island 1712)¹. Det er et ret mærkeligt forhold, man her ser, men der synes ingen grund til at antage, at de venlighedsudtryk, der findes i Sigurds breve, blot er tomme talemåder.

VIII.

ÅRENE 1713—28.

Som det før er omtalt ankom Árni Magnússon først 1713 (2. marts) til København, efter at have opholdt sig om vinteren hos Þormóður Torfason på Stangeland. Under dette sit ophold har Árni hovedsagelig været beskæftiget med litterære sysler, nærmest ved hjælp af Þormóðs håndskriftsamling; og over denne lavede han et katalog i oktober 1712 (trykt sammen med hans eget katalog 1909); herfor fik han af Þormóður 115, fol. Fra oktober 1712 haves kun et par kvitteringer for lån af håndskrifter.² Nogen videre glæde af samlivet med Þormóður kan Árni, på grund af Þormóðs helbredstilstand, ikke have haft.³ I den følgende tid til Þormóðs død har de vekslet nogle breve; Þormóðs er ganske korte, skrevne for det meste på rent dansk; også Árni skriver ham til på dansk, rimeligvis for at hans hustru skulde kunne læse og forstå brevene. Og til hende skriver Árni ^{10/10} 1713 og sender hende Þormóðs »livshistorie«, som hun har ønsket. Det er nu udelukkende pengesager, som Árni er Þormóður behjælpelig med, og så sendelsen af nogle eksemplarer af Historia Norvegiæ, som det synes som gave dels fra Árni, dels fra Reitzer. Det gör et vemodigt indtryk at se, at Þormóður ydmygt beder

¹ Jfr. Embskr. s. XXIV. ² Brevveksl. med Torfæus s. 401. ³ ”/; 1715 skriver hans kone: »Min kierstes høye alder kand nu iche til stede at shriffue, hans ukommellse er hel slet«.

om nogle eksemplarer af sit eget berömteste værk. Det sidste (korte) brev fra Þormóður er dateret 26. juli 1718. Før og efter hans død fandt en brevveksling sted mellem Árni og Þormóðs hustru, udelukkende om forretninger. Árni købte af hende hele Þormóðs håndskriftsamling, hvorom senere. Þormóður havde endnu 1713 en del håndskrifter fra universitetsbiblioteket. Alle disse bandt Árni i et bundt og beder Þormóðs hustru at sende dem ved lejlighed, når sligt kunde ske uden fare. De kom også tilbage 1718, men brændte 1728. Árni opsporede, hvor Þormóðs (trykte) bøger (hvilke, siges der ikke) fandtes opbevarede i Khavn; han lover at ville sælge dem. Þormóður fik i denne krigstid, lige så lidt som andre, sin lön, og hans kone klager over, at de har måttet sælge deres sølv- og guldgenstande for at kunne betale skatterne, og hun beder Árni søge udvirket, at de kan blive fri for skatter. $\frac{3}{8}$ 1719 meddeler hun sin mands død. Brevet er vist skrevet af hendes svoger Ole Sund, der også herefter brevveksler med Árni om Þormóðs sager. $\frac{3}{2}$ 1720 skriver hun, at hun nu har afsendt Þormóðs bøger til ham »udi 8 tønder, forsejlet i begge bonner, og en bombe«.

Senere sender hun en kopibog og et par bøger, hun har fundet. Hendes sidste brev er fra $\frac{4}{12}$ 1722. Hun døde 16. april 1723. Mellem Árni og hendes svoger O. Sund finder brevveksling sted fra 1715—26 (se Priv. brevveksl. 499—503). Den angår så godt som udelukkende forretninger, Þormóðs lön, dødsbo og arven efter ham. Det ses, at Árni til det sidste tog sig varmt af Þormóðs sager, for hvem han til det sidste nærede venskab og ærbødighed.

Árnis Universitetsarbejde.

Om noget arbejde ved Universitetet kunde der først være tale efter hjemkomsten i 1713. Árni var da rykket op til at være Konsistorial (assessor i Konsistorium). 22. april møder han første gang i Konsistorium. I de følgende år (Acta consistorii haves kun til og med 1724; de følgende års acta til Árnis død og længere ned er gåede til grunde) møder han langtfra altid, måske i det hele hver anden gang, eller knapt det. Og han ses i det hele ikke at have taget nogen synderlig del i Konsistoriums handlinger.¹

¹ Werlauffs udtryk herom er noget for stærke.

Et par gange overdrages det ham at foretage undersøgelser af rent praktisk art. At det overdrages ham (i jan. 1716) at ordne Konsistoriums arkiv (»breve og dokumenter«), er kun hvad man kunde vente; dertil var han selvskreven. Han interesserede sig naturligvis for arkivet også af private grunde; ^{6/12} 1715 låner han nogle breve for at afskrive dem. Atter ^{6/12} året efter låner han Claræ klostres breve (»390« ialt, som det hedder) i samme øjemed, men disse er ikke bleven tilbageleverede; det er dem, der endnu findes i samlingen blandt *Diplomata danica*.¹

1720 d. 20. apr. blev Árni udnævnt til efor for Ehlers Collegium, tiltrods for at han først undskyldte sig »formedelst andre occupationer«; han »paatog sig det endeligen hvortil samtlige tilstædeværende ønskede ham lykke«.

Sjælden findes der særskilte vota i sager. Sådanne findes i en prof. Anchersens vedrørende sag. Árnis karakteristiske votum hidsættes.²

Et vidnesbyrd om den autoritet, som Árni havde i alt, hvad bøger angik, viser hans »Consistorialvotum« af 4. sept. 1728, der fuldstændig er trykt i Seidelins Læsendes årbog 1800; det angår eftertryk og hvad en bogtrykker skulde have lov (privilegium) til at trykke. Udgiveren kalder det et »overmåde godt ræsonnement«, og det er rigtigt. Det er et særdeles fornuftigt aktstykke, der gör Árni, hans sunde syn, redelige tankegang og frisind al ære. Det findes optaget i Embedsskriv. 581 f.

¹ Jfr. Embskr. 591—92. Som kuriosum bemærkes, at Árni en enkelt gang har skrevet i Konsistoriums Acta et lille stykke (^{20/12} 1720) »vice secretarii«. ² »Jeg seer ikke fornøden, at jeg her skulde declarere min mening, fra eller til i den materie, om hr. professor Anchersens senium, saasom jeg forud synes at kunde slutte, at derudi ingen endelig decision vil skee udi consistorio for denne gang. Skulde ellers sagen nu foretages til at paaskiønnes endeligen, saa skal jeg udi Consistorio derom mundtligen sige mit ringe votum. Hvad assessor Frölunds og professor Anchersens controversie angaar, da er den, saavit jeg kand see, mig uvedkommende. Professor Anchersens haver ikke stevnet assessor Frölund, men allene refereret sin sag saaledes som han den haver begrebet. Professor Anchersens er ligeledes ikke bleven søgt i denne sag enten af assessor Frölund eller andre, svarer og ikke fremdeles til det forum, som hand hidindtil har haft for consistorio. Kjöbenh. 19. April 1720. Arnas Magnussen«.

En enkelt gang findes, at Árni har givet et skrift et »imprimatur. A. Magnæus«, nemlig J. Paludans Disputats »de templo s. Lucii« i Roskilde 1721 og 1722 — to afsnit.

1713 synes Árni at have holdt reformationsfesttalen i november; æmnet er ukendt.

Hvad Árnis forelæsningsvirksomhed angår,¹ synes en sådan overhovedet ikke at have fundet sted. Han har, vides det, anmeldt 1714 og 1717—21 forelæsninger over Saxo og Sven Agge-sön,² men om han har holdt dem, er uvist; 1722 og 1726 har han anmeldt en anden forelæsning³; om den gælder det samme, og dette er alt hvad der vides. At udarbejde forelæsninger har sikkert ikke ligget for Árni, ligeså lidt som at foranstalte udgaver af skrifter eller i det hele at skrive bøger. Der har vel heller ikke været mange blandt de studerende, der brød sig om hans særlige videnskab. Af Universitetsmatriklen fremgår, at o. 175 har haft Árni til privatpræceptor i årene 1713 til 1729. De er fra alle Danmarks skoler, deriblandt ikke så få fra Tisted. Herved 15 er Islændinge. Jón Porkelsson var en af disse og han roser Árni som privatpræceptor. 1721 blev Árni udnævnt til professor i historie og geografi (efter H. Bircherod), men han var vist også vedblivende »antiquitatum patriæ professor«.

En anden stilling, knyttet til Universitetet, har Árni sikkert haft mere interesse for, nemlig virksomhed ved biblioteket. Sikkert er han meget tidlig blevet kendt dermed og med dets skatte. 1698 deltog han (som før bemærket) i affattelsen af et katalog. Sin egenlige virksomhed ved biblioteket fik han dog først 1721. Året i forvejen (²⁹/₁₂) blev professor H. Bartholin ifølge sit senium protobibliotekar, men han var stærkt optaget af andre ting, og allerede ¹⁹/₇ 1721 »proponerede han, at som hr. assessor Magnussen efter dem i mellem gjordte transaction paatager sig Bibliothecæ Academicæ administration, som hr. etatzr. Bartholin for-

¹ Se Nyerup: Univ. annaler s. 252 f. ² Det hedder: Arnas Magnæus P. P. Saxonem grammaticum vetustissimum, rerum Danicarum scriptorem, commentariis historicis et antiquariis illustrabit, ejusque cum Svenone Aggonis, antiquissimo histor. Dan. scriptore, collationem instituet. ³ Europæ notitiam geographicam auditoribus suis distinctè explicabit, ejusdemque regnorum et principatum succinctam historiam, præcipue vetustiolem, scire cupientibus proponet.

medelst andre forretninger ey længere, som hand ønskede, kand forestaae, det da maatte føres ad acta, at hr. assessor Magnussen herefter staaer for bøgerne og svarer til alt, hvis forsvar som af Bibliothekets Administration dependerer, saasnart det hannem af hr. etatzraad Bartholin bliver overleveret¹. Det er vist fra den følgende tid, at Árnis beskæftigelse med visse kataloger hidrører som dem, der er aftrykte i S. B. Smiths bog s. 112—32. Árni kan antages at have besørget det daglige arbejde ved biblioteket i de følgende år. Om han nogensinde har været overbibliotekar, er uvist, og om hans virksomhed her iøvrigt vides intet. Men det er klart, at han har haft indgående kendskab til biblioteket. Endnu tidligere har Árni dog haft med biblioteket at gøre, ti det er ham, der skriver til Þormóds svoger O. Sund ³⁰/₈ 1718 om håndskrifter fra biblioteket, som endnu berode hos Þormóður; de blev som anført sendt til Khavn samme år.²

Angående Árnis økonomiske forhold kan bemærkes, at han fik de emolumenter ved Universitetet, som der tilkom ham og som Konsistorium havde lovet at drage omsorg for under hans fraværelse. 1710 opterede Reitzer på hans vegne tiende og huslejeportion. ⁸/₁₁ 1708 havde Árni selv opteret »Hopners residentz«. I marts 1714 opterede han »den residentz i Cannikestræde, som hr. justitzraad Reitzer nu i boer og ved denne hans paa den anden side skrefne option ledig blifver; qviterer jeg saa derimod de 150 rdl., som jeg hidtil haver nydt istedenfor residentz«. Her synes Árni i den følgende tid at have boet lige til branden 1728.

Árnis sekretærvirksomhed.

Som ovf. bemærket blev Árni arkivsekretær 1697, en stilling han beholdt til sin død, fra 1700—25 under Fr. Rostgaard som geheimarkivar. Efter dennes bratte fald 1725 fortsatte Árni uden nogen overordnet og uden selv at blive en sådan. Faktisk har han dog været den egentlige styrer af arkivet, og dér har han vist haft sin daglige gang. Der findes fra 14. april 1729 et

¹ Med det foranstående jfr. Werlauff s. 65—67. ² Jfr. Brevveksl. med Torfæus s. X. Jfr. brev fra Árni til Þormóds hustru ¹⁰/₁₀ 1713.

brev fra ham til justitzråd Ramshart,¹ hvori han redegør for nøglerne til arkivet. Heraf fremgår, at der var »en nøgle til hver af de tvende øverste hvelvinger, hvor documenterne forvares«. Nøglerne berode efter flytningen fra kælderen under Rosenborg stadig hos Árni, idet Rostgaard ikke synes daglig at have besøgt arkivet, men fået nøglerne, når han ønskede dem, og leveret dem igen til Árni. I anledning af den nævnte flytning findes i arkivet en egenhændig optegnelse af Árni om, hvor mange kasser osv. der var at flytte, og hvor mange »karle« der skulde der-til. Iøvrigt vides så godt som intet positivt om Árnis virksomhed. Den har bestået i et dagligt tilsyn og, til at begynde med, en nøje undersøgelse af, hvad der forefandtes.² Med tanken på Árnis interesse netop for breve og dokumenter kan man forudsætte, at han egenhændig har undersøgt alt, hvert bundt, hvert brev, og kontrolleret de registre, der fandtes. Han har uden tvivl kendt det hele så grundig som muligt. Der findes en påtegning af ham på en designation af ³⁰/₇ 1721, randbemærkninger hist og her i Th. Bartholins register om, at det og det brev er blevet flyttet til en plads, hvor det hørte hjemme. Dette er omtrent alt, hvad der har været at finde, foruden den bemærkning af ²⁵/₈ 1699 om, at kongeloven (in originali) er blevet udtaget af arkivet for at overleveres til Hans Majestæt.³

IX.

ÁRNIS VIDENSKABELIGE FORFATTERSKAB.

Árnis lyst til videnskabelige studier har ytret sig fra hans ungdom af. Det var den, der bevirkede, at han, som før fremstillet, blev Th. Bartholins sekretær og højre hånd; om hans arbejde i hans tjeneste vidner bedst Bartholins efterladte store samlinger (tomi Bartholiniani) og hans store værk om Danerne. Bartholins tidlige død har måske ikke været til gavn for Árni, det er ikke usandsynligt, at han vilde have kunnet drive Árni til at

¹ Embskr. s. 590—91. ² Jfr. udtrykket i gravskriften over ham: *ordinandis archivorum secretis. . . incubuit.* ³ A. D. Jørgensen: De danske rigsarkiver s. 253—54.

arbejde mere raskt og fået ham til hurtigere at udføre sine planer, forudsat at han ikke selv havde lagt altfor stort beslag på hans tid. For Bartholin samlede han også meget stof til Danmarks Kirkehistorie, men alt det brændte 1728 (jfr. *Hist. eccl. Isl.* III, 576).

Det er også tidligere blevet omtalt, at Árni under sit Tysklandsophold udgav *Chronica Sialandiæ*, der jo var et lidet omfangsrigt arbejde, men vidnesbyrd om hans nøjagtighed og samvittighedsfuldhed. Se herom ovenfor. 1699 udkom beretningen om Tistedes-besættelsen, der også ovf. er omtalt, og som han ene udarbejdede. Han har uden tvivl syslet med dette arbejde af sit hjertes lyst. Fra andre kilder (hans indlæg i hekseprocesserne på Island) vides, hvor fuldkommen fri han var for tro på overnaturlige ævner og trolddom og altid søgte at slå denslags forestelser ned. Denne lille bog er skreven så overskueligt, klart og overbevisende, at det er en fornøjelse at læse den.

1719 udgav Árni *Testamentum Magni regis, kong Magnus lagaböters testamente* (udstedt 1277),¹ med en ganske kort fortale og noter under teksten af kritisk art. Det var efter bogtrykker (cancelliråd) Wielands opfordring, at han udgav dette lille skrift (siger Jón Olafsson) efter en original-membran, der brændte 1728. Andre skrifter af lignende art antydes i den korte fortale som mulige genstande for udgivelse, men de kom aldrig.

Desuden findes der trykt (i senere skrifter) forskellige mindre stykker, kortere notitser om forskellige æmner, især foranledigede ved andre lærdes forespørsler.

I 285 b, fol. findes stof til en udgave af lat. brevveksling mellem Þormóður og O. Sperling og 1 ark i korrektur med Árnis rettelser, men denne udgave er aldrig kommen videre.

Bag ved *Gunnlaugssaga*, udg. 1775 s. 278—79, findes en lille »dissertatiuncula« (trykt i bd. II, 109—10) på latin om benævnelsen »det gotiske (götiske) sprog« for det nordiske oldsprog, originalen tilhørte Langebek. (En afskr. af Jón Olafsson findes i 436, 4°). Árni bestrider rigtigheden af dette navn og mener, at det er Reenhjelm, der har fundet på det, for at det skal se ud som om de gamle sagaer — især de, de svenske beskæftigede sig med

¹ Jfr. P. A. Munch, *NfH.* IV, 1 s. 681 f.

— er forfattede i Sverrig. Sproget bör kaldes »islandsk« — sagaerne er skrevne »på Island af Islændere i islandsk dialekt«; det vilde være bedre, ytrer han, at man beviste, at islandsk var lig med götisk eller svensk i oldtiden. Árni mener, at betegnelsen »norrön« heller ikke er rigtig, selv om den bedre kunde gå an; »cæterum vitandæ sunt confusiones nominum in cognatis rebus« siger han ligeså fyndigt som sandt. I et brev til den hannoveranske sendemand i Sverrig A. F. Bassewitz (³/₂ 1719) udtaler Árni sig om sproget i Vulfilas bibeloversættelse; denne udtalelse har Bassewitz overladt E. Benzelius og denne har optaget den i sin udgave af Vulfila (1750), i fortalens kap. 3. Den fylder her godt og vel 3 kvartsider. Árni helder til den mening, at sproget ikke er gotisk (men hermed menes lige så vel götisk) og at oversættelsen med urette tillægges Vulfila. Han mener, at oversættelsen er i en tysk dialekt, der skiller sig fra skandinaviske sprog. De sproglige ejendommeligheder, han fører som bevis herfor, er at der i sproget findes den foransatte artikel (ikke den tilføjede), at passivum dannes på en anden måde end i nordisk, at der her findes forstavelserne ge- og be- (ukendte i nordisk); alt dette passer godt til tysk (oldsprog). Han mener, at oversættelsen er foretaget efter en latinsk original og anfører i så henseende nogle ord, der skulde hidrøre derfra (f. eks. aqwos, kubituns, vidovo o. fl.); dog ser han, at oversættelsen på visse punkter står den græske original nærmere; dette forklares ved, at denne også lejlighedsvis er nyttet. Dette er således ikke Vulfilas oversættelse. Fra den tids standpunkt i sproglig henseende kan alt dette være forståeligt; dengang fandtes der ikke sprogindsigt nok til at se den rigtige sammenhæng (at f. eks. kubituns er simpelthen låneord fra latin; aquos er jo rigtig gotisk form, som Árni har taget for det lat. aquæ; bægge ord er jo etymologisk identiske osv.). Den lille afhandling er kort og fyndig og på sin måde logisk skreven. Den slutter med disse fyndige ord: »sed veritati ubique litandum esse censeo« — selv om Árni ikke her har »veritas« på sin side, er ordene alligevel særtegnende for ham.

På en måde beslægtet hermed er den lille afhdl., som Werlauff offentliggjorde i sin biografi af Árni (s. 110 ff. og som nu fin-

des i bd. II, 111—13) og som handler om de nordiske folks oprindelse. Árni har dannet sig en forestilling om, at Finnerne (Finner og Lapper) har bebot hele Skandinavien, men det er gået Finnerne (Lapperne) som »Kambrerne« i Bretland og »Kantabrerne« i Spanien, at de er bleven fortrængte til de yderste dele af landet af den nordiske folkestamme. »Norge«s-navnet, hvis betydning han, mærkeligt nok, ikke har gennemskuet, tror han er ældre end denne indvandring og sammenstiller det med Plinius' Nerigon. Han antager, at den germansk-nordiske stamme er indvandret østfra; og at Kimbrerne ikke har talt en dansk dialekt; de til England indvandrede »Juti« har været en germansk stamme. Nogle bosatte sig i Tyskland, Belgien, andre vandrede til Skandinavien og fordrev som sagt Finnerne, fra hvem visse stednavne hidrører, som han mener ikke kan forklares af nordisk (her gör Árni sig egenlig mere uforstående end han behøvede, han havde dog kunnet tænke sig, at f. eks. »Bjorgyn« var nordisk; at navne som »Skáni« og »Hitrar« var ham mindre forståelige, er kun naturligt). Danmark er, mener han, senest blevet bebygget, og herfra er måske slaviske stammer fordrevne, ti her findes stednavne, der ikke kan forklares ud fra dansk (som Erri, Falstr, Mön). Danerne har så lagt Jylland under sig og fordrevet de derboende Germaner. Med alt dette er Árni så nøgtern, at han siger, at hvad der fortælles om Odin og hans indvandring er dels »falsa«, dels »confusa«, »omnia incerta«. Endelig mener han, at de, der trængte ind i Italien og Spanien, har været Germaner, og fører de samme argumenter frem som i den foregående afhandling (den foransatte artikel, passiv), og det har lidet at sige, at »forfattere« (scriptores) siger, at de var indvandrede fra Scanzia, ti dennes beliggenhed vidste de ikke noget om; dog kunde nogle Nordboer have været med i hines tog. Árni lader det stå hen, om Scania, Scanzia, Scandinavia er af samme oprindelse, men sikkert hører disse ord til et andet sprog end dansk.

Til trods for det meget fejlagtige i Árnis meninger viser hans ord — som Werlauff siger — at han »formåede at løsrive sig fra flere af sin tids urigtige og ensidige anskuelser samt at mange af de resultater, der er frugterne af senere tiders . . . gransk-

ninger, allerede dengang svævede for ham med større eller mindre klarhed«. Her sigter Werlauff til teorier, som en tid hævdedes, men som nu er skrinlagte.

I *Nova literaria maris Balthici* (1701, s. 62) findes en tolkning af Árni af en indskrift på et middelalderligt horn (i isl. forstand), som vistnok fuldtud er rigtig (den er trykt i bd. II, 114—15). På hornets øverste kant findes navnet Ion Magnus son. Jfr. 670 h, 4°.

Bagved tom. I af E. Pontoppidans *Annales eccl. Dan.* findes en fuldstændig oversættelse af biskop Árni Torlakssons Kristenret, uden nogen anmærkninger undt. en fortegnelse af nogle få ord, som Árni siger han ikke forstår; om nogle af disse gælder det, at det er ret mærkeligt, at Árni ikke har forstået dem. Oversættelsen er naturligvis i det hele tro og god. Også den gamle Kristenret m. m. oversatte Árni, se nedenf.

Árni beskæftigede sig meget med den gamle tidsregning i Norges og Islands historie, måske ikke mindst på grund af Pormóds forespørsler. De førte derom en vidtløftig brevveksling; brevene kunde blive til hele afhandlinger.¹

Af en særlig betydning er Árnis *Chronologia postremorum Norvegiæ regum ex stemmate Haraldí pulchricomi svo miked sem þiena kann til rem Diplomaticam.*² Det er en kritisk redegørelse for de norske konger Magnus lagaböter og hans efterfølgere til Olaf, Margretes søn, og deres regeringsår, på islandsk, skrevet »i februar 1710« (altså på Island); Árni anvender her breve og dokumenter med videnskabelig grundighed. Det manuskript, hvorefter af hdl. er trykt (ikke med Árnis hånd) havde R. Keyser erhværet i Island og bragt med sig til Norge. Dette gør det sandsynligere, at denne oversigt er foranlediget af og sendt til en lærd Islænder, som f. eks. P. Vidalin, hvad udgiveren antager, end til Pormóður, hvad Werlauff mente.

Tilbage af, hvad der er trykt, står Árnis største og så at sige eneste originale arbejde, levnedbeskrivelsen af Sæmund frode, udgiven i 1. bind af den store udgave af eddadigtene 1787, *Vita Sæmundi* (på latin), med forskellige tillægsnoter under teksten

¹ Se f. eks. Árnis breve $\frac{3}{4}$ 1690, $\frac{6}{8}$ s. å., $\frac{10}{8}$ s. å. osv. ² Findes i 1016, 4° og er trykt i Saml. til det norske folks hist. II, 129—41 samt i bd. II, 117—22.

af J. Eiríksson. Árnis egenhændige original findes i 1029, 4° 1 (J. Olafssons afskr. i 427, fol.).

Egenlig er denne levnedsskildring en del eller udsnit af Árnis tolkning til Are frode. Árni begynder med en oversigt over hvad kilderne indeholder om Sæmunds liv; her lægges der også særlig vægt på tidsregningen. Det hele vidner om Árnis kritiske sans og fremgangsmåde.

Derefter drøfter Árni de værker, som er tillagte Sæmund og med hvad ret. Han begynder med ›Eddam Sæmundi‹. Efter at have omtalt håndskrifter deraf (∴ eddadigtene) og de forskellige meninger om Sæmunds forhold til digtene, som der ingen grund er til her at komme nærmere ind på, udtaler Árni som sin på fornuftige grunde hvilende mening, at der ingen hjemmel er for at tillægge Sæmund nogen virksomhed m. h. t. samlingen af ›Eddaen‹, hverken i selve håndskriftet (cod. reg.) eller andre steder, og at det vistnok (›non possum non suspicari‹) er biskop Brynjolf, der egenmægtig har anbragt titlen på sin afskrift; når Brynjolf i sit brev til O. Worm spørger, hvor ›ingentes thesauri totius humanæ sapientię, conscripti a Sæmundo multiscio‹ er bleven af, er Árni så dristig, men tillige sundnøgttern, at spørge, hvorfra man ved, at ›tales thesauri‹ nogensinde overhovedet har eksisteret. Det er klart, hvad Árni har ment. Eftertiden har givet ham fuldkommen ret i hans tvivl. Ikke mindre har man givet Árni ret i hans kritiske benægtelse af Sæmunds forfatter- skab til digtene, som han dernæst udvikler. Herunder kommer han til at bestride den opfattelse, at digtene tilhører en urgammel tid og er forfattede f. eks. af dem, der taler i digtene (Odin i Grimn. og Hávam.) ›Verisimilius mihi videtur memoratas Odas prosopopoeiam continere, Deorum personis ab alio longe recentiore affictam‹, siger han træffende. Denslags kunde man dengang skifte ord om, hvad der nu til dags er udenfor al drøftelse. Han udtaler tilsidst som sin mening, at disse eddakvad er forfattede af gudernes dyrkere (∴ i hedensk tid), men til forskellige tider og af forskellige digtere; senere er de af en ›antiquitatum studioso‹ bleven samlede og optegnede efter den mundtlige overlevering. Her er Árni fuldkommen moderne.

¹ Herefter trykt i bd. II, 89—108.

Derefter går Árni over til Snorres Edda, dette fordi også den af nogle er blevet tillagt Sæmund. Her er Árni mindre sikker og hans antagelser mindre rigtige. Han mener, at de 4 grammatiske afhandlinger, der findes i hans hds., codex Wormianus (erhvervet 1706), har hørt til værket, men er udeladte i de 2 andre hovedhåndskrifter. Han gör sig skyldig i den misforståelse, at Eddas forfatter lover at ville behandle 3 æmner: regulas, licentias, vitia i skjaldedigtningen, og at det er det sidste, der behandles i de gramm. afhandlinger. Derfor er der ikke to forfattere til »Edda« og »Skálda«; at værket er langt yngre end fra Snorres tid, skulde bevises ved, at der nævnes senere konger; men Árni har ikke lagt mærke til, at sligt sker kun i hvad der nu kaldes den 4. grt. afhdl., der ganske rigtig ikke er ældre end fra o. 1300 eller noget senere. Derfor ansætter Árni fejlagtig hele værket til det 14. årh. Når herimod strider, at Olaf hvitaskald omtaler »sin herre kong Valdemar« (o: sejr), o: i Den 3. grt. afhdl., så er det fordi Eddas kompilator har optaget en afhandling af Olaf eller dele deraf. Árni bestrider den — ældre — mening, at der har været en ældre Edda, som forfatteren til Edda—Skálda har forkortet (excerperet). Endelig omtaler Árni navnet og dets betydning. Han bekæmper også her ældre meninger og kommer selv — dog i varsomme udtryk — til det resultat, at ordet må afledes af *óðr*, men hvad han fremfører til støtte herfor i sproglig henseende, er alt ret uheldigt. Som bekendt har K. Gíslason optaget Árnis tolkning og søgt at begrunde den med bedre sprogligt stof.

Endelig drøfter Árni Sæmunds forfatterskab til isl. annaler, især de såkaldte Oddaannaler; dette gælder et særligt håndskrift, der kun gik ned til 67 e. Kr. De kan af flere grunde ikke være forfattede af Sæmund, selv om noget i disse annaler røber en lærd man og de ikke er fra helt sen tid. I tilknytning hertil kommer Árni til at omtale de gængse folkesagn om Sæmund og hans læremester (Árni samlede med megen iver alt sådant), ifølge hvilke Sæmund skulde have lært trolddom (og mesteren var eller blev senere til selve fanden; jfr. Isl. folkesagn og æventyr). Árni er ked af at skulle anføre disse »nugas«, men han ytrer, at da kendskabet til oldtiden på Island havde tabt sig, blev Sæmunds navn så berømt, at man tilegnede ham alt, hvad lærd og

udmærket udarbejdet der fandtes, uden at undersøge sagen nærmere. Dette er ganske rigtigt; den, der kritisk undersøgte overleveringen, var Árni, og han har ved hjælp deraf virkeligt nøgternt i det hele sat Sæmund på rette plads. Han slutter sin levnedsskildring atter kort og fyndig ved at anføre det bekendte distikon:

Omnia post obitum fingit majora vetustas,
majus ab exequiis nomen in ora venit.

Når dette Vita Sæmundi er skrevet, er det ikke muligt nærmere at bestemme, undt. for så vidt som det må — som før antydet — være skrevet efter 1706.

Når nu Árnis øvrige — ikke trykte — forfatterskab skal behandles, er denne benævnelse ikke helt adækvat, eftersom der her i reglen mere er tale om optegnelser og mere eller mindre fuldstændige samlinger, end nogle udarbejdede helheder. De bærer vidne om hans fortrinlige samleregenskaber, om hans nøjagtighed, grundighed og kritiske ævner. Disse samlinger og optegnelser falder i forskellige grupper. Men ud af dem alle hæver sig dog i en særlig grad Árnis optegnelser vedrørende og sysselsættelse med A re frøde og hans skrift, Islendingabók.

Allerede som ung oversatte Árni Islendingabók efter et skrevet eksemplar (der blev tilintetgjort efter arbejdet fuldførelse). 1688 renskrevs denne oversættelse af Hjalti Þorsteinsson, senere præst; »noter« til det hele gjorde Árni vinteren 1688—89, det hele var færdigt »før midsommer 1689¹, da jeg rejste til Norge«. Efter sin hjemkomst forøgede og ændrede han noget i »notæ« og leverede så det hele til Caspar Bartholin til censur (vinteren 1690—91); denne faldt 1691. Sin oversættelse kasserede Árni dog senere, han skriver (hvad der smukt vidner om hans selvkritik): »Hoc exemplar (foræret til Jens Rosenkrantz), postquam liber editus fuerit (her sigtes til Chr. Worms udgave), pro meo opere haberi nolo, cum versio ista in juventute mea facta sit, ac itaque minus accurata«. 1693 lånte Árni sit eksemplar til (Chr.) Worm, der trykte det i Oxford 1697, men således, at Árni

¹ »I huset bag ved Vor frue kirke (Resenii olim)«.

ikke vilde vedkende sig det som sit arbejde.¹ Árni syslede med dette arbejde om Are omtrent hele sit liv, men han fik det aldrig færdigt eller udgivet.² I sit brev til Bassewitz (19/8 1719) siger han: »Ego in juventute mea illud in latinam linguam transtuli et notas quasdam adjeci, quæ omnia, nisi mors interveniat, revidebo, ut typis publicis committi queant«. Árnis ret vidtløftige samlinger til værket findes 254, 8°, 364, 4°, 365, 4° og 411 fol.³ Der haves (i 254) en kort samlet oversigt over Ares liv, der ender med et citat af Juvenal (sat. X), —

— — — monstrat

Summos posse viros et magna exempla duros
Verecum in patria crassoque sub aere nasci.

Der findes iøvrigt (i de nævnte numre) ret vidtløftige leksikalske samlinger til forklaring af forskellige ord (*fróðr*, som han vil gengive ved »multiscius« — hvilket netop er træffende — [*of et sama*] *far* — *skor* i *geitskor* osv.); Árni hænter eksempler fra andre skrifter til sammenligning. Der findes udførlig tidsregning og tabeller, bestemmelse af året for Islands første opdagelse og bebyggelse (»origines Islandicæ« m. m. vedrørende tidsregningen for de ældste norske konger). Der findes mange »topographica, orthographica« og »observationer« om gamle ordfor-

¹ Jfr. Werlauff s. 124f., oversættelsen her er også en anden end den, der findes ellers. Til Worms udgave sigter Rostgaard i br. 8/8 1694. Jfr. også Werlauff's De Ario multiscio. ² Af Þormóðs brev 10/8 1690 ses, at han væntede Árnis skrift snart udgivet. ³ I 364 findes Árnis oprindelige samlinger og optegnelser angående Ares værk. I 365 findes teksten afskrevet af Árni selv, og en lat. oversættelse på modstående sider med en anden hånd, men uden tvivl forfattet af Árni; selv har han her foretaget rettelser. Det er som om dette havde været Árnis private exemplar, hvori han efterhånden foretog rettelser og gjorde tilføjelser. I 368 findes en afskrift af oversættelsen, hvor de ældste rettelser er optagne; selv købte Árni dette hds. på Lützous auction 1714. Den samme latinske tekst som her findes i 411, der helt igennem er Jóns Ólafssons renskrift af Árnis tekst, oversættelse og notitser, i en større udstrækning end her findes trykt i bd. II. 1755 skal der, ifg. JÓL., have været tale om at trykke det hele (se herom J. Helgason, Jón Ólafsson (1925) s. 276); Möllmann skal have lovet, at trykningen skulde begynde i august måned, men det blev naturligvis aldrig til noget. Det vigtigste af Árnis bemærkninger findes i bd. II, 1–88; jfr. ovf. om Vita Sæmundi.

mer osv. Árni havde bedt sin ven, biskop Björn, der jo havde været præst i Odde, om alle sagn og fabler, han kendte om Sæmund frøde; dennes för omtalte »Vita« var selv netop en del af udgaven af Are.

Det er allerede heraf klart, hvor overordenlig vidtløftigt værket skulde være. Det bliver ved Árnis langsomhed og mange øvrige virksomheder forståeligt, at det aldrig kunde blive færdigt. Hertil kommer så forskellige optegnelser vedrørende Ares person, slægt, leveår, undersøgelse når han har skrevet, samt om hvad han har forfattet. Árni bestemmer naturligvis også, hvilket af de 2 håndskrifter der burde lægges til grund for udgaven, nemlig det han kaldte »codex A« (d. v. s. 113 B); fra det andet (dette var identisk med Skalholtudg. 1688) skulde der tages varianter. Árni nægter, at Are er forfatter til skrifter som Skjöldungasaga eller Njála. Árnis opfattelse af forholdet mellem den ældre og yngre Isl.bók ses af hans bemærkninger (bd. II, 85—88). Árni siger, at Ares udtryk er utydelige, mulig bör de forstås så: »Jeg (o: Are) lader denne bog være i samme form og es (og esse; ovenover: structurå), som den var, da jeg første gang offererede den til Torlak og Ketil og Sæmund, og jeg har ikke ændret den, undt. forsåvidt som jeg har tilföjet slægtregistrene som findes i capite 2 og de andre, som jeg nu sætter bagved denne nye edition, og desuden nogle få ting, som jeg senere har lært siden jeg først lagde hånd på dette skrift. Item har jeg her indsat kongers liv, d. e. jeg har confereret chronologiam rerum nostrarum med tempore regum in exteris, så at alt kan stemme indbyrdes, til bestyrkelse af min fortælling«. . . Dette kunde være sensus loci. Men den kunde også forstås således: »For nogle år skrev jeg (o: Are) et opusculum, som jeg kaldte Islendingabók og leverede den til revision til de nævnte mænd. De syntes godt om den, men ønskede, at den skulde blive noget fyldigere, eller der kunde hist og her tilföjes noget, man yderligere vidste og som det var værdt at optegne [så gjorde Are derefter], men methodus i denne edition er den samme som i den første. Men desuden har jeg allerede sammenskrevet ættetal fra landnamsmænd . . . og det er et opus foruden dette. Endvidere har jeg skrevet en konunga ævi, som allerede er mellem folk«. Denne sidste

opfattelse slutter Árni sig selv snarest til. Han antager altså 2 selvstændige skrifter, en Landnámabók og Nóregs konunga sögur, i henhold til henvisninger i disse skrifter. Det er sproglig muligt at forstå Ares sted som Árni har gjort. Men man kan da spørge: hvorfor har Are overhovedet nævnt disse skrifter i denne sammenhæng, hvor det dog måtte synes ret meningsløst at nævne dem? Sagen er, at Árni — mærkeligt nok — ikke har fået øje på en 3. forklaring, den som senere er bleven den almindelige og som så at sige er den eneste naturlige, nemlig den, at både »ættetallet« og »kongers liv« har stået i den oprindelige Isl.bók, men er udeladt (»fyr útan«) i den 2. »edition«. Men herved bortfalder spørgsmålet om en selvstændig Landnámabók og Nóregs konunga sögur, forfattet af Are. Som bekendt har B. M. Ólsen hævdet tilværelsen af den første, men af andre grunde end Árnis. Ligesom alt dette vedrørende Are egenlig kun er samlinger og forarbejder, til trods for at der deriblandt kan findes helheder, således er alt andet fra Árnis hånd lutter samlinger.

At Árni interesserede sig for historie i almindelighed er utvivlsomt, og af mange af hans notitser fremgår hans kundskaber i verdenshistorie, for ikke at tale om Islands historie. Nogen afhandling af ham foreligger dog ikke, men der findes en mindre afhandling: De studio historico i 228, 8° med hans hånd, der synes at være forfattet af ham. Desværre ses ikke, fra hvad tid den er (måske fra hans ophold på Borchs Kollegium?). Den er trykt i bd. II, 123—26.

Til personalhistorie hører følgende: Først og fremmest de overordenlig rige samlinger, der findes i 215. 224, 8°. Her findes optegnelser om de isl. klostres abbeder (opimod 400 blade), skrevne til forskellige tider. Det er samlinger fra sagaer, annaler, dokumenter og breve, alt med forskellige kritiske bemærkninger. Dette sidste gælder alle de følgende samlinger. Det hele er ordnet efter klostre og indenfor disse kronologisk. I 224, 8° findes lignende optegnelser angående høvedsmændene på Bessestad fra og med Pros Mundt 1633 og til Chr. Müller o. 1702 (dennes dødsår 1720 noteres tilsidst). Alt dette dels efter skrevne kilder, dels efter »relationer« ikke mindst af Pormóður.

I nrr. 257—62, 8° findes lignende samlinger i tidsfølge angå-

ende biskopper og erkebiskopper i Danmark (Lund, Roskilde, Odense, Ribe), Norge (Oslo, Bergen, Hamar, Stavanger), Færøerne, Orknøerne, Garde i Grönland og i Sverrig — alt opimod 800 enkeltblade; endel skrevet af andre. Alle disse samlinger er meget værdifulde og nøjagtige.

I sit brev til Jón Haldórsson (¹⁸/₆ 1729) antyder Árni, at han »har gjort adskillige fortegnelser over historier og poesier, med korte anmærkninger og andet deslige, som kunde tjæne den, der måske siden ville skrive *Historiam literariam Islandiæ*, men dette er nu så aldeles ødelagt, at deraf ikke er et blad tilovers. — Jeg havde optegnet, hvad mig var forekommet, om de gamle biskopper, befalingsmænd og lævmænd på Island. Fuldkomment var det vel ikke, men kunde dog nyttes«. Også siger han, at han har optegnet et og andet om dem, der efter reformationen har skrevet annaler, de rebus antiquis, de philologia nostra, de jure etc. »og havde kostet mig megen umage«, men alt dette brændte, og det var tildels uerstatteligt; særlig nævnes Arngrim d. lærdes Vita. Jón Ólafsson udtaler følgende (Add. 3, fol.) om Árnis litteraturhistoriske virksomhed: »Men sl. ass. Arnas Magnussen bragte det længst frem for alle, og så vidt, mener jeg, at der kunde ikke lægges stort meer til. Jeg saa hos hannem nogle fasciculos i octav, som han havde samlet mange aar paa, med en stedse aarvaagen, flittig og vidtløftig correspondence i Island«.

Endelig kan slutte sig hertil Árnis samlinger til Jón Arasons liv (226 a, 8°), samt især Þormóður Torfasons liv (219, 8°, her findes bl. a. Árnis egne bemærkninger til Þorleifur Haldórssons vita (på latin), hvis original findes i Kall 632, 4°) »Ad Thormodi Torfæi vitam pertinentia« efter breve og forskellige meddelelser, alt i tidsfølge. Her findes Árnis egne sikkert meget retfærdige og sande udtalelser om Þormóðs begavelse og virksomhed. Han beundrede Þormóður, det var dog ingen blind, men kritisk-nøgtern beundring. En sammenfattende, kort fremstilling af Þormóðs liv på dansk findes i Kalls saml. 632, 4° (trykt i bd. II, 127—35), skrevet af en anden, men Árni har egenhændig skrevet under (i sept. 1713 »scripsit Arnas Magnæus«; heri findes også nogle rettelser og tillæg med Árnis hånd. En afskrift heraf ved Jón Ólafsson findes i Ny kgl. sml. 1393, fol. med Árnis ret-

telser optagne og afskrift af flere af hans optegnelser); desuden findes her nogle tilføjelser på dansk eller islandsk i randen. Lævnedsskildringen er kort, knap, omhyggelig og upartisk.¹

Til genealogiske optegnelser og afskrifter hører afskrifter af Langfeðgatöl efter forskellige originaler (1 f, fol. efter 415, 4°) med forskellige kritiske bemærkninger af Árni (se bd. II, 136—38). Således bemærker han, at det ikke er sagt, at der altid er tale om en række af fædre og sønner i ubrudt linje indenfor de gamle kongerækker; der kan oftere være tale kun om en »successio«. Nogle af disse afskrifter hidrører fra Bartholin-tiden. Her findes også et referat af samtaler med Þormóður om Flatøbogens langfeðgatal.

Af større betydning og interesse er Árnis egenhændige slægttavler (i stamtavleform), uddragne af Landnáma og Islænder-sagaer, der foreligger i 432¹⁻², 4°, »genealogiæ veterum Islandorum«, med forskellige kritiske bemærkninger (i alt over 300 bl.). I 1030, 4° findes også nogle selvstændige genealogiske optegnelser ang. den danske kongerække, men ellers er det kun afskrifter, der her findes.

Om historisk interesse og virksomhed vidner Árnis samlinger i 265, 8° (opimod 100 blade) til de norske og danske klostres og kirkers og ærkebiskoppers historie; om de svenske findes derimod kun ganske lidt. Árnis kirkehistoriske interesser kender man fra hans disputatser på Borchs Kollegium og de samlinger, han for Bartholin foretog. Det var også hans hensigt at samle til og skrive Norges kirkehistorie. Hans samlinger dertil brændte. Her kan indskydes, at i det isl. landsbibliotek 60 fol. findes en »Fortegnelse på alle præstekald og kirker udi Skalholtts Stift og hvorleedes de med præster ere forsiunede, præsternes navne og af hvem de have deres bestallings brev, item paa kaldenes visse indkomst anno 1706 og anno 1709 og den uvisse anno 1709 saavel som præstegaardenes beskaffenhed«. Foran står der »Autor Arnas Magnussen«. Fortegnelsen er sikkert udarbejdet for biskop J. Vidalin i året 1709 eller 1710.

Árni har endvidere gjort overmåde store samlinger til litteraturhistorie og bibliografi — et af de mange vidnesbyrd

¹ Ny kgl. sml. 2133, 4° er kun afskrift uden værd.

om hans samlerinteresser og kundskabstørst. Under sit Tysklandsophold havde han, som ovf. omtalt, gjort vidtløftige optegnelser angående bøger og håndskrifter (i 909 a-e, 4°).

I 434, 4° findes litteraturhistoriske optegnelser ang. isl. litteratur: »De scriptoribus Islandicis vetustioribus«; men værket er åbenbart kun en begyndelse (af 235 blade er blot nogle få beskrevne), og væsenlig kun navnene på de litterære personer.

I 231 a-f, 8° (ialt over 2000 enkeltblade, hvoraf de færreste er skrevne med andre hænder end Árnis egen) findes overmåde vidtløftige bibliografiske, nøjagtige notitser (nøje afskrevne titler), der slutter sig til afskrifterne fra Tysklandsopholdet, om bøger og forfattere, kronologiske, geografiske og genealogiske skrifter; historiske skrifter om alle verdens lande, historiske og kulturhistoriske uddrag, udgaver af klassiske forfattere og mange andre, tildels meget forskelligartede ting, som det her ikke kan være tale om at komme nærmere ind på eller gøre rede for; jfr. den trykte katalog. Når der her (under e) nævnes »et og andet ang. islandsk litteratur og sprog«, så er dette af en rent forsvindende art. Det hele, især hvad der findes under e, er temlig regelløst ordnet og burde vel være blevet omordnet. Det er her, at den notits findes om Hagbard, der er aftrykt i Danm. gml. Folkev. I, 266.

Der findes her ikke så sjælden kritiske bemærkninger af Árni selv, der tillige kan karakterisere ham. Således siger han i anledning af et foregivent håndskrift af Adam af Bremen i Bremen: »Eg trui því laust, og reflectera ei storum þar uppá, talibus incertis relationibus admodum assvetus«; om visse bøger siger han: »er ikke sönderlig«, »er önytt«, »de Islandia quædam erronea habet«; om et værk med afbildninger (mønter) siger han: »er mer at engu gagni, sögurnar eru allar ædi stuttar oc aungver authores serilagí nefnder i þeim; sumir af penningunum lítast mier uppdiktader, hvad ef er, þá er bökin at aungu gagni«. Et par andre bemærkninger skal for kuriositetens skyld anføres; den ene om Peder Laalle (vist ikke fremdraget för): »Peder Laalle author proverbiorum Danicorum, ligger begravnen i Skolen i Roskild, under en liigsteen, som mag. Madz Weile hár seet der i hans Skolegang« (bl. 1493). I en optegnelse om en dansk

by siger han : »Min barbierer sagde mig osv., figmentum absque dubio«. Det giver et ejendommeligt indblik i Árnis private færd og samtaleæmner, endogså hos barberen.

Endelig skal nævnes, at han (bl. 1821) drøfter princippet for udgaver af ældre skrifter i ortografisk henseende og hævder her et meget fornuftigt princip.¹

Hertil kan sluttelig føjes Árnis samling af privatoptegnelser i 230, 8° i gamle bøger imod lutheranske reformatorer, samt en del af indholdet af 209, 8° (indholdsangivelse af isl. salterhåndskrifter).

Meget hyppig foretog Árni uddrag og afskrifter af forskellige optegnelser, hvilket atter var udslag af hans samlerlyst og omhu for at bevare. Således foretog han afskrifter af latinske »sangbøger« og lignende (241 b, fol.). I 649b findes en afskrift af Lille Jónssaga, beg., bogstavret (efter 649a). Han foretog afskrift af stykker af en Gulapingslovbog, som han fandt i et håndskrift, hvorfor han gör nøje rede, samt forskellige Jonsbogkapitler og Grågåsstykker delvis med varianter (og tildels allerede fra hans første år i Khavn, se 146, 4° og 206, 4°). Lignende findes også i 37b, 8°. I flere (eller de fleste) af disse numre findes andre hænder end Árnis; det er da hans skrives, for det meste ialfald. I 576 b, c, 4° (jfr. 226 a, 8°) findes ret vidtløftige uddrag af og optegnelser om de såkaldte »lögnesagaer« og »æventyrsagaer«, så godt som alt med hans egen hånd. I Katalogen vil man finde en nøjagtig fortegnelse over disse sagaer; den viser, at også for denne lavfolkelige litteratur og dens betydning havde Árni ligeså skarpt et blik som for den højere og lige så stor en sans for at samle den.

¹ Hans udtalelse lyder: Qui opera ab indoctis hominibus barbaris seculis scripta nunc edunt, non bene facere videntur, ubi literaturam in melius mutant. Nam falsæ ideæ ea ratione legentibus ingeruntur, qvasi omnia tam bene et orthographice observaverint rudes isti scriptores. Et certe, eodem jure (jus enim putant sordes istas indocti ævi eliminare, imo boni viri officium) phrases inficetæ et barbaræ voces ac locutiones expungendæ essent, et aliæ earum loco inserendæ, quod falsi crimen esset. De abbreviaturis alia longe res est. Etenim scimus, quomodo illas plenis literis spectari et legi voluerint scribæ (imo sæpe ab iis abstinuerint) ac itaqve mentem eorum presse seqvi possumus, non secus ac si ipsi nobis eas explicarent.

Endelig kan her nævnes hans samlinger ang. Gualterus (c: Alexanderssaga), udgaver deraf, uddrag deraf og sammenligning med Curtius fra Leipzig-opholdet (1695) m. m., og endelig kritiske bemærkninger til henvisninger til Gualterus i andre sagaer. Han tænkte på en udgave af Alexanderssaga.

For den gamle skjaldedigtning interesserede Árni sig levende lige fra sin ungdom af. Det er før bemærket, at han forfattede et drotkvædet digt til Bartholin, der viser, i hvilken grad han allerede dengang havde tilegnet sig kunsten at digte på skjaldewis med kenninger osv.¹ Det forbavser derfor ikke at se, at han har foretaget omfattende samlinger af skjaldenes vers og afskrevet dem. Etslags første forarbejde af denne art er vistnok den mindre samling i 266, 8°, der indledes med nogle litterærhistoriske bemærkninger om Starkad og Brage; hvorefter der følger en fortegnelse over skjalde og digte — også eddadigte — i alfabetisk orden, samt over versemål. Her findes tilsidst også en lille afhandling om skjaldenes kvad, deres betydning og opbevaring, der findes trykt i bd. II, 139—40. Vi ved ikke nu, hvad der har foranlediget den. Langt fuldstændigere er samlingen i 761 a, b, 4° (tilsammen 647 bl., dog ikke alle beskrevne). Her findes (jfr. Katal., hvor indholdet af 761 a er særlig angivet) ikke blot enkelte digte afskrevne, som Høfuðlausn, Ynglingatal m. m., men også selve Skáldatal efter de to gamle håndskrifter af Heimskringla og Upsala-Edda (dette indirekte efter en papirafskrift). Hovedsamlingen af skjalderversafskrifter findes dog — i alfabetisk orden — i 761 b, der anføres ofte varianter fra andre nyttede håndskrifter. Af den oprindelige paginering er det klart, at samlingen nu ikke forefindes i den oprindelige ordning, men om dette er Árnis egen eller andres skyld, er ikke let at sige. Denne vigtige samling bærer i det gamle katalog

¹ Foruden dette digt og digtet til konrektor Edvardsen kendes nu kun 3 lausavisur af Árni af spøgefuld art. Digter var han ikke, men han havde ævne til at forme vers; hurtig var han vel heller ikke. Han havde også udmærket forstand på vers; han indså f. eks., at Arngrímur Jónssons stive vers ikke forøgede hans litterære hæder. Derfor skal han have sagt: »Arngrímo demas carmina, major erit«. Halfdan Einarsson nævner (Sciagr. s. 146) et brev på isl. i verseform ¹⁷/₈ 1689 fra ham til præsten Þórður Jónsson.

følgende titel (gældende både a og b): »Skáldatal og fornskálda-
visur in primis in Edda allegatæ, ordine alphabetico, additis
subinde notis criticis manu A. Magnæi, fasciculus grandior«. En del — dog den mindste — er med skriverhænder. Árnis af-
skrifter har særlig betydning, hvor de beror på tabte håndskrifter
(som f. eks. versene i Gíslasaga efter en tabt kongelig mbr.).

En overordenlig stor mængde af skrifter af større eller min-
dre omfang hidrører fra Árni, dels med udgiverformål for øje
(vel dog de færreste), dels for at have en tekst, der i originalen
var vanskelig at læse eller som det var særlig vigtigt at have en
afskrift af, man let kunde tage til; også om afskrifter af origina-
ler, der ikke var i Árnis eje, drejer det sig. Alle hans egne af-
skrifter er overmåde nøjagtige, mange gange eller som oftest
ord- og bogstavrette. Meget er skrevet af skrivere, som han til
stadighed holdt på Island og i Danmark. Hertil hører de tusin-
der af diplomafskrifter, han lod udføre, se Katalog II, 611—12.¹

¹ Her skal anføres en liste over Árnis egne afskrifter i hans samling:
fol.: 1 d a (Sögubrot), 1 e β II 2 (Langfeðgatal), 1 f (Langfeðgatal m. m. efter
415, 4°), 18 (Knyttlinga), 20 d (dto), 78 b (prolog til Olafss. efter Resens hds.),
233 b (bréf Gríms), 243 n (Kongespejlet, delvis, efter et Resenshds.), 248
(Skalhóltsannáll efter 420 c, 4°), 308 (Gulatingslov; cod. Rantz.), 312 (ældre
Frostatingslov; cod. Res.), 352 (ældre Kristenret), 392 II β (Glossæ Gavfrídi),
439 (um aðtektir i Viðey 1539), 442 (om præster og præstekald m. m.),
454 (afskr. af et stykke i Hkr. efter forskellige hdss.): — 4°: 32 b (se Ka-
tal.), 67 (Landslov, c: 68.), 77 d (Kristenret), 114 c (grænseskel med over-
sættelse), 115 a (2 lat. aktstykker), b (Túnsberg sættargerð), 116 (samme),
123 c (udtog af Bjarkøret), 216 c a (Björn Jónssons ómaga framfæri), 236
(flere stykker vedrørende bp. Jón Arason, og reformationen), 238 (nogle
få diplomafskrifter), 266 (kirkegodsfortegnelse m. m.), 293 (Jómsv. s.), 300
(annaler i Cal. Næstved.), 329 (Sig. þ. slef), 363 (Illugaþ. Grið.), 366 (Islb.),
408 i (Ættartölur fra 162 fol.), 422 (kronolog. notitser efter 733, 4°), 423—28
(forskellige annalafrskr.), 448 (Eyrb., delvis), 450 a (ligel.), 461 (Egilss., nogle
bl.), 467 (Njálaviser), 475 (Þórð. hreð. efter 564 a), 476 (Grettiss., et par bl.),
505 (Korms., delvis), 508 (Glúmss., delvis), 562 e (Þorst. forv.), f (2 þættir,
delvis), i (Þorst. austf.), 564 c (Draumvittr.), 566 b (Fóstbr., delvis), 572 d
(Ævintýri), 587 e (Högnas.), 627 (Augustinuss., delvis), 669 c (Andreasdr.),
670 e-f, h-l (legendar. stykker, pros. og poesi, delvis), 683 b-d (Exorcismi
m. m.), 686 d (homilie), 690 (Anecdoton), 691 (Páfatal), 710 b (v. l. til nogle
vers), d-k (Michaelsfl. og andre digte), 711 a-b (Máriuv.), 712 a-e (forsk.
digte), 715 g (ligel.), 717 d β (Gyð. v.), 737 I-II (Jólaskrá), 748 II (Ættartölur),

En mængde optegnelser vedrører selve håndskrifterne. Så at sige ved hvert eneste håndskrift ligger der en eller flere sedler, hvor der mere eller mindre udførligt gøres rede for det, hvorfra det er kommet og hvorledes Áрни har fået det. De er af uskatterlig værd. Mange af dem er aftrykte i Katalogen, hvortil der kan henvises. De vigtigste af de andre er udgivne i bd. II, 141—236. Hvor stor en umage m. h. t. de enkelte håndskrifter Áрни gjorde sig — dette vil vi iøvrigt senere komme tilbage til — viser f. eks. hvad han har optegnet ang. Hauksbók (371, 4°; Katal. I, 590). Udførligere optegnelser, oplysninger og bemærkninger om håndskrifter vil man finde i 1 e β II fol. (vedrørende Skjöldungasaga), 20 c fol. (Knytlinga; heri om den af Worm besørgede danske oversættelse, kritiske notitser om sagaens personer på lat.; og her findes under 5 punkter en anvisning på, hvorledes hovedhåndskriftet er behandlet i afskriften; dette hænger sammen med den påtænkte udgave), 122 c fol. (om Sturlunga og dens håndskrifter), 207 b fol. (om Hungrvaka, dens alder og forskelligt den vedrørende), 243 s fol. (om visse håndskrifter af Kongespejlet, dels med en skriverhånd), 436, 4° (ang. et annalhds. fra Haldor Torfason i Bær i Floe), 168, 8° (om et særligt hds. af Rimbeygla, der var benyttet af Þormóður i Series og var skrevet af Björn på Skarósa), 221, 8° (hds. tilhørende biskop Brynjolf), samt i 267, 8° (Wolfenbüttelhds. af Egilss. og Eyrbyggjas; hds. af Laxdælas.).

Alt det her anførte viser Árnis ubegrænsede omhu for hånd-

761 b (skjaldekvald, se ovf.), 765 (Hauksb.stykker), 766 b (Landalýs.), 770 c (delvis), 772 a (vedr. Grönl., delvis), 844 (Ry-årb.), 905 (biblioteksfort., delvis), 906 (danske lovstykker), 907 (ligel., delvis), 910, 7 (Um Herjólfsréttarb.), 919 (excerpter af katalog over dronn. Kristinas bogsaml. ved Rostgaard m. m.), 922 (Hrólfss., delvis), 950, 5 (Flat., en spalte), 1009, 1-2 (småstykker og vers), 1010, 1 (1812 et stykke), 1021 (Járnsiða, fra 1686), 1030 (mange danske kongerækker, tildels efter hds. i Universitetsbibl.), 1032 (helgendigte, delvis), 1046 (Cal., delvis), 1050 IX (Catalogus diplomatum), 1050 X (katalog over P. Syvs håndskrifter); — 8°: 20 b (kongerække), 154 (Kötludraumr). 208 (småstykker, delvis), 214 (Fjarðatal m, m.), 222 (norske breve m. m.), 227 (Skalholtkirkes bogregister, delvis), 228 (latinske rejsepas), 229 I (Bergþórsstatúta), 258 b (norske bisperækker); i Stephensens sml. 1 a findes en afskr. af den ældre Gulatingslov. Flere af disse afskrifter er meget omhyggelige og smukke. Særlig kan nævnes Steph. 1 a, der kunde kaldes facsimileret.

skrifter og litteraturen i det hele, hans nøjagtighed i gengivelsen af originalerne og følelsen af, hvor en sådan var nødvendig; heri overgår han alle sine samtidige.

Ved sin syslen med oldskrifterne, sine uddrag deraf og indbyrdes sammenligning, samt sine nøjagtige afskrifter af ældre og yngre håndskrifter, var det uundgåeligt, at Árni også fik interesse for sproget selv og dets ordformer. Hvad dette angår, kan det siges, at han er nået langt ud over sin samtid, der i det hele på dette område var ganske uvidende, og han viser, at han var inde på en rent moderne tankegang ved sin agtelse for de gamle former og ved sin forståelse af kronologiske sprogforskelle, ligesom han også havde åben sans for dialektale ejendommeligheder. Alt dette mærkes i flere af hans breve, f. eks. hvor han så stærkt kritiserer Sigurður Jónssons sprog i hans salmer (brevet til biskop Björn ^{31/3} 1705); han taler her om »bögunæli« (forkerte ord og ordformer), som ingen vilde finde på at bruge i almindelig »tale« og om »ord der ingen (rigtige) ord er«; også »syntaksen« er det galt med. At Árni ikke havde og ikke kunde have den fulde forståelse af sprogudviklingen, er kun hvad man væntede; derfor tager han også undertiden fejl i sin kritik. Sit modersmål skrev han forbavsende godt i forhold til sin samtid og bedre end de fleste. At hans sprog er præget af samtiden er en selvfølge (f. eks. m. h. til nogle fremmedord og ordenes stilning, især i bisætninger). I sine fortrolige privatbreve var han, som vel de fleste andre, mindre omhyggelig, idet han hyppig bruger fremmede (danske, latinske) ord og vendinger. Derimod er flere af hans embedsskrivelser således, at man kunde kalde dem mønstergyldige m. h. t. den sproglige fremstilling — ligesom de er det ved æmnets logiske og stringente behandling. Aldrig er der nogen svulst, men en knap og dog fyldig, nøgtern redegørelse i en altid klar og gennemsigtig sproglig dragt.¹ Som

¹ Oplysende for Árnis egen opfattelse er følgende udtalelse på en seddel i 285b IV, fol.: »Stils formed i brefum Sr Torfa er líkt genio Mag. Biarnar Þorleifssonar [hans gode vens, Holarbispens], uppskrufud mærd og uturdurar, sem ecki ná attenne nockurs stadar. Ecke hefur hann lært það af Mag. Bryniolfe. Það er heimskulegt rædu form«. Árni har i det hele yndet en naturlig, jævn udtryksmåde; JÓI. siger etsteds, betegnende nok: »heyrði eg hann einu sinni segia, at það mætti einu gilda

et fortrinligt eksempel på Árnis stil og sprog kunde man f. eks. nævne hans store indlæg ang. trolddomsbeskyldninger og processer (Embedsskr. s. 384 ff.). Hvad der hidrører fra Árni selv om sprog og sproglige foreteelser er omtrent følgende.¹ Der er da for det første ret vidtløftige samlinger af islandske ord og talemåder med oplysninger om, hvor de findes, og forklaringer både fra den gamle litteratur og — mest — fra samtidens sprog, alt i alfabetisk orden (jfr. titlerne *voculæ Islandicæ rariores nonnullæ; voces quædam rariores Isl. et loquendi modi ordine alphabet. collecti*). De findes hovedsagelig i 226 b (jfr. 226 a) og 481, 8°. Det vigtigste heraf findes i bd. II, 237-54. Der er herimellem mange meget interessante ting både m. h. t. forekomst af ord (dialektord) og udtale. Det meste heraf har Árni vel samlet og optegnet under sine rejser og ophold i Island. Der er grammatiske former, der anføres, men navnlig er samlingerne af leksikalsk art. Også danske ord findes her forklarede m. m.

Lejlighedsvis udtaler han sig om udtale og retskrivning. Om den første siger han f. eks.: »Islensku pronuncera marger ä Islandi nu plusquam barbarè, mest sunnanlandz. þeir seigia hegôme, blessádur, frelsáre, quæ omnia brevia sunt«; flere interessante oplysninger giver han. Ang. retskrivningen siger han: »Literatura (∴ retskrivningen) Islenskunnar er nu hia velflestum orden meir enn aflægisleg, og allra hellst villast menn um y og i. In typographya Holensi hafa þeir nu casserad ölldungis y adeo ut secundum eos eodem modo scribitur skytur i a c u l a t ac skitur c a c a t quod absurdissimum est«. Dette er i og for sig rigtigt nok, men Árni kan ikke i sin betragtning her og oftere frikendes for en vis doktrinarismus, der iøvrigt lever endnu den dag i dag i bedste velgående. Derimod er hans dom uden tvivl meget træffende, når han om visse dalevende digteres bestræb-

i hverri forma einn bóndi argumenteradi«; han yndede ikke de logiske kunstudtryk (1027, 4°).

¹ Allerede i det Bartholinske tidsrum syslede Árni med samling af ord; han siger, at han da af et hds. (∴: 234, fol.) excerperede »vetustiores et rariores voculas«. Det er således ikke mærkeligt, at Þormóður allerede ved år 1690 (se hans breve) har anset Árni for at være en autoritet på det sproglige område; han spørger ham om ord og ordbetydninger. Det samme gør også O. Sperlíng (se Brevveksling s. 478).

elser siger: »þeir sem ä mínum dögum hafa ætflad ad qveda ad imitationem veterum hafa synt ignorantiam¹ sina og eckert annad þar med unned«.

Det ser ud til — og det er i fuld overensstemmelse med hans interesse for skjaldekvadene —, at han har påtænkt at skrive etslags *lexicon poeticum*, ti i 226 findes brudstykke på latin, der ser ud til at være tænkt som fortale til et sådant; og sammen med dette findes en — iøvrigt meget lille — samling af kenninger.² Det er vel aldrig kommet videre. Det vides, at han opfordrede andre til at skrive en islandsk ordbog (se Eir. Jónssons *Oldnord. ordb.* s. VIII—IX). Han skriver, at man skal bede dem, »er giora fyrir mig *Lexicon Islandicum* og in eum usum lesa bækur igiegnum, ei alleina ad annotera ur þeim voces og syntaxeis vocum item flexiones, helldr og ef nockud kann i þeim ad finnast eda þeirra præfationibus sem illustrera historiam vel statum insulæ, þá þad og ad describera verbo tenus« . . . »Þeir sem giora *Lexicon Islandicum* verda ad lesa igegnum allar dröslur er þeim fyrir auga bera: qvædi — psalma — scripta, til ad excerpera þar ur voculas«.³ Det ses heraf, at Árni havde blik for, hvad der skulde gøres, hvorledes et sådant arbejde skulde udføres; hans princip er godt nok. Men han har tillige klart set, at et sådant værk var det ham selv umuligt at foretage, han var aldrig bleven færdig dermed. Sikkert kan det siges, at, hvis nogen i samtiden var egnet til at skrive det, var det ham, og ham alene.

¹ Her kan, til belysning af Árnis sunde opfattelse, indføres hans kritik af overdreven lyst til at bruge gammeldags (og ofte urigtig) bogstavering; den findes i AM 226 b, 8°: »Notari aliquando meretur hvernig Einar Eyolfson umbreitti literatúrâ i Olafs sögu af Landnamu, atti ad verda ad imitationem antiqvitatatis. Simili proposito setti hann bergbua þatt (si rectè memini) á Runer, eda þad giördu adrer, eg man ei hvert var. Lögbok hiá Biarna Peturssyne in Octavo med hendi Halldórs Einars sonar med orimelegre literatúrâ, ex eodem principio. Sr. Eyolfur Jons son, þá hann afskrifar nockud antiqvam brukar hann og undarlega literaturam, qvam antiqvam esse putat. Imò, á sumu nyu, so sem annalum Halldórs Þorbergssonar«. ² Det er måske Þormóðs ord i br. 27/13, 1692, der har givet Árni idéen; Þormóður skriver: »kom det an på mig, skulde først *Lexicon poeticum* gøres, ti med eder uddör den intelligentia osv.«. ³ Jón Olafsson siger (437 fol.), at hans fader, på Árnis opfordring, »har forfattet begyndelsen til et lexikon over literam A«.

I 649b, 4° findes nogle ord af Jónssaga samlede med latinsk oversættelse (jfr. ovf. anm.; i 234 fol. findes Jónss.).

Árni syslede også med komparativ filologi. I 436, 4^{o1} (jfr 267, 8°) findes en ikke helt ringe samling af ord i alfabetisk orden, der sammenlignes med latinske ord (som f. eks. armr — armus, akr — ager, auga — oculus, án — ἄνευ, af — ἀπό osv.; at (atazt) — ater osv.). Naturligvis findes her urigtige sammenstillinger (som i det sidste eksempel), men forbavsende meget er rigtigt. Naturligvis formår Árni heller ikke at skælné imellem oprindelig hjemlige og lånte ord (som f. eks. kötrr — catus). Mærkeligt er det at se, at han udtaler, at »glakiem tamen dixere Romani«, jfr. »cum Romani lakerus enunciaverint«. Han kommer her også ind på andre lydsammenstillinger og overgange som ct til tt i ord som átta — octo og lign.; han gör også følgende rigtige sammenstillinger (n peregrinum eliditur in:): uns — oss, anses — æser, Ánlafus — Alafr Olafr, ganza — gás, anz (trabs) — ás; han ser, at w er bortfaldet foran u og o. Han har også her en fortegnelse over ord lånte fra fransk. En liste over norske stednavne er vistnok at forstå som en liste over navne, der ikke kunde forklares af nordisk rod; jfr. ovf.

I Thott 483, 8° findes nogle samlinger til islandsk formlære. Der er nogle paradigmer (verber og substantiver, men yderst brudstykkeagtige), samt nogle sammenstillinger af ensartede ord. Så kortfattet det hele er, vidner det dog om, at Árni besad, også hvad denne sag angår, et skarpere blik for samhörighed og system end nogen anden. Uden tvivl havde han, hvis han havde givet sig tid dertil, kunnet skrive en efter forholdene god islandsk formlære. Mange andre steder findes (f. eks. i de ovf. nævnte samlinger) iagttagelser angående ord og ordformer.

At Árni syslede med palæografi forstår sig af sig selv; overmåde ofte findes notitser om bogstavformer i håndskrifter; hans kundskaber var meget dybtgående, og han var istand til at henhøre håndskrifterne til forskellige tider efter bogstavformer (og andre kriterier som retskrivning). At han særlig var opmærksom på oldbreves og andre dokumenters skrivemåde kunde man formode, selv om man ikke havde så håndgribelige beviser derfor

¹ Afskr. ved Jón Olafsson findes i 1013, 4°.

som hvad der findes i 256, 8° med titlen »ad rem diplomaticam pertinentia«. M. h. t. brevene — som det her gælder — fremhæves som kriterier skriftens eleganse eller styghed, bogstavtegningens form, især s i enden af ord, u eller v, r-formen efter o, b, p, forskel på skindet, forkortelsernes art, interpunktion m. m.; rigtig bemærkes, at aksent over i intet betyder som længdetegn. Endelig findes en liste over forkortelser i forskellige breve. Her findes også en beskrivelse af bullernes underskrifter (visse tegn, der afbildes), samt en iagttagelse af navnenes ordning under breve (norske breve), idet det fornemste stilles først osv.

En af videnskabens grene, som Árni med særlig forkærlighed gav sig af med, var tidsregningen. I mange af sine breve til Þormóður drøfter han, som ovf. omtalt, kronologiske forhold, særlig i 9. og 10. årh., i det hele med stor skarphed og skarp-sindighed. Om tidsregning i almindelighed og kalendervæsen findes ikke så lidet af ham. I 250 fol. findes således isl. kalenderberegninger efter gammel stil — alt i tabellarisk form i kolumner med de isl. måneders navne foroven (og de almindelige romerske i teksten); cykler med de forskellige søndagsbogstaver m. m. I 729, 4° findes »Clavis til prickstafanna i talbyrdingi« med lister over epakter og påsketid m. m. lign. (her er endel med en anden hånd, men uden tvivl hidrører det også fra Árni selv). I 732a VIII, 4° findes en tabel for årene 1677—1702 i 17 kolumner med forskellige overskrifter (litt. domin., solcyklus, måne, cyklus osv.), endel med en anden hånd. I Katalogen betegnes dette som en afskrift efter et pergamentsblad, hvor anordningen var forskellig. Dette sigter til Árnis egne ord, men det forekommer tvivlsomt, hvorvidt de er at forstå således. Der er dog vist tale her om noget, Árni selv har lavet, dog måske ikke uden støtte i andre håndskrifter. Samme nr. X indeholder endel af Árni om »sommerforøgelsen« og om sommer- og vinterbegyndelser i 18. og 19. årh. Samme nr. XII er dog det, der mest indeholder af Árnis egne optegnelser og samlinger, selv om endel er med en anden (afskriver-) hånd. Optegnelserne vedrører især den gamle og den nye stil, »Calendarium novum«, nymånetider, sommerbegyndelser, isl. månedsfortegnelse m. m. Her findes en drøftelse af Ares beretning om Torstein surt. Árni omtaler også kort senere

lærdes *rím* og slutter med forklaring af ordene *brandajól* og *dýridagr*. Her findes endel, der utvivlsomt er meget værdifuldt. Her står også en afskrift »ex martyrologio Jenensi«, uden tvivl stammende fra Árnis Tysklandsophold.

Islands geografi interesserede Árni meget, hvilket utvivlsomt hænger sammen med hans jordebogsarbejde, der jo selv bærer så smukke vidnesbyrd f. eks. om hans omhu for stednavne, ødegårde og lign. Jordebogen kan jo siges at være landets geografi. I 213, 8°, betitlet Chorographica Islandica (374 bl.), findes hans store samlinger til landets geografi i rækkefølge fra Langanes af og landet rundt. Det vigtigste heraf er trykt i bd. II, 255-78. En fylde af oplysninger om stednavne, fjældveje, fjorde (fjordfortegnelser) findes her af meget stor værd; endel med andre hænder og optegnet på opfordring af Árni — f. eks. gamle stednavne i Øræfi ved Isleifur Einarsson¹ (her findes en afskrift af Altingets catastasis m. m., også tegninger findes). Meget har han fra mundtlige meddelere. Allererst findes en observation, optaget af Árni selv og skipperen 18/19 juni 1702 nord for Langanes (II, 255). Som sædvanlig ledsages disse optegnelser ofte af Árnis fyndige kritik (etsteds: »credat judæus Apella«).

I pakken Apogr. Isl. III, 4 (nr. 3034—48) findes optegnelser af Árni, for det meste egenhændige, om de islandske klostre, de findes trykte i bd. II, 279—87.

I 436, 4° findes en på latin skreven lille afhandling om navnet »Gandvik«, der er af interesse; den findes trykt i bd. II, 288-90.

I 771 a, 4° findes en afhandling på dansk af Árni om det kort over Grönland, der var udarbejdet af den senere biskop Þórður Þorláksson; den er med Jón Ólafssons hånd, men underskrevet af Árni selv 3. maj 1728.² Også her er hans kritik vågen; han er på det rene med, at Zeniernes rejse er opdigtet og nægter »Frislands« tilværelse. — I 228, 8° findes seddelnotitser angående Danells Grönlandsrejser. Árnis udmærkede kundskaber ang. Grönland ses bedst af hans brev til Ahlefeldt ²⁵/₁₀ 1704, og det brev er skrevet uden alle hjælpemidler; dog var han hildet i datidens opfattelse af Østerbygdens beliggenhed.

¹ Jfr. brev ²⁵/₁₀ 1711; de er trykte i festskr. til dr. Kålund. ² Trykt i Islandica XVII, 43—44.

At Áрни var en fremragende jurist og udmærket godt inde i den ældre isl. lovgivning og rettergang, er tidligere fremhævet. Herom vidner først og fremst de mange indlæg i sager og processer, som indeholdes i Embedsskrivelser. Der er ofte tale om hele juridiske afhandlinger, affattede med stræng logisk tankegang og aldrig svigtende lærdom, i et kærnefuldt og fyndigt sprog.¹ Der kendes en juridisk afhandling af Áрни. Den (208, 4°) er en betænkning til kongen angående gyldigheden af 1. art. om arv i kong Håkon Magnussons retterbod af 1313; den er underskrevet af Áрни og Chr. Müller $\frac{4}{3}$ 1709; den blev forfattet i anledning af Páll Ámundasons arvesag, trykt i bd. II, 291-301. Også 226 a, 8° indeholder nogle bidrag til det isl. retsvæsen.

Et vidnesbyrd om Árnis alsidige antikvariske interesser, samt sysselsættelse med breve, er hans ypperlige og vidtløftige samlinger af islandske sigiller, der findes i 216—218, 8° (jfr. 222), o: 1) *Sigilla Islandica clariorum virorum*, 2) *Sigilla Islandica vetusta nobiliorum ex ordine ecclesiastico virorum*, og 3) *Sigilla Islandica obscuriora* (ialt o. 630 bl., dog ikke alle beskrevne). Her er mere eller mindre udførlige beskrivelser af de optegnede sigiller (hvem de har tilhørt m. m.), ofte ledsagede af tegninger, der er udmærket, og vist meget nøjagtig gjorte. Disse samlinger er uden tvivl meget værdifulde, men de er endnu ikke bleven studerede eller benyttede.²

Endelig skal anføres, at Áрни har gjort optegnelser (255, 8°) angående fremmede mønter og deres værdier (også dansk mønt er medtaget), og islandsk værdiberegning; til slutning findes en bemærkning om »en mark sølv«. I afhdl. *De centenario argenti* (bagved *Kristnisaga* 1773) henvises til og anføres Árnis opfattelse af udtrykket »hundred (i) sølv«, hvor han ikke vil godkende Bjarni Haldorssons opfattelse, som går ud på, at et »hundred (i) sølv« var lig med 20 øre sølv. På dette punkt tog Áрни utvivlsomt fejl. Men sagen er et stridsspørmål den dag i dag.

I Thotts saml. 1074, fol. findes et håndskrift med rygtitlen »Ar-

¹ Jfr. også hans brev til Vidalin (1707) om Piningsdómr m. m. ² Man mindes Peringskölds brev (juni 1693), og ikke mindst Árnis brev til præsten Hjalti Þorsteinsson (en udmærket tegner) af $\frac{21}{4}$ 1712, hvori han beder denne om at »afridse visse sigiller« for ham.

moriale Danicum Arnes Magni« (182 bl.). Det er en udførlig fortegnelse over adelige slægter og deres våben, der beskrives på dansk, tilligemed forskellige historiske oplysninger. Det er ikke klart, hvad dette »Arnes Magni« skal betyde, at der derved sigtes til Árni Magnússon synes utvivlsomt. Det er meget usandsynligt, at det hele skulde være forfattet af Árni, der jo ellers aldrig kunde få noget samlet færdigt. Udenfor Árnis interesser kan æmnet vel ikke påstås at være, men det hørte dog sikkert ikke til hans hovedinteresser. Det forekommer sandsynligst, at der her kun er tale om en afskrift af et håndskrift, der har tilhørt Árni, men som er gået tilgrunde (i branden).

Som den kritiske natur, Árni var, er det klart, at han tit og ofte havde lejlighed til at kritisere hvad han læste, og der findes blandt hans optegnelser ikke få ret kraftige bedømmelser af udgaver og skrifter (f. eks. den om Resens Edda: »qvæ tamen omnium mediocriter bonarum pessima est«, eller hans domme om de svenske sagaudgaver). At han oftere fik lejlighed til at foretage rettelser og skrive dem op, er naturligt. Et udslag heraf er hans rettelser til Sven Aggesön (1030, 4°): »Series Svenonis ita emendanda«; der er tale om den danske kongerække. I 919, 4° findes »Arnæ Magnæi correctiones et emendationes in Lindembrogii scriptoribus septentrionalibus«, skrevne med en anden hånd; skriveren er Árnis samtidige; han skriver (ved slutn.): »Multa alia præter hæc in hac editione Lindembrogii, quem spernebat admodum, emendanda esse, adseveravit mihi vir præstantissimus, Magnæus, quæ tamen omnia in Fabricii editione, quin ipsa operarii (sætterens) peccata, retenta esse, valde conquerebatur«. Det er meget oplysende og betegnende hvad der her siges om Árni: »quem spernebat admodum«; han lagde i sin kritik ikke fingrene imellem,¹ og det kunde han med god ret gøre, eftersom han overgik alle sine samtidige i positive kundskaber i hvad der nu kaldes nordisk filologi. Han vidste

¹ Árni skal også have kritiseret Holberg som historiker, hvorfor denne skal være bleven vred på ham; Finnur Magnússon fortæller herom (i Athene 1813), at engang blev Holberg spurgt (i Konsistorium eller et andet sted), hvor A. M. var; han skal have svaret: »han sidder vel hjemme og gnaver på sine gamle skindpjalter«.

det selv, uagtet han aldrig praler deraf eller søger at bære sin udstrakte viden til skue. Det lå allermindst for ham.

For Bartholin havde Árni naturligvis afskrevet og oversat (på latin) mange forskellige stykker. Latin skrev han i det hele åbenbart flydende og ligefrem, det er ikke noget særlig snørklet sprog, han skriver. Til latin har han oversat — af grunde, vi ikke kender, men ikke for Bartholin, ti skriften vidner om senere tider — biskop Jon den helliges saga (222, fol.) med forskellige sproglige rettelser, der vel er samtidige med oversættelsen selv. I 352, fol. findes oversættelser af de 2 første kapitler af Borgartings Kristenret, af Grågåsens Kristenret m. m. Sammen med dette har måske 355 a oprindeligt hørt, ti første side begynder med slutningen af Grågås-Kristenretten med Árnis egen hånd, men her er den overstreget; i 352 findes det samme afskrevet herefter med en anden hånd. Det er vel Árni selv, der har skilt disse to numre ad. Dette nr. indeholder iøvrigt kirkelige (ærkebiskoppelige og biskoppelige) statutter i oversættelse; originalen havde Árni afskrevet for Bartholin, men revet den istykker; oversættelsen er fra senere tid (jfr. Árnis egen optegnelse på første side).

Til dansk oversatte Árni Rolf krakes saga, oversættelsen er tabt nu (se Werlauff s. 126—27). Men en latinsk oversættelse findes i 922, 4°.

X.

INDSAMLINGEN AF HÅNDSKRIFTER.

Uagtet der findes et utal af sedler med optegnelser om enkelte håndskrifter, hvorfra de stammer og hvorledes Árni har fået dem (tilkøbs eller som gave), er det dog ret dunkelt, hvorledes han, især i begyndelsen, bar sig ad med at samle. Indsamlingen er begyndt meget tidlig. Hvad der har vakt hans interesse derfor, gives der ingen oplysninger om. At interessen for bøger og lyst til at besidde sådanne, interesse for historie osv. har været ham medfødt, derom kan der ingen tvivl være. Det er rimeligvis en arv fra hans morfader Ketill Jörundarson. Alligevel kan der dog have været ydre omstændigheder, der for alvor bragte

ham ind på den bane, som han hovedsagelig færdedes på hele sit liv. Man kommer da til at tænke på, hvad der skete 1682, året før Árni kom til København.

Da druknede Hannes Porleifsson, der 1681 var bleven antiquarius regius; i hans bestalling var det blevet pålagt ham bl. a. at besørge til trykning forskellige »manuscripta af de gamle antiquiteter, fornemmeligen udi vort land Island«, samt at samle manuskripter. Det er højst rimeligt, at Árni har kendt denne bestalling eller vidst besked om, hvad der var pålagt Hannes, og dette har påvirket ham. Han har vel også kendt lidt til biskop Brynjolfs interesser for gamle håndskrifter og deres afskrivning. Hvad der mulig dog har haft mest at sige, var at han hos sin morfader havde lært hans afskrifter af sagaer og lign. at kende; det er måske dennes litterære virksomhed, der har vejiet mest. Ketils søn, præsten Páll (se ovf.), synes ikke egenlig at have været særlig litterært anlagt. Inden Árni var 20 år, altså inden sin udenlandsrejse, er han dog næppe begyndt på nogen indsamling. Da han så kom i forbindelse med Bartholin, der blev H. Thorleifssons eftermand og var ivrig videnskabelig forsker netop på dette område, kan man vist antage, at hans lyst for alvor er bleven vakt til at samle og eje bøger, at han er bleven sig sit egentlige kald bevidst. Vinteren 1685—86, som han tilbragte på Island, på sin morfaders gård, må vist betegnes — som før bemærket —, som det første indsamlingsår, men nogen direkte oplysninger herom får man ikke.

Hans morfader var som bemærket en ivrig afskriver af sagaer og oldtekster. I samlingen haves 26 håndskrifter med hans hånd eller som han har ejet og gjort randbemærkninger i. Af disse har Árni fået 7 efter 1700 ved køb eller som gave, 3 fik han af Ketils datter, sin moster Haldora, når, ses ikke. Om de øvrige vides intet. Det er vel ikke for dristigt at antage, at han har fået disse den nævnte vinter, at de på en måde danner grundstokken i hans samling. Fra Páll Ketilsson, der også har afskrevet et par sagaer, fik han ikke ret meget efter de tilstedeværende opgifter; der nævnes et par vigtige håndskrifter (122 a fol., Sturl., 334 fol.), men Páll havde fået dem fra andre igen.

Det er umuligt ved de forhåndenværende midler at fastslå,

hvorledes Áрни i de første 15—20 år eller før sin Islandsrejse 1702 har samlet sine håndskrifter.

Vi får oplysninger om nogle enkelte, således som dr. Kålund har eftervist. 1685—86 — under sit Islandsophold — vides han at have erhværvet 346, fol. (Staðarfellsbók), s. å. (el. 1686) 347, fol., 1686 344, fol. (fra Ingibjörg i Ljárskógar), samt 39, fol., nogle få blade — alle fra vestlandet; 1687 købte han Hulda (66, fol.) af en Islænder; 1689 erhvævedes 5 membraner. Efter Bartholins død kom Áрни i besiddelse af meget vigtige membraner (61, fol., 132, fol. og 228, fol. (Stjórn)). Inden 1702 havde han fra sin ven, biskop Jón Vidalin fået ikke mindre end godt og vel 30 membraner (4 senere). Når der var bogauktioner (i København), var han den ivrige køber både af skrevne og trykte bøger. En sådan auktion, men vist i Árnis tidligere år, er det, Jón Olafsson må sigte til i sin biografi (II, 16), når han (i den islandske) siger, at Áрни engang (Jón mener rigtignok at det var, efterat han var bleven sekretær) vilde købe på en auktion (i Fiolstræde), men manglede penge; han lånte da 100 (»eller 500, jeg husker det ikke så nøje¹) rdl., »dette var hans første begyndelse med hans istandsættelse i København og antikviteters indrettelse, eftersom han selv har fortalt mig². Desværre vides ikke, hvad det var for bøger, der købtes ved denne lejlighed. Senere (1699) købte Áрни en hel del (o. halv snes) folio-håndskrifter, der havde tilhørt etazråd Meier; ligesom han købte flere håndskrifter, der havde været i etazråd J. Rosenkrantz' eje (død 1695); Jón Þorkelsson fortæller herom, at for at komme i besiddelse af et Heimskringla-hds., måtte han købe hele den efterladte håndskriftsamling for 300 rdl.; der kan påvises 20 håndskrifter — deriblandt 8 membraner —, der hidrører herfra; bl. disse var codex Frisianus (det nævnte Hkr.-hds.), Eirspennill (47, fol.) og hovedhåndskriftet af Kongespejlet (243b, fol.). J. Ólafsson meddeler, at Áрни engang tænkte på at sende ham en sommer til Island blot for at afskrive et enkelt hånd-

¹ I den danske, trykte står der kun 100 rdl. ² Jón fortæller, at det senere gik denne mand galt, han kom i slutteriet på grund af gæld; taknemlig som Áрни var hjalp han nu ædelmodigt sin tidligere långiver.

skrift, en anden gang at sende ham til Stockholm — men han betænkte sig så længe, at det aldrig blev til noget.

Gennem Árnis brevveksling er man i stand til at forøge det billede, man får af ovenstående oplysninger. I de her pågældende år har Árni flittig — mange, måske de fleste, breve er nu gået tabt — brevvekslet med venner og bekendte og anmodet dem om håndskrifter. Og det er ikke blot klassiske ting, sagahåndskrifter og lign., men også de yngre sagaer, æventyr og lign., såvel som rimer, han ønsker. ²⁵/₅ 1691 beder Árni Magnus i Vigur ikke blot om defekter i Björn hitdölakappes historie, men også om sagaen om Yngvar vidförle, om æmnet i flere rimeflokke (Klerkarimur, Skikkjur., o. fl.), jfr. brev af ²⁰/₄ 95. I et brev af ¹⁶/₉ 1693 meddeler Árni Þormóður, at han fra Island har fået Amlóðasaga (521 b, 4°?). Skúli Ólafsson sender »blade« (⁶/₉ 1697), tilligemed sagaer om Vitus eller Laurentius (som Árni altså har bedt ham om), og senere nogle »kalveskindsblade«. Omtrent samtidig fik han fra Magnus Jönsson Barlaamssaga (230, fol.). En af de mænd, som Árni stadig henvendte sig til, var hans ven biskop Björn Þorleifsson. ²⁸/₇ 1694 beder Árni ham om et hds. af Njála, og han får det (466, 4°). I samme brev udtaler han, hvad han ønsker (lovbøger, rimer, digte, sagaer, afskrifter — en sådan sender han tilbage som unøjagtig og ønsker den rettet —). Det er også æventyrsagaer af enhver art, han nu bl. a. ønsker, samt underretning om bøger og digte. Árni henviser til et brev af lignende indhold fra det foregående år. Således er i det hele Árnis breve til Björn. I et brev af ²/₅ 1697 vil han vide, hvilke bøger der er gået til grunde sammen med Hannes Þorleifsson, der druknede 1681. Allevegne vil han få bøger til låns, når han ikke kunde få dem købte, for at lade dem afskrive. I brevene mellem ham og Þormóður er der idelig tale om håndskrifter og gensidige lån af sådanne. Ved dennes hjælp får han Alexanderssaga efter Miltzow i Bergen 1690. Sit program, om man så kan sige, udtaler han i br. ¹⁴/₅ 1698 til biskop Björn således: »Jeg vænter i sommer fra Monfrere registret over de bøger, som monsr. Torstein Torleifsson meddelte sal. Hannes, og hvilke deraf var på papir eller pergament. Jeg takker hjærtelig for det velvillige løfte om at lade afskrive de gamle breve, som

er ældre end 1560, som der mulig forefindes på visitatsrejser, såvel som for at give mig notitie om pergamentsbøger slette og gode eller rester af sådanne, hvor de er og hvorledes beskafne, hvis de tilfældig okkurrerer. Er der nogle ved kirkerne kan Monfrere meo periculo sikker til sig tage, aleneste love kirkerne at de skal tilbageleveres. Enfin, alt hvad der er ældre end 1560, hvad navn det end monne have, er jeg så glad ved at jeg holder det for thesaurum, hvor ringe det end er af indhold«. Tydeligere kunde ikke samlerens lyst udtales; man lægger også mærke til grænsen nedad (der iøvrigt hvad breve angår, sættes til 1580); reformationens første tid.

Hvad der gælder bøger (håndskrifter), gælder også breve og brevbøger. Han havde jo 1697 fået breve fra Norge (Stavangerbrevene), fra Skalholt havde han fået løfte om breve til låns, og i det nysnævnte brev ønsker han Holarbrevene ældre end 1580; de skal tilbageleveres efter afbenyttelsen (∴ afskrivningen). »Monfrere vil måske synes at denne bøn er vidtløftig, men, siger han, ingen skade kan kirken heraf få, jeg kan også med lethed, hvis jeg vilde, få kongelig befaling [han tænker på Moth] derom, men jeg mener at det ikke er nødvendigt og lader det derfor fare«. I samme brev beder Árni biskoppen også om oplysninger vedrørende biskopperne Ólafur Hjaltason og Guðbrandur; dette er led i hans stræben efter at få så fyldige Vitæ eruditorum Islandorum som muligt.

Árni rettede sine opfordringer ikke blot til sine landsmænd og isl. venner, men også til andre som biskop Stoud (jfr. br. ^{o/s} 1700, hvori han ønsker breve, bøger, inskriptioner, penge (∴ mønter) ældre end 1580, kronologi over de lutherske bisper; Stoud sender ham breve og bispeliste).

Utrættelig er Árni i sine forespørsler og anmodninger. Overalt, hvor han tror, at der findes håndskrifter (litterært interesse-rede personer kendte han alle sammen), er han påfærde, og det er som han ved besked om alt muligt, håndskrifter og deres historie; han undersøger, hvor de har været til de og de tider og ved besked derom. Det er ikke blot mænd, men også kvinder (dette især i senere tider), han henvender sig til og får bidrag til

sine samlinger fra.¹ Jeg hidsætter følgende memorialliste tilsendt biskop Björn 1701, der er et så talende vidnesbyrd om Árnis indtrængende efterforskninger, udstrakte viden og alsidige interesser. Hvad der gælder biskop Björn, gælder alle andre:

›1. Skuli præst Torlaksson, min udmærkede ven, uagtet vi ikke personlig kender hinanden, har tilforn lånt mig og jeg ham tilbagesendt Holarbiskop Jons brev, dateret 1359 og transcriberet 1393, handlende om laksefangst i Laksåens munding. Samme brev vilde jeg gjerne få til låns på ny i sommer, beder Monfrère ham på mine vegne at tilskrive og 1, excusere mig operosissime, at jeg på grund af knap tid ikke kan skrive ham til, 2, bede ham låne mig nævnte brev i sommer og sende mig det med Husvikingerne [skib fra Husavik], forseglet i konvolut, og det skal ufejlbarlig komme tilbage næste år, og dermed det ene brev, jeg endnu har tilbage af de af ham mig lånte documenter, 3, bede ham communicere mig flere nyttige documenter, hvis han siden har fået sådanne, 4, bede ham, hvis muligt, få fat i den norske kongesaga på papir i 4°, som han for mange år lånte sal. Torstein præst Jonsson på Gilsárteig. Jeg har fået sikker kundskab om, at bogen er på Skinnastadir hos præsten Einar Nikulásson, selvom måske nævnte Einar nægter det.

2, Monfrère har af nævnte præst Skule fået hr. Olaf Hjaltasons brevbog; den beder jeg Monfrère om at låne mig i sommer, hvis han endnu har den, og er den afleveret, så enten at få den igen eller i det mindste lade mig vide, hvor den befinder sig.

3, Jon Torlakssons bog, som Monfrère har lovet mig at sende mig i sommer.

4, Alle de relationes om Sæmund frode, som han kender, hvor tåbelige de end er. Ikke er det vore fejl, at folk har været så dumme at tro sådanne fabulis, men jeg har en bestemt hensigt med at efterforske dem, og venter i sommer det deraf, som Monfrère husker, og det vilde være mig kært, om de dilucide — for at sige så — hellere end compendiose blev optegnede.

¹ Der kan henvises til brevveksling med Ari Þorkelsson 1693—94, Rosing 9/s 1697 (Rødebog), Jón Einarsson 1698, Magnus Jónsson i Vigur, Þórður Jónsson, Skúli Ólafsson, Isleifur Þorleifsson, Skúli Þorláksson og fl.

5, Løftedagsbrevet fra Grund i Øfjord at sende mig i sommer, hvis ske kan.

7, Det register over bøger, trykte på Holar, som jeg ifjor fra Monfrère fik, er temmelig jejunum, dog takker jeg derfor. Jeg vilde gjerne det blev så indrettet, at bogens tittel blev først skrevet hel, dernæst qvo anno bogen der eller der var trykt og så i hvilket format den var. Hvis Monfrère med tiden kan communicere mig noget denslags, var det mig meget kært, men det er ikke hastværksarbejde, og kan vel næppe ske uden andres hjælp.

7, Hvis der nogensteds kan opspørges en bog eller bøger trykte af Jon præst Matthiasson, vilde jeg købe dem, selv om de var meget dyre, og jeg beder Monfrère om at gøre alt muligt for at skaffe dem tilveje.

8, På Viðivellir er der nogle gamle documenter, originalbreve ældre end 1580, gamle dommebøger, og andet sådant, som Monfrère kunde vel skaffe mig til låns med tiden. Dér er tilvisse sal. hr. Torlaks brevbog, ti sal. mag. Tordur antyder det i et af sine skrifter, som jeg har set. Men deri kan der godt være et og andet, som hans folk ej så just vil at alle skal se. Derfor er det mig nok, hvis Monfrère engang går den igennem og lader excerpere alt hvad der synes ham tjæner til [at oplyse] historiam Islandiæ politicam vel ecclesiasticam, eller andet sådant, hvori der kan være nogen lærdom.

9, Jeg har tilforn bedt Monfrère at lade afcopiere alle gamle breve ved kirkerne, hvor han visiterer, tvivler ikke om, at Monfrère det altid ved occasiones har i tanken.

10, Ifjor bad jeg Monfrère om skolen på Holums fundats, item information om skolens indkomster; det har Monfrère glemmt, men det kan dog til sin tid blive lige så nyttigt for Monfrère som mig, at jeg det har. Der må dog endelig være en fundats, siden amtmand og lagmand refererer sig dertil.

11, I Guddale kirke i Skagafjorden findes der nogle breve, og blandt dem et gammelt, hvori kirkens inventarium er optegnet, dem vilde jeg gerne få til låns.

12, Jeg bad ifjor om en copie af Holestads aflevering, item fortegnelse over domkirkens ornamenta og inventarium. Der er ofte i sådanne afleveringer og registre gamle og sjældne ord og

nomina rerum, som man tilforn ikke kender. Hvis der ved bispesædet er gamle og nye afleveringer, så vil jeg hellere de gamle, ti der kan være meget borte, som ikke står specificeret i de nye.

13, Auduns, Jons, Pjeturs og Olafs registra, som Monfrère ifjor lovede at lade afskrive for mig, håber jeg nu i sommer at få fra ham, såvel som biskop Jon Arasons, dat. 1525.

14, Hvis der mulig senere findes flere sådanne katolske bispers registra eller visitatser, beder jeg Monfrère enten at lade dem afskrive eller sende mig dem til låns.

15, Så modtager jeg gjerne med tiden kopi af hr. Gudbrands visitatsbog, hvor mutila den end er. Monfrère har tidligere skrevet mig, at der på Holar også findes hr. Torlaks og hr. Gisles visitatsbøger sammenhæftede i lille folio, item mag. Jons i 4°. Vilde Monfrère engang lade en eller anden afskrive de 3 sidste, var det mig kært, men jeg venter dem ikke til sommer; ej heller behøver de egenlig så accurat at være skrevne som de gamle biskoppers, men jeg vilde [dog], at hr. Gudbrands var nogenlunde accurat. Skrivelønnen skal jeg betale, som Monfrère mig meddelendes vorder.

16, Jeg har tidligere bedt Monfrère om register over bispesædets alle gamle bøger, jeg mener skrevne, såsom Visitats- eller Måldagebøger, gamle brevbøger og andre sådanne documenta, der har tilhørt bispesædet fra først af. Monfrère har lovet mig dette, men det er uden tvivl blevet glemt. En af hans tjænere kunde denne commission udrette, en som var accurat og opmærksom.

17, Monfrère skriver, at blandt de breve, som han för har sendt mig, har der været nogle pergamentsblade, hvorpå der var skrevet »Egils register«. Jeg har blandt de breve ikke modtaget et blad af noget bogskind, så dette må være en fejltagelse; og dette register må således bestemt endnu være på bispesædet.

18, Monfrère har för skrevet mig, at på Holar var der en meget tynd bog-las, kaldt Sigurds-register. Item har Monfrère senere skrevet mig, at bispesædet ejede to lasede kalveskindsbøger, indeholdende kirkers ejendomme etc. Jeg tror fuldkommelig, at, hvis man undersøgte sagen nøje, vilde der findes dér flere sådanne gamle bøger, og jeg har så temmelig gode argumenta for min

mening, som det dog er for vidtløftigt her at indføre. Uden fare vilde det være, tror jeg, om Monfrère lånte mig sådanne gamle laser af bøger uden kongelig ordre til gennemlæsning en vinter, ti så sandt jeg vil fare vel levende og død har jeg ingen anden tanke end sende alt dette ærlig og uskadit tilbage. Men at dette undertiden bliver hos mig længer end det burde være, var manglen på skrivere skyld i samt mange avocamenta.

19, Jeg mener også at vide, og har raison derfor, at der endnu dér hos Monfrère er nogle gamle breve tilbage foruden dem, som tidligere er mig tilsendt af ham. Det er mig magtpåliggende at have det meste af sådant som haves kan, og derfor beder jeg Monfrère om nøje at lade efterse og inquirere i alle leddiker efter sådanne breve og dokumenter, så at der slet intet bliver tilbage og sende mig dem, der mulig findes, eller i det ringeste copier deraf, hvis brevene er (hvad jeg dog ikke tror) af sådan pondere, at Monfrère aldeles ikke vil lade dem komme bort fra sig. Jeg forlader mig her i på min gode broders assistance.

20, Om Summaria over nogle af bibelens bøger (jeg ved ej hvilke eller hvor mange), trykt på Nupafell (1589 tror jeg) har jeg för bedt Monfrère og han har givet mig forhåbning derom; er den senere kommet i hans hænder, får jeg den vel engang at se.

21, Margretes bön, som Are præst har ladet sig forlyde med at have, ved jeg ikke hvad kan være; er den senere kommen Monfrère for öje, får jeg den vel; ellers er det digt næppe særlig mærkeligt.

22, Videdalskirkes brev har jeg i sandhed ikke fået, og det er et af de argumentis, der bevæger mig til at tro, at noget denslags er blevet tilbage hos Monfrère. Iøvrigt er det brev ikke af syndelig betydning for mig, ti jeg har fra vicelagmanden Páll Jonsen fået en god copie deraf.

Det er af alt klart, at allerede ved år 1700 har Árnis samling af håndskrifter været meget betydelig. I et br. til B. Winther ^{2/6} 1698 siger han, at han besidder alle islandske sagaer, og i br. ^{25/2} 1699 siger han, at han har en så stor collection in membranis, som vist ingen i Evropa ellers, og 1697 siger Þormóður: »an-

tiquorum monumentorum dives est et plura quotidie colligit«; hans bibliotek er da ved at blive »en seværdighed«.

Og i et memorial til Moth skriver Árni: »haver jeg allerede sanket en temmelig kvantitet af islanske Monument, disse nordiske riger og underliggende provinser angående«.

Árni er da også ved 1700 blevet almindelig kendt viden om som samler efter den mest udstrakte målestok.

Også trykte bøger interesserede Árni, som det af ovenstående fremgår, sig for — overhovedet alle. Hvad disse angår, er man endnu mindre istand til at følge væksten af hans samling. Man hører tilfældigvis, at han ejer den eller den bog (Willeramus, Rostgaards br. ²⁸/₈ 97). Winsløv (i Amsterdam) gratulerer Árni med 3 bogauktioner i Leiden og har købt 2 bøger til ham, ²⁸/₈ 1697; Árni ejer Helmoldus, som han har lånt Þormóður (²⁷/₂ 97). Et brev fra J. Brögger ³⁰/₄ 1695 giver indblik i, hvad Árni har ønsket; Brögger nævner først 2 bibler, henholdsvis med »glagoliske« og »cyruliske« bogstaver, 2 bøger på plattysk (uden titel), Cellarius' disputatser om historiske og filologiske æmner (titlerne anføres); alt hvad denne lærde har skrevet kan fås i Halle; det samme meddeles om Kirchmeyers disputatser. I et par breve meddeler N. Foss (fra Utrecht), hvilke bøger der er under udgivelse, hvilket forudsætter Árnis store interesser for sådanne. I Ny kgl. sml. 275 d, 8° findes Árnis egenhændige katalog over danske palæotyper 1501—60, hvoraf han har set mange hos P. Syv (dennes bogsamling har han kendt tilfulde). Når denne katalog er skreven, vides ikke, men det er sket efter 1706 (Árni siger, at han i dette år har skænket Chr. Worm en Canon secundum usum ecclesie Roschildensis 1522). Uden tvivl ligger der tilgrund på dette område dybtgående studier, der går langt tilbage.

Efter at have taget ophold på Island 1702 fik Árni naturligvis en udmærket lejlighed til at samle og få underretning om håndskrifter, breve og bøger. På syd- og vestlandet gæstede han jo på sine jordebogsrejser alle de vigtigste gårde og kunde tale så at sig med hver bonde i enen. Alle vegne, hvor han kom, har han uden tvivl undersøgt alt hvad der forefandtes af håndskrifter, breve og bøger og udfrittet folk om hvad de vidste om den-

slags. Nu var det så gunstigt, m. h. t. brevene, at ifølge den kongelige instruks, han havde fået, havde han ret til at få alt hvad der hed skøder og dokumenter vedrørende jorder (§ 3: »bemyndigelse til hos proprietærene at indkræve jordebøger og adkomster på deres jordegods, og påbud om at undersøge kronens ældre mageskifter«, og ikke mindre § 29: »dokumenter ved kirker, klostre eller hos privatmænd, som kan være til nytte, skal uden tergiversation fremvises«). Det er indlysende, hvilket ypperligt virksomt redskab sådanne kongebud måtte være i Árnis hånd, og han har sikkert trolig nyttet det. Men desuden har den myndighed, han i det hele var forlenet med, uvilkårlig støttet hans bestræbelser stærkt.

Efter Árnis breve at dømme gik han straks i lag med at samle breve til gennemsyn og afskrivning. L. Gottrup sender ham Tingøre breve (1703), Gisli Jónsson kopi af skøder (s. å.); fra Bessestad får han (s. å.) bøger og breve, Eiríkur Bjarnason på Buland sender »bladstumper efter begæring« (1704), Ólafur Einarsson sysselmand beder om tilbagelevering af lånte bøger og håber at Árni har fået en »sagabog« (s. å.). Bessi Gudmundsson har sendt (¹⁰/₆ s. å.) Skridaklosters breve, og ligeledes tidligere Karlamagnussaga (c: 180 c, fol.); Eggert Jonsson på Akrar sender breve (s. å.), Þorkell Jonsson i Njarðvík sender (s. å.) navne på drivtømmersteder, Ólafur Stefánsson, præst, sender uopfordret »blade« (s. å.), ti han har hørt, at Árni også tog imod småting; Guðrún Ögmundsdatter i Flatey (enke efter Tómas, søn af Jon Finnsson; det var litterær afskriverslægt) sender (s. å.) »Skálda« (c: 162, 8°) og har før sendt »Edda« (c: 757 b, 4°); Ingibjörg Pálsdatter (datter af Páll i Selárdal) sender (1705) breve m. m. og lover siden mere; hendes broder Haldór sender (s. å.) blade og breve til eje; Guðlaug Þórðardatter sender (s. å.) en rimtavle, hun selv har skrevet (1 blad), og således videre. Af flere breve ses, at Árni har bedt så den ene, så den anden om at skaffe dette eller hint til veje; således beder han (¹⁰/₁₂ 1707) Ólafur Einarsson at skaffe sig Móðarsrimur; en navngiven kvinde skal have kunnet dem udenad og nu beder Árni om, at der måtte blive optegnet efter hende alt hvad hun kunde eller huskede deraf. Året efter sendte Ólafur ham rimerne. Dette er et — skönt

ret enestående tilfælde — dog et fortræffeligt eksempel på Árnis omhu i eftersøgningen og for bevarelsen af alt, hvad der kunde bevares. Disse rimer var dog ikke af særlig værdi. Samtidig søger han indtrængende at få efterretning om så vigtige håndskrifter som Hauksbók og Sturlunga hds. Biskop Brynjólfur Sveinsson havde ejet en stor samling håndskrifter og sagaafskrifter. Ved hans død gik det samlingen ilde, men Árni reddede i sidste øjeblik vist alt, hvad der kunde reddes. Deriblandt var de fleste af Jón Erlendssons mange afskrifter. Endelig skal bemærkes, at N. Foss nu (1707) sender Árni det håndskr. af Njála, som han havde haft lejlighed til at købe (c: 468, 4°). 1706 modtog Árni af Chr. Worm en stor gave af 16 håndskrifter (7 membraner; meget vigtige).

I et brev eller promemoria til Reitzer 1706 under pkt. 5 (Brevveksl. s. 371) læser man den mærkelige oplysning, at Árni har lovet envoie Vernon »en catalogum på mine manuskripter«, som han imidlertid ikke har kunnet fuldføre »formedelst 1000 occupationer, som jeg ikke tör forsömme; jeg lover ham på ære, at ad åre skal han få den, og det desto mer complet, som han bier vinteren over derefter«. I et brev ³/₉ 1707 til Reitzer skriver Árni igen: »Catalogum MStorum meorum til Vernon kan jeg umulig få færdig. Jeg hâr den confus og på islandsk. Kan jeg ikke i vinter gøre derved, da skal jeg tage den med, sådan som den er«.

Den katalog, som der sigtes til især på sidste sted, er nu utvivlsomt den samme, som der findes i 435a, 4° (på islandsk). Det er interessant at få at vide, at man skylder envoien Vernon dens tilblivelse, ti uden tvivl er det denne, der har givet stødet dertil. Denne betydningsfulde katalog er udgivet af dr. Kålund 1909. Den angives af Árni selv at være skreven 1707, 1708 og 1709, hvortil tallet 1727 senere er tilföjet (og med andet blæk). Det er nu en let sag ved hjælp af blækkets farve og skriftens art at udskille, hvad der er skrevet i årene 1707—09 og hvad senere (1727; iøvrigt kan henvises til udgiverens nærmere redegörelse). Til dette sidste hører bl. 6—23 og 28—31, foruden nogle tillægsbemærkninger hist og her. Med hensyn til det reelle indhold af det således senere tilföjede, er det vist uden betydning for tiden

for håndskrifternes erhværelse; ti alle de håndskrifter, hvorved erhværvsåret er anført (henved 14 af 38), har Árni fået inden 1708 (dette år medregnet), med undtagelse af et (432, 8°), der erhværvedes 1710. Det er vist tilladt at tro, at alle de øvrige også er komne i Árnis eje inden o. 1709.

Ifølge udgiverens redegørelse findes her anførte 193 skindbøger, foruden ikke specificerede håndskrifter af Jónsbók og Kristenretten (mellem 20 og 30). Af de nævnte 193 håndskrifter er imidlertid 20 tabte. Alle de andre er med stor sikkerhed i det hele identificerede (se herom udgaven). Som anført var der også masser af små brudstykker, som Árni ikke har gjort særlig rede for. Det er vel brudstykker på et og to blade og lignende som de, der findes i 325, 4° (flere af numrene) eller 162, fol. osv.

Hvad de 173 håndskrifter angår, ses det let, at deriblandt findes mange eller de fleste af de vigtigste, største og bedste håndskrifter, som Árni har ejet; dette gælder både de islandske og norske (som Homiliebogen, Alexanderss., Kongespejlet). Det er unødvendigt at udpege de vigtigere af de islandske. Det er skade, at man ikke har en lignende fortegnelse over papirsaftskrifterne; kun over de æventyrlige sagaer på papir har Árni givet en fortegnelse (bl. 168—70); der er 44 »fabulæ, qvæ mihi in chartis sunt«.

Alt dette er en bekræftelse af, hvad Árni skrev til Peringsköld (se ovf.). Ifølge Kålunds angivelse indeholder samlingen nu opimod 580 numre på skind, men her er alt medtaget, også alle de enkeltblade, som Árni ikke havde angivet i sin katalog, og endel fik han efter 1708.

Der er grund til allerede nu at se noget nærmere på Árnis interesse for håndskrifterne. Det er før bemærket, hvorledes han undersøgte deres sprog og retskrivning; sammenligningen heraf og ligeså bogstavernes former, skindets tilstand osv. satte ham i stand til nøje at bestemme deres alder, således at der aldrig har været noget væsentligt at ændre i hans bestemmelser. Hvert enkelt håndskrifts eller brudstykkets historie interesserede ham i høj grad, og allevegne, hvor det var muligt, søgte han at opspore dets tidligere ejere. Som et eksempel skal anføres hans oplysninger om det første hds. i hans katalog (226, fol.): »Jeg

kom i besiddelse af den 1708 fra monsr. Brynjolf Tordsson på Hlidarende. Han arvede den efter sin fader. Mag. Tord [faderen] fik den af Gisle Magnusson, Gisle efter sin fader lagmand Magnus Björnsson. Björn Magnusson (Gisles broder) mente, at Magnus Björnsson havde fået bogen af Eggert Björnsson på Skard«. Et andet (228, fol.): »Tormod Torfason gav Bartholin bogen, og efter dennes død kom den i min besiddelse. Tormod havde fået den som gave af Gisle Magnusson på Hlidarende anno 1671, dengang Tormod var i Island«. Et tredje (232, fol.): »Bogen er in folio, kommen til mig 1698 fra Magnus Jonsson fra Leira, men til ham fra Sveinn Torfason; har i gamle dage været i Björn Magnusson på Munke-Tværås eje; id certum est; og da lærte Gudbrand Björnsson at læse på den. Barlaamssaga fik jeg af Magnus Jonsson, da han var studiosus i København. Magnus havde fået den af Sveinn Torfason. Sveinn fortalte mig senere, at den var bleven funden bortkastet i klosterhusene på Munke-Tværå. Jeg spurgte Gudbrand Björnsson om denne Barlaamssaga. Han sagde, at nævnte saga in folio havde fordums været på Munke-Tværå i hans faders eje, og formodede, at Sveinn Torfason måtte have fundet bogen der i et eller andet gæmme. Så stemmer alt dette indbyrdes«. Vi får herigennem også et lille glimt af, hvorledes de gamle håndskrifter ofte behandlede.

Ikke blot håndskrifterne selv, men også afskrifter af dem vilde Árni kende, hvad f. eks. denne oplysning viser (239, fol.): »Disse apostelsagaer havde Magnus Jonsson i Vigur fået af Magnus Magnusson på Eyri i Seydisfjord [ved Isafjord]. Magnus i Vigur lod bogen afskrive på papir og det apographum fik hans datter Kristin. Bæge dele er lagmand Páll Jonssons relatio, og han mener at være vis på det, at bogen ikke har været større end nu, dengang den kom til Magnus i Vigur. Dette er utvivlsomt de apostelsagaer, som jeg fordums efterforskede hos sal. Magnus på Eyri«.

Hadde Árni fået dele af et større håndskrift, var han utrættelig i at efterforske, om der ikke — i de pågældende egne — fandtes flere blade af samme. Man kan henvise til hans efterforskninger vedrørende en så berømt bog som Hauksbók (se de trykte kataloger, hvor man ser af Árnis bemærkninger, hvilken van-

dalisme der endogså udøvedes af lærde personer, som f. eks. præsten Jon, Jon Ólafssons farfader). På Árnis omhu haves utallige beviser, ofte prægede af en ligefrem rørende omhu. Fra mange forskellige steder fik han blade og bladstumper, som han efter ævne samlede og stillede sammen. Om et større sagahds. (180a, b, fol.) hedder det: »Denne bog var skilt ad i mange dele på nordlandet, og jeg har fået den af forskellige [personer]. En del deraf hos Skule Ólafsson, en del af Magnus Jonsson på Leirá [på sydlandet], men Magnus havde fået sin del på forskellige steder. Nogle småstumper og mutilerede blade har jeg fået på Island efter 1702, hvert fra sit sted«. Mange andre lignende eksempler kunde anføres.

Árni kom som samler i rette tid, i hvert fald ikke for tidlig. Det anførte og meget andet viser, hvilken fare der truede alt det på Island endnu tiloversblevne af den gamle litteratur. Vel var der flere, der selv interesserede sig for de gamle bøger og vidste at skatte dem tilbørlig, men det var ikke sagt, at deres arvinger behandlede dem med samme omhu og ærefrygt, mange brød sig slet ikke om dem og forstod aldeles ikke at vurdere dem, og da kunde de let gå tilgrunde; på utallige måder kunde dette ske; de ødelagdes ved ligefrem mishandling (opbevaring på fugtige steder og lign.); de enkelte blade benyttedes til omslag om bøger (en mængde af de bevarede blade vidner herom) eller blev lavede om til mønster (for klædningsstykker), for at afstive bispemitraer, til sold (se f. eks. enkelte blade af det gode, gamle Sturlunga-hds.), eller endogså blev de brugte for at lægge inden i hullede sko (for at dække hullerne, f. eks. x i 162a, fol. Egilss.). Lærerige m. h. t. omhuen for håndskrifter er Árnis bemærkninger om 234, fol. (nu 81 bl.): »Dette er fragmenter af . . . ; jeg har fået disse fragmenter på Island post annum 1702 . . . . För har der utvivlsomt i dette volumen også være Hieronymi Vitas patrum, ut vocant; og Thomas saga erkebiskups«. Han viser, hvorledes brudstykker, han af disse har fået, nøje svarer til det øvrige. Så tilføjes: »Iøvrigt har Þormóður Torfason fortalt mig om dette volumen, at det tilforn (jeg mener da han gik i skole, snarere end da han senere var på Island) var omtrent så tykt som en hånd er bred, og såvidt jeg husker føjede han til, at i den tid

havde disciplene og måske andre rykket blade ud deraf, for at bruge dem til bind om bøger.¹ . . . Da jeg var hos Bartholin, nogle år før hans død, havde han dette volumen til låns fra mag. Tord Torlaksson [biskoppen]. Da læste jeg det igennem og excerperede af alle sagaerne, som deri står, vetustiores et rariores voculas. Da var Augustini saga hel og intet manglede deri. Nu senere, da jeg fik bogen til låns fra Skalholt og den anden gang kom til Danmark, manglede der 1 blad i Augustini saga, som i mellemtiden var blevet revet ud deraf i Island. Ligeledes var der bortkommet efter den tid, Bartholin havde den til låns og før jeg fik den, et blad af Antonii saga, samt et (snarere end to) af apostlen Páls saga. Disse to blade — og det ene deraf i 2 dele — fik jeg i Island post annum 1701 og conjungerede dem med bogen. Derefter bragte tilfældet mig halvdelen af dette blad, som er den nederste del, men den øvre del var afskåren og borte. Denne halvdel har jeg lagt på sit sted inde i bogen. Der skal ikke megen indbildningskraft til at se, hvilken skæbne denne bog vilde have haft, hvis Árni ikke havde reddet den — i sidste øjeblik, kan man godt sige. Dette gælder vel omtrent det hele.

Til slutning skal anføres, hvad dr. Kålund udtaler i sin indledningssammenfattende om Árnis indsamling og den lidt forskellige karakter denne havde før Islands-opholdet og under dette [s. XXII]: På Island var allerede dengang de store skindbøgers tid forbi. I løbet af det sidste hundrede år vare for en stor del disse sendte ud af landet: til Danmark (til brug for kgl. historiografer, som gaver til højtstående privatmænd), til Sverig (ved hjælp af de til Island flere gange sendte indfødte opkøbere), eller endog udenfor Norden (2 skindbøger f. eks. havnede i Wolfenbüttel); eller de vare på selve Island faldne fra hinanden i usammenhængende fragmenter eller skudte til side for de lettere læselige papirafskrifter. Under disse forhold fik A. M. en glimrende lejlighed til at lægge sit samlertalent for dagen. Gennemgår man hans erhvervelser fra denne periode, vil man se, at han kun undtagelsesvis støder på noget større eller i det ydre velkonserveret pergamenthåndskrift; hvad han får af skindbøger, er sædvanlig

¹ ²⁵/₆ 1703 sender Jón Arnason omslag, tagne af skoledisciplenes bøger, med sagatekster.

mere eller mindre defekt og vanrøgtet, og han stiller sig da som opgave ikke alene at holde sammen på disse og at supplere dem ved papirsafskrifter, men ethvert hjemløst blad var ham dyrebart, hvad enten det slidt og sværet fandtes som omslag om bøger og hæfter eller ituskåret til mønstre og brugsgenstande. På grundlag af disse fragmenter anstilledes de omhyggeligste efterforskninger over håndskriftets historie, og der er noget næsten rørende i at se den omhu, hvormed enhver notits angående dette optegnes, og den iver, hvormed forespørgslerne fortsættes, så længe der er mindste håb om selv de ubetydeligste rester«. Alt dette er fuldtud træffende sagt.

Hvad dokumenter og breve angår, er det klart, at Árni først og fremmest sørgede for at få fat i de breve, der tilhørte de enkelte bispesæder i Norge og på Island, samt klosterbreve og kirkemåldager; ligeledes havde han, som før bemærket, ret til at få til låns private jordejeres dokumenter m. h. t. de enkelte jorder og lign. Alle disse dokumenter og breve skulde tilbageleveres — det vidste Árni, og aldrig har han betragtet dem anderledes end som betroet gods, selv om han måske i sit stille sind har ment, og lejlighedsvis, halvt for spøg, udtalt, at de var ligeså godt gæmt hos ham som dér, hvor de hørte hjemme, og som, især de norske breve, de færreste kunde læse. Hans mening og hensigt var at lade dem alle nøje afskrive, hvad han også gjorde; dertil holdt han — i de år han var på Island — skrivere i Skalholt om vinteren (især Þórður Þórðarson) og senere i Danmark. På denne måde lykkedes det ham at få en sådan samling breve, som ingen privatmand før eller senere har været i besiddelse af. Mange breve fik han — især gennem sin frænde Ormur Daðason — til givendes. Árni var imidlertid altid langsom, og følgen blev, at en meget stor del af de lånte breve ikke ved hans død var bleven afleverede; dette gælder især de norske breve og de islandske bispestoles, særlig Holars, breve, samt også danske breve (som Claræ klostres breve, hvilke han havde lånt af Konsistorium). Efter hans død forblev de ved hans øvrige håndskriftsamling, idet vedkommende myndigheder forsøgte at kræve dem udleverede af dødsboet.

Vistnok er det meste bevaret af de istandbragte afskrifter — skönt endel gik til grunde ved branden.

Efter Kålunds katalog er brevenes og afskrifternes antal følgende: danske breve 1611 (senere er heraf St. Agnete klostres breve, der 1782 indlemmedes i den AM.ske saml., afleverede til Rigsarkivet) og 1372 i afskrift, norske breve ialt 1912 og 2895 i afskrift (heriblandt breve vedrørende Færøerne, Shetland og Orknøerne); endelig i landske breve ialt 2054 og 5939 i afskrift. I afskrift findes således ialt 10206 breve.

I 482, fol. (Jón Olafssons katalog over danske breve) findes anført Zwerinske breve (Zwerinensia) i fasc. 67—75 og i 483, fol. fandtes »Diplomata ad ducatum Zwerinensem et vicinas regiones pertinentia ab anno 1287 ad 1532, Fasc. 1—5«. Disse breve blev ifg. kongelig resolution 1817 afleverede, for at udleveres til den Meklenburg-Schwerinske regering.

Det er heraf klart, hvilket uhyre arbejde, Árni har ladet udføre; selv havde han opsyn med afskrivningen og har fulgt den med omhu og stærk kontrol.

Alle disse afskrifter — og andre — vilde han, hvad indholdet, især navne, angik, have fuldstændig nøjagtige —, derimod ikke m. h. t. selve retskrivningen (undt. når der var tale om meget gamle og gode håndskrifter); m. h. t. den ydre form giver han i et brev til præsten Jóhann Þórðarson (²⁷/₃ 1707) følgende afskrift: »De 3 dissertationes af H. E. beder jeg Dem lade afskrive for mig, hver især i 4°, og allersidst neden under navnet eller bag på hver af dem, at de er skrevne efter sysselmanden H. E.s egen hånd. Jeg synes — som De ved — bedre om, at der skrives noget utæt (∩: med afstand mellem ord og linjer) hellere end for tæt og småt, og jeg er tilfreds med den skrivemåde, som Deres sön har anvendt i [afskriften af] tingbøgerne; så vilde jeg også, at der ikke blev skrevet for tæt indimod ryggen. Item at de ord, som i dette Haldors autograph er understregede, også blev det i kopien«. Så tilføjer han, overmåde karakteristisk. »Jeg ser at Haldor bruger ch, hvor vi ellers bruger ck, ex. gr. eche, Item sh for sk, ut shule for skule. Denne urigtige literaturam, eller hvis noget andet af den slags kan findes, beder jeg Dem især at lade

rette, ti jeg vil have umag med at forstå det islandsk, som så mærkelig er bogstaveret«.

Som ovf. bemærket var Árnis hovedindsamling af håndskrifter afsluttet omkr. århundredskiftet, og efter 1712, da han for bestandig forlod Island, var det, han erhvævede fra Island, kun efterslet. 1713 og 1714 købte han nogle papirshåndskrifter på auktioner (og desuden f. eks. 824, 4°, Alexandreis på perg.); enkelte håndskrifter fik han som gave i de følgende år¹ (1718 findes ingen erhvervelse anført, et par i 1719). 1719 døde Þormóður; året efter købte Árni af enken hele hans håndskriftsamling; denne bestod kun af papirshåndskrifter, men flere af disse fik senere en stor værdi, nemlig de, hvis originaler i Universitetsbiblioteket brændte 1728. Det er ialt 149 håndskrifter,² som havde tilhørt Þormóður, nogle af dem havde Árni fået tidligere som gave, og nogle af håndskrifterne skilte han ad (52 hds. inden det skete). Om det nærmere kan henvises til den trykte katalog VII—IX. Endel af det således erhvævede er senere gået tabt; det således tabte ses heldigvis ikke at have haft nogen særlig betydning. Nogle ting rev Árni selv istykker som ganske værdiløse. Et hds. (af Jónsbók) sendte han til Ormur Daðason for at ombyttes med et eller andet for Árni værdifuldere. Blandt Þormóðs håndskrifter var også hans værdifulde brevbøger (282—85, fol.).

Bortset fra enkelte håndskrifter, Árni i de følgende år købte eller fik, fik hans samling en større tilvækst ved det betydelige indkøb, Árni gjorde på Rostgaards auktion 1726. Her købte han omkr. 128 håndskrifter; kun nogle få heraf var islandske; de fleste var danske og kun nogle membraner (deribl. 286, fol., Jyske lov, og 187, 8°, lægebogen; iøvrigt lovbøger, bønnebøger, gildeskråer m. m.).³

¹ Også breve, f. eks. nogle norske breve som gave af Reitzer, de havde tilhørt O. Sperling (Werlauff). ² Jfr. Árnis egen katalog i 435b, 4°, udg. af Kålund sammen med Katalogen over Árnis egne håndskrifter. ³ Jfr. Kålunds katalog 1909 s. 95ff. og IXf. »Samlingen til den gamle tyske litteratur delte han og A. Magnussen imellem sig; den sidste fik også adskilligt til den gamle danske lovgivning og de nordiske oldsager henhørende tilligemed alt, hvad der angik den isl. litteratur« siger Werlauff (Det store kgl. bibl. s. 103).

Således var da Árnis håndskrift- og brevsamling efterhånden vokset til den alle andre overragede samling, der beundredes af samtiden og betragtedes som en stor seværdighed og som rimeligvis ikke senere vilde være nævneværdig forøget, ialfald næppe hvad islandske håndskrifter angår, selv om et længere liv havde været ham beskåret.

En ting kan til slutning bemærkes, at i al sin færd for at erhverve håndskrifterne udviste Árni en fuldkommen redelighed. Han fik meget forærende — hvilke bevæggrunde, givnerne undertiden måske har været besjælede af, er sagen uvedkommende. Men han købte meget, og var der tale om et sjældent håndskrift, betalte han, hvad der end forlangtes. Men han var ligeså afvisende, når man tilbød ham et eller andet, der ingen ting var værdt, for høj pris.¹ Han får atter og atter bøger og breve til låns, som han tilbageleverer og sørger for at de bliver sendte med pålidelige mænd. Han skriver på sedler, at dette eller hint er lånt, der skal tilbageleveres. På den anden side er det lige så sikkert, at endel og det meget værdifulde sager, er bleven bevarede, fordi han havde dem i sin forvaring under branden 1728 (f. eks. Resens hds. af Guðmundarsaga, 399, 4°, ofl.).

Håndskriftsamlingens skæbne under branden skal straks omtales. Blot nogle bemærkninger først om Árnis samling af trykte bøger. For sådanne nærrede Árni, som det fremgår af det foregående, ligeså megen interesse, både islandske og andre. Derom vidner mange breve mellem Árni og Pormóður og flere danske lærde, der (som N. Foss) giver ham meddelelser og oplysninger om bøger trykte i udlandet.² Af breve fra Pormóður ses, hvilke bøger Árni har ejet, idet han ønsker at låne dem (som Boëtius ²⁸/₉ 97). I et brev af ¹¹/₉ 1699 beder Árni sin ven, biskop Björn, om titler og annos editionum på alle på Holar trykte bøger og spørger om et par sjældne eller tvivlsomme bøger (én, der skulde være trykt på Núpufell). Nogle år efter ønsker han en Grallari (Graduale) fra 1594; Páll Víðalin sender ham ¹⁰/₉ 1722 en bibeludgave, og biskop Jón Árnason ⁵/₉ s. å. nogle trykte bøger osv.

¹ Jfr. brev ¹⁴/₉ 1698 til biskop Björn: »Bj. G.s lovbog følger hermed tilbage med tak for lån; ikke vil jeg give 2 mark for den, endsige 5 rdl.«

² Jfr. breve fra Brögger, Becker, Liebchüt osv.

Uden tvivl har det været Árnis mål at skaffe sig alle de islandske trykte bøger, som det overhovedet endnu var muligt at få. Rime­ligvis er dette lykkedes ham med den sporsans, han besad. Den samme interesse gjaldt også andre — ialfald alle vigtigere — danske og svenske skrifter (som Rudbecks *Atlantica*, Becker $\frac{6}{8}$ 1720). Et vidnesbyrd om hans interesse for og kundskab til dan­ske palæotyper er det ovenfor omtalte register over sådanne. På auktioner køber han sjældne bøger og hvad han ellers kunde ønske.¹ Men desværre kan vi ikke danne os et billede af hans samling af trykte bøger, da de, »der stod opstillet i reoler i en stue i nederste etage, i det væsenlige brændte; denne [samling], der skal have kostet sin ejer henimod 6000 rdl., havde A. M., som udpræget bogelsker, ofret stor omhu på at berige med sjældne tryk, rækker af fortløbende udgaver og lign«. (Kålund).

Desværre findes ingen katalog over Árnis trykte bøger inden branden. Reddet blev der dog endel, der nu findes i Universi­teetsbiblioteket, de fleste mærkede med Árnis navn; over disse forfattede Jón Ólafsson en fortegnelse (384, fol.), der er udgivet i Katalogen II, 615 ff. Nogle af numrene i fortegnelsen eksisterer dog ikke mere. Der er ialt 432 numre, hvoraf dog i enkelte til­fælde to volumina af samme værk udgør to numre. De er ord­nede efter folio-, kvart-, oktav- og duodezformater, og indenfor disse atter efter indhold. Indenfor enhver af de 3 første grupper er der til slutning en lille afdeling »incompacti«. Gennemgår man denne fortegnelse, er det slående at se, hvor alsidig sam­lingen har været, ikke blot med hensyn til bøgernes indhold og æmner, men også m. h. t. de lande, hvorfra de stammer. Af denne samling er der nu i det mindste omkr. 120 numre for-

¹ Jón Ólafsson siger: »han købte bøger på alle auktioner og forskrev dem udenlands fra, ja når han vidste en rar edition sparede han ikke penge, hvorom jeg ved et mærkeligt eksempel om en bog som han gav commission på i Glückstad, var dog af ringe importance, mener jeg, men bare for (sagde han), at det var det tredje exemplar i verden«. JÓL. siger også andetsteds om hans måde at købe på auktioner: »Þá hann keypti bækur á auktionum og fekk þær ei með þeim taxa, sem hann vildi, jagaði hann þær upp fyrir þeim sem móti buðu og slepti þeim svo í miðju boði, að þær skyldu kosta þá dýrt; vildu því fáir móti honum bjóða«. Dette er karakteristisk nok og ret troligt.

svundne (deraf dog mange dubletter). Det er muligt, at Árni har erhvervet nogle af disse bøger efter branden, men de fleste har dog vist tilhørt ham tidligere.

 XI.

ILDEBRANDEN 1728.

Som bekendt udbrød ilden onsdagen d. 20. oktober om aftenen i den nordvestlige del af København; den udbredte sig med rivende hast indover byen; torsdag morgen var den nået til kvarteret ved Nørregade. Árni havde den bolig, han i sin tid havde opteret, i St. Kannikestræde. Til at begynde med lader det til, at han ikke har villet tro på, at branden vilde nå hans hus; »han indbildte sig, siger Jón Ólafsson (i den danske biografi), at øvrighedens anstalter i byen skulde afværge så stor ildens fremgang, lånte og sin vogn til andre, tog ikke mod de folk, ham blev skaffet, ti han var bange hans sager skulde komme desto mer i confusion. Når det skulde gælde, blev han ligesom confunderet, og var der kun to af hans landsmænd [nemlig Jón selv og den unge, senere biskop, Finnur Jónsson], som reddede med ham, foruden hans folk den hele dag den 31. [skal være 21.] oktober 1728, til om aftenen kl. ungefær 5«. I den isl. biografi siger Jón,¹ at Árni lod »alt sit, hvad der kunde medtages, føre først til tømmerhandler Hans Becker, som för havde været hans tjæner, men nu bode på hjørnet af Hallandsås ud til Gothersgaden. Derefter flyttede han ned i Strågaden ligeoverfor Holmens kirke, derpå i et hus i Numrene og var der i vinteren anno 1728—29«. ² I sin egen biografi siger Jón (anført af Werlauff s. 35): »Jeg kom til ham, den 21. oktober med nogle landsmænd, Gudmund Sigurdsen, Jon Sigurdsen og en skrædersvend Jon Axelsen, for at redde hans sager. Kort tilforn var komne i samme ærinde Finn Johnsen, som lå på Ehlers Kollegium og Magnus Gislesen. Vi rådde ham til straks at begynde flytning, men han sagde, at der var

¹ Jfr. hermed I. bd., 2. afsn. IV, 1 (s. 48 f.). ² Derefter flyttede han ifg. samme kilde »til Admiralgaden«.

gode anstalter i byen og lod de fleste gå. Han begyndte først at tænke på redning, da Fruekirke var i brand. Hvad der var ham til hinder var, at han først måtte have sin kone og frue Bartholin, som var i besøg hos hende, i sikkerhed. Sin arbejdsvogn havde han udlånt til sin ven og genbo hr. Anchersen til Trinitatis kirke; på den gik et hjul i stykker. Da den endelig var sat i stand, lod han den køre 4 à 5 gange med hans møbler og håndskrifter til Hans Beckers gård på Hallandsås. Finn Johnsen og jeg bar hans sager ud på vognen. Først da Thestrups gård stod i lue, tænkte han på at redde sig selv; jeg fulgte da efter ham med en pose, fuld af hele penge, hen til vinhandler Abbestee¹ i Højbrostræde«. Biskop Finnur Jónsson omtaler dette i sin Hist. eccl. Isl. III, 576; han siger, at næppe tredjedelen af Árnis samling reddedes, »quod eo majore fiducia scribo et pronuncio, quod multoties eandem his meis oculis lustravi, hisque manibus reliquias, qvæ supersunt, ex flammis exportavi, ultimusqve omnium ex domo, flammis jamjam chartas lambentibus, egressus sum. Nullam autem jacturam ægrius tulit, qvam eorum, qvæ propria manu excerpserat, scrinium enim, in qvod talia infercierat, inter alia remanserat, cum ultimus, qvi aveheret, currus, omnium non capax esset«.

Det fremgår af alt, at hvis Árni havde begyndt redningsarbejdet tidligere og der ikke havde stødt uheld til, vilde han rimeligvis have kunnet redde alt sit. Det lykkedes altså ikke. Spørgsmålet bliver, hvor meget der gik tabt. Finnur Jónsson bruger herom meget stærke udtryk. Han siger, at mange beundrer det meget, der er tilbage, men hvad vilde de have gjort, hvis de havde set hele samlingen uskadt för branden, »eftersom næppe en tredjedel er tilbage«. Finnur Jónsson skælnes ikke mellem de enkelte bestanddele (håndskrifter, breve, trykte bøger), så hans ord giver ikke nogen klar forestilling om tabet. Jón Ólafsson udtrykker sig mere nøjagtigt; han siger (s. 36): »hans trykte bøger brændte nær allesammen, som var et stort og anseligt bibliotek, og det som var det fornemste, at det var så select, at den ene bog hængte af den anden, de bedste og allerældste og

¹ Denne har været Árnis gode ven og tillidsmand, jfr. brev til N. Hammer ²⁹/₄ 1729 (Brevveksling s. 198), samt Árnis brev ³/₃ 1729 (sst. 1 f.).

af alle editioner. Manuscripta gik og hel mange i stikken. Jeg tror, det var sandt han sagde sidste gang han gik ud af hans studerkammer. Han pegede til hylderne og sagde: »Der er de bøger, som ikke er at få nogetsteds mer i verden« [Werlauff nævner særlig i så henseende »Breviarium Nidrosiense«¹ — hvoraf der i Stockholm er fundne nogle få blade]. Jón Ólafsson var lidet nøjagtig i sine udtalelser; kort efter at have sagt, at »hel mange« af manuskripterne gik tabt, siger han, at »det var ikke over halvparten, som blev reddet af manuskripterne«. På grund af disse lidet bestemte angivelser har man tidligere været tilbøjelig til at tro, at der var så meget gået tabt af håndskrifterne. At dette ikke er så, er det dr. Kålunds fortjæneste at have påvist. Árnis egen omtalte katalog, hvis enkelte numre allerede Guðbrandur Vigfússon identificerede med tilstedeværende håndskrifter, burde have hindret en overdrivelse i denne retning. Af alle de i katalogen nævnte membraner er der kun 15, der savnes og rimeligvis er brændte. Det var håndskrifter hovedsagelig af Máriusaga og andre religiøse ting, Karlamagnúss. og Piðrikss., desuden et hds. af Kongespejlet fra 1571, en Olafssaga helga og brudstykke af Glúma. Men af disse er 5 eller 6 bevarede i afskrift, deriblandt netop Olafssagaen. Man kan således ikke sige, at der her er tale om noget særlig føleligt tab — ialfald ikke hvad tallet angår. Af de efter Meier købte håndskrifter haves 12, medens 3 savnes. Af de Þormóður tidligere tilhørende håndskrifter synes endel at være gået tabt, deribl. enkelte sagaer, og edda-håndskrifter. Disse sidste synes sågodtsom alle at være brændte; de har stået samlet på en hylde, der ikke kunde reddes; Árni nævner selv »Sæmundar eddur geysimargar« (der angives 16). Heller ikke dette tab kan siges at være så føleligt, ti efter alt hvad der ellers vides om afskrifter af eddadigtene, har de alle beroet på codex regius og det i dennes mangelfulde tilstand. Det er dog ikke udelukket, at enkelte har været mere værdifulde end de øvrige. Om en af-

¹ Uno v. Troil fortæller i sit »Brev rörande en resa till Island«, at det var blevet fortalt ham, at Árni havde bittert til borgmesteren i Khavn klaget over tabet af denne bog; denne var bleven så rørt at han græd, men da han bagefter fik at vide, at Brev. Nidr. var en katolsk messebog, havde han atter grædt, men over at han havde fældet tårer i anledning af en katolsk bog.

skrift f. eks. af 748 i en fuldstændigere form forlyder der intet. Et par andre håndskrifter, men af ingen videre betydning, kan bestemmes som tabte.

Efter dette kan det trygt siges, at af den egenlige håndskriftsamling, der på en måde var det allervigtigste, er kun en mindstedel gået tabt ved branden, og af denne mindstedel er kun lidet, som kan siges at være et føleligt eller smærtefuldt tab.

Ét håndskrift — eller del af et sådant — gik dog til grunde, der må betegnes som et meget smærtefuldt tab; det var den del af Heiðarvígásaga, som Árni havde til låns fra Stockholm, og som var et fuldstændigt unicum; ikke så meget som en eneste afskrift deraf var til.

Hvorledes Árni selv så på sit tab, får man vidnesbyrd om i et par breve. I det ene (²⁹/₆ 1729) til sysselmanden Are Torkelsson siger han, efter at have takket for en modtagen bogkiste: »men jeg fik ikke megen nytte af disse bøger, af den grund, at der her i Khavn i næstafvigte oktober tilfaldt en så stor ulykke, som ingen ved at her nogensinde sket er. Her blev der ildebrand i et hus, og af den ild brændte næsten den halve stad, og hvad der var værst var, at dette var den del af staden, der var bedst bygget (o: befolket). Blandt andre huse brændte også mit og deri bøger for mer end 5000 rdl. efter min beregning. Og der gik også denne bogkiste med, så jeg kan ingen ret og rede derfor gøre mere. Jeg kunde hverken redde mine trykte bøger eller dem, der var i nævnte kiste. Det er derved det gode, at bøgerne var af den art, at de ikke havde været her nu mange penge værd, selv om de var bleven reddede. Dette er nu at fortælle om mig; ellers lever jeg ved godt helbred og uden ulykker med undtagelse af denne modgang, som [dog] er gået mig ganske nær, ti jeg har mistet mangan en god bog, som jeg tænker jeg aldrig mere får, især i denne min alder«.

Som man ser, er der her kun tale om trykte bøger, han har mistet. Her nævnes ikke håndskrifter.

Det andet brev (²/₆ 1729) til hans gode ven, sysselmand Ormur Daðason, er udførligere. Det skal indføres her (ligesom för i oversættelse): »Ifjor da jeg tilskrev eder, havde jeg det godt og jeg var vel tilfreds med livet; men siden er følgende sket: I sidst-

afvigte oktober opstod der ild her i et lille elendigt hus (ópokka húsi) i staden, hvilken ild straks udbredte sig til andre huse og kunde siden ikke slukkes. Kort sagt, denne ildebrand opbrændte i noget over 4 halvdøgn næsten det halve af denne gode stad og tilvisse den bedste del deraf. I flammerne forgik 5 store kirker, akademiet med alle professorernes residentii, deriblandt mit hus med meget kostbart, som derinde var. Især går mig til hjærte den ødelæggelse, der ramte mine trykte bøger, som både var mange og gode, så at jeg mener at det vil vare længe inden et så godt bibliotek i mit studium vil her blive samlet. Jeg havde været over 30 år om at samle dette, og det brændte alt til aske i løbet af en halv time. Jeg beregner, at disse trykte bøger har kostet mig imellem 5 og 6 tusind rdl., og de penge var vel anvendte, men sådant kan man ikke forudse. Men dette var ikke nok. Der brændte også til aske hos mig meget og mangt af mine skrevne bøger. Alt hvad jeg havde colligeret de historia litteraria Islandiæ, vitis doctiorum Islandiæ, de episcopis Islandiæ, præcipue veteribus, om hirdstyrere, lagmænd, poetas, og andet sådant utalligt, selvom meget af dette ikke var fuldstændigt. De er mit vidne fra gammelt af, med hvilken flid og hvor småligt jeg samlede dette, men det er nu alt gjort forgæves. En særdeles fatalitet er, at de mange copier, som jeg på Island lod skrive af gamle breve fra de forskellige hjørner af landet er alle ødelagte, de som var ældre end 1550, med undtagelse af de copier, som jeg fik fra Dem ifjor [eller: forfjor], de er casu salverede, så er også eodem casu salverede de copier, jeg havde af kirkebreve, alt det øvrige er blevet til røg, som för er sagt. Af gamle danske, norske og svenske documenter og deres copier er det utalligt, hvad jeg har mistet. Jeg husker det ikke engang alt. Jeg besad de bedste copibøger af gamle islandske breve, item altingsbøger og måldagebøger, såvelsom mange andre mærkelige underretninger om Island. Jeg havde også, som De ved, de bedste exemplaria af de gamle norske kongers retterbøder, de nyere danske kongers forordninger og andet sådant mere. Alt dette er fuldstændig ødelagt, og det er dette som går mig mest til hjærte, ti meget kan aldrig fås igen, hverken på Island eller andre steder. Så beklager jeg da storlig min vanskæbne, at hvad jeg med så megen omhu havde

samlet allevegne fra i den hensigt dermed at tjæne efterkommerne, skulde få en sådan ende. Men hvad er herved at gøre? Hvad der er sket, det er sket, og jeg kan takke gud for, at jeg har tilbage subsidia vitæ, så at jeg ikke mangler det, der nødvendig tjæner til livets ophold, og jeg håber, at det ikke vil mangle den korte tid, som jeg vil have at leve i. Jeg lader det alt bero på guds forsyn. Den største del af det, som var mig til glæde og gammen er borte,¹ der er ikke andet tilbage end forberede sig til god hjemfart, og søge at glemme denne verdens tant, ti alt er dette revera ikke andet, når man får stunder til at overlægge sagen«. Så beder han Ormur påny om copier af breve, ældre end 1550 og nævner i så henseende især Stadarhol- og Skardbrevene, så og af copibøgers breve ældre end 1560; derimod siger han, at han har bevaret kopier af breve fra 1550 til 1560. Og så tilføjer han: »Det har jeg glemt [at sige], at de fleste af mine sagabøger er salverede fra den föromtalte ildsvåde; så og er salverede de fleste af mine gamle gode islandske lovbøger, selv om også noget heraf er gået til grunde«.

Endelig skriver Árni omtrent det samme, men nok så bestemt i br. ¹⁸/₆ 1729 til Jón Haldórsson: »Vel fik jeg reddet alle mine historiske håndskrifter (Sager), men et helt læs (ingens acervus) af gamle, for en stor del danske, svenske og mange islandske documenter har ilden fortæret. Der brændte de bedste copibøger, jeg tror kan haves, af gamle islandske breve og transaktioner, hvis mængde og godhed var lige stor . . . . Alt hvad der var ældre [af copier] end 1550 er opbrændt; det yngre er i behold, men altså uden hoved. — De afskrifter, jeg lod tage af brevene fra Skalholt (stiftskisten), som og af kirke-documenter på Island, har jeg beholdt ubrændte, osv.« Der fortsættes med omtrent det samme, som ovenfor er meddelt. Han omtaler også tabet af alle de yngre annaler og Edda-håndskrifter, samt sin egen biografi af Arngrímur Jónsson, »som var næsten fuldbragt og temmelig god«.

¹ Jfr. hermed hvad Jón Ólafsson anfører (s. 37): »Han snakkede med mange derom [ø: tabet], og alt hvad de filosoferede tilsammen, blev dog derved, at han sagde: »Hvad I siger, ved jeg helt vel, men jeg har mist min glæde, og den kan intet menneske give mig«.

Det fremgår egenlig ret klart heraf, at hvad Árni har mistet, er hans trykte bøger, eller, i henhold til det foran anførte, den største del deraf, samt meget af hans brevafskrifter, derimod meget lidet af håndskrifterne, alt i overensstemmelse med de resultater, som dr. Kålund kom til. Dr. Kålund udtaler, at for de danske og norske breves vedkommende er det overraskende at høre, at så meget skulde være tabt, da der dog findes et så stort antal bevarede breve, »men [dette] beror muligvis på, at A. M. tildels ikke har betragtet disse som sin ejendom; svenske diplomer er derimod nu slet ikke repræsenterede . . . I hvilket omfang islandsk skindbreve er forgåede, lader sig ikke afgøre«.

Om enkelte tabte håndskrifter kan henvises til dr. Kålunds redegørelse Katalog II s. XV f.; det er mest yngre ting (annalafskrifter, og forskellige samlinger f. eks. til et forfatterleksikon osv.). Iøvrigt har dr. Kålund fuld ret når han udtaler følgende (s. XVIII): »man för efter det ovenanførte antage, at A. M.s håndskriftsamling som gemmested for oldnordisk og overhovedet ældre nordisk litteratur i det væsentlige efter branden er det samme som för denne, at altså dens almene videnskabelige betydning er uforandret, omend dens vigtighed for visse specialstudier uden denne forstyrrelse vilde have været endnu større, hvorimod den særlige interesse, der i bibliografisk og literærhistorisk henseende knyttede sig til den hermed forbundne samling af trykte bøger, ved branden så godt som tilintetgjordes«.

Det hedder sig om Árni, at han ikke rigtig huskede alt hvad han havde ejet, og det er troligt nok. Kun når han tilfældigvis kom til at tænke på nogen bestemt bog, mindedes han den. Katalog havde han ikke ladet udarbejde. Hans venner vilde, at han skulde bøde derpå. Andr. Höjer skriver¹: »Det eneste, vi nu daglig plager ham om, er dette, at han måtte give os historiam deperditorum litterariam. Han lover det iblandt, men jeg frygter, at det bliver derved«. Frygten var velbegrundet, ti aldrig vilde Árni have fået et sådant arbejde færdigt, hvad enten det drejede sig om hans egen, eller Universitetets bogsamling.

¹ Se B. Smith: Universitetsbiblioteket för branden 1728 s. 64.

XII.

ÁRNI MAGNÚSSONS SIDSTE DAGE.

Fra årene 1728 og 1729 haves en forholdsvis stor mængde breve fra og til Árni, ikke mindst fra det sidste år. De ligner meget hinanden. Gennem dem får man gode vidnesbyrd om, hvorledes Árni følte og bar det slag, der havde ramt ham, så at sige i hans livsnerve. De fra 1728 inden branden ligner i det hele de tidligere; det er breve om forretningsager,¹ f. eks. Árnis penge-sager (deribl. Páll Vídalíns gæld til Árni, se Brevv. s. 663). Den mand, som nu er Árnis bedste tillidsmand på Island, er sysselmanden Ormur Daðason. Andre breve og de fleste handler, som tidligere, om litterære sager, bøger, håndskrifter og dokumenter (afskrifter). Særlig er det Páll Vídalíns bøger og håndskrifter, Árni vil erhverve til passende pris, men dette viste sig vanskeligt, da arvingerne allerede havde spredt, hvad der var, eller mishandlet det. Árni fik vist aldrig noget deraf; han havde også lånt Páll håndskrifter. Først 1726 mærker man egenlig noget til forholdet til H. Gram. De havde fælles interesser, deres karakter og hele videnskabelige retning var indbyrdes nærbeslægtet; det var ikke underligt, at disse to mænd fandt hinanden og blev meget gode venner. Vistnok i 1728 beder Gram Árni om råd m. h. t. censur over en afhandling om Grönland. På Island er det præsterne Jón Haldórsson i Hitardal og Eyjólfur Jónsson til Vellir, som Árni henvender sig særlig til; af et brev til den sidste (⁴/₆) ses det, hvilken ærbødighed han havde for disse to, der så at sige var de eneste virkelige lærde i landet, og dette var ikke tom smiger. Han takker også Eyjólfur for kopier af breve, og beder om flere, samt om afskrifter af hans egne skrifter. En mand, som også var Árni til stor nytte og som han gjerne henvendte sig til, var hans tidligere medhjælper ved jordebogsarbejdet, nu sysselmand, Þorsteinn Sigurðsson. Ham havde Árni nu bedt om at undersøge og helst erhverve sysselmanden Isleifur Einarssons litterære efterladenskaber. Ólafur, en søn af præsten og digteren Stefán

¹ Der er flere, der beder om Árnis hjælp i den eller den sag (Katrín Björnsdatter vil gjerne købe en ø, tilhørende kongen, og beder Árni støtte sagen osv.).

Ólafsson til Vallanes, skriver om sin faders brevbøger, hvorefter nogle breve er afskrevne for Árni; samtidig omtaler han en mængde breve til faderen (fra Ole Worm f. eks.), men om afskrifter af dem tales der ikke. Hjalti Þorsteinsson (¹⁷/₈) sender kort over Torskefjord og lover kort på ét blad over de 3 nordvestligste sysler. Hjalti var også en af dem, Árni satte pris på, og hvis selvbiografi han havde bedt om; denne siger han (sst.) at han har sendt året i forvejen.

Og så kom branden.

Man kan tænke sig den virkning, som den og det ved den forårsagede tab måtte gøre på den nu 65-årige mand. Virkningen var dobbelt. En mindre stærk karakter end Árni vilde den rimeligvis have lammet fuldstændig og for bestandig. At den har svækket ham er sikkert. Selv siger han i et brev til Jón Haldorsson (¹⁸/₆): »Dette tab af mine bøger har storligen forandret mit sind og udbredt ligesom en døsighed over mine tanker. Undertiden tager jeg mig skaden nærmere, atter andre tider beler jeg mig selv og mine griller«. Der er et oprigtigt hjertesuk i disse ord, og man tager næppe fejl i at tro, at disse sidstnævnte stunder har været de færreste og hine de fleste; han har sikkert taget sig tabet overordenlig nær; og det skimtes i fortsættelsen af det anførte: »Omtrent 40 år har jeg brugt til at samle på disse sager, og anvendt mange penge derpå, og nu ikke udrettet andet derved end at det samlede i en times tid eller kortere er bleven et rov for ilden«.

Men helt lod Árni sig ikke kue af ulykken. Af håndskrifter har han reddet alt det vigtigste; af sådanne var der på Island overhovedet ikke mere at få. Af de trykte bøger var vel hovedmængden ret sjældne, som det måtte koste megen ulejlighed og mange penge at få erstattet. Han har set, at det ikke kunde nytte at prøve derpå; det opgiver han. Men noget var der alligevel, som kunde gøres, og her ser man atter Árnis overlegne forstand, forståelse og energi. Det er det, han antyder i fortsættelsen af de anførte ord: »Men hvorledes dette end er gået, så vil jeg dog, her efter som hidtil, bruge disse småting til tidsfordriv, hvorfore jeg og beder dem, på hvis venskab jeg har haft så mange prøver, at de ville besørge mig afskreven kopier af alle gamle brevskeber,

de kan overkomme, som ere ældre end 1560, dog forstår jeg ikke derved de Skalholtiske eller kirkernes dokumenter; ti disses afskrifter haver jeg i behold.

Fra Árni selv er der ikke mange breve bevarede, men af brevene til ham kan man se, at han har skrevet en mængde breve, rimeligvis til alle sine venner og til alle dem, af hvem han kunde vænte støtte i sine bestræbelser. Han midtsamlede sig nu om det (eneste) mål, at få nye afskrifter af alle de forhåndenværende originalbreve, hvis afskrifter var brændte. Dette mål måtte endnu siges at være opnåeligt, i hvert fald til en hvis grad. Både Jón Haldórsson, Eyjólfur Jónsson og Þorsteinn Sigurðsson lover at sende kopier af breve. Árnis ypperste hjælper var dog hans broder Jón, der allerede nu sender o. 70 brevafskrifter og lover mere. Desværre var en af Árnis bedste og flittigste afskrivere, Magnus Einarsson, bleven uarbejdsdygtig på grund af etslags lamhed i højre arm. Andre sender Árni forskellige mindre værdifulde ting. Efteråret 1728 havde Ormur og andre sendt ham en del ting, men skibet forliste med mand og mus; nogle som Benedikt Þorsteinsson ønsker lånte bøger tilbageleverede, »hvis ubrændte ere«. Jón Hákonarson kræver — ret bestemt — en bog tilbage, som Árni har haft i 20 år, men antyder, at han vil sælge den for 4 rdl.

Der er ingen tvivl om, at det vilde have lykkedes Árni at få en nogenlunde fyldig erstatning for de brændte breve, hvis han havde levet længere, ti de fleste af originalerne må antages endnu at være i behold, og Árni kendte til punkt og prikke, hvor de var at søge. Han havde da også så mange og gode venner og bekendte, der vilde støtte ham; desuden betalte han for det arbejde, han ønskede gjort. Der er vist kun grund til at antage, at man følte medlidenhed med ham, og at de mange udtryk herfor, som brevene indeholder, er oprigtig mente. Særlig smukt er Hjalti Þorsteinsson brev af $\frac{7}{8}$ 1729: »Jeg tror, at De altid har gjort vel og ret i perdius et pernox at samle de documenter, som tilhørte Deres professe, det var Deres embede, derfor var og hensigten god.

Hvorledes man ellers på Island har set på Árnis indsamling af håndskrifter er usikkert; derom findes ikke vidnesbyrd. Til

brevafskrifter var der intet at sige. Kun én stemme kendes, nemlig biskop Jón Árnasons, i et brev efter Árnis død, til H. Gram (⁵/₆ 1730), her findes bl. a. følgende: »Tvende ting falde mig ellers bedrøvelig, når jeg betænker det sal. menneskes afgang, det første, at han så ganske har sammenskravet og her ud af landet [ført] alle antiqviteter angående Nordmændenes (!) bedrifter, hvilke antiqviteter nogle vil sige at siden skal være til aske opbrændt i København;« det andet bedrøvelige var, at Áрни »har intet in scriptis ladet efter sig posteritati, det mig er vitterligt, hverken sine landsmænd til nytte eller andre«. Tonen er ikke venlig; men bispens ord vidner både om uforstand og ukendskab til forholdene og er ham til liden ære. Jón Ólafsson antyder etsteds, at andre også havde udtalt deres fortrydelse over Árnis grundige indsamling.

I sit sidste år har Áрни væsenlig været beskæftiget med ordningen af sine håndskrifter og dokumenter og undersøgelse af, hvad der var tabt, samt med at skrive breve til sine venner på Island og i Norge (Stub, der også lover at sende breve). Men også forskellige forretninger bidrog til at beskæftige ham og adspredde hans tanker. Der er Magnus Arasons lille (uægte) datter i København, som Áрни havde taget sig af; han brevveksler med Magnus' slægtninge om barnet, som han ikke tør sende til Island, da det er så lille. Men penge har han lagt ud for det.¹ Der findes også breve ang. Árnis broderdatter, Astrid, hvem han indsatte som arving til alt, hvad han ejede på Island. Og så er der brevveksling ang. Páll Vidalin, hans gæld til Áрни (som før nævnt) og bogsamling. Det er overmåde ejendommeligt for Árnis bravhed og hensynsfuldhed, hvad han i br. til Ormur Daðason skriver herom (se br. ²/₆, pkt. 2).

Efter branden var der naturligvis megen bolignød i København. Som før bemærket blev Árnis bøger osv. ført til Becker ved Hallandsås (Kongens Nytorv), hvor de har ligget uordnede og i stabler; så flyttede han til et hus i Nummerne overfor Holmens kirke (Størrestræde; nu Holmens kanal fra broen til Niels

¹ Jfr. br. til Ormur Daðason af ²/₆ 1729, der viser, at Áрни nødvendig har påtaget sig at sørge for barnet og vil naturligvis have sikkerhed for sine udlagte penge.

Juels statue) om foråret til Laksegade (Ørsleff, kapellan ved Nikolaj kirkes hus), og endelig om efteråret til et hus i Admiralgade,¹ og her døde han.

Árni synes at have haft en stærk konstitution; der tales aldrig om sygdom eller skrøbeligheder, han har lidt af. At branden og dens følger, bl. a. dårlige boligforhold, har virket undergravende på hans helbred i løbet af året 1729, er sikkert og vist. Det antyder Jón Ólafsson, der har givet os en udførlig og værdifuld skildring af hans sidste dage og død. Jón var kommen i Árnis tjeneste 1726; Árni har hurtigt lært at sætte pris på hans flid, litterære kundskaber og interesser, og særlig benyttet ham som skriver. Jón siger (s. 37), at »vinteren efter ildebranden faldt meget skarp af frost, da gik han [Árni] ude hver dag, på arkivet og i besøgelse og sköttede lidet om ordenlige måltider«; Jón nævner også, at lægens (senere) diagnose gik ud på gammel forkølelse og følgerne deraf. Jón har udførlig beskrevet hans sygdom; den begyndte med smærter i ryggen over lænderne, »som siden slog sig ind i bugen, gjorde der durchlauf, tormina og inflammationem ventriculi dolorificam«. Fra juleaften 1729 lå han i 3 dage uden søvn eller føde; han fik nu afførende midler, uden at det hjalp. En læge, Laub, blev hængt, men han kunde ikke udrette meget »uden at afvende tenasmo«, så at der nu kom diarrhe isteden. Fra nytårsdag af smagte han næppe mad, men drak lidt vand. Han var dog noget oppe hver dag, og var hele tiden ved fuld bevidsthed undtagen forsåvidt som han »fantaserede noget den første nat«. Den 6. januar kom assessor H. Gram og etazråd Th. Bartholin, for at concipere hans testamente — facultatem testandi havde han forlængst fået —, men han kunde da kun ved hjælp af H. Becker underskrive det. Den dag fik han også sakramentet, og den 7. januar, om morgenen 5³/₄, udåndede han. Jón havde våget hele natten ved hans leje, han havde været hos ham overhovedet nat og dag hele tiden og våget om natten fra natten mellem 28. og 29.

7. Januar blev alt forseglet i huset, siger Jón. Natten til den 12. januar vågede 7 Islændere ved liget; kl. 4 om eftermiddagen

¹ »Andet hus fra hjørnet af Laxegaden«; »imellem Laxegade og Hummergade på venstre hånd, når man kommer fra Nikolaj kirke«.

den 12. blev han begravet i Frue kirke på nordsiden af koret (ikke Trinitatis kirke, som det ved en mærkelig fejl står at læse i *Marmora danica*). På hans ligkiste blev der lagt en plade, hvorpå »hans livshistorie blev kortelig forfattet på latin« (trykt i *Pontoppidans Marmora danica* s. 110).¹

Under sygdommen modtog Árni besøg af sine mange, gode venner. Jón nævner justizråd Bartholin, assessor Gram, mag. Hundorph, secretær Vartberg, prof. Anchersen, Ørbech, Willemssen, samt mag. Reenberg, af hvem han modtog nadveren; Jón meddeler, at denne sagde ved afskeden: »jeg kan flattere mig af at have kendt den ærlige Arnas Magnussen«. ²

Udpræget ro og standhaftighed udviste Árni på sit dødsleje, de samme egenskaber, han havde båret til skue hele sit liv igennem.

Hans hustru, Mette, døde kort efter ham d. 15. september 1730.

XIII.

ALMINDELIG KARAKTERISTIK AF ÁRNI.

Jón Ólafsson giver en ret udførlig og sikkert fuldkommen sand skildring af Árnis karakter og egenskaber, som han havde haft så rig lejlighed til at iagttage. Skildringen svarer nøje til hvad der kan læses ud af hans breve og forskellige indlæg i sager.

Árni var da for det første en født alvorsmand med en stærk karakter og fast vilje. Såsnart han var bleven sig sit kald bevidst,

¹ Werlauff anfører »som en curiositet« en skreven tysk bemærkning i Sibberns *Hist. litt. Islandiæ*, Ny kgl. sml. 1850, 4° (efter en avis 24. jan. 1730), at »nogle gudsforgåede mænd har åbnet graven og ligkisten, taget det nøgne lig op af kisten og så ladet det hele ligge«. JÓI. benægter dette (1027, 4°) og siger, at det var de danske købmænd der havde opdigtet dette, og siger, at det var en »frues« grav, der således var bleven behandlet. ² I den isl. biografi meddeler Jón en morsom replik. Reenberg skal have sagt efter nadverens modtagelse: »Nu venter jeg at vi ser ikke hinanden för end i guds rige«, hvortil Árni svarede: »Det samme venter jeg med og skælm, der ikke møder«. Svaret er karakteristisk nok.

forfølger han sit mål hele livet igennem uafslædig, så at sige ved dag og nat. Først og fremmest var da målet at samle alt hvad der var tilbage af oldlitteratur, islandsk, norsk og dansk, for såvidt som der overhovedet kunde være tale om at erhverve det, hvilket vil sige for såvidt som det var i privat eje, breve og dokumenter ældre end 1560 (1580) i originaler eller afskrifter; dernæst at samle alt hvad han kunde af trykte, især sjældne, bøger fra alverdens riger og lande. Dette mål forfulgte han, som ovenfor vist, med en sej energi og aldrig trættet omhu. Hans bestræbelser lykkedes over al forventning og havde ikke den ulykkelige ildebrand tilintetgjort hans trykte samlinger, vilde hans bibliotek — alt iberegnet — have været ganske enestående i righoldighed og betydning. Han erhvervede alt på en fuldkommen retmæssig måde, ved gave eller køb, og han synes selv i sine første år, da han endnu var ubemidlet og uden videre indkomster, at have vidst at finde udveje til at købe, selv når der var tale om dyre ting; endnu mindre sparede han på skillingen efter at han var bleven forholdsvis bemidlet.

Árni var præget af en aldrig svigtende retfærdighedssans. Dette erkendte man også i samtiden, og han udtaler det selv direkte (f. eks. Brevveksl. s. 454) og mest indirekte, som når han i breve giver personer det råd, at de skal »stå på deres ret«, eller når han udtaler sig om magthavernes pligter overfor de ringere (br. til Markus Bergsson ²⁹/₈ 1712; jfr. br. til Erlendur Ásmundsson ¹⁶/₂ 1704, eller til Bærtelsen ¹⁸/₉ 1703). I det hele stod han altid på rettens side, men, som tidligere bemærket, gik han måske her undertiden videre end strængt nødvendigt, således at de, der var ham mindre venlig stemte, kunde opfatte ham som rethaverisk og gøre ham bebrejdelser. Dette hang måske også sammen med hans juridiske kundskaber. Hvad disse angår, ragede han sikkert højt over alle sine islandske samtidige, Páll Vídalín måske ene undtagen; i et enkelt spørgsmål — om bægge lagmænd skulde dømme i samme sag — var Páll oprindelig af anden mening end Árni, men gik over til dennes opfattelse, böjende sig for Árnis kundskabsfylde og skarphed i bevisførelsen. Disse egenskaber kommer atter og atter til syne i hans mange, store og vægtige indlæg i retssager, sager angående handelen og hvad der kunde tjæne

til bedste for landets befolkning. Denne og dens vilkår kendte han ud og ind, han kendte landets historie gennem tiderne som ingen anden. Når han skulde give råd desangående, kom alt ham til gode, såvel hans retskaffenhed som kundskaber både m. h. t. nutid og fortid. At han så ret f. eks. på handelsforholdene er der ingen tvivl om. Desværre fik han ikke altid lov til at råde, og de kræfter, der stod imod ham med deres særinteresser, kunde blive overmægtige. Utvivlsomt havde han i kongen, hvem han elskede, en gunstig og velvillig herre; som vidnesbyrd derom kan bl. a. nævnes, at kongen skænkede ham efter branden en gave af 200 rdl.¹ De stridigheder, han havde med rentekammeret i anledning af jordebogen, synes ikke at have gjort noget skår heri.

Hans filologiske kundskaber er før omtalte. Jón Ólafsson omtaler hans ret gode kundskaber i latin (»foruden al forblommelse, simpel og net«, sigter til hans måde at skrive latin på), mindre i græsk. »Om orientalske sprog havde han noget begreb«. Tysk kunde han naturligvis fortræffelig; fransk kunde han tale »med gode venner«. »Det er mærkeligt, siger Jón, han kunde ikke snakke med folk uden deres eget sprog, med Islænderen islandsk, med tyske tysk etc.« »Man sagde, at han talte det [fransk] ikke gærne på fornemme steder, thi han talte alting noget massiv, langsom og meget tydelig ud med en trykkende tunge. . . . Hans dansk var ikke nok færdig og klingende; alle vidste dog, han vidste dansk af grunden bedre end mange af de indfødte selv«. Sikkert er alt dette rigtigt. Man får det indtryk, at Árni ikke egentlig har været veltalende, derimod at han har talt tydelig og kraftig, vel også overbevisende.

Som ovf. omtalt var han ingen flittig forfatter, og udgav grumme lidt. Grundene hertil er nævnede, både hans overordenlige nøjagtighed og vidtløftige grundighed (jfr. forarbejderne til Are), og hans stærke optagethed af andre sager både på Island og i København. Men hans samlinger og notitser er utallige. »Han annoterede alt på sedler. Mange lastede på ham for at han ikke

¹ Se nr. 199 i Embedsskriv. JÓl. anfører et andet bevis for kongens velvilje, nemlig at Árni ikke efter branden blev tiltalt(!) for nogle uforsigtige kritiske ord om Khavns brandvæsen.

lod udgå nogen bøger, men han sagde mig, at det aldrig havde været hans mening. En liden bog måtte man være længe om at skrive (for han var særdeles *cautus* og *accurat*); derfor sagde han, at han vilde ikke fylde verden op med unyttige bøger, der vare nok alligevel. Ja, man kan se af hans efterladte papirer, at han har snart taget alle ting under betragtning . . . Alt noterede han på løse papirer; men de annotationer vare for det (som han sagde), at noticen døde ud med ham.

Denne utilbøjelighed til at skrive bøger hænger måske også sammen med, at Árni var en overvejende kritisk natur; alt skulde nøje undersøges og kritisk eftergås; aldrig lod han sig nøje med nogen halvhed. I hele hans videnskabelige færd findes hans kritik. Denne fremtræder ikke mindst i hans diskussioner med Þormóður, overfor hvem han hævder litteraturens d. v. s. sagaernes pålidelighed eller — hyppigere — upålidelighed. Han var ingen blind beundrer af sagaerne, selv om han vistnok i det hele og store trode på deres velunderrettethed. Jón Ólafsson anfører (i *Vindex traducis memoriae*, Ny kgl. sml. 1143, fol.) en udtalelse af ham i så henseende. Jón ytrer: »*Nec enim sine summa probabilitate adseruit Arnas Magnæus, alioqvin minime credulus, Islandos non multum in sui temporis historia regum Norvegicorum errasse potuisse, cum semper aliquot eorum in aulis regum Norvagicorum versarentur, satellitumque numero immixti dicta eorum et facta coram conspiciere potuerant* (sic)«. På den anden side siger samme forf. (sst.), at Árni har ytret, at hvis sagaerne blev undersøgte kritisk af fremmede forskere, vilde endel findes deri, som vilde vise sig at være urigtigt. I denne forbindelse kan man minde om Árnis mindre gunstige dom om Njála, som han beskylder for overdrivelser m. h. t. Islændernes bedrifter (Islænderne bliver »stulte eveheradir«); dette kan med god grund siges om dens 1. del, den om Gunnar. Alle Árnis kritiske bemærkninger vidner om sund sans, dybe kundskaber og fuldkommen uhildethed.

Det synes som om Árni til gengæld har været meget tilbøjelig til at tale om lærde æmner og mundtlig meddele sine kundskaber og udtale sin opfattelse. Jón siger atter: »Jeg havde mangan en fornøjelig time at høre på hans discurser, ti jeg har viva voce

aldrig lært så meget af nogen, og det jeg spurte ham om, svarede han på at demonstrere fra grunden af og siden declamatorie at deducere den¹. Werlauff har rigtig også her henvist til Finnur Jónssons udtalelse (i Hist. eccl.): »Adulescentulis discendi cupidus magnopere dilectebatur, eosque quam creberrime semet adire non tantum passus, sed etiam hortatus est, quandoque etiam ultro arcessivit et cum vacaret in multam sæpe noctem docendo detinuit; multum itaque hoc nomine magno huic viro debemus, a cujus ore attenti sæpe pependimus«. Det ser ud til, at han på denne måde har villet bøde på sin universitetsgærning, der jo som tidligere omtalt var af grumme ringe betydning. Man kan tænke sig hvilke »diskurser« han har kunnet føre og sikkert også ført med sådanne interesserede studiefæller som H. Gram.²

Jón Ólafsson omtaler ret vidtløftig Árnis »disputer« (s. 42-43); han siger, at han i sine egne sager var »særdeles stivsindig« — det passer utvivlsomt meget godt —; »ellers i snak og raisonnement gav han meget efter og ligesom tog alting under betragtning, men kom han på at forfægte en ting, så stod det ikke til at prædike ham af, og blev han tit meget ivrigere . . . . Alt hvad han talte var med nogen eftertryk; — han brugte mest inductionem og qvæstiones, indtil han convincerede adversarium, og var særdeles net i at hitte på historier, til at forklare sin mening per

¹ Jfr. udtrykket: »Paulus (☉: P, Vidalin) qvidem plantavit, sed Arnas (ut alter Apollo) rigavit« (nemlig hans egen uddannelse), J. Helgason: Jón Ólafsson s. 18. ² Mærkeligt er det, hvad denne siger i et brev til biskop Benzelius (24/10 1740, Breve fra H. Gram s. 192); her gives et lille bidrag til Árnis karakteristikk, der virker lidt påfaldende: »Vel har jeg stedse været elskere af historierne, men da Arnas Magnæus b. m. var så godt som Dictator deri et oraculum gentis nostræ, tilmed jaloux etc. . . . så holdt jeg mig længere tilside og af vejen fra bemeldte kundskab«. Hvorledes denne »jalusi« har ytret sig, er ikke godt at sige, men noget må der vel være om den. Et er sikkert, at ingen var villigere end Árni til at meddele andre både mundtlig og skriftlig noget af sin kundskabsfylde på hvilket område det end skulde være (se herom bl. a. C. Stubs udtalelse i De lege osv. II, 1817: »cujus (☉: Árnis) subsidiis me in multis fuisse adjutum gratus agnosco«), ligesom han også var villig til at forevise sit biblioteks skatte; jfr. herom den kuriøse meddelelse om ham og den tyske teolog Mosheim i Khavns Univ. journal V (1797) s. 7—19.

similitudines, ti det var som hans egen gave at gøre tingen følelig [o: fuldkommen klar] for folk. Og blev han tilspurgt om noget, kunde han gøre en lang tale deraf per omnes vias demonstrandí . . . . Han discurerede fast i alle speculativ-sager, mest filosofiske, teologiske og filologiske og ikke mindst moralske, og brugte gjerne grundtanker om hver en ting, eller gav med første ind generales notioner om hvert et, og var særdeles solid i hans raisonnering, led heller ikke extravagationer af andre«. Det er lidt forbavsende at høre, at Árni også diskuterede filosofiske og teologiske æmner, da man skulde tro, at de lå ham fjærnere, udpræget forstandsmenneske som han var. På den anden side kan det dog godt forstås, at han også gjerne øvede sin forstandsmæssige skarpsindighed på disse æmner.

Efter alt at dømme var han i religiøs henseende rationalist. At han var gudstroende er givet; Jón Ólafssons beskrivelse af ham i hans sidste dage står i så henseende til troende. Men udover troen på en personlig gud i almindelighed efter datidens opfattelse (»barnetro«), har han vel næppe gået. Det er meget sigende hvad Jón fortæller (s. 48), at han »gik ikke gjerne uden i M. Reenberg's prædiken, som var højmissepræst til Vor Frue«, og »han gjorde ingen vane af at gå til guds bord, ti det skede meget sjælden. Han discurerede tit om religions sager, men ikke uden med visse folk, og såsom han ikke holdt alting for troens artikler i vore gemene systemater og interpreterede mange ting enten anderledes eller gav andre sectariis noget efter, så tog folk, som ikke forstod bedre, sig anledning deraf at mene, han var ikke ret rigtig i troen eller i det mindste syncretisk eller latitudinarius . . . . han var ganske fri for al hykleri«. Sandheden var sikkert den, at Árni ikke var rigtig i troen, d. v. s. har set på mangt et dogme frisindet og fornuftmæssigt. Dermed hænger sammen hans fuldstændige frihed for tro på hekseri og trolddom; Jón synes (s. 45) at undres over dette; »han vilde ikke gjerne tilstede, at der var nogen magi«.¹ Af interesse er hvad lægen P. Deichmann har indført i sin dagbog af en samtale med Árni om trold-

¹ Overensstemmende hermed er JÓL's udtalelse (989, 4°), at Árni havde sagt om L. Debes' værk om Færøerne, at det var »scite scriptum, excepto de spectris capite«.

dom; Árne beskriver en ejendommelig trolddomskunst, der skulde være i brug på Island, samt omtaler forskellige tryllefigurer, — hvad Árne har betragtet alt på sin nøgterne, fornuftmæssige måde. Denne dagbogsnotits findes blandt udtalelser om Árne I, 2 s. 154 f.¹

Árne var rationalist og realist i ordets bedste forstand. Han var en udmærket patriot, hvad Jón også fremhæver, men fuldstændig fri for al overspændthed og tænkte altid på og talte idelig om, hvad der kunde være til landets bedste. Hans mange skrivelser og indberetninger fra Islandsopholdet er det bedste vidnesbyrd om hans følelser og fornuftige meninger og forslag om, hvad der kunde fremme landets vel. Især angik dette de fortvivlede handelsforhold, men herom kan henvises til hvad foran er skrevet, samt de elendige tilstande, der på visse punkter herskede i de sydligste sysler, m. m. Der er ingen tvivl om, at han også så sin indsamling af håndskrifter osv. under dette synspunkt; det var for ham en fædrelandsk gærning at redde for eftertiden, hvad der kunde reddes af fortidens mindesmærker og mester værker. Derfor vilde han også, at de indenlandske magthavere var indbyrdes enige; »der er intet skadeligere for landet, end at dets hövdinger er uforligte« siger han (br. til biskop Björn ²⁵/₅ 1701).

Kærlighed til landet og trofasthed mod venner er egenskaber, der i høj grad prægede Árne og hele hans væsen. Herpå er der i det foregående fremført eksempler. Han var trofast mod Bartholins minde, og da denne blev kritiseret af en svensk, truer han med at ville tage hævn. Han var ligeså trofast mod Þormóður og hans minde, mod Björn Þorleifsson osv. osv. Og dog var han ikke bange for at sige sine venner (f. eks. de to sidste) sin kritiserende mening i fuldt alvor. Det var ligemeget, om det var høj eller lav, han gjorde ingen forskel derpå. Atter og atter taler han den undertryktes sag; han er særdeles trofast mod staklen Jon Hreggvidsson, og det har sikkert ikke været lyst til at drille Jons modstandere, der ansporede ham, men oprigtig følelse af, at Jon var uskyldig i, hvad han var bleven dømt for.

¹ Den er trykt i Nye samlinger til den danske historie III (1794), jfr. Sunnanfari III, 8 (s. 63).

Jón Ólafsson anfører (s. 43) et eksempel, postmesteren, der lånte Árni 100 rdl., da han rejste til Tyskland; da postmesteren kom i arrest for gæld, betalte han denne (500 rdl.) uden at hans kone fik noget at vide derom og uden at han »fik de penge siden, ikke heller krævede«. Han havde mange udmærkede venner på Island og i Danmark. Herom vidner bedst hans breve. Mærkeligt er det at se, at flere af hans modstandere er privat hans gode venner, sender ham bøger og låner bøger af ham. I København havde han mange venner og beundrere. Jón Ólafsson nævner Rostgaard, Anchersen, Gram, Reenberg; han kunde have nævnet endnu flere, ikke mindst brødrene Mathesius og prof. Reitzer især, Schelderup, Sperling, P. Syv og mange flere. Et særligt venskab bestod mellem Árni og admiralinde Span (d. 1722); fra hende haves forretningsbreve og billetter (ialt 48) fra årene 1713 til 1716; han sælger korn for hende, modtager penge for hendes solgte stude, køber apotekersager til hende osv. osv. Der var, i lighed hermed, ingen ende på de forretninger, som han skulde udføre for sine islandske venner lige til det sidste levår. Og alt dette har han gjort samvittighedsfuldt¹ og beredvillig. I fuld overensstemmelse hermed er den måde, hvorpå han behandlede sit tyende; Jón Ólafsson siger herom, at han »forsøgte sine nye tjenere par måneder på den måde, at når de skulde hænte eller købe noget, lod han som han trode, hvad de sagde, hvad hver en ting kostede. . . . Mærkede han utro hos dem, lod han dem gå, hvis ikke trode han dem stedse siden. Dette politiske greb slog ham sjelden fejl«, men Jón antyder, at sådanne dog senere, når de var bleven gamle i gårde, kunde snyde ham. Og af Árnis testamente ser man, hvor smukt han behandlede sine tjænestefolk (§ 6).

Jón Ólafsson siger, vist med fuld ret (s. 42): »Han holdt meget trofast venskab med sine venner, og dem han havde engang fattet godt mod til, forlod han aldrig, ellers gav han sig ikke lettelig i fortrolighed med nogen [dette sidste er også ret ejendommeligt] . . . . Han tog sig ikke gærne af folks sager [dette er dog

¹ Biskop J. Arnason siger i br. ²⁴/₆ 1728, at han ikke behøver at se regnskabet igennem, »ti den justitia commutativa, som jeg ved De besidder, gör mig tryk om al rigtighed fra Deres side i mellemværender«.

vel for stærkt], men havde han engang begyndt, holdt han det ud, ihvad det kostede«.

Jón siger (s. 40), at Árni ikke var hævnghærrig, »skönt han kunde have lejlighed, og når han talte med kongen selv, bagtalte han aldrig sine efterstræbere«. Dette er vist fuldkommen rigtigt og svarer nøje til, hvad hans breve viser. Han gik aldrig ad bag- eller krogveje. I offentlige skrivelser, hvor han skulde sige sin mening, sagde han den ligefrem, skarpt og i usminkede ord,¹ undertiden endogså vel kraftigt, så at han fra oven fik en irettesættelse; men det var bevidstheden om, at det var ham, der havde retten på sin side, der lagde ham de skarpe — og i virkeligheden berettigede — ord på tungen.

Árni var fuldkommen fri for selvros, selv om han var selvbevidst og godt kendte sin overlegenhed, hvad kundskaber angik. Han kunde kort og fyndigt, noget overlegent tillige, affærdige dumheder, som når han ytrer: »Einn antiqvariolum [mærk dette ord] á Islande hefi eg heyrt hallda, ad Naddoddur, inventor Islandiæ, og Örvaroddur være hinn same madr. Nugæ!« I samme grad var han fuldkommen fordringsløs og jævn hvad hans egen person angik. Han gjorde f. eks. intet for at skaffe sig en højere stilling ved gehejmearkivet, da Rostgaard faldt. Det er foran blevet omtalt, at Árni vistnok vedblev med at være arkivsekretær til det sidste. Men sagen er noget dunkel. C. M. Stub skriver (14/5 1729): »Den mærkelige forandring som ved hr. assessors charge er forefalden fik jeg først at vide af landsdommer Örbechs brev til stiftamtmanden og siden af hr. cancelliråd Lohmans til mig, hvorhos og fulgte den nye archivsecretaires eloge; om den gærning bliver bestandig og til hvad nytte vil da tiden vise, og jeg vil videre lade fata råde derfor.« Ifølge dette er der tale om en ny stilling, og man skulde tro, at en ny arkivsekretær var bleven udnævnt istedenfor Árni, men herom savnes andre efterretninger. Jón Þorkelsson antyder i sin biografi, at der havde været tale om at gøre Árni til assessor i Højesteret (se Werlauffs anm. s. 40); om det er dette, der sigtes til, er muligt,

¹ Jfr. f. eks. hans skrivelse til Rentekamret af 20/5 1716, slutn. om amtm. C. Müller.

men Áрни har måske frabedt sig æren. Det er også dette Jón Ólafsson sigter til, når han fortæller (s. 40): »Da nogen af hans højfornemme venner udvirkede hos kong Frederik d. IV, at han skulde være justitsråd og når han mærkede, at hans kongelige Majestæts brev var alt udgivet derpå, blev han ligesom vred og forstyrret, og bad dem for alle tings skyld, at lade ikke blive deraf, indtil det måtte blive revoceret«. Hvis dette er sket i 1729, forstår man endnu bedre Árnis afslag og modvilje. Men det er ikke i og for sig urimeligt, at det også kunde være sket tidligere; »in summa, han var nok fornøjet med sin internam nobilitatem«, siger Jón.

Det er forståeligt ud fra Árnis nøgterne realitets- og ordenssans, at han var en stor økonom. Til at begynde med havde han sågodt som intet, men da han underholdtes først af Bartholin og så af Moth, havde han ikke mange udgifter, eftersom han selv hele tiden var yderst nøjsom for sin egen person. Derfor kunde han også bruge alt eller det meste af hvad han fik af penge til at købe bøger og håndskrifter for. I pengesager var han altid yderst akkurat. Efter sit giftermål blev han temlig velstående og kunde da, eftersom han også fik løn som professor, bære endnu større udgifter. Og, som vi har set, han sparede aldrig på skillingen, når det galdt at købe bøger. Det er også omtalt, at han var eller kunde være rundhåndet, og han lånte penge ud så til den ene, så den anden. Således lånte han P. Vidalin 1716 470 crowner, der med rente var blevet til det dobbelte 1728 (Brevsml. s. 663).¹ Blandt hans papirer findes mangfoldige beviser for disse lån. Han skrev alt op. Som et lille bevis for hans ordenssans kan anføres, at han på breve, han modtog, kunde skrive en bemærkning som: »kostede 14 skill.« Jfr. brev til Þormóður ²⁸/₅ 1701 (s. 344) om afkrævet brevporto. Ligeledes passede han nøje på at få hvad der tilkom ham af indtægter fra kirker, jfr. br. til Chr. Worm ¹⁵/₃ 1729 og til Olivarius ⁹/₈ og ⁶/₁₂ s. å., jfr. til Vibe ¹⁶/₈ 1706 osv. Jón Ólafsson siger: »Pengegjerrig var han ikke heller; han betalte rigtig og rundelig den tjeneste,

¹ Til pant fik han gården Vididalstunga, men Ormur Daðason ombyttede den med gårdene Blámyrar, Eyri i Skútufirði og Botn i Súgandisfirði, samt 26 hundr. 30 al. i løsøre (Alþingisbók).

som ham blev bevist af andre. Hans gode venner lånte han undertiden penge foruden at tage obligation«. Dette sidste gælder vist kun hans allerbedste venner. Uagtet han selv var sparsommelig og nøjsom, var han dog sikkert ikke altfor sparsommelig hvad hjemmet angår. Ejendommeligt nok siger Jón Ólafsson: »Han var gjerne for at traktere folk, som ham besøgte og var af distinktion; kanske der under har stukket noget af islandsk art og vane«. Jón tilføjer: »Han forsagede ikke heller undertiden godt compagnie med fornemme venner på vinhuser, ikke for drik, men (som han selv sagde) at man skulde have noget at smage på og divertere sig med, i medens man snakkede«. Dette sidste står i bedste overensstemmelse med at han gjerne vilde »føre diskurser«. Hjemmet var heller ikke således, at han kunde holde »diskurser« med sin hustru. Hun var meget ældre end han og havde ikke ringeste begreb om hans studier og åndelige interesser. Hun synes ikke at have interesseret sig for andet end pengesager, og var vist — i modsætning til sin mand — ret påholdende og nærig. Hun foretog også undertiden pengetransaktioner, som hun brændte sig på; der er tidligere anført, hvad Mathesius siger om hende. Ellers får man intet nærmere at vide om forholdet mellem de to, undtagen hvad Jón Ólafsson, der ikke synes at have haft meget tilovers for fru Mette, antyder: Árni lod »som han var fornøjet og alle tider rolig i sit sind. Men jeg tror dog, han havde en hemmelig huskors, som ingen kunde mærke uden de, som vare ham mest familiær, helst når han var alene og havde lidt i hovedet, og undertiden hans bedste venner. Rent at sige var hans gamle kone som gjorde mest dertil, og uanset han havde midler nok måtte han idelig høre på hun havde gjort ham rig, med flere kællingehistorier, som ikke er værd at anføres. To ting gjorde ham mest anstød, hans giftermål og ildebranden«. Det er rimeligt, at dette er rigtigt, men det ere lige så vist, at Árni, forstandsmenneske som han var, har taget sit giftermål med overlegen ro; han vidste, hvad han gjorde, da han indgik det, vidste, at det var for pengenes skyld, han tog hende — derom kan der ingen tvivl være —, og han havde længe kendt hende i forvejen. Han vidste, at han måtte tage føl-

gerne. Han har, som Jón antyder, båret dem med filosofisk ro. Men det er forståeligt, at han søgte samkvem og samtaler på »vinhuser«, men, som Jón også siger, ikke for vinens skyld, ti også i så henseende var Árni fuldstændig mådeholdende som i alt andet.

Árni arbejdede iøvrigt fra morgen til aften. Bortset fra praktiske forretninger, ikke mindst for sine venner, og hvad der hørte sammen dermed (en overordenlig omfattende og tidrøvende brevveksling), var han beskæftiget med sine samlinger. Også herom får vi oplysning hos Jón Ólafsson: »Han var både arbejdssom og magelig tilsammen. Det er, han arbejdede bestandig i sine sager, skrev selv, anoterede og afcopierte og confererede, eller igennemlæste det, hans skrivere havde skrevet, men gav sig dog alle tider stunder til sine måltider og søvn i rette tid, og at tage imod sine gæster. Når han havde begyndt, holdt han gærne stærk ved en time eller mer, men altid gærne per intervalla, men ikke i et kör. For eksempel: han lagde sig gærne efter middagsmåltid, men blundede lidt, og havde dog altid en bog i hånden, som han læste imidlertid«; han »var tit længe oppe ud på natten og derfor sildig oppe om morgenen; jeg tror for besøgelses (o: visitternes) skyld, at han kunde få bestilt noget«.

I daglig omgang med venner og bekendte har han været meget jævn og elskværdig; hans sind var i det hele altid i ligevægt, selv om han kunde blive hidsig og da bruge ret kraftige udtryk; Jón Ólafsson siger: »Mig syntes han havde stærke passioner og at hans affekter vare i høj grad, men han undertvingede dem med stor temperans«. Dette er vist rigtigt; det viser også hans breve, men de viser netop også hans overlegne ro og beherskede væsen, som han sikkert overhovedet viste i al sin færd. Han har i det hele taget besiddet hvad man kalder godt humör, og han kunde være spøgefuld, et vist stille tört lune besad han, som man ser af hans breve; se f. eks. brev til Þormóður ³/₄ 1697, ⁹/₁₀ 1700 (»Gvönd [som skyldte Þ. penge] er i sommer død på Island, og der er aldeles intet efter ham at hole, undt. en kone med mange börn, som vilde være Monfrère ubekvem betaling af gælden«); jfr. hans ovenanföerte tilsvær til Reenberg på døds-

lejet.¹ Der findes mange rosende udtalelser om ham af samtidige.

Hvad mad og drikke og klædedragt angår, var han meget mådeholden og jævn og ganske fri for al pragtudfoldelse. »I hans diæt var han regulair og holdt måltid til visse tider. Han brugte mad som medicin, men ikke til lækkeri«, hedder det hos Jón, der mærkeligt nok tilføjer: »drak dog mer end spiste«. Han meddeler også følgende: »klædedragten var ærbar og simpel, han brugte ret efter sin stand sorte og affarvede (d. v. s. grå) klæder, foruden al prydelse; alt stads var ham en ækkelhed. For eksempel: røde klæder, som den tid og endnu vare mest i moden, kunde han ikke lide, og det hørte jeg ham selv snakke om«.

Jón giver en ret udførlig beskrivelse af Árnis ydre; den skal indføres her helt: »Han var en med de største og højeste af middelvækst, var fyldig og för i lemmer og kød, men havde nette og små hænder, ansigtet var vel proportioneret, et af de gerade, førte person som en herre, der har over folk at befale. Han havde sort hår på hovedet, skæg og öjenbryn, var lidt langagtig i ansigtet og fyldig efter proportion, af hvid couleur, ikke den sygagtige blege . . . Öjnene vare middelmådige og blå (hverken sorte, gule eller grå) og ligesom noget ståendes og henvendte på et sted, men ikke vankendes.² Dog var ligesom han havde nogen skygge (som Islænderne så kalder) over öjnene og öjebrynene, det er det slags noget, at en mærker på forborgne ting i hjærtet. Næsen mesten lige og munden middelmådig, in summa: hele ansigtet var fuldkommen, og det ene lem vel proportioneret imod det andet, og façonen (sviprinn) viste et stadig sindelag, gravitet og eftertanke det er, han havde ansigt som anstod og viste en lærd og authorisk mand. I hans tale var han ikke hastig og havde en im-

¹ Jfr. Jón Ólafsson: »Han var ret en statsmand, gjorde sig lystig i compaignier og brugte kortvillighed mest med små historier og spidsfindige talemåder«; Jón anfører en morsom replik. ² Et andet sted oplyser Jón, at han var langsynet, og brugte briller når han skulde læse gammel og utydelig skrift; brillerne havde hans ven, Gam, forfærdiget til ham. — Jón siger også et andet sted (isl.): augu nokkuð dökkblá eins og i meðallagi, en eigi svo dimmblá sem eg hefi sied á skillerie hans hiá etatzr. Möllmann: en það að æd var synileg langs öðru megin med nefnu, minnir mig so væri. (1027, 4°, 21 v).

pressiv accent, ligesom han vilde trykke den anden det ind, alt hvad han talte. I legemets bevægelse eller da han så til noget, var han lidt langsom, dog vis, og ligeså var hans gang med visse og stadige triner. Hele legemet var fyldig, massiv og mandhaftig«.

I Müllers Pinakotek (Det kgl. bibliotek) findes et lille maleri, der skal forestille Árni; det svarer ikke ilde til Jóns beskrivelse. I fortalen til Kristnisaga (s. 64) hedder det: »Unus ex nobis [sikkert Möllmann] archetypam viri imaginem, a Hialltio Thorsteinis filio . . . ad vivum depictam, inter ornamenta musei sui custodit, unde caput [ɔ: det på vignetten] in brevius contractum, ærique incisum, frons libri repræsentat«. Vignetbilledet er imidlertid stærkt stiliseret, og hvis det er taget efter det nævnte maleri, må det siges, at ligheden er fuldstændig borte. I anm. s. 38 siger Werlauff (åbenbart efter J. Porkelssons biografi af Árni), at »Hjalte . . . havde tegnet hans portræt efter hukommelsen 1745«; dette billede siger Jón Porkelsson at han har fået Hjalte til at lave, og at han, efter at være vendt tilbage til København 1745, har foræret Gram; fra ham »er det formodentlig kommet til Möllmann«. Billedet i pinakoteket viser et ungdommeligt, rød-musset ansigt, og hvis det er dette, Hjalte har malet 1745, er det vel næppe meget værd. Forudsat, at maleriet er af Hjalte, skulde man snarest tro, at det var bragt i stand, da Hjalte opholdt sig i København 1688—90; da var Árni 27 år gammel, og billedet kunde godt svare til den alder. Kun éngang senere traf de to, Árni og Hjalte, hinanden, i 1710, da Árni besøgte ham, vistnok i juli; utænkeligt var det ikke, at Hjalte havde malet ham ved den lejlighed, og man kunde tænke sig, at han havde beholdt det selv, og senere afleveret det til Jón Porkelsson.

Efter dette maleri er vignetten i 1869-bøgerne lavet af M. Petersen, men her er ansigtet stærkere markeret og tager sig ældre ud. Endnu uheldigere er vignetten fra 1891, der også er lavet efter samme maleri.

Hele denne skildring kan afsluttes med Jón Ólafssons træffende sammenfatning, der lyder: »Af alt dette kan man se, at denne mand har været en iblandt de fuldkomneste, havde en god fornøft og standhaftig og temperat i alle sine kvaliteter, og om nogen er fri for pedanterie og fjas, så var han det, ja for

pedantisk lugt, og en af de ærligste mænd, og vare hans fejl nogen, da vare det de, som udflød af disse standhaftigheds dyder som skygge af et legeme, når disse dyder falde til extremiteter. Derfor var det i min tanke ret, som capitain Magnus Aresen plejede at kalde ham: »Arne er Islands ære«, skönt der vare flere ypperlige mænd i de tider, som de Vidaliner, biskop Jon og laugmand Paul og flere andre, dog ikke efter min uforgribelige mening i så mange ting fuldkomne som Arnas. In summa hans dyder vare i så høj en grad, at jeg har ikke kendt mage til sådan en reel og solid mand som han var«.

Man hører, at det er en beundrer af Árni, der taler, men desuagtet må man sige, at denne sammenfattende lovtale ikke er overdreven. Også andre samtidiges udtalelser kunde der her henvises til, og noget er allerede hist og her blevet anført.

XIV.

ÁRNIS TESTAMENTE OG LEGATSTIFTEN. LEGATFUNDATSEN.

Samtidig med at Árni indgik sit giftermål med Mette Fischer ansøgte han — da udsigt til afkom var udelukket — om lov til at oprette et testamente (*facultas testandi*), »derimod af dennem (en eller bægge) noget skal vorde henvendt til de fattiges underholdning eller anden slig almindelig nytte«, hvilket bevilgedes 26. juni 1709, »dog at de betænker de fattige med noget tilstrækkeligt efter stand og vilkår«.

Det var kun hvad man væntede, at Árni længe för sin sygdom og død havde i sit sind bestemt, hvorledes det skulde gå med hans og hans hustrus efterladenskaber. I et brev af $\frac{4}{6}$ 1728 til Eyjólfur Jónsson siger han: »Bedre er at dette [Eyjólfes egne værker eller afskrifter deraf] ligger her i Biblioteket — ti derhen agter jeg at kaste mine chartis — end at det bliver efter Deres død revet i stykker af ufornuftige mennesker«. Ganske vist kunde det synes, som om Árni her mente sine egne skrifter, men der kan ingen tvivl være om, at han tager sigte på det hele. Og i fuld overensstemmelse hermed er da også hans testamente.

Herom meddeler Jón Ólafsson: »Par dage förend han døde, blev hans testament, efter hans begjæring, af salig etatsråd Bartholin, som var hans særdeles gode ven, forfattet, og den sidste dag af ham selv underskrevet, da han dog næppe kunde skrive mer . . . . Men den fornemste post var, at han gav alle sine af ildebranden 1728 overblevne bøger til Akademiet . . . . Hans testamenti executores udvalgte han etatsråd Thom. Bartholin og justitsråd Gram, bægge hans synderlige gode venner. Han havde for lang tid siden för isinde at indrette bemeldte stipendium og bringe sine bøger på Akademiets boglade og forfatte en catalogus derover; blev dog aldrig af«.

Dette af Jón således beskrevne testament findes ikke i original, men kun i afskrift, der ikke er bekræftet, i Indlæg til sjællandske registre 1760 i Rigsarkivet.¹ Men der er ingen som helst grund til at tvivle om dets ægthed eller rigtighed, og afsnit deraf bekræftes på andre måder. Jón meddeler, at Árni under hele sin sygdom var ved fuld bevidsthed, og dette bekræftes ved hans ovenfor anførte tilsvær til M. Reenberg, selv om han var så legemlig afkræftet, at han selv knap kunde skrive. Testamentet er underskrevet »d. 6. Januar 1730« af »Arnas Magnussen (L. S.)« og »Mette Magnussen«; hendes signet gik efter vidnernes tilføjede bemærkning tabt under branden; vidnerne var »E. Lohmann (L. S.)« og »Hans Becker (L. S.)«. Det er ikke mærkeligt at træffe disse to mænd her som vidner, der jo havde været temlig nøje knyttede til Árni som hans klienter. Endelig føjes der til: »Dette ovenstående at være en rigtig genpart af assessor Arnas Magnussens og hands frues testamente, efter originalen, testerer Th. Bartholin, H. Gramm«. (Dette vidnesbyrd også i afskrift).

Den, der efter Árnis ønske havde formet testamentet, var, som Jón Ólafsson meddeler, Th. Bartholin. Árni har sikkert ofte talt med Bartholin (og Gram) derom, måske også selv nedskrevet nogle bestemmelser. Tidligere synes Árni at have gjort nogle »testamentariske bestemmelser« (se indledn. til testamentet), men som nu erklæres som »uskrevne og uefterretlige i alle må-

¹ Trykt i Samling af bestemmelser vedkommende det Arnamagnæanske legat 1892 og fl. st. og her som »Tillæg«.

der«. Testamentet skulde Th. Bartholiu »annamme i sin forvaring« (§ 10); han og H. Gram indsættes til executores (§ 9); de »må have fuldkommen magt og myndighed at gøre dend forandring udi dette testamente, som de i deres samvittighed efter tidernes beskaffenhed finder tjenlig og rådelig« (sst.). Der er ingen rimelig grund til at antage, at de to executores har ændret en tøddel i det af Árni underskrevne dokument.¹

De vigtigste bestemmelser i testamentet er følgende. Alle bøger og papirer, både de trykte og de skrevne skal tilhøre Universitetet (§ 4). Alt hvad der var af rede penge udi obligationer skal, efter at al gæld og begravelsesomkostninger var betalt, strax afleveres af Universitetets sekretær til rector og assessores collegii consistorialis for at besørge midlernes og capitalernes conservation, og aflevere renterne deraf til den længstlevende af ægtefællerne »såsom vi hermed forbinder os til, ej nogen skilling af capitalen at vil optage, men at ville nøjes med renterne, hvoraf vi med god forsynlighed meget vel kand leve« (§ 2). I disse ord kender man Árni lyslevende. Efter at bægge ægtefællerne er døde og nødvendige omkostninger er betalte, skal Hans Diderichsen Wichmann² nyde 100 rdl. Árnis broderdatter, på Island, Astrid Magnusdatter, skal arve alt, hvad Árni efterlod sig på Island, og det skal Ormur Daðason sørge for at hun får.³ (§ 5). Af tjenestefolkene skal hvert få en sømmelig klædning, når den ene døde; når bægge var døde, skulde Maren Joensdatter [stuepige] få 100 rdl., Johan Adolph Fuchs [tjæner] 50, Thomas Bag-

¹ Jfr. Jón Ólafssons beskrivelse af testamentet i hans isl. biografi, 12. kap. Når man fra visse sider har villet gøre testamentet mistænkeligt, fordi originalen er gået tabt, kan bemærkes, at § 5 fra ordene »Men hvad mine«, 7 og 9 foreligger i en afskrift, hvis rigtighed er bekræftet af skifteforvalteren, Thestrup; den er fuldkommen ens med afskriften, hvorefter teksten er trykt, med undtagelse af, at der her findes »og« efter »ærlige mand«. ² Hvem denne var vides ikke. ³ På det islandske alting 1730 blev der oplæst forskellige poster af testamentet, især vedrørende Astrid (denne blev gift med præsten Þórarinn Jónsson til Hjarðarholt og døde af kopper i barselsæng 1742). Hun havde en søn, der hed Árni. Også hvad der i den anledning meddeles, er i fuld overensstemmelse med testamentet. At Árni indsatte Astrid til sin arving og ingen anden skal, ifg. Jón Ólafsson (AM 437, fol.), komme af, at han ikke syntes om sine andre mandlige slægtninges væsen og færd.

gesen [kusk] 30 og Anne Christensdotter [kokkepige] 20 rdl. (§ 6). Efter bæggens død skulde renterne tilfalde en eller to islandske studenter, »hvis indrettelse aldeles overlades til justizråd Thomas Bartholin og assessor Hans Gramm, som best om vores vilje herudinden ere informerede og best ved, hvorledes jeg Arnas Magnussen helst ynsker, at dermed til fædrenelandets og publici nytte motte blive forholdet«. Den fundats, som de to skriver, skal være »af samme kraft og gyldighed«, som om det var underskrevet af bægge ægtefæller (§ 7). Der skal af consistorio denomineres en eller flere for at administrere legatet (§ 8). Hvorledes legatets midler iøvrigt skulde anvendes, berøres ikke i testamentet. Men derom har de to eksekutorer uden tvivl fået nøje besked af Árni, nemlig de hovedbestemmelser, som fundatsen kom til at indeholde.

Om dennes tilblivelse får man oplysninger i indledningen dertil. At det ikke blev de to eksekutorer, der kom til at give fundatsen dens endelige form, hang hovedsagelig sammen med de vanskeligheder, som afleveringen af Jordebogen forårsagede. Først efter at rentekammeret havde erklæret, at den sag var bragt til afslutning på en tilfredsstillende måde (1742 og 50), kunde fundatsen endelig udformes. Th. Bartholin og Gram siges at have hver for sig »efterladt et egenhændigt udkast til samme, hvilke begge dog ei alene i de fleste og vigtigste poster ere overensstemmende, men endog tydeligen forklare, hvorledes de, efter da værende omstændigheder, have forment at der med dette legato kunde forholdes, når det først var afgjort, hvor stor capital de dertil legerede midler egentlig sig måtte beløbe«. Th. Bartholin døde allerede 1737 og H. Gram 1748. Men der skulde gå endnu 12 år efter den sidstes død, inden fundatsen fik sin endelige form.

I indledningen til fundatsen gives følgende oplysninger om dens tilblivelse: »have Vi, til ydermere at forfremme forbemeldte testatorum så priselige öjemærke, af de tvende foranførte udkaster ladet udtrage og efter de nu værende curatorum [o: I. C. Kall, B. Möllmann] . . . tillige herover indhentede allerunderdanigste betænkning ladet forfatte en sådan fundats«. Kapitalen, der oprindelig var o. 8000 rdl., var dengang bleven 13,356 rdl. 1 m^z

og 6 sk. (§ 1). Det ses af de i Rigsarkivet opbevarede dokumenter, at det var B. W. Luxdorph og prokansleren Pontoppidan, til hvem boet var blevet ekstraderet 1758 (ifg. kongelig resolution), der lavede det nævnte »uddrag«; det blev sendt til Kall og Möllmann til gennemsyn, og efter at dette var sket, formedes fundats endelige ordlyd.¹ Det er interessant at følge fundatsens tilblivelse:

Bartholin og Gram fik, som antydet, mærkeligt nok ikke i fællesskab udarbejdet en fundats, hvad der dog i virkeligheden godt kunde være sket, selv om jordebogsarbejdet voldte vanskeligheder. Men hver af dem forfattede et udkast, og disse foreligger i afskrifter (i Rigsarkivet og andre steder). Bartholins, herefter betegnet med B, består af 33 paragraffer, Grams, herefter betegnet med G, af kun 13, idet Gram oftere har samlet i én paragraf, hvad Bartholin fordelte på flere. I hovedsagen er de identiske, nogle gange ordret stemmende med hinanden. Der er ingen tvivl om, at tilsammen er de gyldigt udtryk for Árnis hensigter. Der findes enkelte bestemmelser i B, der ikke findes i G, som at eforerne (eller kuratorerne, som de afvekslende kaldes) må benytte bøger og håndskrifter på samme vilkår som stipendiarerne, at figurer, hørende til et værk, udgives af fonden, at hvis nogen vil forøge samlingen med gode manuskripter, skal de modtages, og at også sådanne kan udgives for dens penge, samt at eforerne kan købe manuskripter for at forøge samlingen osv. Denslags har Gram vel betragtet som selvfølgeligheder. På den anden side har G, der i det hele er bedre formet, vigtige bestemmelser, der ikke findes i B; hertil hører hovedsagelig den bestemmelse i § 27, om den verdslige og gejstlige islandske øvrigheds ret til at indgive »besværinger og desideria«. I G findes også en bestemmelse, der ikke er optaget i fundatsen, om at der skal udfærdiges 3 ligelydende originaler, hvoraf den ene opbevares i Konsistoriums arkiv (dette er nu tilfældet), den anden i den ældste ephori gemme (hvilket ikke er tilfældet); den 3. skulde sendes til Island for at opbevares i stiftskisten på Skalholt. Desuden skulde der sendes kopier til amtmanden over Island og biskoppen på Holar. Dette er nu vist aldrig sket.

¹ Jfr. hermed den redegørelse, der er trykt som Tillæg.

På grundlag af disse to udkast blev fundatsen udarbejdet. I den endelige udformning findes endel, der ikke findes i noget af udkastene, men i hovedbestemmelserne er disse nøje fulgt, så at der ikke kan være tvivl om, at Árnis hovedtanker er bleven til virkelighed. Kall og Möllmann har med en særlig omhu gennemlæst udkastet og foreslået ændringer i tilslutning til B og G, og disse ændringsforslag er for allerstørste delen optagne i fundatsen. Men i sin nuværende skikkelse er den i formel henseende ret afvigende fra udkastene, og anderledes kunde det ikke være. Hele intimationen er ny, og i det hele må redaktionen siges at være indholdsmæssig vel og kancellimæssigt formet.

I § 1 og 2 nævnes legatets midler og mål og hvilke personer der skal arbejde for dette, nemlig stipendiarii og — hvad der er en helt ny bestemmelse — håndskrivere, under opsigt og bestyrelse af 2 ephori. Disse »håndskrivere« er vel Kancelliets opfindelse; de nævnes i det følgende, hvor der var anledning dertil. Legatets midler skulde forvaltes som andre Universitetets midler.

§ 3 bestemmer de 2 stipendiærers løn. I BG nævnes Jón Ólafsson alene som stipendiat; men her nævnes tillige 2 andre, Bjarni Pálsson og Eggert Ólafsson; det bestemmes dog, at de ellers kun skal være 2, og den ene lønnes med renten af 3600 rdl., den anden med renten af 2400 rdl.

I § 4—6 findes nøjagtige bestemmelser om, hvorledes pengene iøvrigt skal anvendes, = BG; her lægges der mærke til, hvorledes stipendiærernes løn efterhånden skal stige, fuldtud i Árnis humane og betænksomme ånd. Også her møder man noget nyt. I BG skulde eforerne og stipendiærerne og de alene have nøgler til de lukkede bogskabe. Men i fundatsen er det »famulus bibliothecæ«, der skal være hvad vi nu vilde kalde bibliotekar ved samlingen, hvilket efter forholdene var det naturlige og rigtige. Famulus skulde have en lille løn herfor og han var forpligtet til at give stipendiærerne adgang til samlingen udenfor bibliotekstiden (§ 7—8). Så følger der nærmere bestemmelser om stipendiærerne og deres virksomhed og færd (§ 9—15); ud fra datidens forhold var de her givne bestemmelser hensigtsmæssige; i den nyeste tid er stipendiærvesenet grundig ændret, men derom senere. En human bestemmelse og i Árnis ånd er den (§ 13), at

stipendiarerne skal have 3 måneders løn over tiden når de ønsker at fratræde, og døde de, skulde disse penge anvendes til deres begravelse. Disse stipendiarer skulde altid udelukkende være Islændere, de dygtigste der fandtes, og sådanne som i det mindste havde været 1 år ved Universitetet. Også håndskrifterne, der senere fuldstændig forsvinder, skulde være isl. studenter, om dem se § 16. Dernæst følger udførlige bestemmelser om skrifers udgivelse (§ 17—22). I Árnis ånd er her den smukke bestemmelse (i § 21): »Prisen [på de trykte bøger] ansættes så tålelig, som ske kan, da det er nok, når legatum omtrent bliver skadesløs«. I § 23 bestemmes, at udgivne skrifter kan sendes som gave til visse personer i Island og forskellige »universiteter og lærde corpora« i andre lande. I § 24 findes bestemmelser om, at de »nuværende« ephori selv skal udnævne deres efterfølgere, og om måden, på hvilken dette skulde gøres. Endelig findes nøjagtige bestemmelser om eforerne og deres pligter i § 25—27.

Fundatsen er underskrevet 28. januar 1760, så at sige akkurat 30 år efter Árnis død og »allerunderdanigst læst i Consistorio d. 5. martii a. 1760«.

Imidlertid havde legatet begyndt at fungere; der havde været eforer, der sørgede for, at alt blev godt passet og at pengene ynglede; ligeledes var Jón Ólafsson bleven stipendiar og havde udført en hel del arbejde.

XV.

SAMLINGENS SKÆBNE EFTER ÁRNIS DØD.

Således som samlingen forefandtes ved Árnis død er den i alt væsentligt blevet bevaret. Det bemærkes, at allerede den 13. januar 1730 og de følgende dage blev alle skrevne sager på ekskutorernes foranstaltning nedpakkede i »tomme trælader for at transportere dem til mag. Hunnerups«, hvor der skaffedes værelse til dem; disse »lader« var mærkede A—Q, og desuden var der 7 kister. Gram erklærer senere, at alt er i bedste behold på universitetsbiblioteket i dertil indrettede skabe. Jón Ólafsson meddeler (1027, 4°), at Árnis bøger var de første, der efter bran-

den kom på »Akademiets Bibliotek, som er på Rundetårn ved Trinitatis kirke«. »og det er grunden til at de står der inderst over koret«. Jón Ólafsson forfattede (d. 10. august påbegyndt) en katalog over den, både håndskrifterne og (senere) brevene og gav dem bestemte tal efter folianter, kvarter og oktaver (duodezer).¹ Af de således opførte numre mangler kun ganske få, der på en eller anden måde er gået tabt.² Ligeledes er der ingen tvivl om, at nogle få har tabt blade, flere eller færre. Sagen er den, at tiltrods for fundatsens strænge bestemmelser er i tidens løb håndskrifter udlånte eller fjærnedede, hvilket ikke altid har været til gavn for dem. Således bortkom de 14 blade af Hauksbók kort efter 1821 på en eller anden måde fra deres plads og førtes til Island, hvor de i flere år opbevarede i den isl. oldsagsamling, indtil de igen 1887 blev afleverede til samlingen som den retmæssige ejer. Endel håndskrifter er fjærnedede og senere havnede i andre biblioteker, også udenlands; således er der ingen tvivl om, at f. eks. Kall 668, 8° har tilhørt Árni; han har selv påtegnet, at han har fået det som gave af Reitzer 1715; oplysende er, at Kall har købt det på Webers auktion; denne har altså udtaget håndskriftet og aldrig leveret det tilbage til samlingen. Det var eforeernes og bibliotekarens pligt at våge over, at intet bortkom. Samlingen ses at være bleven undersøgt, således i novbr. —decbr. 1758 — i anledning af fundatsen — af Luxdorph selv (se hans Dagbøger ^{24/11} og ^{5.8/12}) samt prokansleren Pontoppidan; i en skrivelse til kongen ^{29/5} 1759 meddeler Luxdorph, at de har undersøgt den, og at der »af begyndelsen« mangler 68 codices; af disse havde Möllmann de 6; 3 andre kunde vist skaffes tilveje, medens man intet vidste om de øvrige 59. Disse er dog kommet for lyset og satte på deres plads. Håndskriftsamlingen er gentagne gange i tidens løb bleven undersøgt, således f. eks. 1861 för flytningen til det nye bibliotekshus.

Jón Ólafssons katalog omfatter nr. 1—379 b i fol.; [Kålunds 485 eller 106 mere]; nr. 1—901 i 4°, [Kålunds 1063, 162 mere]; nr. 1—481 [= Kålunds] i 8°.

¹ Se herom: J. Helgason, Jón Ólafsson s. 46 ff. ² Se Kålunds katalog. I en senere fortegnelse findes opført en lang række numre, der ikke forefandtes, men de er så godt som alle tilstede.

I Bartholins udkast til fundatsen findes bestemmelser om, at gaver af manuskripter bør modtages og at sådanne også kan købes for legatets midler. Dette findes som bemærket ikke i Grams udkast og det er heller ikke optaget i fundatsen. Tanker om en mulig forøgelse har altså været tilstede, og det er også sket, at Árnis samling i tidens løb er på forskellig vis bleven forøget.

En forøgelse i egenlig forstand kan sådanne håndskrifter knap kaldes, der har tilhørt Árnis efterladenskaber, tildels også udarbejdede af ham selv eller for ham, men af en eller anden grund ikke er medtagne af Jón Ólafsson. Hertil hører mange jordebogsarbejder. De er bleven opbevarede i de såkaldte universitetsadditamenta, men under udarbejdelsen af katalogen af dr. Kålund er de samlede og indlemmede i samlingen efter billigelse af bibliotekaren (1884). Det er ikke få numre. Hertil er alle Jón Ólafssons egne arbejder knyttede, der sammesteds er bleven opbevarede, de er heller ikke få; deriblandt hans store, af 9 tykke foliobind bestående udkast til et islandsk-latinsk leksikon, som han begyndte meget tidlig på, hans runologi og meget mere. Disse hans efterladenskaber kan siges at være med rette indlemmede i samlingen i henhold til fundatsens § 14. Nogle testamentariske bestemmelser af Jón kendes ikke.

Forøgelsen består dernæst i forskellige kataloger (394, 477—85 fol., 923—27, 1059—62, 4°), udarbejdede af forskellige (især stipendiarerne) både før og senere, til brug for samlingens benyttede. Det havde været Árnis tanke, at stipendiarerne skulde afskrive håndskrifter; af sådanne afskrifter findes endel også af håndskrifter udenfor samlingen (som Wolfenbüttler-rimehåndskriftet; 387 fol.; jfr. 391 fol., 920, 4°, 1063, 4° og nogle flere).

Ved gaver er samlingen også bleven forøget (385—86 fol. i 1837¹; 393; 916, 917 a-b i 1839; 967—70 i året 1886, 1055, 4° (fra forf.), som dog honoreredes med 20 rdl.). Fra Rigsarkivet hidrører 1056. Når bortses fra de nedennævnte samlinger hidrører den største håndskrift-gave fra Det kgl. nordiske Oldskriftselskab; dette havde i årenes løb samlet ikke få yngre håndskrifter,

¹ Skænkede af literat R. Jamieson, der til gengæld fik skrifter tilsendte af legatet.

især saga-afskrifter; man erkendte, at det i grunden var hensigtsløst at have dem i Selskabet, og de blev så 1883 afleverede til Árnis samling; det er 395—406 fol., og de allerfleste i gruppen 928—73, 4°, o. 50 ialt. Nogle enkelte håndskrifter blev afleverede af Gisli Brynjólfsson 1886.

Endelig består et par numre af forskellige strimler, stumper og blade, der er bleven nyttede til omslag og lign. og samlede (392 fol., 921, 4°), samt et par, hvis herkomst er usikker.

Blandt de såkaldte Accessoria (nu ialt 38 numre), der indeholder håndskrifter, tilkomne efter den trykte katalogs afslutning, er der dels gaver, dels afskrifter, besørgede for legatet (V. Finsens retshistorie; her findes også originalen), dels købte håndskrifter (afskrift af forarbejder til Cleashys ordbog, Accessoria 2, købt 1856 for 150 rdl.; et større tildels meget vigtigt rimehåndskrift på papir, købt 1902).

Hvad dokumenter og breve angår, havde samlingen 1772 modtaget nogle breve, særlig tilhørende St. Agneteklostret i Roskilde. Formentlig er dette sket ved en misforståelse og senere er de bleven afleverede, se herom nedenfor.

Hovedsagelig er det 5 samlinger, hver udgørende et hele for sig, som senere er erhvervede dels ved køb, dels som gave.¹

Der er for det første R. Rasks samling. Under sit to-årige ophold på Island havde Rask erhvervet en hel del håndskrifter, altsammen yngre papirhåndskrifter, af meget forskellig værd. Dertil kommer flere af hans egne skrifter (også trykte, med hans egne rettelser). Det er ialt 119 numre. De købtes af Rasks arvinger 1833 for 150 rdl.

Dernæst er der M. Stephensens samling. Det er ialt 78 numre, hovedsagelig bestående af juridiske skrifter og afhandlinger. Justitiarius M. Stephensen døde 1834. Legatet købte 1835 samlingen af hans arvinger for 100 rdl. Der er ret værdifulde ting iblandt, deriblandt er en afskrift af Árni selv (1^a; jfr. ovf.).

En yngre isl. jurist Stefán Eiríksson (d. 1837) testamenterede legatet 1837 sin lille samling af juridiske håndskrifter, 6 numre ialt. Kommissionen sendte hans fader et par skrifter til erkendtlighed. Det samme gjorde stiftamtmand L. A. Krieger,

¹ Jfr. Antikv. tidsskr. 1846—48 s. 134 ff.

der 1839 skænkede legatet 4 håndskrifter, hvoriblandt en række alpingisbækur. 1854 meddelte Jón Sigurðsson, at han i et hds. fra Island havde fundet 30 à 40 viser, der utvivlsomt har tilhørt AM 151, 153—55, 8°; de blev nu afleverede og indsatte i disse numre. 1856 vedtoges i Kommissionen at købe biskop Stgr. Johnsens brevafrskrifter (2662 ialt) for 166 rdl. 36 sk. til brug for det påtænkte Dipl. Isl.

Prof. K. Gíslason (d. 1891) testamenterede ikke blot sine midler til legatet (hvorom senere), men sine skrevne samlinger, 37 numre ialt, hvoriblandt to blade på pergament af en Olafs-saga helga. Samlingen består af K. Gíslasons egne, tildels meget værdifulde uddrag, samlinger og afskrifter vedrørende sproglige æmner og lign. Deriblandt er også breve til og fra digteren Jónas Hallgrímsson og forskellige af dennes digteriske og litterære efterladenskaber.

Nogle håndskrifter, deriblandt et vigtigt visehåndskrift blev afleveret 1910 fra afd. provst W. U. Ham m e r s h a i m b s bo. På en eller anden måde bortkom Árnis og Pormóðs brevveksling, som Jón Ólafsson 1786 havde afleveret til samlingen (jfr. ovf.) og betragtedes i en lang tid som tabt, indtil den opdagedes i det kongelige bibliotek. Den blev da afleveret til Árnis samling og atter indlemmet i den (jfr. Arne Magnussons brevveksl. med Torfæus s. V—VI).

Samlingen er således ikke bleven så lidt forøget efter Árnis død. På den anden side har der ikke manglet forsøg på at forringe den, idet man især fra norsk og islandsk side har stillet krav på breve og enkelte håndskrifter, som Árni i sin tid formentlig havde fået til låns og som han eller eksekutorerne i boet skulde have tilbageleveret; det drejer sig om breve, der især har tilhørt bispestolene.

Først skal bemærkes, at til Árnis brevsamling hørte en samling af schwerinske breve og dokumenter (121 ialt). Árni siges etsteds at have købt dem; de skal under 30-års krigen være tagne som bytte i »Butzau« (o: Bützow) 1624 og førte til Danmark. Allerede i året 1793 ønskede den schwerinske regering at få brevene tilbage, men Kommissionen erklærede, at den ikke vilde gå med til at udlevere dem, men den vilde gærne lade dem af-

skrive — på regeringens bekostning — og (uden vederlag) kontrollere afskrifternes rigtighed. For samlingen som sådan havde disse breve i og for sig naturligvis kun ringe betydning. Da så den schwerinske regering atter ønskede at få dem, havde legatets daværende styrelse en anden opfattelse af sagen og viste sig mere villig — der udtaltes at man ventede en »erkendtlighed« for villigheden; hvori denne skulde bestå, siges dog ikke¹ —, det blev så af kongen resolveret, at de skulde udleveres; dette skete 1817; de blev afleverede til den meklenborgske konsul I. P. Hjorthöj d. 21. juni; hans kvittering for modtagelsen findes endnu.

1843 indløb der fra Norge reklamering af norske breve² (Stavangerbreve, Christiansand-bispearkivs breve, hvorfor der havde Árnis kvittering, 324 ialt) gennem gesandtskabet til det danske Kancelli. Kommissionen gav straks det eneste mulige svar, at det var den umuligt at give noget endeligt svar herpå, för hele samlingen var nöje undersøgt; samlingens breve var i den største uorden. Jón Sigurðsson, dengang stipendiarius, gik i lag med at undersøge og ordne den hele brevmasse (han havde genfundet en stor samling diplomer, der ansås for tabt), men han udtaler allerede nu store betænkeligheder på grund af mulige følger. Det fremhævedes, at ved Árnis død var der ikke fremkommet nogle krav, men da burde de være stillede; ligesom også, at hvis de pågældende breve forefandtes og skulde udleveres, måtte der først tages afskrifter af dem. Der gik nu en lang tid uden noget bestemt svar fra Kommissionen, uagtet den gentage gange af Kancelliet mindedes om sagen. 1847 kunde J. Sigurðsson meddele, hvilke breve med nogen sandsynlighed kunde hidrøre fra Stavanger kapitel, ialt 88 breve. Kravet fra norsk side støttede sig på Kieltraktatens ord. Dette krav blev nu yderligere udvidet i 1847 til også at gælde visse håndskrifter. Man gjorde

¹ I indberetning 1818 hedder det, at de er bleven udleverede mod at den schwerinske regering vil meddele de oplysninger til Danmarks historie, som det schwerinske arkiv måtte indeholde. ² Det lader til, at det er digteren H. Wergeland, daværende arkivar, der først blev opmærksom på sagen, efter at biskop J. v. d. Lippe havde til arkivet indsendt Árnis kvitteringer. Jfr. Wergelands brev ^{19/11} 1843, meddelt af L. Daae i Vidar 1887. Jfr. også Langes Klosterhistorie s. 9.

dog gældende, at hvis man ikke vilde erkende, at der var strængt juridiske beviser for norsk ejendomsret til brevene og håndskrifterne — dette tvivlede man altså om —, forefandtes der uden tvivl historiske beviser derfor, som man kaldte det. Kommissionen erklærede imidlertid atter, at de nødvendige undersøgelser endnu ikke var helt færdige. Endelig 24. juni 1851 afgav Kommissionen, efter at have modtaget en ret skarp skrivelse fra Ministeriet, det endelige, ret vidtløftige svar. Dette var imidlertid ikke enstemmigt.

Forud var der gået en forhandling mellem Kommissionens medlemmer (Rafn, K. Gislason, J. E. Larsen, Werlauff og Ørsted). J. E. Larsen udviklede, at der ikke kunde foreligge noget retsgyldigt krav, da Kieltraktaten kun tog sigte på statsdokumenter, men ikke breve og denslags, der tilhørte private mænd eller institutioner. Rafn og K. Gislason sluttede sig hertil, men erklærede iøvrigt bestemt, at de ikke under nogen omstændigheder kunde gå med til at udlevere noget som helst af samlingen. Werlauff vilde afgøre sagen i mindelighed og tænkte sig den udvej, at de norske breve udleveredes mod, at man fra norsk side til samlingen afleverede hvad der i Norge forefandtes af norsk-islandske skindbøger eller brudstykker af sådanne. Ørsted erklærede sig uenig med J. E. Larsen angående retsspørmålet, men sluttede sig ellers til Werlauffs forslag. Dette sidste forslag var iøvrigt fremkommet ved et tilbud fra norsk side om til gengæld at ville til Danmark aflevere visse dokumenter som de Münchenske arkivsager og andre danske diplomer, men Rafn og K. Gislason erklærede, at disse overhovedet ikke vedkom legatets »egenlige og oprindelige formål«; de kunde »i intet tilfælde antages at ville bringe legatet noget passende vederlag for det, som det til gengæld derfor skulde miste«. Også J. E. Larsen viste sig stemt for et bytte.

Kommissionens skrivelse afsendtes til ministeriet og en afskrift deraf til Konsistorium, der nedsatte et udvalg, bestående af Werlauff, Allen, K. Gislason og P. G. Thorsen, til at behandle sagen; også det juridiske Fakultet afæskedes en udtalelse og det afgav ^{25/8} 1851 en betænkning, der gik ud på, at den Arnamagnæanske stiftelse utvivlsomt måtte antages at have hævde på alt til

dens samlinger henhørende og hertil sluttede Konsistorium sig, idet det dog, »for at sagen kan finde en afgørelse, med hvilken man fra begge sider kan være tilfreds«, tiltrådte Werlauffs forslag, og 30. sept. resolverede Ministeriet følgende mageskifte, der var tiltrådt af rigsarkivar Lange,¹ som havde den norske regerings fuldmagt til at slutte en overenskomst:

»I. Den Arnæ-Magnæanske stiftelse overlader den norske regering mod det under II omhandlede vederlag:

a, pergamentshåndskrifterne i samlingen 328, 329 a, 332 fol. [c: Den røde bog, Bergens kalvskind, Trondhjemske domkaptels kopibog],

b, stiftelsens norske diplomsamling, dog herunder ikke iberegnet fasc. 100 og de diplomer af forskellige fascikler, der er befundne at være danske eller svenske.

II. I vederlag overlader den norske regering til den Arnæ-Magnæanske stiftelse:

a, den hidtil i Christiania værende del af de fra Baiern erhvervede archivalier med undtagelse af de numre, som af rigsarkivar Lange og professor Allen er fundne at måtte henregnes til erkebiskop Olaf Engelbrechtsens archiv,

b, de på den indsendte fortegnelse I² under nr. 1—58 opførte membranfragmenter,

c, de på den ligeledes indsendte fortegnelse nr. II opførte danske diplomer,

d, de facsimiler, der i sin tid er tagne af nogle til den under Ib omhandlede samling henhørende pergamentsbreve til brug ved udgaven af Norges gamle love,

e, af den det norske Universitet tilfaldne Andersenske samling³ de dokumenter, breve og trykte småsager, som efter conferentsråd Werlauffs og bibliotekar Thorsens skön angår Danmark.

III. Det overlades rigsarkivar Lange og bibliotekar Thorsen at aftale det videre fornødne om fuldbyrnelsen af mageskiftet,

¹ De herhenhørende aktstykker findes trykt i Meddelelser fra det danske Rigsarkiv I, 9—13. ² Denne fortegnelse findes endnu i samlingen, og er trykt sst. ³ Denne samling havde tilhørt Halvor Andersen (1745—1810), hvorom se Biogr. lex. I, 228.

›dogsåledes, at overenskomsten i et og alt skal være udført inden udgangen af august måned næste år◀.

Dette mageskifte blev stadfæstet af kongen. Konsistorium ønskede til sin tid meddelelse fra Kommissionen om, at mageskiftet er fuldbyrdet, for så at meddele Ministeriet dette.

Men mageskiftet kom aldrig i stand.

Det norske Ministerium tilskrev det danske Ministerium 10. febr. 1852, at det ikke kunde tilråde, at den istandbragte overenskomst om et bytte af Arna-Magnæanske dokumenter med forskellige i Norge bevarede arkivalier m. v. sættes i udøvelse i deres fulde udstrækning¹ eller i den form, hvori den nu er affattet.² Kommissionen blev nu spurgt angående dette forslag fra norsk side, og det henstilledes til den af Konsistorium, om ikke de ønskede ændringer kunde finde sted. Det udvalg, som ned-sattes i sagen, delte sig; Allen og K. Gislason frarådede forslaget, medens Thorsen og Werlauff kunde gå ind derpå; 19. maj 1852 sender Kommissionens sekretær, Jón Sigurðsson, en skrivelse til dens medlemmer, hvori han bestemt fraråder enhver ændring i overenskomsten, som han iøvrigt fra først af har været imod. Werlauff fastholdt stadig sit forslag. Nu går der nogle år uden at man fra norsk side foretog sig noget. Så findes der endelig under 4. juli 1856 i mødeprotokollen følgende udtalelse om sagen: ›Efter sagens nuværende stilling var Kommissionens medlemmer enige i, at deri nu var indtrådt en forandring, derved, at flere år er hengåede uden at man fra norsk side, i det mindste ikke direkte, har erindret om samme, hvoraf synes at fremgå, at man ikke mere bryder sig om det kontraherede bytte, men er tilbøjelig til at lade sagen falde bort; det blev derfor besluttet, at denne sag skulde udsættes indtil videre◀.

Hermed var sagen i virkeligheden afsluttet, og den er ikke siden kommen på bane igen.

I 1891 modtog Kommissionen en skrivelse fra rigsarkivar A. D. Jörgensen, indeholdende en henstilling om til Rigsarkivet at udlevere alle danske diplomer, der fandtes i samlingen; det ved-

¹ Dette gælder de rent norske håndskriftbrudstykker. ² Herved sigtes der til den måde, hvorpå dele af ›Andersenske samling◀ skulde udleveres. Skrivelsen er trykt i Meddelelser fra det danske Rigsarkiv I.

toges at udtale, »at man såvel af hensyn til det Arnamagnæanske legats stifter og på grund af vigtigheden af, at stiftelsens betydning ikke forringes, som under henblik til de mulige konsekvenser en sådan afståelse kunde have, ikke så sig istand til at tilråde nogen som helst udskillelse eller afhændelse af samlingens hidtilværende bestanddele«. Daværende medlem af Kommissionen, højesteretsassessor V. Finsen blev det overdraget at affatte en skrivelse i overensstemmelse med denne beslutning. Hans udkast blev enstemmigt vedtaget. Her udtaltes bl. a., at »Kommissionen ikke kan samtykke i, at noget af den [samlingen] udskilles og forenes med en anden samling eller arkiv«, hvorefter flere grunde anføres til, at intet bør udleveres. Denne skrivelse blev taget tilfølg, og dermed var denne henstilling bortfaldet.

I den islandske altings-session 1907 blev der vedtaget en resolution i den nederste afdeling, der gik ud på »at opfordre Ministeriet til at træffe foranstaltninger til at de dokumenter, som i sin tid var blevet udlånt til Árni Magnússon, tilhørende biskoppers, kirkers eller klostres eller andre embeders og institutioners arkiver, blev igen afleverede til landet«. I den anledning forfattede landsarkivar Jón Þorkelsson 1908 en Skýrsla over alt sådant, der formentlig burde kræves. Det var ikke småting, og deriblandt endel, som Árni bevislig havde købt eller fået som gave af privatmænd. Kommissionen behandlede sagen i møder, hvor også overbibliotekaren ved det kgl. bibliotek og rigsarkivaren var tilstede, ti lignende krav var bleven stillede til de af dem styrede institutioner. Det viste sig, at der var liden tilbøjelighed til at erkende kravets retmæssighed. Bægge de to nævnte mænd erklærede for deres vedkommende, at de vilde modsætte sig enhver aflevering, og Kommissionen på sin side erklærede i en skrivelse af 2. febr. 1909, at den Arnam. stiftelse formentlig måtte antages at have hævd på alt til dens samlinger henhørende, samt udtalte, at den isl. landsarkivars fremsendte »Skýrsla« var et lidet tilfredsstillende grundlag for forhandling. Den daværende bibliotekar, dr. Kålund, udarbejdede en udførlig imødegåelse af den omtalte Skýrsla. Efter at sagen havde hvilet i flere år, blev den fra islandsk side genoptaget 1925. Kommissionens flertal stillede sig nu velvillig til sagen ikke mindst på grund af forud-

gående forhandlinger om udlevering af arkivalier m. m. til Island, som vi her ikke kan komme nærmere ind på, og vedtog til Island at udlevere de breve (omkr. 700), som ifg. den nævnte Skýrsla krævedes, samt 4 håndskrifter, der efter deres karakter måtte betragtes som embedsarkivalier, det var nr. 235, 274, 276 og 278 b, alle 4°. Dette sanktioneredes af Konsistorium og Ministeriet. Afleveringen fandt sted ved årsskiftet 1927—28.

1920 gjorde rigsarkivar Kr. Erslev krav på, at de ovennævnte St. Agnete klostres breve blev afleverede til Rigsarkivet, fordi de skulde have tilhørt Geheimearkivet. Disse breve var bleven afleverede til den Arnamagnæanske samling fra det kongelige bibliotek i 1772 uden at det kan ses, at de nogensinde havde tilhørt Árni eller hans samling. Også her var Kommissionens flertal imod enhver udlevering, men den ministerielle afgørelse lød på, at brevene skulde udleveres til Rigsarkivet som dettes rette ejer. Hvis det havde kunnet godtgøres, at også disse breve havde været i Árnis eje, var udfaldet måske blevet noget andet. I virkeligheden kan samlingen ikke siges at have lidt noget tab eller skår ved at de nævnte breve ikke er der, da de først fra 1772 kan siges at have været indlemmet i samlingen.

På lignende måde var iøvrigt 3 Tingörebrevne afleverede til Island, da det om dem oplystes, at de aldrig havde været i Árnis eje, men at de i nyere tid tilfældigvis og ved en fejltagelse var blevet vedlagt samlingens diplomer. De afleveredes med det udtrykkelige forbehold, at man ikke heri måtte se noget præcedens for afståelse af nogen del af samlingen.

Endnu blot et ord om den ydre opbevaring og bevarelse. Fra Árnis død og til den nye universitetsbiblioteks bygning var færdig (1861) fandtes samlingen på Rundetårn. Her blev der et par gange flyttet om på den. Noget skødesløst blev den, trods fundatsens strænge bestemmelser, som antydet, undertiden behandlet; enkelte håndskrifter og blade kom udenfor deres gemmested og gik tabt eller kom først senere tilbage. Efter flytningen og især efter at Jón Sigurðsson fik med samlingen at gøre er den bleven ordnet og flere gange undersøgt. Da så K. Kålund udarbejdede sin katalog, blev hvert eneste håndskrift, hvert ene-

ste blad nøje gennemgået, og samtidig beskrevet. Tidligere katalogarbejder vil senere blive omtalt.

I det hele må det siges, at Árni opbevarede sine håndskrifter, især dem med gammelt bind, i den forfatning, som han fik dem i. Men overmåde mange var uden bind eller i en dårlig tilstand. Dem eller mange af dem lod han indbinde og til bindene anvendte han, mærkeligt nok, ofte blade af gamle messesangsbøger med noder. Disse må han altså have betragtet som værdiløse i og for sig. Efter hans død er tid efter anden en hel mængde blevet indbundne eller reparerede. Under udarbejdelsen af katalogen blev de håndskrifter, der var meget lasede og løse, indbundne på ny. Her gik man undertiden måske for ivrigt til værks, idet nogle gamle bind derved vragedes, hvad der måske ikke havde været nødvendigt, men disse bind er opbevarede. Nu er da hele håndskriftsamlingen betryggende behandlet og i en sådan forfatning, som den fortjænte at få.

Hvad diplomerne angår, er de bleven ordnede, især af Jón Sigurðsson, der anvendte meget stort arbejde på dem; de findes samlede i større fascikler og alle forsynede med tal. Om registranter vil senere blive talt. De er for største delen nu lagt i stærke og tykke kapsler, hvert brev i sit ark af tykt papir.

XVI.

LEGATETS HISTORIE 1730—72.

Ved Árni Magnússons testamentariske bestemmelser var hovedtrækkene for det derved stiftede legats virksomhed og forhold fastslået. De blev nærmere udformede i Grams og Bartholins udkast til fundatsen (jfr. ovf.). Renterne skulde anvendes til stipendiærer, hvis arbejde nærmere betegnedes, og til udgivelse af skrifter, og da sådanne som samlingen selv besad. Det har været de to eksekutorer velkendt, at Jón Ólafsson, der smukt havde gået Árni tilhånde og hvis flid, interesse og kundskaber var ham og dem velkendt, var den, der først og fremmest skulde komme i betragtning som arbejder i legatets tjeneste; og det blev han straks. Sin virksomhed begyndte han samme år som Árni døde

ved (i mag. Hundorphs hus) at forfatte en katalog over håndskrifterne (i august—september), hvorfor han fik 40 rdl.¹, og senere over diplomerne.² Denne katalog var den eneste, der havdes over det hele indtil den trykte forelå i slutningen af 19. årh.

Justitsråd, prof. C. Thestrup, daværende secretarius universitatis, blev skifteforvalter i Árnis bo; der opstod således et samarbejde mellem ham og de to eksekutorer eller eforer.³ Der var meget at gøre og afvikle. Forholdsvist let gik det med Árnis arv på Island; her var der klare bestemmelser og en pålidelig mand (Ormur Daðason) til at udføre dem. Alt gik her let for sig (se *Alþingisbók* 1730; jfr. ovf.). Men også i Danmark var der ting — foruden jordebogen — at ordne. Her var det især istandsættelsen af en gård, som Árni havde haft tiende af som professor og som han havde behandlet ret vilkårligt (jfr. ovf.). 1746 blev der ud af boet betalt 650 rdl. for istandsættelsen.

11. juni 1732 blev Jón Ólafsson stipendiarius og får først 120, senere 150 rdl. årlig, foreløbig blev han enestipendiar. Hvilke udgifter boet ellers har haft i årene 1730—42 er det nu ikke muligt at vide. Eforerne, der ifølge Árnis bestemmelse skulde nyde et ringe vederlag, havde ialfald til 1740 ikke fået eller forlangt noget. I 1740 blev Jón Ólafssons broder, Erlendur, som det hedder (hos Gram), »adjungeret ham«, og fik 80 rdl. og tilsidst 120 rdl. (croner); han rejste til Island som sysselmand 1742. For årene 1743—47 haves en klar oversigt over Grams udgifter ved boet. Til 30. juni 1745 er udgifterne i det hele 700 rdl. 2 mk. 12 sk. Den isl. student Jón Marteinsson, der var en ikke ubegavet mand og ret arbejdsdygtig, blev stipendiar 1742. Ham overdrog Gram at oversætte jordebogen; Seyer Fogh blev antaget for at renskrive oversættelsen; præsten Jon Sigurdsson arbejdede (1743

¹ Forskellige afskrifter af katalogen eksisterede delvis i privat eje, der var privat bekostede; således ejede biskop Pontoppidan i Bergen, biskop Harboe, prof. Anchersen og fl. eksemplarer deraf. I Thotts sml. 1046—48, fol. findes 3 afskrifter. ² Han registrerede de isl. og danske breve, men talte og ordnede de norske. ³ »De 2 første år hengik med stervboen at gøre klar, adskillige af Magnussens regnskaber i Island at clarere — og kirker at istandsætte« (Gram; se Werlauff s. 134), men der gik mange flere år til disse ting, for ikke at tale om jordebogen.

—45) på en kollationering og oversættelse af Heimskringla; også Jón Ólafsson arbejdede på denne¹; og en student Guðm. Þórðarson (1719—?) hjalp ham med arbejdet. Endelig medgik noget papir til jordebogen osv. I årene 1745—47 findes udgifter til stipendiarer (Gisli Snorrason og Björn Markusson) 30 rdl. cour.; dog er »E. Olufsen« : Eggert Ólafsson kommen istedenfor Gisli Snorrason (der var bleven præst i Island) for den sidste halvdel af 1747 med 20 rdl. Til jordebogen medgår 104 rdl., samt 51 rdl. til Jón Marteinsson til afskrivning af breve.

Jón Ólafsson var rejst til Island 1743, men han vendte tilbage 1751 og blev straks stipendiar igen; Bjarni Pálsson, den senere landfysikus, var bleven stipendiar 1750, fra nu af var de 3 (den nævnte Eggert Ólafsson var den 3.) stipendiarer i en række af år. Eggert og Bjarni, der bægge var naturforskere, blev sendt til Island for at udforske landet 1752; de var der til 1757 og nød dog stipendiet i alle disse år, Jón fik 150 rdl., hver af de andre 40 rdl. Således forholdt det sig til 1760; derefter er det kun Jón og Eggert, der er stipendiarer, Bjarne rejste hjem. Fra 1760 kommer nu også famulus bibliothecæ (Holst 1765, død 1771; han efterfulgtes af Weber) til ifg. fundatsen og får 40 rdl. årlig. Til 1772 er der nu kun 2 stipendiarer (Jón Ólafsson og Eggert, denne dog kun til 1766, mærkeligt nok fik han lov til stadig at beholde stipendiet, og hans broder, Jón, efter ham) med det samme beløb. Jón Ólafsson d. yngre fik i 1770—71 200 rdl. til skriftet *De baptismo* og det følgende år 50 rdl. til *De cognatione spirituali*, men disse skrifter betragtedes ikke som egenlige forlagsskrifter.

Allerede før 1740 havde Gram ladet istandbringe en udgave af *Knytlinga* med latinsk oversættelse. Gram havde villet stifte et *Collegium antiqvitarum* (hans udførlige forslag herom haves), åbenbart i forbindelse med det Arnamagnæanske legat, og dets første arbejde skulde være udgivelsen af dette sagaværk. Teksten var allerede trykt (1740—42), men »notæ«² dertil var Gram ikke færdig med på grund af sit arbejde med Meursius, og Jón Ólafsson, der havde været beskæftiget dermed,² rejste til Island. Som

¹ Han har også beskæftiget sig med Snorres Edda, se 436, fol. ² Jón giver selv en redegørelse for sit arbejde (437, fol.). Han meddeler, at Árni selv i sin ungdom havde oversat sagaværket; denne oversættelse

kendt blev udgaven aldrig færdig og oplaget ødelagdes; herom senere. Man tænkte også på en udgave af »leges Daniae et Norvegiae«. Dette er betydningsfuldt nok, ti tanken herom blev ikke opgivet.

Med hensyn til boet iøvrigt var Thestrup død 1750; i hans sted blev prof. H. Stampe skifteforvalter, og endelig 1756 lykkedes det at få boet helt afsluttet ved skiftebrev af 16. januar. Da var kapitalen 11,989 rdl. 3 mk. 2 sk. Der haves et udførligt regnskab af I. C. Kall for årene 1751 ff. 4. december 1758 lød regnskabet for 1757, der afleveredes til Pontoppidan og Luxdorph, på 13,356 rdl. 1 mk. 6 sk. Året efter var kapitalen 13,637 rdl. 1 mk. 10 sk. Vi er nu nåede til det tidspunkt, da disse to mænd greb ind og fik fundatsen istandbragt (1760), se ovf.

Herefter forøgedes kapitalen jævnt indtil den ved 1772 er bleven 17,064 rdl. 2 mk. 12 sk.

Efter Grams død (1748) blev prof. M. Wöldike og bibliotekar (senere også professor) B. Möllmann eforer for legatet. Wöldike døde imidlertid allerede 1750; hans eftermand blev prof. I. C. Kall, der udførte et udmærket arbejde som regnskabsholder. Han gjorde fortrinlig rede for kapital og renter 1751—57 i sammenhæng og så derefter årlig. Det var disse to eforer, som fik en afgørende indflydelse på fundatsens udformning, som ovf. omtalt.

För vi går videre skal her i al korthed förnævnte Jón Marteinssons klager omtales, da de formentlig ikke helt har været uden betydning. Denne Jón, der i moralsk henseende synes at have været lidet mønsterværdig, var bleven berøvet stipendiet allerede inden Gram døde, af hvilke grunde er ikke klart. Han fristede

lod Gram Jón afskrive, hvorefter han rettede stilen, i den grad, at det blev som en anden — og mindre ordret — gengivelse. Derefter gennemgik Jón den og rettede ikke så lidt i den, så at meningen blev rigtig udtrykt, tilføjede oversættelse til vers, hvor den fattedes. Senere skrev så Jón, på Möllmanns opfordring, en fortale (på isl. og latin), glossar over de dunkleste ord, navneregister, etslags realregister, »et uno verbo omnia necessaria attuli«. Men dette blev, som sagt, aldrig trykt. — Om Grams egne udtalelser om værket kan henvises til hans breve (1907) s. 198. Ang. udgaven kan i det hele henvises til J. Helgason: Jón Ólafsson (1925) s. 218 ff.

livet derefter ved afskrivning af forskellig art, som han selv nærmere beskriver; han døde i elendighed 1771. Efter Grams død nyttede han lejligheden til (11. decbr.) at indgive en klage til Konsistorium, hvori han særlig besværede sig over ikke at have fået den ham tilkommende løn for arbejdet ved Jordebogs-oversættelsen. Konsistorium afviste klagen under henvisning til, at Gram havde været enerådende med hensyn til, hvorledes dette arbejde skulde betragtes (nemlig som en stipendiars pligtarbejde). Men hvis »Mortensen« kunde bevise, at han havde fortjænt mere end han fik, vilde vel nuværende ephori »efter findende billighed fornøje hannem«. Rimeligvis har eforerne ikke ment at kunne gøre dette, eller også er sagen ikke kommet til dem. Men 8 år efter (1756) indgav Jón Marteinsson (10. maj) et klage-memorial til selve kongen.¹ Han omtaler først her den ringe løn, han har fået for oversættelsen af jordebogen og antyder »hans (∴ Grams) hel ubillige medfart med A. M.s efterladte midler« — heri var der ganske sikkert ikke et gran af sandhed. Han anklager i det hele stærkt alle pågældende autoriteters behandling af boet og sig selv og glemmer ikke at fremhæve sin egen flid. Han stikler til de daværende stipendiarer, Eggert og Bjarne, når han siger: »Samme stipendii midler . . . bruges nu til at gøre med lystrejser på Island, for at lede der i asken og finde slet intet«. Således er tonen i hans skrivelse eller endnu værre. Skrivelsen førte naturligvis ikke til noget for Jóns eget vedkommende. Men hans beskyldninger mod legatets styrelse for at dets midler misbruges har dog måske bevirket, at de højere autoriteters opmærksomhed for sagen blev vakt. I slutningen af 1758 skrev oversekretæren i Cancelliet, I. L. Holstein, til Konsistorium og forespurgte, om udgivelsen af Arnamagnæanske håndskrifter ikke kunde begynde. Der svarede, at man havde tænkt på udgivelsen af Heimskringla, Knytlinga og Edda. Den 20. oktober året efter fik Konsistorium befaling til at Árnis legat og alt hvad dertil hørte skulde udleveres til prokansleren E. Pontoppidan og etatsråd B. W. Luxdorph. Dette førte, som ovf. skildret, til fundatsens tilblivelse 1760.

Det er forståeligt at endnu intet var udgivet. Mindre forståeligt

¹ Trykt hos Werlauff s. 142—47.

er det, at der endnu gik 13 år inden noget skete. Man kaster i så henseende skylden på Möllmanns ugidelighed. Atter skulde der et vink fra oven til Luxdorph, der åbenbart har haft megen interesse for legatet, stillede nu ved et promemoria¹ et direkte forslag. Efter en almindelig indledning, hvori det bl. a. beklages, at Svenskerne er »komne os i forvejen«, hedder det: »det var derfor at ønske, at Hans Majestæt vilde befale Conferenceråderne Hjelmstjerne og Suhm samt etatsråd Langebek med ephori at sammentræde, for såvel at efterse stiftelsens tilstand som i en samlet og bestandig Commission at overlægge og med fordeligste at iværksætte de midler, hvorved stiftelsen, ifølge fundatsen, kan komme i en bestandig drift og gang«; hermed mentes at udgive skrifter, helst et om året, »men kun af mådelig eller liden vidtløftighed«.

Dette førte til oprettelsen af den såkaldte bestandige Arnamagnæanske Kommission den 24. sept. 1772; de første beordrede medlemmer blev, foruden de to eforer (Kall og Möllmann), Suhm, Langebek, Jón Eiriksson (Erichsen) og Luxdorph selv. Man følte straks nødvendigheden af at have en sekretær. Hertil valgtes biskop Finnur Jónssons søn, Hannes Finnsen (Finsen), der havde gjort sig fordelagtig kendt ved sin system med oldlitteraturen, sin begavelse og pålidelighed. Han havde allerede 1760 udgivet *Jus ecclesiasticum Vicensium*, og han havde skrevet en afhandling om Kongespejlet (trykt i udg. 1768). 1770 kaldte grev O. Thott ham til Danmark — tre år før var han rejst til Island — til videnskabeligt arbejde mod fast løn. 1772 foretog han en rejse til Stockholm, hvor han undersøgte de islandske håndskrifter og fastslog, hvad der dér fandtes tildels af hidtil ukendt eller oversat art (som brudstykket af *Heiðarvígasaga*). Det var således ganske naturligt, at valget faldt på ham som sekretær ved Kommissionen. Han skulde have 100 rdl. i løn, der snart blev til 200. Om dennes medlemmer se nedenfor XVII, 4.

¹ Aftrykt hos Werlauff s. 148 ff.

XVII.

LEGATETS HISTORIE EFTER 1772.

1. Styrelsen. Ved den nævnte ordning 1772 bestod Den bestandige Kommission altså af 6 medlemmer, d. v. s. 4 + 2 eforer, hvoraf den ene skulde være regnskabsfører, valgte af Konsistorium og blandt dets medlemmer. Dette sidste står dog ikke udtrykkelig i fundatsen, § 24, men må dog anses for en selvfølge på grund af legatets forhold til Universitetet i det hele; her forudsættes en ejendommelig udnævnelse af efterfølgerne; eforerne skulde selv vælge disse og lægge navnet i et forseglet omslag, der skulde opbevares i rektors kiste; og dette skulde fremdeles være så, »hvis de skulle finde det behageligt og tjænligt«. At denne mærkelige fremgangsmåde var uhensigtsmæssig viste sig meget hurtig. Det er ikke helt klart, hvorledes det gik f. eks. allerede 1781 og 1800; om de nye eforer hedder det, at de blev »valgt« eller »udnævnt« af Konsistorium. 1832 hedder det, at Werlauff »overtager« eforiet. 1805 hedder det udtrykkelig, at Nørregaard ikke havde efterladt sig anvisning på sin efterfølger; indtil da skulde man altså tro, at fundatsen var rigtig fulgt. Schlegel blev valgt af Konsistorium. Men denne synes på egen hånd i 1822 at have valgt B. Thorlacius til medefor, hvad man fandt stridende imod fundatsen. Heller ikke Schlegel havde udpeget sin efterfølger (1837), hvorfor »Kommissionens medlemmer forenede sig om at anmode hr. konferentsråd Engelstoff om at overtage det vakante eforat«. I en længere tid synes Konsistorium at have valgt eforer, men i de senere tider er det Kommissionen, der har foreslået nye medlemmer. De 4 andre medlemmer valgtes blandt de mænd, som kunde formenes at have interesse for og forståelse af legatets virksomhed, deres valg skulde have kongelig stadfæstelse. Når man ser hen til den lange række af medlemmer, er der dog forskellige mænd, hvis adkomst til at blive medlemmer ikke egenlig er umiddelbart indlysende. Man skulde også have ventet, at der i styrelsen altid havde siddet mindst én Islænder, men til tider (1816—21, 1893—1905) findes ingen sådan som medlem, hvilket naturligvis godt kan have været en nødvendighed. I det hele og store må styrelsen siges at

have bestået af udmærkede mænd, der til enhver tid sørgede så godt som det efter forholdene var muligt for legatets tarv og som lod det sig være magtpåliggende nøje at følge fundatsens bestemmelser. Disse »seviri Arnamagnæani« bestod indtil 1850. Det skal bemærkes, at i begyndelsen skælnede man mellem de 2 eforer og de andre, idet de to under fortalerne særlig betegnedes som sådanne; senere bortfaldt denne adskillelse.¹

1848 bestemtes, at Kommissionen skulde høre under Kirke- og Undervisningsministeriet.

Den 9. juni 1850 udkom en kongelig resolution om »forandringer og nærmere bestemmelser med hensyn til organisationen af den Arnamagnæanske stiftelses bestyrelse og de for dens virksomhed gældende regler«. Initiativet til disse ændringer var taget af prof. Westergaard 1848. Her er ingen grund til at komme nærmere ind på de forhandlinger, der gik forud for resolutionen.² De hovedændringer, der nu fandt sted, var følgende. Styrelsen eller Kommissionen skulde bestå af kun 5 medlemmer, de 2 eforer og 3 andre. De to eforer skulde vælges af Konsistorium »blandt Universitetslærere således at, sålænge Konsistorium beholder dets nuværende form, idet mindste den ene af dem bør være consistorialis«. Forholdene har ført det med sig, at til tider har ingen af eforerne været medlem af Konsistorium, men dette er også blevet ændret i tidens løb. De 3 andre medlemmer foreslås af Konsistorium (efter indstilling fra Kommissionen) og beskikkes af Ministeriet med frit valg inden eller udenfor Universitetet. Kommissionen har den egenlige ledelse af stiftelsen, også i nogle sager, der ifølge fundatsen hørte under Konsistorium, samt udførelsen af arbejder; er der tvivl om et foretagendes forhold til fundatsen, har Kommissionen at forhandle med Ministeriet, dog således, at Konsistorium underrettes om sagen og således kan få lejlighed til at udtale sig derom. Konsistorium har tilsyn med stiftelsens virksomhed og Kommissionen skal til den indsende beretning (in duplo; den ene sen-

¹ I 2 år 1830—32 bestod Kommissionen, uvist af hvilken grund, af 7 medlemmer. ² Se Lindes Meddelelser ang. Københavns Universitet 1849—56 s. 777 f. — Om stiftelsen i årene 1846—51 se Antiqu. Tidsskr. 1846—51.

des til Ministeriet) om det forløbne års virksomhed. Den gamle sekretærpost blev nu nedlagt, og dennes løn, som hidtil var betalt af staten, skulde anvendes til honorar for redaktionsarbejde ved udgivelsen af skrifter, hvis den ikke helt blev inddraget. Ligeledes kunde summen eller en del deraf anvendes til godtgørelse for sådanne sekretærarbejder, som ikke kunde besørges af stipendiarerne eller Kommissionens medlemmer selv. De to stipendier bibeholdes (på 300 og 200 rdl.) og stipendiarerne skal antages og afskediges af Kommissionen, medens Konsistorium skulde afskedige dem, hvis de viste sig uværdige til stipendiet. Endelig bortfaldt nu de to håndskrivere, som fundatsmæssig skulde være ved stiftelsen; når afskrivning blev nødvendig, skulde den betales særskilt (dette havde længe været praktiseret). I forbindelse hermed skal bemærkes, at 18. maj 1883 vedtog Kommissionen at antage dr. Kålund, som da var bleven bibliotekar ved håndskriftsamlingen, som sekretær for 200 kr. om året, hvilken stilling han beklædte til sin død.

8. maj 1883 vendte man, mærkeligt nok, tilbage til den m. h. t. antallet oprindelige tilstand, idet det ved kgl. resolution bestemtes, at universitetsbibliotekaren »i medfør af sin embedsstilling« skulde være medlem af Kommissionen. Disse 6-mænd bestod dog kun nogle måneder, ti 7. decbr. s. å. blev det atter ved kgl. resolution bestemt, at medlemmerne skulde være 4 foruden universitetsbibliotekaren, der »i embedsmedfør« skulde være medlem. Disse forhold har (med en kort afbrydelse) bestået siden.

Kommissionen kan siges at have holdt regelmæssige møder, uden dog at nogen tid for disse fra begyndelsen af var fastsat. Der er ofte afholdt flere møder end ét årligt; 2 mange gange, 3 ligeledes, nogle gange 4, 5, ja 6 et par gange. Til gengæld er der år, hvor ingen møder blev holdt.¹ Sagerne er da bleven afgjorte ved rundskrivelser ved stiftelsens bud. Rigtignok er det nu ikke let nøjagtigt at få rede på sagen på grund af forhandlingsprotokollens beskaffenhed. I tidsrummet 1839—47 har Finnur Magnússon selv intet bogført, men hullet er senere udfyldt egenhæn-

¹ 1788, 1790, 1795—97, 1802, 1808, 1810, 1814, 1816, 1819, 1821, 1823, 1825, 1831, 1836, 1853—55(?), 1860—64, 1867, 1869—70, 1879(?), 1880.

dig af Rafn. Det samme gælder for tidsrummet 1873—79 (Jón Sigurðssons sidste sekretærår), der senere er søgt udfyldt af dr. Kålund.

1891 vedtoges at holde årsmøde i januar, hvad der siden er overholdt. Dette var iøvrigt allerede 1836 blevet foreslået af Rafn. Regnskabsåret var først fra Mikkelssdag til Mikkelssdag, senere blev det kalenderåret.

I ældre tid synes det ældste af medlemmerne at have virket som etslags formand og leder af møderne (der da holdtes i hans hjem). Iøvrigt var det sekretærene, der lagde alt til rette. 1878 foreslog Ussing, at der skulde vælges en virkelig formand for at lede Kommissionens virksomhed. Det vedtoges og P. G. Thorsen blev valgt.

2. Legatformuens vækst. Som det ovf. er bemærket voksede legatets formue, takket være den redelige forvaltning deraf, efterhånden. 1772 beløb den sig til 17,064 rdl. 2 mk. 12 sk.; 1791 til 18,550 rdl., 1800 til 19,800 rdl., 1813 til 21,445 rdl., 1815 derimod til 20,844 rdl. 2 mk. og 11 sk., 1822 opføres den samme sum, 1836 var den nået til at være 23,705 rdl. osv.¹ I øjeblikket (1929) beløber den sig til 65,300 kr. Den er yderligere bleven forøget ved at prof. K. Gislason indsatte stiftelsen til sin enearving. De penge, der således tilfaldt stiftelsen efter K. Gislasons død, udgør nu o. 19,350 kr., der holdes for sig som en særskilt fond; men renterne c. 700 kr. anvendes nu ganske på samme måde som renterne af legatets egne midler. Alt i alt beløber renterne sig nu (1928) (efter fradrag af hvad der går til Universitetet) til en samlet sum af 3251 kr.: disse penge medgår til stipendium (1000 kr.), og det fundatsmæssige honorar som eforerne oppebærer (50 kr. hver), samt til udgivelse af skrifter m. m.

3. Skrifers udgivelse. Kommissionens første møde holdtes 1. okt. 1772, hvor alle var mødt, de 2 eforer: Kall og Möllmann, samt de 4 andre medlemmer: Luxdorff, Suhm, Langebek og Jón Eiríksson (Erichsen).² Det må, skulde man tro, have

¹ Om tiåret 1838—47 se Antikv. tidsskr. 1846—48 s. 133—34. ² Om de første møder kan henvises til Luxdorffs dagb. under $\frac{1}{10}$, $\frac{2}{10}$, $\frac{3}{10}$, $\frac{22}{10}$, $\frac{29}{10}$, $\frac{18}{11}$, $\frac{7}{12}$, $\frac{10}{12}$ osv.

været et højtideligt møde. Den kongelige befaling af ²⁴/₉ blev oplæst, hvorefter regnskab skulde afgives. Samlingen selv skulde undersøges, naturligvis ved famulus, som da var J. Weber, og ved H. Finsen, der valgtes til sekretær. Så blev udgivelse af bøger drøftet.¹ Det vedtoges at begynde med Kristnisaga eller »en anden liden pjece«, med latinsk oversættelse og ordregister. Luxdorph foreslog, at på titelbladet skulde stå en vignet, Árnis hoved på en søjle efter et maleri. I et senere møde fremlagde Möllmann »en tegning af sal. prof. Arnas Magnussens Portrait«. Senere i et møde blev så fremlagt en vignet af prof. Wiedewelt, der »approberedes«. Herom senere. I møde 22. okt. og 29. okt. vedtoges at udgive Þátr af Isleifi biskupi sammen med Kristnisaga, oplaget skulde være 500 eksemplarer. 21. jan. 1773 forevist en prøve af Kristnisaga, der »approberedes«. I årets løb var bogen færdig. På titelbladet kom der til at stå: »Ex manuscriptis Legati Magnæani cum interpretatione Latina, notis, Chronologia, tabulis Genealogicis et Indicibus, tam rerum, quam Verborum«. I disse ord ligger programmet, de krav, der skulde stilles til udgaverne: først og fremmest en latinsk oversættelse (der eksisterede ingen ordbøger) og så alt hvad der iøvrigt kunde belyse og forståeliggøre teksten, tillige med sag- og personregistre. Særlig lægge man mærke til, at »tidsregningen« er medindbefattet. Den tillagde man, med rette, stor betydning. Årstallene stilles i randen, tillige var der en tidstabel. En ting var der, som særlig måtte vække opmærksomhed, værkernes (sagaernes) vers, der jo var dunkle og trængte til særlig behandling. Retskrivningen er en lavet blanding af gammelt og nyt.

Bogen er smukt trykt med store og klare typer, som Árni havde foreskrevet. Den var særdeles passende tilegnet »Regi«. I indledningen, der er skreven af Luxdorph (der også har forfattet oversættelsen, se hans Dagbøger ¹³/₁₁ 1772 og ²⁰/₃ 1773), gives en kort oversigt over sagaer og annaler, samt om Kristni-

¹ En oversigt over legatets virksomhed gives f. eks. i Københavns Universitets-journal IV, 6—15 (1796) med uddrag af fundatsen, samt i indberetninger, der findes i Cancellitidende 1812 (nr. 6—8), 1818 (nr. 26), 1823 (nr. 31), 1828 (nr. 28); her medtages endel, som stiftelsen ikke egenlig havde noget med at gøre, undtagen for så vidt som håndskrifterne nyttedes.

saga og dens håndskrifter, og der göres rede for udgaven. To selvstændige afhandlinger til oplysning om et par steder i teksten, ledsager udgaven: De berserkis et furore berserkico af Jón Eiríksson, og De centenario argenti, hvor Bjarni Haldórssons opfattelse særlig drøftes og gengives, denne havde i sin tid sendt den til Árni, men Árni vilde ikke godkende den. Omkostningerne ved udgaven (trykning og papir) var 211 rdl. 2 mk. 2 sk. og der blev gjort kontrakt med boghandler Mumme som kommissionær (jfr. fundatsen).

Det er umuligt ikke at yde udgaven den ros, at efter tidsforholdene kunde den ikke blive bedre eller fyldigere, det var en meget hæderlig begyndelse. Der er dvælet så udførlig ved udgaven fordi den afgav forbillede for de følgende udgaver; de er alle ens i formen. Programmet for udgaverne blev fulgt langt ned i tiden.

Her skal den bemærkning indskydes, at Kommissionen straks anså det hensigtsmæssigt at sikre sig en formentlig kraft på Island til tolkning af skjaldekvadene, den lærde Gunnar Pálsson til Hjarðarholt (1714—91); denne viste sig villig til at være medarbejder og blev antaget som sådan først med 30 og siden med 40 rdl. årligt honorar, hvilket vedvarede lige til hans død. Så at sige hvert år sendte han oversættelse og forklaring af vers i sager, Snorra Edda og eddakvad, til brug for de påtænkte og senere tildels iværksatte udgaver. Endel foreligger kun i manuskript; jfr. 423, 424, 425 fol. Som kvadfortolker var G. Pálsson imidlertid ret mådelig og ukritisk, og hans tolkninger er ikke særlig værdifulde; men således var overhovedet de fleste i denne tid. En anden isl. videnskabsmands medvirkning sikrede man sig, nemlig biskop F. Jonsson, der skulde behandle tidsregning og topografi.

Egenlig skulde Knytlingasaga ifg. Grams hensigt have været den første udgave; dens tekst var jo forlængst trykt, men udgaven var aldrig bleven gjort færdig (et glossar til den af J. Ólafsson d. yngre findes i 393, fol.) og oplaget havde ligget hos bogtrykker Höpfner, hvor det rådne og fortæredes af mus, så at der til slutning kun var nogle få eksemplarer tilbage.¹ Kommissionen mente, at det var bogtrykkeren, der var ansvarlig for

¹ Jfr. Luxdorphs *Dagbøger* under ²⁹/₁₀ 1772.

oplaget og han skulde give erstatning derfor, men man vilde (møde 10. decbr. 1772) få sagen afgjort i mindelighed. Höpfner (nu sønnen) var imidlertid ganske utilbøjelig til at give nogen erstatning, tværtimod mente han at have noget til gode hos legatet. Så vedtoges (12. febr. 1773) at anlægge sag; den gik til Højesteret, men tabtes, og dermed var den »saga« ude.

1773 (22. april) vedtoges at udgive *Hungrvaka*, som Jón Ólafsson (d. yngre) hovedsagelig skulde besørge. Dertil knyttedes biskop Páls saga samt Pátr af Þorvaldi víðförla, i et stateligt bind, udgivet på samme måde som *Kristnisaga*. Men ingen særbehandling fulgte med her. Den udkom først 1778. I fortalen undskyldes, at det først nu er sket på grund af forskellige omstændigheder. I fortalen, der er skrevet af G. Schiønning (noterne og registre m. m. af H. Finsen og Thorkelin, også G. Magnæus var medarbejder), gøres der rede for de udgivne sagaer, og det antages, meget rigtig, at Pálss. er af samme forfatter som *Hungrvaka*.

Samtidig med at det bestemtes at udgive *Hungrvaka*, taltes der også om *Grettissaga*, og denne blev længe ved at være genstand for udgivelse, og forberedelse blev i tidens løb gjort (verstolkning af G. Pálsson, kronologiske og topografiske anmærkninger af F. Jónsson), men denne udgave blev aldrig færdig.

Derimod fremlagde den altid flittige og grundige Jón Eiríksson *Gunnlaugsaga* i trykfærdig tilstand (den havde han allerede tidligere udarbejdet) allerede d. 11. novbr. 1773, og den udkom 1775 som et stateligt kvartbind. Denne udgave ledsagedes af den værdifulde afhandling (af J. E.): *De expositione infantum*, af P. Vidalins afhdl. om udtrykket »Dönsk tunga«, samt endelig af en afhdl. om ordene vikingr og viking (af J. E.). Særdeles gode håndskriftprøver i facs. gaves. Verstolkningen var G. Pálssons. Udgaven var tilegnet »Principi hæreditario«.

I den udførlige fortale bekæmper J. Eiríksson med rette A. L. Schlözers da nylig fremkomne udtalelser om isl. sprog og litteratur (1773). Anmærkningerne under teksten er meget vidtløftige, righoldige og grundige.

Efter denne smukke og ret kraftige begyndelse, som kongen (»efter sal. grev Thots forestilling«) påskønnede ved en gave på

1000 rdl. (1779), kom der nu en lang række af år, i hvilken ingen skrifter udkom, bortset fra 1. bind af Sæmunds Edda 1787, hvilket jo også var et stort arbejde. Dette kom ikke af, at der ikke blev arbejdet; men forskellige omstændigheder var skyld i, at udgivelsen forsinkedes. Man tænkte på forskellige sagaudgaver: Eyrbyggja (der også udkom, udgiven af Suhm), Laxdæla, Grettiss.¹ (jfr. ovf.), Kormákss., Egilss., hvortil både G. Pálsson og F. Jónsson skulde give deres bidrag, hvad de også ses at have gjort. Men navnlig var det »Sæmunds Edda«, som man var stærkt optaget af lige siden 1774. 1777 sendte G. Pálsson Hymiskviða med oversættelse og noter, Grímnismál, 1779 Hárbarðsljóð, Lokasenna, Prymskv. og Vegtamskv. osv. 1781 drøftes udgaven nærmere; Gudm. Magnæus skal beskæftige sig med den. Fortalen påtager Sk. Thorlacius sig at skrive 1783. 9. maj 1787 blev 1. bind fremlagt færdigtrykt. Året før var det blevet vedtaget straks at begynde på 2. del. I 1. bind findes en udførlig fortale af Sk. Thorlacius, samt »Vita Sæmundi« af Árni Magnússon, forøget med noter af J. Eiríksson. Hermed var i virkeligheden et godt skridt gjort, men fortsættelsen lod længe vente på sig. Iøvrigt forberedte man bl. a. Snorres Edda (G. Pálsson sender gang efter gang tolkning af versene). G. Thorkelin foreslår 1784 at udgive et diplomatarium (både islandsk og dansk); herom ønskes nærmere redegørelse. 1786 har han 2 bind (danske og norske diplomer) færdige; de udkom samme år, men er ikke udgivne for legatet. Dette gav dog endel penge (370 rdl.) til udgivelsen. Egilssaga skulde være færdig til 1787, men dette skete ikke, og 1789 lover G. Magnæus at aflevere 8 ark månedlig (dog vel 8 ark manuskript). 1791 vedtoges at udgive Islandske annaler, som matematikeren Stefán Björnsson skulde besørge, og det snarest muligt. 1794 vedtoges at lade Njála (overs.) trykke; Sæm. Edda-udgaven er stadig under behandling; Sk. Thorlacius skal underkaste den istandbragte oversættelse det endelige gennemsyn.²

¹ Forarbejder af G. Magnæus i 455, fol. ² Kuriøst nok fremkom der i pressen (Intelligensblade, sept. 1797) en lidt ondskabsfuld anke over Kommissionens »litteræriske søvnagtighed«, og der lystes efter »Snorro IV« (som den intet havde at gøre med). Artiklen — undertegnet W — gentages ordret sst. 1825; og nu svarede Kommissionen sst. med en kort artikel og forsvarede sig, idet der påvistes, hvor meget der i virkeligheden var udrettet.

1798 vedtoges at overdrage Jón Ólafsson at have opsigst med udgaven, skrive fortalerne og gennemse det hele. Samme år drøftedes en udgave af norske love, især Gulatingsloven, d. v. s. den norske landslov. 1799 overgår den gamle udgave af Njála (fra 1772) til legatet og oversættelsen skal så udgives. 1800 bliver den kollationerede Gulatingslov fremlagt, og som færdiggjort året efter. Egilssaga havde Suhm ladet forberede og endel deraf var trykt 1801; nu vedtoges at købe oplaget og fortsætte udgaven (c: fra s. 552). 1805 er Njála (den latinske) færdig på fortalen nær; denne skulde Sk. Thorlacius gøre færdig til august, hvorefter den straks skulde udgives.¹ Udgaven af Isl. annaler var kommen så vidt, at 23 ark var færdige, hvorefter Gulatingsloven skulde trykkes.

Et arbejde, som ved denne tid lå Kommissionen meget på sinde, var udarbejdelsen af et isl. lexicon. Stødet hertil var den almindelige trang til et sådant; så kunde man også slippe for glossar til hvert udgivet værk. Men dernæst havde man allerede forlængst modtaget en isl.-lat. ordbog, nemlig Björn Haldórsson's (afleveret af Jón Ólafsson d. yngre 1786; den betaltes med 100 rdl.); man fandt imidlertid, at denne kunde fuldstændiggøres, Jón Ólafsson vilde påtage sig dette, men kun i sine fristunder. Men man indså, at pengemidler til et selvstændigt arbejde ikke var tilstede; man vedtog derfor at henvende sig til fonden ad usus publicos om understøttelse. Werlauff, der var bleven stipendiar, skulde arbejde på ordbogen, og han fremlagde en prøve deraf. En understøttelse på 10 rdl. pr. ark bevilgedes til ordbogen, og der blev truffne nærmere bestemmelser om arbejdet. Fhv. rektor G. Thorlacius fra Island (rektor 1784—1804) engageredes til at hjælpe til med arbejdet 1805, men han døde allerede 1807, da var kun bogst. A færdigt (jfr. 422, fol.), og Werlauff beder sig fritaget for sysselsættelsen dermed, men Kommissionen ønskede, at han skulde fortsætte. Samtidig hermed blev arkene af Egilss.

¹ I Seidelins Læsendes årbog (1800 s. 217) gør udgiveren sig lidt lystig over udgivelsens langsommelighed; han skriver: »Nials saga, som nu i mere end 10 år har ligget færdig til at se lyset, og mangler blot at hr. justitsråd Thorlacius vilde skrive en fortale dertil. Man kan herved ikke andet end huske på den skæbne Knytlinga fik, at opædes af rotter. Mōlmann gad ikke skrevet den fortale han havde lovet.«

fremlagt trykte til s. 754, så at der nu kun var lidt tilbage (teksten ender med s. 772). Werlauff var nu beskæftiget med den. Først 1809 fremlagde Sk. Thorlacius fortalen til Njála. Det vedtoges nu at opgive ordbogen, men udgive Björn Haldórssons lexicon med tilføjjet dansk oversættelse under forvæntning af fortsat støtte fra den nævnte fond. Man ønskede R. Rasks medarbejderskab (særlig ved lexiconnet) og det havde han lovet, men han frabad sig tilsidst arbejdet; hans svar siges at være skrevet »i en tone«, hvoraf man kunde se, at man ikke kunde vænte nogen hjælp fra ham. Sagen var den, at Kommissionen flere gange havde ændret sin plan og det tildels således, at Rask måtte føle sig krænket. Tilsidst skrev han: »så nødes jeg dog til herved igen at frasige mig dette og videre arbejde for Kommissionen«. Som bekendt udkom Bj. Haldórssons ordbog, bekostet af 2 norske rigmænd, 1814; nu blev det udgivet »cura R. K. Raskii«, som det hedder på titelbladet, men »ex manuscriptis legati Arnæ Magnæani«.

Iøvrigt havde man også andre planer, f. eks. at trykke Jón Magnússons (Árnis broders) islandske grammatik og Eggert Ólafssons retskrivningsregler på latin (oversættelsen skulde besørges af H. Scheving). Der var også tale om en grammatik af stipendiarerne H. Scheving og Bj. Thorarensen, hvoraf der ønskedes en prøve (en sådan er til i Rasks saml. 19).

Det er således klart, at Kommissionen havde nok af planer og arbejder, men tidernes ugunst, og ialfald visse medarbejders efterladenhed og sendrægtighed (dette gælder især stipendiaren G. Magnæus) forhalede udgivelsen. Som det også vil ses, var der efter århundredskiftet en meget stor og hyppig afveksling af stipendiarer. Så kom hertil ulykker, som ingen kunde forhindre, som at oplaget af Gulatingsloven brændte 1807¹; også branden 1795 virkede forstyrrende, da brændte hvad der var trykt af annalerne (18 ark). At der intet sålænge var udgivet foranledigede Cancelliet 1803 til at ønske besked om legatet og dets virksomhed og det lige »fra først af til nu«. Det overdrages A. Kall at svare herpå, han skulde gøre opmærksom på den forhånden-

¹ Stipendiaren Bj. Thorarensen mistede da alt sit ved ildebrand og dermed også mskr. til den af ham besørgede danske lovoversættelse.

værende pengetrang, og samtidig anmode om at få plads til oplaget i Gehejmearkivet. Der kom intet mere ud af den brevveksling. Cancelliet har sikkert indset, at Kommissionen var skyldfri. Når man ser hen til, hvad der var gjort, så var det heller ikke lidt. Men ulykken var, at meget af pengene, på grund af de nævnte uheldige forhold, ikke kom til den nytte, de skulde. Nogle af de forberedte værker kom dog også, skönt lang tid efter.

Endnu skal tilføjes, at oplagene blev liggende usolgte, selv om de i og for sig ikke var store (i reglen 500). Det vedtages da 1805 at stille så og så meget af dem til offentlig auktion. I denne forbindelse bemærkes, at allerede 1776 havde Kommissionen gjort en overenskomst med boghandler Gyldendal som kommissionær med 16 % i sælgelön.

Endelig i 1809 udkom de 2 store bind, der så længe havde været under forberedelse: Egilssaga og Njála, lat. oversættelse, henholdsvis 770 og 872 sider i 4° — foruden indledningerne. Hvad Egilss. angår var her kun tekst og oversættelse. (Forarbejder til glossar findes i 407, fol.). Der findes en kortere indledning (på 16 sider af Gr. Thorkelin, især om håndskrifterne), foruden 3 blade faksimiler, tildels fortræffelige. G. Magnæus var den hovedsagelige udgiver, Suhm skal have købt det trykte af G. Magnæus's bo for 101 rdl., hvorefter legatet fortsatte trykningen. G. Pålssons tolkning af versene er nyttet i noterne. G. Magnæus' egen tolkning af versene er meget mangelfuld. Udgaven blev forsåvidt aldrig fuldført, som alle indices og andet sædvanligt tilhører mangler. Njálaoversættelsen er noget af det bedste, legatet har udgivet i ældre tid. Hovedmanden her var J. Johnsonius, der synes at have været den mest kritiske og forstandigste af alle de videnskabelige arbejdere. Bogen er mere end den blotte oversættelse, idet der under teksten findes varianter fra de forskellige håndskrifter og kritiske bemærkninger, samt en i det hele meget respektabel verstolkning. Her findes også indices og et fortræffeligt glossar (tildels dog hidrørende fra G. Magnæus). Hvad versene angår kunde G. Pålssons tolkning først nyttes fra s. 337 af (hvad vist ikke gjorde noget), men her, og kun i denne oversættelse, findes versene gengivne i metrisk (lat.) form. Johnsonius var også lidt af en digter. Fortalen hidrører fra Sk. Thor-

lacijs (og J. Johnsonius). Suhm siges at have betalt honoraret for oversættelsen og anmærkningerne.

Efter dette tidsrum kom der igen en stansning i udgivervirksomheden til 1815.¹ Der foregik dog stadig forberedelse af skrifter, men der var tildels endnu de samme forhold tilstede som før, der virkede lammende. Scheving foreslog nu (1811) at udgive Jón Magnússons grammatik, men fik afslag. 1812 forhandles om en udgave af Magnus lagaböters lov (Gulatingsloven) på latin og dansk (med glossar), men på kongens regning (i henhold til resolution ¹²/₁₁ 1811). Hvad Edda angår findes den bedrøvelige oplysning, at Magnæus' og Johnsonius' forarbejder til udgaven er forkommet. Scheving opfordres til at udarbejde oversættelse af Helgekvadene. Men nu bliver Finnur Magnússon, der året i forvejen var vendt tilbage til København, medarbejder ved Eddaudgaven. J. Bülow til Sanderumgård understøttede meget liberalt F. Magnussons litterære virksomhed, så at Kommissionen slap for at betale ham hans udgiverarbejde. Jón Ólafssons (d. yngres) anmærkninger renskrives. 1815 foreligger der trykt 50 ark af Gulatingsloven og 10 ark af Edda; det hedder sig, at »en ven« havde skænket en sum (1000 rdl.) til udgivelsen; denne var ifg. Werlauff Börge Thorlacijs. 1813 havde Werlauff fremlagt et lille skrift, som han kaldte: *Anecdoton historiam Sverreri regis Norvegiæ illustrans* (d. e. Tale mod biskopperne, som G. Storm senere kaldte det), til udgivelse. Skriftet udkom 1815.

1817 udkom endelig Gulatingsloven (tilegnet »Friderico VI«, der skal have givet 6567 rdl. til udgivelsen), Magnus lagaböters landslov. For størstedelen var udgaven besørget af Gr. Thorke-lin med en ret vidtløftig indledning (jfr. 390, fol.). Kort efter i 1818 udkom 2. del af Edda, indeholdende heltedigtene. 3. del skulde der straks tages fat på, men med denne trak det ud.

Samtidig blev det vedtaget at udgive Laxdælasaga, hvad der også var en gammel plan. Men den udkom først 1826, ganske efter de gamle forbilleder. Den ledsagedes af 3 afhandlinger: om billederne i Olaf pås hal ved F. Magnússon, om: »at ganga undir jarðarmen« af P. E. Müller, og om: »jarteikn« af Werlauff. Noget glossar fulgte ikke med. Indledningen skreves af B. Thor-

¹ Kommissionen fandt det hensigtsmæssigt at udgive fundatsen 1813.

lacius. Den lat. oversættelse hidrørte fra Þorleifur Repp. J. Aall gav nogle penge til udgaven.

1820 omtales Grågåsen som det næste, der skulde udgives. Der var nu siden 1815 ikke udkommet så lidt, og Kongen påskønnede virksomheden ved en gave af 200 rdl. Kommissionen klagede imidlertid stærkt over mangel på midler til selv at udgive skrifter.

1828 udkom endelig 3. og sidste del af Edda »sumptibus legati Magnæani et Gyldendalii«, som der står på titelbladet. Dette bind bestod af Völuspá, Hávamál og Rigsmál, og hertil föjedes F. Magnússons vældige arbejde: *Lexicon mythologicum*. Året efter udkom Grågåsen i 2 tykke bind med en overordenlig vigtig indledning om de gamle love af Schlegel. Iøvrigt var udgaven indrettet som tidligere; tekst og oversættelse var besørget af Þórður Sveinbjörnsson.

Straks herefter skulde der tages fat på Snorres Edda ved F. Magnússon; i de følgende tider göres der forarbejder til udgaven. En anden gammel plan blev nu 1832 iværksat, idet Kormáks-saga udkom fuldstændig efter gammelt mønster, besørget af Þorgeir Guðmundsson med G. Pálssons verstolkning. Denne udgave var desværre meget ukritisk og vistnok den dårligste af alle legatets udgaver. Fortalen er af P. E. Müller, og F. Magnússon gav bidrag til verstolkningen.

Men nu gik der 15 år, inden noget skrift udkom.

Andre skrifter havde man tænkt på at udgive. I det mindste lod man en stipendiar i 1824 afskrive Sunonis leges Scanicæ og 1827 skulde stipendiaren G. Oddsen forfatte katalog over den hele samling og også over håndskrifterne i det kgl. bibliotek. Samme år ansøgte justitiarius M. Stephensen om 200 rdl. til en udgave af Jonsbogen, men dertil var der ikke råd.¹

1832 forhandlede der som sagt om Snorres Edda og Þórður Sveinbjörnsson tilbyder en oversættelse af Járnsiða, til hvis udgave manuskriptet fremlagdes 1834. Samtidig hermed tilbyder Þórður at udgive Jonsbogen og Sveinbjörn Egilsson opfordres til at oversætte Snorres Edda, hvad han påtager sig.

¹ 1803 havde sysselmand M. Ketilsson tilbudt Kommissionen et skrift om Jus patronatus, men dertil havde der heller ikke været råd.

1835 blev Jón Sigurðsson 2. stipendiar, og dermed oprandt et tidsrum i legatets historie, der er et af de frodigste og virksomste på ethvert område, takket være hans flid, energi og grundighed, egenskaber som Kommissionen gentagne gange anerkendte og priste. Først og fremmest var det nu annalerne, Járnsíða og Eddaen, hvorpå der arbejdedes. De to førstnævnte udkom dog først 1847; 1. bind af Edda året efter. Járnsíða er udgiven ganske på samme måde som de tidligere skrifter (lat. oversættelse), glossar og indices, med en kort kommissionsfortale (af Kolderup-Rosenvinge), hvorimod Þórður giver Járnsíðas historie og en fremstilling af Islands underkastelse under den norske konge, en velskreven og fyldig redegørelse. Dertil knyttes en oversigt over håndskrifterne; egenlig er der kun tale om et eneste (Staðarhólsbók). Ganske vist var Járnsíða lige bleven udgiven i Norges gamle love I, men Kommissionen peger på, at dens udgave ikke derfor er overflødig, da den norske udgave kun byder den nøgne tekst.

Annalerne, hvoraf 40 ark allerede var trykte 1835, havde mange i tidens løb beskæftiget sig med, deriblandt P. Guðmundsson og Jón Sigurðsson, samt Werlauff, der skrev en grundig indledning om annalerne i det hele, tilligemed håndskriftbeskrivelse og meget andet, hørende til æmnet. Udgaven var i flere henseender særdeles god, men det var en mislig sag, at sammenstøbe de meget forskellige håndskrifter til et hele, istedenfor at udgive hvert enkelt annalværk for sig, hvad G. Storm senere gjorde.

Snorra Edda blev fra 1835, da Sveinbjörn Egilsson tilsagde sin medhjælp ved udgaven, fremmet med al kraft. Og nu var det Jón Sigurðsson, der ved siden af ham blev hovedmanden. Oversættelse og verstolkning skulde Sveinbjörn give. Jón Sigurðsson redigerede teksten og sammenlignede håndskrifterne i forbindelse med Finnur Magnússon (der havde begyndt arbejdet). Jón læste og afskrev håndskriftbrudstykkerne og samlede varianter derfra; her gjorde han sit mesterstykke ved at læse 757, 4°. I en kort indledning til 1. bind, der udkom 1848, göres der rede herfor, og for hele udgivelsesmåden, samt for håndskrifterne. Der loves senere en fyldig beskrivelse af disse med mere til udgaven hørende. Denne udgave er i det hele fortrinlig og endnu den

eneste kritisk-videnskabelige, der haves, selv om den nu kunde trænge til afløsning af forskellige grunde. 2. bind udkom 1852 og indeholder for det første de 4 grammatiske afhandlinger og derefter nøjagtige aftryk af Upsalahåndskriftet, 748^I, et brudstykke af cod. Worm., 757 og 748^{II} (kaldt 1eβ), samt et par mindre stykker, — en af de værdifuldeste udgaver, legatet har givet. I et 3. bind skulde der så komme verstolkning, håndskriftbeskrivelse og en udgave af det til håndskrifter af Snorres værker knyttede Skáldatal med kommentar, d. v. s. med en oversigt over, hvad man vidste om hver enkelt skjalds liv og digte. Der var også tale om Háttalyklar. Og så naturligvis de nødvendige registre. Verstolkningen forelå i manuskript og blev hurtig trykt. Slutningen af denne, tolkningen af versene i 2. del, hidrører fra Jón Sigurðsson (måske for en del fra Gísli Brynjólfsson). Til kommentaren til Skáldatal, der blev nøjagtig aftrykt efter bægge håndskrifter, havde Jón Sigurðsson gjort alle forarbejder, og han udarbejdede den (med bistand af Gísli). Men det trak længe ud med udgivelsen. B. Gröndal gjorde forarbejder til en Index generalis. Da Jón Sigurðsson døde 1879 var 30 ark trykte, det 31. forelå i korrektur. Det vedtoges så at udgive, hvad der således forelå fra hans hånd, som 1. halvdel af 3. bind, 1881. Værket fuldførtes ved fortsættelse af kommentaren, ved en Index generalis og ved en udførlig håndskriftbeskrivelse af F. Jónsson, så at værket forelå afsluttet 1887. Hvad der her manglede var en litteraturhistorisk redegørelse for Snorres værk, men der var meget, der kunde tale for helt at forbigå denne side af sagen.

Der gik altså atter en række af år (efter 1852) uden at noget skrift udkom. Der kom forskellige tilbud om skrifter (f. eks. udgave af Jonsbogen ved H. Kr. Friðriksson og V. Finsen; Þórður Sveinbjörnsson havde iøvrigt 1833 også tilbudt en udgave deraf), men de blev afslåede af forskellige grunde. Pengemidlerne var knappe; der gik en del penge til arbejder for legatet, som f. eks. til katalogarbejder, hvorom senere, forberedelse til de påtænkte udgaver, som en samlet udgave af de gamle skjaldekvad ved Gísli Brynjólfsson, der dog aldrig blev til noget, osv. K. Gíslason fik i en række år 100 rdl., der bevilgedes ham ekstraordinært i anledning af hans videnskabelige virksomhed, til at begynde

med dog ikke uden forbehold. Endelig foreslog P. G. Thorsen 1868 at udgive fotolitografisk et par håndskrifter som 24, 4° (Valdemars Sællandske lov) og 45, fol. (Frisbók). Det første var det letteste, da det kun var nogle få blade; udgaven kom også 1869, og i samme år en tilsvarende udgave af det gamle Elucidarium (674 A, 4°), bægge to med den nye vignet.

1872 forhandlede man om et skrift i anledning af Kommissionens 100-årige beståen, men det blev ikke til noget med et sådant. Men da var et andet arbejde færdigt, nemlig en fotolitografisk udgivelse af Runehåndskriftet (28, 8°), men det blev ikke straks udgivet, fordi P. G. Thorsen — der var en meget langsom arbejder — ikke endnu var færdig med den afhandling, der skulde ledsage udgaven; den blev først færdig 1877, og da blev det hele udgivet.

Vi er nu kommen ned til den tid, da en mand træder i legatets tjeneste, der skulde få den største betydning for stiftelsens virksomhed både som dens bibliotekar og sekretær, Kr. Kålund. 1875 trådte han i dens tjeneste med 200 kr. honorar om året; det galdt især katalogisering (af danske håndskrifter) og lignende arbejder. Hermed begynder det sidste 40-årige meget frodige udgivelsestidsrum i legatets historie.

Kålund havde i årene 1872—74 foretaget en historisk-topografisk undersøgelsesrejse i Island. Efter hjemkomsten udarbejdede han sit store værk om Island, som legatet påtog sig at udgive. Det udkom i årene 1877—82.

1879 holdt Universitetet 400 års jubilæum. V. Finsen havde tilbudt legatet at udgive det vigtige Grågåshåndskrift, Staðarhólsbók. Westergaard foreslog, at det skulde komme som festskrift i anledning af jubilæet. Udgaven efterfulgtes 1883 af Skálholtsbók m. m., deriblandt det fortræffelige Ordregister. Disse to udgaver er af overordenlig vigtighed. 1883 blev B. M. Ólsens afhandling om Runerne trykt på legatets bekostning.

Affattelsen og istandbringelsen af en tidssvarende katalog over hele samlingen var fra gammel tid af et længe næret ønske, ti man følte, at Jón Ólafssons gamle katalog var højst utilfredsstillende. Allerede 1818 tales om trangen til en fuldkomnere katalog. 1839 bestemtes, at hele samlingen skulde nøje gennemgås,

blad for blad. Det var naturligvis Jón Sigurðsson, som kom til at udføre hværvet, og han har utvivlsomt — senere i forbindelse med Guðbr. Vigfússon og andre af stipendiarerne — gennemgået og undersøgt det hele. Han begyndte på en katalog, der skulde være »ræsonnerende«, d. v. s. hvert håndskrift skulde nøje beskrives både m. h. t. dets ydre beskaffenhed og indre værd, dets alder og oprindelse osv.¹ Et sådant arbejde var i virkeligheden overmåde besværligt og langvarigt. Som oftere var man ikke klar over dette. Følgen var, at det heller aldrig blev færdigt. Jón Sigurðsson tog kraftig fat derpå, men af denne ræsonnerende katalog blev kun folionumrene 1—239 (nr. 394 fol.)² færdige, men der blev gjort samlinger og forarbejder til den hele katalog. Katalogarbejdet er stadig genstand for overvejelser og Jón giver stadig i sine beretninger besked derom. Der bevilgedes ham årlig 500 rdl. til arbejdet i en årrække. Men man kom i tidens løb til den erkendelse — især naturligvis efter at Jóns arbejds kræfter var begyndt at svigte; han har vel også tabt lyst til dette arbejde, jo ældre han blev —, at arbejdet var uigennemførligt efter den oprindelige plan, og i året 1881 blev det endelig opgivet, efter at det i 1865 var blevet udsat. V. Finsen foreslog nu udarbejdelsen af en katalog i kortere form; en plan herfor drøftedes og vedtoges nævnte år; det overdroges dr. Kålund at udarbejde den. Han tog kraftig fat på arbejdet og i årene 1888, 1889, 1892 og 1894 udkom de enkelte dele deraf. Værket ledsagedes af en oversigt over Árnis liv og samlingens historie (jfr. forhandlinger ¹⁶/₁ 1891). At dette arbejde blev udført så udmærket og så præcist skyldtes ikke blot Kålunds fremragende dygtighed og hurtighed i arbejdet, men også det, at legatet fik 1000 kr. understøttelse årlig til dette vigtige værk. Jón Sigurðssons forarbejder var også en udmærket støtte. Senere udgav Kålund for legatet katalog af samme art over de norske og islandske håndskrifter i Det kgl. bibliotek 1900, og endelig Arne Magnussons egen katalog 435, 4° (1909).

I denne forbindelse kan også andre katalogarbejder nævnes,

¹ Jfr. Antikv. tidsskr. 1846—48 s. 104 ff. ² Således i dette renskrevne eksemplar, men 1844 skulde katalogen være nået til nr. 240, men 1848 nævnes nr. 237, hvortil man er nået!

og da må vi længere tilbage. Historikeren B. C. Sandvig, der særlig beskæftigede sig med (adelig) genealogi, indsendte til Kommissionen 1777 et andragende om at måtte få til låns så og så mange norske og danske breve (diplomer) ad gangen og andre manuskripter, for at gøre personalhistoriske uddrag af dem, og lovede at forfatte en katalog over dem, hvad han også gjorde. Hans katalog over norske breve, som legatet således fik uden vederlag, findes i 481 fol.

Desuden findes kataloger over de isl. diplomer, af Jón Ólafsson (479 fol.), det er vel denne, hvortil der sigtes ved bemærkning ^{20/5} 1784, at der blev fremlagt »renskreven inventaria over norske og islandske diplomer«, medmindre det er Sandvigs katalog, der menes, og katalog over alle danske breve af Jón Ólafsson (d. ældre) (482 fol.) og en anden, forfattet af Jón Sigurðsson (renskrevet af K. Gíslason; 485 fol., jfr. 480 fol., J. Sigurðsson katalog over »Additamenta Arnamagnæana«). Endvidere findes der kataloger over Rasks, Stephensens, Erichsens og Kriegers tillægssamlinger m. m. (478 fol.) samt over de Zwetrinske breve (483 fol.) m. m. J. Sigurðsson udarbejdede også kataloger over sagahåndskrifter og rimehåndskrifter (1060, 4° og 923, 4°).

Alle disse Jón Sigurðssons arbejder hidrører fra hans stipendiartid og første sekretærår og udmærker sig som alt hvad han gjorde ved nøjagtighed og grundighed.

Endnu skal blot tilføjes, at Guðm. Þorláksson havde 1884 udarbejdet en — rigtignok ufuldstændig — katalog over skrivere (skriverhænder) i samlingen (1061, 4°).

Da K. Gíslason døde, efterlod han sig endel mere eller mindre fuldendte afhandlinger og skrifter. Kommissionen følte sig forpligtet til at udgive disse efterladenskaber og det viste sig, at der var værdifulde ting derimellem. Således udkom Udvalg af oldnordiske skjaldekvad med anmærkninger (udg. ved F. Jónsson 1892) og Efterladte skrifter I—II (ved B. M. Ólsen 1895, 1897).

I tilslutning til Katalogen tog dr. Kålund initiativet til udgivelsen af et palæografisk atlas i 1898. Det vedtoges at udgive det, og så udkom 1. del: danske håndskriftprøver 1903 samt 2. del: oldnorsk-isl. håndskriftprøver 1905. Men det viste sig, at fore-

tagendets fortsættelse oversteg legatets kræfter, hvorfor dr. Kålund udgav den 3. del: Ny serie, oldnorsk-isl. håndskriftprøver efter 1300 på Carlsbergfondens bekostning (1907). Men legatet afkøbte dr. Kålund oplaget.

Det er ovf. antydet, at G. Brynjólfsson havde tilbudt at udgive en samling af skjaldekvad; det var også i princippet vedtaget, men sagen døde hen.

I 1903 foreslog F. Jónsson at udgive den samtlige skjaldedigtning til o. 1400 i 2 afdelinger, den ene udelukkende efter alle de i betragtning kommende håndskrifter, den anden bestående af redigeret tekst, dansk gengivelse og prosaisk ordfølge, hvor det tiltrængtes. Værket udkom i 4 bind i årene 1912—15.

1920 udkom et af dr. Kålund udgivet stærkt bind af Árni Magnússons Private brevveksling, i fortsættelse af hans Brevveksling med Þormóður Torfason og Embedsskrivelser, to bind, der var bleven bekostede af Carlsbergfonden; men oplaget blev købt af Kommissionen. Disse 3 bind breve er af en overordenlig stor betydning, og ikke blot for Árnis liv, virksomhed og tænke-måde.

Endelig har legatet udgivet hds. 106 (112) fol. af Landnámabók, den såkaldte Melabók (1921), samt Alexanderssaga (1925).

Af foranstående oversigt er det klart, at legatet har så at sige uafbrudt arbejdet for sit mål og efter fundatsens bestemmelser; når der i et par tidsrum ikke viste sig offentlige frugter af det arbejde, der gjordes i biblioteket for og på legatets vegne, kommer det som ovf. omtalt af forskellige, forståelige grunde og hindringer, man ikke var herre over. Jeg tror det kan siges, at kunde Árni se op af sin grav nu, vilde han ikke være utilfreds med resultatet af virksomheden i de forløbne 1½ hundred år.

Foruden de fundatskrævede udgifter (til eforer, stipendiærer, skrivere og skrifers udgivelse), er der fra tid til anden bevilget endel penge til andre formål, som dog kan siges at have stået i nær forbindelse med hovedformålet, som når F. Magnússon fik et lille vederlag for en oversættelse af Snegluhalla þátr, som han sendte Kommissionen 1803, eller når K. Gíslason i nogle år fik understøttelse til videnskabelig virksomhed, til anerkendelse for hvad han havde udrettet. 1841 besluttede Kommissionen på

initiativ af englænderen, ordbogsforfatteren R. Cleasby at sende Jón Sigurðsson og Ólafur Pálsson (senere domkirkepræst) til Stockholm og Upsala for at undersøge og beskrive de derværende håndskrifter. De udførte arbejdet med megen grundighed og forfattede en katalog over den isl. håndskriftsamling (927, 4°), så at man nu for første gang fik et fuldstændigt overblik over den. Hertil medgik 6—7 hundrede daler, der var vel anvendte.¹ En ansøgning til regeringen om en understøttelse mødtes med et blankt afslag. Men iøvrigt drejer det sig i det hele om mindre summer,² og de var altid vel begrundede. Derimod da Rask søgte om understøttelse til sin Islandsrejse af legatets midler, kunde Kommissionen i henhold til fundatsen ikke bevilge ham en sådan.

4. Kommissionens medlemmer. Der er i det foregående gjort rede for legatstyrelsens historie i almindelige træk. Her skal der gives en kort fortegnelse over Kommissionens medlemmer ned igennem tiderne, først i alfabetisk orden. Eforerne betegnes særlig. Indenfor Kommissionen har de altid indtaget en særlig stilling, og denne betegnes i den første tid udtrykkelig i underskrifterne under udgavernes fortaler.

Ancher, Kofod, professor, retslærd (1710—88); efor 1775—80.

Baden, Jacob, professor, filolog (1735—1804); efor 1781—1800.

Colbjørnsen, Jacob Edvard, professor, retslærd (1744—1802); 1791—1812.

Cold, Christian, professor, generalprokurör (1754—1826); 1804—26.

Dahl, Svend, overbibliotekar (f. 1887); 1925—.

Dahlerup, Verner, professor, filolog (f. 1859); 1920—.

Eiriksson (Erichsen), Jón, professor, retslærd (1728—87); 1772—87.

Engelstoft, Laurids, professor, historiker (1773—1851), efor 1837—50; 1851.

¹ Oldskriftselskabet ydede bidrag til at bestride omkostningerne. Om sagen henvises til Antikvarisk tidsskrift 1846—48 s. 87 ff. ² Den gamle fattige kone, der havde plejet Jón Ólafsson, fik efter hans død nogle rigsdaler af legatet.

Erslev, Kristian, professor, rigsarkivar, historiker (f. 1852); 1914—.

Finsen, Vilhjálmur, højesteretsassessor (1823—92); 1871—92.

Gislason, Konráð, professor, filolog (1808—91); 1848—68; efor 1868—91.

Grundtvig, Svend, professor (1824—83); 1871—83.

Hermannsson, Haldór, professor (f. 1878); 1925—26.

Jónsson, Finnur, professor, filolog (f. 1858); 1906—20; efor og Kommissionens formand 1920—.

Kall, Abraham, professor, historiker (1743—1821); efor 1781—1821.

Kall, Johan Christian, professor, orientalist (1714—75); efor 1772—75.

Kolderup-Rosenvinge, Janus Lauritz, professor, retslærd (1792—1850); 1838—50.

Krieger, Andreas Fr., professor m. m., retslærd (1817—93); 1860—71.

Langebek, Jacob, gehejmarkivar, historiker (1710—75); 1772—75.

Larsen, Johannes E., professor, retslærd (1799—1856); efor 1850—56. Allerede 1848 forslået til medlem, men må først være udnævnt 1850.

Larsen, Sofus, overbibliotekar (f. 1855); 1909—25.

Luxdorff, Bolle W., gehejmeråd (1716—88); 1772—88.

Magnússon, Finnur, professor, gehejmarkivar (1781—1847); 1822—47.

Monrad, Peter J., etatsråd, kancellideputeret (1758—1834); 1826—34.

Müller, Peter Er., professor, biskop, historiker (1776—1834); 1815—26; efor 1826—30; 1831—34.

Möllmann, Bernhard, professor, historiker (1702—78); efor 1772—78.

Nörregaard, Laurids, professor, retslærd (1745—1804); 1800—04.

Ólafsson, Jón (d. yngre), filolog (1731—1811); 1800—11.

Rafn, Carl Chr., oldforsker (1795—1864); 1830—64.

- Rask, Rasmus Chr., professor (1787—1832); 1830—32.
- Reiersen, Holger Chr., kancellideputeret (1746—1811); 1798—1811.
- Schlegel, Johan Fr. V., professor, retslærd (1765—1836); efor 1805—36.
- Schlegel, Johan H., professor, historiker (1726—80); efor 1778—80.
- Schouw, Christen, kancellideputeret (1738—1806); 1791—99.
- Schöning, Gerhard, gehejmearkivar, historiker (1722—80); 1775—80.
- Smith, Birket, overbibliotekar, historiker (1838—1919); 1883—1909.
- Steenstrup, Johannes, professor, historiker (f. 1844); 1892—1906; efor 1906—.
- Suhm, Peter F., historiker (1728—98); 1772—98.
- Thomsen, Vilhelm, professor, filolog (1842—1927); 1891—1913.
- Thorlacius, Börge, professor, filolog (1775—1829); 1812—22; efor 1822—1826; 1827—29.
- Thorlacius, Skúli, rektor, filolog (1741—1815); 1781—1815.
- Thorsen, Peder G., bibliotekar, oldforsker (1811—83); 1864—83; formand 1878—83.
- Ussing, Johan L., professor, filolog (1820—1906); efor 1878—1906; formand 1883—1906.
- Werlauff, Erich Chr., professor, historiker (1781—1871); 1812—30; efor 1830—68[†]; 1868—71.
- Westergaard, Niels L., professor, filolog (1815—78); 1850—56; efor 1856—78.
- Wimmer, Ludvig F. A., professor, filolog (1839—1920); 1883—91; efor 1891—1920; formand 1906—20.
- Ørsted, Anders S., professor m. m., retslærd (1778—1860); 1834—60.
- For overblikkets skyld hidsættes alle navnene i følgende tabel:

¹ Til minde herom skænkede Werlauff legatet sit eksemplar af den trykte Knytlingasaga med J. Ólafssons glossar, AM 393, fol.

1772.	I. C. Kall.	Möllmann.	Luxdorph.	Suhm.	Langebek.	J. Eiríksson.
1775.	Kofod Ancher.	—	—	—	Schönning.	—
1778.	—	J. H. Schlegel.	—	—	—	—
1781.	A. Kall.	J. Baden.	—	—	S. Thorlacius	—
1791.	—	—	E. Colbjørnsen.	—	—	C. Schouw.
1798.	—	—	—	Reiersen.	—	J. Ólafsson.
1800.	—	Nørregaard.	—	—	—	—
1805.	—	J. Schlegel.	Cold.	—	—	—
1812.	—	—	—	B. Thorlacius.	—	Werlauff
1815.	—	—	—	—	P. E. Müller.	—
1822.	B. Thorlacius	—	—	F. Magnússon.	—	—
1826.	P. E. Müller.	—	Monrad.	—	B. Thorlacius.	—
1830.	Werlauff.	—	—	—	Rask. Rafn.	P. E. Müller.
1832.	—	—	—	—	Rafn.	—
1834.	—	—	A. S. Ørsted.	—	—	—
1837.	—	Engelstoft	—	—	—	—
1838.	—	—	—	—	—	K. Rosenvinge.
1848.	—	—	—	K. Gíslason	—	—
1850.	—	J. E. Larsen.	—	—	—	Westergaard.
1856.	—	Westergaard.	—	—	—	—
1860.	—	—	—	Krieger.	—	—
1864.	—	—	—	—	P. J. Thorsen.	—
1868.	K. Gíslason.	—	Krieger.	Werlauff.	Thorsen.	—
1871.	—	—	V. Finsen.	Grundtvig.	—	—
1878.	—	Ussing.	—	—	—	—
1883.	—	—	—	Wimmer.	B. Smidt.	—
1891.	Wimmer.	—	—	V. Thomsen.	—	—
1892.	—	—	Steenstrup.	—	—	—
1906.	—	Steenstrup.	F. Jónsson.	—	—	—
1909.	—	—	—	—	S. Larsen.	—
1914.	—	—	—	Kr. Erslev.	—	—
1920.	F. Jónsson.	—	Dahlerup.	—	—	—
1925.	—	—	—	—	Sv. Dahl.	—

Af eforerne har følgende været regnskabsførere (kasserere): I. C. Kall til 1775, Kofod Ancher 1776—78, J. H. Schlegel 1778—80, A. Kall 1780—1821, B. Thorlacius 1822—25, P. E. Müller 1826—30, Werlauff 1831—50, J. E. Larsen 1851—56, Westergaard 1857—77, I. L. Ussing 1878—1904, Steenstrup 1905—.

Af oversigten vil det ses, at der var 7 medlemmer i to-året 1830—32, hvilket ellers er uden sidestykke. Bemærkes kan, at der altid har været en eller to Islændere medlemmer af Kommissionen, med undtagelse af årene 1816—21 og 1893—1905.

5. Stiftelsens sekretærer. Fra først af indså man nødvendigheden af at have en sekretær, dels for at udfærdige breve, der skulde skrives, dels til at føre protokollen over Kommissionens forhandlinger, dels endelig for at udføre det mere praktiske (forhandling med bogtrykkere og forlæggere og lign.). Sekretærstillingen opretholdtes til 1850, da den blev afskaffet ved resolution 9. juni; faktisk bestod den dog til Jón Sigurðssons død 1879, ti bestemmelsen lød på, at posten skulde inddrages når den daværende sekretær (Jón Sigurðsson) fratrådte den. Lønningen var først 100 rdl., men Thorkelin fik til at begynde med kun 60, der 1780 forhøjedes til 100 rdl., 1799 fik han 250 rdl., idet de 150 rdl. betegnedes som løn for arbejde ved lovene; denne sum forhøjedes til 300 rdl., disse 300 rdl. betegnedes fra 1810 som »løn« eller »løn som sekretær«; 1812 bestemtes, i henhold til et andragende fra Kommissionen, at disse 300 rdl., der nu betragtedes som årlig lønning, skulde udbetales af kongens kasse (senere statskassen); således var forholdet lige til 1879. 1880 antages dr. Kr. Kålund til sekretær med 200 kroners løn, der betaltes af legatets egne penge.

Sekretærerne har været følgende:

Finnsen (Finsen), Hannes, biskop (1739—96); 1772—77, indtil han blev udset til biskop og rejste til Island.

Thorkelin, Grímur, gehejmearkivar (1752—1829); 1777—1829.

Magnússon, Finnur, professor, gehejmearkivar, påtog sig, skönt selv medlem af Kommissionen, at være sekretær efter Thorkelins død; 1829—47.

Sigurðsson, Jón, filolog, politiker (1811—79); 1848—79.

Kålund, Kristian P. E., filolog, bibliotekar ved samlingen (1844—1919); 1883—1919.

Jensen, O. S., bibliotekar (f. 1867); 1919—25.

Hermannsson, Haldór, professor (jfr. ovf.); 1925—26.

Helgason, Jón, dr. phil. (f. 1899); 1927—.

6. Stiftelsens bibliotekarer. Til at begynde med var der ingen, der nyttede samlingen, undtagen de, der arbejdede for legatet, især stipendiaterne. Men et opsyn var nødvendigt og en vis kontrol med dens bevaring uundgåelig. Dette havde fun-

datsen også forudsat (§ 7); her hedder det: »Famulus [vil sige det samme som en underbibliotekar] bibliothecæ skal have disse manuscripta og documenter under opsigst og ansvar«, hvorefter der følger nærmere bestemmelser om afbenyttelsen. Derfor skulde denne famulus nyde et lille vederlag. Dette var til at begynde med 40 rdl. fra 1759—1777; derefter forlod famulus (Weber) biblioteket og fik 20 rdl. i pension 1778—1800, da han blev revisor. Men om nogen anden famulus ved biblioteket og samlingen findes i regnskabsbogen intet (efter Weber fulgte Ehlert), før 1822—23, at Rask som underbibliotekar¹ får 25 rdl. og derefter 20 rdl. lige til 1830. Efter ham kommer underbibliotekar Thaarup med samme løn til 1839, så P. G. Thorsen ligeledes, men denne får 20 rdl. tillæg fra 1843 lige til 1849. Efter ham følger Gundorph med kun 20 rdl. i løn til 1859; så hedder det blot »til underbibliotekaren« (40 kr. efter 1875) ned til 1881. Herefter hedder det endelig, at der udbetales penge (60 kr.) til »medhjælp ved biblioteket« fra 1882 lige til 1918, 1919 betalt 30 kr. og siden intet. Men den gamle sum til underbibliotekaren betales alligevel »til Universitetets kasse« fra 1882 af.

Da man ved 1880 begyndte at tænke på en ny katalog over det hele i en tidssvarende form, var man også klar over, at samlingen trængte til et grundigt gennemsyn og reparation. Man indså, at samlingen trængte til sin egen bibliotekar; samlingens egen indre værdifuldhed anbefalede dette. Nu var dens benyttelse også bleven langt almindeligere end tidligere. Disse betragtninger førte til, at Kommissionen indgav et andragende om en særskilt bibliotekar ved håndskriftsamlingen, på finansloven 1882—83 vedtoges at oprette en sådan plads med en løn af 2400 kr., og 9. maj 1883 bemyndigedes Kommissionen til at antage dr. Kr. Kålund som bibliotekar. Han blev udnævnt dagen efter. Valget var ikke vanskeligt. Dr. Kålund havde i flere år arbejdet til fuld tilfredshed for Kommissionen. Han var den rette mand til stillingen. 8. juni blev der udfærdiget en instrux for ham. Der er ingen grund til nærmere at komme ind på denne, der er trykt i »Samling af bestemmelser«. Kun skal anføres slutningen af § 5: »i det hele skal han virke hen til, at samlingen i alle hen-

¹ Efter 1814 kaldtes famulus således.

seender kommer til at fremtræde på en med dens betydning stemmende måde«. En af hovedpligterne var (§ 6) at udarbejde katalogen; se herom ovenfor. Dr. Kålund beklædte denne stilling på en udmærket måde lige til sin død 4. juli 1919. Hans stilling var i pekuniær henseende ikke god; han var noget udenfor det øvrige bibliotekspersonale, f. eks. havde han ingen ret til efterløn. I hans høje alder var man derfor betænkt på at skaffe ham en stilling, der fuldstændig svarede til de andre »bibliotekarer«. Efter flere forhandlinger indgik man da til regering og rigsdag med et andragende om oprettelsen af en ny (den 5.) bibliotekarpost, der skulde besættes med dr. Kålund. Dette bevilgedes, men imellemtiden var dr. Kålund død. Det blev nu tillige bestemt, at herefter skulde posten ved den arnamagnæanske samling altid besættes med en af bibliotekets egne bibliotekarer, eller, i nødsfald, med en af underbibliotekarerne. Det forudsættes da, at der altid blandt personalet findes én, der særlig har givet sig af med den »oldnordiske« litteratur og det gamle sprog og har bevist sine kundskaber og interesser. Allerede ved besættelsen af pladsen viste det sig, hvor uheldig den nye ordning var. Der fandtes da ikke én blandt personalet, der kunde siges at være fuldt egnet til stillingen. Den blev besat med bibliotekar O. S. Jensen (1920), der var bleven valgt til sekretær. 1925 blev prof. Haldór Hermannsson ved Cornell University antaget til bibliotekar under navn af forstander for stiftelsen; han blev tillige medlem af Kommissionen og dens sekretær, men allerede året efter bad han sig fritaget for stillingen. Efter ham fungerede dr. S. Blöndal i et $\frac{1}{2}$ år som bibliotekar og sekretær, hvorefter dr. Jón Helgason udnævntes til forstander.

7. Stipendiarerne. Árni Magnússon havde i sit testamente (§ 7) udtrykkelig bestemt stipendier til »en eller to studenter fra Island, hvis indrettelse« overlades til Bartholin og Gram. I fundatsens § 3 bestemmes det, at der skal være 2 stipendiarer, hvoraf den ældste skulde nyde renten af 3600 rdl., den anden renten af 2400 rdl., med andre ord, den yngste stipendiær nyder $\frac{2}{3}$ af den andens stipendiesum og således har det i det hele været, så længe der var 2 stipendiarer. Oprindeligt var der, som anført, kun én, den af Árni selv udpegede Jón Ólafsson. I sine

sidste år synes han dog ikke at have nydt det fulde stipendium, men kun fået så meget han behøvede til kost og logi; han levede yderst tarvelig. Så var der i en række år 2 stipendiarer foruden ham (Eggert Ólafsson og Bjarni Pálsson). I reglen var der altid kun 2 stipendiarer. 1798 og 1800 antoges 3, hver med 80 rdl., men en af disse kom ikke til at virke. En række af år var der dog kun én (G. Oddsen). Dette forhold bestod til 16. juni 1890, da det ved kgl. resolution bestemtes, at der kun skulde være én stipendiær med 1000 kr. og uden forpligtelse til at arbejde i legatets tjeneste.¹ Hvorvidt dette sidste var heldigt, kunde være ret tvivlsomt. Dette trådte dog først i kraft 1899 sidste kvartal, da den daværende 1. stipendiær var død.

Stipendiarerne skulde arbejde for legatet ved at afskrive og konferere håndskrifter, udfærdige oversættelser, *conspectus* over håndskrifterne og gå Kommissionen til hånde ved udgivelsen i en passende udstrækning. Hvad der gik udover det, man mente med rette at burde kræve af dem, betaltes særskilt. Nogen ældre bestemmelse om, hvor meget dagligt arbejde de skulde udføre, haves ingensteds, men det antydes (allerede 1791), at de kunde afskediges, når de viste sig forsømmelige. Dette forekom vist, såvidt ses kan, aldrig. 1883 bestemtes, at stipendiarerne skulde arbejde 6 timer om ugen.² Atter og atter forekommer ekstra betaling og »gratialer« til stipendiarerne. Disse virkede altså som de »håndskrivere«, der forudsættes i fundatsen.

Den løn, som stipendiarerne skulde oppebære, var, som sagt, bestemt i fundatsen; men summen varierede nødvendigvis noget efter rentens størrelse; i et tidsrum i de vanskelige år i det 19. århundredes begyndelse fik man kun 2% i rente. Ifølge forordn. $\frac{5}{1}$ 1813 måtte eforer og stipendiarer nøjes med $\frac{12}{20}$ af summen. Men dette var kun for en kortere tid. G. Magnæus fik først 20 rdl., fra 1782 37 rdl. 3 $\frac{1}{2}$ kvartalet (o: 150 rdl.). 80 rdl. var det almindelige, ialfald for 2. stipendiær. Så skulde 1. stipendiær have

¹ Om grunden til denne ændring kan læses i Kommissionens skrivelse af 26. marts 1890, der er aftrykt i Bestemmelser s. 30 ff. u. t. ² Af protokollen ses, at stipendiæren opgav, hvor mange timer han havde arbejdet; fra den samlede sum — når den oversteg stipendiet — fradroges dette; resten betaltes særskilt (timen beregnet til 50 sk.).

120 rdl., men dette overholdtes ikke altid. G. Oddsen (enestipendiar) fik afvekslende 20 rdl., 25 rdl., 37 rdl. 5 $\frac{1}{2}$ 13 $\frac{1}{2}$ kvartalet. I en årrække var det 33 rdl. 4 $\frac{1}{2}$ 8 $\frac{1}{2}$; senere 37 rdl. 3 $\frac{1}{2}$ for 1. stip., σ : 150 rdl. om året; 1826 bestemtes, at hver skulde få renterne af henholdsvis 3600 og 2400 rdl., d. v. s. fundatsens bestemmelse. 1851 blev stipendierne (jfr. et forslag af Rafn 1839) henholdsvis 3 og 2 hundrede rigsdaler (senere 600 og 400 kr.), og derved blev det, til der blev ét stipendium på 1000 kr.

Stipendiærernes rækkefølge er det hensigtsmæssigt at tage efter tidsfølge.

Jón Ólafsson fra Grunnavík (d. ældre 1705—79); utrættelig i at arbejde og skrive. Hans skrifter er overmåde mange og til dels store. Det vigtigste er dog vist hans vældige ordbogsarbejde nr. 433 fol. 1732—79 ($\div$ 1743—51).

Erlendur Ólafsson 1734—42 (han fik dog nogle penge för, jfr. J. Helgason: J. Ólafsson s. 336).

Jón Marteinsson 1742—46.

Gisli Snorrason (1719—80, senere præst), 1745—47.

Björn Markússon 1745—47 (søgte $\frac{3}{10}$ 1748 om stipendiet, men fik det ikke).

Bjarni Pálsson, landfysikus (1719—79) og

Eggert Ólafsson, naturforsker og digter, vicelaugmand (1726—68) 1747—66.

Jón Ólafsson, »den yngre«, senere medlem af Kommissionen, 1767—72.

Om alle disse se ovf.

Jón Ólafsson (den sidstnævnte) fortsatte som stipendiar til 11. sept. 1776; da fik han arbejde og løn fra anden side.

Guðmundur Magnússon eller, som han så godt som altid kaldtes, Magnæus. Han begyndte 11. marts 1776 og var stipendiar til sin død 1798. Han beskæftigede sig særlig med bl. a. Hungrvaka og Egilssaga, men var undertiden noget forsømmelig og måtte advares.

Jón Jónsson (J. Johnsonius; 1749—1826) efterfulgte Jón Ólafsson 1779 ($\frac{25}{11}$) og var 2. stip. til 1797. Han blev da sysselmand i Isafjordsyssel 1797—1812.

Stefán Björnsson (1722—98); havde været rector ved Hólar-

skole 1753—55; var især matematiker; udgav *Rímbeygla* (for Suhm 1780). 1797 (4. kvartal)—98.

Árni Sigurðsson (Sivertsen; 1769—1814, senere kancellisekretær) 1799—1800.

Björn Vigfússon (1769—99), stip. kun et kvartal, $11/12$ 1798— $11/3$ 1799.

Theodor Thorlacius (1774—1850) var jurist og blev sysselmand i Mulasyssels søndre del 1800—13, derefter embedsmand i Danmark. $11/9$ 1799— $11/5$ 1800.

Finnur Magnússon, senere professor (se ovf.). 1799 (sidste kvartal)—1801 (2. kvartal). Efor, se ovf.

Her nævnes også G. Arnesen (Guðmundur Árnason) som stip. 1800, men han døde i september.

C. E. Werlauff (jfr. ovf.). Det synes mærkeligt at træffe denne mand som stipendiar, hvortil han ifg. Árnis testamente og fundatsen ikke kunde synes berettiget. I sin ansøgning udtalte han, dristigt nok, at havde Árni levet nu, vilde han, på grund af de forandrede videnskabelige studieforhold, næppe have fastholdt denne sin bestemmelse, at stipendiarerne udelukkende skulde være Islændere. Det lader til at dette har virket. I det mindste blev han ansat fra 2. kvartal 1800. Heldigvis blev ikke dette noget præcedens; han er den eneste ikke-islænder, der har nydt stipendiet. Bortset herfra var han iøvrigt dygtig nok. Han var stip. til 1808. Efor se ovf.

Páll Árnason (Paul Arnesen, 1776—1851), den bekendte ordbogsforfatter. 1801—02.

Steingrímur Jónsson (Johnsen; 1769—1845); senere biskop over Island. 1803 (fra 2. kv.)—05 (2 kv.).

Her opføres fhv. rector Gísli Thorlacius blandt stipendiarerne, men han døde allerede 1806. Tvivlsomt om han kan betragtes som stipendiar.

Bjarni Thórarensen (1786—1841); den berømte digter og amtmand. 1807—09.

Árni Helgason (1777—1869), senere stiftsprovst og titulær biskop. 1807 (3. kv.)—08 (1—3. kv.).

Hallgrímur Scheving (1781—1861). Adjunkt (overlærer) ved latinskolen. 1808 (4. kv.)—10 (1—2. kv.).

Ásgeir Stadfeldt (1786—1831), senere auditor og sorenskriver i Norge. 1811 (2. kv.)—13 (1—2. kv.).

Vigfús Thorarensen (1787—1843), kancellist og kancellisekretær. 1811 (3. kv.)—13 (1—3. kv.).

Vigfús Erichsen (1790—1846), senere kammerassessor. 1813 (3. kv.)—14 (1—3. kv.).

Gunnlaugur Oddsen (1783—1835), senere domkirkepræst. Enestipendiar 1816 (4. kv.)—27 (1. kv.).

Porgeir Guðmundsson (1794—1871), senere præst til Gloslunde og Græshave. 2. stip. 1826; 1. stip. 1827—39 (1. kv.).

Þorsteinn Helgason (1806—39), senere præst til Reykholt. 2. stip. 1827 (2. kv.)—30 (1—2. kv.).

Haldór Einarsson (1796—1846), senere sysselmand. 2. stip. 1830 (3. kv.)—35 (1—2. kv.).

Jón Sigurðsson (1811—79), den berømte lærde og politiker, ubetinget den, der har gjort det største og bedste arbejde i legatets tjeneste for dr. Kålund. 2. stip. 1835 (3. kv.)—38; 1. stip. 1839—48 (1—2. kv.). Derefter sekretær.

Konráð Gíslason (1808—91), senere professor. 2. stip. 1839—48 (1—2. kv.). Efor se ovf.

Brynjólfur Snorrason (d. 1850). 1. stip. 1848 (3. kv.)—50 (1. kv.).

Gísli Brynjólfsson (1827—88), senere docent. 2. stip. 1848 (3. kv.)—50 (1—3. kv.); 1. stip. 1850 (4. kv.)—77 (1. kv.).

Jón Þorkelsson (1820—1904), senere rektor ved latinskolen. 2. stip. 1850 (4. kv.)—54.

Guðbrandur Vigfússon (1827—89), senere professor i Oxford. 2. stip. 1856 (3. kv.)—66 (1. kv.; først udbetalt ham 1874). Han vilde gerne beholde stipendiet $1\frac{1}{2}$ —2 år under sit ophold i England, men dette kunde ikke tillades.

Þorvaldur Bjarnarson (1840—1906), senere præst. 2. stip. 1866 (2. kv.)—67.

Steingrímur Þorsteinsson (1830—1913), den berømte digter, senere rektor. 2. stip. 1868 (2. kv.)—72.

Eiríkur Jónsson (1822—99), ordbogsforfatter, viceprovst på Regensen. 2. stip. 1873—77 (1. kv.); 1. stip. 1877 (2. kv.)—99 (1—2. kv.).

Guðmundur Þorláksson (1852—1910), nordisk filolog. Ansat på prøve 1877, men derefter antaget. 2. stip. til 1896 (1—2 kv.).

Bogi Th. Melsteð (f. 1860), historiker. 2. stip. 1896 (3. kv.)—99; enestipendiar 1899 (decbr.)—1912 og 1917—24.

Sigurður Nordal (f. 1886), nordisk filolog, senere professor ved Universitetet i Reykjavik. Enestipendiar 1913—16.

Jón Helgason (f. 1899), nordisk filolog, dr. phil. Stipendiar 1925.

Björn Þórólfsson (f. 1892); mag. art. i nordisk filologi. Stipendiar 1926—.

Til s. 20.

Ifølge en oplysning fra prof. P. E. Ólason har Arne Magnusson (ifg. eksamensprotokollerne) taget baccalaureus-graden med laudabilis d. 5. febr. 1691.

FØRSTE BIND II
AKTSTYKKER

ÁRNI MAGNÚSSONS SELVBIOGRAFI

i Alb. Thura: Idea hist. litt. Danorum, 1723, s. 177—78.

Arnas Magnæus. A. 1663 mense Novembri natus est in Islandiæ Occidentalis Nomarchia Dalensi (Dalesyssel vulgo vocatur) Patre *Magno Jonæ filio*, qui dictæ Nomarchiæ præfectus (sysselmand dicunt) postea factus est; Matre *Gudruna*, filia Dn. *Ketilli Jorundii*, Sacerdotis Hvammensis et sæpeditæ Nomarchiæ Præpositi. Post privatam institutionem ad Scholam publicam Scaltholtensem missus est an. 1680. Unde post triennium dimissus, in Academiam Hafniensem se contulit, Alboque Universitatis inscriptus est mense Septembri an. 1683. Decano Philos. Facultatis *Olao Borrichio*, Rectore Magnifico *Erasmio Bartholino*. Ab 1686 in familia *Thomæ Bartholini*, Professoris Hafn. et in supr. Tribunali Justitiæ Secretarii vixit in usque in annum 1690, quo præclarus ille Vir ad cælestia migravit. Proxime sequenti anno 1691 inter primos Collegii Medicei, ab immortalis *Borrichio* fundati, Alumnos electus integrum triennium ibi permansit. Hinc anno 1694 in Germaniam abiit, exactoque in Superioris Saxoniae Academiis biennio, Hafniam rediit an. 1696. Interea gloriosissimæ memoriæ Rex Christianus Quintus eum an. 1694 die 14. Julii Professore Philosophiæ in Academia Hafniensi designavit; quod rex Fridericus Quartus felicissime hodie regnans an. 1701 ratum esse jussit; addito titulo Professionis Antiquitatum Danicarum. A. 1697 a prædicto glor. mem. Rege, Christiano Quinto simul constitutus est Archivi Regii Secretarius, quo etiam munere adhuc fungitur. Præterea a multis annis anno circiter 1710 in Collegio Consistoriali Assessoris locum occupat; et ab an. 1721

in curam Bibliothecæ Academicæ adscitus est, ita volente Viro illustri *Casparo Bartholino*, Regi a consiliis Conferentiæ, Status et Justitiæ, Caussarumque Regiarum Procuratore Generali. *Incerti auctoris Chronic. Danorum et præcipue Sialandiæ*, ab ipso edit. Lips. 1685. in 8. memorat Raupachius Orat. cit. p. 104. Inter exercitia vero alumnorum Collegii Medicei latent ejus Declamationes tres MS una sc. in thema: *Quid opportune potuerit dicere Hannibal, amisso in Alpibus oculo*, 1691, et binæ *de initiis Christianæ Religionis in Norvegia*, 1692 et 1693 in 4.

Slutningen, rimeligvis fra „Incerti“, ialfald fra „Inter exercitia“ skal være tilføjet af A. Thura selv.

II

LITIL UNDIRRJETTING UM VITAM SAL. ASSESSOR ARNA MAGNUSSONAR¹

Assessor Arni Magnússon er fæddur á Kvennabrekku í Miðdölum í Dalasýslu vestan á Íslandi 13. novembris eptir gamla stil, anno 1663.

Þaðan var hann fluttur nýfæddur að Hvammi í Hvammssveit í Dalasýslu til móðurföðurs síns, prófastsins sr. Ketils Jörundssonar og móðurmóður sinnar Guðlaugar Pálsdóttur, sem hann tóku í uppfóstur, og þar ólst hann upp allt til síns tuttugasta aldurs árs, hjá þeim báðum, þar til sr. Ketill dó, en síðan hjá Guðlaugu, sem lengur lifði, og skildi ei til fulls við hana fyrr en 20 ára gamall.

Þegar hann var 6 ára gamall, um veturinn fyrir jól, byrjaði hann að læra látínu, þó það væri lítið þann vetur, það voru einasta paradigmatu Donati, og það var að telja fyrir jólin anno 1669, en eptir jólin 1670. En þangað til hafði hann lært að lesa íslensku og fleira smálegt þar að lútandi. Þegar hann var 10 vetra, fyrir jól um veturinn, byrjaði hann að læra paradigmatu græcæ lingvæ, það var fyrir jólin anno 1673, en eptir jólin 1674. Síðan

¹ Efter den egenhændige original i AM. 1037, 4°.

Efter at Arne Magnusson d. 7. januar 1730 var afgået ved døden og justitsråd Th. Bartholin og professor H. Gram ifølge A. M.s testamente var indsatte til eksekutorer, tilmældte de broderen Jon Magnusson hans død, meddelte de testamentariske bestemmelser og anmodede ham om at indsende hvad han kunde have til håndskriftsamlingens forøgelse. I anledning heraf oversendte J. M. forskellige afskrifter m. v. samt en kort, af ham forfattet, islandsk biografi af A. M. med tilhørende genealogi. Sml. A. M.s Brevveksling nr. 402. Sml. om Jon Magnusson Werlauffs oplysninger i Nordisk Tidsskrift for Oldkh. III, 7—10. (Kr. K.)

hjelt hann so fram í privata institutione, þar til um haustið, þegar hann var 17 ára, það er anno 1680.

Hans privati informatores voru, fyrst hans móðurfaðir, prófasturinn sr. Ketill Jörundsson (sem á þeim tíma hafði stórt hrós að vera vel lærður maður, og sjerdeilis af þeim lærðustu hjer í landi, og var áður langvarandi heyrari í Skálholts dómkirkju skóla). En að hönum fráföllnum prófasturinn sr. Páll Ketilsson, móðurbróðir assessor Árna, vellærður maður. Um þennan tíma lærði hann og prima rudimenta arithmeticae og fleira þvilíkt, sem börn veluppalin lærðu um þann tíma. En ekki var hann við lærdóms iðkanir nema á veturnar (því hjer í landi eru ekki ljeligheit til þess um sumartímann), og því varaði þetta so lengi, áður en hann kæmi til skóla.

Þegar hann var 17 ára gamall, ut supra, um haustið, gekk hann fyrst í dómkirkjunnar skóla í Skálholti, það var anno 1680. Þar lærði hann í þrjá samfelda vetur undir institutione þess hálærða manns Ólafs Jónssonar (sem þá var þar rector scholæ, en síðar prestur í Hitardal og prófastur í Borgarfjarðar sýslu fyrir vestan Hvítá, syðra) og fekk so literas dimissionis, þegar hann var 20 ára gamall anno 1683. Um allan þennan tíma auglýsti sig hans acutum ingenium í öllu, sem hann skyldi læra, so hann þótti alltföld að gáfum sambjóða þeim betri sínum jafnöldrum. Skrifu eg alt þetta, hingað til, so sem oculatus testis, því við vorum báðir optast condiscipuli, þó eg væri í privata institutione hjá mínum sál. föður, sem og so hafði sínar literas attestationis frá Kongl. Maj. ts academia í Kaupenhavn.

Það sama sumar, sem hann var frá skólanum dimitteraður, sigldi hann til Kaupenhavn, so sem þjenari með föður sínum, (sem eptir hálöflegar minningar, kóns Christians fimta, befalling, var einn með fleirum útvalinn, til að sigla, að accordera um taxa á vöru til Íslands). Það var anno 1683.

Þegar hann var þangað kominn komst hann í það kónglega universitet til að stúdera, og fekk literas attestationis (jeg man ei nær? þó) ekki síðar en hann var 22 ára gamall, það er anno 1685.

En þann fyrsta vetur, sem hann var í Kaupenhavn, komst hann í þjenustu til þess ypparlega herra Thomas sál. Bartholins, sem

þá var Kongl. Maj.ts antiqvarius, hver hönum alt gott gjörði og í öllu promoveraði, so sem einn annar faðir, og síðast fyrir sína sáluga burtför recommenderaði hann öðrum stórherrum til hjálpar og promotion, varð það so hönum inngangur til annars hærra, hvað eptir annað.

Pegar hann var 22 ára gamall, kom hann út hingað aptur, bæði til að spyrja eptir antiqvitetum fyrir sinn herra, og undir eins að kveðja vini og frændur, í þeirri von, að hann mundi ei hingað til lands aptur koma, og vildi sigla burt aptur sama sumar, það var anno 1685. Um haustið vildi hann sigla á Rífs skipi, en það brotnaði á höfninni af stórviðri, voru þá ekki eptir við landið þaug skip, sem hann kunni til að ná, varð hann því hjer vetrarlægur og var um veturinn í Hvammi hjá móðurbróður sínum, prófastinum sr. Páli Ketilssyni, og kendi látinu börnum hans til þess um vorið anno 1686. Þetta ár, sem hann so var hjer, safnaði hann, so sem hann gat, öllu gömlu, bæði á membranis og pappír, sumt skrifaði hann þá hjer upp eptir lánuðum bókum, og jeg sumt síðar hans vegna. Um sumarið eptir sigldi hann hjeðan til Kaupenhavn alfarið og var þá 23 ára gamall, það var anno 1686.

Eptir það vissi eg hann gjörði reisu til Noregs til að rannsaka um gömul monumenta, fór alt norður í Þrándheim eða lengra og kom aptur til Kaupenhavn eitthvað fyrir jól, en um þetta veit eg hverki ár, dag, nje neitt um þeirra erinda framkvæmd. Þar eptir vissi eg og, að hann fór út til Leipzig í Saxlandi og dvaldi þar, kannskje hjer um hálf t annað ár, og þaðan fekk eg brjef frá hönum, sem eg finn nú ekki, og veit því hverki dag eða dátum þar á, nje neitt um hans erindi eða bedrifter þar. Ekki veit eg heldur víst ár, nær hann varð archivsecreterer, eða nær hann tók professoratum philosophiæ eða antiqvitatum, eða neitt í hans bedriftum, vist, frá anno 1686 til annum 1702, nema það eg vissi, að hann var altið, þar sem hann gat, að útvega monumenta antiqva, hvar sem hann fekk þaug uppfrijet, bæði hjer í landi og annarsstaðar, og nokkuð þvilíkt bað hann mig stundum að uppskrifa.

Anno 1702, eptir Kongl. Maj.ts allranáðugustu befallingu, kom hann hingað til Íslands aptur, Kongl. Maj.ts commissarius, til

að samantaka yfir allt landið eina general jarðabók eptir hönum meðdeildum ordres og instruxer, í hvert verk hönum var aðjungeraður sál. Páll Jónsson Widalin lögmaður; líka fekk hann leyfi að brúka aðra aðjutanter verkinu til flýtirs, þar sem nauðsyn krafði. Í þeirri commission voru og fleiri erindi, sem þeir, einkum hann, skyldi taka vara á, eptir instruxerne, og sýndist mjer hann hafa í því stóra accuration, en það var mjer nokkuð kunnugt, því eg sjálfur, eptir hans fullmágt, var sumstaðar í nokkurri virkilegri þjenustu í þeim erindum, stundum með hönum, en stundum einsamall í deputeruðum stöðum, eptir aðvenant. Þetta varð hönum occasio til að útvega mörg gömul document, sem hann og jafnan eptir hendinni safnaði, og lét uppskrifa allt hvað hönum var mögulegt með so stórri accuration og vigilance, sem varla nema hönum kunnugastir kunnu að þeinkja. Og þegar assessor Arni Magnússon var nú búinn að sínum útrjettungum hjer í landi, sigldi hann burt aptur til Kaupenhavn, sem mig minnir að væri, þá hann var 49 ára gamall, það er anno 1712, og kom alldreit til Íslands síðan.

En á meðan hann var hjer í landi, og síðan af hans brefum formerkti eg alltið, að hann vildi föðurlandinu til alls þess góðs vera, sem hann kynni, og citra prosopolepsiam, öllum rjettvisum og miskunarverðum sökum landsmannanna gott tilleggja, þar sem hann gjæti, nefnilega á hærri stöðum, og hafði stóra eptirlangan, að sú laganna reformatio, sem Kongl. Maj.st hefur hjer allranáðugast uppá boðið, mætti so innrjettuð verða, að landinu til gagns kjæmi, með öðru fleira þvílíku, sem eg hefi af hans brefum til min fornumið.

Nær hann varð assessor í consistorio, veit og ekki víst ártal. — Um hans gipting og alt annað, sem utanlands er skjæð, er þar langt kunnugra en hjer í landi. — Er hann nú frá þessu tímanlega burtfarinn anno 1730 á 67. ári síns aldurs.

Þessa litla undirrjettung um vitam sál. assessor Arna Magnússonar hef eg undirskrifaður so samanskrifað, sem eg veit og man sannast, á Sólheimum í Sæmundarhlíð anno 1730, 19. augusti.

Jón Magnússon.

Herefter følger et 15 sider stort slægtregister, som giver Arne Magnussons nedstamning på mandssiden i 9 led fra den i 15. årh. levende stormand Guðmundur Arason på Reykhólar, samt A. M.s herkomst gennem 21 side-linjer fra forskellige ansete mænd. Sml. den herefter udarbejdede stam-tavle i Nordisk Tidsskrift for Oldkh. III, s. 52. Som nærmeste kilde opgi-ver Jón Magnússon den af ham udarbejdede »ættartölubók« AM. 433, 4to.

Efter slægtregistrene findes følgende bemærkning:

Flestar framanskrifaðar ættir hafa verið stórar ættir, og margir í þeim stórhöfðingjar, so sem vorum landsmönnum, sem nokkuð fróðir eru, er alkunnugt, og sumra þeirra nöfn enn nú í minni hjá almúgafólki, þó langt sje liðið frá þeim tíma, sem þeir lifðu á. Og enn í dag eru flestir gagnlegir og forstandigir menn, sem nú í landinu lifa, með eitthvert slag af nokkrum þeim ættum út-komnir. So hafa og flestir hjer taldir, bæði kallmenn og kvenn-fólk, verið proprietarii og margir í bland stórríkir af jarðagótsi, líka nokkrir verið í stóru áliti og náð hjá kóngum og erkibiskupum í Noregi og aðrir síðar hjá háloflegum Danmerkur kóngum. Enn ofanskrifaðar ættir hef eg útskrifað af bók þeirri, sem eg tilforna hef samanskrifað af mörgum ættartölubókum, og, so sem eg best kunni, víða emenderað eftir öðrum documentis og vissum rela-tionibus samt minni eigin tilvitund, hverrar copíu, með minni eigin hendi skrifaða, jeg síðan sendi til sál. assessor Arna Mag-nússonar og mun þar eptir hann finnast, so framt hún hefur ekki með öðru farist í þeim hræðilega Kaupenhafnarbruna. Og er hjer um nóg sagt í þetta sinn.

Sólheimum 15. Augusti

Anno 1730

Jón Magnússon.

III

Vita

Arnæ Magnæi

conscripta per

Johannem Olavium

(Brachy-colpium, Islandum)

Hafniæ

Anno Domini MDCCLVIII

mense Decembri¹⁾

Æfisaga

Árna Magnússonar.

PRÆFATIUNCULA

§ 1. Tvær eru til þess (meðal annara fleiri) ærnar höfuðorsakir. hvar fyrir uppiber að halda loflegri minningu merkilegra manna: Sú eina snertir sjálfa þá, en sú önnur eftirkomendurnar. Sú fyrri, er þá sjálfa áhrærir, er vel forþjent gott nafn og góð minning, fyrir alt það gott, er þeir hafa sýslað öðrum til gagns og ævarandi nota. Og er á lífandi þeirra ómak, erfiði og mæða, sem þeir, að vilja guðs og boði yfirvaldsins, hafa fyrir landi og lýðum haft. Má því ei minna vera þeim til launa en að halda uppi þeirra virðulegri minningu. En hin orsök, er eftirkomendunum viðvísing, er sú, að athuga þeirra aðferð og breyta eftir þeirra góðum dæmum, taka sjer vara fyrir þeim hindrunum, sem þeim mætt hafa, eður og að varast þeirra yfirsjónir, en búa vel að því góðu, sem þeir hafa til vegar komið.

Hjer að auki er aðgætandi, að alt kann hið sama enn nú til að falla, sem áður hefur við borið, so munurinn er ei annað en tímarnir og mennirnir eru aðrir. Og að raunar er ekkert nýtt

¹ Efter forf.s egen original i AM 437, fol. En mængde bemærkninger fra forskellige tider er tilføjeede i randen med indvisning i teksten; alt dette er indsat her i det hele uden nærmere angivelse.

undir sólunni, sem Salomon að kveður. Hjer að auki vita menn að hinir umliðnu og undanfarandi tímar hafa jafnan sín drög (eður influxum) og verkun til hinna eftirkomandi og síðari tíanna, og að af stór-sýslunum yfirmanna (actis publicis magnatum) koma oft stórar umbreytingar og viðburðir (mutationes rerum et eventus). Þar fyrir er það ei gjört einasta til að fræða forvitni manna, að segja sögur af merkismönnum, heldur og nytsamlegt vegna tíanna, sem vjer lifum í og eftirkomandi eru.

Það er í allan máta bæði gagnlegt, líka einnin skylt og vel verðugt, að uppi sje haldið minningu þess merkilega mikilmennis, assessoris Arna Magnússonar, við hvern allfáir eða nær sem engvir landa hans mega með rjettum sanni samjafnast á öldu þessari, og jafnvel enn þótt tímarnir sjeu lengra fram raktir. Eigi ber til þess so mjög sú hin góða lukka, er hann af guði þegið hafði, hárra embætta virðing, nje heldur auðæfi sem hans hugrætt innvortis mikilmenska, hugarins prýði og allmargar manndygðir, sem að lyktum mun ennfremur sagt verða. En alt hvað eg um þenna merkismann greini, segi eg af mjer talað að vera fyrir utan alt fylgi (studium partium) eður manngreinarálit (prosopolepsia). Eg meðkenni, að það stendur mikið til samþykkis þeirra fárra Íslendinga og annara, er til hans þektu og enn nú lifa hjer í Kaupmannahöfn og á Íslandi so vel sem annarstaðar. Eg veit þá, fyrir utan mig, ei nema tvo til vera sem eru Monsieur Jón Þorkelsson, er fyrrum var rektor í Skálholti, því hann umgekst hann tíðum (og hefur um hann skrifað í sinni Islandia non barbara, sem eg sjeð hefi og hann segir nú vera hjá biskupinum Harboe) og prestur einn frá Íslandi nýkominn, að nafni sira Þórður Jónsson, er hjer var samtíða honum, hjer um anno 1727. En danskir kunna þeir fleiri að vera, þótt eg þá ei þekki. En þeir af þeim, er til hans þekt hafa og sannindi elska, hygg eg að muni mjer ei einasta samkvæði gjalda, heldur máske þykja mig helst til of fátt um hans dygðir og mannkostu mæla.

§ 2. Enn þó það sje fáort, sem eg ber fram af hans æfisögu, ef eg alt sem glöggvast greina skyldi, verður mjer til vorkunar að virðast, því eg var að eins hjá hönum þau seinustu fjögur ár hans lífdaga. Hitt annað hef eg mest að afspurn sannorðra manna og því sumu skriflegu er fyrir mig hefur borið. Eg var sjö ára, þá

hann fór síðarst frá Íslandi, sem var anno 1712, því eg er fæddur í miðjum augusto mánuði anno 1705 þann 16. augusti, á Stað í Grunnavík á Vestfjörðum. Faðir minn sera Ólafur Jónsson, sem var dómkirkjunnar prestur að Skálholti í fimm ár, var þar samtíða hönum hjer um árin 1702 og 1703. Páll lögmaður Widalin, fóstri minn, var hans góður vin og hinn kunnigasti, frá því báðir þeir fyrst voru stúdentar saman í K(aupen)hafn hjer um árin 1686, og hans adjunctus í þeirri konglegu commission (sokallaðri), sem varaði frá anno 1702 og til ársins 1712, að upp teikna alt jarða góss á Íslandi. Höfðu báðir þessir brefa býti við hann, þótt fjarlægir væri. Þar að auki hefi eg heyrt marga kunniga um hann tala. Eg kom til Páls lögmanns 1711, eftir testamentisbeiðni föður mins, er andaðist anno 1707 þann 27 septembris í bólu-sóttinni miklu, er þá gekk yfir alt Ísland og eyddi meir en 13000 manna. Assessor Árni mæltist til af Páli lögmanni anno 1726, að eg utan lands færi og til sín kæmi fyrir skrifara, ef eg því taka vildi. Kom eg því að forlagi hans frá Íslandi og deponeraði þann 17. decembris anno 1726 og var síðan hjá hönum inn til hans andláts, er skeði 1731 (!), snemma í Januario. Sökum hluta þessara eru líkindi nokkur, að eg muni eitthvað til hans æfisögu vita.

CAPUT PRIMUM

Um ætt hans og uppruna.

Eg veit um þann hlut fátt að segja. Sá mjög vel lærði maður, bróðir hans, monsieur Jón Magnússon sendi hingað sáluga jústiz-raað Hans Gram ættartölur hans og það hann vissi um hans sýsl-anir þar í landi. (Það skrif lá í bibliotheki nefnds sáluga ass. Arna, hjer yfir Runde kirkju þá eg síðarst til vissi, anno 1743, er eg í síðara sinni hjeðan sigldi til Íslands, en hvert það finnist þar nú, er mjer óljóst, því síðan eg síðarst frá Íslandi aftur kom, sem var anno 1751, hefi eg mjög litla umgengni þar haft). En þetta, sem nú eftir fylgir, er mjer að eins kunnigt af þeim ættartölum mínum, er vel nefndur monsieur Jón Magnússon, bróðir ass. Arna, sendi mjer frá Íslandi til Kaupenhafnar, anno 1735. 1) Ormur Jónsson í Gufudal, 2) hans son sera Jón Ormsson á Kvennabrekku, 3) hans son Magnús sýslumaður, 4) hans synir ass. Árni og mons. Jón Magnússon. II) Gisli Jónsson í Galtar-dals tungu, 2) hans

dóttir Jórún á Kvenna-brekku, 3) hennar son Magnús Jónsson sýslumaður, 4) hans synir ass. Arni og Mr Jón Magnússon, eður so. III) Puriður Vigfússdóttir, kvinna áður nefnds Gísla, 2) þeirra dóttir Jórún, kvinna sera Jóns Ormssonar, 3) þeirra son Magnús sýslumaður, 4) hans synir ass. Árni og Jón Magnússon. Þar að auki segir hann sig, ásamt mjer, komna vera af þeim bræðrum sera Ólafi og Þorleifi, Guðmundssonar, Andrjessonar Guðmundssonar ríka: Báða okkur (eður sig og mig) komna af Ingibjörgu Gríms dóttur móður Árna Gíslasonar á Hlíðarenda, báða af Ragnhildi, dóttur Þórðar lögmanns, báða af Birni Þorleifssyni hirðstjóra, báða af Brandi Jónssyni lögmanni etc. Og að endalykt segist hann hafa sent til jústizraað Hans Gram ættartölu sálíga assessoris Arna bróður síns, so sem eg fyrri vænst hefi, en það mun verið hafa anno 1732. Um móðurætt hans veit eg ei annað en móðir hans hjeti Guðrún (ef eg rjett minnst) og að hún verið hafi dóttir sera Ketils Jörundssonar, er var prestur í Hvammi í Hvamms sveit og (sem eg meina) undir eins prófastur í Dalasýslu. Enn áður var sera Ketill Jörundsson heyrari í Skálholti, hjer um 1633, þá Jón Arason, síðan prófastur í Isafirði var skólameistari, og Jón Magnússon, bróðurson hans en faðir sra Páls á Mel, móðurföður míns, gekk í skóla þar í Skálholti; hjer um anno 1633. En þetta alt mun standa hvað skýrast í nefndum ættartölum Mr Jóns, ef finnast og til eru. Eftir hverjum hann sje heitinn næsta manni get eg ei sagt, þó mjer líklegt þyki, að það nafn hafi í ættinni við haldist frá áður nefndum Árna Gíslasyni á Hlíðar-enda. Nafnið dregst eigi etymologice á verbo að árna, optare, qs. optator, vel qui aliquid alicui apprecatur, heldur af ari (aquila), jafnvel þótt usus hafi breytt a tenui in a magnum, verður það þá sem aquilinus í látínu og er eitt af þeim manna nöfnum, sem komið er frá þeim gömlu orustu öldum, þá er menn tóku sjer nöfn af animalibus og avibus pugnacibus, Björn, Ulfur, Rafn, Ari, Þórarinn etc., sem í Onomastico mínu má mörg [sjá] ¹) Enda kvað sálígi assessor Árni sjer þau karlmanna nöfn fallettust þykja, er tekin væri af dýrum og fuglum, er grimm og orrostugjörn væri (aves vel animalia pugnacia).

¹ Glemt af forf.

CAPUT SECUNDUM

Nú eftir fylgir það eg veit um hans uppvöxt og lærdóm, utanlandsferð og studeringar þar.

§ 1. Hann er fæddur (að eg hefi eftir tekið) á Kvennabrekku í Dalasýslu, heldur en¹ á Dönustöðum í Laxárdal, en víst er, að þar var hann í ungdæmi sínu, og það faðir hans, sýslumaður Magnús, bjó þar nokkra tíma. Árið vill verða 1664 eftir minni tölu, en eftir þess svenska Unonis 1663. Magnús sýslumaður var nafnkunnur skynsemdarmaður og lagamaður mikill; og það er víst, að hann hefur skrifað laga diskursa nokkra. Á meðal þeirra er útpýðing Erfðabálks í Jóns bók, er mörgum hefur þótt flókinn vera og þungskildasti partur nefndra laga, og því hafa ýmsir um hann skrifað, sem sjá má í catalogo bóka ass. Árna. Pykir þó öllum lagamönnum Magnúsi best tekist hafa, nema hvað ass. Árna, syni hans, virtist honum eitthvað missýnst hafa, þar er hann seinast talar um ættleiðing.

Pegar menn voru að sýsla um þann fyrri Íslands taxa, var hann einn meðal þeirra fjöggra sýslumanna, sem kosnir voru til að sigla og fram fylgja landsins nauðsynjum. Mig minnir það sje víst, að ass. Árni væri 67 ára, þá hann andaðist anno 1730, fylgir því eftir að hann fæddur sje anno 1664.

§ 2. Eg hefi svo eftir tekið, að hann hafi fyrst lært heima hjá móðurföðursínum, áður nefndum sira Katli Jörundssyni, og víst er það, að hann gekk í Skálholtsskóla þriggja vetra tíma og var þaðan dimmitteraður. Sigldi síðan hingað til Kaupenhafnar, með föður sínum, Magnúsi Jónssyni, sýslumanni í Dölum, er var einn af þeim (fjórum, ni fallor), sem deputeraðir voru til að sýsla um þann nýja taxa og aðrar landsins nauðsynjar. Það var anno 1682, hafi hann þá komið til Kaupenhafn með föður sínum, hefði hann átt að vera 18 vetra, en kanske það hafi [verið]² árinu síðar, sem hann kom hingað fyrst og gjörðist civis academicus. Var hann þar samtíða Páli Jónssyni Widalín, er síðan varð lögmaður; einninn Jóni Þorkelssyni Widalín, frænda Páls Widalíns, og Steini Jónssyni (er báðir urðu síðan biskupar), þá þeir voru hjer studiosi við academið.

§ 3. En upphaf hans lukku, ef so skal kallast, eður Kaupenhafnar

¹ á — en senere ændret. ² Glemt af forf.

veru og metorða, byrjaðist þannin. Þegar hann var á Regentzi, var contubernal (herbergisnautur) Frantz nokkur Íbsson (er síðan var prestur í Hruna). Þann hafði Þórður biskup Þorláksson, þá hann vígðist til biskups, með sjer tekið, ungan skóla-svein, jútskan að kyni, haldið hönum til skóla og látið sigla síðan. Þenna studio-sum, Frantz, tók sá nafnfrægi lærði professor medicinæ Thomas Bartholin að sjer, til að informera sig nokkuð í skilningi íslenskra sagna, því hann mundi þar til hinn hæfasti fyrst hann var fæddur danskur en upp alinn á Íslandi og því líklegur til að skilja hveru tveggi tunguna; en það er kunnigt, at sá hálærði maður lagði sig eftir antiquitætum. Frantz var þó í litlum færum að skilja gamla íslensku og spurði contubernal sinn Árna að mörgu, er hann áður eigi vissi. En þá hann skyldi reisa frá academienu heim til Íslands, spyr Bartholin hann, á hvern hann vísi sjer þann íslenskan stúdent, sem vel sje dugandi að kenna sjer íslensku. Frantz kveðst eingvan betri þar til þekkja, en contubernal sinn Arna Magnússon, því hann hafi sjer margt í henni kent. Frantz siglir til Íslands, en Bartholin sendir boð til Árna. En svo barst að, að hönum hjelt kalda nokkrar vikur við sængina, og gat því ei komið svo brátt. Meinti hann Bartholin því síðan afhuga orðinn. En aftur koma ný boð til Arna, og kemur hann þá á fund Bartholins. Spyr hann þá Arna, hvert hann vilji taka við condition Frantz hjá sjer. Árni verður til þess. Tekur þá Bartholin einhverja íslenska bók, til að freista hans. Verður fyrir honum Njáls saga og lætur hann fyrst lesa með sjer eitthvert stykki þari og útpýða. Árni les ei einasta og útleggur, heldur og gefur grammatiskan raison skýran fyrir sjer hverju orði sem hinn vill. Þá segir hinn, að slíkt hafi hann ei fundið hjá Frantz og tilþýður honum informations condition þessa hjá sjer. Árni þiggur það, og líkar Bartholin allvel við hann og kemur hönum inn á Borchens collegium. Og að visu var þar assessor Árni nokkur ár, og las sjer margt til og tók saman á þeim tíma, og þá hygg eg hann hafi saman tekið þau íslensku sagnastykkin, er standa í hans prentuðu antiquitatibus, en sjálfur Bartholin skeytti saman og setti í bókarform. Sagði Árni mjer, að Bartholin hefði so vel geðjast þessi þeirra iðja, að hann hefði oft óskað, að, ef eigi væru sjer so mörg erindi á hendi, mættu þeir vera afsíðis báðir saman sem í öðru Tuscu-

lano, einhverstaðar fyrir utan staðinn í náðum etc. og var hann so þann veg hjá Bartholin nokkur ár. Þar lokaði hann sig oft inni á collegio fyrir landsmönnum sínum, því sumum þeirra ljek nokkur öfund á hans gengi og vildu ná því frá honum, en tókst þó eigi, sem ei er heldur vert að tala margt um. Hjer voru á þeim tíma Jón Porkelsson Widalin, (sem síðan varð biskup), líka Páll Widalin, (síðan lögmaður), og Steinn Jónsson, síðar biskup, sira Geir Markússon ofl.¹

§ 4. Meðan þetta yfirstendur, kemur Árna einusinni boð og bref frá Íslandi, eg meina það hafi verið anno 1689, að faðir hans sje andaður og skuli hann koma að sækja arf sinn. Bartholin biður hann afturað koma. Árni fór, en komst ei aftursama haust; nær þó Stapa skipi með bref sín til hans; en ári síðar kemur hann sjálfur, og er so í góðum náðum og þægu eftirlæti hjá sínum kæra principal framvegis nokkra tíma. Eftir þetta útvegar Bartholin honum stipendium að reisa til Þýðskalands. Árni var í Leipzig og víðar hjer um tveggja ára tíð og kynnir sjer bibliothecas. Hefi eg sjeð ei allítið bindini í 4to af ýmislegum excerptis úr bókum, er hann gjört hefur á þeim tíma. En ei hef eg heyrt, nje var orðið, hverjar disputatiur hann hafi haldið þá hann var á Borchens collegio nema þessarar einrar hef eg heyrt getið: Quid Hannibalem, amisso oculo, viam dum per Alpes moliretur, cogitare vel dicere oportuit. Og nú sýslar hann fyrir alvöru við antiquitates og önnur forn fræði. Ræður Bartholin honum síðan að reisa út til academianna í Þýðskalandi og útvegar honum það stipendium sem til þess er lagt.²

¹ *Marginal til denne §*: Eg meina, að Ass. Árni hafi siglt til Kaupenhafnar 1687 með fōður sínum um haustið, en á vetrinum 1688 var taxtinn útgefinn, og þá mun Árni hafa verið búinn að deponera og komið inn á Regentz. 1690 (eður 91) mun sýslumaður Magnús faðir hans hafa andast og hann þá (1692) verið kallaður af samörfum sínum til að koma að taka á móti arfi sínum, hann so siglt til Íslands 1691 og gat ei náð skipinu, gat þó komið breft til Patrons síns Bartholins með Stapa eður Búða skipi, setið so um veturinn 1691—92 og komið so til Khafnar um haustit 1692.

² Her gentages ordene: Árni (her Hann) var í Leipzig — þeim tíma. *Marginal til § 4*: 1687 sigldu þeir um taxtann, og tók sýslumaður Magnús Árna son sinn með sjer, 1688 var sýslumaður Magnús utanlands og þann vetur var taxtinn gjörður. Sigldi Magnús heim aptur, en sonur hans Árni var kominn á Regenz, og hlotnaðist fyrir contubernal Frantz Ibsson, sem biskup Þórður hafði látið sigla; hann tók hann með sjer dreng frá Khafn, þegar hann vigðist

CAPUT TERTIUM

Hans staðfesta utanlands, með því móti, að hann verður fyrst secretarius og kvongast.

§ 1. Þegar hann kemur aftur frá Þýðskalandi, um haustið anno 1694, að eg meina, er hans góði patrón Bartholin andaður, og fellur honum það allpungt. En af því Bartholin hafði, áður en hann andaðist, recommenderað hann geheimeraað Moth. (másketazraað Matthias Moth, sem Þórður biskup Þorláksson hefur dedicerað til Kristindómssögu prentaða í Skálholti anno 1688), tekur hann Árna strax að sjer og lætur hann hafa herbergi í sínu húsi, og kost við sitt eigið borð. Hann var allkær Christiano quinto sem kunnigt er; hvar til þá helstu orsök másketáir ófróðir menn viti, þeir sem nú á dögum lifa. Mooth var maður mjög geðmildur og góðgjarn og því af flestum mönnum ágættur og elskaður.

Honum fellur allvel við Árna, og ræðir oft um við hann, hvað hann ætli fyrir sjer framvegis. Arni svarar, at ei muni annað brýnnra fyrir liggja, en gjöra að dæmum flestra stúðenta landa sinna og fara til Íslands, sækja um prestakall eða annað embætti sem laust verði. Mooth afræður honum jafnan þangað at fara, en Arni svarar, að ei sje nú annað líklegra. A kveldi einu um veturinn er Árni kvaddur til borðs eftir vanda, þar hann er uppá kamersi sínu og hefur lagt sig uppá sængina, og er að horfa í bók. Hann kveðst ei lyst hafa matar því sinni og biður að afsaka sig. Tunglskin var úti og snjór nokkur. Þá bregður geheimeraaðen ofan á Cancellie og kemur brátt aftur, leggur bref á talerk og lætur bera upp til Árna, með því spursmáli um leið, hvert honum líki þessi aftans kostur betur.

Þá Árni les brefið, sjer hann, að kóngurinn er búinn að gjöra 1672, og hjelt honum til skóla; var hann kominn til Khafnar 2 eður 3 árum áður, eg meina, áður en vor Arni Magnúss. 1689 get eg til, að sýslumaður Magnús hafi andast og náungar Árna kallað hann til að vitja arfs sins, og hann so sigt til Isl. anno 1690, og dvalið þar um veturinn 1690-91. Því hann náði ei Stykkishólms skipi, kom þó brefi með Búða skipi til Bartholins, komið so aptur til Khafnar 1691, farið so eptir tvo ár, id est anno 1693, til Þýskalands, hvar hann var mest í Leipzig, og komið þaðan aptur til Kaupenhafnar 1696, og um veturinn 1697 verið útvegað secretera embættið af Geheimeraad Matthia Mooth.

Mellem kap. II og III er indklæbet en seddel med uddrag af U. v. Troils Bref rørende en resa till Island 1772, med dennes udtalelse om A. M. p. 204.

hann að archivsecretera í því danska archivi; reisir sig, og, sem vonlegt er, gengur niður til geheimaraaðsins og þakkar fyrir sig alúðlega. Við þetta fjekk hann fyrst alvarlega fasta þanka að gefa sig frá Íslandi, festa sinn fót í Kaupenhavn og setja sitt ráð á stöðugan stofn. Þetta sagði hann sjálfur mjer.

Nota: Sá svenski Unon í skrifi sinu um Ísland, ederudu í Stokk-hólmi 1777 segir, að hann hafi orðið professor Philosophiae í Kaupenhavn 1694 en professor antiquitatum 1701, reist í commissions verkið til Íslands 1702.

§ 2. Nú var secretair Arni búinn allareiðu að safna sjer til allgóðri þekkingu á dugandi bókum, en peninga vantar að kaupa með. Fær því lánaða fyrst hundrað (eður 500 eg man ei glögt hvert heldur) rikisdali hjá einhverjum borgara, kunningja sinum, sem eg hygg að kaupmaður nokkur væri; brúkar þá, og lýkur eftir hendinni so sú skuld varð gjörsamlega afgreidd. Þá logeraði hann einhverstaðar við Gamal-torg. En stuttu síðar vill það til að sami maður er settur í staðarins arrestzhús (vulgo slutteriet) sökum skulda, er svik hans debitora (skuldunauta) ullan. Jafn-snart sem secretair Árni verður þess var, gengur hann til mannsins í slutteriet og talar við hann. Maðurinn ber sig litt. Árni lætur sækja þeim frúkost, og fyrir utan að greina þeirra samtal og viðræður, leysir Arni manninn öldungis út og aldrei fjekk hann þá peninga síðan, sem hann ei heldur til ætlaði.

§ 3. Hann var allgóður vin assessoris Þormóðar Torfasonar, Historiographi regii, og annaðist bókaþrykking hans hjer í staðnum, því Þormóður sat í Norvegi á Körmt á Ögvaldsnesi, á garði þeim er Stangarland kallast, og sigldi niður til Kaupenhavnar annað eður þriðja hvert ár, til at láta prenta bækur sínar og tala þar við lærða menn og góða vini. Þeir Arni hafa átst við rokna disputatium um eitt og annað í antiquitætum. Má þær allviða sjá og finna í brefabókum Þormóðar, af hverjum hjer í Bibliotheci Arna eiga að vera fjórir tomi í folio. Mintist Árni á sumt það við mig, kvað Þormóð hafa verið mann hinn hreinlyndasta, fjarlægán frá að fara með ósannindi, heppinn í að rekja fornar ættir og finna synchronismos.

Hann fór til Noregs einhvern tíma á þeim misserum og sagðist hafa verið heilan vetur hjá Þormóði, og hefði sjer allvel fallið.

Sömuleiðis hrósaði hann konu Þormóðar, sú hjet Anna, borgmeistaradóttir frá Stavanger. Hennar fjekk Þormóður á þeim tveggja eður fjöggra ára tíma, er hann var Cammerer í Noregi.

Árni hjelt mikið af lærdómi hans og hversu slyngur hann hefði verið að rekja fornaldarættir og útgötva af þeim tímama, sem strax var á vikið. Árni kvað hann helst of hallan til íslenskra sagna, þangað til hann hefði komið hönum til að lesa engelska og aðra framandi skribenta. Þormóður var manna hreinlyndastur, annars harðgeðja og hvass í skapi, sem eg veit nokkur dæmi til; einkum drápsmálið á Pjetri Holbekk, er skeði hjer um 1680 í Sámsey, og sat því í arresti heilan vetur í Sámsey hjer um 1698. Þormóður var góðgjörðasamur við guðs þakka menn og hinn raunbesti. Árni sagði mjer til dæmis, að hann hefði þrisvar hjálpað sama manni frá húsgangi, þeim er Helgi hjet, og hafði þó ei annars að njóta, en hann var faðir kokkastúlku hans. Eg sá í Koparvikinni í Noregi 1726 sex vetra gamlan pilt er hjet Thormoð, heitinn eftir Þormóði. Faðirinn hjet Hein, en móðirin hafði þjónað Þormóði, því hann var þar elskaður og af öllum mikils virður og vel látinn. Þormóður hafði 600 rixdala árlegt salarium af kóngi, er Árni, eftir hans dauða, beiddist í því nafni að auka og umbetra, einninn að framfylgja verkefnum Þormóðar, helst á hans Historia Norvegica, og það hygg eg hann fengið hafi.¹

§ 4. Áður var þess getið, hversu Árni hjálpaði mannum úr fangelsi, því hann var manna tryggvastur og fastlyndastur í upp-tekinni vináttu. Við sitt eigið þjónustu fólk var hann að sönnu siðavandur, þó í góðu hófi. Hann aðgætti að sönnu heimuglega með sjálfum sjer í fyrstunni trúleika hvers sins þjenara, þá hann

¹ Marginal til § 3: 1688 logeraði hann bak við Vorfrue kirkju og þá skrifaði upp Gulapingsbók, og það ár kom Þormóður hingað, og töluðust opt við. 1689 eptir miðsumar fór hann til Noregs og var um veturinn eptir þar. Því hann sagði mjer sjálfur, að hann hefði verið heilan vetur hjá Þormóði þar á Stangarlandi.

Um veturinn 1688—89 var hann allareíðu farinn að gera notas yfir Ara fróða, og það ár, sc. 1689, fór hann til Noregs. Anno 1690—91 nokkurn part aptan af vetrinum logeraði hann í Bartholins húsi; 1691 var búið að skrifa censuram yfir hans Ara fróða, og það ár hygg eg hann hafi komið inn á collegium Mediceum (Borchens scil.).

Nota Ao. 1689 eptir nýtt ár tók hann fyrst fyrir sig sinn Ara fróða, að gjöra version af honum.

hafði nokkurn nýjan fengið. Og þá hann so þóttist finna dygð og hollustu hjá þeim sama, trúði hann hönum vel ávalt síðan. En þó má so til hafa borið, að slík ráðkænska hafi hönum stundum brugðist. Líkaði hönum eigi við þá, ljét hann þann sama strax burt ganga; en hinn trúlynda kostaði hann kapps um, með fyrsta tækifæri, að koma til einhvers embættis eður mönnunar, og gjörði þá alla vel af garði. En hefðu þeir nokkra höndlan eftir það þeir voru sjálfs sins orðnir, unti hann þeim peninga framur öðrum. Eg tek til dæmis Hans Bekker, er var þjenari hans í commissions verkinu á Íslandi. Þegar ass. Árni var kominn aftur til Kaupenhafnar, tók Bekker fyrir sig kaupmannskap, ljét ass. Árni hann þá hafa fri kost og herbergi hjá sjer, hjálpaði honum til kvongunar við bruggaradóttur eina í Compagnie stræde, er hann fjekk 1000 rixdali með. Síðan varð Bekker timburhandlari, og bjó á horninu til Gottesgötunnar á Hallands ós. Eftir Árna andaðan gekk mjög til baka fyrir Bekker, var þá við kalkbrenneriet. Fór til að útleggja Jóns biskups Wídalíns postillu á dönsku og bæklinginn, sem kallast »Sá sanni Kristindómur«, hver og er prentaður. Varð síðan úr þessum armóð, en þó helst fyrir hjálp af projekti sínu um Íslands endurbót, lögmaður norðan og vestan á Íslandi anno 1736. Kóngrs brefið er dáterað þann 31. maji á Fredensborg. Hann settist að í Brokey, veiktist og fjekk sýslumann Orm Daðason (frænda ass. Árna) fyrir coadjutorem 1741, sigldi þó til Kaupenhafnar og fjekk þann 2. martii 1742 40 rixdala viðbætir launa sinna. Hann sat í Brokey á Breiðafirði og andaðist þar eftir fáein ár. Annar hans þjenari, Jakob að nafni, varð skólahaldari hjer út á landi; en sá sem hjá hönum var, þá hann andaðist, Johann Adolf Fuchs að nafni, kom síðan til einhvers herra, og reisti með hönum til Frankaríkis og varð hjer síðan visiteri. Þetta hið sama sýndi og hans testament, því hverjum hans þjenara og þjónustufólks voru ánafnaðir peningar, eftir þjónustutíma og tilverknaði. Er slíkt alt of langt hjer að greina og efninu lítt við komandi.

CAPUT QUARTUM

Um þá kóngrlegu coramission á Íslandi.

Anno 1701 var Christián Muller amtmaður á Íslandi, en biskupar Jón Þorkelsson Wídalín í Skálholti og Björn Þorleifsson að Hólum.

Lauritz Kristjánsson Gottrúp lögmaður norðan og vestan sigldi um landsins nauðsynjar í Keflavík, en kom aftur 1702 með nýjan taxa. En Páll Jónsson Wídalín var þá vísilögmaður Sigurðar lögmanns Björnssonar fyrir sunnan og austan.

„Á ¹ þessu sama ári 1702, skömmu fyrir Alþing, in junio, kom út norðanlands í Hofsóss í Skagafjarðar sýslu kóngl. majestatis archivsecretarius og professor, eðla Árni Magnússon, útsendur af kóngl. majestet Fríderik fjórða, til að vera hans majestatis commissarius, ásamt vísilögmanninum Páli Jónssyni. Þessi Árni var íslenskur maður. Hann reið að norðan með Hólabiskupi, mag. Birni Þorleifssyni, upp á Alþing og birti í Lögrjettu kóngl. majestatis bref upp á þeirra commissarii embætti; og þar eftir, meðal annara útrjettunga eftir þeirra instruxum, beföluðu öllum jarðeigendum á Íslandi, andligum og veraldligum, sjerhverjum, alt sitt jarðagóss rigtuglega upp að skrifa, með sjerhverrar jarðar land-skuldar hæð og kúgilda fjölda, og í hverju sjerhvað gyldist, og þessa registreran skyldi sjerhver sinum sýslumanni afhenda, og sýslumennirnir þeim á næstkomandi Alþingi, anno 1703, so commissarii kynnu eina rigtuga jarðabók yfir alt landið gjöra. So og skyldi jarðanna eignarmenn rigtugar kopiur allra sinna eignarskjala og kaupbrefa, sem þeir fyrir sjerhverri jörð hefðu, so vel bænda, staða, kirkju eignar jörðum sem öðrum til sinna sýslumanna afhenda og þeir commissariiis á Alþingi.

Af Alþingi reisti Árni commissarius á Suðurnes til Bessastaða, kóngrs erindi að útrjetta. Þaðan og heim í Skálholt, so þaðan og í Borgarfjarðar sýslu og vísilögmaður með honum. Þaðan og fyrir Jökul og í Stapa sýslu. Síðan um Dalasýslu, og hjelt að sögn samkundu í flestum stöðum, þar um reisti. Sátu þeir síðan í fimm vikur við tjöld í Hvammi í Hvamms sveit, hjá prófastinum, sira Magnúsi Magnússyni, bróður Árna, um hvern tíma þessir kóngrsins commissarii skrifuðu sín bref, sem með kaupförum fram í Kaupenhavn komast áttu; og frá Hvammi sendu þeir mann með þau, sem skyldi nótt og dag í norðurkaupstaði ríða, en kaupför í flestum kaupstöðum voru afsigld utan í Vopnafirði, hvert þessi maður með brefin reið og afhenti þau kaupmanni þar, Hans Ólafssyni,

¹ Her tilf. mellem linjerne: Eptir annálabók skrifaðri á Vestfjörðum.

hvör hjer á Skutilsfjarðareyri¹ fyrr undirkaupmaður verið hafði. Hvert svar uppá þessi bref kemur, gefur tíðin síðar að vita.

Frá Hvammi reistu þessir commissarii til Staðar í Staðarsveit og þar skrifuðu nokkrar skikkanir til allra sýslumanna hjer vestra. Þá fyrstu: Að sjerhver sýslumaður í sinni sýslu skyldi taka og upp skrifa eitt almenniligt fólkregistur, hvað margur maður á sjerhverjum bæ væri, karlmenn, konur og börn, og hvað gamall sjerhver væri. Í annan máta, hvað margir sveitarómagar í sjerhverri sveit væru, og þar forsorgast ætti. Í þriðja máta, hvað margir utansveitar betlarar í sjerhverri sveit væri eður umhleyppingar laugardaginn fyrir páska, hverja hreppstjórar sjerhvers hrepps þá uppskrifun skyldu og sinum sýslumanni uppskrifaða afhenda. Í fjórða máta skyldu hreppstjórar í sjerhverjum hrepp allan friðan pening, hesta, kapla, kýr, kvígur, geldneyti, kálfa, geldsauði, ær og lömb nú í næstkomandi fardögum anno 1703 og sjerhver búandi maður og hússmenn áttu og á sjerhverju bygðu bóli væri [að framtelja] og hverjum sjerhvað af því tilheyrði, eður á fóður sett hefðu. En hvað þessi uppskrifan eftir sig leiðir, gefur tíðin síðar að vita. Þessi kóngl. majestatis commissarius, Árni Magnússon, með þrjá sína sveina, Árna Hannesson, sem var hans skrifari, einn danskan [sine dubio Hans Bekker, síðan lögmaður] og annan íslenskan, sat um veturinn fyrir og eftir jól í Skálholti, á kosti biskups, mag. Jóns Þorkelssonar; hvaðan meinast, eftir sögn, hann með visilögmanninum Páli, á næstkomandi vori 1703 eftir krossmessu um Vestfjörður reisa vilji; því hans kostur 1. tunna brauðs, hálf fat bjórs, messuvínskvartel, brennivínskvartel og tóbak, sem kaupmaður Niels Birk eftir hans umbeiðni í sumar þar eftir skildi. Visilögmaður Páll sat heima á sínu heimili, Viðidalsstungu, þenna vetur“.²

Vestfirðingar sumir kölluðu hann Arna kóngsmann, og víst er, að hann hefur sjálfur þar verið, því eg hefi heyrt hann minnst á ferð sína frá Hóli í Bolungarvík og þann vonda veg, sem er á Snæfjallaströnd. Líka hefur hann riðið um Skaftafellssýslu, því eg heyrði hann minnst á jökulinn á Skeiðarársandi, sem stundum tótnar út, en stundum dregst inn; að hann hefði stungið í hann

¹ Her tilfs. í marg.: Hinc patet auctorem fuisse Vestfjardensem. ² J. Ól. tilf.: Hactenus ille.

stokk sínum og hefði bunan staðið út, sem þá tappi er tekinn úr tunnu. Og víðast hygg eg þeir hafi, annarhver eður báðir, sjálfir komið, nema í norðara part Múlasýslu, er Þorsteinn Sigurðsson afgjörði fyrir Pál lögmann, hjer um anno 1712, því hann var þá í hans þjenustu, og því fjekk hann lyst til að vera í Austfjörðum, reisti utanlands 1714 og fjekk Skriðuklaustur og því næst norðara part Múlasýslu, að uppgjöf sýslumannsins Bjarnar Pjeturssonar og settist þar að Viðivöllum. Þó hygg eg ei, að ass. Árni hafi reist um Norðlendingafjórðung¹ og ei hefi eg heyrt þess getið, heldur mun Páll lögmaður hafa það af gjört alleina.

Margt er þó síðan af sjer gengið um bygging á jörðum, landskuldir og kúgildi, sem herra landfógetinn, Skúli Magnússon, sem hjer er enn nú í Khafn staddur á vetri þessum [anno 1758] hefur mjer sagt. Hver intention sú helsta hafi verið þessarar commissionar hirði eg fátt um að tala. Þá voru stríðstíðir, og hafa sumir til getið, að raun vitundar ætti til að gjörast, hvert eigi yrði meiri skattur lagður uppá landið. Man eg hvað ass. Árni sagði, þá Páll lögmaður krafðisinna commissionslauna, kvaðst hafa sagt hönum það í einrúmi, en vildi fyr láta taka af sjer höfuðið, en að segja það eður skrifa berlega.

CAPUT QVINTUM

Um málaferli, er stóðu af commission þessari.

Commissariis þessum var einnin undireins skipað að skera úr málum manna og einnin að taka upp niðurdottin mál, þau er þeim sýndist. Af þessu stóð þeim ei minni mæða og kostnaður, en af sjálfri commissione; líka einnin mannhatur af sumum. Ass. Árni var so sem foringi, og var kallað sem hann beitti Páli fyrir í málunum, en hverutveggi höfðu lagavit hið besta. Þeir áttu og að vanda um við sýslumenn, ef þeir gjörðu fólki órjett, og man eg hvað ass. Arni sagði um orðkringi Ólafs Einarssonar í Skafta-fellssýslu. Þeir settu niður reisukostnaðar reikning Lauritzar lögmanns á Alþingi. Af fornum málum, er þeir upp tóku, varð þeim erfðast málið Jóns nokkurs Hreggviðssonar, er hjó einhverstaðar á Suðurnesjum. Hann var skuldaður fyrir að hafa gjört böðulinn drukkinn og drekt síðan, þann er um daginn fyrir hafði hýtt hann

¹ Fjórðung mangler.

á þingi fyrir einhverja stóra óknytti. Það mál varaði í mörg ár og kom fyrir hæsta rjett hjer um 1715. Og er margt um það að segja. Sigurður Björnsson var skuldaður fyrir, að hafa gjört samning við Jón, að ef hann birti sjer ei hæsta rjettar stefnuna, skyldi hann ekkert til hans leggja. Commissarii dæmdu hönum til eiðs á Alpingi: þá var hann búinn að segja sig frá og þann eið aflagði hann eftir Alping á Bessastöðum og það gerði alt um málið. Í því máli sigldi Sigurður landþingskrifari fyrir föður sinn og voru þeir ass. Árni báðir á einu skipi. Það hygg eg verið hafi anno 1709. Eg heyrði Sigurð so segja, og mintist um leið á skáktaflið, þá þeir lágu við Noreg, er Árna líkaði vel. Sigurður tefldi við fornemmi mann eður offisera russiskan þar, en hann kunni skák manna best. Það sagði og Páll lögmaður, er sjálfur var mesti skákmaður, að hann vissi ei annan betri skákmann í frúr skák þar á landi en hann, og sira Alf nokkurn fyrir sunnan í Ölvesi og Þorstein Sigurðsson sýslumann.

Þá var og kallað kríumálið, viðvikjandi sra Jóni Jónssyni í Hítarnesi, sem meir var broslagt en skaðlegt. Christián Muller amtmaður skuldaði hann fyrir að hafa skrifað sitt nafn Krijan Mullnir. Þó stóð sera Jóni Halldórssyni í Hítardal nokkur bagi af því, og mäske peninga útlát. Þá Runka mál (eg meina úr Skaftafellssýslu) og annað um þá strandandi Geirný (eftir orðatiltæki þeirra í canselliinu, sem þeir höfðu sett so í kóngsbrefið og slengt hverutveggju saman), er raunar var tvefalt, það eina um franskt skip, strandað á Vestfjörðum, en hitt konumál úr Grunnavíkur sveitinni.

Assessor Árni komst þar á Íslandi í engin mál fyrir sjálfs sins persónu, nema það eina við Magnús Sigurðsson í Bræðratungu. Magnús var ættaður að norðan úr Þingeyjarþingi, og var maður stórauðigur og margt til kosta lagt, vel persóneraður, hárrúður, vel talandi og annað því líkt. Hann var kvæntur í öðru sinni og átti Þórdísi dóttur Jóns biskups Vigfússonar en systur Sigríðar, hússtrúr Jóns Þorkelssonar biskups í Skálholti. Þórdís var kölluð kvenna vænst á öllu Suðurlandi og þó viðar væri leitað. Magnús var drykkjumaður, en hún sagði honum af einfeldni orð ýmissra gesta, að það væri mein hún ætti slíkan sörla. Af þessu fjekk Magnús grunsemi, að hún mundi sjer ei allholl, ljet hana illa og

barði, jafnvel stundum nauðiglega stadda í barnburðar veikindum síðan. Flúði hún þá ofan að Skálholti til biskups og systur sinnar. Magnús kom og bað forlíkunar og sættust. En það fór á sömu leið. Kom þá Magnús með kröfur, en hún vildi ei heim. Sneri Magnús þá þessu svo, sem hún mundi vera hallari að ass. Arna en vera ætti. Hefi eg þó heyrt Bekker segja, að hann hafi þó nálega aldrei merkt nokkur líkindi til þess. Magnús hóf mál um þessa grunsemi við Arna hjer um anno 1703. Það kom fyrir tuttugu og fjöggra rjettinn (eður yfirrjettinn öðru nafni) og var Magnús, fyrir óvirdingarlegan og ógrundaðan áburð við Arna, dæmdur í stórar bætur. Mig minnir þeir gjörði fullrjetti hans xxx^c. Í því máli máske það hafi verið, sem áðurnefndir vestfirsku annálarin segja: »Anno 1705 reisti Árni Magnússon commissarius um sumarið frá Íslandi til Kaupenhafn, var þar um veturinn og kom aftur til Íslands 1706. Og þá kom stóra bólan úr klæðatunnu, er kom með Eyrarbakkaskipi, gekk það sumar hægt, en tók sig upp magnliga sumarið eftir, 1707.« Ítem segja sömu annálar: »1707 deyði Magnús Sigurðsson frá Bræðratungu, í Martio 1707, í Kaupenhafn af sjúkdómi.« Fjell þá málið niður. Jón Torfason frá Flatey, er verið hafði soldat utanlands, fór til Íslands og bauð sig til að taka upp málið af hendi erfingja Magnúsar. En hönum var borið það hann hefði stolið silfurdósum frá Þormóði Torfasyni, Historiographo regio, sem var í Kaupenhafn staddur anno 1708. Eyddist svo málið og varð að engvu, en Árni gaf síðan upp Þórdísi og börnum hennar mestan part sektanna.

Anno 1709 byrjaðist stríðið milli Danmerkur og Svíaríkis og varaði til þess um haustið anno 1720, þá friðurinn var staðfestur milli svenskra og danskra þann 14 nóv. 1720. Í þessu stríði hafði danski kóngurinn, Fr. 4 tekið þessa staði frá Svíum: 1. Stade, yfirunnin þann 6. september 1712, 2. Tönningen, yfirunnin þann 20. maí 1715, 3. Stralsund, yfirunnin þann 23 desember 1715, 4. Wismar, inntekin þann 19. april 1716 og 5. Marstrand af Tordenskjöld 23. júní 1719, og á þeim tíma bar það stundum við, að Íslands kaupför væru tekin. Skip það, er ass. Árni fór með, varð fyrir þeim. Hann sýndi þeim sínar bókakistur, og gáfu þeir engva gaum að honum fremur. En það mun hafa verið í síðasta sinni, þá hann fór alfarið frá Íslandi.

Hann hlaut ei annað sjer haganlegt við commissionina, en að fá hið besta tækifæri að komast yfir margar pergamentsbækur og gömul skjöl, so sem eg heyrða hann sjálfan viðurkenna.

CAPUT SEXTUM

Continuatio ejusdem materiae.

Ennfremur um áðurnefnda jarða commission.

Konungur Friderich hinn fjórði settist í erfða kongdóm sinn anno 1699, og er þess áður getið, að hann fjekk í sinni, að láta gera eina matriculair jarðabók yfir Ísland, og að til þess var sendur archivsecretair Árni, er síðan varð professor philosophiae, og sjer í lagi logicae anno 1706 að eg meina, og skyldi hans adjunctus eður meðhjálpari vera vísilögmaðurinn fyrir sunnan og austan á Íslandi Páll Jónsson Wídalín. Hófst sú uppskrift anno 1702 og varaði til ársins 1712, og hafði professor Árni jafnan á vetrum aðsetur sitt í Skálholti hjá biskupinum mag. Jóni Þorkelssyni Wídalín, er siglt hafði eftir biskups vígslu anno 1697, en kom aftur biskupsvígður 1698.

Ferðuðust þeir báðir, professor Arni og Páll lögmaður um landið og voru að því verki öllum sumrum, en sátu heima um kyrt á vetrum, Professor Árni í Skálholti, en Páll lögmaður að heimili sínu Viðidalstungu í Húnavatnssýslu. Þeim var og skipað af kóngi að taka upp þau mál er þeir vildu eður menn beiddu og úr þeim að skera, er þeim þó aflaði síðan mikillrar mæðu. Þá var faðir minn, sra Ólafur, dómkirkjuprestur þar á stólnum, og vjek þaðan anno 1703 eftir því kónigsbrjefi, sem hann hafði fyrir Stað í Grunn-avík. Hjer um anno 1703, eða litlu fyrri, hygg eg málið hans og Magnúsar í Bræðratungu hafi byrjast, er í því hafði upptökin. Þess vegna, og málsins máske við Sigurð lögmann, er reis af Jóni Hreggviðssyni, mun hann hafa siglt anno 1705, en kom aptur 1706, og það sama ár kom bólan fyrst á Eyrarbakka, úr tunnu, er klæði voru í eptir bólusjúkan mann, send frá Khafn, föður hans Bjarna nokkrum. Sagt er skipherrann hafi boðið honum 20 rixd. fyrir tunnuna, er hann vildi kasta í sjó, en Bjarni þessi vildi ei, þótt fullrikur væri. Magnús andaðist utanlands í martio anno 1707. Jón Torfason ávann ekkert í upptekt málsins, varð síðan skips-skrifari á Aust-Indía fari nokkru, en áður þeir ljetu úr höfnum,

dó hann á reiðinni á skipinu, í pestinni, sem hjer gekk í Kaupmannahöfn anno 1711. Þeir processar, svo vel sem ass. Pormóðar historiographi regii, þá var hann skuldaður fyrir morðsmálið á Pjetri nokkrum Holbeck, er fjell til í Stefns hjeraði, hjer um anno 1698, voru hjer í bibliotheki ass. Árna fyrst þá það var komið upp á Runde kirkju, en munu nú eyðilagðir að forlagi sal. etazraað Grams og eftir umtali beggja okkar.

§ 2. Öðru sinni meina eg hann siglt hafi anno 1709, í málinu við Sigurð lögmann Björnsson, er stóð af Jóni Hreggviðssyni, alkendum þakkara í þá tíma, og er margt að segja frá því, hvernin það mál var vaxið, og hvernin hann slapp úr fangahúsinu á Bessastöðum, duldist og kom til Gluckstad með fiskiskipum frá Suðurlandi, ljét sig verfa til soldats, ljétst vera ær og slapp með því móti; gekk síðan til Kaupenhafn. Hann gekk jafnan í húsi ass. Árna, og var hönum þar matur gefinn. Málið varð loksins útkljáð anno 1716, þá þeir Oddur lögmaður Sigurðsson og Páll lögmaður voru að skildir um mál sitt fyrir hæsta rjetti. Þá kvað ass. Árni:

Líta munu enn upp í ár
Íslands búar kærir,
að Hreggviðs niður hæru grár
höfuð til landsins færir.

En Páll lögmaður kvað svo:

Hann ferr seinna¹ hrætetrið hann Kolor,
höfuðið fylgist enn nú jafnt sem bolur,
um ilt var hann lengi yfirburða þolur,
til Íslands færa karlinn hægar golur.

Páll lögmaður sendi bref sín að Viðidalst(ungu) og reið Jón strax með þau norður, þá hann var landfastur orðinn, en sjálfur hann kom síðar með Stykkishólmskipi.

Þetta hlutu þeir af instruxi sínu, er þeir vildu trúlega framfylgja og afreka, sem var í einu orði: mæðu, kostnað og mannhat. Í arfsmáli sra Páls Amundasonar var dómur þeirra meðkendur að vera bygður vel á íslenskum lögum, þó dæmdi hæsti rjettur eftir Norsku lögum. Þar í gjörðu þeir innlegg um íslensku laganna

¹ 3: með síðari skipum. tilf. af forf.

(Jónsbókar) uppruna af þeim fernu gömlu lögum í Noregi, og þótti það so fróðlegt, að margir tóku útskrift af því.

§ 3. Mælt er, að þeim báðum commissariis hafi verið fyrirheitinn einn rixdalur á hverjum degi, hverjum fyrir sig, meðan þeir væri að verkinu. Ass. Árni sagðist aldrei hafa eins skildings notið fyrir alt það starf, og ei veit eg hvert hann hefur til þess reynt, en Páll lögmaður tók út einu sinni til 100 heldur en 300 rixdala í vöru og peningum í Hafnarfirði, og þó fyrir meðalgöngu og borgun (caution) ass. Árna. Mig minnir það væri hjerum anno 1711, og hafði hann mikinn kostnað fyrir þeirri ferð, því mennirnir komu ei aftur fyr en undir sjálf jólin, illa hraktir með skemdum hestum. Og aldrei fjekk hann fiskvirði fremur, en Arni alls ekki, enda hygg eg að hann hafi aldrei sinna launa af alvöru krafið. Þær jarða bækur voru so margar og miklar sem einn hestur mátti hæglega bera, og allar í folio. Þá stigtamtmaður Petur Rabe kom til Íslands anno 1720, heimti hann þær og voru sóttar af Alþingi norður að Viðidalstungu og færðar suður í Hafnarfjörð. Þá fram komu, vildi Rabe þeim ei sleppa í fyrstu við ass. Arna, en varð þó undan að láta. Þeir herrar í Rentucamersinu heimtu af Arna, að þær yrði útlagðar allar á dönsku, og ljetu þá nokkra von, að þeir commissarii fengi launin, en hann vildi það aldrei gjöra fremur en eitt sýnishorn (specimen), er þeir höfðu þeim frá Íslandi einhvern tíma sent. En tilgang ass. Arna máske eg af honum merkt hafi.

Löngu síðar ljet sál. etazráð Hans Gram mig gjöra til sýnis útlekking yfir lítið stykki, sem var Súgandifjörður í Ísafjarðarsýslu og eftir það gjörði sá að illu margkendi Jón Marteinsson mest að því; en hvert gagn eður happ hann af því hlotið hefur, má hann sjálfur glöggvast vita. Sjeð hef eg annars nýlega nokkra parta af henni á dönsku hjá herra landfógetanum Skúla, og segir hann allmargt af sjer gengið og stórlega rýrnað frá því sem í henni skrifað stendur.¹

¹ Til dette kap. hører følgende marginaler: Úr brefi: Anno 1705 Reisti Árni Magnússon commissarius um sumarið frá Íslandi til Kaupenhavn og var þar um veturinn, en kom aptur til Íslands 1706.

Nota: Úr Brefum. 1706 byrjaðist bólan á Eyrarbakka, var sagt komið hefði úr klæðum manns nokkurs, er dáíð hafði í Khavn. Erfingi hans, Bjarni nokk-

CAPUT SEPTIMUM

Um endalok commissioninnar og Þorstein Sigurðsson.

Loksins endaðist þetta margra ára mæðusama sokallaða commissions verk anno 1712, nema hvað nokkuð lítið var eftir á landnorðurhorni landsins í Þingeyjar og Múlasýslum, er Páll lögmaður ljet þáverandi þjenara sinn og fullmektugan, Þorstein Sigurðsson afgangjóra. Sá Þorsteinn var ættaður úr Dalasýslu, hafði búið á Jörfa í Haukadall með bróður sínum, er síðan varð lögrjettumaður og bjó í Mýrasýslu. Þorsteinn brá búi og varð fyrst lestamaður hjá Birni biskupi Þorleifssyni á Hólum. Því næst fór hann til Páls lögmanns og varð hans undircommissarius eður fullmektigur að skrifa upp Múlasýslu og eg meina Þingeyjar-sýslu eður hinn norðari part af henni. Í Víðidalstungu var þá meiriháttar þjónustustúlka hústrúr Þorbjargar, Björg dóttir sra Páls í Goðdölum. Við henni ól Þorsteinn barn, og varð að koma henni niður fyrst á Vatnshorni þar í sókninni. Síðan sigldi hann og var utanlands með¹ Páli lögmanni anno 1714 og fjekk þá Skriðuklaustur og eftir það norðari part Múlasýslu að uppgjöf sýslumannsins Bjarnar Pjeturssonar á Bustarfalli. Hans sonur er Sigurður gullsmiður, meistari og oldermaður fyrir gullsmiðunum, sá er nú býr hjer í Austurgötu.

CAPUT OCTAVUM

Um ass. Árna afturkomu og kvongan.

Á nefndu ári 1712 meina eg vist, að ass. Árni kæmi hingað loksins alfarinn frá Íslandi og settist fyrst um kyrt. Sá professora garður, sem hann bjó í, er næst fyrir ofan Eilers collegium í Stóra kanúka stræti. Áður hafði hann kvænt sig, í næstu siglingu frá Íslandi áður, nefnilega anno 1709. Konan hjet Mette Fischers norsk að kyni, sem þá var ekkja eftir þýskan mann nokkurn, sem verið hafði kóngsins reimsniðari. Þeirra kunningskapur dróst svo saman: þau bjuggu á slots plátsinu, þá hið gamla fyrra slot

ur þar nærri Fyrarbakka vildi ei taka boði skipherra, er boðið hafði hönum 20 rd. fyrir þá klæðatunnu, er hann vildi kasta í sjó. Magnús Sigurðsson frá Bræðratungu dó úr sjúkdómi í Khafn í Martio 1707. ¹ Mangler.

stóð. Það var lítið, kringlótt og hvítt utan, með vatnsgröf í kring, og brú til að ganga staðarmegin. Það ljet Christján sjötti taka í burt, hjer um anno 1730 og byggja það merkilega slot, er nú stendur þar. Til þessa fólks var ass. Árni vanur oft að ganga inn og drekka thee á morgna um leið og hann gekk ofan á arkivið. Hún varð ekkja, og fjekk Árni hennar. Eg meina það verið hafi 1709, áður en hann fór til Íslands í síðasta sinni. Jón Torfason gjörði þar um brullaupsvers fult af kýmni og óhugnaði. Hún lifði einu ári lengur en Árni og var hjá kóngsins skraddara Bromondt með 400 ríxdala meðgift árlegri og sljettum dal til handpeninga á hverri viku, og var þá komin undir áttræðisaldur, og því varð þeim engra barna auðið. Sinn fyrri mann aðstoðaði hún með peningum, þá hann var sveinn og másk eins Arna síðan, þá hún var ekkja orðin. Ass. Árni sagði mjer, að sjer hefði verið lofaðir með henni 9000 ríxdalir, en kvaðst ei fengið hafa nema 6000. Hún hafði samt sem áður sín peningamök við ýmislegt fólk, eftir það þau voru saman komin. Var hún stundum prettuð með órjettum obligationum, og þá ljet hún mann sinn Arna það fyrst vita og átti því torvelt að koma sumu í lag, en sumt misti hann gjörsamlega. Þau höfðu Árni og hún áður fengið konglegt leyfi til facultatem testandi á sinu gótsi, hvert sem lengur lifði, til guðlegrar eður hveerrar annarar gagnlegrar brúkunar. Það bref skrifaði eg hjá honum eftir borgar brunann, um veturinn anno 1729, þá hann var til herbergis í Straagaden í Numerne. En það kónglega leyfi er útgefið 1709, þann 29. júní.

CAPUT DECIMUM¹

Um staðarbrunann.

Anno 1728 um kvöldið þess 20. október, sem var miðvikudagurinn seinastur í sumri þá klukkan var í milli 7 og 8 kom upp eldur í Stóra Clemens stræti og brendi af mikinn hluta staðarins og stiltist ei fyrr en nóttina fyrir laugardaginn þann 23, sem að rjettu tali Íslendinga er vetrardagur hinn fyrsti; því hitt er rimvilla að vetur komi á föstudag, jafnvel þó eg hafi fundið fyrstu spor til hennar 1508. Í þeim bruna er sagt brunnið hafi 60 eður 61 gata og í þeim 1700 íbúðarhús, en nær því hálf þriðja þúsund, ef allar vaaningar eru reiknaðar, það er að segja eftir búend-

¹ Her først skr. nonum, men dette rettet; der findes et henvisningstegn i marginen, men det tilsvarende blad (med 9. kap.) findes nu ikke.

anna tali. En í þeim 1700 húsum 500 garðar með portum og þar í sex bókþrykkerí. Aður voru 82 bruggarar, urðu eftir 22. Er það sumra meining, að eldurinn hafi gjört skaða fyrir þrjár miljónir, því það var kjarninn úr staðnum, er brann, og þar flest handverksfólk saman komið. 700 borgarar fóru burt í ýmsar áttir, sumir segja alls 30000 manns so sem mín þar um gjörð skrifleg frásaga glöggvara útvisar og þar með fylgjandi staðarins delineation. Þar í hermir það og, að kóngurinn gaf hverjum prófessór-anna 200 ríxdali hjer um þann 8. nóvemberis.

§ 2. Þá á fimtudaginn ljét ass. Árni flytja alt sitt, því sem komið varð, fyrst til timburhandlara Hans Bekkers, er fyrr hafði hans þjenari verið og með honum í commissioninni á Íslandi, en nú bjó á horninu norðara á Hallands ós út til Gottes götunnar. Því næst flutti hann sig ofan í Straagaden móts við Hólmsins kirkju, þar í eitt hús í Numerne, og var þar um veturinn anno 1728—29. Og þar skrifaði eg meðal annars fyrir hann dispositionem quandam testamenti futuri.

§ 3. Bekker varð síðan forarmaður, fór í burt, kom aftur og var fyrst við kalkbrenneriet, tók fyrir sig að útleggja íslenskar bækur mag. Jóns Wídalíns. Eg hefi sjeð sex þrjedikanir af postillu hans, en bæklinginn um þann sanna kristindóm ljét Bekker þrykkja, og Ólafs kóngs sögu hefur hann sett á dönsku; gjörði skrif um Íslands endurbót, lagði út þeirra svensku oeconomiaë collegii skrif og recommanderaði sig með því við þá á cancellíinu. Varð síðan lögmaður þar að norðan og vestan hjer um 1739, sat í Brokey á Breiðafirði, fjekk sýslumann Orm Daðason fyrir coadjutorem anno 1741, en fjekk 40 rixdala tillag til sinna launa 1742, og fór til Íslands aftur með konu og börn. Veiktist síðan og andaðist anno 1744, eður um þau árin. Sveinn Sölvason varð lögmaður næst eftir hann.

§ 4. Að afliðnum staðarbrunanum bjó ass. Arni fyrst um veturinn 1728—29 í Numerni við Straagaden, yfir frá Hólmsins kirkju, og þann vetur endurnýjaði hann með konunglegri staðfesting facultatem testandi, sem var fyr gjör, anno 1709 ni fallor milli hans sjálfs og hans gömlu konu. Því næst bjó hann um sumarið 1729 í Laxagötunni hjá kapelláninum til Nicolai kirkju. Þaðan flutti hann sig um haustið í Admiralgötuna, í hús eitt milli

Laxagötunnar og Humragötunnar á vinstri hönd, þá gengið er frá Nicolaikirkju, og þar andaðist hann, eftir nýjárið 1730. Það gekk so til sem nú mun sagt verða.

CAPUT UNDECIMUM

Um hans testament, andlát anno 1730, og eftirlátnar bækur.

Hann tók banasóttina fyrst með verkjarsting í mjóhryggnum, jólaaftan hjer um klukkan 8; var síðan sjúkur í tólf daga, en þó aðra stundina alltið á fótum og eins seinasta daginn. Frá því get eg greinilega sagt, því eg var hjá honum öllum nóttum, og þann tíma er eg eigi svaf um daga, í hans síðustu tíu daga, því eg var ei kallaður fyrri. Vakti eg hjá honum á hverri nóttu og studdi hann af sæng og í.

Eg vil hjer til setja hvað eg skrifaði anno 1730 um vorið til Íslands bæði bróður hans, monsieur Jóni Magnússyni, og hans góðum vin, mons. Jóni Þorkelssyni, sem þá var skólameistari í Skálholti, því það var mjer þá í nýju minni, og því trúanlegt. »Um burtkallan sálíga ass. Árna er þetta ennfremur með circumstantiis að segja, vegna ykkar kunnigleika: Í haust varð hann kvillaður, áður hann flutti sig úr hr. Órslöfs húsi inn í Amiralgötuna, þar hann bjó seinast. Fyrst á aðfangadagskvöld jóla kom hans banasótt að með bakverk í smáhryggnum fyrir ofan lendarnar, sem sló sjer síðan inn til kviðarins, gjörði þar durchlauff, tormina og inflammationem ventriculi dolorificam. Þó klæddist hann alltið, so hann lá ei til sængur meir en part af þrem dögum. Síðan batnaði það, so hann var á ferli, en kendi þó öðruhverju verkjarins í hryggnum. Leið so þetta, þartil aðfangadagskveldið fyrir jól, þann 24. desember, þá er hann sat og talaði við góðan vin nokkurn. Þá reis verkur þessi upp með ólíðanlegum sting þá klukkan var átta. Og litlu síðar gekk hinn burt, en hann lagði sig þá klukkan var tíu. So jókst þetta um nóttina so hann naut hverki svefnis nje matar í þrjá daga og þrjár nætur, og var tillige med ganske forstoppet. Tók hann þá inn á annan dag tvefalda dosin af sterku recepti (það var engelskt salt), er hjálpaði þó ekkert. Síðan var til hans kallaður doktor Laub og gat hann eigi miklu til leiðar komið nema afvent tenasmo (afbendinu), sem þá snerist upp í sterka diarrhæam præsertim per posteriora, en ekki

nema litla excretion per anteriora, helst þá á leið. En í abdomine voru inflammationes hinar sömu og so sem hella fyrir brjóstinu með vomitu, ructu et flatibus; item inappetentia ciborum, so hann, frá því á nýjárðdag, smakkaði varla mat utan drakk nokkuð lítið að svala sjer á og þó oftast bergði á nokkru syltet af multeberjum, sem í Noregi vaxa. Þessi sjúkdómur var allur innvortis, líkast að sjá sem af lengi tilsöfnuðu forkjölelse og gömlum innvortis kvilla; því það var að merkja so sem nokkur samrunnin materia stæði tept í innýflunum eður búknunum og á seinustu dögum gekk upp tvisvar eður þrisvar tegund af einhverri materiú með gallslit á. Líka er ei ólíklegt, so sem á honum sjálfum var að merkja, að alteration af eldibrandinum og margfalt þar af orsakað ónæði, flutningur, útgöngur í frostviðrum og ei so góð húsakynni sem til forna hafi nokkru bætt þar á. Höfuðið inficeraði sóttin lítið, utan hvað hann phantaseraði nokkuð fyrstu nóttina og endur og sinnum, þó lítið á móti því seinasta. Undir eins og fyrnefnd laxering aðkom, fylgdist með henni sjerdeilis þungur lethargus, svo hann gat varla haldið sjer uppi einn tíma utan maður væri án afláts að tala við hann; so kunni hann að geta það í tvo eður nærri þrjá tíma. Þetta varaði so hvertveggja þartil fyrir tveimur dögum áður en hann andaðist, so hvarf það hverutveggja. Um hans sjúkdóms tíma kom ypparlegt fólk til hans alltið, professores og aðrir hans góðir vinir og talaði hann alltið so hraustlega sem ósjúkur væri. Þann 4. januari komu þeir etazraað Thomas Bartholin og assessor Gram til hans, og var conciperað testamentið, er hann gat naumast undirskrifað með aðstoð Hans Bekkers. Þann daginn komu nokkrir og tóku síðarsta afskeið. Og þann dag var hann þjónustaður, so hann lá sjúkur í þrettán daga. Á þrettánda dags kvöld, eftir það þeir voru burt gengnir, undir kl. 7, sem komu að taka seinasta afskeið við hann, sem voru jústizraað Bartholin, ass. Gram, mag. Reenberg og mag. Hundorph, secretair Vartberg, Ørebech og Willemsen etc., hnignaði hönum so, að hann hafði engan mátt til að standa á fætur síðan. En í allri hans sjúkdómstíð var hann þó so herðkinn, að hann gekk sjálfur frá sænginni til borðsins og sat þar stundarkorn; því sjúkdóminum var so varið, að hann þoldi hverki að standa, sitja eður liggja til lengdar. Þá tók að draga af

mælinu, kólnaði so hvað af hverju og tók til að fá hryglu fyrir brjóstið, svaf eigi heldur dúr og talaði fátt við fólk alla þá nótt, og það stríð varaði nærri til klukkan fimm. Þá hægðist hönum so hann hafði nokkra fró þar til hann gaf upp andann, klukkan hjer um hálfngengin eður rjettara þrjú kvarter til sjö, á Knúts dags morgun. Sjón og heyrn og að mestu continue óskerta rænu hafði hann til þess síðasta. Þó var sjónin tekin til að deprast nokkuð lítið fyrir tveim dögum. Hann var sjerdeilis polinmóður, so maður mátti furða sig yfir, allan þann tíma, og ljét ei einasta doctorinn öllu við sig ráða, sem þó varla fann sig í sjúkdóminum og gjörði lítið til bata nema kannske nokkuð mitigeraði sjúkdómsinsssymptomata; en það var doctor Lob, er gekk til hans og kvað sóttarferlið vera mest komið af forkjölelse; heldur og þá sem hjá honum vöktu, og hafði sífelt sjer í munni fyrirbænir og hjartnæmar andvarpanir, eigi einasta þá hann var þjónustaður þann 4. januarí og prestarnir áðurnefndir voru hjá hönum og Anchersen, sem tvisvar kom til hans; heldur og það ei minna þar fyrir utan og eins undir þau seinustu andartök, þá eg varla skildi hvað hann talaði. So að eg vil mjer óska, og hverjum sem kristinn á að heita, so góðs andláts með eins rósamri og ófelmtaðri samvisku sem hans var að sjá. Orð hans þau síðustu til merkis þar um eður prestanna, sem eg flestalt upp á heyrði, innfæri eg hjer eigi, sem þó vakti yfir hönum allan hans sóttartíma með þjenara hans og ráðskonu, (Husholdersken, norsku Marinu), fyrir utan þær þrjár fyrstu nætur.

En mi domine! Undrist eigi að eg skrifa þetta so operose og copiose. Það gjöri eg bæði þar fyrir, að þið voruð góðir vinir; annað, að ef þjer heyrið nokkuð hjer um talað öðruvísi eður gagnstætt þessu sem hjer er skrifað, þá megið þjer tuto halda og segja það lygi. Kann það ljett að ske á Íslandi so langt burtu, milli slaðurgefins fólks, sem þar er margt, að hjer í staðnum tóku nokkrir, sem kannske vildu so hefði verið, að ympra á ósönnum sögnum um hans nýjarðsett lík. En þá eg kom þar í bland, kunní eg með rökum að reka það með öðru sannara til baka.

Á prettánda var alt forsiglað í húsinu, en þann sjöunda lagt líkið til og vakti eg yfir því að mestu einn í tvær nætur, en seinustu nóttina, sem það stóð uppi, vöktum við sjö íslenskir yfir því,

en þann 12. januarii, um eftirmiðdaginn var það begrafið norðan fram í Vorrarfrúr kirkju kór, við síðuna á professore juris Weghorst. Fylgdu sjö þör líkfylgdarmanna, sem voru: Justitzráð Bartholin og assessor Hans Gram, cancellie Raad Lougmand og Ørebech, conferentzraad Bartholin og confessionarius regius Lintrup, professor Steenbuch og prófasturinn til Vor frúr kirkju, mag. Mortein Reenberg, magister Hundorph og professor Ancheresen, Assessor Thestrup og mag. Schreiber, hr. Ørslöf og einhver annar. Hver stúdentanna, sem mig minnir væri tólf, þeir er hann báru, fjekk einn rixdal, sem likið báru í og af likvagninum.

CAPUT DUODECIMUM

Um hans testament ex eadem relatione.

Um hans testament munið þjer máske heyra margs getið. Það var conciperað einum eður tveimur dögum fyrr en hann deyði, að viðverandi Hans Bekker og Lougmand, en í stil fært af justitzraad Bartholin, áður en það var undirskrifað og forsiglað þann 6. januarii. Eg hefi það sjeð, og í stuttu máli kann eg þetta þar af að segja sem eg nú áminnist: Allar bækur sínar gefur hann til academiesins. Peninganna höfuðstóll er þar ei nefndur. Sumir segja hann sig 12900 rixdala summu en ei minna. Það þeirra hjóna er eftir lifði, skyldi lifa af rentunni eður óskiftum peningum. Sagt var að 400 rixdalir hefði verið lagðir á borð með ekkjunni um árið (sem lifði ei lengur en til þess þá næstkomandi 15. septembris) eftir beggja þeirra burtkallan. Lika skyldu einn eða tveir íslenskir stúdentar njóta þeirra eftirlátnu peninga, subtractis subtrahendis, eftir þeirri innstiftun sem justitzraad Bartholin og assessor Hans Gram vildu þar á gjöra, sem alt saman, að öllu leyti, er sett í þeirra vald. Sömuleiðis var ánafnað hans stuepige, sem þjent hafði hönum í þrettán ár, hundrað rixdölum, þjenaranum fimmtiger rixdölum, kúskinum 30, sem báðir höfðu þjenað fjögur ár, og kokkapigen, sem verið hafði eitt ár, tuttugu rixdölum. Þeir máttu behalda liberiinu og sorgarklæðunum sem þau öll hjón fengu. Nú er ekkjan dauð sem áður er sagt, og þjónustufólkið hefur peninga sína fengið, en á þessu íslenska stipendio ber ekkert og veit eg ei hvað því veldur. Kannske að peningasakirnar sjeu ei komnar í stand, helst við Rentukammerið fyrir jarðabók-

ina. Nokkrir ætla, að tveir íslenskir stúdentar muni verða látnir þess njóta, og muni það verða sæmilegir peningar og vel viðunandi. En þetta er alt óvíst ennþá og riður mest á testamentisins exsecutorum góðgirni og vilja, sem upp á assessor Grams síðu, hvern eg að góðu einu þekki, tvílar að minu viti enginn, og um hinn efa eg heldur ekkert. En í fyrstunni, þá það er innstíftað, væri óskandi, að þeir íslenskir væri hjer, sem byggi slíkt er þeir kynni í hag fyrir sína eftirkomendur og við verður gjört, so að töglin og hagldirnar yrði ei alleinasta í ephori höndum, ei mun samt af veita, og líkast er þó það gangi sem vant er um önnur stipendia, þá fram líða stundir. ◀

Þannin hefi eg í því sinni skrifað, en hjer um hljóðar so hinn sjöundi og áttundi póstur af testamentis brjefinu, orðrjett eins og nú eftir fylgir:

7) Og som vi udi den anden Punct hár mældet, at den længst levende alleene skal lade sig nøje med Renten af vores fælleds Efterladende Midler, saa skal samme Midler, efter den længst-levedes dødelig Afgang, Subtractis Subtrahendis, anvendes til een eller to Studentere fra Island, hvis Indrettelse aldeeles overlades til Justitz Raad Thomas Bartholin og Hr. Assessor Hans Gram, som best om vores Villie her-ud-inden ere informerede og best veed, hvorledes jeg, Arnas Magnussen, heldst ønsker, at der-med til Fæderne-Landets og Publici Nøtte maatte blive forholdet. Og skal den Fundatz, som de tvende gode Mænd over dette Legato indrette, staae ligesaa fast og være af samme Kraft og Gyldighed, som om det Ord til andet her var indført og af os begge var underskrevet.¹

8) For dette Legatum efter begge vores Død at administrere, skal den eller de, som dertil af Consistorio bliver denominerede og derfor skal aflegge aarlig Regnskab, som udi Cassa-Bogen efter Capitalernes revision bliver indført, nyde aarligen eet halv-hun-

¹ Hertil følg. marginal: Ass. Árni andaðist anno 1730 þann 7. januarii (sem er hertuga Knúts dagr, kl. 3 quarter til 6 um morgunin á sinu 67. aldurs ári; en 1709 trúi eg, að þau Mette Fischer kæmi saman. Hennar fyrri maðr var reimsniðari eður carette-makari, sem hét Fisker, þýskr maðr. Hún lifði hér um 4 ár lengr, logeradi hjá kóngsins skraddara Bromont, ni fallor, hafði 4 c. rixdala meðgift á ári og sléttan dal til handpeninga.

drede Rixdaler. Ellers forholdes med indbemældte Legati administration som med de øvrige Legatis, under Rectoris og Professorum Forvaltning.

Datum Hafniæ, den 6. Januarii 1730

ARNAS MAGNUSSEN

(L. S.)

Læst paa Consistorio 11. Januarii. C. Thestrup.

En kóngsbrefið upp á testamentets tilladelsen er dáterað Kjöb-
enhafn den 29. Junii Anno 1709. Mjer er síðan það eina vitanlegt
um stipendium þetta Magnæanum, að eg var fyrstur til þess tek-
inn og naut árlega háls annars hundraðs rixdala, alt í cronum,
og eins fjekk eg með vixel peningana í Noregi, þá eg var þar um
veturinn 1733—34. En Erlendur bróðir minn, sem nú er sýslu-
maður í Ísafjarðarsýslu á Íslandi, fjekk áttatiger. Síðan fór eg til
Íslands anno 1743 og var þar í átta ár, þangað til eg kom hingað
til Kaupenhafnar aftur, seint í novembri anno 1751. Af þeim is-
lenskum, sem eg veit þess hafa á meðan notið, er bróður sonar
sonur sálíga ass. Árna, Sera Gísli Snorrason sem nú er í Hruna,
og sagt er Björn Markússon, nú lögmaður sunnan og austan, hafi
þess síðan notið, en hvað þeir hafi sýslað við studium þetta anti-
quitatum er mjer ókunnigt. Síðan eg kom hingað aftur, hefur
jústizráð og prófessor utriusque juris, Bernhard Möllmann verið
minn principal, en ekkert veit eg samt af því að segja, að ennþá
sem komið er sje gjörð nokkur fremri fundatía. Það¹ eina veit eg
hvað eg hefi síðan einskis viss af því notið. Sagt er þó að þeir
studiosi mons. Eggert Ólafsson og mr. Bjarni Pálsson, sem reistu
um Ísland fimm eður fleiri ár, circa vel intra 1748 et 1755, eink-
um mr. Eggert, hafi þess notið og njóti ennú hingað til dags (1759)
(og ennþá til þess nú 1764). Björn Markússon líka áður, þegar hann
var hjer stúdent, en nú er hann lögmaður á Íslandi. Það er að
segja alt í óvissu, og er enn eigi heldur búið að gjöra um það neina
fundatíu etc. Mætti því í staðinn fyrir að kallast Arnæ Magnæi
stipendium ef rjett gengi kallast Ágæt menta stytta, en nú ar-
móðar minkandi stafur eður aumlegur megurðar strengur. Síðan

¹ Herfra til Regentzi er senere tilf.

er sagt að þeir mr. Eggert, sem nú 1762 hefur verið nokkur ár á Íslandi hafi notið þess ásamt Bjarna Pálssyni lækni, bæði þá þeir reistu um á Íslandi, en Bjarni eigi síðan, heldur mons. Eggert og bræður hans báðir, Jón og Magnús, sem hjer eru nú (1762) við akademið. Það er og talað, að justizråd Möllmann gefi mjer salaríum af sinum peningum síðan eg kom hingað seinast, sem var anno 1751. Árni Þórarinsson, sonr sr. Þórarins Jónssonar, sem var prestur í Hjarðarholti í Laxárdal og prófastur í Dala sýslu, var faðir hans, en móðir Astriður, dóttir sr. Magnúsar prófasts, bróður ass. Arna. Henni gaf ass. Árni alt sitt góz á Íslandi. Arni var einbirni og erfði so alt þetta gjafaffe afa bróður síns; hann kom hingað fyrir tveim árum, nefnil. 1760; og hefur nú enn þá herbergi á Regentzi. Að sönnu hefur Rentukammerið haft einhverja præ-tention (eður kröfu) til sterfbúsins eftir sáluga ass. Árna, að jarð-abókin væri eigi útlögð á dönsku. Jeg gjörði fyrst útlegging yfir Súgandafjörð á Vestfjörðum til sýnis og síðan Jón Marteinson, fyrst stúdent og síðan soldat, er sagt hafi mestallri jarðabók þeirri snúið á dönsku; segja menn þó að nú vanti nokkrar sýslur. Þá stigtamtmaður Petur Rabe fór til Íslands anno 1719 eður 1720 heimti hann jarðabók þessa af Páli lögmanni Vídalín. Ljet hann þá af Alþingi sækja hana norður að Víðidalstungu. En þá hún kom utanlands vildi Rabe hana eigi lausa láta við ass. Arna. Hann varð þó drjúgari, fjekk hana, en nú er sagt hún liggi á Rentukamersinu, en vanti þó í hana sýslur nokkrar.

CAPUT XIII

Ennfremur nokkuð um hans andlát og eftirlátnar bækur.

Það var áður sagt, að hann var þjónustaður, (Danis berettet) á kvöldinu eftir þann 4. januarii af dómprófastinum Hr. Morteen Reenberg sem áður var ávalt hans sjerdeilis góður vinur og prestur til Vor frúr kirkju. Stóð eg þar hjá með öðrum og man glögt þeirra skilnaðarorð og herr. Reenbergs orð til okkar, sem hjá vorum staddir. Meðal annara, eftir meðtekið sakramenti, sagði mag. Reenberg: »Nu vænter jeg, at vi seer ikke hinanden før end i Guds Rige«. Ass. Arnas svarede: »Det samme vænter Jeg med og Skelm der icke møder.« »Já« svaraði prófastur, »Skelm der icke møder.« Eg þenkti, þetta megið þið báðir með sönnu segja, og so að kveða,

að sá er en skelm, sem eigi kemur í guðs ríki, en þó þótti mér það bæði hraustlega og vinsamlega talað. En þá herr Reenberg gekk út til dyranna í þanka að ganga burt, sagði hann til okkar domesticanna og annara er þar á gólfinu stóðum: »Jeg kan flattere mig af at have kjændt den ærlige og oprigtige Arnas Magnussen.« Arni bað fyrir sjer, mest í frönsku eður íslensku og tók vel upp það er eg hafði fyrir hönum, andlátsgreinir af ritningunni eður Hallgrímssálmum. Eg las og um þann tíma mest Erasmus, De præparatione ad mortem, líka Boëtii Consolationem philosophicam. Tók hann það alt vel upp af viti sínu er eg talaði.

Hjer um kl. 4 tjekk hann dauðahrygluna og skildist lítt mæli hans. Meðal annars sagði hann: »Nu kommer Kongen«, sem eg sneri strax á andlegan máta, því eg vissi hann leið mér vel hvað eg talaði. Litlu síðar bað hann fyrir sjer í þremur effatis, að guð vildi meðtaka önd sína, er eg skildi þó ei svo vel sem Husholderskan. Þá var fyrir litlum tíma öll dauðahrygla frá hönum, og eftir það upp gaf hann andann með hægum viðskilnaði á þeim klukkutíma sem fyr var sagt, nefnilega 3 qv. til 6 á Knúts dags morgun. Það var og máske markverðigt, þó sumum máske þyki lítills vert að greina, að úrverk hans, sem var engelskt frá London, er jafnan lá á borðinu, stiltist á sama tíma, kl. 3 qv. til 6 af sjálfu sjer og gekk ei frammar. Þá latinsku yfirskrift á blikkplötu kistu hans útlagði eg síðan fyrir einhvern hans góðan vin. Hún innihjelt í fáum orðum, sem vant er, nafn, embætti, kvongan og dánardægur. Hann var jarðsettur hjá Weghorst professore juris norðanfram í Vor frue kirkju með þeirri líkfylgd, sem áður er greint.

Morguninn sama er hann andaðist, kom professor logicæ Chr. Thestrup, er þá var qvæstor og Kasser-meistari academiesins, ljæt forsigla sterfbúið og flutti með sjer peninga, fult járnbandið skrin er eg og kutskur sálga Arna settum á vagninn, og fundu hendur okkar, að þar voru nokkrir peningar í. Etatzraad Thomas Bartholin svaraði því og við einhvern, að hann hefði eftir sig látið »en sømmelig Capital«.

Eftir það voru bækur hans fyrst fluttar upp í Vingarós stræti í hús sálga mag. Hundorps, og þar registreraði eg þær og gjörði catalogum yfir sumarið eftir hans andlát scilicet og byrjaði það

verk þann 10. augusti og aflauk því til fulls þann 26 september. En þaðan voru þær því nærst fluttar uppá academiesins bibliothek yfir S. Trinitatis kirkju. Þær voru því þar inst settar, að þær voru þær fyrstu bækur, er þar komu eftir eldsbrunann og eftir uppbyggingu nefndrar kirkju. En sama ár sc. 1730 deyði sáluga Ass. Árna gamla kona og ekkja þann 15. septembr.

CAPUT XIV.

Um hans góz á Íslandi.

Erfðagóz hans á Íslandi hygg eg, að eigi hafi allmikið verið, en aflagóz var hið mesta, eg meina það sem hann með embættum og kvongan sinni öðlast hefur. Páli lögmanni varð commissionsverkið, er varaði í full tólf ár, so kostnaðarsamt sökum þess margfalda ferðalags um landið, að hann lánaði af ass. Árna fyrst 100 rixd. og síðan 300.¹ öðru sinni¹ og borgaði af þeim peningum lítið eður ekki að sjer lifandi, en skaut altíð málinu til þeirra fyrirheitnu launa, er rentucammerið lofað hafði, sem var (ef mig rjett minnir) rixdalur á degi hverjum til beggia, meðan þeir á ferðinni og að verkinu væru. En þeir komu aldrei fram við Ass. Árna, eptir hans eigin sögn, en Páll lögmaður fjekk aðeins 100 einu sinni, þó fyrir Ass. Árna caution; tók hann fyrir þá flesta vöru í Hafnarfirði, og ljet sækja norðan frá sjer með miklum kostnaði seint um haustið 1711, að eg meina. Ass. Árni krafði Pál lögmann peninga sinna, en hinn batt hann aptur við rentucamers loforðin og ljet honum skylt vera að innkrefja þá sem þeim, er foringi hefði verið í commissions verkinu. Leið so þetta þar til Páll lögmaður andaðist anno 1728. Þá hafði Ass. Árni kröfu uppi á dánarafinn, og ljet sýslumann Orm Daðason, frænda sinn, gjöra tilkall um skuldina, er stigin var upp með rentum og rentumentum hjer um til 1100 rixdala. Monsr Magnús Pálsson stilti strax Ass. Árna til friðar með 50 rixdölum í Búða kaupstað, so eg heyrða Ass. Árna segja, að hann skyldi hann aldrei krefja framar fyrir hans persónu. Þá var sýslumaður Bjarni Haldórsson orðinn eiginmaður Hólmfriðar, dóttur Páls lögmans, en Ass. Arni ljet frænda sinn, Orm Daðason, sýslumann (er þá var so) í Dalasýslu, skynsaman lagamann, hafa þetta

¹ Í randen: Þá hann var utanlands í Khafn anno 1716 í máli sínu við Odd lögmann.

erendi á hendi. Hússtrú Þorbjörg Magnúsdóttir, ekkja Páls lögmanns, átti nokkrar jarðir á Vestfjörðum í mála sinn; þær gengu í skuld þessa, so Viðidalstunga friaðist. Sú jörð, með öðrum smærri jörðum, er merkileg eign, og hafði yfir tvö hundrað ár, að vísu frá Jóni Sigmundssyni lögmanni, legið undir sama ættlegg. En jarðir hústrúr Þorbjargar voru erfðagóz eptir föður hennar Magnús Jónsson, er bjó í Vigur á Ísafirði, sonur Jóns prófasts sonar Ara Magnússonar í Ögri nafnkends höfðingja, er um nokkra tíð hafði undir valdi sínu þær þrjár sýslur, er Vestfirði gjöra, Stranda, Ísafjarðar og Barðastrandar sýslur. Nú er þess að geta, að hinn annar bróðir Ass. Árna var prófasturinn í Dalasýslu, sera Magnús í Hvammi, er átti Sigríði, systur Páls lögmanns, og andaðist hjer um anno 1723, síðferðis góður, sæmlega lærður og járnsmiður góður. Börn þeirra voru þau: Jón, er varð prestur að Setbergi, og eignaðist þá dönsku kokkastúlku, Margretu að nafni, er kom utanlands frá með biskupinum, mag. Jóni Árnasyni, þá hann tók vígslu í Kaupmannahöfn, hjer um anno 1722. Sú kvongan líkaði Ass. Árna lítt. eður yfir höfuð að segja, að íslenskir skyldu eignast danskt Kaupenhafnar kvennfólk og færa þangað inn í land með sjer. Annan bróðurson sinn, að nafni Þórð, ljet hann til sin fara og læra gullsmiðs handverk, en hann andaðist af svindsótt anno 1727 í þeim svifum, hann skyldi sveinn verða. Hinn þriðji heitir Magnús, sem enn lifir, og er kvæntur almúgakonu. Við hann líkaði ei heldur Ass. Árna ráðlag hans, því hann vildi ei læra bókina, og fjell í barneignarmál, átti síðast almúgakonu, Herðísi að nafni, og hefur jafnan síðan verið á árum Magnúsar Widalíns, móðurbróðurs syni sinum. Systir nefndra þriggja bræðra hjet Ástríður. Henni gaf Ass. Árni alt þetta góz, þá hann sá, að ei ætlaði að verða slik mönnun að bróðurbörnum sínum, sem hann tilætlaði, og gaf hann henni alla skuld þá, er hann átti að erfingjum Páls lögmanns Widalíns, og gengu í hana jarðir hússtrúr Þorbjargar, þær á Vestfjörðum, sem fyr er greint. Ástríður eignaðist síðan að manni sera Þórarin, sem síðan varð prófastur í Dalasýslu, en var prestur í Hjarðarholti í Laxárdal og var sonur prófastsins sera Jóns Þórarinssonar, er þær var næst áður og var ættaður norðan úr Eyjafirði. Þau sera Þórarinn og Ástríður áttu son sín á milli,

sem heitinn er eptir Ass. Arna, er¹ uppaldist síðan hjá Arnóri Jónssyni, sýslumanni í Syðra hluta Borgarfjarðarsýslu og útskrifaður (ut vocant, id est regulariter dimissus) frá Skálholts-skóla, kom til Kaupenhafnar Academiis anno 1763, og gjörðist þar stúdent, reisti til Íslands að sýsla um góz sitt 1764, og kom so aptur í septembri og logerar nú á Regentzi. Þessi han(s) foreldri eru nú bæði önduð, en hann er nú hjer um xvi. vetra að aldri, og er hjá sýslumanni Arnóri í Borgarfirði í Belgsholti, er á föðursystur hans. Er so alt áður nefnt góz til hans fallið, sem er af sömu ætt og Ass. Arni og Páll lögmaður Wíðalín, ber og líka nafn afabróður síns, þess optnefnda Assessoris Árna. [Senere tilf. fölg.] Arnór sýslumaður hjelt hönum til skóla, var hann dimitteraður frá Skálholts skóla, að eg hygg, anno 1761, en til Khafnar Academiis kom hann sama ár nefnil. 1761, og er nú á Regentzi 1762 in junio, þá eg skrifa þetta.

CAPUT DECIMUM QVINTUM

Hans personalia og qualitates. Skrifleg minning.

§ 1. Hann var maður þrekinn að vexti, fullkominn að limum og karlmannlega vaxinn, nokkuð hærri en meðalmaður (id est þrjár álnir danskar en hálf fjórða islensk eður Hamborgaralín, sem er hin sama), en þó gildur eftir hæð með litinn og jafnan ístrumaga, nokkuð handasmár. Í andliti var hann vel proportioneraður, nokkuð rjettnefjaður, mátuleg augu og nokkuð meir blá en svört, stöðug í framliði og tilliti og þvilík sem lærðra manna eru vön að vera, stöðig, aðgætandi og þankaleg. Hann las gleraugnalaust, enn þá á sínum síðurstu aldursárum, en tók þó stundum gleraugu upp þá hann las í mjög ellimáðum pergamentum. Þau gjörði hönum hans góður vin, Jónas Gamm, sem var rektor í Nestved nær í tíu ár, hvern eg einnin vel þekti. Hann var að kyni íslenskur í aðra ætt, góður computisti og opticus og þó enn fleira til lista lagt. Annars kvaðst sálugi Arni ei sjá menn frá sjer í vissri distance og kvað það koma til af næturvökum við kertaljós, sem hann hefði haft þá hann lá stúdent á Regentzi. Hann færði gravitiska persónu, eins og borgmeistara hæfði þá hann hjóst um, og brúkaði alltið allonce perruqve eins og professores og aðrir slikir

¹ Herfra og til Regentzi senere tilf.

menn báru helst á þeim tímum og gekk á svörtum eður afförfuðum klæðum, en aldrei rauðum, einsog nú þykja viðhafnar-mest, því rauð kvað hann hata.

Í máli var hann skýrmæltur og nokkuð fastmæltur, og af því mun það hafa komið, að þótt hann kynni frönsku vel, þá hefði hann þó ógjarnan talað hana í margmenni. Þó heyrða eg hann oft tala hana við góða vini, er hann heimsóttu. En háþýsku (eður sachsisku öðru nafni) heyrða eg oft til hans, og hann segja, að hún fjelli sjer best allra tungna að útfæra í henni meiningu sína, nærst íslensku. Enda heyrða eg þá segja, sem vit á höfðu, að hann talaði þýsku jafngott sem hann væri innfæddur, og margt orðatiltæki heyrði eg hann segja, hversu rjettara væri en danskir brúkuðu almennilega, er þýsku töluðu. Í íslensku skrifaði hann fáorðan stíl og skýran, og látinu talaði hann eins skýrt og hreint og hafði hentugar phrases, en ei af tilgjörðarhætti langt að leiðdar. Í sínu ráðlagi var hann manna fráleitastur öllu pedanterie og ógrundvallaðri trúgirnri, en í raisonnemente sínu forkunnar solidus. Oftast ljet hann adversarium concedera sjer nokkrar quæstiones, er hann deduceraði af síðan conclusiones, eður hann setti að hönum argumenta að síðkastinu, eins og í öðru scháctafli, svo hann hafði engvan útkomu veg (eður elabendi rimam), og illústreraði að auki alt með samlíkingum (parabolis og similitudinibus); tók hlutinn frá rótum og leið engva tviræða terminos eður óljósa, eigi heldur að hlaupa frá umtalsefninu (∴: extravagationes) og var oft allmjög alvörugefinn í discoursunum, þó án stóryrða eður móðsyrða við þann hinn, er hann átti málstað við. Oft gaf hann nokkuð eftir passionum og judiciis manna og tilstandi. Eg merkti og að hann hugleiddi vires og antiquitatem naturæ og argumenta contra æternitatem mundi, ex ipsa natura vel affectionibus naturæ deducta.

Í sendibrefum var hann eigi langorður, en talaði efnið í fáum orðum og skýrum, en þó er oft innibundu mikla meining, og talaði oft mjög so emphatice. Og ei síður í bókaskrifum var hann hinn varúðarsamasti að fara ei með nokkurn óþarfa og enn síður ósannindi, kvað hann veröldina alt of fulla af hjejómaþókum þó eigi bætti hann við. Já! hann var so mjög þar um vandlátur, að eg heyrði hann so að-kveða, að maður mætti nálega vera alla

æfi sína um að samansetja einn lítinn bækling. Hann sagðist aldrei hafa ásett sjer að skrifa neitt sjerlega sjálfur, og svo virtu aðrir, sem hann vildi so skrifa, að eigi yrði aðfundið. Þó skrifaði hann versionem og commentaria yfir Ara hins fróða Íslendinga sögu, er mest voru á lausum blöðum, er eg, anno 1752, hreinskrifaði alt fyrir principal minn, Justitz Rád og professor utriusque juris sam(t) antiquitatum patriæ Bernhard Möllmann. Og það merkti eg á sáluga ass. Árna, eftir eldsbrunann sem hann tregaði, að hann tregaði það, að hann hafði ei látið þá bók áður á prent út ganga. Hann hefur gjört vísurnar framan við Antiquitates Thomæ Bartholini og það so fornfálegar af æmulation við einhverja landa sína er þá voru hjer og öfunduðu hann. Kvaðst hann nú, þá hann um þær talaði, varla sjálfur skilja nema með studio, og gjört hefur hann commentarium yfir þær, í hverjum hann hefur allegerað forn skáld til sjerhvers orðatiltækis og sjerhverrar kenningar, því hann sagði allar slíkar fornvisur hefðu þann tíma verið vakandi sjer í minni. Rector Jónas Gamm gaf mjer þá interpretationem hverja eg nú ei hefi, heldur hvarf mjer með öðru fleira á Íslandi síðarst. Hann hefur og áður í arfsmáli sira Páls Amundasonar skrifað innlegg fyrir hærsta rjett um uppruna íslensku laganna (Jónsbókar), er margir hafa útskrift af tekið, og eg hefi eina gefið fyr-velnefndum JustitzRaad Möllmann. Annars hefi eg á Íslandi sjeð lítinn tractat um rjetta chronologiam á þeim dönsku kóngum, og þar getur einnin um kóng Ólaf son Margretar dröttningar og líka smá annotationes yfir ýmsa hluti. Í sögubækur sínar íslenskar hefur hann lagt seðil, á hverjum hann hefur teiknað eftir hverjum codice það exemplar væri, því það vissi hann eins og aðra ættartölu. Og í sama máta voru hönum kunnigar allar editiones af prentuðum bókum, látínskum, þýskum og öðrum, sem um merkilega lærða hluti höndluðu. Átti og þær bækur, er hvergi voru að fá slíkar í heiminum, einsog hann til benti í einum stað hvar stæði í hans daglegu herbergi, þá hann gekk seinasta sinni út af húsi sínu, þá borgar bruninn yfir stóð, sem áður er um getið.

Í theologískum discoursum var hann ei hinn strangasti, gaf sumt nokkuð eftir og vorkynti mannlegri skynsemi nokkuð. Kvað mest riða á að vita það, að revelatio væri sönn. Nefndi nokkrar

bækur um það efni og á meðal þeirra . . . . . de artu et progressu idololatriæ, nema að betur færi, að hið síðarsta blað af hverjum kapítula væri burtrifið. Eg heyrða hann og ávita sjálfan sig, að sjer gleymst hefði, þá hann gekk út síðarst af húsi sínu í staðarbrunum, að sjer gleymst hefði að taka með sjer Abbadie sinn, De veritate Religionis Christianæ. En þá sá mikli eldur yfir dundi, var ei tóm til að rifja upp í minni sjer marga slíka hluti. Þessháttar hluti, fleiri þó eg minnst, þá verður það hjer alt of langort að tjá og tína þá alla.

§ (2) Í poësi íslenskri veit eg nokkrar vísur eftir hann, og heyrða nokkrar af hans munn til s^{ra} Þórðar Jónssonar, þá hann var stúdent og hann sendi honum frá Noregi. Eg meina s^{ra} Þórð, bróður hústrúr Sigríðar, þann er prestur var að Staðarstað og prófastur í Snæfellsnessyslu. Þær sem eru framan við Bartholini Antiquitates kvaðst hann gjört hafa af nokkurskonar æmulation, er hann sagði mjer, og varla sumt í þeim skilja, nú þá hann talaði þar um við mig á sínum síðustu tímum. Annars hefur hann sjálfur gjört interpretation yfir þær, þá er eg fjekk hjá sálíga rectore í Næstved Jonas Gamm. Annars kann eg fáeinar ferskeyttar, (er menn svo kalla), vísur eftir hann í íslensku. Eru þær ljósar og liðugar. Eg man og annara fornra og nýrra skálda vers, er hann sagði sinn úrskurð um, en í látínu minnir mig hann segði sjer líkuðu best versus dactylici eður og trochaici, hverju hjer verandi gamli rector Jón Þorkelsson geldur og samkvæði, og (ef mig rjett minnir) gjörði sín vers eftir hann í þeim sama bragarhætti.

CAPUT XVI

Um hans sýslanir í veraldlegum hlutum.

§ (1) Í rebus politicis var hann lagamaður hinn besti og stundaði jafnan almennings gagn. A það reyndi nokkuð, þá hann var kóngs-ins commissarius á Íslandi. Þess hefi eg einninn áskynja orðið, að hinum professoribus í Consistorio þótti jafnan mikið til hans atkvæða koma, og hversu hann sannfærði menn með parabolis sínum, af hverjum eg man nokkrar. Í kvennamálum var hann ei hinn strángasti, heyrða eg nokkuð um það af sjálfum hönum,

og hversu doctor Hans Bartholin varð hönum ei samdóma um Thesin einhverja fyr en eftir mörg ár.

Um það íslenska compaignie er áður talað kap. 9. Alltið sótti hann alþýðunnar gagn, og stóð fast þar á, sem eg einnin heyrði títt af orðum hans og því kölluðu sumir hann borgaralega sinn-aðan. Hann geymdi alltið góðrar samvisku, og var eitt hans orð-atiltæki, þá hann talaði um yfirvalda úrskurði, er honum eigi hugnuðust: Að slíkt vissi hann eigi hversu þeir afsökuðu fyrir guði og samviskunni í andláti sínu. Hann var eigi allfljótur til jafnan að taka að sjer málefni annara. En þá hann var búinn að vita rjetta málsins undirstöðu og sá hafði rjett, er til hans sótti liðsinni, gjörði hann fyrst alvöru. Urðu þá oftast mótpartarnir að hrökkva, stökkva og undan að láta.

§ (2) Hann hjelt þjónustufólk sitt vel að klæðum, kosti og laun-um, því hann borgaði þeim vel og rikuglega, hvar um eg man einnin hans orðatiltæki; enda borgaði hann eins annara fram-andi handarvik riflega. Enda þótt peningar væru nógir, stóð þó til sjálfs hans örlyndið. En í oeconomicis (í hússhaldinu) var hann góður hússhaldari, ljet strax bæta það sem brostið var, lagfæra og hagræða því af sjer gengna, so ei skyldi meira af því skemm-ast. Hafði sjer vissa menn sem commerceraad Bjering og aðra, er hann tók þá helstu hluti hjá af matvælum (victualibus) sem kjöt og fisk, so aldrei þurfti að sækja á torg annað en maturtir. Hafði alltið fyrirbyggjandi gamalt öl og annað þvilíkt.

§ (3) Hann vandaði manna best alt sitt ráð og dagfar, so hann vildi að hans eigin þjenarar vissi eigi til sín nokkurn hlut ósæm-ilegan. Annars gaf hann lítinn gaum að ýmislegum fólks orðræð-um og dagdómum um sig. Og þótt hann mætti stygður vera af málum þeim er hann var færður í á Íslandi, ljet hann sjer þó samt alla tíma umhugað vera að fylgja fram ansögningum Íslendinga, og hlutaðist oft til við kaupmenn að þeirra veitingar eður restitutions eður giftinga leyfisbref yrðu innleyst og sum innleysti hann sjálfur, og stundum keyrði hann ofan á cancellie til að forvitnast um þá hluti. Oft aðstoðaði hann líka stúdentu íslenska með peninga, þó borgunin yrði stundum seinleg af þeirra hendi. Hann hjelt jafnan einn eður tvo íslenska skrifara þá hann var í commissionsverkinu á Íslandi og til Kaupenhafnar

aftur kominn. A meðal þeirra var á Íslandi sá góði skrifari. Þórður Þórðarson, er síðan bjó í Háfi, og annar Magnús Einarsson, er bæði var merkilegur skrifari og ritzari. Hann var fyrst hjá þeim báðum commissariis þar á Íslandi; fylgdist síðan fyrir þjenara með Páli lögmanni Widalín til Kaupenhafnar anno 1715, varð so eftir hjá ass. Arna og dvaldist þar í tvö ár. En þá veiktist hann fyrir brjósti, fór aftur til Íslands, settist að Jörfa í Haukadal. Eignaðist til konu Helgu dóttur Jóns Hákonarsonar á Vatnshorni, en þau ólu engin börn sín á milli.

Ýmissir stúdentar íslenskir skrifuðu líka fyrir hann í Kaupenhafn, sem Sigurður Kárason frá Krossnesi vestan undan Snæfellsjökli (anno 1727), er fór vegna brjóstveikinda þangað aftur og andaðist eftir rúmt hálf t. Annar var s^{ra} Jón Sigurðsson, er kom ásamt mjer frá Viðidalstungu og deponeruðum við anno 1726 þann 17. dec. Hann tók síðan testimonium theologicum 1729, fór til Íslands, varð prestur á Eyri í Skutilsfirði og prófastur í Ísafirði; gaf síðan frá sjer kallið eftir 11 ár, fór utanlands og andaðist þar anno 1757, [nóttina milli hins 1. og 2. júlí kl. hálf gengin 1, en var jarðsettur í Rundekirkju garði þann 6. ejusdem, á sinu 55. aldursári]. Hann hjálpaði hönum til þess kalls anno 1729. Hann tók og að sjer Önnu dóttur Magnúsar kapit. Arasonar, er druknaði við Hrappsey 1727 snemma í Januario.

§ (4) Menn segja, að hann hafi spáð, að Ísland mundi ei komast í nokkurt betrunarlag fyr en undir kóngi Frederico qvinto, og er því ei ólíklegt, að landfógetinn Skúli Magnússon eigi hinn mesta þátt í þeirri spá, hver mest hefir allra um mörg ár, sem kunnigt er¹, selt sig sem dýrast, framlagt mest, umbrotist og framvígðastur verið í því örðuga erindi. Má vera sú spá hafi sömu sönnur, sem eg heyrði nokkuð til hans hvilik tíð hjer í staðnum verða mundi eftir daga sína, líka um ríkisins tilstand og religion, er eg nú allareiðu sanna að efnast tekur og sumt framkomið.

§ (5) Eftir metorðum eður nafnbótum, meiri en hann hafði, sótti hann ekkert, því heyrte hefi eg, að Friderich hinn fjórði konungur hafi átt að tilbjóða honum justitzraads titel, en hann ei viljað þiggja. Var þó annars hönum allkær, sem eg veit dæmi til, enda var hann manna hinn konunghollasti. Og þess heyrða eg hann

¹ mgl. i hds.

biðja guð, að láta sig ei lifa lengi eftir, ef guð kallaði nefndan kóng fyrri en sig. Enda varð munurinn ei meiri en hjer um níu mánuða timi, því assessor Árni andaðist, sem fyr er sagt, þann sjöunda januaríi anno 1730, og nefndur kóngur þess 11. og 12. október, kl. milli 12 og 1 sama ár í Odense á Fjöni, á sínu sextugasta aldurs ári, en varð kóngur 1699. En þann sama 11 um morguninn, kl. 9 $\frac{3}{4}$ varð eldur laus upp á slotinu í Kaupenhafn, brunnu þrjú gemöch. Hafði dulist eldurinn eður var leyndur frá því kl. 5 um morguninn, en ass. Gram peroreraði á consistorio kl. 11, því það var kóngsins geburtzdagur. Þann 13. komu tíðindin hingað inn í staðinn um kóngsins andlát, og var það publicerað í öllum götum, en portunum lokað og hringt öllum klukkum frá kl. 4 til 6 e. midd. Hjer um þann 8. Növ. lagði frá Khafn sorgarskipið, sem skjóta átti eitt skot hverja mínútu og fylgdi eftir smacken, á hverjum kóngsins lík var fært frá Nyborg í Fyen yfir til Korsör. Það var yfirklætt með 900 álnum af svörtu Baye; þann 12. december var haldin líkprjedikun í öllum kirkjum, peroreraði Holberg á consistorio, en þann 16. ejusdem var kóngsins lík klukkan circiter 11 sett niður í Roskildarkirkju með stórri procession, hverja hjer er oflangt að uppteikna, en þann 17. var hætt að hringja. En þann 6. juníi var Chr. sextus krýndur af biskupi Worm á Friðriksborg¹. Eftir hann varð kóngur Christianus sextus, anno 1730 og eftir hann sonur hans, nú stjórnandi kóngur vor, Fridericus qvintus, anno 1746, sem nú, anno 1758, hefur fimm um þritugt.

§ (6) Eg enda þetta með orðum þeim, að eg þakka guði fyrir þann lítinn tíma, er hann unti mjer að kynnast og umgangast nokkuð við þenna merkilega mann, er í flestum hlutum var, sökum mannkosta sinna, afbrigði flestra, bæði landsmanna sinna og annara, þó víða sje leitað, og óska eg, að slíkir landar vorir lifnuðu fleiri. Því hann mátti með sanni kallast Árni Íslands æra, eins og ingenieur capitain Magnús Arason kallaði hann. Vir undique magnus, sem Albertus Thura að orði kveður í versum sínum. Eg tel og alllíklegt vera, að sá hjerverandi lærði og gamli rector, monsieur Jón Þorkelsson hafi nokkuð um hann skrifað í sinni *Íslandia non barbara*, því þeir voru allgóðir vinir. En nú kveðst

¹ Fra En þann og hertil fortsætter (senere tilf.) ordene: milli 12 og 1.

hann hafa fengið háeðla, herra biskupinum Ludwig Harboe öll sliki manuscripta sín i hendur. Mig minnir og, að hann hafi gjört eftir hann nokkur minningarvers á látínu, metro trochaicho, er sál. Arni hjelt mest af, eins og nefndur rector hefir gjört soddan slags vers eftir nokkra aðra lærða menn íslenska, nefniliga Jón biskup Þorkelsson Widalín, s^{ra} Þórð Jónsson á Staðarstað og kannske fleiri, er eg nú eigi minnist. En að lyktum segi eg með sanni, að eg veit ei annað en það sje alt satt, er eg hefi hjer skrifað og ekkert af fánýtu hrósi, manngreinaráliti, nje frammar verðugleikum um þenna mikla og merkilega mann ass. Árna Magnússon upp-diktað.

Skrifað í Kaupmannahöfn síðarst¹ í Decembri 1758, en endað og fullkomnað á hans dánardag á St. Knúts hertoga dag þann sjöunda januaríi anno 1759, sem er tuttigu og átta árum eftir hans andlát og þó síðan inn til anno 1770 nokkru fáeinu í aukið.²

JOHN ÓLAFSSON

¹ Rettelse f. fyrst. ² Og þó — aukið senere tilf.

IV

MINDRE STYKKER AF JÓN ÓLAFSSONS EFTER- LADENSKABER M. M.

1.

OM ILDEBRANDEN¹

Eg var með fáum öðrum landsmönnum hjá hönum til hjálpar at fá so mikit sem möguligt var frá þeim skaðlega eldi frelsat. En það var fatal, hversu það gekk til. Eg kom til hans um kveldið þess 21. með tvo eður þriá f. .² landsmenn, er buðu sig fram til liðs, er stóðu þar í garði hans, næst fyrir ofan Eilers kollegium. Hann kvað þess mundi ei þurfa, þakkaði þeim, óskaði at þeir aldrei yrði í slíku fári, og ljét þá fara. Guðmundr Sigurðsson, sem síðan var sýslumaðr í Snæfellsnessýslu, var einn þeirra, sra Jón Sigurðsson og Jón Axelsson skraddarasveinn voru hinir. Í sömu svifum eður litlu fyrr var þar hjá honum Finnur Jónsson, er þá logeraði á Eilers kollegio strax við og nær hvern dag var hjá honum, og Magnús Gíslason, er þá logeraði hjá bruggara og Islands reiðara Blickfeldt úti í stóru kongsens götu. Við vorum sein ast eptir og sögðum honum, at ráðlegast væri strax at flytja þat merkilegasta burt úr húsinu. Hann svaraði, at hjer væru anstalter í staðnum, gekk á báðar síður til glugganna. En þá hann heyrði, at Vor Frúkyrkju spira væri fallin og kyrkjan brann, sem og professor Thestrups garðr næst fyrir ofan, fjell hönum allur ketill í eld. Meðal annara hindrana var besögelse af Fru Bartholin til hans konu Mette Fischers og at fá þær burt vagnfluttar, sem og, at hann hafði ljeð flutnings vagn sinn prestinum til Rundekirkju hr. Anchersen, sínum góða vin, er títt var hjá hönum; var þá eitt hjól undangengit, og varð því nokkur staða á meðan þat var lagfært

¹ Efter AM 1027, 4to. Til afsnit XI. ² Ulæsel.

Að því gjörðu ljet hann kuðsk sinn að nafni Thomas keyra með meubler sínar og bækur út á Hallands ós í þann garð, er þá bjó í Hans Becker, er þá var timburhandlari, en fyrr hafði verið þjenari hans og með honum, þá hann var í kommissions verkinu so kölluðu, til at uppskrifa allt jarðagóz á því landi, á Íslandi frá 1702 til —12.¹ Vegr sá var so langur, sem allir vita, er í Khafn kunnugir eru, at mikið mátti eldurinn á vinna, er suðvestan vindurinn, er þá gekk með litlum hreggvindi, framdreif. Þeir töluðust við yfir þvera götu, hr. Anchersen og hann; gekk þá um leið borgari nokkur þar, er sagði til hr Anchersen, eldur þessi hefði engva hættu, en hann leit yfir götuna til ass. Árna og sagði þetta Horatii: Cantabat vacuus coram latrone viator. Þetta flutningsþauf gekk so þangað til hann heyrði, at professor Thestrups garður brann, er var næst fyrir ofan. Sagði eg þá til hans, at ráðlegast væri at bjarga sem fyrst sjálfum sjer, og þeim orðum, at allt væri conserverat, ef hann væri conserveraðr. Eg bar peninga strigaposa með honum niður í Højbrostræde. Þar gekk hann inn til vintapper Abbelstæd. En eg gekk til Nørrevolds og fann mína góða samlogerande í Fiolstræti, er eg áður um aptaninn hafði eftir eg hafði (sál.) verið á gamaltorgi, og uppi í Vor Fruekirkju, batt saman, og bárum upp til Norðurvolds, en ljetum þann burða minsta setja yfir til vöktunar. Þegar eg var viðskilinn ass. Árna þar hjá Abelstæd, fór eg í óvissu uppá Norðurvoll, fann þar þó einn minn jytscan commensalem á Claustri, er sat þar með systur sinni yfir hennar sængurklæðum. Einn mark tók A. upp úr lummu sinni, þá við skildunst. Þessi kvartaði um þurftigheit, eg meðdeildi honum nokkuð, so við fengum brauð og öl. Settunst hver á sitt skrin og settum axlir saman á vixl, lögðum dýnurnar yfir höfuð og hirðtum ei hvað systir hans knurraði. Um morguninn openberaðist þar okkur Guðm. Sigurðsson. Eg hafði flutt mitt töy til

¹ Bl. 47^a findes følgende: Dns. Finus Jonæus . . . mecum sedulo incubuit implemento et exportationi saccorum in plastrum. Qvater vel qvinqvies circiter auriga ejus . . . ad ædem prædictam Becherianam libros et suppellectile transtulit. Interim uxor ejus . . . avectæ fuere, qvæ omnia studium exportationis salvandorum librorum impedivit. Sed dum tenebræ advesperascentis diei, fumus et scintillæ grandiores volantes ut et proximum habitaculum quod erat Prof. Thestrupii, ardere inciperet, exitum coacti sumus maturare. . . Admonui cum aliis et hortatus sum, ut exitum maturaret.

þeira kvöldit fyrir inn á Regentz. Þeir höfðu fært þat þangat. Þar lágum við undir Norðurbrú fimtudaginn, og föstudaginn gengum við Guðm. at fá nokkuð matarkyns, gengum um staðinn niður við Strönd og stóan út á Christianshöfn, hvar þar so nær lá við hættu fyrir oss, at Matrosar tóku okkur fyrir spiona og vildu kasta granatum. En á bakaferðinni gaf gamall maður nokkur okkur öl og brauð, sem við gátum lagt búið lið hinum undir Norðurbrú. Á laugardags morguninn komu bændur til staðarins.

2.

AF JON OLAFSSONS DAGBOG. NY KGL. SML. 251, 8^o¹

December

24. Ass. A. kende sinnar banasottar um kv. kl. 8 enn tok hana firi alvoru kl. 10. þar um er skrifad skieligar i öðrum stad.
28. Nottena epter 28. sem var sá fiorde i Jolum for eg fyrst ad vaka yfer sal. Ass. Arna, og sidan so leinge hann lá siukur þar til gud kallade hann 7. jan. 1730.

januarius

2. var testament sl. A. conciperad enn forsiglad þann 6.
4. var hann berettadur af Mag. Reinberg.
5. kom prof. Anchersen, og tók afskeid vid hann.
6. prettandadagskv. tók Justitz R. Barth., Ass. Gram, Reinb. og Hund. og fleire afskeid við hann. enn
7. nóttena epter under laugardagsmorgunen þann 7. þá kl. var 3 qv. edur mille hálf. og 3 qv. til sex kallade gud hann til sinnar dyrdar, vakte eg 10. nætur yfir honum. á prettanda var allt forsiglad i húsenu enn þann 7. liked lagt til.
8. vakte eg einn til skiptes með Johan yfer likenu.
- 9-10. [tok eg ur husenu hans svörtu klæde sem hann mier gaf og þau gráu item eina skyrtu einn halskraga 2 halfermar og eina handska, enn þann 12. april einar halfermar, einar mansketter og einn halsklut].
nottena epter 10. vöktum við Vigf. yfer likenu.
- 11-12. nottenu mille 11. og 12., sem var su seinasta, sem likid stód uppe, vöktum vid 7 islensker yfer því.
þann 12. kl. halfg. 4 em. var Ass. Arne begrafenn nordan-

¹ Til afsnit XII.

framm i Vor frue kirkiu kór vid siduna á Prof. juris Weghorst; fylgdu 7 þör líkfylgdarmanna: Justitz Raad Barth. og ass. Gram, ERAad Lougm. og Ørebeck, Conferentz R. Barth. og Lintrup. Steenb. og Reinb. Hund. og Anchers. Testrup og Schreiber Ørslóf og einhver annar etc.

September

15. deyde sal. Ass. Arna Eckia.

3.

H. GRAMS GRAVSKRIFT OVER ARNE MAGNUSSON,
SENDT BISKOP JÓN ÁRNASON 1730¹

D. O. M. S.

Conduntur hoc Sarcophago | exuvia | Amplissimi Nobilissimique | Arnæ Magnæi | Assessoris in Collegio Consistoriali Régii, Archivorum secretarii, Historiarum Geographiæ & Antiqvitatum Patriarum Professoris celeberrimi | Viri optimi | Præclara in Regem fide, in Patriam pietate, in Justitiam, Veritatem et quodcunque virtutis nomine censetur affectu, dum vixit | spectatissimi | incomparabilis, Antiqvitatum Promicondi, Seculorum omnium, Septentrionalium inprimis rerum notitia ad miraculum instructissimi | ævi | in Islandia honestissimis natalibus ortus, in Academia Hauniensi nec non in Germania severioribus innutritus studiis, amplius XXX annis, ordinandis Archivorum secretis et colligendis Patriæ monumentis indefessa opera incubuit | Nobilissimæ Matronæ Viduæ iterum mæstissimæ | Mecthildis Fischeriæ, per annos XX mensis XII Maritus | Tandem LXVI annis major | Lethali XV dierum morbo consumptus Anno MDCCXXX. D. vij. Januarii mortalitatem | exuit | Relicto ultimis Tabulis | æternaturo | ad Posteritatis venerationem | summi in Rem publicam et literariam studii | in Patriam amoris | Documento.

4.²

OM ARNE OG HANS BØGER AF J. Ó.

Sæpe hoc autumnno post translationem rei familiaris me ad se vocavit, et in discursibus ejus sensi non tam pænitudinem allaborationum et tædium quoddam temporis, non sine desiderio

¹ Efter J. Þorkelsson i Islandia non barbara. Gml. kgl. saml. 2872, 4°. Til afsn. XII. ² Fra AM 1027, 4°. Til afsnit XII.

amissorum. Ultrocitroqve multa philosophabamur. Et sensi in verbis ejus qvasi qvadam memoriam nominis sui apud posteros stabilire voluisse . . . Sed qvod ad fata hæc studii ejus, qvantumvis intentio ejus honestissima magna ex parte ingens damnum passa esset, attamen tantam superesse copiam, ut posteri, inprimis Islandi, fructum haud contemnendum, si uti vellent, capere inde possent.

5.

OM ARNE MAGNÚSSONS HENSIGT MED BØGERNE¹

. . . Þær skyldi vera sinum landsmönnum til gagns, þeim er vildi sig nokkut gefa að gagnlegum studiis fleiri og Theologicis; því hann var löngu fyrir sitt andlát búinn at ásetja að stifta það stipendium sem framkom undir sjálft hans andlát. Eg heyrði hann segja það á banasænginni til nokkra góðra vina, sem nálægir voru, að fyrst hann hefði verið barnlaus sjálfr og guð hefði gefið sjer efni til þessa, hefði hann viljað gjöra það landsmönnum sínum til fyrirgreiðslu. Og eigi væri sú sín meining, at þeir sem þess nyti, skyldi vera antiqvarii, eður erfða í því allir, heldur þó sumir væri við studium Theologicum, njóta þess til uppheldis og geta því betur keypt sjer bækur og stafat sig so fram til góðra embætta, jafnvel í andlegri stjett!

6.

OM ARNE MAGNÚSSONS EJENDOMSRET TIL SAMLINGEN¹

Ef eg nú rjett minnst lýsti nokkur mikilsháttar maður þar eptir bókum, en sú sök var auðveld, því hans signet stóð á þeim; en þeir sem frá Íslandi vændust at hafa ljeð honum bækur, fengu borgun, sem Jón Hákonarson á Vatnshorni Noregs kónga sögum eins og hjer er hjá teiknað num. 65 i folio. Eg vissi og um einn og annan, sem lýstu eptir ljeðum bókum við hann í lifanda lífi, sendi hann þeim borgun, sem manni nokkrum í Dýrafirði, eður væru það jarðaskjöl, þá sendi hann þau sjálf, eður fullgilda útskript af þeim. Mjer er ei heldur ókunnig sú calumnia sumra lastgefinna manna, að hann hafi dregit gamlar bækur og skjöl út af landinu og ei aptur skilað nje borgun fyrir þau gefið. En um

¹ Til afsnit XIV.

skjölun at tala, þá veit eg, at hann hefur mörgum manni gefið útskriftir af jarðabrefum, staðfestar með hönd og signeti góðra og dugandi manna. Sömuleiðis hefi eg sent þangað nokkrar, þá eg hefi verið umbeðinn, . . . það er og mála sannast í öllu þessu, at íslenzkum var ei vorkun að hafa vit á því að láta so frá sjer bækur sínar og skjöl, at þeir hefði ei borgun fyrir, eður góða og gylda kopie af skjölunum í það minsta, þá þeir voru so hirðulausir að láta fra sjer originalana.

7.

OM DEN ARNAMAGNÆANSKE SAMLING¹

Varla eru Bækur þessar, að hyggju minni, helmingur þeirra er hann átti, eptir því sem mjer varð lited til fyrir eldsbruna tímann; en eg umgekst þær ekkert, en vard var eg nockra sem i Catalogo eigi standa . . . Undir þeim sal er hann sat optast sialfur i var stofa ein, með bókahyllum (eður Reolum) á golfenu, so ganga matti mille. Þat Bibliothec virdtest mier allt vera af prentuðum bókum. Heyrda eg þá segia, sem kunnigt var um, at þat bibliothec være so select og utvalet, at su eina bok hienge af þeire annare ad materiunne so sem i annare kediu og ein edition af annare þeirra eldstu. Eige virdtest mier föllde þeirra so mikell, at ei sie annar jafnmikell edur meire hiá nockrum lærdum bókamönnum. En þat voru bæde hinar eldstu og gagnlegustu bækur, lika margar hinar sialldsienustu. Hann sagde siálfur þá hann geck burt ur húse sinu sídasta sinne, þar standa þær bækur (og visade til) sem hverge fást hier epter i heimenum. Hann qvad lika so einu sinne sidan, þá til vard talat um bækur hans, at þat hefde veret oceanus. Hann var á hverre bóka auction siálfur, þar er nockrar voru til kaups er hann hirdte um; Enda þeckte hann dugnad bóka manna best. Ei helldr spardi hann peninga til at yferkaupa þær, ef eige var annars kostur. Til dæmes vil eg segia eitt. Hann vantade Epistolas Sti Wilhelmi, og visse hvar þær voru at faa i Þydska lande. Þangad reiste Hans Becker, sem veret hafde fyr þienare hans, til einhvers sins kaupmannskapar. Honum gaf Ass. Arne i Commission at kaupa nefnda bók, allt til 6 Rixdala. En ad Becker burtfórnum skrifade hann hönum til at

¹ Fra Kalls saml. 238, fol.

sleppa ei af henne til 10 edur 12 Rixdala; en Becker feck hann fyrer 2 à 4 m. so sem hann sagde mier siálfur. Annat dæme var þat, at hann seger einu sinne til mín, at sig vante Exemplar af Postula sögunum, sem være i eign Seig^{nr} Bjarna Peturssonar á Skarde á Skardsströnd. Þat være ad sier komet at senda mig til Islands at afcopiera þær; Eg hefe sied þær sidan, og voru ei nema þunnur qvartiste.

8.¹

Þat hefde faret betur, hefde hann siálfur ad sier lifande giört registur bóka sinna og brefa, so þad hefde mátt bera hans accuratesse med sier, sem hann hafde manna best i sliku; og af honum lærda eg rietta adferd at afskrifa gömul bref. á medal hvers su regla var at skrifa öll þau ord ur böndunum er vafalaus være, en hin sem þeir gömlu hafa varierat i, þá at skrifa þau ei fullum stöfum, nema eg fynde i sama skiale þess exemplum, sem til dæmes Biscop edur Byscop etc. Liet og lesa saman Apographa vid avtographa. En þad sem var afgangallt, edur honum þótti þess verdt liet hann punctuel riett og med sömu picturastafanna epterskrifa, sem til dæmes Reykholltz máldaga, er hann hiellt, at vivo ipso Snorrone hefde ritadur vered. A þeim verstu tímum fyrer eldsbrunan var til herberges á Eilers Collegio, sem var nærst vid, edur annat hus frá hans garde Finnur Jónsson fra Hytardal, þá student, sidan prestur og profastur i Reykhollte, en nú Bp i Skálhollte. Var hann tidt i huse Ass. Arna. Görde hann ráð fyrer at bidia hann at registrera Bækur sinar, en af því vard eckert; adur en Elldurenn kom og tók þær burt; en qvadst ei muna þær allar utan ad fyrer fiöllda saker. En sidan var ofseint at idrast. Annars hefde so faret miklu betur; þá hefde hann kunnat at láta þann sinn catalogum hafa verit lagadan med því accuratesse, sem honum hefde best likad siálfum.

9.²

Catalogus librorum Arnæ Magnæi, ultimis tabulis Academïæ legatorum, et 2) Contenta literarum, seu index instrumentorum antiqvorum triplex, nim. Danicorum, cum appendice Zwerinen-

¹ Fra samme. Til afsn. XV. ² Fra AM 437, fol. Til afsn. XV.

sium, uno volumine, et 3) Islandicorum, altero volumine. Catalogus, qui libros recensuit, scopum unum chartaceum (nisi volumen) sive ramum unum chartaceum (en bog papiir) comprehendebat. Omnes enim libros impressos, [cum aliquot pergamenis rarioribus], sive totam fere Bibliothecam suam, incendio illo urbis Hafniæ damnosissimo, quod anno 1728 et per triduum, à XX. scilicet Octobris, serà vesperà, horà circiter octava, ingrueret, et usque ad XXIV. grassatum est, tertiamque circiter partem urbis in cineres redegit. Non autem bibliotheca ejus (ut mihi quidem videbatur) numero librorum, adeo magnum in modum locuples fuit, quin aliæ privatæ non dentur instructiores; sed summo cum judicio collecta, adeo ut unus liber ex altero, per cognationem materiæ, et continuationem editionum, serie quadam dependeret. Nullis enim pepercit Arnas sumtibus, quin, dum in Islandia per decennium commissionis fundariæ munere fungeretur, libros undique, vel magno pretio soluto, vel descriptione corraderet ac conquiret, quosdam vero mutuo accepit. Idem etiam dicendum, quos vel auctionibus publicis Hafniæ coëmit, vel de Germania venales, sibi per literas, vel commissione data, adferri curaret. Inter alia memini Exemplum de Epistolis sancti Wilhelmi, quas famulus olim ejus Johannes Becker (Hans Becker) pro duabus tantum marcis Danicis; Arnas vero voluit, et ne quidem pretio usque ad decem imperiales extenso, sibi elabi pateretur, etc. Vidi ante memoratum incendium Hafniense, sed tunc temporis quæ hospes, inter alios vetustissimos libros, leges Romanas vel Italicas quasdam, membranæ inscriptas, quæ nutante, et ad interitum vergente lingua Romana, in membrana fuerant exaratæ. Aliaque exempla, si hic locus esset idoneus, referre possum, quibus tam summa illius cognitio librorum atque editionum singularum, et industria in conquirendo, nec non liberalitas (par fere Grammiæ) pro descriptione patefieret. Hinc et bibliotheca ejus libris constabat selectissimis, rarissimis optimæque notæ, qui etiam pro decursu temporum, perpetuo quasi nexu (quantum fieri potuit) cohærebant. [Videmus hinc, inter alia exempla, quod dispendium paucis horis allatum, haud rarò studia et curas totius fere vitæ, impensas magnas, et fructum perennarum curarum sperabilem, auferre possit. Sæpe ipse, post

memoratum incendium conqvestus, semet ipsum socordiae in-
 cusavit, qvòd catalogum librorum suorum, tempori et mature,
 conficere non curasset; oceanum enim ipse vocans collectionem
 suam, nec omnes libros commemorare se posse, fassus est. Cau-
 sas vero dictæ deflagrationis, ut et impedimenta, qvæ Arnæ ab
 exportatione matura Bibliothecæ suæ arcerent retardarentqve,
 hic referre non vacat; hæ enim ex descriptione mea dicti incen-
 dii aliqvatenus innotescunt. Fatale profecto fuit; nec sine specie
 veri, de hoc vetus illud proverbium prædicari potuit: Qvem vult
 perdere Jupiter, eum prius dementat. Sed hæc satius est omit-
 tere. Catalogum vero illum magis pro copia cujuscunqve mate-
 riæ qvam pro dignitate materiarum conscripsi. Historica in dicto
 catalogo primaria dignatus sum sede, non eqvidem pro digni-
 tate, sed copia. Annotaveram autem in exemplari meo proprio
 [etc. som mønstre for en katalog nævnes D. G. Morhoffs og Rost-
 gårds]. Scivi eqvidem Sacra esse primo loco reponenda, sed
 copiam prætuli. Porro dictus hic catalogus Arnæanus a me
 conscriptus post numerosum agmen historiarum copiam dabat
 magnam codicum legum Danicarum, Norvegicarum et Islandi-
 carum. Ut autem accurationi et evidentiae inservirem, numerum
 paginarum et nomen scribæ sæpe annotavi. [Beklager sin spildte
 umage — da biblioteket ikke har vist sig som et ukrænkeligt
 gemmest]. Propter vanam hanc de probitate curantium et uten-
 tium opinionem id qvoqve factum est, qvòd in commodum eor-
 um exemplaria literis A. B. C. D. pro ordine notarem, ut et
 numerum paginarum adscriberem, nec non nomen scribæ sive
 librarii adjungerem . . . Meum autem (qvem ex Islandia anno
 1751 redux mecum attuli), sycophanta et ardelio qvidam satis
 notus [conterraneus meus,¹ alter scil. de duobus (ne dicam unus e
 pluribus) per speciem qverelarum de egestate, ut qvædam inde
 exciperet, sed revera plagiarius], dolose mihi abstulit (dette ekspl.
 skal være solgt til etatsr. O. Thott). Qvi etiam altera vice, vel potius
 alter ille deceptor, jam ante qvinquennium circiter demortuus,
 Historiam meam literariam Islandicam . . . pari modo abstulit.
 [Nota: Udi denne bem^{te} min Hist. litt. deperdita . . . vare lagte nogle
 smaa piecer til underretning, ex.gr. Titulus Breviarii Nidarosiensis,

¹ Her sigtes til Jón Marteinsson.

hvilket jeg set, trykt på Holum, anno 1523 (ni fallor) in 4to. Den inscription anførte og biscop Jon Arasons (som der kaldtes urigtig Johannes Arneri) navn, at have befordret og bekostet samme værk, af hvilket man kan tydelig se, at han har i sandhed været den første mand, der har bekostet og bragt bogtrykkeriet ind i Island). Der var og (2) indlagt den Panegyricus eller Carmen Laudatorium, som en ved navn Bjarne Olesen havde gjort om biscop Gudbrand. Der udi vare opregnede de bøger, som bem^{te} berømmelige biscop havde ladet udgå i trykken; men sl. ass. Arnas havde in margine sat til annos editionum. Item laa der det carmen (der kaldtes árgali (∩: cantor vel clamator matutinus), som hr John Thorstensen — der var præst på Vestmanø og blev dræbt af Tyrkerne an. 1626 — har gjort om nogle gejstlige poeter, så vel som paamindelse til pønitentse. Med nogle andre det slags Memorialer. Postea vero junior horum deceptorum præter hunc catalogum Sheringhamum, sed manu restitutionis data (qvam habeo) abstulit. Sic etiam senior ille pseudolus vel veterator, Hafniæ hodiernum satis notus, historiam meam litt., anno 1755 d. 8. maji sub simili promisso fidelis restitutionis [som sagt solgt til Thott].

TRYKT EFTER EN AFSKRIFT AF PÁLMI PÁLSSON EFTER
ORIGINALEN I DET ISL. LANDSBIBLIOTEK

Heclæ Flammivomæ

In

Idam Myrthiferam
Metamorphosis

Ad

Solennes Nuptias
SPONSI

VIRI, Amplissimi Nobilissimi & Celeberrimi

A R N Æ M A G -
N Æ I,

S. R. M. Daniæ & Norvegiæ Archivorum Secretarii, & in Uni-
versate Hafniensi Professoris Publici Patroni & Mæcenatis
sui æternum devenerandi

&

SPONSÆ

MATRONÆ, Castissimæ & qvovis virtutum decore
ornatissimæ

M E C T I L D I S F I -
S C H E R I Æ,

Qvæ 17 Cal. Junii Anni 1709 Celebrantur Hafniæ

Carmine gratulatorio repræsentata
à

Tantorum nominum cultore devotissimo
MAGNO ARETHA THORKILLIO

Coll. Med. Alumno.

Imprimatur
J. STEENBUCH.

Illa tot Islandæ genti jam nota per annos
Hecla, vel Ætneis invidiosa jugis,
Qvam sibi Vulcanus proprium delegerat antrum,
Et vomitu ignifero fecerat esse suum,
Illa fuit, fuit Hecla, suos huc transtulit ignes,
Et claudi abjecit conjugis arma, Venus,
Qvæ modo flammiferô lambebat vertice stellas,
Et glacie & canâ squalluit Hecla nive,
Nomine mutato, Veneris nunc Ida virenti
Myrtheas gaudet spargere fronte comas,
Qvæ modô disruptos scopulos & saxa sub auras
Fecerat ignivomis intonuisse jugis,
Nunc Veneris pharetras jactat, qvæq; ante Cyclopes
Terrifici, puer heic arma cupido parat:
Audiit hoc, tantæq; accensus murmure famæ
Idaliæ voluit gesta videre Deæ
MAGNÆUS, qvo nil famosa Islandia majus
Nobiliusq; sibi jactat habere decus,
Accurrit, propiusq; videns qvoq; Spicula cernit,
Qvæ Venus ex Summo culmine densa jactit.
Dumq; videt, medio fors pectore fixa Sagitta
Hæret, & in medio pectore flamma furit,
Mens erat insolitas undis extingvere flammæ,
Et petere Hafniacos per maria alta lares

Subrisit Venus orta mari flammam adjicit undis,
Ipsa per has, inquit, flamma petetur aqvas:
Appulit ut nostras tandem MAGNÆUS ad oras,
Ignorans causam vulneris ipse Sui,
Commiserata Venus FISKERAM heic obtulit illi,
Qvæq; mali nuper causa, medela fuit.
Jamq; adeo optatam, Vir Magne, amplectere Sponsam,
Hæc fuit, Hæc tanto digna labore peti,
Cùm Tua Neptuni Sacræ suspenditur aræ
Tabula, & æqvoreis das pia vota Diis,
Votiva & Cypriæ sacretur tabula Divæ,
Cui hæc Marmoreis carmina sculpta notis:
Hecla Islanda fuit; Venus huc jam transtulit Idam,
Magnæo Sponsam qvò daret Hafniacam.¹

¹ Herunder en ring med indskriften: Palma velut palmam cev casta columba columbum: sic vero conjux coniugem amore colat. Indeni ringen er to sammenfoldede hænder og derunder: Quod deus coniunxit | id homo non sepatet. Ovenover er der tegnet et fjæld (?) og til siderne to træer.

Et andet bryllupsdigt på latin findes trykt i Islandica VIII, 52 ff.

v

A n a l e c t a

ad Memoriam

A R N Æ M A G N Æ I

Professoris Havniensis

nat. Islandi

per

I. Th. Chr. Snælandum.

Efter autograf i Ny kgl. saml. 2061 b, 4°, sammenlignet med Kall 631, 4°.

Viro
Perillustri
Summe Venerabili & Amplissimo
Domino

ERICO PONTOPPIDANO

S. S. Theologiæ Doctori,
Regiæ Universitatis Havniensis
Pro-Cancellario,
Norvegiæ Bergensis
Superintendenti
(:reliqva:)
Patrono
Summopere Colendo
Hæc de AM^{EO} perpauca
Elegis breviusculis
animo gratiss. exhibet atqve Offert
Ejusdem Per-illustris Nominis
Cultor & Cliens devinctissimus
Joh. Thorkillius.

Marmora qvi dederas et busta loqventia cassos
 Lumine, sed meritis nomina digna suis
 His assertorem te fati et lege probasti
 Aqve manu Lethes vindicis instar eris
 Omnis in ære tuo et per marmora docta superstes
 Virtutum, per te sic redivivus, honos.
 Undiqve ob id gratos cineres tibi Balthis & Arctos
 Ostendit. Niveos officiosa sinus
 Pandit gens nimio Septem damnata Trionum
 Frigore, sed meritis pulcre animata tuis:
 Nomina qvandoqvem ex his acciveris oris,
 Qvæ secus immemori pulvere sparsa forent.
 Mnemosynes qvoniam mystes tu maximus ille es
 Per cujus vivunt nomina summa libros
 Alter in his paucis pulsans tua limina chartis
 Se tibi commendat vindiciisqve tuis
 (:Sunt mihi nam gemini testes Ogmundus et ARNAS,
 Qvorum marmoreo vivit uterqve libro:)
 Impetret a sera sibi posteritate favorem
 Dum reduci in foliis faveris hisce viro.
 Sic Assertorem *Magnæa* fata dedisse
 Te qvondam illustrem, secula grata canent!
 Omine et officio parili qvoqve limina adorat
 In præsens tua, qvi porrigit ista cliens,
 Ut tamen hæc veniam referant, sic porrigit idem,
 Sintqve patrocínio cuncta sacrata tuo!
 Marmora consumat senium, vel saxea perdat
 Quælibet! in doctis vivitur usqve libris!
 Talia cum dederis passim monumenta, virorum
 Maxime! Florebis vividus hisce magis!
 Qvæ venient cum laude vehent Gephyropolitanum
 Secula, fatorum vincat ut ille vices.
 Sic merita in patriam toties repetita jubebunt
 Vovisse; atqve jubet qvi meruisse dedit!¹

¹ Digtet findes ikke i Kall.

PRÆFATIUNCULA

Si plures ejusdem nominis viri intra ejusdem regionis terminos nati, vel educati simul, a celebritate quacunqve monstrandi venerint accuratius, atqve posteritati a stemmate, factorum ordine, vel factorum decore commemorandi, distincte id fieri oportere, nemo, ut existimo, paullo cordatior, atqve probe intelligens quantum homonymoscopia eruditorum in historia literaria secum trahit momenti, ibit inficias. Præcipue hoc attendi debere ab iis arbitramur, qui id genus nomina temporis remotioris, cum quodam encomio, at suffragante veritate, ab oblivione vindicare, aut ut ignoranda secus, extra orbem patrium luci et laudi promeritæ inscribenda putaverint. Item et ego in præsens haud susque deque habere monitum noluerim quædam, et si paucula modo et analectorum instar nonnihil in literas relaturus de viro et in gente sua, pariter ac extra illam egregio, et fama percelebri, quippe quem inter homonymos sibi contribules, et meritis quidem illos atqve dignitate conspicuos satis (pace tantorum manuum) nulli suæ gentis cognominibus viris, quantumvis apud exteros quoque laudem et lauream haud vulgarem sortitis palmam reliquisse, et mihimet persvasi dudum, et aliis, quæ ab hisce, ut paucioribus, indicium aliquid capere visum foret, inque proclivi fuerit legentibus eadem, modo fidem invenerint analecta apud sciscitantes ultra vulgatam hactenus notitiam, quis aut qualis fuerit *Arnas Magnæus*, me persvasurum confido.

Evoluto igitur tantisper dum hoc albo, prodeat ex ordine ecclesiastico, inter summates sacros at Scalholtinos tantum unus et alter, et quidem in primis *Thorlacinus* ille *Arneus*, quem residua nobis ex multis quæ perierunt veteris ævi monumentis, sua luculenter testatur historia, et auctoritate maxima et ausu plane heroico dignitatem officii, ac prætensi quod tuendum omni ex parte susceperat, contra potentes satis, et vel sub regii favoris tutela oppositos sibi adversarios, juris patronatus privilegia ita vindicasse, ut exitus caussæ in aulâ regis Norvegici ingentibus animis ventilatæ ex parte utraqve scribendæ litis istius historiæ et reciprocandæ postidem sæpius a seculo XIII° ad nostrum usque, imo ultra ejusdem tricesimum annum controversiæ serræ occasionem dedisse satis memorabilem maximo suo merito de-

prehendatur. Successorem Arnei Thorlacini in cathedra episcopali nominis ejusdem *Helgonis* filium ut ad præsentem referamus syllabum ipsius omnino loci, qvo antistes ille inclaruit, postulat veneratio, minimeqve id obstare videbitur, qvò nulla nobis supersit historia *Arnei Helgonis* uti extât antecessoris illius. Accedit pluribus licet intercurrentibus annis tertius, idemqve in diæcesi illa episcopus *Arneus* cognomento Hinn Millde, qvò et clementem et munificum denotat vocabulum. Gessit qvoqve præfecturam patriæ sibi regionis universæ hic antistes, et una visitator fuit diæceseos Holensis, qvo nec alium ex hierarchis, istic terrarum constitutis unqvam plus in arte qvavis valuisse, et ne in natandi qvidem illa fidem faciunt de interfecto hocce per sicarios aulicos in Norvegia antistite literis prodita tum ab Arngrimo Ionæo in Crymogæa ad ann. 1402, tum aliis.

Adscribo huic nominum, jure suo prænobilium, consortio ex ordine civili par modo (ne justo longius exspatier ad metam propositam tempestive progressurus) virorum suo ævo, qvemadmodum et insecuturo spectabilium sâtis, qvorum alter *Arnas Giselonis* Hlidarendæ dominus, multis præclarus opibus, et numerosa per omnem Islandiam dives prosapia; alter ætate posterior, nulli tamen vel virtute secundus, vel officio ausisqve heroicis postponendus, *Arneus* nimirum *Oddinus*, cujus memoria, si tanti videtur, legi poterit publice edita non ita pridem Hafniæ in Novis hujus metropoleos Literariis. Dum postremum ratione temporum qveis jam commemorati vixerunt, non tam patriæ vel seculo labenti, qvam distantioribus ab Islandia docte curiosis, nec non alterius eruditæ ævi, utcunqve, post alios me omnibus modis doctiores, ast in indicando perqvam breves, vel modo obiter sua designantes Magnæana, sistere mihi fuit propositum, nullus adserere dubito primum et principem ab Islandia Danis, ordine fatorum ut admirando, ita deinceps omni jure, votisqve omnibus expetendo, transscriptum virum, professorem Hafniensem coronidem eximiam, huic homonymorum celebrium classi addidisse, eandemqve sic hactenus finiisse, ut in hoc nomine consummatum Mnemonevticæ hujus baseos ornamentum nemo non mecum videre sibi videatur haud obscure. Siqvidem nulla prius ætas, ex toto celebrium peregrè Islandorum numero osten-

dendo fuit quæquam in ordine professorum Hafniensium, quæquam obrem hic primus omnino fuit etsi ultimus dictorum nominis ejusdem, si tempus quo floruerunt singuli respicis, de quibus etiam quid egregium dici debeat præter momenta in transitu veluti animadversa alibi, et ab aliis et à me dicendum fuit. Qui vero me, lectoremque benevolum et cordatum in præsentiarum, nec vulgaribus neque obviis ubique memorandis haud sine existimatione sui se intueri facit paulisper et simul mentione oblectare posse creditur, est ¹.

ARNE MAGNUSSON²

Arnas Magnæus natus in Islandia occidentali prædioque sacerdotali provinciæ Dalensis cui Kvennabrecka nomen anno 1663, die 3to mensis Novembris, patre Magno Jonæ filio, tum pastore loci, ut videtur, qui postmodo dictæ provinciæ evasit præfectus. Matrem habuit Arnas Gudrunam Ketilli filiam, avunculum vero Paulum pastorem Hvammi, ejusdem provinciæ et demum Stadastadensis ecclesiæ, præpositumque Snæfellsnesensium, virum pietate morumque gravitate insignem, cujus quoque educationi a primò usque ortu, et mox institutioni creditus fuit Arnas, donec in ludum literarium Diæceseos Scalholtinæ

¹ *Her findes i Kall følgende*: Ita ut hic nulla unquam opus sit circa homonymiam evolvendam industria, cum præter hunc Arnam Magnæum Hafniensis universitas nullum habuerit professorem natione penitus Islandum, nam qui annis aliquot incendium Hafn. præcedentibus in ead professor fuit vel theologiæ designatus vel philosophiæ et poeseos ordinarius ex sacerdote Cimbri-Arhusino Eduardus Londemannus pro Islando penitus haberi nequit matrem quidem sortitus Islandam solumque natale cum Magnæo idem, sed genitore satus Danico et a pueris Hafniæ educatus in virum excrevit opesque et reliqua sortis faventioris munera extra Islandiam est consecutus, tandemque Bergis Norvegicis titulotenus episcopus et nobilitatis diplomate insignis moriturus.

² *Hertil findes ved slutningen af biografien følgende note*: Quod lingua his materna nomen est Arne more receptissimo in Latina Arnas scribi adsuevit dudum. Sed nec ineptius adpellatur Arnus Latine, quemadmodum scribi voluit unus et alter non obesæ naris eruditus Islandus: ita etiam Arneum piæ memoriæ sacerdotem Thingvallinum, nec ineruditum illum, compellari invenio, tum a semet ipso, tum a Paulo Biornonio Islandorum omnium Ebraice hactenus doctissimo.

mitteretur anno 1680, unde dimissus anno 1683 statim Hafniam se contulit civitate academica donandus, decano facultatis philosophicæ Olao Borrichio, ubi prima quidem statione hyberna Thomæ Bartholino professori antiqvario et bibliothecario regio innotuit, qui contubernalem Magnæi Franciscum Iapeti, etiam studiosum, ortu Danum, sed civitate et nutricatu jam Islandum, et collegii regii una cum Magnæo alumnum in lingvæ Islandicæ addiscendæ vel delibandæ studio hodegum qualemcunqve adsciverat. Sed cum Franciscus in Islandiam jussu patroni præsulis Skalholltini mag. Theodori Thorlacii, reverti debuisset, absoluto studiorum academicorum cursu, more consueto, interrogatus a Bartholino de alio quodam monstratore viæ per incognita aut nondum pervia satis scriptorum Islandicorum ulterius progressuro Arnam illico nominavit, et in vicinia quæsi digito monstravit, qui quam primum discesserat Franciscus á Bartholino favore et lare simul exceptus fuit, operamqve illi navavit adeo egregiam, ut opus relinqueret Bartholinus hoc interprete et amanuense, quo laudem sibi comparavit nunquam aut sero intermorituram. Neqve operam perdidit Arnas, aut precio virtutis defraudatus fuit consilio moram trahendi Hafniæ paullo longiorem ac instituerat ab initio cursus academici, vel peregrinationis literatæ, ratione habita rei familiaris domi et facultatum ad sumptus itineris aut longinqvioris extra patriam commorationis vix suffectararum, siquidem statim ac Bartholinus vivere desierat, a serenissimi Daniæ Norvegiæqve regis Christiani V^{ti} consiliario intimo Mathia Moth benignissime suscipiebatur, et indies tanti favoris ac patrocinii documenta experiebatur quæ primum stipendium studiosis in collegio medicæo ab Olao Borrichio, fundatore adhuc vivo, destinatum, hospitiumqve et locum in illo prospexerint Magnæo, et iterum, anteqvam stipendii sui quinquennium absolvisset aliud multo quidem lautius¹ impetrarint, tale nimirum quo iter susciperet in Germaniam more juventutis literarum ergo extra Daniam proficiscentis. Antea tamen, et dum nuperus esset in domo Bartholiniana hospes svasu atqve hortatu patroni theologico se submitit examini, a quo characterem *illo* ornatus discessit, sed anteanne, an postmodo, respondentis partes

¹ Her tf. Kall eidem.

sustinuerit in auditorio inferiori præside disputationis cujusdam academicæ Iohanne Stenbuchio, professore postea lingvæ Ebrææ, non definierim, talem vero dissertationem vidisse me primis curricula academici annis jam in memoriam redit, et vero quam simillimum mihi videtur hoc specimen ingenii exhibuisse Magnæum publicè anteqvam Mothium Mecænatem nancisceretur, fortassis ad nutum Bartholini, in cuius gratiam iter suscepit in Islandiam 1685, natus annos XXII, monumenta antiqvitatum investigans, tum ut amicis ultimum diceret vale, qvasi nunquam reversurus. Sed qvominus anno eodem Hafniam rediret naufragium in causa fuit navis Rifensis qva vectus patria excederet, atqve ad patronum revolaret citius. Manendum idcirco Magnæo fuit per hyemem in Islandia apud avunculum, Hvammensem presbyterum hospitanti, utqve tædium naufragii atqve reditus in Daniam hoc impediti utcunqve falleret, pueros in humanioribus literis instituenti. Æstate vero inseqvanti Danos revisit, mox tamen a Bartholino ad Norvegos mittendus antiqvitatum illic adhuc reperiundarum et qvocunqve modo indagandarum ergo. Quantum vero temporis huic impenderit profectioni Magnæus, incertum est, at præcipua et insigniora Norici regni loca, ipsamqve Nidarosiam lustrasse eundem, et singulari prudentia solertia atqve acumine rebus antiqvariis ubivis inter perlustrandum singula eruendis et comparandis fuisse intentum tam certum est quam qvod certissimum. Defuncto autem Bartholino, cum jam patrocínio nactus fuisset illustriori, videlicet herois in toga, ut jam dictum est, omniaqve ad peregrinationem literariam pararet Magnæus, obtulit senatus academicus eidem pecuniam in sumtus itineris eo usqve levandos, modo inter proficiscendum ad externos bibliothecam qvandam perlustraret, ut per hunc certius constaret, tantine illa esset, ut ære publico Universitatis Havniensis cui venalis offerebatur, in Daniam transferenda compararetur. At peregré profectus anno 1694 Magnæus, et visa haud obiter inter eundem bibliotheca emtionem ejusdem per literas disvasit Havniensibus. Hinc Lipsiæ commoratus, historicis inprimis et antiqvariis deditus studiis, nec non et critices, Chronicon edidit Sialandicum, cuius auctor ignoratur, et Mothio inscripsit, ad munus deniqve professoris Havniensis evehitur gratia regis et

patrocinio Mothii, accedente 1697 ad spartam philosophiæ et archivarii muneris honorem, etiam Danicarum antiquitatum professione 1701, nec non anno 1710 dignitate assessoris in Consistorio, quam ut ceteras deinceps retinuit ac tuitus est egregie usque ad ultimum vitæ limitem per exhibita statim in ipso ad academiam ingressu specimina plane singularia et prorsus egregia tum industriæ, tum ingenii felicissimi, nec non iudicii acerrimi, memoriæque ac eloqvii pariter insignis, ut ab his omnibus una quemadmodum etiam ab ipsa temperantia sobrietate et continentia paratus et ornatus magnis adhiberetur negociis quam primum ex Germania rediisset, peracto illic triennio, ubi multis magni nominis viris, tum in academiis rebusque publicis, quas consalutaverat, tum alias in illustri positus loco ita innotuit, ut deinceps domi fieret conspectior id genus orbis eruditi luminibus, numero longe pluribus, maximo quoque merito adscribendus iisdem. Nec diu latere poterat sagacissimum Daniæ regem *FRIDERICUM Quartum* quæ sibi, quamque idoneum ab hocce viro etsi ab ultimo Septentrione admissum paratum esset ministerium, ideoque et illum officio quod a patre augustissimo clementissimoque Christiano V^{to} nactus erat Magnæus, in posterum frui voluit, deinde archivorum regionum curæ admovit, (ut jam modo dixi), et ita per omnia rebus ejus providit, ut nec de honoribus apud Germanos expetendis, neque de functione quadam apud Svecos in gratiam gentis antiquitatum studiosæ prensanda (uti Magnæo fuisse oblatam vel ex ea Bibliothecæ Lubecensis parte constat qua mentio fit antiquariorum Sveciæ natione cum Magnæo eadem) multo minus de patria repetenda more vulgari studiosorum Islandiæ, qui Hafniæ unquam substitere, secum consultare necesse haberet, subscribente regis longe prudentissimi consilio ipsis fati melioris decretis, quæ virum tam egregium in gloriosissimi imperii, hoc scilicet rege, tempora destinaverant¹ reservatum, rebusque non a quolibet gerendis destinatum, id quod verissime a me dictum esse comprobabit quicumque Magnæi virtutes et indolem e sequentibus absque invidia velit æstimare. Etenim inter alia quæ posteritati commendare poterunt memoriam Arnæ Magnæi, ut viri pereximii, hoc vel dignissi-

¹ Her tf. Kall: quasi.

mum notatu planeqve singulare est existimandum, qvòd jussu regio Islandiam petierit anno MDCCII ad inqvirendum in varia, qvæ bonum publicum patriæ spectare visa sunt, inprimis autem juris tuendi, necnon æqvitat̃s commerciorum restituendæ ergo, nam utroqve hoc titulo qverelæ sat multæ, nec parum qvid in recessu habere visæ vel voce vel scripto insinuarant sese animo novi tum temporis patriæ patris regis nimirum *Friderici Quarti*, cui gratiosissime consultissimeqve visum fuit Arnam Magnæum ad tale suscipiendum negotium deligere, eidemqve hoc absolvendum committere, qvasi hoc eo fidelius peracturo qvo magis illum amore patriæ incensum, haud uno indicio, esse noverat. Sed qvoniam haud unico vel soli modo idgenus committuntur negocia, de altero una mittendo qvæstio incidit, qvi Magnæo socius vel suppar, qvòd rex hoc instituto perspiciendum jubebat, studio et voluntate pari exeqveretur; hinc unus aut alter natione qvidem haud Islandus, vel ipse hanc spartam ambiebat, vel a patronis, qvorum in hoc vel illo collegio satis magna fuit auctoritas, modo commendabatur ut Magnæo collega sociusqve futurus, et ita nunc Laurentius Gottrupius Islandiæ borealis et occidentalis prætor, nunc Paulus Beyerus, postmodo ejusdem insulæ architelonarius regius, uterqve generis mercatorii, visus est patrocinantibus huic par gerendo negotio una cum Arna Magnæo, qvi vero neutri horum socius se rebus Islandicis immiscere voluit, adeoqve majorem in modum restitit, qvominus alius illi daretur collega qvam præfectus Dalensium provinciæ et designatus australis orientalisqve Islandiæ prætor, vir in patriam amore conspicuus, necnon ab ingenio et eruditione præ allophylis illis (qvorum uterqve illiteratus erat) ad publica tanti momenti magis idoneus. Hunc igitur solum aut neminem sibi conjunctum voluit Magnæus, si qvid rei publicæ ergo illic terrarum in civilibus ad imperium regis ordinandum vel instituentium haberet. Verum nec ipse Magnæus satis ad hoc iter aut istius modi negotium in patria suscipiendum promptus aut alacris erat initio, qvin potius animo qvasi molestiarum et calumniarum, pene dixerim calamitatum ab ipsa rerum odiosarum sane inqvisione jam jam dependentium præsago, multis ille modis, et tantum non lacrymabundus hunc honorem aliquoties depre-

catus est, et usque ad offensionem regis propemodum recusavit, adeoque nemo fuit ex omnibus quotquot odium adversus virum in res Islandiæ mox inquisiturum tantum non ferale conceperant, qui diceret hunc honorem munusque delegati, vel, ut loqui mos est, commissarii prece vel precio illum acquisivisse, aut aliter quam spontanea regis voluntate obtinuisse, nec tale quid de Magnæo garriisse unquam audiivi mercatores Islandicos, qui primi omnis odii fomitem adversus illum in Islandiam intulerunt, et statim alios odio negotii ab illo gerendi præoccuparunt, adprime enim noverant consilia¹ et artes quibus gentem Islandicam inde ab ortu commerciorum Hafniensium adsvefaciunt, an opprimunt, et indies magis magisque sui quasi juris facere satagunt, a viro nec naris obesæ, neque suæ opis indige, sed a rege, omnibus queis ipse sibi in negotio tali opus fori videbat, satis instructo, investigatum iri, et vim, fraudes, deceptiunculas et nullas non familiæ suæ technas, tam regi damnosas, quam Islandis regi subjectis noxias, in apicum ituras. Nec latere potuit mercatores illos, quid in mandatis haberent delegati regii, cum statim ac portum in Islandia boreali tenuisset Magnæus foro generali vel comitiis anniversariis ille se sisteret, deque consilio regis et imperio sua opera exequendo omnium ordinum viros certiores faceret. Hinc variæ hominum de novis illis cognitoribus sententiæ: Aliis de his bene satis ominantibus, quasi jus negatum sibi antea per hos demum obtenturis: Aliis suæ sibi nequitiae et malitiæ toties repetitæ at semper hactenus impunitæ consciis e contrario sibi ab iisdem metuentibus, gravioremque sententiam vel censuram propediem expectantibus. Nec multum fefellit opinio sua hos vel illos, nam et probis et innoxiiis injuriam a magistratu perpessus asyllum præbuit Magnæus cum collega prætore, causasque ad se delatas dijudicabat uterque ad normam juris patriæ et tenorem mandati, quod secum tulerant regii, licet pauciora pro tribunali solveret litigia; cum maxima pars reqvirentium et jus postulantium, locis, quibus eum in finem moras traxere nuperi justitiæ restaurandæ duumviri, et in quos convocare libuit regionis incolas controversa quædam, aut de injuriis quæstus allaturus, rerum dijudicandarum arbitros

¹ Her tf. Kall: sua.

interpellarent. Et sic e plebe complures illico se sistebant duobus modo illis de jure respondere paratis, et qverelas ad hos¹ deferebant, alii quidem de injuria magistratus civilis, alii de iniquitate mercatorum; qvæ vero forum ecclesiasticum spectabant eó remisere Magnæus et Paulus Widalinus, utpote non sibi sed aliis discutienda et dijudicanda; alii vero, qvi sui immemores officii arguebantur præsidium hic nullum sibi poterant polliceri, sed contra, cum monitis et consiliis de pacandis qvocunqve id fieri posset modo, qvantum leges ipsæ non obstarent, animis, injuriam ab his perpessorum, anteqvam in jus vocarentur morem gerere detrectarent, nec res aliter componi posset, qvam lata publice sententia, ad damnum resarciendum, ab hisce iudicibus mature et severe compulsi,² qvos inter cum essent aliquando insigniores nonnulli fieri non potuit, qvin illi ægré ferrent se inferiores discessisse, et hominibus plebejæ sortis, qvam illis injuriam intulerant³ reparare eosdemqve indemnes præstare debuisse. Nil igitur mirum est natam hinc ejusmodi fuisse calumniam, qvod regii illi curatores Arnas Magnæus et Paulus Widalinus plebem adversus magistratum concitassent, nec non qvasi docendo instimulassent, vel qvoslibet in posterum homines nauci et neqvam ad id nimirum licentiæ et proterviæ ut nihil qvidqvam animadversionis pænæ vel mulctæ a superioribus vellent perferre, sed potius, sicubi more antiqvo sontes corripendi fuissent, hoc jam veluti asylum illis patere, statim ad formulam juris provocare, nec ullam ante pænam velle perpeti qvam omnium qvorum insimulabantur criminum legitimé fuerint convicti, unde infractam vim legum, et imminutam valde, si non enervatam plane auctoritatem iudicum clamitabant. Qvod vero ille procedendi modus multis politici ordinis viris in hac regione reqve publica hactenus haud fuerit insolens, ex illo liqvæ, qvod isti passim et admodum indignarentur, imo iniqvissime ferrent se ita admoneri a duobus hisce delegatis regiis, ne qvenqvam prius pænæ subjicerent, aut alio qvocunqve modo multarent, qvam evictum fuerit talia criminis insimulatum promeruisse. Nihilo tamen minus ab illo tempore cæpit in desvetudinem abire ille procedendi modus, qvi ut plurimum ab executione

¹ Her tf. Kall: suas. ² sunt tf. Kall. ³ attulerant Kall.

incipiebat, et licet in hunc usque diem doleat multis ad hanc juris formam adstringi suæ potestatis vim, tamen cautiore hodie videri volunt, nec ut antea præcipites circa delicta punienda deprehendentur qui juri dicendo præsumunt. Fuit etiam ex politicis unicus modo vir, et quidem prætor illæ insulæ australis, Sigurdus Biornonius, qui a sententia Magnæi et P. Widalini ad summum regis tribunal provocarat, ubi etiam irrita facta sunt quæ in causa una alterave decreverant vel judicando pronunciarant illi, ad hujus viri ceu aliorum plurium acta dijudicanda emissi, ut sic famam et facultates tueretur adversus hosce suos Rhadamantios multis ille suorum civium valde amatus, nunc licet senio gravis et emeritus prope Biornonius, cujus filius nomine eodem officio actuarii Islandiæ litem etiam intentabat supremo Islandiæ præfecto Christiano Mullero, quod cum assessoribus, inter quos A. Magnæus et P. Widalinus eminebant, hæreditatem quandam sibi abjudicavisset, quæ controversia cum Hafniæ pro summo justitiæ tribunali esset decidenda, ea suo nomine et collegæ scripsit Magnæus, ut ipsi in hoc summo regni utriusque dicasterio adsessores nihil definire auderent, sed rem controversam ipsius regis arbitrio permetterent, faciente cum parte una jure antiquo Islandiæ, cum altera constitutione quadam regis Norvegiæ Hakonis, quam nullius ponderis esse hactenus voluerunt¹ Islandi, neque sibi jam confirmandam putavit rex, cui tum æquius visum fuit litem illam secundum jus Norvegicum dirimere. Ast mirari subit, cum præter illa, quorum jam facta est mentio, Sigurdi² Biornonii acta alia³ ad examen revocaverint A. Magnæus et Paulus Widalinus, eorum sententiam nec ad summum delatam esse tribunal, nec vim suam obtinuisse, aut executores nomine regio invenisse cum tamen fisci interesset haud parum, illos prætorem condemnasse quo jure, qua injuria. Sed et hoc quoque mihi notandum venit haud absre, quod etsi, ut usu venit litigantibus, molesti sibi fuerint invicem dum has lites alerent serramque controversiæ vehementer satis reciperarent Magnæus et Sigurdus, variis nihilominus⁴ certarent officiis, nec alter alium verborum injuriis unquam lacerarent, sed potius absentem pulchris ornarent elogiis, nec dubita-

¹ voluerant Kall. ² illius tf. Kall. ³ insuper tf. Kall. ⁴ invicem tf. Kall.

rent societatem itineris ingredi dum Hafnia esset petenda, jure summo, postquam in Daniam ventum fuerit, experturis; tantaque erat Magnæi sinceritas et humanitas, ut Sigurdium primum vice peregrè abeuntem (nam iter Hafniam suscipere Islandis est peregrinari) permulta doceret atque moneret maximum illi commodum allatura ex quo illi cum cultioribus Hafniæ civibus conversandum fuit, nec iterata post annos quatuor profectio eadem, nova quidem et graviore disceptandi materia sic jubente, a Magnæo qui tum quoque Danos revisit, sibi ut denuo ejusdem itineris socio metuendum existimavit Sigurdus, quo veluti hodiego prius cum exteris vivere didicisset, multaque inter proficiscendum molesta (ut hæc hospites magis quam expertos affligunt) exsuperare. Nec solum istæ quas lites et controversiæ forenses Magnæo creabant molestiæ hic illi exantlandæ fuere, sed tota insuper regio peragranda, et index conficiendus erat omnium ac singulorum in illa prædiorum, villarum, ac bonorum immobilium, quemcunque demum agnovissent possessorem, omniaque ad singula pertinentia, commoditates, incommoditates, situm, conditionem et circumstantias designare et describere oportuit, quod aliter fieri nequii, quam ut certis stationibus, per singulas provincias copiam sui facerent, nomenque suum et ruris a se habitati profiterentur coloni et inquilini, ubi hos conventus habendos præmonuerant commissarii, quibus etiam maxima Islandiæ pars idcirco est peragrata, exceptis duabus illis provinciis Mulensi et Thingoensi, quas tamen per alios fideles et cordatos sibi amanuenses perlustrarunt et descripserunt, neque id nesciis, ut opinor, aut invitis ipsius cameræ adessoriis, vel potius præsidibus: et, ni fallor, Mulenses tractus omnes primum ita descripti fuere postquam Islandiæ valedixerat Magnæus, quod anno supra millesimum septingentesimum duodecimo factum esse memini, nec unquam exinde patrium sibi solum revisit, bis tamen aut ter antea Hafniam profectus negotiorum Islandicorum ergo, et semel in hoc itinere parte supellectilis spoliatus a piratis Gallis vel Hibernis litora Scotiæ et vicinum Hetlandiæ mare per quod navigatur dum Islandia petitur, instantibus, illo enim tempore omnia fere Oceani Cantabrici intuta fuere a prædonibus jure et consuetudine belli quod Gallus et

Hispanus cum fœderatis, Anglis, Batavis et Germanis ab ipso hoc ineunte seculo habuere. Incidit in hoc discrimen Magnæus vere quodam Hafnia digressus Islandiam repetens. Deinde paucis interjectis annis Hafniam iterum abiit in jus vocatus una cum episcopo Scalholtino Joh. Thorkilli Widalino, aliisque, quibus litem intentabat Magnus Sigurdus Brædratungensis, ipse etiam peregrè profectus, et inter hæc litigia Hafniæ demortuus anno 1708, quo Magnæus conjugem duxit viduam opulentam, cui nomen Mechtildis Fischeria. Inde ad commissa sibi in Islandia negotia regressus multa satis ab his persentit incommoda, donec anno quem dixi, seculi duodecimo Hafniam ultima vice tenderet, provocante ad summum regis tribunal prætore illo supra dicto Sigurdo Biornonio. In hoc itinere, quod sera auctumni tempestate suscipiendum fuit, mari insuper admodum periculoso, propter Sveonum excursiones piraticas, et navibus mercatoriiis Hafniensium Norvegiam inter et Hetlandiam magno persæpe cum vectorum et dominorum damno, insidiantium, horrenda, priusquam Norvegiam teneret, maris et tempestatis hybernæ jactatus periculis summum adiit vitæ discrimen, quo tandem liberatus et portu Norvegico susceptus Thormodus Torfæum una cum adversario, itineris socio in villa cujus dominus idem ac habitator erat Thormodus, veteris amicitiae et communium studiorum ergo salutavit, cui postquam ultimum vale dixisset Magnæus dromone tabellario vectus et Fladstrandam delatus per Cimbriam et Fioniam iter faciens Hafniam demum pervenit, maxima sarcinarum parte in portu Norvegico relicta, quam deinceps navis mercatoria ex Islandia redux Hafniam deferret. Interim Scalholtiae, ubi tamdiu illi hospitium et mansio hyberna fuit, quamdiu negotiis illis in Islandia detinebatur, nobiliorem monumentorum antiqvariorum partem adservari voluit apud episcopum insulæ australis Joh. Widalinum longe amicitiae usu sibi conjunctissimum, donec minore cum discrimine et pacato ab armis oceano in Daniam transferri posset ille thesaurus, cui investigando et colligendo labores et sumtus vix credendos impenderat, partim ut imperio regis etiam hic faceret satis, partim ut idgenus monumenta adhuc in Islandia residua, ab interitu vindicaret, quæ enim illorum venari haud

potuissent Sveci per emissarios ex ipsa Islandorum gente oriundos, et idcirco beneficiis nonnullis sustentatos inde ab anno seculi superioris LX^{mo} vel LXX^{mo} misere objecta fuerunt blattis tineisque, necnon putredini damnosissimæ, paucis admodum id genus librorum aut monumentorum, si a Paulo Widalino discesserimus, curam, ne interciderent plane, rite gerentibus. Sed et studium officiumque viri sagacissimi et solertissimi istiusmodi literaria colligendi etiam alteri calumniæ occasionem dedit malevolis, qui cum palam dicere vix auderent, mussitabant, se libris et idgenus antiquitatum studii subsidiis ab Arna Magnæo esse nefarie exspoliatos, quod cum nonnulli ogganiissent auribus archithalassi regii præfectorum Islandiæ supremi Petri Raben, qui jussu regis in Islandiam iter suscepit anno MDCCXX, et apparatus illum antiquitatum Scalholtiæ a Magnæo relictum in reditu Hafniam secum transtulit, imperio regis, an rogatu Magnæi, non dixerim, cupide tamen satis et curiose singula apprehendit huc pertinentia Rabenius, et tituli instar prætulit libello memoriali majestati regiæ exhibito, quæsi Magnæana illa, quæ Hafniam secum transtulisset partim Islandorum essent spolia, partim archivis regiis deberi, minimam vero illorum partem ipsi Arnæ Magnæo esse permittendam, tantumque effecit hoc supplice libello Rabenius, jam recens ab itinere Islandico, ut publico telonii loco adservarentur illa per integrum fere quadrimestre non sine ingenti tædio et dolore Magnæi, unde simulates, si non odia, inter hos duos existebant. Nihilo minus impetravit scripto contra libello A. Magnæus a rege suo clementissimo, ut contra quam primum interpellasset necnon impetravisset Rabenius, omnia illa chartacea et literaria quæ Hafniam eo nomine ex Islandia detulisset archithalassus, jam nulla interposita mora et absque omni inquisitione, soli Magnæo ut investigatori et sumtibus propriis possessori traderentur, cui mandato regis illico obtemperatum fuit a telonariis,¹ qui hæc sub sigillo publico tantisper adservarant præter illam prædiorum Islandiæ universæ descriptionem, de qua superius mentio facta est, et quam singularibus inclusam arculis domi suæ servavit Rabenius collegio cameræ tradendam. Sed Magnæus postquam sua ex Is-

¹ regiis tf. Kall.

landia primum lætus et postmodo veluti ex captivitate Hafniaca ovantis instar aut triumphantis recepisset, multa eorum quæ ab Islandis impetraverat legenda, perlustranda, excerpenda, exscribenda, aut quocunqve alio modo quam omnino possidenda, adeoque secum communicata, sensim remisit possessoribus, aut illorum hæredibus, licet non desint hodieque in Islandia, qui plura adhuc sibi ex bibliotheca superstite reddita velint, an vero aliquid horum sibi vindicare potuissent, superstite adhuc perillustri Ioh. Grammio, penes quem prope solum, defuncto A. Magnæo, erat arbitrium stipendii et apparatus librorum Magnæani, sive in posterum vindicare aut postliminio revocare poterunt, definire nequeo. Sed et nonnulla horum etiam periisse cum reliquis incendio Hafniensi Magnæo sublatis (ut multa sane ex mstis quoque illum hac devastatione perdidisse constat) nullus dubito. Dixi mature professoris munus Magnæum obtinuisse id quod anno 1701 factum esse ipso dictante annotavit Albertus Thura Ideam Hist. literariæ Danorum orbi erudito expositurus; at hujus officii partes alteri suo nomine peragendas committere debuit, imo necesse omnino habuit Magnæus, cum in Islandiam a rege mitteretur, et tum vicariam illi operam præstitit, inque philosophiam rationalem publicè prælegit nomine absentis vir summe venerabilis Severinus Lintrupius, qui tum temporis in ordine professorum Hafniensium philosophico constitutus præter theologiæ professionem extraordinariam in studio lingvæ Latinæ ac eloquentiæ doctorem viæque ductorem præbuit sese juventuti academicæ. Non tamen dixerim Lintrupium omni illo tempore quo negotiis Islandicis vacavit Magnæus Hafnia absens, ejus in cathedra academica vicem suppluisse, uno vel altero ex ordine professorum præter Lintrupium partes Magnæi legendo publice forsitan suscipiente, ipsum vero Magnæum, publice in auditorio docuisse a nemine unquam audivi; certe, quamdiu ab ejus ore pependi discipulus et Hafniensis academiæ civis, a lectionibus et disputationibus publice a se habendis penitus abstinuit, idemque per collegam ex ordine suo juvenes academicos examinavit, munus etiam decani hujus facultatis subinde a se in alium devolvit, quemadmodum et rectoris academici, quoties ordo munerum academicorum jusserat hæc illi curanda com-

mittere. Idem de orationibus publicis tenendum, uti et reliquis velitationum academicarum speciem quendam referentibus, ad quas nunquam nisi auditor et censor accessit, et saltem in consistorio Universitatis lites, ut ejus adessor gravissimus sane decidit, aliaque cum aliis ibi ventilata expedivit, cetera vel archivis regiis ordinandis intentus, vel consulentibus variis de rebus momenti gravioris, tam domesticis quam externis necnon studiosis ut præceptor privatus respondere aut consilia suggerere paratus, domi, eruditionis solidæ et prudentiæ summæ variarumque rerum experientiæ documenta edidit. Interea libros, schedas et instrumenta adparatus, quem ipse possedit palæographici, quantum per hæc recensita, aut amicorum visitationes licuit, perditus et pernox excussit, digessit, disposuit, quemadmodum et bibliothecam reliquam indies augendam, exornandamque novorum emtione librorum, aut supplementis novis sibi ob oculos posuit, quæ quo illustrior hac insigni possessoris cura evaserat, tum rarissimorum copia librorum, tum delectu a viro tali expectando, eo tristius accidit, inque omne magis dolendum est ævum, quod tota illa librorum impressorum suppellex, vasta sane et preciosa, misere conflagraverit, traxeritque secum partem aliquam istorum, quibus ab instantis vulcani furore vindicandis, dum vicinus arderet Ucalegon, se totum impendit vir celeberrimus, adeo ut cum majori suæ bibliothecæ flammis eripiendæ tempus non suppeteret, tanto Magnæus damno adfectus fuit, et cum illo simul orbis eruditus, quanta ipsa erat, cui sic pereundum erat bibliotheca, ut erat sane illa, vel nomini Magnæano non sat vel nimis faventum testimonio, inter Hafnienses bibliothecas, si publicas exceperimus, regis nimirum et universitatis, præstantissimarum una, et ob delectum sumtuosissimarum haud infima. Tanto nihilominus flagravit ille amore studioque vindicandi ab interitu præsentis libros ad historiam Septentrionis et reliqua idgenus literaria spectantes, ut impressos omnes hisce manu exaratis posthabuerit, et illorum jacturam, si licuisset, integro mille imperialium centenariis redemisset, ut ipsum adseverasse fama est, quamvis tanto illi non stesisse suam bibliothecam ut ut preciosam satis exinde colligo, quod præter salarium annuum et reditus fundorum, quos cum conjuge opulenta quidem illa nac-

tus fuerat, pecunia illi tot libris coemendis necunde suppeteret, si tanti constare debuissent, nec omnia salarii aut redituum in hos modo sumtus illi eroganda quis existimet, nam et familia alenda, et dignitas ordinis in hac sustentanda adprime observatu necessaria, quantum ex hisce portionem sibi expostulaverint, facile intelligitur; ut nihil dicam de sumtuoso in Islandiam et per illam itinere, de insigni percelebris hujus viri in omnes illic terrarum liberalitate, de sumtuosis illis coram supremo justitiæ tribunali litibus, et quantumvis rem familiarem sobrie administraret utpote a luxu pompæqvæ omnis vanitate alienus,¹ nihilo secius multum bibliothecæ locupletandæ¹ detraxit temporum iniquitas, belli incommodis et hospitiorum militarium molestiis gravissima, quamvis et inter hæc ipsa incommoda maxime in id incubuit, ut numerum librorum augeter Indies fere adparatu selectiore, cum hanc illi curam vel maxime fuisse oblectamento notum sit inter omnes quotqvot eundem norunt.

Cæterum, postquam omnia sua literaria et antiquaria demum anno 1721 (nam moram attulit his rebus domum heri sui deportandis facta ab archithalasso instantia, etsi ille iter suum Islandicum absolvisset, eodem quo id ingressus est anno videlicet 1720) recuperasset Magnæus, et proprios intra penates recepisset, uti a me dictum est, ab Islandicis negotiis prorsus immunis, aliis maxime vacavit quæ officii academici præsertim consistorialis, vel etiam archivarii erant, adeoque semper occupatus fuit rebus gravioribus. Interdum etiam peregrinantibus doctis Hafniæ moras trahentibus, nec nisi hocce convento viro Hafnia discedere paratis tempus impendebat, cum quibus vir doctus, et variarum scientia rerum imbutus, colloquia ut plurimum domi suæ habuit. Sic sæpe, imo sæpissime, viros aulicos et politicos, et in his exteros, rerum publicarum ergo Hafniam emissos, Magnæum investigasse, et post colloquium non unum domum suam invitasse, vel post fata viri multis Hafniæ notum sit oportet, ipseque memini ministrum Hanoveranum, nomine Basevitzium, ab illo² de codice quatuor evangeliorum Ulphilæ adscripto sententiam, inter alia quæ sermoni docto et politico materiam præbuere, rogavisse, cui etiam annuit Magnæus, et argumenta pro

¹ Tft. efter Kall. ² suam tf. Kall.

sua thesi, quod nimirum vetus Germanorum lingua ab auctore hujus versionis sit adhibita, minime vero Gothica, ut creditur vulgo et venditur vel maxime ab editore Stiernhielmio, scripto luculento etsi non prolixo tradidit, quod etiam Svecis eruditis postmodo exhibuisse virum perillustrem testatus est Hafniæ biennio post commoratus Nicolaus Dahlius, ipse eruditus Svecus iter in Islandiam meditans, et Magnæo a Basevitzio commendatus, cæteroqvi¹ Anglos visurus, quos etiam salutavit obiter, omisso itinere Islandico, dissvadente illud, et ærumnas vix exsuperandas idem ingresso ad oculum monstrante Magnæo. Plures autem idgenus exteros ordine illustres, ut Magnæi colloquia vel notitiam literatam Hafniæ quærentes, hic indice quasi digito monstrare mihi nec propositum est, neque per omnia integrum, eo quod de nominibus singulorum, hic, si nomine tenus essent commemorandi, ne unica quidem literula variandis, haud satis fuerim sollicitus, antequam extremum vale dixerim Magnæo, neque de illius memoria literis per me consignanda unquam aliquid in mentem venerat ipso superstite. Potius hoc mihi notandum venit, quod plurima ad Magnæum referri consueverint Islandica ex collegiis diversis metropolis regiae, quæ intricatiora magis aut difficultatis aliquid in recessu habere visa sunt. Huc maxime pertinent consilia ipsius et responsa de commerciis Islandicis, mercatoribus Hafniensibus inde quæstum petentibus, adeo parum adblandientia auribus ad rem suo more modoque attentorum, ut cum salutis publicæ rationem potissimum esse habendam existimaret Magnæus, et ideo longe præferendam votis aut desideriis hominum lucro per fas et nefas intentorum, ab iis quæ pro integritate mentis et judicio exquisitissimo respondit causæ regis et patriæ, id est boni publici rectius intentus, omnis in se calumniæ, odii omnis et conviciorum originem ducere vel summo jure debuisset, sic nimirum jubente atque calculos ponente fato antiquo veritatis odiosæ, utut innocentissimæ inde ab anno seculi, quo hic scribimus, primo vel secundo. Scilicet cum periodica dicenda sint pacta conventa de commerciis Islandicis, regem inter et mercatores Hafnienses, e re sua fore existimabant illi cum rege ita de Islandia commerciorum ergo adeunda quotannis

¹ cætera Kall.

pacisci, ut non tractus aliquis singularis insulæ uni soli, vel duobus simul, permetteretur mercium commutationi destinatus, sed tanta qvanta est hæc regio integræ mercatorum traderetur societati maxime necessariis ex Dania rebus qvasi sustentanda, et fortassis ditanda qvoqve, ut plures emolumentum inde redituri fierent compotes, et si minus lucrosa in hanc insulam foret navigatio, qvod et subinde fieri potest, præsertim, sicubi annonæ gravitate, suarumqve ad vitæ sustentacula rerum difficultate premuntur inqvilini, damnum exinde futurum, eo levius perferrent, qvo, qvibus id ex æqvo ferendum, essent numerosiores, et qvæ id genus plura fuere argumenta, qvibus finem suum se obtentum ire putabant illi, qvoties aliquid in pactis commerciorum Islandicorum qvasi cum nova qvadam eorundem periodo esset immutandum.

Contra Magnæus de singulis interrogatus evidentissimis et efficacissimis demonstratum ibat argumentis, idgenus societatem mercatoriam et regi et reipublicæ Islandicæ fuisse jam pridem, et fore similiter in posterum, si non damnosam, certe minus lucrosam, ductis rationibus¹ ab ipso commerciorum usu, omni sane tempore, qvo ejusmodi viguisset societas, seculo nimirum XVII donec illa disturbari coepisset, ipsorum consortium discordia, partim etiam excursionibus Algeriensium in Islandiam, et sic tandem vel sponte sua dissolveretur, vel ex consilio ipsius regis ad illam commerciorum formam, qvæ mercatoria ista societate vetustior erat, redigeretur, postqvam, ut ad horrorem legentium ostendit Magnæus, illa pauperiem, sqvalorem et contemptum orbis cultioris regioni antea ditiori et a barbariæ longe remotiori intulisset, artibus, qvibus impotentia qvasi adunatis omnium sociorum copiis prævalens, populum qvemvis sibi fere soli relictum adgredi, viamqve lucro sternere adsolet.

Neqve semel tantum aut bis contigerat, ut hoc modo et in hac caussa res Magnæo esset cum mercatoribus illis Islandicis, sed iterum iterumqve eadem illi depromenda erant argumenta, cum toties illi se sui voti compotes fieri optarent, aut qvoties sexennium aliquod vel septennium commerciis indultum ad finem suum decurreret, omnemqve moverent lapidem mercatoriæ istius societatis studiosi, ut tandem aliquando obtinerent, qvod toties

¹ ratiociniis Kall.

frustra tentaverant; nihilo tamen secius prævalebant quæ his opponenda semel in promptu habebat Magnæus, nec, illo superstite, quidquam ex suis cum illo super hac re concertationibus referebant, præter hebetata suorum argumentorum tela, ut ita loquar, cumque inferiores semper ex hoc congressu discederent, facile intelligitur quam honorifice senserint et locuti fuerint de viro sibi in re tanti momenti adversario. Fuere tamen in hoc numero civium Hafniensium qui veluti in sinu gaudebant, quod tantus vir conatus hosce irritos fecisset, cum illi præoptarent libertate sibi semel indulta frui posse, quam ceu vinculo quodam ineundæ cum pluribus societatis adstringi, et tales omnino jam tum extitisse, quibus argumenta adversus hanc societatem non adeo noxia visa fuerint, documento id esse poterit, quod eidem societati triennio a morte Magnæi instauratæ se minime vellent addictos, ullove modo adscriptos, nonnulli haud incelebres sane viri commerciis Islandicis fere innutriti, et tum ejusmodi cum Islandis negotiis se penitus subtraxerint, eadem fere in posterum de mutatione illa rerum Islandicarum ad commercia pertinentium locuti, aut sermocinantes, quæ vivus palam et publice data sæpius occasione disputaverat Magnæus, cujus effatum, quod triduo a morte sua elapso societas Islando-mercatoria esset restauranda, mihi, ut ab ipsius viri fatidici ore exceptum aliquando, cum de illa, nescio quanam id inter sermones familiares suggerente vel exprimente materia, mentio incideret, ipsa hac existente mutatione rerum, in memoriam est revocatum, et quidem tunc merito existimatum a mente divina et præsaga omnino fuisse profectum, quid enim hic magis fatidicum est, aut fatidico propius, quam dies numero definitos sic totidem annos sibi veluti in eventum præscripsisse. Nec tamen prius sentire potuerunt Islandi quid morte Arnæ Magnæi amisissent, quam societatis, illo demum mortuis adscripto, stabilitæ modum, formamque, jura videlicet sua exercendi, noscere cœpissent, neque Magnæo imputare potuerint, si quid durius aut iniquius ab illa ferendum incidisset, nam liquido constat, et reperta fuisse inter Magnæana istiusmodi chartacea, quæ argumenta pro commodis et libertate reipublicæ Islandiæ non ficulna sane suggererant, et ipsa hæc chartacea tempestive satis in gratiam populi

defensore¹ in his tantis vicissitudinibus destituti, excussa; sed fatis, ut videtur, ita volentibus, deerat qvi argumenta Magnæana ex ejus adparatu librario depromeret, nisi lingva et animo parum aut non satis Magnæano, adeoque tum locum invenit illud Islandorum adagium: Skipter um hver áhelldur, o: multum refert a qvo telum vibratur, aut qvis ille sit vel qvalis qvi rei gerendæ præest. Possem eqvidem, velut in transitu, nonnulla et hic inserere, utpote ab hoc argumento haud prorsus aliena de ipsius societatis, tam primæ, quam secundæ commercia cum Islandis exercentis modo et forma, advenis rerum importandarum et exportandarum causa in hanc insulam excurrentibus solenni, nec non indicio esse paucis, quam de Magnæo, tum licet demortuo, et tota simul Islandorum natione, triumphantibus vel ovariantibus similes aut dissimiles commercia illa sint auspiciati societatis recentioris administri, sed horum ego nihil in præsentiarum attingo, nam vereor ne ultra metas mihi ab initio præscriptas, cum ad memoriam Arnæ Magnæi aliquid conferendum mihi proponerem, dilabar; et utriusvis sane societatis historiam (si tanti fore videtur, ut exteri, o: præter Islandos nonnulli hujus scriptam velint historiam) adprime illustrabunt ipsa quæ adhuc superesse putantur de prima illa societate Isl. mercatoria, auctore Magnæo luculenter satis et ex vero literis consignata, perque ipsius monumenta ad posteros transmissa ex quibus de insequenti quid scribi oporteat tuto colligitur, cum modus utriusque fere idem sit observatus, nec forma adeo per omnia, etsi in quibusdam dissimilis. Id potius hic notandum venit, quam constans fuerit Magnæus in hisce cum mercatoribus illis certaminibus, ut nisi illo prius fatis defuncto, spes nulla affulserit voti obtinendi eisdem. Quid? quod oblata illi aliquando in hoc certamine constituto mille quadringentorum imperialium summam exæqvante pecunia, modo scilicet adversarium se non præberet lucri commoda hac ratione quærentibus, frustra fuere, quorum emissario vel internuncio Magnæus absque mora respondit, oblata ejusmodi tanti non esse, ut vellet hac obtenta stygiis flam-

¹ I det Kallske hskr. er et tegn * ved dette ord, hvilket tegn sikkert skal henvisse til denne sætning i marginen: (si quando et quoties hoc opus fuisset).

mis torreri! Quo responso ultra nihil oblatum fuit, viso¹ consilio meliore, quo pertinaciam viri frangerent. Videlicet, varia de illo indecora, et viro honesto minus digna, tam in ipsa Islandia, ut antea dixi, quam in ipsa Danorum metropoli, ubi sedem fortunarum habuit Magnæus, disseminare, quasi partim ac ipsius ore excepta, partim ex actis vitæque institutis fideliter enotata. Ex ejusmodi commentis unicum modo² adferam speciminis instar. Cum aliquando in Islandia australi inter proficiscendum ad mercatorem Hafnarfiordensem diverteret, prandiumque ab eodem invitatus sumeret, incidit sermo de infelici illa mendicabulorum turba, qua respublica Islandorum et regio laborat, utpote sanitate corporis integra oberrantium, nec tamen ideo ad quærenda vitæ alimenta modo legibus divinis pariter ac humanis præscripto coercendorum, respondit Magnæus, esse hoc malum idgenus morbi reipublicæ, cui prisca Islandorum lex Grafyglá, alias Gragas dicta, tempore quo viguit, occurrere voluisset castratione ejusmodi furfuris erroneum frugiperdarum, et ita ad alia sese cum prudentibus reliquis convertit sermoni convivali materiam præbentia, nihil plane attentus ad commensalium super hoc apopthegmatio meletemata, præsertim cum ab homine exciperetur sibi non admodum inimico.

Sed cum Hafniam postmodo ventum esset interrogatur Magnæus ab amico Dano, Utrum omnes Islandos vellet castratos? nam id ejus edictum vel consilium rumore circumferretur Hafniæ? Ille primum ad quæstionem absurdam et inopinatam propemodum attonitus, mox reputare secum, undenam ille rumor suam haberet originem. Deinde sibi in memoriam revocans, quid de mendicis Islandicis non ita pridem dicto loco hic vel ille in medium attulisset, causam rumoris maligni et stolidi aperuit, et interrogantem ad mercatores remisit, ut horum malitiam et stultitiam saniora edoctus jam coram reprehenderet. Invaluerat a multis retro annis illa apud Islandos opinio, quod homines magiæ studio dediti pro lubitu quemvis damno adficere possent, quod et infinita hominum turba extra Islandiam sibi pervasit a primo prope rerum ortu. Et eo usque tenaces hujus sententiæ probarant sese vel ipsi prætores juriqve dicundo præ-

¹ fortassis tf. Kall.   ² hic tf. Kall.

fecti, ut sat multos magiæ reos propriaqve confessione maleficos ad rogam damnarent. Cum hunc morem in Islandis etiam reprehenderet Magnæus et multa contra effectum magiæ infamis deqve illa opinionem inveteratam idqve futilissimam quavis data occasione disputaret, parum aberat quin pro atheo haberetur; neqve hic deerant sibi inimici antea in virum rationibus suis præter¹ jus et æquum ad lucrum spectantibus nusquam non adversantem satis exacerbati, ut multa etiam odiosa peregrè differerent in congressibus hominum de ipsius religione ac sententia de summis Christianæ doctrinæ capitibus. Ille vero contra hæc missa in se, ut plurimum absentem invidiæ tela, undiqveqve immotus et imperterritus mandatum regium impetravit, ne quis magiæ insimulatus ad rogam temere damnaretur in posterum. Nec memini quenquam, toto illo tempore quod ab ingressu Magnæi in Islandiam negotia ad nutum imperiumqve regis illic peracturi hucusqve decurrit, idgenus supplicio adfectum fuisse, quin rariores tribunalia Islandiæ fatigaverint istæ lites ex quo Magnæus primum cœperat scripto et ore monere præsertim in officio constitutos viros ordinis utriusqve, imo privatæ quoque sortis homines hac opinione, justitiæ scilicet, perversissima tamen, imbutos promiscue, quam stolidum esset, quam detestandum, atqve omnino horrendum, planeqve indignum prudentia, quam in magistratu Christiano ipsa imo vel sola nominis et adpellationis ejusdem ratio desiderat atqve requirit, homines, vel unius interdum aniculæ indicio quasi incantatores flammis adjudicare. Patet ex hisce quo animo in virum pro salute patriæ sibi Islandiæ vigilem adfecti fuerint quibus tum temporis hanc ita quotannis frequentare fuit permissum, ut non minus incolarum emolumento quam ipsorummet commodo inservirent quæ istic terrarum peragi solent commercia. Patet insuper, quo animo et quam constanti in patriam fuerit ipse Magnæus, cum omnes ab adversariis illis ex virulentissimæ tam invidiæ quam calumniæ pharetra contortis in se telis, ictus adeo inconcussus rideret, contemneret, refunderet, ut semper idem perstaret idemqve semper ac antea opponeret, non esse nimirum hoc vel illud indulgendum, utpote genti damnum, pauperiem et demum

¹ æquum et ff. Kall.

perniciem allaturum, neque esse e republica ut postulatis tam iniquis rex annueret. Sed ex loco quasi altiore excitatas in se procellas animo excepit ille pari, cum permotus variis mercatoriae illius familiae libellis aut qviritationibus insulae praefectus supremus G. nomen Magnaei et Widalinorum Johannis et Pauli, illius antistitis, hujus praetoris in Isl(andia) australi, in collegio camerae ut patriae turbatorum et hominum inquietorum fortassis vel apud ipsum regem deferri literis nomine suo haud obscure munitis percuperet, ad quas exhibitas sibi, vel modo praelectas pauca respondit Magnaeus et responsum disticho clausit, quo Arngrimus Ionaeus nonnullis Islandiam perperam describentibus in commentario occurrit quod inter πολυθρυλλητα est notum. Caetera literarum copiam expetenti annuere haud visum est metuentibus, haud temere sane, ne nimis acerbe exciperet harum auctorem, quem nunquam probaturum esse quae de se vel Widalino utroque scripsisset¹ ille, confidenter et palam in loco illustri adseveravit Magnaeus; et ita in aliis istiusmodi concertationibus atque velitationibus sui nunquam non similis exstitit, sibi quae constitit semper. Unde etiam de indole viri facile argumentum sumebant, quotquot de hisce² inaudierant, vel ut viciniore re ipsa intelligebant, hunc virum esse nominis sui id est vere magnum. Nec minor illi ab honestae mentis praesidio et integritate singulari fama, quam a constantia tot inter inimicorum adsultus. Nec sola eruditionis antiquariae suppellex, quam ut vir solide doctus et bibliotheca viva in locuplete animi penu circumtulit, variisque modis, et prout res tempusque postulare visum est, explicuit, tot illi conciliaverat amicitias cum viris eruditione et dignitate illustribus, natione Danis, Norvegis, Svecis, imo Germanis et Anglis, quorum honorifica satis de Magnaeo in scriptis eorundem occurrunt atque ex iisdem colligi poterunt testimonia et elogia. Sed et probata id genus argumentis complurium ordinis et conditionis haud e plebe virorum opinio de illo, ut perhonesto aequae ac pererudito viro multos sane illustres ac magni nominis viros tam in ipsa Dania quam extra eandem persaepe stimulavit ad comparandam sibi non vulgarem ex vero ipsius notitiam, necnon amicitiam ejus exambiendam, sive coram, sive

¹ descripsisset Kall.   ² vel ff. Kall.

per epistolas, sive alio illis conveniente modo. Testes hujus rei nunc advocaverim ex multis paucissimos, sed quo pauciores eo graviores, ut ex domesticis, quippe nominis Danici, Heroes in toga D. Wibe, Holstenium, Guldencrone, Lerke, Rantzovium, item Ol. Römerum, Fridericum Rostgardum, Franckenavium doct. et professorem, fratremque ejusdem, secretarium legationis Danicæ in aula Cæsarea et Hispanica, Ioann. Grammium, Nicol. Fossium, Dan. Mathesium; ordinis vero sacri, Christian. Wormium, Birckerodium episc. Christiansandensem, Jens Krogius Nidarosiensem, Mart. Reenbergium, Sever. Lintropium, Matth. Anchersonium, post fata Magnæi episc. Ripensem, Ivar Brinckium. Ab exteris huc faciles accesserint Sebastianus Kortholtus, Henricus von Seelen, Henr. Muhlius, Joh. Laur. Mosheimus, et ex Anglia Georg. Hickesius, quibus omnibus adnumerandi sunt Johannes Mollerus Flensburgensis et Otto Sperlingius, horum enim uterque toties in scriptis Magnæi meminit haud absque honore. Et ne quis persvadeat sibi omnes in universum Islandos ejus amicitiam penitus fuisse adspersatos, liceat etiam hoc loco, indicio quamvis brevi, monstrasse, quoniam in hac gente Magnæo fuerint amici, nec amicum modo sibi illum, sed et fautorem ac patronum insignem superesse gratulati sunt sibi, quoad ipse vel illi ipsi superessent. In hoc autem numero primus et præcipuus mihi censetur Iohannes et Paulus Widalinus, ille episcopus, hic Nomophylax, deinde Ionas Arnæus antistes Scalholtinus, item Biorno Thorleifius et Stheno Ionæus, præsules Holani, una cum Ejulfo Ionæ sacerdote Vallensi, Thordo Ionæ Stadastadensi, Hiallthone Thorsteini Vatnsfiordensi, et Ioh. Halldori Hitardalensi, nec non Magno Marci Greniadarstadensi. Ex ordine autem politico Haqvinus Iohannis, Halldorus Enari, Marcus Bergi, Thorsteinus Sigurdi, et ipse Sigurdus Biornonius, cum filio cognomine antea commemorato, qui omnes simul viri in patria celebres fuere, et ex parte eruditus Danis haud incogniti. De Torfæo autem Thormodo, ut Magnæi propter communia studia, quæ literas, quæ virtutes, imo quæ fata non e multis amico, in superioribus aliquid a me dictum esse, quicumque hæc perlegerit, facile recordabitur, et hunc Islandum fuisse ortu nemo, nisi qui de Torfæo ne fando quidem novit,

ignorat. Fuere etiam, ut hoc insuper addam, ex urbis metropolis civibus penes quos arbitrium erat commerciorum Islandicorum, qui Magnæum ut amicum colebant, et illius virtutibus æquum statuere precium suæ simul operæ et virtutis precium judicabant. Insigniores inter hos fuere, ut ipse novi, Ianus Lassenius, Nicolaus Burgmeisterus, Christophorus Lundius, Vitus Beringius et Nicolaus Thorkilli; adeoque nec omnes Islandicæ mercaturæ socii æque invidi fuerunt nomini Magnæano, neque cum omnibus ex æquo conflictari necesse habuit vir integritate et amore popularium nulli secundus, cum hisce inter omnes illos potioribus semper amicis uteretur tanquam viris cordatioribus et æquitatis magis observantibus. Quid? quod sæpe etiam usu venit nonnullis horum, ut in variis ad res Islandiæ pertinentibus dubiis ipsum consulerent, atque monitis ejus morem sibi esse gerendum existimarent, quibus nec ille unquam deesset consilio prudenti et animo sincero. Nec mihi persvaserit quisquam Arnam Magnæum, quo erat animi candore, discrimen aliquid facere potuisse amici et inimici consilium ab illo expetentis, aut utile quid in rebus dubiis maxime literariis scitantis, quin hic se omnibus æque facilem responso præbuerit, ut idcirco sæpe sim demiratus eundem consilio et lingua aliis inservire paratum semper, adeo pauca, vel prope nihil scripto reliquisse volumine justo in usum desiderantium ab illo vel mortuo tandem discere, ejusque post fata demum frui eruditionis adparatu. Nam quæ inventa in bibliotheca, ut ab ipsius ingenio profecta, adeo exigua, rara et dissipata sunt, ut vix pro rudimentis primisve sint habenda lineis eorum quæ meditatus fuisse videtur, et nescio quantilla parte ab ipso elaborandorum voluminum, si libros eruditos scribere voluisset, ut nisi eruditos sane haud quaquam scripsisset, modo scribere quidquam sibi proposuisset, quorsum neutiquam referri debere censeo descriptionem ipsius Paulique Widalini, Islandiæ Cameralem /: Dan: Den Islandske jordebog:/ opus multi laboris, solertiæque et accurationis maximæ, multis præterea constans voluminibus, ast nunquam typis evulgandum. Novi equidem extare versionem¹ Arei multiscii de Islandia libri, Arna Magnæo interprete, cum observationibus ejusdem, et analectis

¹ Latinam tf. Kall.

eo facientibus eruditionis solidæ ac exquisitæ indicibus, nec non jus ecclesiasticum Norvegiæ rectius Islandiæ, eodem interprete, latine versum, ad calcem Tomi II^{di} annalium ecclesiæ Daniæ diplomaticorum viri summe venerabilis D. Erici Pontoppidani legendum; ita nec præterit versionem latinam Hist. Knytlingorum illum adornasse; et legitur quidem dissertatio una vel altera auctore Magnæo, qualis est illa de Gandvik, De jure Islandico ecclesiastico vulgo Christen Rette, quibus adnumeranda sane foret, si nunc extat, vita seu memoria Th. Torfæi, scripta Danice ipso vivente adhuc Torfæo, et rogatu uxoris, quæ Torfæo supervixit, ut de variis in bibliotheca viri celeberrimi, per dissipatas schedulas circum pluteos et pegmata volantibus notatis et observationibus nihil dicam, neve ex his minutiis syllabum quendam lucubrationum conficere velle videar, nominique Magnæano aliquid inde splendoris fæneratum ire existimer. Quid enim hæc ad tanti nominis famam, aut quænam hæc portio tantæ suppellectilis eruditionis, per quam non illam constantem libris, et numero quidem et precio egregiis intelligo, sed quam ex libris ipsis undiquaque collegerat industria, prope stupenda, et ingenio ad has ita comparandas opes exquisitissimo, idquod jure summo de Magnæo dici prædicarique oportere adprime norunt comprobantque quotquot ipsum ex vero novisse poterant. Quominus et hic necesse fore arbitror ista legentes velle edocere, quanta ejus et quam solida fuerit eruditio, modo indicaverim paucis, in quibus præcipue scientiis et lingvis sui sit expertus ingenii vires. Et tum principem sibi locum vindicant Historiæ orbis borealis, nec non antiquitates, una cum lingvis huic maxime inservientibus studio, quas inter præcipue sunt Norvegica illa vetus et Danica, ut remotior illa et omnino distingvenda ab Islandica vulgari et moderna, quam ut maternam cum ipso loqvendi usu addiscimus, adeoque præter culturam sui, nec accedente eruditione philologica nullam eruditionis partem constituere per se patet. Utriusque vero lingvæ, scilicet Norvegicæ veteris et Islandicæ, quæ veteris est progenies, imo ipsissima illa vetus, ratione tam vocum, quam loqvendi formularum pæne innumerabilium, in quantum ab invecta non uno modo barbarie atque sribligine est distingvenda, imo liberanda, respectu purioris et prisici

adhuc nobis residui idiomatis, longe peritissimus fuit Magnæus, ut nescio quæ illi in hoc studio parem extitisse adfirmarem, inter omnes illi cœvos ejusdem regionis alumnos, nisi quis Torfæum (Thormodum) Paulum Widalinum et Ejulfum Ionæum cum illo contendat, qui tamen reliquarum nempe exoticarum linguarum præsidio destituebantur, certe longo in his a Magnæo distabant intervallo. Nec dubito quin criticus in omni studiorum antiquariorum genere fuerit his aliisque excellentior; monstret enim aliquis jam virum tanto eruditionis antiquariæ adparatu instructum, quanto fuit Magnæus in Septentrionalibus, et desinet illico doctus noster Boreas dolere, quod non sit hodie monstrando virum, qui rationem computi veteris ex monumentis, quæ reliquit Magnæus evolvat, sive legum antiquissimarum et linguarum illarum recondita aperiat, ut his par evolvendis et aperiendis extitit Magnæus, qui et Germanicæ lingvæ, non ex usu tantum, sed ob industriam plane incomparabilem, adeo se peritum probavit ipsis Germanis, ut in arenam philologicæ de origine, indole et habitu cultiore hujus idiomatis concertantium, vel cum ipsis cultioribus Germanis descenderit non raro, quemadmodum et reliqua, summo cum judicio pertractaverat studia, et se criticum haud vulgarem nunquam non præstitit, tam in linguarum quam scientiarum sibi usu familiarium, aut quocumque modo excolendarum studio.

Idem vir judicio acer, ingenio felix et lingua disertus latine scripsit egregie, et loquutus est concinne, quemadmodum et Gallice quotiescunque res postularet. Italicæ quoque lingvæ tantum studii impenderat, quantum libri legendi ut intelligendi requirerent, contra plus Batavicæ, Anglicanæ et Svecicæ operæ insumsit, licet quatuor illi maxime in usu fuerint scribendi et loquendi, nimirum Danica, Germanica, Gallica et Latina, quibus hec adnumerarem idioma Islandicum, nisi hoc illi maternum, minime vero exoticum fuisse noverint omnes quicumque vel ex hisce noverint cujas esset. Græca attigerat juvenis haud obiter, ideoque libros ex Græcis in latinum translatos maxime conquisivit, in quibus et Græca legenda prostarent simul. Præterea in Theologia non vulgariter doctus, a rixis et tricis sanctiorem hanc disciplinam misere turbantibus maxime alienus ad praxin vitæ

Christianæ hæc studia cum primis esse revocanda semper dictavit. Cumque ab omnibus illis cavendum putaret quæ novitatis odio animos facile irritant, motibusque occasionem præbuerint, memini me audiisse aliquoties ab ore prælegendis quæ Torfæum submonuerat (Seriem regum dynastarumque Daniæ prelo parantem) ad vitandum illas de gentium vel originibus, vel migrationibus hypotheses, quæ theologorum animadversiones et censuram facile essent provocaturæ. Et si quid a communi theologorum opinione diversum colloquiis immiscuit, crediderim id nullo cujusquam cum scandalo factum esse, sed potius more disputantium, et modo ut argumenta thesin probantium ex pondere suo æstimaret, proindeque ratio nulla mihi superesse videtur, cur ille ut singularium, quæ credenda, opinionum fabricator vel fautor post obitum traducatur. Me quod attinet, religiose testari possum me nunquam ab ejus conventu, colloquio vel institutione ceu præceptoris privati nisi monitis doctrinæ solidioris et pietatis minime fucatæ instructum discessisse, idemque alios de illo ut præceptore fideli et monitore sano pronunciasse recordor. Denique si cum noxiis quibusdam ad religionem Christianam spectantibus dubiis aliquantisper illi fuisset conflictandum, ut ipse mihi sponte et ingenue fassus est, nihilo tamen minus grata agnovit mente numinis ter benignissimi in se favorem, quod hos eluctatus scopulos, dudum meliora edoctus hominum atheorum strophas quascunqve ridere posset atque dissolvere. Historiæ ecclesiasticæ et antiquitatum præclara illi et recondita erat cognitio. Quam fuerit in jure Danico Norvegico et Islandico fori utriusque, civilis et sacri, lectione pariter ac usu exercitatus documento sit haud infirmo, quod a permultis controversiæ huic vel illi implicitis sæpissime fuerit consultus, et nec a Danis modo, Norvegis et Islandis, sed ab exteris quoque, advenis ex vicina aliqua Scaniæ, Holsatiæ, imo Germaniæ inferioris civitate, nam ut antiquarius erat insignis, nec non ab archivis regiis, ita civitatum et rerum publicarum jura penitus introspectiendi occasionem illi dederat gemina hæc sparta, adeoque juris publici Septentrionalium, et ex parte Germanorum, si hunc non e trivio doctoris instar fuisse aliquis dixerit, nihil a vero alienum dici aut adfectui hoc elogio datum

iri confido. Tandem et philosophica ejus studia indicasse oportet, qvalia hoc modo fuere comparata, ut in his eclecticum fuisse dicendum sit, tum ingenio mechanico, qvòd toties exserebat sese, qvoties de re qvadam fabrili sermo incideret, aut opificem qvendam in usum rei familiaris accerseret. An physices recentioris studio vel mechanices aliqvando ex professo vacaverit non dixerim, alioqvi sæpius cum idgenus hominibus sermones miscendo, qvi ad consilia qvævis suggerenda, eademqve statim effectui danda paratos sese venditant, qva erat ille ingenii felicitate, nec non judicandi dexteritate, sæpenumero ostendit, qvam turpiter falsi essent ipsi, ac misere qvoqve fefellerint alios febrientes isti consiliorum fabri, artem et ingenium venditantes in rebus ad physicam et mechanicam pertinentibus. Nec rarius idem contigerat, sicubi in politicis aliqvòd ultra vulgarem notitiam, sive olim sancita usuqve recepta et comprobata novi hinc inde adventores consiliarii proponerent, exploratore Magnæo sæpius irrita atqve fallacia visa sunt, qvæ magno in posterum emolumento futura se isti excogitasse et invenisse somniarant, proinde nec aliud suis consultationibus et artificiis novis præstare valebant Magnæum ut suæ accessurum opinioni consulentes, qvam ut rejecto, cui maxime fidebant instituto, ipse eo magis, ut vir summe perspicax, et de exitu rerum, de qvibus agendum erat, certior ipsis consultoribus indies magis innotesceret, adeoqve a multis omnium ordinum viris in consilium adhiberetur, sicubi nova vel ambigua qvædam in medium darentur consilia, et huc non paucas ab ipso ad varios scriptas epistolas testium instar citarem, modo has noverim flammæ Hafnienses evasisse, qvemadmodum illam ad Ahlefeldium, ab eo de rebus negotiisqve Gronlandicis scriptam superesse, eandemqve inter reliqva thesauri ejus bibliothecarii repertum iri ex catalogo novi. Ex ipsa vero hac ad virum generosissimum ac perillustrem epistola non leve capio indicium probaturus legenti hæc, memoriæ Magnæanæ utcunqve inservitura, qvòd perspectæ adeo fuerit prudentiæ et scientiæ, qva instructi sint oportet, qvibus commerciorum per regiones varias cum emolumento civitatis instituendorum cura incumbit, ut a Magnate Holsato vel primi ordinis in re tanti momenti, et eventus dubii

consultus fuerit Arnas Magnæus, compluribus sane aliis in re simili responso cordato, et consilio sano inservire solitus ejus prudentia sibi prospicere non fugientibus aut dedignantibus.

Qvod genealogica et heraldica inprimis domuum illustrium (ut hoc obiter attingam, aut non omnino prætermittam silentio) cura et studio haud vulgari excolenda sibi proposuerit, ex ipsa horum studiorum cum historia et antiqvitatibus adfinitate et conjunctione perspicitur. Certe in genealogiis ævi remotioris Borei orbis alius illo peritior non fuit, unde etiam haud pauca eo pertinentium correxerat et emendaverat in Torfæi opere historiæ Norvegicæ, ut ipse sæpius vidi, quæ hoc modo annotarat exemplari ejusdem libri, quod incendium Hafniense illi abstulit. Librorum etiam multifaria, vasta et solida cognitione instructissimus bibliothecariis summis par extitit, quæm obrem incrementa honorum et munerum academicorum sibi oblata vidit aliquot ante obitum annis, cum Bibliothecæ Universitatis cura illi a Senatu academico committeretur svasore C. Bartholino (postea eqvite ordinis Danebrogici, quæm, ut P. Lôvenôrnium, in ordine Mecænatum A. Magnæi supra nominare debui) ipso tamen Bartholino in hac præfectura primas tenente partes, Magnæo secundas, quæm adeo polyhistoris nomen promeruisse eruditione solida et multijuga nullus dubito, quod nec alius quisquam inficiabitur, qui tot hujus rei documenta habet, quot extant eruditionis Magnæanæ testes, et vel me tacente vindices adversus ignaros et invidos viri multiscii obtrectatores.

Sed hos in præsentiarum res suas sibi habere jubet memorandorum ratio, et ad quæstionem vel problema inter ejus gentiles tritissimum, cui nimirum bono rei publicæ Islandiæ Magnæum una cum collega Widalino ad Islandos missum fuisse, me converto et hæc pauca respondeo. A. Magnæus regio morem gerens imperio, quæ a rege mandata fuere fideliter et pro virili parte est executus; et dum regiis intentus esset negotiis, non uno modo collapsam restituit justitiam, primusque docuit viros juris dicendi præsides a tumultuaria illa in delatos modo, at nondum convictos, juris partim administratione partim executione prudenter, imo religiosius in posterum abstinere, quo pacto multorum deinceps innocentiam vindicavit. A primo suo in insulam

adventu complures nomen suum apud illum professi de injuriis sibi illatis conqvesti sunt, quos audita parte utraqve aut tranquillores a se remisit, aut temere de illatis injuriis naenias adferentes verbis castigatos, tempestive atqve serio admonuit, ne amplius sibi, aut superioribus quibuscunqve ejusmodi qverimoniis molesti esse pergerent. Atrox proinde est calumnia quæ dicitur hunc virum juris et æqui ut scientissimum ita observantissimum, longeqve amantissimum scelestos quoscunqve homines et promiscue advolantes¹ suo esse patrocinio dignatum. Fuit enim acerrimus criminum flagitiorumqve osor et inimicus, adeoque neminem in suam recepit familiam, nisi quem novisset mentis probitate insigni et virtutum iter serio in re utili et pulcra proficiendi studio ingressos, quid quod ab ingenio ad hunc scopum obtinendum etiam utcunqve paratos. Et si quis in domum ejus, aut servitorum classem, mente ab hoc studio diversa, animoque vitiis dedito se penetravisset, statim ac id rescivit Magnæus domo sua talem emisit, magno et memorabili sane exemplo futurus aliis in sua gente nobilioribus, aut supra vulgus beneficio fortunæ evectis, ut circa famulos domesticosqve delectum haberent, nec minus ad probitatem, sobrietatem atqve honestatem veram respicerent, quam ad illas animi corporisque dotes, per quas jussa herilia exequuntur commode quidem satis famuli et servitia, quamvis de pietate vel honestate parum sint solliciti. Dictum est antea, quo animo et qua industria id egisset A. Magnæus ut commercia Islandorum cum Hafniensibus essent liberrima, nec non his æqua et toleranda; dicant vicissim hodie Islandi, quantum non perdidierint mutato post A. Magnæi fata commerciorum modo. Desiderare enim videntur nonnulli post discessum hujus viri impetranda a rege mandata de multis ad salutem publicam pertinentibus. Cur, quæso, impetratis per Magnæum imperiis et mandatis rectius uti fruiqve non advescunt? Aut, quis, iterum quæso, illos rectius Magnæo monuit de constitutionibus regum prisci æque ac recentioris ævi præter extraque ipsum corpus juris Islandici investigandis, colligendis, e situ et squalore postliminio eruendis, tandemqve rerum² adjudicandarum pariter ac vindicandarum usui dextre adplicandis? Hæc talia Magnæum pro

¹ advolitantes Kall. ² Mgl.

salute patriæ præstitisse, hæc cives edocuisse, ipsi vel adversarii mihi testes fuerunt. Ignorant fortassis, vel ignorare sese simulant, quam salutari consilio intercesserit plus vice simplici, ne qui pauperem hancce incolunt regionem (Islandiam) vectigalibus novis et plebeculæ misellæ minime ferendis tributis adfligerentur, præsertim tempore quo bellicus apparatus talia undique ex provinciis postulare videretur! Cuiam quæso debet Islandia, si Magnæo non debet, quod, quas Laurentius Gottrupius itineris Hafniam suscepti impensas e publico sibi restituendas poposcit, sapienti disceptatoris utriusque id genus ut aliorum postulatorum Magnæi et Widalini moderamine leviores multo senserit, quam omnino sensisset, si ad calculum hominis mercatoris sumtus illi fuissent rependendi? Præterit opinor plerisque nostratium, quid sibi velit illa de prædiis ab hæredibus Bielkii (Henr.) Islandiæ sub Friderico III^{tio} præfecti, a variis natione Islandis paullo opulentioribus numerata pecunia emtis,¹ iterumque ab his emtoribus, vel quibusvis eorundem nunc dominis et possessoribus redimendis an repetendis quæstio; quam, ne ulterius moveretur vel ventilatio ejusdem ansam daret executioni, quam ipsa intendere visa est, nervosa, brevi, et quam solitus illi ac sincerus dictavit patriæ amor, responsione ita solvit, ut hactenus de bonis illis quæstio non inciderit, certè dominis illorum ac possessoribus nullum in hunc usque diem adtulisset detrimentum. Et ut literaria Islandiæ mihi quasi succenturiantia advocem, quis antiquitatibus, historiæ et philologiæ, quis jurisprudentiæ arctoo-Islandicæ tantum curæ, laborum, sumtuum, impendit, ac ille noster Magnæus? Quod sumtus attinet, exemplo sit Heimskringla Snorr. Sturlæi, propter enim hujus exemplar unicum sed membranaceum tamen, et nitidum, bibliothecam integram cœ imperialibus suam fecit, venditore nobili quodam e Rosenkrantziis, negante copiam libri sibi neque legendi neque intellegendi unquam, nisi totum hæreditate ad se devolutum suppellectilis literariæ apparatus una cum Sturlæo, et propter hunc solum dicto precio sui juris fecerit Magnæus. Quis unquam loco ampliore et scopo utiliore hæc ordinavit, collectare pulcrius disposuit, et in emolumentum posteritati vel remotissimæ capi-

¹ Mgl.

endum in suorum gratiam civium stipendio ornavit atqve legato splendido sane firmavit? Omitto prudens, qvalia et qvanta illi debent beneficia atqve præsidia a rege sibi indulta, ut tamen ope Magnæi impetrata, non pauci sane Islandiæ cives, singulatim hoc patrono, suæqve modo non injustæ petitionis fautore suffulti. Qvot non ille e sua gente studiosos Hafniæ re et consilio juvit? Qvid non illi debet familia Wigfusiorum, e qva pro se suaqve cognatione ac domo in arenam descendit, cum adversario potenti, multisqve nominibus formidando, Christophero nimirum Heidemanno insulæ architelonario Theodorus Ionæ Vigfusius nondum annos natus viginti adolescens, qvi non sine hoc Theseo, Arna videlic. Magnæo, causam obtinisset, nomenqve ac dignitatem defuncti patris, episcopi familiæqve totius laborantis admodum, adseruisset, ut obtinuit sane et adseruit ille egregie. Merito etiam hic sui memores esse vellem officii alios extra Islandiam delatos qvibus perqvam miseris et omnis aliunde opis egenis domus Magnæana patuit, inprimis Hafniæ, donec meliora ordine instituti vel profectionis fata expectare possent, aut in patriam minore cum dispendio rei familiaris reverti. Hæc vero et similia a viro celeberrimo præstita, ad merita ejus de¹ popularibus referri nolle, aut prorsus ingrati est hominis, aut insipientis misere atqve maligni. Unde hæc loco responsi ad qvestionem propositam attulisse est curiosis in memoriam revocasse, qvantum suo debet Magnæo publica Islandiæ salus, qvæ sola æqve ac privatorum singulorumqve sarta tecta et solida omnium ab ipso actorum dictorum et scriptorum publice meta fuit, scopusqve pulcherrimus, id qvod mihi satis confirmare videtur instar testium complurium posteritati et publico relictum cimelium ejus nimirum bibliotheca, una cum salario sive stipendio, qvod e relictis facultatibus studiosis e sua gente moriens destinavit. Illud autem si qvis crediderit soli antiqvitatum Septentrionalium culturæ a testatore optimo esse consecratum, næ mihi videtur illius mentem parum aut plane non habere, cum studii istius cultura Stipendio Magnæano caput elatura nihil aliud sit qvam titulus qvidam plausibilis interim modo adhibendus, dum eo culturæ animi devenitur hisce fruentibus bonis, ut

¹ suis tf. Kall.

imbibitis fideliter nobilioribus ac interioribus disciplinarum præceptis, tantum roboris solidioris ab his colligatur, quantum necessitas rerumque patriæ difficultas requirit, sicubi illa desiderat sibi, e disciplina illa et nutricatu Magnæi dari quoniam haud infelicem, vel degenerem tanti hyperaspistæ alumnum, qui armis et amore pari ab hoc ita instructus pro salute suorum in arenam descendat promachus non temerarius, sed consilio armatus, suæque adeo Islandiæ sit futurus præsidio, nunc publicas monstrando injurias, nunc de variis ad usum et emolumentum patriæ consilia rebus afflictis subministrando. Hunc ultimæ suæ voluntatis scopum, eundemque præcipuum esse voluisse Magnæum, hanc alumnorum suorum in studiis metam illis ab ipsomet positam fuisse, tam firmiter sibi persvadeant quotquot ejus in posterum fruuntur stipendio, quam certo id res ipsa, seriesque factorum Islandiæ edocere quælibet attentioem, nec ignorantem penitus quæ mente in patriam suam fuerit Magnæus, idemque ipsa necessitas comprobare penitusque flagitando evincere videtur, et superest hodieque inter hæc scribendum animadvertendumque¹ post fata Magnæi, qui de tali instituto disserentem audivit non semel, quid? quod idem testari videntur, et quidem significanter satis, relictæ illi interpretes schedæ, tabulæque animi sui, pro sorte meliore laborantis patriæ, ut vivo ipso, pervigilis. ita, etiam vivis exempto, non aliter interpretandi. Neque aliter de stipendio hoc ipsum virum perillustrem Ioannem Grammium sensisse constat, uti nec pari illustrem dignitate Thomam Bartholinum, quorum utrumvis, quoad vixit uterque, superstitem quendam Magnæo, respectu benignitatis in Islandiam, Magnæum veluti alterum aut pro uno geminum si adpellavero me veritas ipsa et dolor ipse patriæ ob jacturam gemini hujus patroni sui Magnæani, nomen ex re ipsa utriusque horum adsignans ultro serioque contestabitur. Nam ut Grammius, / at quanti nominis vir! / nostratis dudum extincti amicus erat in paucis longe carissimus, et constantissimus, dum una viverent, ita pervigili pro testamenti Magnæani ordinatione et diuturnitate cura, siquidem hanc illi Thomæque Bartholino moriens commiserat Arnas, quamdiu post utriusque e vivis excessum superstes vixit, testatus est adeo se amore Islan-

¹ inter—que mgl. Kall.

diæ teneri, haud secus ac si animum ipsius Magnæi amore hoc flagrantissimum suo foveret ac circumgestaret pectore. Proinde cum ad bonum publicum omnibus suis actis, conatibus et consiliis nunquam non attentus esset horum uterque, nullum mihi superest dubium, quin ad hanc metam scopumque primum et præcipuum respexerit uterque, ille tantum pecuniæ donando quantum requireretur ad sustinendum alumnos ejus rei studiosos, hic providendo, omnemque adhibendo curam ne res publica Islandiæ per hocce legatum atque salutare omnino institutum non adjuvaretur egregie, cum nec alius esse debeat aut magis præcipuus esse possit cujuscunque instituti scopus, quam gloria numinis, habito nempe respectu ad salutem populi bonumque publicum, quærenda, adserenda, propugnanda. Aut quænam hic aliud æque magisque observandum jubet religio? Secus enim puerile et profanum simul foret ita semper in cortice hærrere, ut dum Eddicas solummodo difficiles nugas, aut vocum ante secula aliquot desvetarum atque deperditarum sensum, vel nomina pugilum ævi remotioris inquirimus, nihil ultra addiscamus quod meliora magisque salutaria propius respicit ut nostro nimirum ævo et in nostros posterorumque usus magis expetendum? Certe illa nunc est, et fuit ab aliquot inde seculis Islandiæ (unde potiore sui parte Magnæana illa bibliotheca devenit) facies, ut parum, imo plane non consultum videatur hujus miseriis indies magis miserandis sola lingvæ veteris Norvegicæ dudum exoletæ notitia, serieve regum orbis Arctoi fabulosorum texenda, retexenda, et vix tamen sero, si unquam rite ordinanda. Nec si vel maxime ad modum vestustissimorum Danici orbis poetarum carmina scribere vel fundere lingva prisca advescimus, præunte et modos faciente poeta quovis ex antiquitate genuina tersissimo, veteris ævi virtutes hisce artibus revocatum iri credimus, multominus genuinas vereque Christianas inculcatum, nam si vel hunc imitari assuefieret nostra sic operosa juvenus, vereor tamen magnopere, nisi aliud quid præsentius detur auxilium, ne usque et usque cum suis ærumnis conflictetur res publica, dum sic vacuus cantat coram latrone viator. Nec a jejuna quadam antiquarum rerum notitia multum præsidii existet nostræ Islandiæ adversus tot sui nominis hostes, famæque obtrectatores

exteros, quorum maledicentissimorum et mendacissimorum de gente nostrate librorum tanta post seculum, et quod excurrit copia extat, ut omnium fere bibliothecarum plutei his degraventur sordibus, cum primis accedentibus indies idgenus pluribus, prout libido et pruritus librum aliquem /: si Diis placet :/ geographicum emittendi animum invasit, eo sane majore cum damno atque detrimento famæ Islandicæ, quo serius et rarius ex antiquis¹ miseriarum tenebris emergunt, qui hic pro patria avertentia sacra facerent, vindiciasque secundum libertatem postularent consules reipublicæ literariæ, si fortassis hoc modo detergi possent maculæ genti innoxie olim et nunc adspergi solitæ ab auctoribus librorum maleferiatis, ad quorum tribum suo jure suoque merito refertur ille de Islandia nuperrimus liber, qui sub nomine consulis Hamburgensis Ioh. Andersonii primum evulgatus et Hamburgi 1745, tantique visus bibliopolæ Hafniensi Gabrieli Rothe, ut hunc in Danicum transferri curaret idioma 1748. Est nihilominus hicce liber in suo genere mendacissimus et longe indignissimus cui precium statuatur per omnia æquum. Et enim si talem in bibliopoliis Danicis comperisset A. Magnæus suo tempore, aut in Danicum converti, utique publice reclamasset, imo a rege clementissimo impetrasset, ne unquam venalis prostaret intra limites imperii Danici, nam ejus modi sufflamine dignus est Hamburgensis ille fætus, tum primum edendus Danice, cum Molisworthi De statu Daniæ liber operis typhographicis Hafniensium permetteretur evulgandus; nam si læsit veritatem Molisw. et infamiam adpersit regi populoque Daniæ, scripto cui apologia pro regno Daniæ necessario fuit opponenda, vereor omnino ne multo magis læserit auctor libri de Islandia et Grönlandia hic obiter notandus, illa videlicet ex ore hominum stolidè sapientum et ipsa experientia teste, in Islandos pessime animatorum excepta, scripto inserens, quæ tum a veritate tum a caritate sunt alienissima. Quam ob rem non dubitaverit Magnæus, si jam in vivis esset, postulare a rege, nomine vel totius Islandiæ vel suo, ut Senatium Hamburgensem permoveret ad revocandum hoc scriptum, ejusque censori atque editori pœnam temeritatis et malignitatis irrogandum. Sed frustra sum dispici-

¹ suis ff. Kall.

endo, quid facturus fuisset Magnæus in scriptum pestiferum incidens, quod visum probe perillustri Io. Grammio bilem movit justissimam, ut ipsum pariter ac ejus compilatoris imprudentiam, si non malevolentiam adeo detestaretur, ut quid de hoc sentiret aperte profiteretur Hamburgensibus aliquot nomine publico missis Hafniam 1747. Frustra, inquam, fuero hæc ad mentem revocans, nisi opportuna magis se propediem datura esset occasio aliis monstrum hoc libri armis Magnæanis adgrediendi, ne quod ille (Magnæus) nunquam pati voluisset impune semper innoxiam Islandorum gentem adfligant narrationibus¹ scriptores exteri etiam de consule, qui auctor libri esse venditatur, dum pro collectis quasi ab illo, sua revera commenta et probra in forum civitatis literariæ protrudunt, omnium pessimè meriti, quos etiam ego tantisper missos facio, dum ipsimet tales nacti fuerint adversarios, suæ nimirum patriæ secundum leges disciplinæ severioris vindices, quales Blefkenius ille Dithmarus in Arngrimo Ionæ et quodammodo in Theodoro Thorlacio nactus est. Horum excitati exemplo qui stipendio Magnæi in posterum aluntur, nec non ipsius testatoris in patriam amore stimulati, quo se maturius accingunt ad bellum indicendum grassanti in famam popularium calumniæ, uti in horum salutem perniciæ cæteræ, eo propius illa mihi videretur abesse periodus, qua patriam suam meliora expectare posse fata, ipse sibi tantum non persvaserat Magnæus, quæ sive longiore, sive brevior ab hac nostra ætate intervallo distare videtur, ipse profecto in omne abhinc remotius ævum documento futurus est, quantos subinde viros, quanta exempla ab illa nostra frigidior Arcto, fati annuentibus, licet expectare, partim quod nostra memoria accesserit hoc nomine quasi supplementum aliis in sua gente viris vere magnis, imo summis, Arnæ videlicet nomine celebratissimis (de quibus delibata quasi pauculis istorum præfamini breviusculo ansam dedere), quales historiam Islandiæ sive antiquam sive recentior perlegenti enotare in proclivi foret, partim etiam, quod legata pecunia simul ac superstite bibliotheca providere voluisset, ne spes nulla superesset, tamdiu extituros, quamdiu ipsa hæc extiterint legata, qui suorum saluti annos, vigilias, virtutes,

¹ Mgl.

ærumnas, et ponendum in re quâcunqve utili et pulcra studium omne consecrarent. Sed videbor hæc de instituto Magnæi commemoranda suas ultra metas diduxisse, neqve ibo inficias brevius a me exponi potuisse, quid sibi hoc instituto et legato voluisset vir de pãtria et posteritate quam optime meritus; cæterum veniam dabit lectorum quispiam ad ea nunc digresso quæ paucissimi alii /: si vel Arnæ Magnæi non prorsus immemores in speciminibus historiæ literariæ, aut aliqua ejus parte veluti a se excultæ / attigerint. Nec de nihilo esse arbitror etiam hæc memoriæ viri celeberrimi inservire voluisse, quæ nemo non videbit posse ad hanc sine omni absurditate referri, cum primis si eadem calcar addiderint ejus in posterum beneficio fruituris ad insistendum rectius hisce vestigiis, quæ sibi omnino premenda simul ac tuenda hoc qualicunqve indicio deprehenderint. Sed constanter etiam sua premere tueriqve vestigia voluit Magnæus, juvenes ad ejus institutum formandos, suisqve sumtibus fovendos. Ita ipse deprehensus est arduum illud virtutum iter semper et inoffenso pede instituisse, ut ad ultimum honores illi ultro atqve minime cogitanti offerrentur non semel, e. gr. sedes et votum in supremo justitiæ tribunali, una cum caractere consilarii justitiæ, quos tamen ille honores serio est deprecatus, utpote omnino contentus sibi jam pridem parta tueri, postquam anno seculi superioris 94 designatus fuit philosophiæ professor, deinde constitutus archivorum regionum secretarius. 97 et 1701 confirmatus in professione philosophiæ, adjecta antiquitatum Danicarum, hinc post novennium, anno scil. 1710 adessor in Consistorio et 1721 professor historiarum et geographiæ defuncto Iano Bircherodio evasisset, ad quam anno eodem dignitatem accessit sparta bibliothecarii secundi Universitatis Hafniensis, de quibus singulis mentio incidit ab initio et deinde. His inquam honoribus satis contentus alios et grandiores sibi, neqve expetendos neqve capessendos esse putavit, quantumvis aditu sibi facillimos, præsertim cum pluribus distrahi negotiis, muneribusqve multis occupari adfugiendam omnino viro vere sapienti polypragmosynen pertinere judicavit. Ita in lucro summo laudeqve pari numerare consuevit, quod augustissimi serenissimiqve regis in se favorem atqve gratiam constanter experiretur, quemad-

modum hunc sibi quoque pernecessarium vidit inter tot æmulo-
rum, subinde etiam potentiorum assultus, atque adversus tot
sibi a variis, qui de hocce ex obscuriore scilicet. Arctoi orbis plaga ad
dignitates academicas evecto hospite evertendo maturius consilia
sæpius contulere, excitatos inimicos et hostes, quorum ceu for-
tunæ et famæ Magnæi, etiam postquam potiore facultatum parte
orbatus fuit flammis Hafniensibus, insidiantium et invidentium
spicula ipse rex longe clementissimus fregit et retudit, nam nec
solum Magnæo de maxime ad rem familiarem necessariis pro-
vidit pecuniam subministrando, postquam horum insignem fe-
cisset jacturam, grassante in illius ædes vulcano, sed et inter-
cessit favore suo in Magnæum idem augustissimus rex, quominus
ille, quædam liberius aut impatienter locutus, prout censebant
nonnulli, de conatibus et consiliis Hafniensium in servanda urbe
ab ingruentibus flammis, aut non sat promptis, neu sat dextre
adhibitis, litibus involveretur aut injuriarum verbalium agere-
tur. Fertur enim rex dixisse, quam primum fama ad eum delata
est, de consilio nonneminis qui se ejusmodi sermone a Magnæo
læsum esse putavit, et ideo litem illi intentare decrevisset, con-
donandam esse viro tantam passo jacturam oris libertatem, nec
esse quod huic soli vitio verterent ea locutum esse vehementius,
quæ tot aliis exciderint, quamvis minus longe damnum ferali
hocce incendio tulissent; adeoque nemo Magnæum deinceps la-
cessebat. Contra ille, quod reliquum erat bibliothecæ jam tran-
qvillus in ordinem redigere instituit, etiam de comparando novo
librorum adparatu sollicitus, et inter has curas atque meditata,
quantum officia publica permisere, ætatis residuum peregit. Sed
peracta fuit maxima pars vitæ Magnæi cum tanta tamque me-
morabilis jactura rerum quas possedit preciosissimarum esset
preferenda, nec multum fortassis a vero abludit eorum, senten-
tia, qui plures illum victurum¹ fuisse annos existimarunt, si
bibliotheca orbatus non fuisset, unico scilicet, inter caduca, et
quod² oculis usurpavit, oblectamento. Sic sæpius ad monitum
amicorum, ne dolori ob hocce damnum subinde exorto indul-
geret, cum idem alii velut in communi quodam naufragio sens-
sissent, respondit, natura esse impossibile brachii amputati de-

¹ victuros Ny kgl. sml. ² quæ Kall.

meminisse. Nihilominus hunc dolorem lenibat partim muneribus quæ gessit publicis vacando, partim amicorum colloquiis tempus impendendo, donec vespera diem primum festivitatis natalitiæ Salvatoris antecedente, langvorem quendam persentire cœpisset, et quidam adeo per momenta invalescentem ut a mensa cui amicum collegam adhibuerat incœnatus discederet, lectumque peteret, cui etiam insequenti die adfixus decubuit, ingravescente in singulas fere horas morbo quem lethargo adfinem esse dixerat medicus artis suæ peritissimus, frustra, licet mature quidem satis, in auxilium ægrotantis accersitus. Hinc versa maturius ad cœlestia et perennia mente, quæ desideriis votisque sanctionibus dudum præceperat, de viatico iter ad beatorum sedes jam ingressuris, ultimumque terris dicentibus vale summe necessario, sibi prospexit, confirmatusque epulo evcharistico quod illi vir eloquiis divinis plurimum reverendus Martinus Reenbergius pie et anxie desideranti præbuit, et quod ratio muneris, ut animarum curatoris jubebat efficacissime ex oraculis diviniolibus solatia depromsit. Idem etiam facere suarum esse partium existimarunt alii, quibus amicitia non vulgari junctus erat Magnæus. In his primo sane loco nominandus est Io. Grammius qui ægrotum bis diebus singulis visitavit, cui etiam una cum Thoma Bartholino facultates reliquas, suamque de illis voluntatem ultimam commendavit, ut in communes rei publicæ literariæ usus ex præscripto testamenti, quod ex parte jam antea condidisset, prout hi duo, Grammius et Bartholinus, illo defuncto ordinarent, post obitum uxoris cederent. Quod reliquum erat temporis inter preces, suspiria et hymnos beatam analysin expectans transegit, tranqvillus omnino et cœlestium desiderio inflammatus, donec vivendi finem faceret, nocte festum Epiphaniæ insequente anno scilicet supra millesimum septingentesimo tricesimo, magno cum amicorum luctu, nec sine desiderio omnium quot noverant qualis et quantus fuerat vir, quantumque in hoc ornamentum perdidisset respublica literaria. Humatus est funere citra pompam honesto, et quo partim ipse vivus jubebat ordine, partim ut e dignitate collegæ defuncti esse judicarent Grammius et Bartholinus amicorum par nobilissimum. Bibliotheca in locum publicum non diu post defuncti excessum delata fuit, quo nunc ade-

unda conspicitur, supellectile reliqua, ut in more positum est, dividenda ipsius testamenti ordinatione specialiore in commodius tempus remissa, horum omnium in se curam post obitum Bartholini devolvi passo Ioanne Grammio, cujus de stipendio Magnæano meritis id omne in solidum adscribendum est quod juventus Islandica Hafniæ studiis literarum dedita quotannis ab ipsa veluti testatoris civis manu liberali refert.

Quid ad cohonestandas defuncti exequias contulerit Universitas ignoro. Certe neque de habita in hoc funus oratione publica, neque de scripto programme quidquam audivi. Fortassis utrumque funeris¹ honorem deprecatus est morti vicinus Magnæus, quem tamen utrumque promeruisse nemo inficias ibit nisi meritorum² ejus ignarus aut invidus. Sarcophagum ornavit inscriptione brevi et eleganti perillustris Io. Grammius, quam postmodo cum Io. Arnæo episcopo in Islandia Scaltholtina communicavit, et hæc eadem est quam suis Marmoribus Danicis intulit eorundem collector et editor illustris et summe venerabilis diæcesis episcopus.³ Cumque illa mihi fere instar justis in Magnæum sit panegyrici, eandem præter Marmora quoque sisti non abs re fore existimaverim. Et enim sive hæc de Magnæo a me commemorata præsidium aliquod nacta fuerint ab iis quæ dudum hoc modo scripsit tanti nominis vir, sive eadem utcumque videri poterunt illustrare Grammianam illam epigraphen, plus, opinor, tribuent cordatiores omnes candidique nominis Grammiani æstimatores vel unico illic in laudes promeritas Magnæi scripto apici, quam vel numerosæ invidulorum turbæ, quæ vel defuncto insultare leoni minime subverentur. Manebit interea suus virtuti honos; neque diffiteor plura et scribi posse et oportere ad famam viri celeberrimi pertinentia. Sed hæc in præsentiarum suffecerint, quibus ad metam scriptionis festinans quædam de corporis quoque dotibus nostratis addenda existimavi. Statura ille fuit supra mediocrem, grandiori et undiquaque virili atque compacta, vultu etiam qui decoris et gravitatis in se multum continebat; eloquio facillimo et pariter gravi, tum voce quam illi ad seria et severa nunquam non cum auctoritate conjuncta ipsa natura formaverat, et, si exemplar aliquid faciei A. Magnæi indi-

¹ sui tf. Kall. ² virtutumque tf. Kall. ³ De to sidste ord mgl. Ny kgl. sml.

care, curioso nonnemini debuerim, præter illud quod meo rogatu dedit Hialto Thorstenius, sacerdos et præpositus emeritus Vatsfiordensis Islandiæ occidentalis anno 1745, (vir arte pingendi inclytus, et hujus præ omnibus suæ ætatis Islandis peritus, cujus penicillo depictam Magnæi effigiem quantumvis post tot annos a funere illius elapsos, et plures ab utriusque conventu, ego Hafniam a visitatione generali ecclesiarum Islandia redux beato nunc, tum vero superstiti I. Grammio tradendam putavi) tale quid a me postulantem remiserim ad iconem repræsentantem Christianum Lunckerum virum undiqueque celeberrimum, qualis illa reperitur ad rubrum Compendii Hist. ecclesiasticæ quod lingua Germanica extat, ipso auctore evulgatum Hamburgi 1727, et multa, me iudice, deprehendet lector curiosus in illa facie viri late inclyti, quæ in Magnæi vultu animadvertisset si eundem coram videre contigisset. Sed potiora sunt et nobiliora quæ nobiles animi dotes expriment, qualia si quis e dictis hactenus de Magnæo Arna, ad mentem revocaverit, intraque limites iudicii a livore vacui collegerit, næ ille ideam viri plane egregii multisque nominibus posteritati doctæ et curiosæ serio commendandi, tum sibimet tum aliis sistere poterit absque fuco et fraude ab hisce lineamentis procul rejectissimis, omnia enim in illis quæ de A. Magnæo fuerunt commemorata¹ nuda et nivea sint oportet, ut habitu hic incedat veritas, quali eandem, scilicet niveo indutam depinxit aliquis veterum, quandoquidem viro mentis candidæ ex ora nivea prodeunti vicem reddit, quantumvis interdum, fateor, et admodum *siccis horrida veritas capillis*.²

His adeo paucis de Arna Magnæo dictis subjicio nomina insignium in Islandia virorum quibus per generationes numero dispares oriundus fuit vir egregius, prout in his recensendis et nomine tenus commemorandis occupatus fuit Iohannes ipsius frater germanus, vir magni ingenii et studii literarum, inprimis autem peritia juris patriæ merito celebris etsi literatorum infelicitium haud postremus, cujus de fratre suo Arneo pauca quædam suppetunt literis consignata, et quidem idiomate suo, nescio, ad

¹ commemoranda Kall. ² Hermed slutter Kall.

qvem, aut cujus hortatu vel monitu, brevi opera collecta, e quibus potiora his nostris de Magnæo exhibentur analectis.

Sunt vero insignes illi, ut in ista genealogica hos et copiose et distincte satis indicat Iohannes Magnæus, viri proceres et magnates Islandiæ sequentes.

Gudmundus dictus opulentus / Hinn Rijke / a quo gradu XIII° distabat Arneus.

Erikus Sveinbiornonis Vatnsfiordæ dominus, ordinis equestris sive nobilis, ad hanc dignitatem evector favore Hakonis N. R. cui pater Magnus Lagabœter 1316. Hujus progenies nobilitate pari insignis sibi etiam vindicat fæminas in gente nostra heroides e. g. Christinam Vatnsfiordensem, Helgam Grundensem, Olufam Loptinam, matrem Thorlefi Skardensis a quo VII^{us}. Matre adeoque *Lopti Guttormii* Modruvallensis /: qvi etiam Hinn Rijke /: adpellatus est /: posteriorum X^{us} uti et *Halldoris abbatis* Helgafellensis VII^{us}. / *Olafi Gudmundi* abnepotis Gudmundi opulenti V^{us}. Hic Olafus sacerdos erat Hiardarholtens. et præpositus Strandensium. *Finni Petræi*, qvem a juris prudentia *Laga-Finn* adpellarunt IX^{us}. *Oddi* prætoris, Bolungarvikæ domini, X^{us}. / *Arnei Giselonis* dom. Hlidarendæ V^{us}. *Brandi* prætoris Hofa-Hofdstrandensis, VIII^{us}. Habuit prætor ille patrem *Ioh. Pauli* pastor. Greniadarstadensem, et officialem aliquando diæces. Holanæ. *Helgonis* prætoris, Akrorum domini, VII^{us}.

Vigfusi Erlendi præt. et præfecti totius Islandiæ VII^{mus}, ejus pater *Erlendus Strandæ* Selvogensium dominus fuit nomophylax. *Thorvardus Lopti* Modruvallensis vir nobilis in matrimonio habuit Margaretham filiam Vigfusi Ivaris Norvegi, cui ut præfecto regio universa paruit Islandia, Gudrida vero filia Thorvardi et Margaretæ conjux erat *Erlendi* præt. Islandiæ Strandæ domini, ab hoc VIII° distabat generationis gradu A. Magnæus.

Gislei Iohannis episc. Scalhollt. V^{us}.

Heic notatu etiam dignum videtur inter progenitores Magnæi fuisse virum sacerdotem natione Danum Cimbris adnumerandum, qvi primum in Islandiam venerat institutioni filiorum satrapæ præfectus, inde rector Scalholltinus, deinde sacerdos Gardensis Alptanesinorum, postea Oddensis Rangarvallensium, et tandem Breidabolstadæ Fljotshlidensium, vir probe literatus

uxorem duxit filiam episcopi Scalhollt. Gislei Iohannis, hujus neptis Gudloga avia erat A. Magnæi uxor v. Ketilli Iorundi diu collegæ Skalh. deinde sacerdotis Hvammensis et præpositi ecclesiarum provinciæ Dalensis. Hic nepos erat Eydisæ Helgoniæ quæ matertera fuit *Oddi Einaris* episc. Scalhollt.

In obitum

viri

Nobilissimi, Amplissimi

et Doctissimi

A R N Æ M A G N Æ I

natione Islandi

Regii in Academia Hafniensi professoris publici,

adessoris in Collegio consistoriali,

Archivorum regionum secretarii fidelissimi.

Antiquarii planè incomparabilis.

Patriæ suæ Islandiæ vindicis et assertoris
gravissimi, benevolentissimi et constantissimi;

Qvi anno salutis MDCCXXX die VI. Ianuarii ætatis LXVII.

Magno complurium bonorum damno luctu
et desiderio decessit.¹

¹ Efter Ny kgl. sml. 2063 a, 4°.

HAFNIA qvæ gemino præscribis jura profundo,
 Qvæ Septem illustras regum splendore Triones,
 Da veniam lacrimis peregrinantiqve dolori
 Qvi lacrimis sociare tuis se sustinet: Iræ
 Parce, tuo qvamvis lacrimas Helicone fluenteis
 Sollicitat noster lacrimarum innoxius imber
 Partem aliquam dum nostra tui Crymogæa doloris
 Vindicat ægra sibi; dum planctibus addere planctus
 Audet, et incultas jam pectore et ore loqvelas
 Admiscet magna depromptis arte qverelis
 Nam jure admiscet tristi; cum non sit origo
 Intra Thulicolùm fines qværenda sueto
 More, velut qvondam sublatos funere mæsto
 Egregios ut Thule viros terræ intulit ipsa
 Et coram lacrymis magnum testata dolorem est
 Carius hunc vendunt nobis fata invida planctum
 Obtruduntqve novas famâ advolitante qverelas:
 Nec satis ante fuit narrari incendia nuper
 Hafniacas vastasse domos, nitidumqve lyçæum
 In cineres abiisse leves, abiisse virorum
 Doctorum numero absqve libros, et plurima tandem
 Qvæ nisi cum mundo merito interitura fuissent:
 Nunc tamen hæc audita novus dolor auget ab oris
 Hafniacis iterum veniens mæstosqve fatigat
 Islandos, qvibus hæc vel maxime flebilis unqvam
 Fama per Oceanum venit transvecta Boreum,
 Hei nimium verax: Decus immortale suorum
 Dum canit ereptum terris et funere acerbo
 Sublatum Pylis qvi vel dignissimus annis,
 Re, tituloqve ingens, fuerat, celeberrimus ille
 ARNAS MAGNÆUS multa notissimus orbi
 Doctrina Arctoo: Cujus qvoqve maxima rerum
 Cognitio neqviit pretio censerier ullo.
 Hic vir solus erat qvem sede Islandia mater
 Dicere jure potest nulli genuisse secundum
 Ingenio et virtute viro, qvem cultior orbis
 Hactenus ediderat; tantis decoraverat illum

Dotibus alma parens natura exemplar honesti
 Et magni simul esse viri cum Dia juberet
 Islando prodire solo seroque Boote
 Huncce peroratum lites et patria jura
 Defensum ediderat nostros miseratus Olympus
 Dejectos cives ubi languida pæne jacebat
 Sede Themis turbata suis cum sedulus error
 Omne nefas vero prope suffecisset honesto.
 Hic vir solus erat quo jura loquente refulsit
 Astrææ veteris Boreæ spectabile lumen
 Historiæque faces quo res memorante vetustas
 Emicuerere novæ: quippe antiquarius omni
 Ex ævo summus per Septem regna Trionum
 Exstitit, et toto talem admirante Boote;
 Quo nemo in veterum penetraverat acta virorum
 Altius aut tetigit lima meliore sepultos
 In tenebris septosque maligno pulvere casus.
 Quod male mulctati dederant polyhistores atque
 Obscuri vates, nunc sese obscurius ipsis,
 Illius ingenii totum felicitis acumen
 Eruit illustrans et plena in luce reponens
 Quam vel in his felix fuerat crescente juvena
 Et quanto ingenio desvetæ carmina venæ
 (At soli penetranda sibi) discussert arte
MORS DANIS CONTEMPTA probat, neque maximus ipse
 Bartholinus opus dum nobile conderet, illud
 Dissimulat. Vastum pariter transmiserat æqvorum
 Historiæ Arctoæ, nunquam scruposa moratus
 Errorum vada vel Syrtes præjudiciorum,
 Damnosas aliis, sed cuncta obstacula præter
 Excelsi ingenii vectus superaverat aura
 Nec minus artis opus veterum monimenta laborum
 Edidit annosas investigando figuras;
 Barbara semeso steterat si litera saxo
 Pluribus¹ abstrusos includens lemmate sensus

¹ Dette ord er understreget, og efter abstrusos er skrevet reliqvus, også understreget. Et af disse ord skulde udgå.

Hunc ubi nacta fuit mystam stetit obvia netu
 Solus in his doctus videaris docte Vereli
 Aut maneat solis runarium gloria Svecis
 Qvos tamen haud piguit Magnæi limina magni
 Sæpe palæographis resonantia adire Camænis
 Qveis etiam Tevto peregrinus in ædibus hospes
 Sæpe morabatur qvæsitaqve docta movebat
 Multisciique viri tum multus ab ore pependit,
 Qvid, qvod et extrema solidam admiratus ab Arcto
 Doctrinam, fandi que graves venisse lepores
 Nunc peregrinarum narrantem exordia rerum
 Nunc disceptantem Germanica jura stupebat
 Sicubi congestas fæcundo pectore dotes
 Explicuit Svadela sciens; et cautus ubique
 Certa loqvebatur medio dubitata relinqvens
 Magnæus celebri doctrina nomine major.
 Hic qvamvis primos Islandis debuit ortus,
 Non tamen erubuit gens illum Danica cives
 Inter habere suos, qvin magna negocia magno
 Expedienda viro dedit augustissimus ipse
 Lumen adoptivum rex hoc fulgere lycæo
 Jusserat indigenum ac solido dignatus honore est.
 Hoc decus hanc famam rerum prudentia ad omnes
 Sat docilis casus peperit, fecitque verendum
 Civibus eximii qva nomen fama ferebat
 Per populos non ficta viri. Sinuosa loqvuntur
 Hæc mecum peregrina etiam tot scripta virorum
 Qvotqvot Magnæo sese debere fatentur
 Aut veri aut solidi qvicqvam vel sola supersint
 Angligenæ Hichesii spaciosa volumina docti
 Vel Thormodiacis sua constet gloria chartis
 (Nec plures memorem qvorum pia pagina laudes
Magnæi mecum solideqve scientis honores
 Ad meritum referet suaqve illi debita promunt)
 Non vili marcebit humo celeberrimus ARNAS
 Sed magis heroum tantorum laude beatus
 Par decus his vivet, nulloqve tacebitur ævo.

Verum qvo major Magnæo gloria nobis
 Parta erat hoc major nostrûm sit luctus oportet;
 Dum sibi sublatum gemit HAFNIA, qvid non ademtum
 Lugeret CRYMOGÆA parens, neqve prisca dedere
 Illi secla parem tanto cui pectus amore
 Incensum patriæ fuit, intrepidove loqvutum
 Pro patria ore: sibi qvum lapsa negocia lingvæ
 Facundæ, vel res animi constantis egerent.
 Auxit in immensum merita hæc, pariterqve vigebit
 Qvod decus antiqvis patriæ a scriptoribus ortum
 Restituit, summaqve fide summoqve labore,
 Dum pius omnigenos scriptores dentibus ævi
 Inviduli eripuit, qvotqvot superesse sciebat
 Nil reputans sumtus nihil Herculeosqve labores
 Atqve adeo pressit vestigia docta Brynolphi
 Skuliadæqve sui: qvibus hæc qvoqve magna laborum
 Pars fuit, ut tandem longe superaverit ambos
 Qvamvis assiduos veterum apprimeqve peritos
 Rerum assertores, patriæ et decora ampla Sionis.
 Nec sat erat solis tantas impendere curas
 Historicis qveis omne suum decus ultima Thule
 Debet et auspiciis qvorum nunc bellica virtus
 Priscorum heroum sqvalentis despicit ævi
 Sævitiem segnes animans ad fortia facta
 (Si qvid ad hæc segnes juvat instimulare) nepotes:
 ultra sollicitus nullas non undiqve chartas,
 Non privata minus, qvam publica jura tuentes
 Collegit lucemqve dedit caligine tetra
 Damnatis, iterum mutilas aliunde resarcit
 Qvidqvod, perpetuis, (Sic Di jubeantqve velintqve)
 Usibus adscripsit patriæ, ne post sua fata
 Vindex antiqvi juris veneranda deesset
 Pagina sana loqvens modo non interprete sano
 Indigeat, si triste jugum vis, fædere diro
 Consociata humeris nostris imponere vellet;
 Sed qvoqve post obitum patriæ se comprobat ingens
Magnæus defensorem superesse licebit

Dum modo divina congestis arte libellis
 Vindicibus patriæ. Nec te Hafnia docta pudeat
 De nostra pubem terra numerarier inter
 Cives et Dani doctos Heliconis alumnos;
 Nec nostro doleat consurgere semine flores
 Mitius hos Codanûm Zephyri elicientibus auris
 Unde olim veniet langventi e corpore morbos
 Qvi pellant succus, collapsurisqve vigorem
 Artubus instillent, penitus ne pulvere mersa
 Thule jugo imposito jaceat neu funere ademtum
Magnæum deflere suum non desinat ævi
 Qvod superest miseræ; vivat magis optimus ille
 In propriis libris, antiqvi assertor eisdem
 Iuris et historiæ veteris per secula vindex
 Ultima per totam vivat celeberrimus Arcton
 Ipse qvoqve in cœlis (dum nostris vivere terris
 Deniqve non liceat) cœlorum luce coruscus
 Fulgeat, et superi vivat pars magna lycæi,
 Qva scriptore Deo nunc viva volumina discat
 Usurpare oculis, nulla caligine mentem
 Obscurante. Deûm jam cominus ore magistrum
 Suspiciat capiens prorsus qvæ celsa priores
 Ingenerare patres sancti mysteria sensus
 At nulli mortalis humus, qvem sustinet, unqvam
 Pespicienda licet summum sit mentis acumen
 Huic studio mens docta deo, cœloqve recepta
 Impendet semper vigiles in pectore curas
 Ulla nec has longæ nunc turbant tædia lucis
 Ulla nec imminuunt vigilatæ impendia noctis
 Cum lux nocte carens æternas porrigat horas
 Et Deus ipse suis fugientis nescius umbræ
 Solqve salusqve piis æternis luceat annis
 Hæc ubi felicis percepit gaudia vitæ
Magnæus (Sic ipse animo conceperat olim
 Nocte dieqve poli sacrum testatus amorem)
 Hoc nobis solamen erit lacrimisqve caducis
 Hocce modum statuatur, qvamvis sedare neqvibit,

Nam quod perdidimus decus illo abeunte dolemus
 Qvippe quod est nullo nobis reparabile seculo
 Hoc etenim moriente viro spes cuncta perisse
 Visa est, aut minimum cæcas petiisse latebras
 Si qua superstes erat spes lento emergere cœno
 Posse ac servitium lento devolvere collo
 Nostra quod intentat, seu ignorantia multis
 Oppressura modis seu quæ mala cuncta minatur
 Paupertas comitata bonos at iniqua ministra
 Neqvitiæ et cupidi nimis imperitare tumoris.
 Ille sed interea Thulensis gloria gentis
 Maxima et *Islandus Varro* cui pauca dedere
 Secla parem, vix ulla dabunt, dum volvitur orbis
 Seclorum æternus, vivat, vigeatque Beatus.
 Arce micans superum, super et mortalis honores
 Laudis et ambiguæ præter discrimina vitæ
 Qua ratis egit iter cœli adspirantibus auris
 Nunc, age, tranquillo peragat placida otia portu
 Et vice damnorum cœli novus incola opum vim
 Cœlituum capiat superæ quoque sedis honore
 Sentiat ætheriæ solida oblectamina vitæ;
 Securus quid turba hominum scelerata susurret
 Invida et impatiens laudum quas debita promunt
 Carmina defuncto, meritis licet illa minora
 Longe equidem veniant, neque respondentia tanti
 Tot meritis ex asse viri, sequæ ipsa fatiget
 Admoveat quamvis cunctas in carmina vires
 Musa sonans laudum minimam illius et mihi nomen
 Magnæi vel magna sat est mihi causa tacendi
 Ut pietas venerata virum stimulante dolore
 Quæ non voce potest vel carmine solvere justa
 Affectu et meminisse pio gratissima solvat.

VI

TESTAMENT, OPRETTET AF ÁRNI MAGNÚSSON OG HANS HUSTRU

Originalen eller en bekræftet afskrift af denne har ikke kunnet findes. Den må på en eller anden måde tidlig være gået til grunde. Men der findes en ufidimeret afskrift med I. C. Kalls hånd i Indlæg til sællandske registre for 1760 i Rigsarkivet. Andre afskrifter findes også i det Arnamagnæanske arkiv (en pakke, der indeholder forskellige dokumenter vedrørende legatet i tidsrummet 1730—72), samt i eforiprotokollen også af I. C. Kall, men denne afskrift er ikke tagen efter den førstnævnte; bægge er øjensynlig efter originalen. Det er kun disse to afskrifter, der har nogen værd. Nogle punkter i testamentet findes bekræftede på andre måder, jfr. nedenfor. Her er testamentet aftrykt efter den først nævnte afskrift med angivelse af afvigelser i eforiprotokollen; Rigsarkivets afskrift betegnes her ved R, eforiprotokollens med E. Små retskrivningsafvigelser og afvigende tegnsætning anføres ikke. Andre afskrifter er delvis unøjagtige. Testamentet er aftrykt i Lovsamling for Island II, 103 f, og i Samling af de for Universitetets legater gældende bestemmelser s. 134 f.¹ samt i Samlinger af bestemmelser vedk. det AMske legat.

No. 2. F. 4. Een Rigsdaler 1730.

Kiendes vi underskrevne, nemlig jeg Arnas Magnussen og jeg Mette Magnussen, og hermed vitterligt giör, at, som Hands Kongl. Majt. allernaadigst haver forundet os Facultatem testandi,

¹ I Eforiprot. findes følgende overskr.: Efter allernaadigst given Facultas testandi af 29. Jun. 1709 haver Sl. Assessor Arnas Magnussen og hands Frue Mette Magnussen oprettet og efterladt sig følgende Testamente.

vi da Tiid efter anden har været betænkte paa at forklare, hvorledes det med vores Gods og Midler efter vores Död skulde forholdes; Men som vi af Tidernes Forandring noksom haver lært, hvor nödvendigt det er, at vi efter nærværende Tiids Tilstand betimelig sørger for hverandres bestandige Conservation her i Verden, saa meget mueligt være kand: Saa have vi hermed aldeles til intet gjort alle de testamentariske Dispositioner og Codiciller, med hvad Navn de end nævnes kand, som af os for denne Dag kand være skrevne og giorte, hvilke alle skal være som uskrevne og uefterretlige i alle Maader. Hvorimod vi nu begge med velberaad Hue og sund Fornuft i Guds Navn haver resolveret, at med vores efterladende Gods og Midler skal forholdes saaledes som følger:

1. Saasnart een af os ved Döden afgaaer, ombedes Secretarius Universitatis at giöre en rigtig Fortegnelse over ald Boets Indgiöld og Udgiöld.

2. Hvad som bliver tilovers fra Gielden, Begravelsens og andre nödvendige Omkostninger, enten det er udi reede Penge, eller udi Obligationer, leveres straxen af Secretario Universitatis til de Höy- og Velædle Herrer Rector og Professores¹ Collegii Consistorialis, som vi haver dend faste Tilliid til, at de, i Henseende til det Gavn og Nytte, som Publico derved i Fremtiden næst Guds Hielp kand tilvoxe, haver dend Godhed at besörge samme Midlers og Capitalers Conservation, og at levere de aarlige Renter deraf, naar de indkommer, til dend af os længst levende, saasom vi hermed forbinder os til, ei nogen Skilling af Capitalen at vil optage, men at ville nöyes med Renterne, hvoraf vi med god Forsynlighed meget vel kand leve.

3. Dersom det skulde behage dend gode Gud, först at bortkalde mig Arnas Magnussen, saa bör det, som enten af dend mig allernaadigst tillagde Gage, eller og af mit anno gratiæ ved Uni-

¹ Sål. også i § 8; her har E Assessores.

versitætet indkommer, leveres paa Consistorio og legges til Capitalen.

4. I samme Tilfælde skal alle mine Böger og Papiirer, baade de trykte og de skrevne, alle tilhøre Universitætet. Men i Fald jeg min Hustrue skulde overleve, beholder jeg selv mine Böger og Papiirer urörte, saalænge jeg lever, under min Gevalt og Disposition. Efter min Död skal de tilhøre Universitætet.

5. Naar dend længst levende af os ved Döden er afgangen, og dends Begravelses Omkostninger, samt andre nödvendige Udgifter af dend efterladte Boe ere betalte, skal Hans Diderichsen Wichmann, som jeg for min gode Sl. Mands Skyld antager mig, nyde, foruden det af mig forhen bekomne, endnu i alt 100 Rdr. siger Eet Hundrede Rigsdaler. Men hvad mine, Arnas Magnusens, Arvinger angaaer, da skal ingen af dem have noget efter os at pretendere, undtagen¹ min Broder-Daatter Astride Magnus Daatter i Island, som skal efter min Död aleene nyde og beholde alt hvis jeg der i Landet rörende og urörende er eiende og haver til gode: hvorom dend ærlige Mand,² min gode Ven, Ormer Dadersen³ paa Island haver dend beste Kundskab, og som vel ei heller formedelst det imellem os værende Venskab skal vægre sig ved at hielpe bemeldte min Broder-Daatter tilrette⁴ hvori hand kand. Derfor ogsaa alle de Papiirer og Documenter, som min tilstaaende Gield udi Island kand være vedkommende, af Secretario Universitatis optegnes og til min Broder-Daatter bortsendes, som derom med Msr. Ormer Dadersen confererer. Men skulde jeg overleve min Hustrue, saa tager jeg selv alle de Papiirer og Documenter til mig, og selv besörger at faae dend Gield inddreven, uden at Secretarius Universitatis eller Consistorium sig dermed i nogen Maade befatter, der samme tilstaaende Gield ei i nogen Maader under vores övrige Midler skal henregnes.

¹ Uden- E; unden- Lovsml. ² Her tf. E og. ³ Dadessen her og i det følg. E. ⁴ Mgl. E.

6. Naar een af os ved Döden afgaaer, skal vores Tienestefolk enhver af dem nyde en sömmelig Klædning. Men naar vi begge ved Döden ere afgangne, skal de af vores efterladte Midler nyde for deres troe Tieneste enhver af dem som følger, nemlig Maren Joens Daatter Eet Hundrede Rigsdaler, Johann Adolph Fuchs et halft¹ Hundrede Rigsdaler, Thomas Baggesen tredive Rigsdaler og Anne Christens Daatter tive Rigsdaler.

7. Og som vi udi dend anden Punkt har meldet, at dend længst levende aleene skal lade sig nöye med Renten af vores fælles efterladende Midler; Saa skal samme Midler efter dend længst levendes dödelig² Afgang subtractis subtrahendis anvendes til Een eller To Studentere fra Island, hvis Indrettelse aldeeles overlades til Justiz-Raad Thomas Bartholin og Assessor Hans Gramm, som best om vores Villie herudinden ere informerede, og best veed, hvorledes jeg Arnas Magnussen helst ynsker, at dermed til Fædrenelandets og Publici Nytte motte blive forholdet. Og skal dend Fundaz, som de tvende gode Mænd over dette Legato indretter, staae lige saa fast og være af samme Kraft og Gyldighed, som om det Ord til andet her var indført, og af os begge var underskrevet.

8. For dette Legatum efter begges vores Död at administrere, skal dend eller de, som dertil af Consistorio bliver denomine-rede og derfor skal aflegge aarlig Regnskab, som udi Cassa-Bogen efter Capitalernes Revision bliver indført, nyde aarlig et halft¹ Hundrede Rigsdaler. Ellers forholdes med indbemeldte Legati Administration, som med de övrige Legatis under Rectoris og Professorum Forvaltning.

9. Denne vores sidste Villie skal af os holdes ubrödelig og maae ei³ paa nogen af Siderne rygges. Dog tillades hermed Justiz-Raad Bartholin og Assessor Gramm, som vi med deres egen Samtykke instituerer hermed til Executores af detto vores Te-

¹ halv E.   ² dödelige E.   ³ ikke E.

stamente, at de, enten naar Een af os, eller og vi begge, ere ved Döden afgangne, maae have fuldkommen Magt og Myndighed at giöre dend Forandring udi dette Testamente, som de i deres Samvittighed efter Tidernes Beskaffenhed finder tienlig og raadelig. Og hvad de i saa Maader slutter og handler, derfor skal de og deres Arvinger tillige med Consistorio være og blive kræves- og angerlös i alle optænkelige Maader.

10. Naar dette Testamente af os begge er underskrevet og forseglet, annammer Justiz-Raad Bartholin det i sin Forvaring. Til Bekræftelse under vore Hænder og Signeter; og have vi tjenstvenligen¹ ombedet velædle og velbyrdige Hr. Cancellie-Raad Lohmann, samt høyagtbare og velfornemme Sr. Hans Becker dette med os til Vitterlighed at ville underskrive og forsegle. Kiöbenhavn d. 6. Januar. 1730.

ARNAS MAGNUSSEN.

METTE MAGNUSSEN.

(L. S.)

Dette Testamentes Indhold, Ord til andet, som det² heri findes indført, haver saavel Hr. Assessor Magnussen, som hands Frue, for os tilstaaet at være deres Villie, og har de det begge i vores Paasyn underskrevet, men er ikke af Fruen forseglet, efterdi hun forklarer, at hendes Signet blev borte i Branden. Dette vi efter begge deres Begiering med vores Hænders Underskrift og Signeter bekræfter. Dat. Kiöbenhavn ut supra.

E. LOHMANN.

HANS BECKER.

(L. S.)³

(L. S.)

Dette ovenstaaende at være en rigtig Gienpart af Assessor Arnas Magnussens og hands Frues Testamente, efter Originalen, testerer

TH. BARTHOLIN.

H. GRAMM.

¹ tjenest- E. ² Både i R og E. ³ I de ovennævnte andre afskrifter samt aftrykket i Lovsaml. f. Isl. findes ikke dette L. S.

Fremlagt udi Stervboen, og originalen foreviist og paategnet og tilbagelevered til Hr. Justiz-R. Bartholin, Khfn. d. 7. Januar 1730.

Test. C. THESTRUP.
Univers. Secretarius.¹

¹ Denne påtegning findes ikke i R.

VII

TH. BARTHOLINS OG H. GRAMS FUNDATSUDKAST

Som det i biografien nærmere er omtalt havde proff. Th. Bartholin og H. Gram hver for sig gjort udkast til en fundats for legatet. Bægge udkast findes på de samme steder som testamentet, i Indlæg til sællandske registre for 1760 og eforiprotokollen og bægge steder med I. C. Kalls hånd; afskrifterne er, ligesålidt som testamentet, skrevet det ene efter det andet, men efter originalerne, der er gået til grunde. De er trykt efter Rigsarkivets afskrift med afvigelser fra eforiprotokollen (E) på samme måde som testamentet.

A. ETATS-RAAD BARTHOLINS CONCEPT¹

Thomas Bartholin, kongl. Majts Etats- og Justiz-Raad, General-Procureur, Assessor udi høyeste Rett, Consistorio og Hof-Retten, Saa og Hans Gramm, allerhöystbemeldte hands kongl. Majts Justiz-Raad, geheime Archivarius, Historiographus, Bibliothecarius, samt Assessor udi Consistorio og Professor græcæ lingvæ ved Kiöbenhavns Universitæt, begge Exsecutores af Sl. Assessor Arnas Magnussens og hands Sl. Hustrues Mette Magnussens oprettede Testamente, hvoraf saavel som af dend den nem Allernaadigst forundte Facultate testandi en rigtig Copie herved til Slutning findes indført, giöre vitterligt, at vi, i Anledning af fornævnte Testamentes syvende og niende Punkter ha-

¹ Overskr. i E: Sl. Etats-R. Thomas Bartholins Concept-Fundaz for Legatum b. Arnæ Magnæi (skreven Aar 1732 som kand sees af 15de Artikul).

ver forfattet følgende Fundaz over de efter Skiftebrevet beholdne Midler, som de Salige Folk til Publici Nytte under Rectoris og Professorum Administration haver legeret, samt hvorledes med dend Sl. Mands efterladte Böger, Breve og Documenter skal forholdes.

1. Der skal altid være tvende Curatores og Ephori over dette Legatum, saavel hvad Pengene som Bögerne vedkommer.

2. Bibliotheqvet skal med Rectoris og Professorum Tilladelse staae paa Trinitatis Kirke over Choret.

3. Samme skal altid være under de tvende Curatorum Inspection, og hver af dem have sin Nögel til Skabene.

4. De skal tvende gange om Aaret strax efter Paaske og Michaelis eftersee Bibliotheqvet, Brevene og Documenterne, om de findes der rigtig alle¹ efter Opskriften.

5. Ved samme Leiligheder de og tvende gange om Aaret skulle overlegge tilsammen, hvad deraf til Trykken skal befordres.

6. Ligeledes hvad for Documenter der skulle giöres Copier af ved de beskikkede Stipendiarios.

7. Med Stipendiariis skal have nöye Indseende, hvorledes de anvende deres Tiid, og avancere i deres studiis samt i Arbeidet med de nordiske Sager.

8. Enhver af Stipendiariis maae have sin Nögel til Skabene.

9. De maae ei, uden for höystvigtige Aarsager, som dog af de tvende Curatoribus og samtlige Professoribus först bör billiges og samtykkes, have nogen af de originale² og andre hoved-Documenter hiemme hos sig, men samme meest Magtpaaliggende Skrifter skulle stedse og uudlaante forblive in loco Bibliothecæ, og der confereres,³ afskrives eller excerperes. Men hvad som er dobbelt eller findes Copier af, da maae dem i behövende Tilfælde til brug hiemlaanes det sletteste Exemplar, som de ved Leilighed deroppe med det bedre kunde conferere. Om Sommeren kunde de derfor des flittigere deroppe studere og betiene sig af Tiden til Skrifternes Perlustration. Og paa det de ei derfra paa de Tiider, naar Universitætets Bibliotheqve er tillukt, skulle hindres, ombedes Rector og Professores allertienstligst, at den-

¹ alle rigtig E. ² original E. ³ og tf. E.

nem maae forundes een Nögel til Bibliotheqvets Dör, og fri Igiennemgang til Choret, naar de vil, om Dagen.

10. Samme Stipendiarii skulle alvorligen tilholdes, og være forpligtede, ei aleene troeligen, at arbeide, hvoraf og Ephori skulle tage nöye Kundskab, og see deres Specimina, men endog at omgaaes med bögerne og Documenterne ærligen og redeligen, ei noget deraf at forkomme, ei at communicere dem til nogen anden, ihvo det motte være; Men de, som saadant skulle forforlange, skulle henviises til Curatores eller Ephoros, som aleene derover disponerer. Befindes Studiosi herudi utroe, miste de Stipendium gandske, og derforuden efter Sagens Beskaffenhed actioneres for Utroskab og lide Dom for Consistorio.

11. Samme Studiosi skulle, för de antages, ei aleene være nogenledes verserede in lingua latina et auctoribus classicis, men endog have lagt gode fundamenta in historia universali et septentrionali, især chronologia, og af¹ Ephoris begge, eller dend eene paa begges Vegne, deri examineres, paa det mand kunde være forsikret om, at de have de requisita, at der ud af dem kunde arbeides med Frugt i dette Studio historiarum,² og de med Tiden blive saadanne Subjecta, som Fædrenelandet kunde have ære af, og³ dend Sl. Mand haver haft i Önske og henseende med dette Legato.

12. Hvis de befindes at falde i een eller anden Uskikkelighed og Liderlighed, og negligere deres partes, skulde de, frustra tentata emendatione, efter begge Curatorum eenstemmige Gotfindende og Resolution, uden nogen videre foregaaende Action, Lovmaal eller Dom, priveres Stipendio og gjøre andre Plads.

13. De maae ei antages förend efter et Aars Pröve in Academia.

14. De kunde beholde Stipendium, indtil de til noget andet virkeligt Embede bliver befordrede, saa længe mand seer og var velforsikret⁴ om at de gjorde Nytte og præsterede præstanda, uden at binde dem til visse Aar. Men de selv maatte tage Afsked derfra naar de vilde, dog oppebærge de eller deres Arvinger Stipendium ei længere end for tre Maaneder, efter deres Död

¹ udaf E. ² linguæ veteris et antiqvitatum septentrionalium tf. E. ³ som tf. E. ⁴ vel- ul. E.

eller Fratrædelse, hvilket dem¹ forundes enten til Hielp til Begravelse, eller og til en liden Reisepenge, naar de vil² begive sig herfra til deres Fædreneland.

15. Dend ældste af disse Stipendiariis, som nu er Joen Olufsen,³ og som til dette indeværende 1732 Aars⁴ 11. Junii tiltræder Stipendium, nyder om Aaret 150 rdr. siger Et hundrede og halvtrediesindstive Rigsdaler.

16. Dend anden Stipendiarius skal nyde aarlig 100 rdr. siger ethundrede rigsdaler og skal een dertil antages dend næste 11. Junii efterat slig en Person med⁵ behørigte Reqvistis herved⁶ Academiet maatte findes.

17. Der skal være ved dette Legatum et Incrementum paa 1000 rdr., siger Et tusinde rigsdaler, hvoraf Professorerne, ligesom af Incremento Legati Borrichiani, nyde smaa Renterne, indtil de af dend simple Rente efter 20. Aars Forløb ere opvoxne til to tusinde rigsdaler, da Renterne⁷ af det eene tusinde rigsdaler, nemlig 50. rdr. henvendes til dend tredie Stipendiarium, som efter 20. andre Aars Forløb bekommer endnu 50 rdr. aarlig, og saaledes udi alt om Aaret et hundrede rigsdaler. Om 20. andre, nemlig om 60. Aars Forløb, skal den ældste Stipendiarius⁸ tillegges 50. rdr., saa at hand derefter udi alt nyder to hundrede rigsdaler aarlig. Om 20. andre, nemlig om 80. Aars Forløb, skal dend anden Stipendiarium tillegges 50. rdr., saa at hand derefter nyder udi alt Et hundrede og halvtrediesindstive rdr. aarlig. Om 20. andre, nemlig om hundrede Aars Forløb, tillegges endnu dend tredie Stipendiarium 50. rdr., saa at hand derefter fremdeles nyder udi alt Eet hundrede og halvtrediesindstive rigsdaler aarlig.

18. Efter dend Tiids Forløb overdrages det til de da værende tvende Curatores deres⁹ Skiönsomme og retsindige Forsorg, at disponere over Renterne af Fremvexten saaledes, som de med Consistorii Samtykke i deres Samvittighed og efter Tidernes Beskaffenhed finder det tienligst til Fædrenelandets Nytte og dend Sl. Mands stedsvarende Berömmelse, over alle ting dertil henseende, at scopus foundationis naaes og erholdes.

19. Ingen anden end indfödde Islænder og som ere Under-

¹ dennem E. ² ville E. ³ Jon Olufson E. ⁴ Aars 1732 d. E. ⁵ de tf. E. ⁶ paa E. ⁷ Renten E. ⁸ -ario E. ⁹ Curatorum E.

saatter af Kongen i Danmark og Norge admitteres til dette Stipendium.

20. Naar ingen Islandus skulde findes saa beqvem, som foresagt er, (hvilket dog vel ikke bliver at formode), henlægges dend Udgift, saalænge indtil nogen kommer, til dend Capital, hvoraf de aarlige Renter til Bøgers Trykning skal anvendes og hvorom siden bliver omtalt, indtil samme Capitals beløb er bleven 2000 rdr., da denne Capital bestandig skal forblive 2000 rdr. og dends Rente tillige med det som indkommer til Stipendiarios saalænge ingen Stipendiarius er, anvendes til at trykke böger.

21. Et tusinde rdr. skal staae paa Rente, hvoraf Ephori efter Testamentet nyder aarlig 50 rdr.

22. Der skal staae 1800 rdr. paa Rente, af hvilken Rente editiones aarligen skal bekostes af Böger og Skrifter udaf dend Sl. Mands Collection, hvad nyttigst kand være til Fædrenelandets Historier, Sprog og andre dets antiqvitates¹ at illustrere, og begyndes med det, som er enten allerede færdigt, eller let til at bringe i Stand til Edition.

23. Ephori skulle over saadane Editiones disponere og dem enten af næstbemeldte Fond bekoste, eller med boghandlere² træffe Accords paa de Vilkaar som de finde meest fordeelagtige, dog at alting her i Staden bliver trykt og corrigeret af Stipendiariis sub inspectione Ephori.

24. Ephoris er det tilladt, hvis de og selv i forbemeldte Studio og disse Antiqvitatibus ville arbeide, baade at bruge bögerne og Skrifterne, men ei uden med samme Vilkaar, som Studiosi, (nemlig ei at have hiemme hos sig uden Copier og mindst magtpaaliggende Exemplaria, og det øvrige at bruge in loco Bibliothecæ) og maae de ogsaa pro lubitu edere deraf hvad dem synes, dog at de altiid unde den Sl. Fundatori den tilbørlige Ære derfor og oprigtigen nævne og vedstaae, hvad hands haver været og hvad der er deres eget, ne seculo et posteritati imponatur.

25. Stipendiarii maae intet udgive, hverken af deres eget Arbeide eller af Sl. Fundatoris, förend det er censeret af Ephoris.

26. Hvad som lucreres af slige udgivne Skrifter, skal igien henlægges til forbemeldte Fond,³ som til scriptorum editionem er

¹ -qvitæter E.   ² -erne E.   ³ Fonds E.

destinerede,¹ og derfor skee Forklaringudi Legati Magnæi² Regnskab som udi en dertil indrettet bog aarligen paa Consistorio bør fremlægges og forhøres dend første Consistorii Dag in Octobri.

27. Skulde det med Tiiden hænde sig, at intet videre fandtes, som var tienligt og i fornævnte Maade opbyggeligt at udgive udaf dend til Universitætet af Sl. Magnæus³ legerede collection, saa overlades til da værende Curatores og Ephoros Legati, at anvende Renten af oftbemeldte Fond⁴ til andre gode og nyttige Skrifters Edition, som kunde tiene til Fædrenelandets, nemlig Danmarks, Norges, Islands og fremfarne gamle Tiders i disse Lande, deres Historier, gamle Sprog og Antiquiteter, hvilke enten kunde have in Bibliothecis publicis, eller andensteds fra motte opdages og være at bekomme. Men aldrig noget af forbedelte Legato og dets Renter at bruges til Skrifter at udgive i anden Materie eller Facultæt, end hvad som concernerer forbedelte Studia.

28. I sidstbemeldte Tilfælde skal der paa slige Skrifters⁵ Titul bør trykkes disse Ord Sumtibus ex Legato b. m. Arnæ Magnæi factis. Som det og paa alle de, hvor Materien tages af dend Sl. Fundatoris efterladte Collection, bør expresse meldes, at det er af hands Bibliotheca eller Collection,⁶ og videre forklares, hvad af hands Arbeide deriblant motte findes, ut ab aliorum laboribus distinguatur.

29. Det forstaaer sig og selv, at hvis Figuræ enten i Kaabber eller i Træ, til slige Editioner skulle behöves, at de bekostes af samme Fond.⁴

30. Hvis nogen Fautor horum studiorum til Fædrenelandets Ære og det almindelige beste vilde af en berömmelig Gavmildhed förære til denne Collection eller Bibliothecam Universitatis nogle saadane gode Manuscripta, da skal det ei aleene med Taknemmelighed meldes in catalogo, men endogsaa⁷ hvis saadane Skrifter befindes nyttige og værdige til at udgives, skal deres Publication ligeledes bekostes af forbedelte Fond⁴ og paa foromskrevne Vilkaar, apposita mentione tam Datoris, qvam Legati, ex qvo sumtus ad editionem suppeditati. Og herudi ei at skee

¹ destineret E. ² Magnæani E. ³ Magnæo E. ⁴ Fonds E. ⁵ Bögers E. ⁶ Collectione E. ⁷ saa ul. E.

dend Opsettelse, som i foregaaende 27. articul omtales, naar Skriftet kunde være til merkelig Nytte og Lustre.

31. Endeligen er det og tilladt, at Curatores eller Ephori maae af samme Rente (nemlig af foremeldte Fond¹ til Editiones) kiøbe et og andet forekommende Skrift, være sig gamle skrevne Böger eller Diplomata, som ere af saadan Slags, at de holdes vel værd at forbedre denne Collection med, og især om sligt befindes fornödent til at perfectionere andre deri befindende Skrifter til des rigtigere Edition.

32. De nuværende Ephoris er det forbeholden at nævne og beskikke hvem de ville have at skulle dem² efter deres afgang succedere, og det skriftligen at efterlade under deres hænder og Segl, i et forseglet Skrift, som ei maae aabnes af nogen, uden af dem selv, (saalænge de forblive ved Ephoriam) men ligge i Forvaring i Consistorio, da dend overblivende Ephorus declarerer, hvem hands Collega efter slig giorte Foreening skal være. Dend samme Magt have alle efterkommende Ephori og Curatores, som vi ville forhaabe at skulle herudinden bruge og udvise saadan Troskab, Omhyggelighed og Forsorg, at denne Foundation i alle sine Articler og Punkter nöye og flittigen bliver efterlevet og intet enten af Capitalerne eller Bögenes og Skrifternes Collection forkommer, eller formindskes, men alting til dend destinerede brug anvendes, som de for Gud, Kongen, Fædrenelandet og det kongl. Universitæts Patroner og Forsvar ville være ansvarlige. Skulde imod Forhaabning anderledes blive handlet, da staaer det ei aleene enhver, som det beviisligen kunde giøre, frit for derover at klage, og Forseelserne paa behörige Steder at angive og bekiendtgjøre, men endogsaa i sær dend geistlige og verdslige Övrighed i Island deres Besværinger og Desideria at anmelde til³ Universitætet, som derpaa haver at raade Bod og ved alle Middel at tilholde Ephoros, Foundationen upaaklageligen at efterleve, og Skaden, om nogen motte befindes, ex proprio at restituere.

33. Sluttelig forbeholdes os underskrevne, saalænge vi leve, efter Testamentet at kunde giøre dend Forandring i denne Foundation, som vi i vores Samvittighed efter Tidernes Beskaffenhed kunde finde tienlig og raadelig.

¹ Fonds E. ² dennem E. ³ ved E.

B. AFGL. ETATS-RAAD HANS GRAMMS CONCEPT
TIL EN FUNDATION PAA LEGATUM ARNÆ MAGNÆI,
SKREVEN EFTER HANDS ORIGINAL CONCEPT, IN IULIO 1734¹

1. Til at besørge dette Legatum skal altiid være tvende Curatores eller Ephori, som begge skulle være ex ordine professorio, og under Rectoris og Professorum opsiun administrere Capitalerne, som det skeer med de andre Legatis ved Universitætet, samt have Direction over Stipendiarios Magnæanos, saavel som Inspection over de af Sl. A. M. legerede Böger og Manuscripter.

2. Bemeldte Böger og MSS. skulde med Rectoris og Professorum Tilladelse staae oven paa Trinitatiskirke og giøre en Part af det publicqe Universitæts-Bibliotheqve. De trykte Böger settes iblant de andre, som til publica Bibliotheca høre, dog at udi hvert Bind bliver ved en trykt Seddel betegnet at Bogen er ex legato b. Arnæ Magnæi. Men alle de skrevne Böger at forvares i de Skabe, som allerede dertil findes i Choret apterede; Diplomata, löse Papiirer, Land-korter og Tegninger at forvares i et af de Skabe med Skuffer, som ligeledes i Choret findes.

3. Ephori skulle een gang om aaret i det mindste, nemlig efter Michaëlis, eftersee Bibliotheqvæt, om alle Arnæ Magnæi Böger, Manuscripter og Breve findes rigtigen i bemeldte Skabe efter Opskriften. Saa skulle de og samme Tiid med hinanden conferere og beslutte, hvad som deraf kunde eragtes tienligt ved Trykken at publiceres.

4. Som og dend Sl. Mand Arnas Magnæus haver, foruden bemeldte Böger og Manuscripter, legeret alle sine rede Midler til Universitætet, aleeneste i den hensigt og til saadan Ende, at det af ham i sin Tiid saa höyt elskede² og cultiverede studium historiarum et antiqvitarum septentrionis skulde fortsettes, og at dertil kunde³ antages tvende dygtige Studiosi Islandi, som skulde med ald Fliid legge sig efter bemeldte Studium, og derfor nyde Stipendia til deres Underholdning udaf hands Efterladenskab, nemlig en Deel af de aarlige Renter, som dend ved Skiftets endelige Slutning udbragte Capital kunde indbringe: Og dend Sl.

¹ Ifg. overskr. i E skulde denne overskr. være »Afgl. Etats-R. Thestrups Paategning«. Endvidere tilföjer E: Legati Arnæ Magnæi Foundation, conciperet in Iulio 1734. ² elskte E. ³ skulde E.

Mand haver for det övrigte givet os tvende ovenskrevne Executoribus fuldkommen Magt og Myndighed Foundationen saaledes at indrette, at¹ hands Önske og Intention til en Bestandighed for dette Legato kunde naaes: Saa have vi fundet tienligst, dend af ham efterladte Capital, som vi formeene at skulde kunde blive i det mindste 8000. rdr. Croner, at indrette og distribuere saaledes som efterfølger. 1) Til tvende Stipendiarios, som stedse skulde være indfödde Islændere, af de beste og beqvemmeste, som til studium historiarum et antiqq. kunde findes, deputeres dend Capital 5000 rdr. Croner, hvoraf dend förste og äldste, som nu er Jon Olafson,² nyder aarligen 150 rdr. Croner, dend anden 100 rdr. Croner. 2) Til Incrementum bliver bestandigen og til evig Tiid staaende paa Rente dend Capital 1000 rdr., hvis Rente aarligen legges til Capital, (ligesom med Incrementis ved Walkendorffs³ og Borchens Collegium forholdes), og naar samme Incrementum saaledes er opvoxen⁴ til 2000 rdr., da legges det ene tusinde deraf til Stipendiariorum Deel, som da vorder Capital 6000 rdr., og de tvende Alumnorum Stipendia dermed forbedres, saa at dend äldste eller beste af de tvende faaer et Tillæg af 30 rdr. aarlig, og dend anden 20 rdr. Paa samme Maade skal det fremdeeles i alle efterkommende Tider forholdes, allerhelst saasom det er at vente og Forfarenhed lærer, det Tiderne bliver jo længere jo kostbarere, og derfor meere vil udfordres til Underholdning i vore Efterkommeres end i vore⁵ Tider. Thi hvis saadant ei skulde skee, da kunde til⁶ Incrementorum Renter at nyde vel ogsaa i Tiden en tredie Stipendiarius vorde antagen. 3) Et tusinde rdr. Croner skal ligeledes staae bestandigen paa Rente, hvoraf Ephori efter Testamentet nyde dend aarligen faldende Rente til lige Deeling for deres Umage, Fliid og Inspection. Og skulde de aarligen aflegge Regnskab in Consistorio for Legati Administration, hvilket udi en dertil indrettet Bog skal indföres, og af dennem⁷ underskrives, siden paa Consistorio fremlegges og forhöres paa dend förste Consistorii Dag in Novembri. 4) Det ottende tusinde rdr., samt og hvad som helst derover skulde kunde blive Sterfboet til beste ved Skiftets Slutning, forbliver

¹ og E. ² -sön E. ³ -dorphps E. ⁴ -et E. ⁵ vores E. ⁶ bemeldte tf. E. ⁷ dem E.

ligeledes paa Rente bestaaende, og de deraf faldende Renter at anvendes til visse Bøgers eller Tractaters Trykning at bekoste, naarsomhelst mand ikke fandt Boghandlere villig¹ til slige Bekostninger at anvende, skulde Ephori herudi giøre deres Fliid at spare disse Renter saa meget som allermeeste mueligt, og om de Skrifter, som skulde trykkes, at handle med Forleggere, som Bekostningen kunde paatage paa billigste Vilkor, dog saaledes, at alting bliver trykt her i Staden, og af Stipendiariis under Ephororum Tilsiun corrigeret. Men naar Forleggere ei paa anden Maa- de skulde findes, tages til Hielp af disse sidst² bemeldte Renter, og det övrige forsöges³ Subscriptioner til, at naae dend udkrævede Omkostnings Summa. Hvad som derefter nogen⁴ Tiid⁴ af de trykte Skrifters⁵ Sal bliver at lucrere falder altsammen til bemeldte sidste Capital, som til Bøgers Trykning er destineret.

5. Curatores eller Ephori skulde have nöye Indseende med de tvende Stipendiariis, hvorledes de deres Tiid anvende, og at de giøre vedbörilige progressus saavel i bemeldte Slags Viden- skaber og erudition, som i de dertil hörende Subsidiis af frem- mede Historier og Sproge, hvortil de ere antagne: og til saadan Ende skulde de have fri Adgang til Bibliothecam publicam og Sl. Arnæ Magnæi Manuscripter.

6. Det tilstedes ikke Stipendiariis, uden med Ephororum sær- deles Samtykke og Beviis, at have nogen af Manuscripterne hiemme hos sig, men de kunde ellers in Bibliotheca dennem conferere, afskrive eller excerpere. (NB. herhos det Stykke af art.⁶ 9).

7. Naar en Stipendiarius, som stedse bör være en indföd Is- lænder, antages til dette Studium og Stipendium b. Arnæ Mag- næi at nyde, maae hand i det mindste have været et heelt Aar her paa Universitætet, og givet Pröver af sin Skikkelighed og Flittighed i Studeringer: Saa bör og sees derhen, at der iblant saadane Islandske Studiosos udsöges de allerbeste mand kand finde, som have Lyst til Historierne og til det gamle Sprog med ald Fliid at excolere.

8. Saa holdes det ogsaa for tienligst, naar man haver Stipendiarios saaledes qualificerede, som sagt er; og de samme Aar fra

¹ villige E. ² sidste E. ³ for- ul. E. ⁴ ul. E. ⁵ Bøgers E. ⁶ ex articulo E.

Aar udvise gode Prøver af sin Lærdom og profect, at de da blive ved at beholde Stipendium fremdeeles saalænge mand seer og er forsikret om deres Duelighed, uden at binde dem til visse Aar. Derimod maae det staae dem selv friit for at qvitere og tage Af-skeed, naar de ville eller de til noget Embede kunde blive befordrede. Hvis nogen enten qviterer Stipendium godvilligen, eller og, imedens de have det, ved Döden afgaaer, da oppebær dend aftrædende eller dend afdödes Efterladenskab 3. Maaneders Stipendium over Tiden, nemlig for dend levende til Reise-Penge, og for dend afdöde til Begravelses Bekostning.

9. Skulde Stipendiarii befindes at falde til en eller anden Uskikkelighed, eller at negligere deres partes, skulde de efter foregaaende Paamindelse, naar ingen Forbedring sees eller kand ventes, uden Forskaansel, skilles ved bemeldte Beneficio og giöre Plads for andre, som ere skikkeligere. De¹ maae intet af de dem betroede Böger eller Manuscripter forkomme eller til nogen, ihvo det være maae, communicere, uden samtlig Ephorum Villie og Samtykke. Skeer det, da have de deres Stipendium forbrudt.

10. Alt hvad som udgives i Trykken af Sl. Arnæ Magnæi Skrifter, eller af hands efterladte Bibliotheqve, maae stedse bære en Erindring af hands Navn, og samme saavel paa Titulen, som udi Præfationen, med Taknemmelighed ihukømmes. Stipendiarii maae ikke enten af deres eget Arbeide, eller af dend Sl. Testatoris, noget edere eller trykke lade, förend det af Ephoris er approberet og for got befundet.

11. Skulde det i efterkommende Tiider hænde sig, at intet videre fandtes, som var tienligt af forbemeldte Magnæi Manuscriptis og Collection at publicere, da overlades det til da værende Curatores eller Ephoros Legati, at anvende Renten af dend sidste Fond, nemlig det² som til Bögers Trykning er destineret, til andre gode og nyttige Skrifters edition, dog aleene saadan som höre til Fædrenelandets, Danmarkes³ og Norges med underliggende Landes, Historier, Sprog, deres Iura og andre Antiqviteter: Men aldrig noget deraf til andre Facultæters Skrifter, være sig i hvad Materie det vilde, uden aleene i det nu benævnte. Og

¹ Ved dette stykke er i randen skr. »NB ad artic. 6. supra«. I E står dette efter paragraffen. ² dend E. ³ -marks E.

i saadan Tilfælde skal der settes paa Titulen saaledes: Editum sumtibus ex legato B. Arnæ Magnæi factis.

12. De nu værende Ephoris, som af dend Sl. Testatore selv ere nævnte, bliver det forbeholden, at nævne og beskikke dem, som de ville have til Successores i deres Sted, efter deres Afgang, og dette deres Val skriftligen at efterlade under deres Haand udi et forseglet Couvert, som indlægges i Rectoris Kiste i Consistorio, og ikke maae aabnes uden af dem selv, saa længe de forblive in Ephoria: siden, naar een er afgangen, aabnes Seddelen, og da sees, hvem den afgaaende haver nævnt til ham at succedere. Det samme overlades til enhver efterkommende Ephoro at giøre, hvis de skulde finde det behageligt og tienligt. Da vi ellers ogsaa ville forhaabe, at samme, i hvo helst de blive, skulle herudinden bruge og udviise saadan Troeskab, Omhyggelighed og Forsorg, at denne Foundation udi alle sine Artikler og Punkter nøye og flittigen vorder efterlevet, og intet af bemeldte dend Sl. Arnæ Magnæi Legatis, være sig Penge-Capitalerne eller Bögers og Skrifter Samling forkommes eller formindskes, men meget meere forøges, og at alting oprigtigen til dend destinerede Brug anvendes saaledes, som de for Gud i Himmelen, Kongen, Fædrelandet og det kongl. Universitæts Patronus¹ ville være ansvarlige. Skulde imød Forhaabning anderledes blive handlet, da staaer det ikke aleene hver og een, som det beviisligt kunde giøre, fritt for derover at klage, og Forseelserne paa behørige Steder at angive, Men endogsaa især dend geistlige og verdslige Övrighed i Island, deres Besværinger og Desideria i saa Maader at anmelde til det kongl. Universitet eller dets Patroner, for derpaa at faae raadet Bod. Skulde og noget Skaar eller Skade i Legato ved Ephororum Forseelse befindes at være skeet, tilholdes de det ex proprio at restituere.

13. Af denne Foundation bliver giorte trende ligelydende Originaler, alle med vores Hænders Underskrift og Signeter bekræftede, og siden af nu værende Rectore Universitatis saavel som af Secretario underskrevne,² paa dend Dag bemeldte trende Exemplarier i Consistorio fremlegges. Det ene Exemplar forbliver in Consistorio, at forvares hos de andre Originale³ Fundazer,

¹ Patronis E.   ² -skrevne E.   ³ Original- E.

naar först Secretarius dend Ord fra Ord haver indfört og protocolleret i Brev-Copie-Bogen. Dend anden Original forbliver stedse i dend ældste Curatoris eller Ephoris Gjemme.¹ Den tredie sendes til Island, der at publiceres paa Altinget, og siden der i landet at forblive udi Forvaring i Stiftskisten paa Skalholte, samt Copier deraf meddeles baade til dend kongl. Amtmand paa Island, saa og til Biskopen paa Holum.

¹ Hiemme (!) E.

VIII

FUNDATSFORSLAGET, DETS TILBLIVELSE OG BEHANDLING

Den 10. maj 1756 indgav Jón Marteinsson en memorial til Kongen om den Arnamagnæanske stiftelse (hvoraf uddrag findes hos Werlauff, Nord. tidsskr. III, 142 ff.), i hvilken han — foruden at klage over den behandling, han selv skulde have lidt — utvetydigt udtaler, at legatet og dets midler ikke er bleven ordentlig behandlede. Det er muligt, at denne skrivelse har haft den betydning, at man begyndte at tænke over sagen, og at den har fremskyndt overvejelserne med hensyn til udgivelse og fundats for stiftelsen. Således tilskrev I. L. Holstein, oversekretær i Kancelliet, Konsistorium i slutningen af 1757, om ikke en udgivelse af skrifter snart kunde begynde (jfr. Werlauff, anf. skr. s. 136). Rimeligvis har man henvist til, at en fundats endnu ikke eksisterede. Året efter (20. okt. 1758) kom der så et kongeligt reskript (jfr. Arne Magnussons biografi foran), om at hele boet skulde »extraderes« til prokansleren, E. Pontoppidan, og etatsråd B. W. Luxdorph.¹ De skulde »imodtage af Exsecutoribus Testamenti Arnæ Magnæi, saavel Testamentet selv, og det, af Conferentz-Raad Bartholin og Etats-Raad Gram giorte Forslag til en beständig Fundatz, som ogsaa nøyagtig Rede og Regnskab, for de testamenterte Manuscripta og rede Penge, med deres aarlige Anvendelse til saadant Brug, som Stifteren havde foresat sig«. I en skrivelse til kongen² (hvorfra det sidst anførte hidrører) af 23.

¹ Jfr. Luxdorps Dagbøger 16. okt. 1758. ² Den findes sst. som de øvrige dokumenter med egenhændige underskrifter.

maj 1759 meddeler Pontoppidan og Luxdorff, at kongens reskript til dem er blevet meddelt executorerne Kall og Möllmann og fra dem er der indgået svar, 6. nov., om at legatets sager er i orden.¹ I novbr. og decbr. 1758 foretog Pontoppidan og Luxdorff eftersyn af manuskripterne; »Vi fandt de fleste af dem«, hedder det i skrivelsen, »dog savnedes af Begyndelsen 68 codices Mss.«; af disse var imidlertid 6 hos Möllmann og han »venter at faae indhentet 3 andre«; om de andre 59 vides intet. — Dernæst omtales kapitalen og den fulde redegørelse derfor, der foreligger i bilag; om denne »finde vi intet at erindre, ligesom ikke heller mod det fra Sal. Etatz-Raad Thestrups Stervboe udfærdigede Skifte-Brev, helst da de af Exsecutoribus der ved giorte Notater, ere af hr. Landsdommer Thestrup tilstrækkeligen besvarte, og derfor Skifte-Brevet bleven usvækket«. Stipendieudbetalingen er fundet rigtig. Dernæst følger udtalelser om stipendiærernes arbejde, og det fremhæves, at dette er ret ringe, en nødvendig følge af forholdene; det er hovedsagelig arbejdet med Jordebogen, der har optaget dem i tiden 1730—50. Siden har de været sysselsatte med et isl. lexikon, med »Snorro Sturlesen, item Eddas islandicas og deslige«. Intet er dog færdigt til trykken; i forbindelse dermed henvises til, at to stipendiærer er bleven sendt til Island for at udforske landet (c: Eggert Ólafsson og Bjarni Pálsson). Noget mere, mener de, kunde der dog måske være blevet gjort. Udgaven af Knytlingasaga omtales (se herom afsnit XVII, 3 i biografien). Om eforernes virksomhed hedder det, at Kall erklærer ikke at have påtaget sig andet end regnskabsførelsen, medens Möllmann ikke har givet »noget positive Svar, denne Sag, nemlig Skrifternes Tryk, angaaende«. Til slutning hævdes meget kraftigt, at først og fremmest må en *fundals* istandbringes. Udkast til en sådan er gjort, hedder det, både af Bartholin og Gram; disse sendes med skrivelsen tilligemed testamentet som bilag. Selv »have vi af begge Forslag efter nøye Collation og Overvejelse sammendraget eet Forslag, som ligeledes følger herhos« til kongens eftersyn og til behørig behandling. Forslaget² består af 27 paragraffer. Det blev sendt til eforerne

¹ Jfr. Luxdorffs Dagb. 8. novbr. 1758. ² Dette skyldes egenlig Luxdorff; han siger i sine Dagb. 4. maj 1759: »Opsat Concept til Legati b. Arnæ Magnæi Fundatz«, jfr. bemærkningen under 23. maj.

I. C. Kall og B. Möllmann til betænkning; påtegningen herom lyder: »Hans kongl. Maytt. vil allernaadigst at Justice Raaderne Kall og Möllman med forderligst herom indsender Deres Erklæring, til videre Resolution, og om Ophold skeer, da Aarsagen at indberette. Cancelliet d. 25. May 1759. I. L. Holstein«.

Kall og Möllmann tog sig grundig af sagen og skrev et langt indlæg eller betænkning, dateret 19. aug. 1759 (modtaget af Luxdorph d. 28. aug., se hans Dagbøger under dette datum). Den begynder med en almindelig indledning på $5\frac{1}{2}$ side. Her dvæles især ved de to udkast af Bartholin og Gram, hvorom det hedder, at »naar Indgangen af Sl. Bartholins Concept settes for ved Sl. Gramms Opsads, da kand mand med Föye sige, at begge Fundazer ere i Grunden een og dend samme«. Medens de to executores havde fuldmagt til selv at foretage ændringer i deres udkast, mener Kall og Möllmann at ændringer, gjorte ved andre, egenlig er ganske uhjemlede. Kun på 2 punkter var det rimeligt at fravige udkastene, nemlig 1° m. h. t. det årlige eftersyn især af de trykte bøger, der vilde medføre et stort arbejde til ringe nytte. Det 2. punkt angår stipendiarerne som dengang værende 3; det skulde udtrykkelig stå i fundatsen, »at det med deres stipendio skal forblive in statu quo«. Dette synes at være taget tilfølgelse i fundatsens § 3.

Når disse to ting iagttages hedder det videre, »saa see vi for Resten aldeles intet, hvorfor ikke simpliciter enten Sl. Bartholins eller Sl. Gramms Opsads Ord til andet skulde kunde beholdes. Og visselig var dette rettest gjort i fölge af Sl. Magnussens tydelige Ord i hans Testamente, dem vi tilforne have fremført«. Der udtales, at man da helst skulde have fulgt Grams konsept, af grunde der anføres, uagtet bægge udkast i realiteten var ens. Derfor foreslås, at man følger Grams konsept. Kall og Möllmann vil dog ikke undlade at gøre bemærkninger til det dem sendte fundats-udkast, der indeholder »mange saadane Forandringer og Tillæg, som hverken Sl. Bartholin eller Sl. Gramm kand siges og skiönnes at have tænkt paa«; dog er der i udkastet »nogle kiönne Indretninger anbragte, som vi önskede at motte have rundet Sl. Bartholin og Sl. Gramm i Sinde«. Herefter gennemgås så de enkelte artikler i udkastet. Kall-Möllmann

slutter med at sige, at de samtidig har tilskrevet Hs. excellence, grev Holstein »med underdanigst begiering« at forestille kongen »de poster, hvorpå vi behöve allernaadigst Resolution, forinden enten vi begge kunde komme ret i Rigtighed med Legati Magnæni Regnskab, eller jeg, Kall, slutte Sl. Etatz-R. Gramms Skifte, som jeg vilde have gjort allerede i fior, men blev da skriftlig anmodet af Arvingerne og deres Fuldmægtige om at holde det aabent, indtil alting med Arnæ Magnæi Legato var kommet til Ende og Rigtighed«.

Den antydede skrivelse til grev Holstein findes endnu. Den dvæler hovedsagelig ved de manuskripter, der ved eftersyn savnedes og som de to ephori ikke mener at være ansvarlige for. De ønsker at få tilbage nogle legatet vedrørende dokumenter. For afleveringen af disse takker de i en skrivelse dat. 2 dage efter, 31. aug. Bl. disse var »dend fidemerede Copie af hands (∩: AM.s) og Frues Testamente«.

Kalls og Möllmanns betænkning gik nu til Kancelliet og cirkulerede blandt dets medlemmer.

I Indlæg til sællandske registre 1760 findes Kancellimedlemmernes vota angående udkastet og betænkningen. For det første findes en udtalelse af H. Stampe¹ (dette ifg. en ny påtegning); han udtaler, bl. a., at han hellere havde set, at Bartholins og Grams konsepter var bleven fulgt og at fundatsen »var opsat af eforerne eller mandatariis Arnæ Magnæi end af andre«, og at der i den ikke måtte stå noget i modstrid med konsepterne; der peges i så henseende særlig på § 24 i udkastet. Endvidere hedder det, at udkastets bestemmelse om »bogtrykkeriet« i § 5 bör udgå, at »mandatariernes« bemærkninger til § 1, 3, 17-18, 21, 26 bör følges. § 4 foreslås ændret som af Kall-Möllmann ønsket. I det hele får disse medhold hos Stampe. Desuden haves 3 andre vota, et af A. Graah (dog uden underskrift) af 17. okt., et af Hjelmstjerne, der har afleveret sit d. »19. ejusdem«, undertegnet HH. samt et tredje uden underskrift og datum. Der er ikke grund til at komme her ind på detaljer i disse vota. De slutter sig i det hele og store til Kall-Möllmanns anmærkninger og kritik. Hele dette materiale

¹ Dat. 30. aug.; dette er skrevet med andet blæk end det øvrige, men utvivlsomt af ham selv.

er så gået tilbage til Pontoppidan og Luxdorph, og på grundlag deraf har den sidste (sikkert med Pontoppidans billigelse) gjort udkast til en fundats, idet han paragraf for paragraf antyder, hvad der skal ændres i det første udkast.¹ Dette dokument (der findes i 2 eksemplarer) begynder således: »Cancellie Collegium. Indstilles til Hans May^t, om ikke Forslaget til Fundatzen maa approberes, dog med følgende Tillæg og Forandringer«. Og det slutter med denne bemærkning: »I det øvrige tilskrives Justitz Raad Kall, at, hvad det Ansvar angaaer som for de manglende Manuscripter skulle hæfte paa salig Etats Raad Grams Sterboe, da, naar ingen Paastand derom er gjort ved Skiftet, sees ej, at det kand eller bør hindre Skiftets Slutning. Men ifald nogen saadan Paastand maatte være gjort, vil det ankomme paa Skifteforvalternes Kiændelse«.

Endelig findes en — efter Luxdorpha nævnte dokument foreløbig renskrevet — fundats, paa hvis sidste side det hedder: »Confirmation paa en Fundatz over afg. Professoris Arne Magnæi og Hustrues Legatum ved Kiöbenhavns Universitæt til den Danske og Norske Histories oplysning og forbedring. Chrborg den 18de Januarii 1760«.

I tilslutning hertil har Hjelmsstjerne skrevet en kort skrivelse, hvis indhold angives saaledes: »Cancel. Collegium. Indstilles til Hans Majestet om ikke Forslaget til Fundatzen maa approberes, dog med hosföiede Tillæg og Forandringer«. Under dette har I. L. Holstein skrevet: »approberet. Cons. paa Chr. b. d. 30. 9^{bris} 1759«.

Herefter er så den renskrift in optima forma gjort og underskrevet af kongen d. 18. januar 1760, og med hans segl, der er opbevaret i Universitetets arkiv.

¹ Det må være alt dette, der menes i Luxdorpha Dagb. under 25. okt. 1759 som »sendt til Geh: Raaden«.

IX

KALLS OG MÖLLMANNS KRITIK AF PONTOPPIDANS OG LUXDORPHS UDKAST

Vi vender nu tilbage til eforerne, *I. C. Kalls* og *B. Möllmanns* betænkning over Pontoppidans og Luxdorps fundats-udkast¹ og dettes forhold til den endelig fundats.

Indledningen i Udk. er, på nogle få ubetydeligheder nær, ganske som i den endelige redaktion af fundatsen. Kun skal bemærkes, at der efter ordet »Legato« (s. 144 l. 7 f. o.) ordene: »som ei alleene — forøget« er indføjede.

§ 1 er fuldkommen enslydende med E. P. og L.s udkast, undt. for så vidt som ordene »nemlig Danmarkes — Landes« ikke findes deri (jfr. Grams udk. § 11, Bartholins § 27), men er tilføjede i fundatsen. K-M (o: Kall-Möllmann) kritiserer tallet (kapitalen), i det de mener, at det var rigtigere ikke at nævne en bestemt sum, da tvende poster (hvor det dog kun drejede sig om 600 — 700 rd.) endnu ikke var »deciderede«. Hertil er der intet hensyn taget, hvad der heller ikke synes at have være påkrævet. Den anførte tilføjelse er krævet af K-M. Der göres en bemærkning om håndskriverne, der ikke findes i noget af konsepterne, »dog kand dend ting have sin gode Nytte«.

§ 2 er enslydende med Udk. og K-M har hertil ingen bemærkning.

§ 3. Her er to ændringer foretagne, »nogen af nu værende Stipendiariis« er indsat i st. f. Udk.s »Ion Olufsen«, og ordene »den ældste osv. — 2400 rdr.« i stf. Udk.s »hver nyder aarlig Renten af

¹ Herefter forkortet »Udk.«.

3000 rdr.«; dette stred imod Arnes mening; bægge dele er rettede efter K-M. En tredje rettelse af K-M at indsætte ordene »fra nu af« efter »anvendes« i 1. l. er derimod ikke taget til følge.

§ 4 er overensstemmende med Udk. undt. at ordet »efterdags« (l. 1) er tilföjet efter K-M, at Udk. ikke nævner parallellen med Walchendorphs og Borchs Kollegier og at forholdet med stipendiarerne er ændret i overensstemmelse med § 3 og K-M.

§ 5 er enslydende med Udk.s *første* halvdel, undt. for så vidt som ordene »nu værende« dér mangler, som lönnen dér sættes til 10 rdr. og som de følgende ord »og til — 20 rd.« mangler. Den sidste halvdel i Udk. handler om eget bogtrykkeri og penge til isl. studenters videnskabelige rejser; bægge dele, der ikke nævnes hos Gram el. Barth., kritiseres af K-M, og det har man derfor helt ladet udgå.

§ 6 er enslydende med Udk., undt. forsåvidt som der i dette findes ordene »de tvende Ephori haver hver sin Nögel og« foran »Famulus Bibliothecæ«; disse ord er udeladte i henhold til en kritisk bemærkning af K-M.

§ 7. Til og med ordene »maae udgives« er paragraffen så godt som ganske ens med Udk. Resten er tilföjet ordret efter forslag af K-M.

§ 8-9 er ens med Udk. Ingen bemærkninger af K-M.

§ 10 er også ens med Udk. Hertil bemærker K-M blot, at hvad der kræves af stipendiarerne er »muligen meere, end« de »kunne bestride«.

§ 11 = Udk.

§ 12 = Udk., undt. at der i dette efter »dette Verk« findes sålydende sætning: »alleene, uden sig med anden Slags Bestilling eller Næring at befatte«. Dette kalder K-M med rette »vel haardt«, og det er blevet ströget.

§ 13 = Udk. Ingen bemærkninger af K-M.

§ 14 = Udk. K-M gör en kritisk bemærkning til begyndelsen; det vilde blive vanskeligt at »ekseqvere«, især hvis stipendiaren var död i Island.

§ 15 = Udk. Ingen bemærkning af K-M.

§ 16 er = Udk., undt. at i 2. stykke ordene »Fædernelandets — angaaende« dér mangler, indsatte er de efter K-M; for »Con-

sistorii« stod der i Udk. »Rectoris, Procancellarii og Professorum«; også dette er rettet efter K-M's forstandige kritik, især hvad »prokanslerens« nævnelse angår.

I § 17 er der foretaget en ændring i henhold til K-M, idet der istf. ordene «maatte findes at være — Nytte» i Udk. står: »allene indeholder unyttig og ufornuftig Digt og Fabel, bör aldeles ikke komme for Lyset, men«.

§ 18 = Udk. Ingen bemærkning.

§ 19 = Udk. En bemærkning af K-M er her ikke taget til følge.

§ 20 = Udk. Ingen bemærkning.

§ 21 er til ordene »er bestemt« = Udk. (undt. at der heri findes ordene »som ey behöver at planeres« efter »Papiir«; K-M forslår at de udgår). Det følgende stykke »Saasnart—udsatte« er omtret ordret en tilføjelse af K-M, og slutningen om vignetten er indsat i henhold til deres bemærkning.

§ 22-23 = Udk. Ingen bemærkning.

§ 24 er i Udk. ganske kort og foreslår simpelt hen, at Konsistorium vælger nye eforer. K-M henviser til de ganske forskellige bestemmelser i konsepterne og henstiller til kongen »at decidere, om det saaledes skal være eller ikke«. Dette har man böjet sig for og ændret Udk. efter konsepterne.

§ 25 = Udk. K-M foreslår efter »i Almindelighed« at tilføje: »(dog, saaviidt Oplags Bögers Debit angaaer, ikkun saaledes som i 21de Articul forklaret er)«. Dette er ikke taget til følge.

§ 26 = Udk., undt. at der for ordene »Legati—Consistorio« i dette står følgende: »Bibliotheqvet, og hvad videre dertil hörer, samt tillige i mellem sig selv, og med Universitatis Pro-Kancelario i Følge af den ham allernaadigst meddeelte Instruxes 13de Post«. Ændringen er gjort efter K-M's kritik og forslag, der i realiteten nøje følges.

§ 27 er = Udk.; dog står der her: »og Skrifternes Collection« istf. ordene »eller Bögerne — Forseelse«, samt »Kongen« istf. »Os«. Ordene »af Ephoris — Skyld« mangler i Udk., ligeledes ordene »ved deres — skeet«. Med »restituere« slutter Udk. Ændringerne er alle foreslåede af K-M.

FUNDATS FOR DET ARNAMAGNÆANSKE
LEGAT¹

Vii Friderich den Femte, af Guds Naade Konge til Danmark og Norge, De Venders og Gothers, Hertug udi Slesvig, Holsten, Stormarn og Dytmersken, Greve udi Oldenborg og Delmenhorst: Giøre Alle Vitterligt, At, som Os allerunderdanigst er bleven foredraget, hvorleedes afgangne Arnas Magnussen, fordem Assessor i Consistorio, og Professor Publicus Ordinarius Historiarum et Antiquitatum ved Vort Kongelige Universitæt, i Vores Kongelige Residentz Stad Kiöbenhavn, tilligemed sin Hustrue Mette Magnussen, i Kraft af det Dennem Allernaadigst forundte Facultas testandi, have ved det af Dennem d: 6te Januarii 1730 oprettede Testamente, iblant andet anordnet, at Deres fælles Midler, efter den længstlevendes Död, subtracto subtrahendo skulle anvendes til een eller Toe Studentere fra Iisland, hvis indrettelse aldeles overlodes til da værende Justitz Raad og Professor Philosophiæ ved bemelte Vores Universitæt Thomas Bartholin, samt Assessor og Professor Græcæ Lingvæ sammesteds Hans Gram, som de, der best vidste, hvorleedes afgangne Arnas Magnussen helst ønskede, at dermed til Fædrenelandets og Publici Nötte maatte blive forholdet, hvorfor og den Fundatz, som de Tvende gode Mænd over dette Legato indrettede, skulle være af samme Kraft,

¹ Efter originalen i Universitetets Arkiv.

som om den af bemelte afgangne Arnas Magnussen og Hustrue var underskrevet; Men som det, efter begge Testatorum dödlig Afgang, var befundet, at den Matricul eller Jordebog, hvilken Vores Hr. Far Fader af Salig og Höilovlig Ihukommelse, allernaadigst hafde befalet bemelte Arnas Magnussen tilliigemed afgangne Laugmand Poul Jonssen Widalin, over heele Iisland at forfatte, ikke endnu var bragt i den Stand, at den af Vores Rente Cammer kunde imodtages, og den behörige Afregning, i Henseende til de afgangne Arnas Magnussen, under samme Forretning, allernaadigst bevilgede Diæt-Penge, tilliige bringes i Rigtighed. Saa skal dette fornemmelig have været Aarsag til, at forbemelte afgangne Etats-Raader Thomas Bartholin og Hans Gram, ikke i deres levende Live have kunnet bringe den Denem ved forberörte Testamente anfortroede Fundatzes Indretelse til Fuldkommenhed; Men at De alleene, hver for sig, have efterladt et eegenhændigt Udkast til samme, hvilke begge dog ey alleene i de fleeste og vigtigste Poster ere overensstemmende, men endog tydeligen forklare, hvorleedes de, efter da værende Omstændigheder, have formeent, at der med dette Legato kunde forholdes, naar det först var afgjort, hvor stor Capital de dertil Legerede Midler egentlig sig maatte belöbe. — Og som Vi da tilliige have ladet Os allerunderdanigst forestille, saa vel at den, Jordebogen over Iisland, betreffende Post, er giennem Vores Rente Cammer aldeeles bragt i Rigtighed, saa at Vi ingen viidere Fordring desangaende til afgangne Arnas Magnussens Sterfboe have, som og, at baade Midlerne ved Guds Forsyn, og de saavel forhen, som nu værende Curatorum troe og vindskibelige Huusholdning anseelig skal være formeerede, saavelsom ogsaa med det Arbeide, hvortil samme skal anvendes, tilliige være giort god Fremgang: Thi have Vi, til ydermeere at forfremme forbemelte Testatorum saa priiselige Öyemærke, af de tvende foranföerte Udkaster ladet uddrage, og, efter de nu værende Curatorum, Os

Elskelige Johan Christian Kall, Vores Justitz Raad og Professor Hebrææ Lingvæ, og Bernhard Möllmann, Vores Justitz Raad og Professor Antiquitatum Patriæ ved forbemelte Vores Universitæt i Vores Kongelige Residentz Stad Kiöbenhaun, samt Vores Historiogra[p]hus og Bibliothecarius, deres tilliige herover indhentede allerunderdanigste Betænkning, ladet forfatte en saadan Fundatz over meer omrørte afgangne Arnas Magnussens Legato, som ei alleene med de forommelte Udkaster i alle Ting er overeensstemmende, men endog med fleere Poster, i Henseende til Legati Tilvext, og Tiidernes Omstændigheder foröget, hvilken Vi hermed i alle sine Ord, Puncter og Clausuler allernaadigst ville have confirmeret og Stadfæstet, saa og hermed confirmere og Stadfæste, lydende Ord til andet som følger:

1. Legatum beati Arnæ Magnæi, som bestaaer udi de af den Salig Mand dertil skænkede — 1: Reede Midler, hvilke for nærværende Tiid belöber sig til Capital *Tretten Tusinde, Trei Hundrede, Halvtrediesinds Type, og Sex Rixdaler, Een Mark, Sex Skilling*: 2, Iislandske og andre haandskrevne, og, for den störste Deel, utrykte Böger, efter den derover for sig selv forfattede Catalogus, og 3: trykte Böger, hvilke udi Catalogo over Universitætets Bibliotheque, hver paa sit behörige Sted ere anförte, skal til ævig Tiid være bestemmet og henlagt til at oplyse, forbedre og til Trykken at befordre lade alt, hvad der angaaer de Nordiske, nemlig Danmarks, Norges og underliggende Landes Historier, Sprog og Antiquiteter, hvorunder de ældre Tiider i Norden, deres Geographie, Love, Skikke og Sædvaner, Levemaade, Konster og Viidenskaber, Mynte-Væsen, Monumenter, og alt andet deslige skal forstaaes. Og skal derudi visse Stipendiarii og Haand-Skrivere, under Opsigt og Bestyrelse af 2de Ephoris, bestandig arbeide paa den Maade, som herefter nærmere foreskrives.

2. Legati Capital skal altid staae udsatt paa Rente iblant de

andre Universitætets Midler, og med dens Forvaltning i saa Fald forholdes paa samme Maade, som med disses.

3. Til aarlig Belønning for Stipendiarii anvendes Renterne af den Summa 6000 Rixdr., saaledes at den ældste Stipendiarius Jon Olufssen nyder aarlig Renten af 3000 Rd., og de 2de andre, nemlig Eggert Olufsen, og Biarne Poulssen, hver Renten af 1500 rdlr., men, naar nogen af nu værende Stipendiariis, enten ved Döden afgaaer, eller i andre Maader forfremmes, da fastsættes Stipendiariorum Tall derefter til 2de, hvoraf den ældste nyder aarlig Rente af 3600 Rdr. og den anden af 2400 Rdr.

4. Ved dette Legatum skal efterdags være et incrementum af 2000 rd., hvis Rente aarlig legges til Capital (ligesom med incrementis ved Walchendorfs og Borchens Collegier forholdes); og hvergang de ere opstegne til den Capital 1000 rd., da adskilles bemelte Capital fra incremento, for til sit visse Brug at anvendes. Renterne af det første *Eet Tusinde* Rixdaler anvendes til en Haand-Skrivers aarlige Belønning. De af det næste *Tusinde* Rixdaler, deeles aarlig imellem de Tvende Stipendiarios, saa at den ældste faaer Trende Femte Parter, og den anden Tvende Femte Parter. De af det *Tredie Tusinde* Rixdaler tillægges endnu en Haand-Skriver: De af det *Fierde* og følgende *Tusinde* Rixdaler bruges igien til Stipendiariorum Löns Forbedring, indtil den ældste kand faae 300 rd.; og den anden 200 rd. aarlig, da det icke maae stiiige høyere, ligesom og Haand-Skrivernes Tall ikke maae overgaae tvende, eller deres Løn 50 Rdr. for hver aarlig.

5. Af den övrige Capitals 5356 Rdlr. 1 Mk. 6 Sk., dens Renter, nyde de 2de Ephori hver aarlig 25 Rdr. Saa betales og til nu værende Famulo Bibliothecæ for hans Opsigt med Manuscripterne, hvert Nyeaar 40 rd.; og til hans Successor 20 rd. Alle de övrige Renter af denne sidste Capital anvendes til Böggernes Trykning, de dertil udfordrende Kaaber- eller Træe-Pladers Udstikning, og hvad andre Bekostninger til saadan Oplag kand udfordres. Til

samme Brug skal og Renterne af de Capitaler anvendes, hvilke incrementum föder af sig, efter at Stipendiarii og Haand Skriverne, efter den foregaaende 4de Postes Tilhold, först ere forsynede.

6. Manuscripterne overleveres Famulo Bibliothecæ efter den derover forfattede Catalogus, samt hvad Pergaments og andre enkelte Breve og Documenter tillige forefindes, efter en à parte Fortegnelse, og forvares begge Deele paa Universitætets Bibliothecæ udi visse Skabe for sig selv, til hvilke Famulus Bibliothecæ alleene skal have Nöglen og ellers ingen anden.

7. Famulus Bibliothecæ skal have disse Manuscripta og Documenter under Opsigt og Ansvar, og ikke tilstæde Stipendiariis, mindre nogen Fremmed at udlaane eller tage hiem med sig noget Original Skrift eller Document, med mindre een af Ephorum Skriftlige Tilladelse ham derfor leveres, hvilken dog ei uden vigtige Aarsager, samt ald muelig tagen Sikkerhed, og ikkun til en vis bestemt Tiid, inden hvilken det udlaante ufeilbar skal tilbage leveres, maae udgives, og, saasomt den bestemte Tid er forløben, og det udlaante ei endnu leveret tilbage, da skal Famulus Bibliothecæ strax kræve det igien, og, i behövende Fald, derudinden söge vedkommende Ephori Assistance, eller siden selv staae til Ansvar, for hvad som maatte blive borte.

8. Derimod bör Famulus, naar det af hannem forlanges, være tilstæde at aabne for Stipendiariis, endog paa de Tiider, naar Bibliothecqvæt ellers pleyer at være tillukt, paa det at Dennem ingen Hinder eller Ophold i Deres Arbeide, formedelst hans Fraværelse, skal foraarsages, dog at sligt ikke paastaaes uden Nödvendighed, og paa alt for ubeleilige Tiider, men at den ene i saa Fald, saavidt mueligt, retter sig efter den andens Leilighed.

9. Stipendiarii skulle vælges af Ephoris, naar de ved foregaaende Tentamen dertil have befundet Dennem dygtige, dog maae ingen andre dertil antages, end indfödde Iislandske Studiosi, og

de iblant dennem have Fortrin dertil frem for andre, som fra deres ungdom af grundig have lagt sig efter deres Fædernelands Sprog, og nogenleedes ere bevandrede i dets Historie og Antiquiteter.

10. Deres Bestilling skal fornemmelig være nøje at conferere de gamle Codices med hverandre, paa det at den eene af den anden kand suppleres og rettes: At forfærdige gode og rigtige Oversættelser af de utrykte Skrifter, saaledes at De, uden at blive mørke og uforstaaelige, nærme sig, saavidt mueligt, til Textens Ord og Meening, At udarbejde tydelige Conspectus over Manuscripterne, af hvilke saavel Deres Ælde og Troeværdighed kand erfares, som hvad Sammenhæng den deri afhandlede Materie, naar den er historisk, haver med den Almindelige Nordiske Historie, og dertil föye de Chronologiske og Genealogiske Tabeller, andre Anmærkninger og Glossarier over de ældste og sielden forekommende Ord, samt intet i nogen Maade at forbigaae, som ad illustrationem manusciporum Magnæ[an]orum¹ promovendam maatte tienligt eragtes. Ikke mindre skulle de nøje efterforske, hvad der i Manuscripterne maatte findes at være taget eller oversatt af Fremmede Scriptoribus Coævis, for deraf at erfare, om, og hvorvidt disse kunde forbedres af hine. Ligeleedes bör de söge at samle, bringe i Orden og oplyse b: Arnæ Magnæi og andre lærde Mænds her og der adspredte Optegnelser og Anmærkninger, samt endelig ved Bøgernes Trykning have et vaaget Öye med Correcturen og i andre Maader, dog at alt dette skeer efter foregaaende enten Anviisning af Ephoris, eller Forespörgsel hos dennem og deres Raadförelse.

11. De maae aldeeles ikke paa egen Haand lade noget komme for lyset udi disse Materier, men Alting skal först af Ephoris

¹ Rettelse for Magnæorum, der maa være en feilskrift; det findes dog således i det oprindelige udkast.

være efterseete, censureret og approberet, förend det til Trykken maae befordres.

12. De beholde dette Stipendium, saalænge de opføre sig u-paa-klagelig, og arbeide ved dette Verk, og maae ingen, som i sine Unge og Friske Dage haver paa lang Tiid viist særdeeles Flittighed, og giort betydelig Tieniste ved dette Arbeide, derfra paa sin Alderdom forskydes, saalænge han endnu vil, og kand giøre nogen Slags Hielp derved, skiönt den, formedelst Kræfternes Aftagelse, ei maatte befindes saa tilstrækkelig, som tilforn.

13. Skulle de selv godvilligen forlange fra Stipendio at entleediges, eller og, imedens de oppebære samme, ved Döden afgaae, da udbetales 3de Maaneders Stipendium over Tiden til Reise Penge for dem, som tage Afskeed, og til de Afdödes Begravelse.

14. Alt hvad de for sig selv kunde have udarbejdet ved Hielp af Legati utrykte Sager, tilhörer Legatum alleene, og bör af de fratrædende afleveres til Ephoris, med mindre disse, imod deres Beviis, betroe dennem det, indtil det er bragt i fuldkommen Stand; Men af de bortdödes Sterfboer skal saadant uden Vegring eller Vederlaug strax til Ephoris udleveres, enten Dödsfaldet er skeet, imedens de vare Stipendiarii, eller efter den tiid.

15. Skulle de befindes i kiendelig Eegensindighed og Ulydighed, eller med virkelig Utroeskab at omgaaes Legati Sager, saa at alt sligt befrygteligt maatte blive dets Öyemærke til Hinder og Skade; Eller og, saafremt de til nogen uordentlig og lastværdig Levemaade skulle henfalde, da, naar de ikke adlyde de Advarseler og Paamindelser, som Ephori dennem give, og derefter viise kiendelig Bedring, skal Consistorium Magt have, uden Lovmaal og Dom, efter Sagens og Forseelsens Beskaffenhed, enten paa kort eller lang Tiid at tage Stipendium fra dem, eller og dennem derfra aldeeles at udelukke.

16. Haand Skriverne, som ogsaa bör være Jislandske Studenter, skulle fornemmelig bruges til at afcopiere de originale Ma-

nuscripter, og derfor være vel övede i at læse den gamle Skrift, og dens Ligaturer; De maa ikke skrive nogen Copie ud efter en anden Copie, med mindre denne er skrevet enten med b: Arnæ Magnæi egen, eller med en anden lærd og tilforladelig Mands Haand, eller og saa nöye confereret, at den, efter Ephorum Paateigning, kand ansees som en Original. Og skal der fornemmelig sees der hen, at der af hvert original Manuscript haves Tvende tilforladelige Afskrifter, det eene som Stipendiarii under tiiden kand have hos sig til Brug, og det andet til at staae paa Bibliotheqvets hos Originalen, og at bruges i sin Tiid til at trykke efter.

Naar saadan Forraad af Copier er erhvervet, kunde de siden afskrive hvis Manuscripter, Fædernelandets Historie og Antiquiteter angaaende, der enten med Allernaadigst Bevilling af det Kongelige, eller med Consistorii tilladelse af Universitætets, eller formedelst andres Velvillighed af Privates Bibliothequer kunde udsøges, hvilke Afskrifter altid iblant Manuscripta Magnæana hensættes. Endelig, naar intet meere af det Slags Arbeide er forhaanden, kand de, efter Ephorum Anviisning, giøre nyttige Excerpta af Scriptoribus Antiquis, medii Ævi, et novis, som høre til den Nordiske Historie og Antiquiteter, eller gode Anviisninger og indices over de Fremmede Scribentere, i hvilke noget des angaaende forefindes.

17. Til den offentlige Bekjendtgjørelse ved Trykken udvælges først de troeværdigste, beste og nyttigste Skrifter, og dernæst de, som ere af ringere Værdie: men hvad som maatte befindes at være til störste Deelen Fabelagtig, efter mange gamle Scribenters Maade, og saaleedes ei til synderlig Nytte, deraf alleene udtages, hvis i Almindelighed kunde tiene til at oplyse de gamle Leges, Mores, Ritus et Consuetudines etc: som da udi Anmærkninger til andre Skrifter kand anbringes.

18. Omendskiöndt Ephori ingenlunde ere forbundne til, Selv

herudi at arbejde, saa dog, i Fald nogen af dem godvilligen paa-tager sig et eller andet af disse Skrifter at udgive, forstaaer det sig selv, at sligt, hvorved Stiftelsen vinder saa meget større Anseelse, fremfor noget andet i Trykken bör udkomme.

19. Alt hvad, som udgives i Trykken af b: Arnæ Magnæi Skrifter, eller af hans efterladte Bibliotheque, maae stedse bære en Erindring af hans Navn, og saavel paa Titulen, som i Fortalen med Taknemmelighed ihukkommes: Og maa det altid nøje iagttages, at der ved ethvert Skrifts Edition giøres tydelig Forskiæl imellem, hvad der er b: Magnæi eget, eller andre Lærde Mænds, og hvad der er Stipendiariorum Arbeide.

20. Naar intet meere iblandt b: Arnæ Magnæi Samling findes, som er tienligt til at komme for lyset, da udvælge Ephori i dets sted andre gamle Manuscripta eller gode Skrifter, saafremt de ellers angaaer de Nordiske Antiquitæter, Historie eller Sprog; i hvilket Fald der sættes paa Titulbladet: Editum Sumptibus è Legato b: Arnæ Magnæi factis. Men ingen Skrifter udi andre Facultæter, eller om andre Materier, end forhen mældet er, maae af dette Legato til Trykken bekostes.

21. De Böger, som saaleedes af Legato oplegges, skulle alle trykkes paa godt hvid Papiir, samt med nye, reene og ziirlige Typis. Ethvert Exemplar maa hæftes, förend det sælges, paa det at Publicum kand viide sig sikker for Defecter. Priisen ansættes saa taalelig, som skee kand, da det er nock, naar Legatum omtrent bliver skadesløs. Alt hvad der ellers paa saadanne Oplag vindes, det legges til den Capital, som til Omkostningerne paa Tryknin-gen er bestemmet; Saasnart en Bog af Legati Oplag fra Trykken er bleven færdig, skal Ephori være bemyndigede og forpligtede, dog med Consistorii Samtykke, til at handle med visse Boghandlere, eller andre dertil beqvemme Persohner, til hvilke Ephori kunde aflevere Exemplarerne, for samme paa Legati Regning at udsælge, imod at nyde visse Procento i Provision af hvad de

sælge, hvorover de hvert Quartal skulle indgive en Extract, og hver 11 Junii og 11 Decembris levere til Ephoros, hvad Penge de bortsolgte Exemplarer beløbe sig til, at samme da strax ved første Leilighed paa Rente kunde vorde udsatte. Saa skal der og stikkes en vis Vignette til de Bøger, som fra Legato udkomme, hvilken skal trykkes paa den anden Siide af Titulbladet, og Ephororum egenhændige Navne derunder tegnes, hvorfore og Titularket altid skal være Skriv-Papiir.

22. Skulle det især i Begyndelsen holdes fornødent, noget Oplag enten per viam Subscriptionis, eller ved Accord med en Boghandler at bestride, kand der, for saa vidt, ikke være noget derimod at erindre; Dog, hvad det sidste Tilfælde angaaer, da, som ingen Boghandler er at fortænke, at hand fornemmelig seer paa sin egen Fordeel, hvori hans Levebrød bestaaer, saa maae derimod intet sluttet derom med nogen, med mindre hand forpligter sig til at giøre Oplaget paa samme Maade, som om Stiftelsen det Selv havde besørget, paa det at Stifteren ikke skal berøves den udvortes Anseelse, hvilken saavel Legati Værdighed, som Materiernes Vigtighed med Rette udkræver. Fornemmelig maae intet trykkes uden Riget eller andensteds, end der, hvor Stipendiarii kunde være tilstæde, og selv besørge Correcturen.

23. Af alt hvad der oplegges, gives Stiftbefalingsmanden, Amtmanden og begge Biskopperne over Jisland, samt de 2de Ephoris og Stipendiariis hver sit Exemplar for intet: Saa kand der og paa liige Maade propter Affinitatem sendes Exemplarer til visse Universitæter og lærde Corpora i Sverrig, Tydskland og Engelland, naar de findes disponerede til at giøre Giengield i liige Tilfælde, saavidt deres Historier og Antiquitæter angaaer, paa det at et saadant commercium kand tiene til saa megen meere Oplysning paa alle Siider.

24. De nu værende Ephoris bliver det forbeholden at nævne og beskikke dem, som De ville have til Successores i deres Sted

efter deres Afgang, og dette deres Vall Skriftlig at efterlade under deres Haand udi en forseiglet Couvert, som indlægges i Rectoris Kiiste i Consistorio, og ikke maae aabnes uden af dem Selv, saalænge de forblive in Ephoria; Siden, naar een er afgangen, aabnes Seddelen, og da sees, hvem den Afgaaende haver nævnt til ham at succedere; Det samme overlades til enhver efterkommende Ephoro at giøre, hvis de skulle finde det behageligt og tienligt.

25. Ephori skulle annamme, og igjen udtælle de aarlige Renter, og i Almindelighed forestaae Legati gandske Administration, for hvilket de aflegge vedbørlig Regnskab til Consistorium hvert Aar, paa den første Consistorii Dag efter Michelsdag.

26. Ved samme Tiider skulle de eftersee Legati Manuscripter, Breve og Documenter (men de trykte Böger ikkun hvert Tredie Aar, og, naar det da falder beleiligst) samt tilliige imellem sig selv og med Consistorio overlegge, hvad der först kand beforders til Trykken, samt paa hvad Maade sligt best kand skee. Og maae derved endelig paasees, at der, om ikke hvert, saa dog i det mindste hvert andet Aar, noget kommer fra Pressen, da enten store Verker i visse Tomer kunde afdeeles, og Aar efter andet udkomme, eller og, imedens disse ere i Arbeide, mindre Skrifter paa nogle Ark, som Mand lettest kunde komme afsted med, udgives. Hvad i saa Fald bliver besluttet at skal publiceres, og, naar det kand ventes, giøres offentlig bekiendt inden Aarets Udgang.

27. I öfrigt hår Ephori at bruge og udviise saadan Troeskab, Omhyggelighed og Forsorg, at denne Foundation i alle sine Articler og Puncter nöje og flitteligen bliver efterlevet, og intet enten af Capitalerne, eller Bögernes, især de skrevnes, Collection, ved deres Skyld og Forseelse, forkommer eller formindskes, men alting til den destinerede Brug anvendes, som de for Gud, Os, Fædernelandet og det Kongelige Universitæts Patroner og For-

svar, ville være ansvarlige. Skulle imod Forhaabning anderleedes af Ephoris paa deres egen Haand, og ved deres egen Skyld blive handlet, da staaer det ei alleene enhver, som kand giøre det beviisligt, frit for, derover at klage, og Forseelsen paa behørige Steder at angive og bekiendtgøre, men endogsaa især den verdslige og Geistlige Övrighed i Iisland, deres Besværinger og Desideria at anmælde til Universitætet, som derpaa haver at raade Boed og ved alle Middel at tilholde Ephoros Foundationen upaa-klageligen at efterleve, og Skaden, om nogen maatte findes, ved deres Skyld at være skeet, ex proprio at restituere: — Hvor-
 efter alle og enhver Vedkommende sig allerunderdanigst have at rette, og stedse derhen see, at denne Foundation udi alle sine Poster og Puncter saaleedes som foreskrevet er, nöye vorder iagt-
 taget og efterlevet. Givet paa Vort Slot Christiansborg udi Vores Kongelig Residentz Stad Kiöbenhaun den 18de Januarii Anno 1760.

Under Vor Kongelig Haand og Signet.

FRIDERICH R.
 (L. S.)

I. L. HOLSTEIN.

[På foden]: Confirmation paa en Fundatz over afgangne Professoris Arnæ Magnæi, og Hustrues Legatum ved Kiöbenhauns Universitæt til de Danske og Norske Historiers Oplysning og Forbedring.

NOGLE SAMTIDIGE UDTALELSER OM
ARNE MAGNUSSON

1.

OPTEGNELSER AF DR. P. DEICHMAN, 1691¹

1691, den . . . havde jeg en temmelig lang Conference med en lærd Islænder ved Navn Arnas Magnæus, som har oversat de fleste af *carminibus* som findes i den *Tractat de causis spretæ a Danis mortis*, hvilket Bartholin selv i Præfatzen vidner, og som nu efter hans Död skal elaborere den begyndte *historiam ecclesiasticam danicam*. Vores förste Discours var de *Magia Islandorum*; han forsikkrede at de fleste Relationer vare falske, og kom deels af deres gamle Overtroe, deels af deres Bøger hvoraf de lærer det, hvilket altsammen han som *ἀυτοπτης* confirmerede, og berettede at være denne: naar de vil skade nogen eller hans Fæe, Gods etc., da tage de et aflangt Stykke Træe som kan sluttes at være saalangt, at det kan naae en Döds Legeme, som er begravet i Jorden, og er saa bredt som et Par Fingre og tykt efter Proportion; paa dette Træ skjær de deres *Characteres Magicas*(!), og siden illinerer de *incisuras* med deres eget Blod; gaae saa hen til en Döds Grav og stikker denne Kiep der ned udi, der som de nu kan naae den Dödes Legeme, da troer de at den Döde kommer op til dem, hvilken de da befaler at han skal giöre deres Uven den eller den Skade; siden, siger de, gaaer den Döde i sin Grav igjen, men kommer hver Nat til dem, da de strax maa flye ham noget at bestille, som f. Ex. at slaae et Faar eller Lam ihjel,

¹ I Suhms Nye Samlinger til den danske Historie, III, 1794. s. 109-12. — Sml. Arne Magnussons Brevveksling med Torfæus, s. XXIX-XXX.

eller noget saadant, og derover kommer det, at de Uskyldige som de ellers ei vilde skade, lider tit Fortred; men taler den Døde naar han kommer op af Graven, til dem, förend de kan tale til ham, da dræber han dem. Ellers har de og andre *Figuras Magicas* for at betage et Menneske sit Syn, Hörelse etc., giöre ham urolig, skjære paa Baadene til dens Fortred som den bruger etc. etc., hvilke alle ere irraisonable *Figurer*, som hverken de selv eller noget Menneske kan vide hvad det skal være, men af gamle *Monumenter* og *Conjecturer* kan man slutte, at det er *Imprecationes*, og *Diræ* skrevne med *Rune-Bogstaver*, af hvilke *Bogstaver* disse *Figuræ magicæ* ere componerede, saa at enhver *Figur* bemærker et Ord, paa den samme Maneer som *Steganographi* lærer; nu ere disse *Figuræ magicæ* per *traditionem* conserverede, men *Ordene* som de bemærke, og *Bogstaverne* af hvilke de vare componerede vides ikke. Ellers sagde han, at ingen *Nations magia* var saa ridicul og fuld med absurdis *opinionibus* som *Islændernes*, ja at den endogsaa iblandt *Hedningerne* var holden for infam, saa at man læser om en norsk *Konge* der lod brænde sin egen *Sön* for *Magie*. De have og et *Sigillum Salomonis* som skal være det samme der staaer i *Trithemii Steganographia*, men er ganske *corrumperet* og *vanskabt*.

Dernæst fortalte han om de *Documenter* hvoraf vores *Videnskab* til *antiquitatibus danicis* er tagen, at de *Monumenter* som af *Wormio* og andre *Danske* ere trykte, ere ganske af ingen *Værdie*; thi ikke et eneste af dem var ret trykt eller ret verteret, tit er der falske *monumenta* trykte, ofte sat *alterum tantum* til det der findes paa *Stenene*, da de *Svenske* derimod ere langt *correctere* trykte og verterede. Ellers var det vist, at i *Island* eller *Norge* etc., aldrig var nogen *Bog* skreven förend *Aar Christi 1100* og nogle, saa at der er intet om, at *Rune-Bogstaver* ere ældre end *Cadmus*, da dog *Islænderne* selv sige, at de skulle være komne ind med *Odin*, hvilken skulle have levet i *Pompeji Tider*, ja var *maxime probabile* at aldrig nogen *Bog* var skreven med *Rune-Bogstaver*, og kan *O. Wormii Fallacia*, i det at han har ladet trykke med *Rune-Bogstaver* de *Manuscripter* som han fandt for sig med *latinske*, aperte bevises af de *Manuscripter* som endnu findes hos hans *Sön Doctor Wilhelm Worm*. For det tredje sagde

han, at det Sprog som taltes i disse nordiske Riger, aldrig var kaldet, som de Svenske nu kalder det: Gothica, Sveo-gothica, Scandica etc. men at det altid endog i Norge förend det nogetid kom under Danmark etc. blev kaldet det danske Maal, som af Manuscripter kan bevises, og at dette Sprog er nu saa immuteret, at mangfoldige af de Ord som findes udi de gamle Carminibus, er nu hartad saa underlige for Islænderne selv som Ebraisk.

Videre fortalte bemelte Arnas Magnæus mig, at han havde af troeværdige og ved Stedet fødte Folk deres Relation, at den hele Historie om Moskeströmmens Svelgen er ikkun en Fabel, og at det bestaaer altsammen derudi, at der ligger 3 smaa Øer sammen hartad i en Treangel, imellem hvilke Söen med stor Fyrighed trænger sig, og derover bliver repercuteret af lateribus insularum, saa at der bliver en Species circulationis aquarum og at alle de Historier, som fortælles om Træer, Hvale etc., som skal være förte ned i Svelget af Vandets Magt, er Lögn; saa og den Snak, at denne Vortex skulle have Communication med mari bothnico.

Item, at den sidste Tidende som vi har faaet fra Grönland, var Aaret 1389, og at den störste Aarsag hvorfor Seglasen derpaa er efterladt, var fordi Seglasen Tid efter Tid blev mere farlig og Isen i större Mængde, hvilket maaskee saa har besat det rette Grönlands Littora, at ingen kan komme dertil, til hvis Bekræftning han ydermere sagde, at der i vore Tider er skeet store Forandringer paa Seglasen, Saisons lisen etc. i Island, nemlig:

a) at endog Folk som endnu lever og ikke ere ret gamle kan erindre sig, at Vinteren var heel stræng, Vaaren meget mindre, og Sommeren varm, da dog nu Sommeren ikke er varmere end Vaaren var för, og derimod Vaaren mestendeel meget kold med skarp Frost og Kulde, hvilket för tilhörde Vinteren.

b) At der nu paa Rejsen til Island findes usigelige store Bölger, liden Soelskind og enten blik stille eller og stor Storm, da der tilforn var liden Söe, godt og mageligt Vejr, med et Ord kuns en liden Lystreise.

c) At der for nogle Aar siden kom fra Söen i Norden en usigelig stor Mængde Iis, hvilket besatte den ganske Deel norden af Landet, og var i saadan Mængde, at det ene Stykke Iis som var

yderst drev de inderste Stykker ind ad marginem terræ, hvilket forhindrede at der ikke kunde komme en Baad langt mindre et Skib til eller fra Landet, men alle de Kiöbmænd som havde Havne norden paa Landet, maatte gaae hjem med deres Ladning igjen og uforrettet Sag.

Folkene paa Island kunde ikke mindes at dette nogetid var skeet för, men holdt det for et ondt Omen, som det og var, efterdi de nær havde död af Hunger.

Det er troligt, sagde han fremdeles, at det formedelst Isens daglige Formerelse og Neddrivelse fra Polo, ogsaa saaledes er gaaet med Grönland, og de christne Indbyggere enten döde af Hunger eller været nöd til at bruge det samme Vitæ genus, som de Vilde, og saaledes degenereret til deres Natur. Endelig sagde han og, at det var kuns Fabler hvad man finder paa Landkortene de fontibus lanam nigram in albam, albam in nigram convertentibus, item fontibus cerevisialibus etc.

2.

AF OLOF CELSIUS'(SEN.) DAGBOK 1696-98¹

Den 22 April (1696) blef jag bekant med den lärda Isländaren Arna Magnæo uppe i Akademiske Bibliotheket i Leipzig, med hvilcken jag sedan dagelig umgänge hade så länge jag var i Leipzig. Den 23 April gaf mig Bibliothecarien og Matheseos Prof. Pfantzius lof att alla dagar gå up i Bibliothequet, om han der vore eller intet. Nycklarne hemtade jag tillijka med Magnæo hemma i hans huus straxt bredevijd Bibliothequet, och gick jag hela denna tiden igenom så väl manuserpterne som dhe tryckte böckerna i samma Bibliotheque tillijka med Isländaren Magnæo.

— — —
Den 24 Aprilis lät jag inskrifva mig hoss Rectorem Magnif. Pr. Pfantzium.

Dagen tillförende var jag hela dagen uthi Bibliotheket tillijka med Magnæo, då han gaf mig några exemplar af sin Chronica

¹ »Dagbok under en resa i Tyskland, Frankrike och Italien 1696-98«, meddelt af C. G. Styffe i Danske Samlinger for Historie, Topografi, Personal- og Literaturhistorie, 2. r. IV. bd. (1874-76), s. 255-58.

Sialandiæ, som han nyligen där låtit trycka, och myckit discourerade om våra lärda i Sveriget, såsom om O. Rudbeck. Han mente hans Atlantica intet vore satt på fasta fötter, sade att han galit citerat loca auctorum, såsom där hoos Platonem står, att Atlantica var så stor som Africa og Libya tillsammans, sätter Rudbeck ey uth simul, uthan föret så fram, som Africa eller Lybia. Vergion är af Marino Geographo galit citerat uthur Plinio, i stället för Nerigon, som dhe bäste editionerne hafva, eller kan det vara galit tryckt i Marino. Dhe Isländska Sagorna vare intet att bygga uppå. Isländarnas lärda seculum har varit circa an. Chr. 1000, då dhe skrefvo sant. Men seculo 1200 och 1300 togo dhe mehr och mehr af sedan dhe blefvo oroad af krig. Når dhe intet hade mehra sant att skriva, hade ey heller connoissance med andra folck, begynte dhe att fingera sådana απορα, som aldrig kunna skee alt om krigshandlingar, gifftermåhl, frijerij och sådant mehra. Græci, som nämnas i våra lagar och på våra stenar, dem vij skolat haftt commercier med, är Russi, docente Adamo Bremensi. Messenius, Arrhenius och Hadorphius äro ährlige karlar som producera richtige och sanna documenter, dem dhe bygga uppå. Men Rudbeck, Verelius, Reenhielm etc. gå altför vidt med dhe Svenske sakerna. Dhe Svenske prostituera sig, när dhe befatta sig med att vertera dhe Isländska Sakerna.* Doch är Verelius här uthinnan att berömma, som till äfventyrs haftt god hielp af Isländaren Rugman. Isländarna sielf förstå ey väl deras gamla carmina, hvilcka dhe fordom data opera giordt så obscura. Verelius har rätt i det han häcklar upp Lyschander och Vormius, ty dhe hafva och velat bevisa dhe Danska antiquiteterna af Isländske fabler, och andra skarns argumenter. Excerpta ex scrip-

---

* Tillägg i Kantén: Ja och sielfue Isländarne, som hoos dem är, hvilcke mestendels är olärdt folch och gifva aldrig sagorna uht såsom manuscripterna hafva uthan vända orden effter den pronunciation, som dhe nu i denna dag äro vahne vijd ex. gr. maþr, olikr, sueirn skriva dhe altijd: maþur, olikur, sueinn etc. Mycket kommer och deraf, att dhe ey förstå abbreviaturerna i manuscripterne. Exempel häraf finnes i Hervara Saga och andra, som hos oss (dee Danske) äro utgifne myckit ovåhligt.

tis Caroli Episcopi Arosiensis, som Verelius gett uth, äro aldeles supposititia. Runstenarna äro ey så gambla som många mena. Uthi Helsingeskrifften, hvaraf jag vijste honom ett specimen, kunde han ey finna sig. Han hade åthskillige saker uthi Antiquiteterna för sig att elaborera, ibland annat ett fragment af en gammal Isländsk saga på pergament af 6 blad allena in quarto, huilcken han afskrifvit och verterat uppå Latin, der handlas om huru en konung i Sweriget lade Danmark under sig, och åter en Dansk konung lagt Sweriget under Danmark. Han hade Trojoman Saga på papper ms., sade sig hafva henne uppå perman i Köpenhamn. Jonæ, Episcopi Holensis, vitam et res gestas hade han af Gammal Isländska verterat på Latin, och sade sig skola skicka henne till Papebrock i Antwerpen som der sammansankar och uplägger Vitas sanctorum. Han hade i Köpenhamn alla Isländske Sagor tillsammans. Ælnothum, som Meursius uthgifvit, hade han confererat med sielfve MS uthi Bibl. Hafn., af hvilcket Meursius honom ederat, sed non optima fide, det han sade sig en gång skola vija. Han vore sinnad att låta uthgå en Grammaticam Islandicam linguæ antiquæ, emedan Runolphi Jonæ Grammatica är uppå det nu brukliga språket. Nu för tiden vore han dageligen occuperad att sammanleta alt hvad som tienar att upplysa Historiam Danorum Ecclesiasticam, den han ämnar skriva, effter hon intet blef fullfölgd af Thoma Bartholino, för dess hastige död skull. Han hade hoos samma Bartholinus varit Amanuensis och viste, huru han samma värck projecterat, derest ingen ting lærer anföras, som icke bevijses af sanna och gode documenter. Föruthan alt detta sade han och, att Sahl. Rijks Drotsen Gref Magnus de la Gardie köpt Stephanii Bibliotheque af dess arvingar, och att Kong Carl den 10 fått i Danmark, medan kriget påstod, ett träffligit Bibliotheque, det han skiänckte åht en herre i Pommern, som heet Cojet, hvar det sedan vägen tagit, viste han icke.

AF SEBASTIAN KORTHOLTS NOTITZEN, 1714¹

Christ. Wormius Episcopus hat von Palthenio aus Greifswald gekriegt De Mahumede, Christo et Mose Mst. blasphemum. Der secretaire Franckenau hat beschaffet dass Mr. Arpe solches abgeschrieben, wenigstens einen theil daran. So hat er auch verschafft dass aus dem Exemplar des Profess. Histor. Magnus Arensen er Patiniana des Guidonis Patini abgeschrieben woraus Prof. Magnesen oder Arensen mir viel vorgelesen.

— — —
 Prof. Arnas Magnæus Historiae Prof. zeigte mir sehr viel MSS. Islandica vor welche er selbst aus Island abgeholt. Er versteht Isländisch, Dänisch, Schwedisch, Franzos. etc. Sein bestes MSS ist Edda und Schallda. Scalda ist ein theil Eddae und Edda sind poemata Islandica die aber nimmer können vertirt werden, weil ex. gr. mare kan mit unzähligen synonymis in der Isländischen sprache ausgedrückt werden aber zu deutsch müste man setzen meer, meer, meer, etc. Das wäre keine verdolmetschung. Er zeigte vor viele passagen die nicht befindlich sind in der Edda so in der Königl. Biblioth. vorhanden und welche Torfaeus gebrauchet der gar zu leichtgläubig ist und in Chronologicis sich oft verstossen hat. Magnusen hat viel briefschaften auf pergamen welche zur chronologie dienen, und sehr viel Leges intricatissimæ. Die Edda war ohngefehr 1360 geschrieben. . . .

Magnesen (Magnæus) Prof. Histor. hat eine stattliche Collection Patinianorum (Guidonis) welche Wilh. Wormius aus Frankreich gebracht. Sie sind wie Menagiana zu lesen.

AF HANS GRAMS BERETNING OM J. L. MOSHEIMS
OPHOLD I DANMARK, 1722²

»Mandens [d. e. Joh. L. Mosheims] Genie, Lærdom og store litterariske Kundskab, saavel som hans behagelige Væsen og Om-

¹ Sebastian Kortholt's Notizen über seinen Aufenthalt in Dänemark, namentlich Kopenhagen, Februar bis Mai 1714, vornehmlich litterarischen und bibliothekarischen Inhalts (forfatterens autograf af 1714), i Hamburg Stadtbibliothek, Cod. geogr. 86 a, 8vo, bl. 6, 15, 16. ² I Badens Kiöbenhavns Universitetsjournal V, 1797, s. 3-19. I uddrag.

fang gjorde, at de intet holdt skjult for ham i deres Fag. Selv var han nysgiærrig, spurgte flittig om alt, og indhentede ved den Gave han besad til at lede og, saavel i offentlige som i private Bibliotheker, i en Tid af omtrent 20 Dage — længere opholdt han sig ikke her — en saa udbredt Kundskab om vor videnskabelige Forfatning, som en anden knap i et heelt Aar havde indhentet sig. Iblandt andet foreviste Arnas Magnæus ham sin overordentlig store Samling af Haandskrifter og gamle Diplomer, som han deels med egen Haand, deels ved lønnede Skrivere havde copieret efter Originalerne; desuden sine Rettelser i Saxo Grammaticus, i Olai Wormii Monumenter, i Lindenbrogs Scriptores septentrionales og i andre Böger. Endelig meddeelte han ham ogsaa et Brev de lingua Evangelicorum Gothicorum, som ere til under Ulphilas Navn. Villig tilstod han fremdeles sin lærde Giæst Brugen af en Codex, som indeholdt en Commentar til Apocalypsis af en spansk Theolog Aprigio fra det 6te Aarhundrede, der ikke var udgivet, og som meget siælden forekommer i Bibliotheket, ja som nogle endog har anset for aldeles forkommet«.

Gram »aabnede ham næsten alle sine Skatte«, deriblandt egh. afskrift (med tilføjede bemærkninger) af et formentlig hidtil uudgivet fragment af Plutarch; Gram »gjemte endog selv omhyggelig paa de Pergamentblade, hvoraf det var uddraget, dem hans Ven Arnas Magnæus havde foræret ham. Magnæus havde fundet disse Blade i Enden af en vis latinsk Codex, som henhørte til den Samling af Haandskrifter, hvilke han havde faaet fra Jens Rosenkrantz's Bibliothek, og som fra Spanien vare bragte her ind. Til samme Samling henhørte ligeledes den omtalte Aprigius eller Apringius over Aabenbaringen, foruden nogle Ciacconianske og andre Haandskrifter, hvoraf nogle faa endnu ere tilovers, som findes blandt Arnæ Magnæi Manuskripter paa Universitets Bibliotheket. Paa denne Maade vare ogsaa de Pergament-Blade komne til Gram, som, efter en nøyere Undersøgelse over Fragmentet, havde i Sinde at udgive det med Anmærkninger og Oversættelse«.

Mosheim opmuntrede Gram til udgivelse af Plutarch, men får hans samlinger til låns under sit ophold her. Ved afrejsen med-

fører han nogle brevsamlinger, som han påtager sig at udgive. Efter at være kommen hjem tillægger han sig selv æren for Plutarchs fremdragning m. v. I et brev til Jacob Hasæus, i bremiske Bibliothek (Class. 6. Fas. I. 4. p. 749) skriver han fra Kiel [1723?]: »Jeg har af en meget gammel Codex afskrevet Plutarchs περιευγενειας, som De veed, af de Lærde var anseet for tabt. Jeg har faaet fat paa Aprigii Pacensis Commentar til Apocalypsis, der ligeledes ansaaes for længe siden tabt, og som Isodorus Hispanensis og andre Gamle anføre med saa megen Roes. Den kom jeg over i en meget gammel Codex, som har tilhørt Aria Montanus, og er skrevet i Barcellona Aar 1300. Jeg har confereret Adamus Bremensis med en berømt Pergamentcodex paa Universitets Bibliotheket. Jeg har ved Hielp af Arnas Magnæus forbedret Lindenbrogs Scriptorum Septentrionales, som ere yderst feilfulde udgivne. Jeg har faaet fat paa den store Antiquars, Otto Sperlings Breve til de største Mænd paa hans Tid, hvoriblandt ere næsten 100 fra Cuper af det lærdeste Indhold. Jeg har skrevet en Afhandling om Ulphilas, som dog endnu mangler sidste Haand. Først burde jeg have erindret, at jeg har indgaaet Ven-skab med Danmarks lærde Mænd, Gram, Höyer, Casper Bartholin, og andre som jeg er forvissat paa, siden at faae af, hvad jeg begjærer. Hvor mange, og hvor store Skatte besidder ikke Danmark! hvor mange Skribentere, som endnu ikke ere udgivne! hvor mange sjældne Mindesmærker, især i den nordiske Historie! Hvor mange fortræffelige Haandskrifter indeholder alene det Rostgaardske Bibliothek! Men det mangler disse Skatte paa dem, som kunde tage sig af dem, og »saaledes som Tiderne nu ere, finde de dem næppe«.

Gram sættes i forundring ved brevet: Mosheim har Magnæus uafvidende afskrevet Aprigii kommentar; har sandsynligvis opdaget de forbedringer til Adamus Bremensis, som Fabricius anfører i sit Bibliotheca medii ævi Tom. I. og vindicerer deres rette forf. Arnas Magnæus. M.s forhold til Lindenbrog består i, at »Magnæus, da de kom paa Tale om Lindenbrog, havde viist ham de vitiøse Steder, som han i Margen af Bogen havde rettet. Det samme maa man tænke om hans Afhandling om Ulphilas. Det

vigtigste og meste deri har han udplukket af Magnæi Observationer«.

»Da sligt ikke kunde dölges, især da Magnæus, en stor Fiende af det lærde Pralerie, ved adskillige Leiligheder stiklede paa Mosheims Brev« — beslutter man at höre ham, og hofpræst Conradi tilskriver ham. Mosheim svarer og beklager brevets trykning samt erklærer gengivelsen for unöjagtig, giver

1) nogle forklaringer ang. Plutarch-fragmentet.

2) »Hr. Arnas Magnæus tager ilde op, at jeg har skrevet en Disputats om Ulphilas? Er det ogsaa mueligt, at den lærde Mand kan tage dette ilde op? eller bilder han sig ind, at jeg har udgivet hans Brev om Ulphilas, som han meddeelte mig, for mit, eller nogensinde vil udgive det for mit? Tænker han det, saa kan jeg forsikre ham for den evige Gud, at jeg aldrig har haft det i Sinde. Hans Brev gav mig Lejlighed til at faae mine for nogle Aar siden samlede Collectaneer om Ulphilas frem paa nye og at bringe dem i Orden. Deraf opstod en Disputats om Ulphilas, som jeg med det förste agter at lade trykke, naar jeg först faaer den nye Udgave af Codex argenteus fra Holland, som jeg venter paa. Jeg agter deri at anföre p. 20 og 26 af hans Brev med megen Berömmelse, og dersom han tillader det, at lade det heelt aftrykke. Jeg har allerede med tilbörlig Roes erindret dette Brev i mine Noter til Cupers og Sperlings Breve p. 6. Hvorledes kan det da være, at den ærlige Mand stöder sig over min Beretning til min Ven, at jeg havde skrevet, men endnu ikke udarbejdet en Afhandling om Ulphilas. Mit Forehavende er uendelig forskielligt fra hans. Jeg handler om Ulphilas; men han om Sproget i Codex argenteus, som man tilskriver Ulphilas. Men saaledes gaar det, naar man uforsigtig lader private Breve trykke. Hvor let födes heraf Misforstaaelse. Dog jeg haaber at alting skal blive godt igien, naar mine Venner faae denne Efterretning. Jeg maatte jo være gal, naar jeg i andre ærlige Folks levende Live, som selv kunne skrive, tilegnede mig deres Arbeider!«

Plutarch-fragmentet bliver trykt af Wolf i Hamborg efter at M. har måttet göre afbigt.

Ang. de M. til udgivelse overladte breve af Cuper og Sperling

viser han ogsaa stor upålidelighed. Adskillige eksempler på M.s usandfærdighed anføres; særlig fremhæves et brev fra ham i la Crozes Thesaurus epistolicus I om hans besøg i Danmark.

5.

AF C. M. STUBS BREVE TIL H. GRAM, 1731-33¹

Bergen ³/₄ 1731. Prof. Holbergs Beskrivelse over Danmark og Norge har jeg nyelig giennemlest . . . Hans gamle Sager ere saa taabelige, at dersom vores gode Arnas Magnussen endnu var i live, troer jeg vist han toeg sin död over at læse dem . . . Historia Juris Danici . . . er . . . translation af mine Latinske Disputat. jeg holdt i Colleg. Elers. . . saa at hand endog har beholdt de errores, hvilke jeg i de 2de förste Disputat. som en ung Student begik, og derfor i mit Manusc. efter Arnas Magnusens advarsel havde corrigered.

Bergen ¹/₁₂ 1733. Hr. Professor Holbergs 2den Part af den danske Historie har jeg og faaet . . . der behöves flere documenter til et saadant verk, hvilke Author kunde have fundet i Bibliotheca Reseniana og endnu mere accurat i Hr. Arnas Magnusens . . .

Jeg har for nogen Tid siden bekommet Bussæi edition af Are Frode, og da jeg först fik den at see kunde jeg ej andet end beklage vores gode Arnas Magnusens Död, som jeg vidste at han enten havde hindret denne edition eller givet den ud paa en anden Maade. [Versionen ikke accurat, Lexicon vocum antiquarum overmaade slet, deri ej andet end ordinaire Islandsk, som nesten enhver Bondedreng der i Landet forstaar].

6.

A. THURAS LATINSKE VERS 1738²

Arnas Magnæus, vir magnus, lumina clausit!

Magnus erat Danis. Major erat patriæ.

Islandos cives Islandus semper amavit,

Islandi caussas, cur celebretur, habent.

¹ Trykt i Danske Samlinger for Historie, etc. I. bd. 1865-66, s. 398-400.

² Trykt i Nye Tidender om lærde og curieuse Sager, No. 42. Den 16. Octobr. 1738, s. 658.

Magnæus quæcunque dedit, vel scripserat olim,
Islandi et Dani magna fuisse sciunt.
Dotavit Danos. Patriam celebravit. Utrumque
Magnæum magnum fecerat esse virum.

In honorem b. Magnæi Islandi,
hæc disticha scripsit

Leviskoviæ d. 4. Octobr. 1738

ALBERTUS THURA, Danus.

UDDRAG AF TINGBÖGER VEDRØRENDE SAGEN
MELLEM ARNE MAGNUSSON OG
MAGNUS SIGURDSSON¹

1.

Anno 1704: d. 28 Aprilis ad vatnzleisu i Biskupstúngum settu Hieradzþinge af Sijslumannenum Wijgfuse Hannessyne voru effterskrifader Ehrleger menn j dóm nefnder Jllauge Wijgfusson, Sigurdur Gudnason, Ofeigur Magnusson lögrettmenn, Axel Friderich Jónsson Gijlsle ásmundsson og Stir Porvalldsson. Um það málefne sem Konglegrar Majestatis Archiv Secreterer Edla Árne Magnusson hafde med Stefnu tiltala láted Magnuse Sigurdssyne á Brædaratungu þann 10 Aprilis mánadar þessa aarz 1704 hingad á þennann stad og dag under það endelegt álit sem Hier nu giordt yrde.

Jnntak þeirrar stefnu er so ordad (hvör nu fyrer Rettenum upplesenn var og uppáskrifad) Ákiæru efne mitt til ydar Er ydar bref mier tilskrifad frá Brædratungu þann 8 Aprilis næstlidna, hvar med eg helld ydur mig á mót Rettu stórum læderad hafa j því þier þar jnne optar enn einu sinne ad mier sveigt hafed þá hlute er ósæmeleger være ef sanner Reindest. J annann máta er nefndt j sömu stefnu, Bijst eg vid á sogdum stad og deige af valldzmannenum og tilnefndum dómz Mönnum endelegs álit óska hvöriu þier skulud seker verda fyrer sierhvar er j þessu ydar brefe kann Ótilbærelegt og mót Riettu giordt vyrdast. J þridia Máta er so skrifad i nefndre stefnu. ætla eg og á fyrrsögðum Stad

¹ Af Þingbók Árnassýslu 1703-05 (Nationalarkivet, Reykjavik), efter prof. Páll E. Ólasons afskrift.

og deige ydur Svarz ad krefia, og af dómendum ad beidast ad þeir ydur til andsvara skyllde hvöria meining þier hafft hafed um eitt edur annat sem i fyrrsögdu ydar brefe j dylgium skrifad stendur etc^{ra} Wottar ad Stefnulesturenem voru Guttormur Sijmonarson og Gijssle Loftsson hvörrier báder hier persónulega medkenna ad Þórdur Þordarson (sem fullkomna fullmagt hafde stefnuna ad birta) hefde stefnuna so hátt og skilmerkelega lesed fyrer Bæardyrunum á Brædaratungu Heimile Magnusar Sigurdssonar ad hann hefde mátt vel heyra hefde Hann Viliad So og bera nefnder Stefnu Vottar ad ádur enn þesse Stefna hafe uppleseenn vered, hafe Þórdur Þordarson ad Badstofu glugganum kallad og óskad ad Bænum være upploked sem afftur luktur var og hafe hönum afftur so hátt andsvarad vered ad þeim þótte það likast raustu Magnusar Sigurdssonar þó þeir kynne ei ordenn ad heyra vegna vindz sem um þá liek, og effter því ei fieckst ad helldur ad Bænum upploked være þá var stefnan þar fyrer Bæar dyrum lesenn og Rigtug utskriffit af henne afhendt Randijde Gijssladóttur ad ásiáande Sigrijde Þordar Dóttur sem sögdust heimiliz hiu Magnusar Sigurdssonar hvör þá eirnenn heima være, undereins var nefndre Randijde afhendt útskrift af brefe Magnusar því er stefnann umgetur. Og effter því ad magnus Sigurdsson er nu ecke á þetta þing komenn og ei helldur neirn hannz vegna sem sig til þessa Málz gefur sem tilhljide, þá dæma dómzmennt þessum Stefnu vottum Eyd af ad leggja uppá þennann Stefnulestur, og ad sier hvad so frammfared hafe sem þeir hafa umm bored Og hier er Jnnfærðt, og lögdu þeir nu af So látande Eyd sem effter filger. Til þess legg eg Guttormur Sijmonzson og eg Gijssle loftsson Hönd á Helga Bók, og það seige eg Gude almáttugum ad allt það er satt sem vid höfum vitnad um það hvad frammfór J Brædaratungu þann 10 Aprilis Anno 1704 áhrærande þá Stefnu sem Þórdur Þordarson þar byrte vegna Archiv Secreteranz ædla Arna Magnussonar, og ad so stöfudum Eyde sie mier Gud so hollur sem eg satt seige gramur ef eg Lijg. War nu stefnann af dóms Mönnum metenn og yferveigenn med Umbodenu og löglegum tijmansfreste ad standast meige effter lögum, sem nijunde Capitule þingfarar Bálkz jnnehelldur. So og álychtum vier stefnulesturennt löglegann effter Christ: I. Riettar-

bót, og Christ: 5^u Norsku lögbook Lib: I. Cap: 4: Artic: 3: 4: Er nu eche Magnus Sigurdsson og ei helldur neirn hans wegna hingad komenn ad svara til þessa málz þó optlega hanss af dómsmönnum ósskad Vered hafe á þessum deige, sem þeirr¹ dæma hann þó skyldugann til vered hafa og sekann Hier fyrer hálfre Mörk effter 9 Cap: þingfarar Bálkz konge til handa Óskar nu Edla Árne Magnussson af dómz Mönnum ad þeir Villdu þetta kiæru Mál under álit taka Jafn Vel þó Magnus Sigurdsson sie nu ecke nálægur. Athugudum Vier Landzlagabokena. Þingfarar: B: 9 Landabrigda I. Landabrigd: 5 og Arfatök: 26 Cap Item Riettarbót Haakonar kongs sem Jnnfærd er j 9° Cap: þingfarar Balkz. Jtem Riettarbót Eyrekz kongs sem er afftan vid lögbókena. Jtem fyrr áminsta Christ: I. Riettarbót, og dæmum hier effter þetta mál riett under lög komed, jafnvel þó Magnus Sigurdsson sie hier nu eche og eingen Hanz Vegna, med því eingenn Hans forföll hier auglijsast. þar sem nu so var komed j þessu mále frammkom 18: vetra gamall madur effter því sem hann siálfur seiger og nefnde sig Magnus Jónsson, og sagdest Vera þienare Sr Jóns Erlingssonar á Ólafz Völlum og afhendte Sijsslumannenum bref sem hann seiger sig Magnus Sigurdsson beded hafa Sijsslumannenum ad Afhenda og upplesa láta hvad og giördt var, hvörs sierlegasta jnntak er ad Magnus þykest ej siá nie vita sig skyldugann til Vatnzleisu sig ad ómaka lögum ad svara eda spursmálum gegna uppá það sitt heimuglegt bref er tilskrifad hefde H^r Secreteranum Árna Magnussyney, og gefur þar med til Vitundar ad Stefna H^r Arna Magnusssonar hafe sier hvörke lessenn nie afhendt Vered af hans hálfu hvort bref sier liósast hermer Daterad Brædaratungu d. 24 Aprilis Anno 1704 med underskrifudu nafne Magnus Sigurdsson meh. þá þetta bref kom var á mille Nóns og Midafftans og Upp á þetta bref var skrifad ad upplesed vered hafe, og med því dómsmönnum sijnast öngvar löglegar afbataner i þessu brefe vera sem hindra kunne þetta fyrer oss teked málefne, þá kunne þeir sig i öngvann máta effter því ad rietta, Einkum þar þesse madur Magnus Jónsson sem med brefed kom seigest hafa sied Magnus Sigurdsson koma til Ólafzvallna J gærkvollde heilann og Óhindradann ad sinne hyggiu og so

¹ Sál. ² Hds: landzleigubalkz (understregit) 9.

hafa hann j morgun vid hann skiled. Eirnenn medkenner nu Lögrettumadurenn Ófeigur Magnussson ad Magnus Sigurdzson hafe á Reikium á skeidum næstlided laugar dags kvöld og Nótt-ena þar effter vered óhindradur effter sijnu vite, Jtem medkenner Sijslumadurenn Vijgfus Hannesson sig talad hafa vid Magnus Sigurdsson næstlided laugardagz kvöld á Reykium heimile. Ofeigs Magnusssonar, og hafe sier sijnst hann þá Ohindradur. Var nu fyrer Rettenum In Originali upplesed bref Magnusar Sigurdssonar sem i Stefnunne er umgeted og Edla Secreterenn áfrijar, Daterad Brædaratungu dag 8 Aprilis A° 1704. Framleggur nu Secreterenn Edla Arne Magnusson jnnlegg jnnhalldande 13 Pósta hvar med hann áfrijar fyrrskrifad bref Magnusar Sigurdssonar, hvört vier kunnum ecke hier ordRett Jnn ad færa, þvi oss sijnest þad þar til Nochud lángordt, helldur einasta mein- inguna ur hverjum Póste fyrer oss tökum. J fyrsta Póste umgetur nefndt jnnlegg nochrar óbæner edur formælingar effter brefsens jnnehallde so látande. Nu þótt eg mætte ottast ydar fápickiu hvoria ei pykest hafa forþienad, þá hef eg von til Gudz almáttugs, ad þeirra krafftur fæe ei meira verkad nie frammkomed enn Gnd lijdur, eda leifer, hans almáttug hönd utbreide sig yfer reide þeirra er mig einmana og fárádann hata og óvina minna. Pesse ósæmeleg ord vyrdest dómz mönnum sveigd vera ad Secreter- anum Edla Árna Magnussyneyne saknæm, og öngvann veigenn sektalaus lijdast meiga. Enn effter þvi dómendur þykiast ei vita lióst veralldlegt lögmal yfer soddann óbænum hvad háar sekter á þeim tilheyre Konge og hier kalle þá setia þeir þad til sijns næsta yfervalldz hier grein á giöra. J öðrum Póste er umgeted þriu Svigur mæle so hliódande. Ey veit eg hvadann kemur ad þier án saka skyldud hata mig jtem uskylt er ydur ad gremiast mier saklausum, edur mier án saka mótfallenn vera. Álijta nu dómzmenn þesse skemmeleg Svigurmæle til fullrettis horfa þad fyrsta ad hata og þad annad, Gremiast, þad þridia til Half Riettiz mótfallenn. Nema Magnus löglegar afbataner frammlegge sem hann frije frá nefndre Sektar hæd sem vier dæmum hann skyld- ugann til ad giöra fyrer logmannenum Hr Sigurde Biörnssyneyne á næstkomande Øxaraar þinge, ad heyrðum þessum dóme sem tilhlijder Ellegar sie hann sekur 4^m mörkum vid Kong, enn Se-

creteranum fullriette, á hier i þessum póste nefndum tveimur ordum, og á því þridia 2 merkur konge Enn Secreteranum hálfriette, Enn hvad háann Rjett Secreterenn hier j Lande hafa skule setjum vier til urlausnar lögmans og lögRettunnar á næstkomande Øxaraarþinge því vier vitum ej þar um Jslenskt Lögmál J þridia póste eru þau Ovidurkvæmelegu Ord sem so eru skrifud effter brefe Magnusar. Sie þar nockurt tilhæfe til ad ydur hafe i rædu komed og ord umfared ad heyrte hefdud eg hefde átt ad orda ydur af konu minne, þá hafe eg þar nockud mátt umtala, mun eg ei af siálfum mier það uppdictad hafa, higg eg hvörke mig nie adra til þess ordróms, kunne hann vera nockur upphaflegre ordsök enn siálfa hlutadeigendurna er vera kann nochra grunseme eda hneixlis tilefne gefe edur gefed hafe. Og effter því ei framkmemur af hende Magnusar Sigurdsonar nein likende sem það ordsake ad hann hafe mátt orda Secreterann Arna Magnusson af sinne kvinnu Þórdijse Jónzdóttur sem oss vyrdest hann þó i þessum póste giördt hafa, þá dæmum vier hann sekann 4 mörkum vid kong enn Secreteranum fullriette effter álychtun lögmans og lögrettunnar á næstkomande Øxaraarþinge. So og er álychtun dómsmanna um það annad atride j þessum póste, um upphaflegar ordsaker til þessa hneixlis og vanrigtis sem Magnus meinar Secreterenn gefed hafe, ad Magnus Sigurdsson sie sekur 4 mörkum wid Kong, enn Secreteranum sitt fullriette effter því sem hönum kann það dæmast af lögmanne og lögriettunne á næstkomande alþinge, því oss sijnast þesse ótilheyreleg hneixlis ord horfa til fiölmælis effter Jnnehallde 25 Cap: Mannhelgis. Enn það þridia (sem merkia má i þessum póste og i brefe Magnusar lióslega stendur) er, ad Þórdijs Jónsdóttur hanz kvinna hafe þrálega geinged einmana j Hus til Secreteranz sem oss dóms Mönnum skilst ad hugur Magnusar hafe þar af sturlast mátt effter hanz brezf hlióðan, og effter því ei framkmemur nejt ósæmelegt sem Þórdijs hefde J framme haft med þessare þrálegre göngu i hus Secreteranz, hefde hun það giördt sem ei hier auglijsest ad hun þangad þrálega geinged hafe einmana, þá vyrdest oss Magnus Sigurdz son ei hafa mátt þetta skrifa og álijtum ad ei minne sekt vidligge enn 2 aurar halft konge enn halft Secreteranum effter þingfararbalkz 3 Capitula nema lögmanne og

lögRettumönnum á næstkomande Øxarárþinge vyrdest stærre sekter hier Widliggia hvad vier til þeirra atkvæða setium. J fiórda póste standa þesse Ord skrifud effter Jnnehallde offtnefndz brefs Magnusar Sigurdssonar Eda er mier þá eche vorkennande þó hugur minn sturladest þar af, Einkum hafe vidlijkt mátt ádur undannfara med blijdskapar atvjikum og heimuglegum vidmælum, sijnest dómz mönnum audskiled ad vid Secreterann talad sie af þeim ordum sem J brefe Magnusar standa þeim fyrerfarande, og effter því Magnus Sigurdsson med eingenn likende framm kemur nu ad þetta satt sie sem hann skrifad hefur, ad þesse blijdskapar atvik og heimugleg vidmæle hafe med nochru ósæmelegu móte sked, þá vyrdest dómzmönnum þau til hneixla horfa og ósæmeleg því dæma dómzmenn han¹ sekann so sem fyrer fiolmælis ord konge 2 merkur og Secreteranum hálfRiette effter álychtun lögmans og lögRiettunnar á næstkomande Øxarárþinge um þess upphæd I fimtugrein er áviked effter brefe Magnusar Vilie þier ei vorkenna mier þó mig sturle Þórdijsar háttseme (þvi eitthvad hrak má þar utj vera) ad hun so ordenn er vid mig, sijnest dómsmönnum þetta ord til óvyrdingar talad Secreteranum, Enn magnus eingenn sannende giörer fyrer vorum Dóme a þessu. Þvi dæma dómsmenn Magnus Sekann fyrer þetta Óvirdingar Ord konge 4 merkur enn Secreteranum fullriette effter lögmans og lögrettunnar álychtun. J siötta póste effter Magnusar offtnefndz brefs Jnnehallde er ávjked so hun (Þordijs) j mijnu forbode situr med lijtt góðann Róm ödrum Nálægt sem lijted kann vera bæte Raad hennar, eda sæke effter hennar Virdingu. Vyrdest dómz Monnum Magnus Sigurdsson skyllidugur á næstkomande Øxarárþinge fyrer Lögmanne og LögRettunne ad auglijsa og utleggia þesse Sijn ord so fullkomlega siást mætte hvört hann þau ad Secreteranum edur ödrum sveiger. Þvi þeir eche einhlijfer¹ pykiast þau ut ad leggja J Siöunda póste stendur skrifad epter offtnefnds Magnusar brefs hlióðan. Ei vissa eg Er-ende ydar hingad i fyrra vetur nema hvad mier sijdann til epter-tekta gefest hefur hvörnenn Þórdijse konu minne brá vid ydar hierkomu. Og epter því ad Magnus Sigurdsson auglijser aungvar bevijningar til þessra sinna skemmelegra brefs orða þá dæmum

¹ Sál.

vier hann sekann 4 mörkum vid Kong Enn Secreteranum sitt fullriette. J áttunda Máta er so skrifad j margnefndu brefe Magnusar Sigurdssonar, ad so sem hanz kvinnu (ad skilia er) hafe brugded vid Secreterans komu ad Brædaratungu so hafe henne sijdar vid hennar heimkomu til Secreteranz enn meir brugded, epter sem eg fann og merkte (seiger Magnus) hennar gedsmune umbreitta og hennar gott ged so ad seigia frá mier horfed þá aptur kom effter það hun hafde mestallann mánudagenn þar heima j ydar huse vered og seted med samtale vid ydur. Er mier ej grunlaust eg hafe þá vered fyrer henne af þockadur, og þar mune Rádagiorder eda samtök nochur frammfared hafa etc: Fyrer þetta Svijvirdelegt tiltal án nochra lijkenda hier auglijstra dæma fyrr tieder dómzmenn konge 4 merkur enn Secreteranum fullriette J Nijundu grein sem þráttnefndt bref Magnusar umgetur stendur so, Hvör ad hafe lagt af pening vid hana (Þordijse) er hun keipte kutenn fyrer er hun mier færde higg eg ydar Gófugheit nockud tilvita, dæma nu dómzmenn þetta ord til fullkomlegs hneixlis horfa effter undannfögnu og effterfilgiande i nefndu brefe, Enn hvad Magnus hefur þar med meint skyllda dómendur hann ad auglijsa á næstkomandj Auxarár þinge, ásamt hvad felast eige under því, etc: sem hier fyrer framann effter þau ord frammfared hafa skrifad er, því vier getum ei sektarhæd á þeim álychtad effter Lögum vegna þeirra öskjirleika. J tijunda máta er áminst j opttiedu brefe Magnusar, af hvörjum sem (Þordijs) Lært hefur þau ord er hun medfór, og eg visse hana alldrei fyrre til mín seigia. Þesse ord sem Magnus hier á tæpter dæma dómendur hann skylldugann ad frammbera bevijsannleg á næstkomande alþinge so þau þar af logmönnum og LögRettunne metenn verde ef nochrum til vansa edur hneisu vyrdast kynne. So er áminst i Ellefta máta effter brefe optnefnds Magnusar Sigurdssonar. Eg þykest nochud tilfinna, hvad sárt er, ofryke, ÓRiett, og skapraun ad lijda sem mier er sijnd, Nær sem Gud sá Riettláte dómare vitiar þess á þeim er mier Lijtel magna soddann yfergang veita. Til skyllda nu dómzmenn Margnefndann Magnus Sigurdzson skiallega ad auglijsa á næstkomande Auxarár þinge af hvörjum hann ofrijke óriett og skapraun lijde, og hönum

yfergangur sie veittur so þetta sier hvad þar af Lögmönnum og Lögrjettunne meted verde uppá þad sier hvör meige Syns Riettar nióta þar yfer þvilijkum ÓJöfnude er klagad. Sijdst j brefe Magnusar Sigurdssonar og i 12 póste Jnnleggssens er so skrifad Eg get þvi ej ur grun mijnum sleppt ad þier af vallder sieud eda ollad hafed hennar (konu minnar) þvergiede og mótvilia vid mig. og epter þvi ad Magnus Sigurdsson eingenn rök nie bevijsingar hier fyrer vorum dome auglijser, og eingenn fyrer hans hönd ad hann þetta hafe mátt tala, þá dæma tilnefnder dómsmenn hier tijtt nefndann Magnus Sigurdsson sekann 4.' mörkum vid kong og Secreteranum sitt fullriette. I þrettanda poste Jnnleggssens er áminst ad Magnus Sigurdsson hafe þetta bref á sijnu heimile skrifad Ótilneiddur, og þad er audsied af brefenu ad Daterad vered hafe á Bræðaratungu þann 8 Aprilis Anno 1704 med under-skrifudu nafne

Magnus Sigurdsson Meh.

Setia nu dómzmenn fyrer Hr Sigurd Biörnsson Lögmann Sunnan og austan á Jsslande og lögriettuna á næstkomande Öxaraþpinge Löglegann urskurd á ad giöra hvört ecke skule tvöfalldur Riettur áseigiast þvi hneixlunarsama brefe sem Edla Secreterenn hefur á Sijnu heimile medteked af sendemanne Magnusar Sigurdssonar i sierhvöriu þvi sem þar Jnne Riett næmt finst sem kongdómenum til sekta ákveded er og Secreteranum J sinn Riett ásamt allar þær málz greiner sem i þessum dóme eru til alpingis settar. Jafnframt þessu dæma fyrr nefnder dómendur Magnus Sigurdsson so sem stefndann, skyll dugann vera ad koma til næsta Öxaraarpings til ad Svára þar til þess er þesse dómur hönum á hendur seiger þar ad giöra, hvör hönum med fyrstu hendtugleikum skiallega auglijsest og afhendest þar vidkomed verdur. Og ad öllu þessu so prófudu og athugudu vyrdest oss þetta optnefndt hneixlizlegt bref Magnusar Sigurdssonar Secreteranum ædla Arna Magnussyne tilskrifad ei Reiknast meiga Edla Secreteranum til nochrar ósæmdar edur Jlls efftertaltz i nochurn máta, hvar sem þad hier effter verdur lesed, helldur uppá Secreterans sijdu vera sem óskrifad dautt og einskis verdt. Sampickur er med domzmönnum Sijsslumadurenn Wijgfus Hannesson hvör

ásamt þeim hier underskrifar, Sama Stad og aar, deige sijdar
enn upphaflega greiner

WIJGFUS HANNESSON mpp. JLLUGE VIGFÚSSON meh.

OFEIGUR MAGNUSSON Meh. AXEL FRIDERICH JÓNSSON mppria.

GYSLE ASMUNDSSON meh. SIGURDUR GUDNASON eh.

STIR ÞORVALLDSSON med Egh.

2.

Anno 1704 d. 30 Aprilis ad Vatnzleisu i Biskupstungum settu Hieradz þinge af Sijslumannenum Wijgfuse Hannesssyne voru epter skrifader Ehrleger Menn j dóm nefnder Jllauge Vigfusson, Sigurdur Gudnason, Ófeigur Magnussson Lögrettumenn, Axel Friderich Jónsson, Gijsle Ásmundsson og Stir Þorvalldsson. Um það stefnumál sem Monsr Benedict Einarsson hafde med stefnu tiltalad Magnuse Sigurdssyne j Brædaratungu þann 10 Aprilis þessa Aars 1704: til Vatnzleisuþings á þann 29 Aprilis þessa Aars, hvör dagur j giær var epter Stefnunne ánafnadur hvör epter Lögum og Riette j giær yfer vegast og metast átte, og epter því ad þá var fyrer rettenum annad stefnumál sem ei vard endad og Handskrifftad fyrr enn epter Sólar lag, og sette Sijslumadurenn það þar fyrer upp til yferstandande dags ad nu ransakast og yfer Vegast skylle hvar dómsmönnum vyrdest Sijslumadurenn til hafa hafft fulla naudsyn og mindugleika. Jnntak stefnunnar sem Benedict Einarsson nu frammlagde er so Ordad kiære eg það til ydar ad þier j ydar stefnu til min Dateradre Vatnzleisu þann 18 Iunij næstlidna Aars, frammbred ad eg ydar Egtakvinnu Þórdijse Jónsdottur burtfært hafe af ydar heimile til Skálholtz fyrer utann ydar vilia og sampicke. Þad annad kiære eg til ydar ad þier mier þá sök gefed ad eg á Laun vid ydur og ydur Óvitande i minne ferd fært hafe med nefndre Þórdijse ydar eign Gullfeste og linda, Gef eg ydur á þessum ydar frammburdum fullar Saker etc: Um stefnulesturenn hafa vitnad Guttormur Sijmónsson og Gijsle Loftsson hvörrier báder hier nu nálæger persónulega vitna ad stefnulesturenn frammfared hafe á Brædaratungu fyrer Bæardyrum þar þann 10 Aprilis næstlidna ad apturluktum Bænum, og Magnuse Sigurdssyne þar JnneVerande

epter því sem tvær kvennpersónur Magnusar heimilis Menn þar þá frammbored hefdu hvörri¹ annare Benedict Einarsson hefde afhendt rigtuga utskriff af hiernefndre Hans stefnu, og þetta allt seigia nefnder Stefnu Vottar frammfared hafe á sögdum stad og deige strax epter það Þórdur Þórdarson var buenn ad Byrta þar stefnu Secreteranz ædla Arna Magnusssonar, hvar uppá þesser sömu Vottar sinn Eyd aflögdu á Næstlidnum Mánudeige, því vyrdest dómzmönnum ei Naudsynlegt þeim nu afftur Eyd af ad leggja uppá þennann stefnulestur þar það hvörtveggia nær því under einz á sama deige skede, med því og Jnnlegg Magnusar siálfz (sem hingad var sendt 28 Aprilis næstlidna med sende manne frá ÓlafzWöllum Magnuse ad Nafne) so ávíjkur, Gef eg Valldzmannenum Virduglegum (Wijgfusa Hannesssyne) til Vitundar ad Stefna Benedictz Einarssonar hefur mier hvörke lesenn nie afhendt vered af hanns hálfu. Enn hvad vidvíjkur sakar gyfftum Mijnum j stefnu þeirre, er eg hönum i fyrra Sumar stefnde, þá stend eg enn nu vid þá sömu, Hvört Jnnlegg nu fyrer Riettenum upplesead var Daterad Brædaratungu þann 24 Aprilis næstlidna med underskrifudu nafne

Magnus Sigurdsson meh.

Er nu Magnus Sigurdsson hier fyrer vorum dóme ei nálægur, ei helldur kom hann hingad i giær, og hvörke var þá nie nu Nochur fyrer hans hönd þessu mále ad gegna, Athuga nu dómzmenn stefnufrestenn og álichta hann ánægiannlegann hvad tijnmaleingdenne vidvíjkur, Enn hvört hann skylldugur til sie á einum Lagafreste tveimur stefnum ad gegna setia þeir til urlausnar lögmans og² lögrettunnar á næstkomande Øxarár þinge því vier erum óvissir það ad ákveda effter Lögum hvad dómzmönnum vyrdest þó epter sinne samvitsku Magnuse hefde tilhlíjdt og fullkomlega bored fyrer þá ordsök ad siálfur Magnus i hier ofannskrifudu Jnnlegge seigest enn nu standa vid þá stefnu med hvörre hann tiltalade i fyrra sumar Benedict Einarssyne, hvad hennar sakar gyfftum vidvíjkur, Hvörrar stefnu dagur var 5 Iulij Anno 1703: og vyrdest oss dómzmönnum Sijsslumadurenn Wijgfus Hannesson afsakadur þó hann því mále j það sinn ei gegnde þar so nærre Alþinge Var, og þetta fyrerkall ólöglegt, því oss Sijnest

¹ Først er skrevet: hvörium. ² Her foran udstr.: og lögmans.

Benedicht Einarsson fyrer Andlegum hier um sækiast eiga, Su stefna Magnusar var nu upplezen¹ og eru somu sakar gyffter i henne uppá Benedicht þar Jnnfærdar af Magnuse og nefndur Benedicht i sinne stefnu nu Magnus fyrer ákiærer, Og epter því ad Magnus Sigurdsson er nu ei á þetta þing komenn sem oss sijnest hönum þó bored hafa þá¹ sie hann sekur hálfre Mörk (effter 9 Cap: þingfarar Bálkz) konge² Óskar nu Benedict Einarsson af Sijslumanne og dómsmönnum Urlausnar upp á þessarar sinnar Stefnu Sakargyffter til Magnusar Sigurdssonar med Jnnlegge sem hier fyrer Riettenum upplezed Var, J fyrstu kiærer Benedict það til Magnusar Sigurdssonar og þann frammburd Magnusar áfrijar ad Benedict hefde hans Egta kvinnu Þórdijse Jónzdottur af hanz heimile burtfært til Skaalholtz fyrer utann hans Vilia og sampicke sem Benedict nu fyrer Riettenum giefur fullar saker á epter því ad Magnus Sigurdsson á þessu þijnge eingenn lijkende nie bevijsingar sijnum frammburde til stirkingar frammeider, sem oss vyrdest þó tilheyra, þá dæma tilnefnder dómsmenn Magnus Sigurdsson skylldugann á næstkomande Øxaraar Þing ad koma med allar þær Laga Varner og forsvar sem honum mætte til gagns og bata koma mót Þessare ákiæru Benedictz so Lögmadrur og LögRiettumenn giete það fullkomlega meted epter Lögun. Enn gete Magnus það ecke giördt, þá dæmum vier hann sekann 4 Mörkum vid kong Enn Benedicht sitt fullriette effter Mannh: 25: Cap: J annann máta kiærer Benedict það til Magnusar og þann hans frammburd áfrijar ad Magnus seiger³ so i sinne stefnu. fyrer það annad gef eg þier það ad sök það framast eg má nema þu því ad Lögun veriest ad þu á Laun vid mig og mier Óvitande j þinne ferd færder eign Mijna gullfeste og linda burt af mijnu heimile, Og epter því ad Magnus Sigurdsson eingenn Lijkende eda rök á þessu þinge fyrer Rettenum frammvjisar Enn Benedict nu fyrer dome seiger ósatt vera ad hann hafe Magnusar eign burtflutt. Þá dæma dómsmenn Magnus skylldugann sannleik hier á giöra á næstkomande Øxaraarþinge fyrer Lögmannelnum H^r Sigurde Biörnzyne og LögRiettumönnum, því oss Sijnest þetta so stórt mál ad Vier fáum ej yferteked epter þingf: b. 8. J þridia Lage effter Jnnleggsens

¹ Her foran udstr.: ad.   ² Her foran udstr.: og.   ³ Her foran udstr.: gefur.

hljóðan óskar Benedict og setur j Riett hvört Magnus Sigurds-son sekest eche vid sig meir enn einföllu fullriette fyrer það hann hefde þetta uppá sig bored med stefnu, ad settu Hieradz þinge hier á Watzleisu, ef hann á þessu Mále Lögfallenn Verda kann. Þá er tilnefndra dómzmanna álit þar um ad hvör sem ránglega eijs mann sökum hvört helldur med munnlegum ordum edur breflegum þá aukest Riettur þejrra epter Lögum Einkum á þingum og gridastöðum, og eige þetta málefne heima þar Magnus stefnde Benedict á þinge fyrer framannskrifadar Jnnfærðar saker. Enn setium so þetta Vort álit sem og allann þennann vorn dóm til endelegrar álychtunar H^r Lögmanssens sunnan og austan á Jsslande Sigurdar Björnssonar og LögRettumanna á næstkomande Øxaraar Þinge. Sampickte med dóms mönnum Sijslumadurenn Wijgfus Hannessson hvör ásamt þeim hier underskrifar Sama Stad Ar og dag sem upphaflega greiner.

WIJGFUS HANNESSON mpp. JLLUGE VIGFUSSON meh:

SIGURDUR GUDNASON eh. OFEIGUR MAGNUSSON eh.

AXEL FRIDERICH JÓNSSON mppria. GYSLE ÁSMUNDSSON Meh.

STIR ÞORVALDSSON med Egh.

3.

Anno 1705. d. 1 Maii ad Watzleisu i Biskupstungum settu hierads þinge af Sijslumannenum Wijgfúsa Hannesssyne voru þessar Ehrleger menn i dóm nefnder Brynjólfur Hannessson Gudmundur Jónsson, Andres Finnbogason LögRettumenn, Gijssle Ásmundsson, Gijssle Erlendsson hreppstiórar og Halldór Þórdarson. um það peninga mál sem Archiv Secreterenn Edla Arne Magnusson á vid Magnus Sigurdsson i Bræðaratúngu, hvört so er á Sig komed ad velnefndur Edla Secreterenn hefur Láted þann 7. Februarii þessa aars krefia Magnus Sigurdsson j Bræðaratungu þerra¹ peninga sem hann effter Sijslumannsens Wygfúss Hannesssonar dome geingnum ad Vatzleisu i Biskupstungum þann 28 Aprilis Anno 1704. og Lögmanna og lögRiettunnar dome geingnum á Alþinge Anno 1704: skyldugur være út ad giallda. og effter því Magnus Sigurdsson ej fullnægde fyrrtiedre kröfu á ádurskrif-

¹ Sál.

udum 7 deige Febrúarij. þá liet velnefndur Edla Secreterenn stefna Magnúse Sigurdssyne heim á Magnusar heimile uppá þann 21 dag Febrúarij. á nefndum primstefnu deige Liet H^r Secreterenn Arne Magnússon Magnús Sigurdsson uppá nij krefia fyrrskrifadra sekta Hvar uppá Magnús skriflega svarad hefur, ad uppi þær sekter er Lögmenn hönum dæmt hefdu úte ad láta, bide hann so miked úr hálfum Balldurs heime vid Mijvatn sem tala tilrynne. Enn um þær sekternar sem Sijsslumannsens dómur á kvæde kynne hann ej ad so komnu til ad svara og beidde um dilation þar um til alpinges tijma so sem það hans bref med fleire ordum útvijsar. Daterad Brædaratungu þan 21 Februarij þessa aars. Umbodsmadur Secreterans svarade strax skriflega ad þesse Jörd Balldursheimur munde under Arreste liggia, og því kynne hann ecke hana j offnefndar sekter ad medtaka. Um Langa fostu hefur þetta mál nidur leiged. Sijðann þann 17 Aprilis hefur Edla Secreterenn Arne Magnússon Láted Magnúse byrta bref under Sijnu nafne. Daterad 16 Aprilis, hvers Jnnehalld er ad hann Magnúsar tilbod um Balldursheim ecke kalle laga bod med því sögd Jörd Seqvestrerud sie vegna Þórðijsar Jónsdóttur kvinnu hans, krefst þar fyrer enn nú einu sinne fyrr áminstra sekta, látande sier þo lynda ad þær sekternar bijde er Sijsslumannsens Vatnsleisu domur umgetur, effter Magnúsar brefs hljóðan med því móte ad hann fyrer nefndar sekter fullkomna borgun setie. Hier til sagdest Magnus (sem vitne bera) aungvu ödru svara kunna enn því sem hann Benedict ádur skriflegt gefed hefde. Stefnde so Benedict Einarsson umbodsmadur velnefnds Secreteranns Magnuse Sigurdssyne ad Vatnsleisu i Biskupstúngum uppá þann 1. dag Maij Sem er j dag. Er nú Magnús hier ecke nálægur, og eingenn hans vegna sem pykest fyrer hans hönd nockud hafa framm ad leggja Jafnvel þó Sijsslumadurenn samannkomna Þingmenn þar um þralega adspyrde. frammbær nú fyrer vorum dóma Eyrekur Snorrason búande á Watzleisu og hans vinnumadur Magnus Þorsteinsson ad Magnus Sigurdsson hafe hingad ad Watzleisu heimanad komed fyrer tveimur dögum, og rided hiedann vestur á leid, og er meining Þingmanna ad hann sie ei heima, ecke helldur i þessare Sveit, og Jafnvel mune hann ur þessu hierade reistur. Voru hier nú fyrer þessum

dóme Þórdur Þórdarson og Gijlsle Loptsson er vitne báru um stefnu Secreteranz Edla Arna Magnússonar til Magnusar Sigurdssonar á þetta þing, og soru þar ad so felldann Eyd sem effter fylger. Til þess Legg eg Þórdur Þórdarson og eg Gijlsle Loptsson hönd á helga Bók, og það seige eg Gude almáttugum, ad það sem eg med minne eigenn handskriffit hef vitnad um stefnu Benedictz Einarssonar vegna Secreteranz Arna Magnússonar yfer Magnúse Sigurdssyne þann 17 Aprilis Anno 1705. ad Drumboddz stöðum, ásamt það sem eg Vitnad hefe um kröfu velnefnds Secreteranz á sama stad og deige er satt, og ad so stöfudum Eyde sie mier Gud so hollur sem eg satt seige, enn gramur ef eg lijg. Nú þó Magnús Sigurdsson sie hier ei nálægur sem áður er sagt þá tökum vier þó fyrrrskrifader domsmenn fyrer oss máled ad yfervega epter þingfarar Bálks 9. Cap., Riettar bót Haakonar kongs Jnnfærdre i sama Cap. Arfatökum 26 Cap. og Landabrigda 1. og 5 Cap., og álijtum ad hier fyrr áminstar kröfur og stefnur sieu Loglegar effter Kaupa Bálks 3. Cap. Krafdest nú Secreterenn Edla Arne Magnússon breflega hier fyrer Riettenum oftskrifadra sekta, og kom eingenn framm sem sig til gaf því ad gegna. Óskar nú Edla Secreterenn Árne Magnússon endelegs dóms hvört Magnúse Sigurdssyne tilheyre ej ad lijda atfór á gótze sijnu fyrer þær sekter sem Lögmenn og LögRiettumenn á næstlidnu Auxarár þinge hönum uppá lögdu ad betala velnefndum Secreteranum fyrer Michaelis Messu nú j haust ed var, ásamt fyrer þann kostnad er Secreterenn hefur hloted ad hafa fyrer því ad sækia Magnus Sigurdsson sijdann næstlided Alþing. J annann máta hvört Magnús Sigurdsson sie ei skyllidugur ad setia sier borgun fyrer þær sekter sem Sijsslumadurenn Wijgfús Hannesson hefur hönum dæmt ad betala med því hann seigest sama Sijsslumannsens dóm áfrija vilia. Er nú vor endelegur dómur hier uppá 1° Ad hier tilhlijde atfór ad gótzum Magnusar Sigurdssonar hvar þau finnast fyrer allt það lögmenn og logRiettumenn hafa tilsagt hönum ad betala til Secreteranz Arna Magnússonar Jtem fyrer allann þann kostnad sem H^r Secreterenn haftt hefur fyrer þessu mále Sijdann Lögmennerner um það dæmdu. Hier ad auke fyrer fullriette H^r Secreteranz effter kaupa Bálks 3. Cap, hvörs upphæd lögmenn á næstlidnu alþinge áliktudu ad 12 merk-

ur vera skyllde vid hvört vier og blifum, ofan á þetta fyrer mörk til Secreterans effter þingfarar Bálkz 8. Cap. þess vegna hann hiellt ej Lögmanna¹ Dóm. So og dæmum vier Magnus Sigurdsson sekann fyrer ecke halldenn Lögmanna dóm 4 mörkum vid Kong, effter Þingfararbálks 8. Cap. og 2. aurum fyrer hvöria þá kröfu af þeim 3 sem vid hann uppá þetta mál framkomet hafa, effter kaupa Bálkz 3 Cap. og hálfre mörk fyrer þad Hann mættej¹ á þessu þinge edur hanns umbodsmadur. Enn hvad vidvijkur tilbode Magnúsar Sigurdssonar á hálfum Balldurzheime vid Mijvatn. þá hefur Secreterenn fyrer vorum dóme bevijtsad ad Sú Jörd, hafe j næstlidnum Novembri arresterud vered af Sijsslumannenum Halldóre Einarssyne, hvar fyrer vier kunnum þetta ecke laga bod ad seigia, miklu sijdur tilboded um Gullfestena og lindann med því oss öllum kunnugt er ad sögd feste og linde ecke voru þá j hanns vördslum, helldur ad hann hefur þar um vid adra mála sökner haft, og úr annara höndum Jnnklaga viliad, Hvad áhrærer þann annann part af underlage Hr Secreteranz þá er vor endelegur dómur ad hönum tilhljide fullkomenn Borgun og Caution af hende Magnúsar Sigurdssonar fyrer so Marga peninga sem Sijsslumannsens dómur ákvedur þar til Reint verdur hvört same dómur löglegur dæmest edur ej. Um kostnad sinn sijdann Alþing A° 1704: hefur Edla Secreterenn fyrer vorn dóm framlagt skriflegann Reikning hvörn vier bill-egann álited höfum og vor nofn þar uppáskrifad. Þessu ollu framann og ofannskrifudu eru til stadfestu vor nöfn hier under-skrifud med eigenn höndum ásamt Sijsslumansens Wijgfusar Hannessonar er þennan dóm med oss samþicker sama stad ár og dag sem upphaflega greiner

WIJGFUS HANNESSON mpp. HALLDÓR ÞÓRDARSON Egh.

ANDRES FINBOGASON. GYSLE ASMUNDSSON eh.

GUDMUNDUR JONSSON meh. GYSLE ELLENDSSON meh.

BRINIOLFUR HANNESSON meh.

¹ Sál.